

სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2007

წინამდებარე სახელმძღვანელო შედგენილია სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სასწავლო კურსის მიხედვით. ამის შესაბამისად ნაშრომში განხილულია სისხლის სამართლის თეორიის ფუნდამენტური ცნებები და ინსტიტუტები, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი, გამომრიცხველი და შემამსუხარქველი გარემოებანი, სასჯელის მიზნები, სახეები და სხვ.

სახელმძღვანელო განკუთვნილია იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტების და სისხლის სამართლის თეორიით დაინტერესებული პირებისთვის.

რედაქტორები:

პროფესორი გურამ ნაჭყებია;
ასისტენტ-პროფესორი ირაკლი დვალაძე.

ავტორები:

- ა. გაბიანი, ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი – XXII თავი;
- ბ. გვერეტაძე, ასოცირებული პროფესორი – XVIII, XIX, XX თავები;
- ი. დვალაძე, ასისტენტ-პროფესორი – XI, XIII, XXIII თავები;
- ნ. თოდუა, ასოცირებული პროფესორი – XIV, XXI თავები;
- მ. ივანიძე, ასოცირებული პროფესორი – III თავის I-ლი პარაგრაფი,
- გ. მამულაშვილი, სრული პროფესორი – XV თავი;
- გ. ნაჭყებია, სრული პროფესორი – II თავი, III თავის მე-2 პარაგრაფი, IV თავის მე-6 პარაგრაფი, XII თავი;
- გ. ტყეშელაშვილი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი – I თავი, IV თავის I-დან მე-5 პარაგრაფის ჩათვლით, V, VI, IX, X, XVI თავები;
- გ. ზუროშვილი, სამართლის დოქტორი, მოწვეული სპეციალისტი – VIII, XVII თავები

რეგისტრირებული:

მერაბ ტურავა, ასოცირებული პროფესორი,
სამართლის დოქტორი

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2007

ISBN 99940-46-92-6

წინასიტყვაობა

საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის კოლექტიური სახელმძღვანელო, რომელიც ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სისხლის სამართლისა და კრიმინოლოგიის ფილიალმა კათედრამ საქართველოს 1999 წლის 22 ივნისის სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისად მოამზადა, 2004 წელს გამოიცა. მას შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა საქართველოში როგორც ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური, ისე საკანონმდებლო სფეროშიც. ახლებურად დადგა დანაშაულობათა წინააღმდეგ სისხლის-სამართლებრივი ბრძოლის პრობლემაც. ყოველივე ამის გამო, სისხლის სამართლის თეორიის საპროფესოროს წინაშე დადგა სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოს გადამუშავებისა და მისი ახალი გამოცემის პრობლემაც. ხსენებული სახელმძღვანელოს მეორე გამოცემაში გათვალისწინებულია რიგი ახალი საკითხებისა, მაგალითად, პოლიტიკა სისხლის სამართალში და სისხლის სამართლის თეორია, ე.ი. სისხლის სამართლის მეცნიერება და სისხლის სამართლის ფილოსოფია, იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემა და სხვ.

ახალ გამოცემაში ასახულია არამარტო სისხლის სამართლის დარგში საკანონმდებლო ნოვაციები, არამედ ამ ნოვაციებთან დაკავშირებული სერიოზული თეორიუ-

ული და პრაქტიკული პრობლემები. ეს იმასაც ადასტურებს, რომ წინამდებარე სახელმძღვანელო სისხლის სამართლის კანონმდებლობით კი არ იფარგლება, არამედ მეცნიერული კვალევა-ძიების შედეგსაც წარმოადგენს. ცხადია, აღნიშნული სახელმძღვანელო ცალკეული ნაკლოვანებებისგან დაზღვეული არ არის, მაგრამ იგი შემდგომ გამოცემებში კიდევ უფრო დაიხვეწება.

გურამ ნატყეზია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სისხლის სამართლის თეორიის საპროფესორის ხელმძღვანელი, სრული პროფესორი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი

I ტაჰი

სისხლის სამართლის ცნება, მეთოდი, სისტემა, მიზნები, სისხლის სამართლის ადგილი სამართლის სისტემაში

სიკეთესა და ბოროტებას შორის გამუდმებული ბრძოლა სულ სხვადასხვა ფორმით მიმდინარეობს. ერთ-ერთია სისხლიანი ომები სახელმწიფოთა შორის. იგი ბოლოს და ბოლოს მთავრდება და დროთა განმავლობაში მეომარ სახელმწიფოთა შორის შეიძლება მშვიდობიანი ურთიერთობა დამყარდეს. ეს არ ითქმის ინდივიდის ან ინდივიდთა დანაშაულზე, რაც ზოგჯერ უკიდურესად საშიშ ხასიათს და მასშტაბებს იძენს, ზოგჯერ კი მცირდება, მაგრამ არა ისე, რომ დანაშაულის ჩადენა შეწყდეს და ამის წყალობით საზოგადოებაში სრული სიმშვიდე და პარმონია დამკვიდრდეს. ამიტომ ყველგან და ყოველთვის საზოგადოება სოციალური კონტროლის სხვადასხვა ფორმით, ხოლო სახელმწიფო სასჯელის საშუალებით საპასუხო რეაქციას მიმართავს იმათ წინააღმდეგ, რომლებიც ჯიუტად არ ემორჩილებიან სოციალური წესრიგის (მართლწესრიგის) მოთხოვნებს.

ზემოაღნიშნული, ფეიქრობ, ზოგადად მაინც საკმარისია იმის ნათელსაყოფად, თუ რატომ იპყრობს დანაშაული და სასჯელი ფართო საზოგადოების შეუნელებელ ყურადღებას. მართლაც, ყოველად შეუძლებელია ადამიანმა არ განიცადოს დანაშაულით გამოწვეული იმ დრამატული, მღელვარე მოვლენის ზეგავლენა, რასაც თან ახლავს მართლმსაჯულების ორგანოს ამოქმედება, იქნება ეს სიცოცხლისა თუ ჯანმრთელობის, ღირსების თუ პატივის, სხვისი ქონების ხელყოფა. თავის მხრივ, ამ ორგანოთა ამოქმედება არსებითად ელღინდება ანალოგიურ აქტში - თავისუფლების აღკვეთისა ან სხვა სასჯელთა სახით. ნათელია, ყველაფერი ეს ემოციურ ზემოქმედებას ახდენს ადამიანის წარმოდგენებსა და გრძნობებზე.

რატომ ხდება ადამიანი ბოროტმოქმედი? როგორია მისი ფსიქიკური განცდები, როგორ იხსება დანაშაულის ჩადენის განზრახვა და როგორი ვითარდება იგი? როგორია ის გარემო და პირობები, რაც ხელს უწყობს დანაშაულის და დანაშაულის არსებობას? ეს საკითხები ყოველ გონიერ ადამიანს აინტერესებს. ბევრი დიდი მწერალი დაინტერესებულია დანაშაულის ფსიქოლოგიით, დაკვირვებითა იმ რთულ პროცესს, რომელსაც ადამიანის ფსიქიკაში გაივლის დანაშაულებრივი განზრახვა ჩასახვიდან მის აღსრულებამდე. საკმარისია გავიხსენოთ

შექსიარის „ამბეგები“, დოსტოვეს „ფანაშაული და სასჯელი“, დრაიზერის „ამერიკული ტრაგედია“, ილია ჭავჭავაძის „სარწმუნოება“ და სხვა.

რასაკვირველია, ასეთი შეუნელებელი ინტერესის ყოფილებაში დიდო მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართალს, რომელიც პრაქტიკულად უნდა ამოქმედდეს, თუ აღმოჩნდება, რომ საზოგადოების სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფებში (ოჯახი, სკოლა, წარმოება, ეკლესია და სხვა) მოქმედი სოციალური ნორმები უძღურია ჯეროვანი წესრიგის დაცვასათვის.

დანაშაულისა და სასჯელის ცნებები სისხლის სამართლის ფუნდამენტური ცნებებია. ამ თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ზოგიერთ ევროპულ ენაზე სამართლის ამ დარგს ორგვარი სახელწოდება აქვს იმისდა მიხედვით, თუ რა იდეა წინა პლანზე წამოწეული. თუ ასეთად დანაშაულის ცნებაა მიჩნეული, მაშინ მისი სახელწოდება წარმოდგება ლათინური „Crimen“-დან. ამის შესაბამისად მას უწოდებენ „Criminal law“ (ინგლისურ ენაზე, ფრანგულ ენაზე „droit criminal“ ხოლო გერმანულ ენაზე – „Criminalrecht“. თუ აქ ცნობილია კოდექსი სასჯელის ცნებაზე, მაშინ მას შესაბამისად ეწოდება „penal law“ (ინგლ.) „droit penal“ (ფრანგ.), „Strafrecht“ (გერმან.).

ქართულ ენაზე სახელწოდება „სისხლის სამართალი“ უაღვირდება მისი განმსაზღვრელი ტერმინის „სისხლის“ პირდაპირ მნიშვნელობას „სისხლი“ პირველყოფილი საზოგადოებიდან მიმდინარეობს. ამ საზოგადოებაში შურისძიება გამოიხატებოდა სისხლის აღებით, რაც დროთა განმავლობაში სისხლის აღება ქონებრივი საზღაურით (კომპონიციით) შეიცვალა, თუმცა ტერმინი „სისხლი“ ისევ დარჩა. ახე რომ, „სისხლის სამართალი“ „დახჯის სამართალს“ ნიშნავს. სასჯელზე გადატანილი აქცენტით აგრეთვე სისხლის სამართლის რუსულ სახელწოდებაში „Уголовное право“, „Отвечать за преступление“, საქმე ისაა, რომ როგორც შევლევრები აღნიშნავენ, აქ სასჯელი თავდაპირველად ბოროტმოქმედისათვის თავის მოკლეთას ნიშნავდა („Отвечать за преступление“).

სისხლის სამართლის ეს ფუნდამენტური ცნებები (დანაშაული და სასჯელი) ანარეკლია იმ ისტორიული სიხამდილისა, როდესაც მრავალი საუკუნის მანძილზე ყალიბდებოდა სისხლისსამართლებრივი იძულების მექანიზმი. მისი წარმოშობისას სათვალავში იღებდნენ არა მარტო ისტორიულ, ეროვნულ, ეთნიკურ, ტერიტორიულ, კულტურულ და სხვა ტრადიციებს, არამედ აგრეთვე კრიმინალური პრობლემის პროფესიულ თავისებურებებს. სვეულებითი (დაუწერელი) სამართლისა და დაწერილი სამართლის ცალკეული ფრაგმენტების საფუძველზე თანდათანობით იქმნებოდა მეორე სამართლებრივი სისტემა, რომელმაც,

სამართლო ჯამში, ერთგვაროვანი აზრობრივი შინაარსი შეიძინა.

თავდაპირველად სისხლის სამართლის ნორმები გაბნეული იყო ზოგადი ხასიათის სამართლებრივ აქტებში. ასეთი აქტები შეიცავდა ნორმათა განსაზღვრულ ერთობლიობას, რომელთა მოხანს ადამიანთა მრავალფეროვან ურთიერთობათა რეგულირება წარმოადგენდა. ხანა-მისო მაგალითად ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნი გამოდგება.

დროთა განმავლობაში საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ერთობ გაფართოვდა კრიმინალურ ქმედებათა მასშტაბები. ასეთმა ყოფიერებამ იძულებული გახადა სამართლის ცალკე სპეციფიკური დარგის – სისხლის სამართლის წარმოშობა. სწორედ ამ დარგის ფუნქციად იქცა დანაშაულებრივი კონფლიქტების აღკვეთა და მოწესრიგება. ნათელია, სისხლისსამართლებრივი რეგულაციის წარმოშობა და განვითარება იზიქტური აუცილებლობით იყო პირობადებული. იგი, ასე უოქვით, სოციალური „შურისმაძიებლის“ როლში მოგვევლინა. ამასთან, საზოგადოების ზოგადი და, კერძოდ, სამართლებრივი კულტურის განვითარების კვალობაზე სისხლისსამართლებრივი სისტემა შეიქმნა კუქსანური დებულებებით, რომელთაც თვმიდას ტაძრის მკაცრ ღვაძირივებში ცივილური სულისკვეთება შექცინდა.

პირვად, სისხლის სამართლის ჩამოყალიბება და განვითარება შეიძლება იმ თვისებრივად განსხვავებულ ეტაპად დავეყო.

პირველ ეტაპზე, როდესაც სახელმწიფო ყალიბდებოდა, დანაშაულებრივ ქმედებებს ებრძოდა კერძო „შურისმაძიებელი“, რომელიც სვეულებებით და ტრადიციებით ხელმძღვანელობდა.

მეორე ეტაპზე მოქმედებდა როგორც დაუწერელი (სვეულებითი), ისე დაწერილი სამართალი.

მესამე ეტაპზე, რომელიც ამჟამად გრძელდება, მოქმედებს მხოლოდ დაწერილი სამართალი, უფრო სუსტად – კოდიფიცირებული სამართალი.

სისხლის სამართალი სამართლის სისტემის შემადგენელი ნაწილია. ამის გამო მას ახასიათებს საზოგადოე სამართლისათვის დამახასიათებელი ყველა ნიშანი, შავილითად, ნორმატიულობა, შესრულების სავადებულობა და ა.შ. ყველა ნიშანი, თავად სამართალი, მოიცავს როგორც კერძო, ისე საჯარო სამართალს. კერძო სამართალი ადამიანთა შორის წარმოშობილ ურთიერთობებს აწესრიგებს, ხოლო საჯარო სამართალი აწესრიგებს იმ ურთიერთობებს, რომლებიც დაკავშირებულია საჯარო ხელისუფლების აღსრულებასთან. სისხლის სამართალი სწორედ საჯარო სამართალს მიეკუთვნება, რადგან აქ გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა მხარეთა თანახმარუფლებიანობას, რაც დამახასიათებელია კერძო სამართლისათვის, არამედ სა-

მართლებრივ ნორმებში ასახული სახელმწიფო ხელისუფლებისადმი დაქვემდებარებას. აქ უნდა გავიხსენოთ ის, რომ სამართლის მიზანს წარმოადგენს ადამიანთა ურთიერთობის მოწესრიგება ანუ ნორმალურ კალაპოტში ჩაყენება. სამართალი შემოფარგლავს საზღვარს, რომლის ფარგლებში ადამიანს შეუძლია თავისუფლად იმოქმედოს. საზღვრის გადახველა აკრძალულია. ამ თვალსაზრისით შეტად საგულისხმოა ის, რომ ძველ ქართულ სამართალში, რაკი შჯუდი, კანონი და წესი უც-თომული და სამართლიანი მოქმედების საზღვრად იყო მიხსენილი, ამიტომ ამ ცნებათა დამრღვევი მოქმედება საზღვრისა, თუ კანონისა ან წესისა, გინდა მცნების „გარდასულად“ იყო მიხსენილი. ამისდაგვარად, ეინც კანონის ან განწესებათა თუ წესის დამრღვევი აღმოჩნდა, კანონისა და წესების „გარდამავალი“ იყო. თვით საქციელი, რომელიც შჯულისა თუ სამართლის, თუ წესის „გარდასულას“ წარმოადგენდა, „გარდამავლობითი მოქმედება“ ეწოდებოდა (ი. ჯავახიშვილი). სულ-ან-ნაბა ორბელიანის მიხედვით დანაშაული „შეცდომას“, ესე იგი არს შავად ქმნას საქმისა ნიშნავდა“.

სისხლის სამართლის ცნება ორი მნიშვნელობით იხმარება: 1) სისხლის სამართალი, როგორც კანონმდებლობის ერთ-ერთი დარგი და 2) სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დარგი. ამასთან, სისხლის სამართალი ორიდოული მეცნიერების შემადგენელი ნაწილია. ამ სახელწოდებით იურადიულ სასწავლებლებში იკითხება, როგორც მართლებრივი დისციპლინა.

სისხლის სამართალი, როგორც კანონმდებლობის დარგი, წარმოადგენს საქართველოს ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოს - პარლამენტის მიერ დადგენილ ნორმათა სისტემას, რომლებიც განსაზღვრავენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპებს, დანაშაულად გამოცხადებულ ქმედებებს, მათთვის დაწესებულ სასჯელის სახეებსა და ოდენობას, სასჯელის დანიშვნისა და სასჯელისა-გან გათავისუფლების საფუძვლებს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ამოწურავადაა გათვალისწინებული ხსენებულ კოდექსში. ამის გამო ახალი სისხლისსამართლებრივი ნორმა უსათუოდ შეტანილი უნდა იქნეს ამ კოდექსში. საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით საკითხის ასეთი გადაწყვეტა კანონიერების პრინციპის დადასტურებაა. ამით ჩვენი სისხლის სამართლის კოდექსი განსხვავდება მრავალი უცხო სახელმწიფოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობისაგან. ამ ქვეყნებში სისხლის სამართალი, საერთო წესისამებრ, უპირველეს ყოვლისა, მოიცავს კოდიფიცირებულ კანონ-

მდებლობას და სისხლის სამართალს ფართო მნიშვნელობით, რაც გულისხმობს მრავალ არაკოდიფიცირებულ სისხლისსამართლებრივ ნორმას. ეს ნორმები ასახულია სამართლის სხვა დარგების აქტებში, ეკოლოგიურ, მიწის, ახალგაზრდობის და სხვა საკითხების მომწესრიგებელ ნორმატიულ აქტებში. მაგალითად, გერმანიაში სისხლის სამართალი მოიცავს ორ ქვესისტემას - სისხლის სამართლის კოდექსს (შტრაფგესეტზუხ) და დამატებით სისხლის სამართალს (ნებუნგესეტ-ზენ), ასეთი დამატებითი აქტების რაოდენობა საკმაოდ ბევრია. მათი რაოდენობა ათასს აღწერს. აქტების ასეთივე გაორებით ხასიათდება ხაფრანგეთის კანონმდებლობაც. აქ 1992 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის გარდა მოქმედებენ ნორმები სისხლისსამართლებრივი დარგ-დევების შესახებ. ამდაგვარი ნორმების მძღების უფლება აქვს იქაურ მთავრობას.

სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის სისტემის შემადგენელი დარგი, როგორც ქვესისტემა, უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე სისხლის სამართლის კანონმდებლობა. ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართალი მოიცავს შესაბამის კანონმდებლობას, აგრეთვე კანონმ-მოქმედებასა და სამართლის შეფარდებასთან დაკავშირებულ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობებს. ამდაგვარი ურთიერთობანი მოქმედებას იწყებენ კანონის ძალაში შესვლისთანავე.

სისხლის სამართლის კანონით ამა თუ იმ ქმედების დანაშაულად გამოცხადებას აღმზრდებლობითი მნიშვნელობა აქვს. ამით სისხლის სამართლის კანონი ზოგად გამაფრთხილებელ ამოცანას ასრულებს. მოქალაქეებს საშუალება ეძლევათ გაიგონ, რომ ზოგიერთ ქმედებას მართლწესრიგი განსაკუთრებით საშიშად თვლის და ამიტომ საზოგადოებაში ასეთი ქმედების მიმართ შეურიგებელი პოზიცია უნდა დაიკა-ვოს მერყევი ადამიანებისათვის დანაშაულისაგან თავის შეკავების მიღერ სტიმულის ის წარმოადგენს. რომ ქმედებას აკრძალეს სასჯელის შეტარით არის განმტკიცებული. სწორედ ამის გამო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ერთ-ერთი მიზანია დანაშაულებრივი ხელუფლის თავიდან აცილება.

ამრიგად, კოდექსით კანონმდებლობა სისხლისსამართლებრივი რეგულირების ერთ-ერთ ეტაპადია მიხსენილი. სისხლის სამართლის კანონის ამოქმედების შემდეგ წარმოიშობა ზოგადად რეგულირებუ-ლი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა. ამ ურთიერთობის მონა-წილენი არიან სახელმწიფო და ყველა ის მოქალაქე, რომლებიც შე-იძლება იყვნენ დანაშაულის სუბიექტები. საკუთრივ სისხლისსამართ-ლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა დანაშაულის ჩადენის შემდეგ

ზოგადად რეგულირებული სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის უარყოფის გამო.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აწესებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპებს, განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაული, აწესებს სახჯედებს, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს დამნაშაულის მიმართ. მაშასადამე, საკანონმდებლო საქმიანობა არის სისხლის სამართლის საგანი. სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მოიცავს ოთხ ინსტიტუტს: 1) დანაშაული, 2) სახჯელი, 3) სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა და 4) სასჯელისაგან გათავისუფლება. ეს ინსტიტუტები სისტემატიზებულია სისხლის სამართლის ზოგად და კერძო ნაწილებში. ეს ნაწილები შეიცავენ უფრო დაკონკრეტებულ ინსტიტუტებს და ნორმებს.

სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში გათვალისწინებულია დანაშაულისა და სასჯელისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნები. ცალკეულ დანაშაულთა და სასჯელთა სპეციფიკა ასახულია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში. კოდექსის ამ ორ ნაწილს შორის ორგანული კავშირი არსებობს. მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის პირველ კარში გათვალისწინებული ნორმები სისხლის სამართლის კანონის შესახებ ვრცელდება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებულ ყველა დანაშაულის შემადგენლობასა და სანქციაზე. მეორე კარით („დანაშაული“) გათვალისწინებული ნორმები კერძო ნაწილში დაკონკრეტებულია დანაშაულთა შემადგენლობის სახით. მესამე კარში („სასჯელი“) განსაზღვრულია სასჯელის სისტემა და სახეები, რომელთა მიხედვითაც აგებულია ცალკეულ დანაშაულთათვის გათვალისწინებული სანქციები. ცალკეა გამოყოფილი მეოთხე კარი, რომელშიც გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძვლები და პირობები. ამ კარში ასახული ნორმები გამოიყენება კერძო ნაწილით გათვალისწინებულ დანაშაულთა მიმართ. ზოგად ნაწილში, მეხუთე კარად ცალკეა გამოყოფილი ნორმები არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ. დასასრულ, სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მეექვსე კარში განსაზღვრულია ნორმები სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების სახეების, მათი გამოყენების საფუძვლისა და წესის შესახებ.

სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი იწყება მეშვიდე კარით. კერძო ნაწილი შეიცავს რამდენიმე კარს, რომლებიც ასახავენ ნორმებს ამ კარებში გათვალისწინებულ დანაშაულთათვის.

მთლიანად სისხლის სამართლის კოდექსი შედგება ოხუთმეტი კარის, 49 თავისა და 415 მუხლისაგან.

სამართლის სისტემის დიფერენციაცია, უპირველეს ყოვლისა, პირობდებულია იმ ურთიერთობის ხასიათით, რომელსაც სამართლის შესაბამისი დარგები არეგულირებენ. სამართლის დარგის რეგულირების საგანია იმ მსგავს ურთიერთობათა ჯგუფი, რომლებიც მოთხოვენ რეგულირების საეციფიკურ მეთოდს. მაშასადამე, სამართლის სისტემის დიფერენციაციის მეორე დამოუკიდებელი ნიშანია რეგულირების მეთოდი ე.ი. სემოქმედების იურიდიულ საშუალებათა ერთობლიობა, რასაც სახელმწიფო იყენებს საზოგადოებრივი ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირებისათვის. სამართლის თეორიაში სამართლებრივი რეგულირების მრავალ კომპონენტს ასახელებენ. მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ: 1) უფლება-მოვალეობათა დადგენის წესი; 2) სუბიექტებისათვის მიხედვითი უფლებები და ავტონომიურობის ხარისხი; 3) იმ იურიდიული ფაქტების შერჩევა, რომლებიც სამართლებრივი ურთიერთობებს წარმოშობენ; 4) ამ სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათი; 5) უფლებათა უზრუნველყოფის გზები და საშუალებანი.

მოხსენიებული მახასიათებლების მიხედვით განასხვავებენ სამართლებრივი რეგულირების სამ მეთოდს: ნებართვა, მოთხოვნა და აკრძალვა. პირველი – ნებართვა დამახასიათებელია სამოქალაქო-სამართლებრივი რეგულირებისათვის, მეორე – მოთხოვნა ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ურთიერთობას ახასიათებს, მესამე – აკრძალვას უკავშირებენ სისხლის სამართალს.

ახეთი ტრადიციული კლასიფიკაცია სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ეთქვას, ნებართვა ახასიათებს მხოლოდ სამოქალაქო სამართალს, მოთხოვნა – ადმინისტრაციულ სამართალს, ხოლო აკრძალვა – სისხლის სამართალს. სინამდვილეში სამართლებრივი რეგულირების ყველა ეს სამივე ტიპი მეტ-ნაკლებად ახასიათებს სამართლის სხვადასხვა დარგს, მაგრამ საქმე ისაა, რომ მოხსენიებულ მეთოდთაგან ერთს წამყვანი ადგილი უკავია, ხოლო სხვა მეთოდები დაქვემდებარებულ როლს ასრულებენ. მაგალითად, აკრძალვა დამახასიათებელია სისხლის სამართლისათვის, მაგრამ სამართლის ამ დარგისათვის უცნობი არაა ისეთი მეთოდი, როგორცაა ნებართვა. ამის მაგალითად გამოდგება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლი, რომელიც იუცლებელ მოგერიებას ითვლისწინებს. ამ მუხლის ნორმა, პირს უფლებას აძლევს მოიგერიოს ნაწიში თავდასხმა.

სისხლის სამართალი მჭიდრო კავშირშია სამართლის სხვა დარგებთან. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მის კავშირს კონსტიტუციურ სამართალთან, რომელიც განსაზღვრავს სისხლის სამართლის მოქმედი კანონმდებლობის შინაარსსა და სისტემას, ითვალისწინებს იმ სოციალურ პრიორიტეტებს, რომელთა დაცვა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის პირველხარისხოვანი ამოცანაა.

სისხლის სამართალი დაკავშირებულია განსაზღვრულ პროცედურულ წესებთან: ამა თუ იმ შემადგენლობის ნიშნების მიხედვით სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემა და სისხლის სამართლის საქმის წარმოება; ბრალდების წაყენება; აღმკვეთი ზომის შერჩევა; ბრალდებულის დასამტკიცებლად შესაბამისი მეთოდებისა და საშუალებების შერჩევა; სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტა; გამამართლებელი ანდა გამამტკუნებელი განაჩენის გამოტანა და სახჯელის შეფარდება. ჩამოთვლილი მოქმედებანი განეკუთვნება სისხლის სამართლის პროცესს. იმედროულად პროცესუალური მოქმედებანი ექვემდებარება ჩადენილი დანაშაულის სისხლისსამართლებრივ შეფასებას. ფილოსოფიური თვალსაზრისით აქ საქმე გვაქვს შინაარსისა და ფორმის ურთიერთობის დიალექტიკასთან. სისხლის სამართლის პროცესი პირის ბრალულობის დადგენის თავისებური ფორმაა.

სისხლის სამართლისა და სახჯელდსრულებითი სამართლის კავშირი, უპირველეს ყოვლისა, განისაზღვრება იმით, რომ ამ უკანასკნელის არსებობა პირობადებულია სისხლის სამართლის ნორმებით, რომლებიც განსაზღვრავენ სახჯელის დანიშვნის საფუძველს, ფარგლებს, პირობებსა და წესებს. სახჯელის აღსრულების წესი და პირობები მოწესრიგებულია სახჯელდსრულებითი სამართლის ნორმებით. სახჯელის მიზნების შემდგომი რეალიზაცია ხორციელდება სახჯელდსრულებითი სამართლის მოქმედების პირობებში. სამართლის ამ დარგების კავშირი განსაკუთრებით თავს იჩენს სახჯელისაგან მსჯავრდებულის გათავისუფლების საკითხის გადაწყვეტისას.

სისხლის სამართლისა და ადმინისტრაციული სამართლის კავშირი განსაკუთრებით საგრძნობია დანაშაულისა და ადმინისტრაციული გადაცდომის ნიშნების გამოჯენისას.

საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების პირობებში უფრო მჭიდრო და თანაც გართულებული კავშირი აქვს სისხლის სამართალს სამოქალაქო სამართალთან. ეს განსაკუთრებით შეეხება ქონებრივ დანაშაულთა და იმ სამოქალაქო დელიქტების გამოიქვანს, რომელთაც უპირატესად ქონებრივი ხასიათი აქვთ. ამ მიმართებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ქონებრივი სანქციების ეფექტურობის შესწავლას. ეს

ხელს შევეცდომებით სისხლისსამართლებრივი და სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ფარგლების დადგენაში.

ახალი კანონმდებლობის მოქმედების პირობებში უფრო მჭიდრო გახდა სისხლის სამართლისა და სამეწარმეო სამართლის ურთიერთშემაჯავებელი ეკონომიკურ დანაშაულთა სფეროში. აქ იგულისხმება ქონებრივი უფლების სხვადასხვა სახეები, უკანონო ეაქრობა, სამოსი ელერ დანაშაული.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკეა გამოყოფილი მეათე თავი, რომელიც ითვალისწინებს ნორმებს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის წესის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის. აქ საქმე ეხება ეკოლოგიურ დანაშაულს. ამ თავში გათვალისწინებული ნორმების უმრავლესობა ბლანკური ხასიათისაა, ე.ი. მიუთითებენ სამართლის სხვა დარგებზე, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას ეკოლოგიური მართლწესრიგის დარღვევისათვის.

სისხლის სამართალი ასევე უკავშირდება შრომის სამართალს. ეს ითქმის მოქალაქეთა შრომით უფლებებზე, საწარმოო ტექნიკის გამოყენების პროცესში მათი უსაფრთხოების დაცვაზე.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ სისხლის სამართლისა და ხატრანსპორტო კანონმდებლობის ურთიერთობა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მეცხრე კარის 34-ე თავში გათვალისწინებულია ნორმები, რომლებიც ამ სახის დანაშაულისათვის სხვადასხვა სახის სახჯელებს ითვალისწინებენ.

ცხადია, დავას არ იწვევს სისხლის სამართლისა და ხაერთაშორისო სამართლის ურთიერთობა. ეს განსაკუთრებით თავს იჩენს სისხლის სამართლის კანონის მოქმედებისას. კერძოდ, ის ითქმის სისხლის სამართლის კანონის სიერცეში მოქმედების, უცხოელ მოქალაქეთა პასუხისმგებლობის, დანაშაულის ჩამდენ პირთა გადაცემის, სისხლის სამართლის კანონების საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან შესაბამისობაში მოყვანის, დანაშაულთა კოდიფიკაციის საკითხებზე.

დასასრულ, მეტად მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლის ურთიერთობა კრიმინოლოგიასთან. კრიმინოლოგია შეისწავლის დანაშაულობას, მის მიზეზებს, დამნაშაულის პიროვნებას. კრიმინოლოგია ცალკე კურსადაა გათვალისწინებული იურიდიული ფაკულტეტის სასწავლო პროგრამაში. ასევე ცალკე გათვალისწინებულია სამართლებრივი სტატისტიკა, რომელიც მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს სისხლის სამართლის დანაშაულისა და დამნაშავე პიროვნების შესახებ.

II თავი

სისხლის სამართლის პრინციპები

§ 1. ზოგადი დებულებანი

„პრინციპი“ ლათინური წარმოშობის ტერმინია და ნიშნავს პირველ-საწყისს, სახელმძღვანელო იდეას, ქვეყნის ძირითად წესს, რითაც ხელმძღვანელობენ პრაქტიკულ თუ თეორიულ საქმიანობაში. ამგვარი ზოგადი საწყისები და ამოსავალი იდეები განიხილვებას პო-ულობენ საზოგადოების ნორმატიულ სისტემებშიც: ზნეობა, რელიგია, პოლიტიკა, სამართალი უჭველად გულისხმობს როგორც უზოგადეს, ისე თითოეულისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ პრინციპებს. აქედან ის დასკვნაც გამოიმდინარეობს, რომ ამგვარ პრინციპებს ნორ-მატიული ბუნება აქვთ და შესაბამის სუბიექტებს ავალდებულებენ. მოიცენენ მათი მოთხოვნების მიხედვით. ამ თვალსაზრისით აღსა-ნიშნავია ამ პრინციპების გამოვლენის თავისებურებაც. მაგალითად, ზნეობაში ადამიანთა საქციელი ამგვარი ზოგადი პრინციპების მიხედ-ვით ფასდება, მაშინ როდესაც სამართალში პრინციპი გაშუალებულია შესაბამისი ნორმატიული აქტებით. კერძოდ, სამართლის პრინციპები წინ უსწრებენ ნორმატიული აქტების შემუშავების და შესაბამისად განსაზღვრავენ კანონშემოქმედებით საქმიანობას. მაშასადამე, სამარ-თლის პრინციპები მიმართულნი არიან სახელმწიფოზე ან მის ორ-განოებზე, რათა ნორმატიული აქტები ამ პრინციპების შესაბამისად შემუშავდეს. ამიტომაც, რომ თითოეული ნორმატიული აქტი, თავის მხრივ, უფრო კონკრეტულად გამოხატავს სამართლის ამ ან თუ იმ დარ-გის პრინციპებს, კერძოდ, მის ნორმებსა და ინსტიტუტებში.

ნათქვამი უუჭველად ეხება სისხლის სამართალსაც, ეს უკანასკნე-ლი სამართლის დამოუკიდებელი, ერთ-ერთი ყუენდამეტური დარგია, რომელიც პრაქტიკულად საზოგადოების ნორმატიულ სისტემაში მოქ-მედებს. ამიტომაც, რომ სისხლის სამართალში თავისებურად ვლინდე-ბა როგორც საზოგადოების ნორმატიული სისტემის ზოგადი, ისე თავისი საკუთარი პრინციპები. ხშირია ამ პრინციპთა აღრევა, კერ-ძოდ, იმის გამო, რომ სისხლის სამართალში სპეციფიკური ელინდე-ბა სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა, როგორც დანაშაულობა-თა წინააღმდეგ ბრძოლის ძირითადი სტრატეგიული და ტაქტიკური ხერხების ერთიანობა, პოლიტიკის პრინციპები სისხლის სამართლის პრინციპებთან არც თუ იშვიათადაა გაიფიქრებული. ეს განსაკუთრებით

საგონიშო იყო ყოფილ საბჭოთა კავშირში, რადგან ამ სისტემაში პოლიტიკური ღირებულება ღირებულებათა იერარქიის სათავეში მო-ექცა და მან ზნეობრივი ღირებულებაც კი განსაზღვრა რეალურ სა-სამდიდეოში კი, პირიქით, სიკეთესე უფრო მაღალი ღირებულება არ არსებობს და, მაშასადამე, ზნეობრივი ღირებულება ამ თვალსაზრი-სით განმსაზღვრელია. ამიტომაც, რომ საქართველოს სისხლის სა-მართლის კოდექსის კერძო ნაწილში სისხლისსამართლებრივი დაც-ვის უპირველესი ობიექტად აღიარებულია ადამიანი (მისი სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება და ა.შ.) მაშინ, როდესაც ყოფილ საბჭო-თა კავშირში სისხლისსამართლებრივი დაცვის უპირველესი ობიექტი გახლდათ სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური სუბიექტი.

ცხადია, პოლიტიკასაც თავისი საკუთარი პრინციპები აქვს და ზო-გერთი მათგანი სისხლის სამართალშიც ვლინდება. მაგალითად, დე-მოკრატიზმი პოლიტიკის პრინციპია, რომელიც გულისხმობს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში საზოგადოების ფართო ფენების მო-ნაწილეობას, რათა საზოგადოების ყველა დელიქტუარიაში წევრმა ნებაყოფლობით იკისროს სისხლის სამართლის კანონის აღსრულების პასუხისმგებლობა. სამაგიეროდ, კანონიერება სამართლის ზოგადი პრინციპია, რომელიც, თავის მხრივ, განსაზღვრავს პოლიტიკური საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, რადგან კანონიერების გარეშე არც პოლიტიკური საქმიანობა არსებობს. აქედან ის დასკვნაც გამოი-მდინარეობს, რომ პოლიტიკა სემოქმედებს სამართალზე, მაგრამ ამ უკანასკნელსაც გააჩნია პოლიტიკაზე უკუხემოქმედების უნარიც.

მეორე მხრივ, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხევაოთ კრიმინალიზა-ციის პოლიტიკური საწყისები და საკუთრივ სისხლის სამართლის საწყისები. კერძოდ, პოლიტიკური მიზანშეწონილობის გარეშე ამა თუ იმ ქმედების დანაშაულად გამოცხადება შეუძლებელია, ხოლო სისხ-ლის სამართლის პრინციპები კრიმინალიზაციის პროცესის მოშწესრი-გებელი ნორმატიული მოთხოვნებია, რომელსაც კანონმდებელი უნდა დაემორჩილოს, რათა სისხლის სამართლის კანონი ამ მოთხოვნების მიხედვით აიგოს. მაგალითად, კანონიერების პრინციპი გულისხმობს მოთხოვნას, რომ დანაშაული და სასჯელი გათვალისწინებული იქნეს სისხლის სამართლის კანონში. სისხლის სამართლის ყველა პრინციპი ამ მიმართებით კანონისდების საქმიანობას განსაზღვრავს. ამიტომაც აუცილებელია, რომ ერთმანეთში არ აგვერიოს სისხლის სამართლის პრინციპები, რომლებიც განსაზღვრავენ სისხლის სამართლის კანონ-შემოქმედებას და ამ პრინციპების გამოვლენა ჩადენილი დანაშაუ-ლისათვის სასჯელის დანიშნვის ეტაპზე. სამწუხაროდ, ამგვარი აღ-რევა ხდებოდა ყოფილ საბჭოთა კავშირში და იგი არც სადღესასწაუ-

იშეითი. მართლაც, უმთავრესი დანიშნულება სისხლის სამართლის პრინციპებისა არის სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობის მოწესრიგება, ხოლო თუ სისხლის სამართლის კანონი ამ პრინციპების შესაბამისად შემუშავდა, მაშინ სასჯელის დანიშვნის პრობლემა იოლად გადაწყდება, რაკი სისხლის სამართლის პრინციპები სისხლის სამართლის კანონში გამოიხატებიან.

ამრიგად, სისხლის სამართლის პრინციპების ანალიზისას მოსალოდნელია სამი შეცდომა: 1. კრიმინალიზაციის ზოგადი პრინციპებისა და პოლიტიკური პრინციპების აღრევა; 2. კრიმინალიზაციის ზოგადი პრინციპებისა და სისხლის სამართლის პრინციპების აღრევა; 3. სასჯელის დანიშვნის ძირითად საწყისებზე სისხლის სამართლის პრინციპების დაყენება. ამ უკანასკნელის მიზეზია დღემდე გაბატონებული დებულება, რომლის თანახმად, სისხლის სამართალი დანაშაულის ჩადენის გამო წარმოშობილ ურთიერთობას აწესრიგებს. ამ დებულების ლოგიკით, დანაშაულის ჩადენა წინ უსწრებს სისხლის სამართლებრივ ურთიერთობას, მაშინ როდესაც, პირიქით, ჯერ სისხლის სამართლის კანონი მოქმედებს და მხოლოდ შემდეგ ხდება ამ კანონის საწინააღმდეგო ქმედება. ცხადია, რომ დანაშაულის ჩადენის გამო ურთიერთობის შესახებ შეხედულების ლოგიკით სისხლის სამართლის პრინციპები სასჯელის დანიშვნის პროცესს აწესრიგებენ ამ თვალსაზრისით, რომელიც თავისთავად მიუღებელია, დავიწყებულია სისხლის სამართლის პრინციპების წარმოშობა-განვითარების ისტორია. კერძოდ, ცნობილია, რომ ფეოდალური თვითნებობის პირობებში სამართლის ზოგადი პრინციპების წარმოდგენაც კი შეუძლებელი გახდდა. ამიტომ იყო, რომ ამგვარი პრინციპები წამოყენებული იქნა ანტიფეოდალური რევოლუციების ეპოქაში. ამგვარ ზოგად საწყისებს, თავის მხრივ, ნიადაგი მოუშადაც ე.წ. განმანათლებელთა გამოჩენილმა წარმომადგენლებმა საფრანგეთში (დიდრო, ვოლტერი, რუსო, მარატი). ისიც ცნობილია, რომ განმანათლებლობამ დიდი გავლენა მოახდინა სამართლებრივ იდეებზეც. მათ შორის სისხლის სამართლის პრინციპების ჩამოყალიბებაზე და მათ შემდგომ განვითარებაზეც. კერძოდ, იტალიელმა კრიმინალისტმა ჩეზარე ბეკარიამ თავის სახელგანთქმულ ნაშრომში („დანაშაულთა და სასჯელთა შესახებ“) ეან-ეკ რუსოს პროგრესიულ შეხედულებათა ზეგავლენით ჩამოაყალიბა სისხლის სამართლის ძირითადი პრინციპები, რომელთაც არა მარტო ანტიფეოდალურ ეპოქებში, არამედ დღესაც არ დაუკარგავთ მნიშვნელობა. მაგალითად, კანონიერების პრინციპი ჩეზარე ბეკარიას მიხედვით ნიშნავდა სახელმწიფოს, როგორც სუვერენული სუბიექტის, მტკიცე დავადებულუ-

ბას, რომ დანაშაულებრივი ქმედება და სასჯელი ამ ქმედებისათვის გათვალისწინებული ყოფილიყო სისხლის სამართლის კანონით. მოკლედ გაჩეხილთ სისხლის სამართლის პრინციპები.

§ 2. კანონიერების პრინციპი

კანონიერების პრინციპი სამართლის ზოგადი პრინციპია, მაგრამ იგი სპეციფიკურად ელინდება სისხლის სამართალშიც. კერძოდ, აღნიშნული პრინციპი, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს ანალოგიის აკრძალვას და ლეგალიზაციის პრინციპის დამკვიდრებას. მართლაც, კანონიერების პრინციპის თანახმად, ყველა ქმედება, რომელსაც სახელმწიფო დანაშაულად მიიჩნევს, გათვალისწინებული იქნეს სისხლის სამართლის კანონში. ეს დებულება გამოთქმული გახლდათ ლათინური ტერმინოლოგიით (*Nullum crimen sine lege*) ეი. არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე. მეორე დებულება, რომელიც კანონიერების პრინციპს სასჯელის ასპექტით გამოთქვამს, შემდგომში შეგომარეობს (*Nulla poena sine lege*) ეი. არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე.

ამრიგად, კანონიერების პრინციპის თანახმად, ყოველი ქმედება, რომელსაც სახელმწიფო დანაშაულად მიიჩნევს და ეოველი სასჯელი ან სპეციფიკური სხვა სახე, რომელსაც სახელმწიფო გამოიყენებს, გათვალისწინებული იქნეს სისხლის სამართლის კანონში. სამწუხაროდ, ამ მხრივ გამოჩადის იყო ყოფილი საბჭოთა კავშირი, სადაც სისხლის სამართლის სფეროში დაშვებული იყო ანალოგიის პრინციპი, ეი. სისხლის სამართლის იმ ნორმის გამოყენება, რომელშიც ჩადენილი ქმედება პირდაპირ და უშუალოდ არ იყო გათვალისწინებული, მაგრამ ეს ქმედება რაიმე ნიშნებით ემსგავსებოდა ნორმით გათვალისწინებულ ქმედებას ამ პრინციპს დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის სიძნელეებით ამართლებდნენ, მაშინდელს, რთულსა და ცვალებად ვითარებაში, თითქმის შეუძლებელი გახლდათ ყველა შესაძლო დანაშაულებრივი ქმედების გათვალისწინება სისხლის სამართლის კანონში. ცხადია, სისხლის სამართლის კანონში ყველა შესაძლო დანაშაულებრივი ქმედების გათვალისწინება იოლი საქმე არაა, მაგრამ აღნიშნული ანალოგია მაინც პოლიტიკური მიზანშეწონილობით უფრო აიხსნებოდა, ვიდრე არსებული ვითარების ეკონომიკური.

ცხადია, ანალოგიის დაშვება არ გამოთრეხავს თვითნებობას და უკანონობას, დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის ექსტრემიზმის საბაბით აღიშინათა უფლებებისა და თავისუფლებების უხეშ დარ-

დევას. ამიტომ იყო, რომ ყოფილი საბჭოთა კავშირის პროგრესულად მოაზროვნე კრიმინალისტები (მათ შორის იყო პროფ. თ. წერეთელი) ყოველნაირად ასაბუთებდნენ ანალოგიის გაუქმების აუცილებლობას. ანალოგია საბჭოთა კავშირში გაუქმდა 1958 წელს, როდესაც მიიღეს „სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლები“, რომლის მე-7 მუხლში ჩაიწერა: „დანაშაულებად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედება...“ ამ დროიდან ანალოგია აიკრძალა და დამკვიდრდა ღვგალობის პრინციპი, რომლის თანახმად, დანაშაულად ჩაითვლება მხოლოდ ის ქმედება, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ე.ი. სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება.

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება. ცხადია, რომ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება დანაშაულად არ შეიძლება ჩაითვალოს. ეს იმაზე ნიშნავს, რომ ანალოგია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ასპექტით გამორიცხულია, რადგან სწორედ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილშია გათვალისწინებული ცალკეული დანაშაული (მკვლელობა, ყაზალობა, ბანდიტიზმი, გენოციდი და ა.შ.) და მათი შესატყვისი შემადგენლობანი.

ნორმის გამოყენება ანალოგიის წესით არაა გამორიცხული სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში, როდესაც საქმე ეხება ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შემსუბუქებას ან პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას. მართალია, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში ცალ-ცალკე არაა გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებანი, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს, არამედ, პირიქით, გულისხმობს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ამ გარემოებათა დადგენას თუ პასუხისმგებლობის დაზამძიმებელ გარემოებებს უნდა მიეცეს შეზღუდული ახსნა-განმარტება, შემამსუბუქებელ გარემოებას, პირიქით, ფართო ახსნა-განმარტება უნდა მიეცეს, რაც თავის მხრივ, ანალოგიის წესით კანონის ნორმის გამოყენებასაც გულისხმობს (მაგ. საქ. სსკ 32-ე და 38-ე მუხლები).

კანონიერების პრინციპი სისხლის სამართალში ვლინდება არა მარტო დანაშაულის ასპექტით, არამედ სახჯელის ასპექტითაც. კერ-

ძოდ, სახჯელს ან ზემოქმედების სხვა ზომებს, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ალექსის მხოლოდ სახელმწიფო, როგორც კანონმდებელი, გარდა ამისა, სახჯელის სახეები ზუსტადაა ჩამოთვლილი სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში (მუხ. მე-40). ეს იმაზე ნიშნავს, რომ ამ ჩამონათვალში მოუხსენიებელი სახჯელის გამოყენება დაუშვებელია. მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში თითოეული დანაშაულებრივი ქმედების აღწერასთან ერთად გათვალისწინებულია შესაბამისი სახჯელები, რაც სასამართლომ კანონის ფარგლებში და შეესაბამება შეიძლება გამოიყენოს. დაუშვებელია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ამა თუ იმ მუხლით გათვალისწინებული სახჯელის გამოყენება.

კანონიერების პრინციპი გამოხატულებას პოულობს სისხლის სამართლის კოდექსის სხვა ნორმებშიც. კერძოდ, ამ კოდექსის მე-2 მუხლის თანახმად, ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს, აქედან, თავის მხრივ, გამომდინარეობს ის, რომ, როგორც წესი, გამოყენებული უნდა იქნეს დანაშაულის ჩადენის დროისათვის მოქმედი კანონი. გამოხატულებას სისხლის სამართლის კანონის უკრძალა, რაც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, ნიშნავს ახალი კანონის გაერცვლებას ამ კანონის ძალაში შესვლამდე ჩადენილი ქმედების მიმართ, თუ ეს ახალი კანონი აუქმებს ძველი კანონით გათვალისწინებული ქმედების დასჯადობას, ეი, როდესაც ახალი კოდექსი დანაშაულად არ აცხადებს მას, ან ახალი კანონი ძველ კანონთან შედარებით ამსუბუქებს სახჯელს მაშახადამე, დანაშაულის ჩადენის დროისათვის მოქმედი კანონის გამოყენების მოთხოვნა კანონიერების პრინციპის თავისებური გამოვლენაა, რადგან სუბიექტი (ფიზიკური თუ იურიდიული პირი) უნდა იქცეოდეს მოქმედი კანონის შესაბამისად, რა თქმა უნდა, კანონიერების პრინციპი სისხლის სამართლის კოდექსის სხვა ნორმებშიც გამოიხატება. მაგრამ ამჯერად ყურადღებას მივაქცევთ კანონიერების პრინციპის შინაარსობრივ მხარეს, რადგან არ არის გამორიცხული სისხლის სამართლის საკანონმდებლო შემადგენლობისადმი ჩადენილი ქმედების ფორმალური შესაბამისობა, როდესაც ამ ქმედებას არ გამოუწვევია დანაშაულისათვის ნიშნადობლივი ზიანი ან არ შეუქმნია ამგვარი ზიანის საფრთხე (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი). ამკარაა, რომ კანონთან ქმედების ფორმალური შესაბამისობა ეწინააღმდეგება კანონიერების პრინციპს ეს იმასაც ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალი ქმედების სამართალია. კერძოდ,

კრიმინალიზაციის ობიექტია არა პიროვნება ან მისი შეხედულებანი, აზრობა წყობი თუ ხასიათი, არამედ ქმედება, როგორც პიროვნების აზრობა წყობის გამოხატვის კონკრეტული ხერხი. იგულისხმება, რომ ნების გარეგანი აქტის გარეშე დანაშაულებრივი ქმედება შეუძლებელია დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იქნეს როგორც მოქმედების, ისე უმოქმედობის გზით, მაგრამ ყველა შემთხვევაში იგულისხმება ქმედების გარეგანი აქტი, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარე. ცხადია, დებულება, რომ დანაშაული ადამიანის ნების გარეგანი აქტია, არ ნიშნავს სუბიექტისათვის ამ დანაშაულებრივი ქმედების სასურველობას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც სუბიექტი პირდაპირი განზრახვით მოქმედებს. იგულისხმება, რომ დანაშაულებრივი ქმედება სუბიექტის ნებელობითი საქციელისაგან მოწვევით შეუძლებელია. აქედან გამომდინარეობს, რომ კრიმინალიზაციის ობიექტია არა მარტო ნების გარეგანი აქტი, არამედ სუბიექტის ქცევის ფსიქიკურ საზრისში გამოხატული მისი უპასუხისმგებლობაც, რადგან სისხლის სამართლის სუბიექტი არა მარტო უაღრესად მთავრდება მთიქცეს სისხლის სამართლის კანონის შესაბამისად, არამედ მოწოდებულია სახელმწიფოს წინაშე პასუხისმგებლობის ვითარებაში აღასრულოს მართლმართლი ქმედების უაღრესადება. მაშასადამე, კრიმინალიზაციის ობიექტია შერაცხადი პირის ქმედება შემთხვევითი არაა, რომ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია სწორედ ისეთი ქმედება, რომლის ჩადენა შესაძლებელია ბრალეულად. ამიტომაც, რომ შეურაცხადობასთან დაკავშირებული საკითხები გადაწყვეტილია სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში და არა კერძო ნაწილში.

ამრიგად, სისხლის სამართალი ქმედების სამართალია. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ნიშნები მეტი თუ ნაკლები სისრულით აღწერილია სისხლის სამართლის კანონში. უფრო სწორად, დანაშაული, როგორც უკვე ითქვა, არის სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება. დანაშაულის ამ ნიშნებში უპირველესია დანაშაულის შემადგენლობა როგორც ქმედების ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ერთიანობა. დანაშაულის შემადგენლობის ზოგიერთი ნიშანი გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში (დამატარებელი დანაშაულისა და როდესაც განაწილებით დანაშაულში თანამონაწილეობისას), მაგრამ დანაშაულის შემადგენლობა არსებითად აღწერილია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში. აქედან ის დასკვნაც გამომდინარეობს, რომ დანაშაულის საკანონმდებლო შემადგენლობის შექმნა დანაშაულობათა წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივ ბრძოლაში კანონიერების საგარანტიო ფუნქციას ასრუ-

ლებს. სამწუხაროდ, საბჭოთა კავშირში უკანონობას და სრულიად გაუპართლებელ რეპრესიებს სწორედ ის განაპირობებდა, რომ არსებითად გვერდს უვლიდნენ იმ საკანონმდებლო შემადგენლობებსაც კი, რაც იმ დროის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ასე თუ ისე არსებობდა. გარდა ამისა, პოლიტიკური თვალსაზრისით იყო გამართლებული ისეთი აბსტრაქტული შემადგენლობის შექმნა, როგორიც იყო ეწ. აბსტრაქტული ავტაცია და პროპაგანდა, როგორც განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულის ნაირსახეობა, რომელიც ფაქტობრივად დისიდენტობის წინააღმდეგ იყო მიმართული და ნიშნავდა სასჯელს აზრისათვის, შეხედულებისათვის.

წარსულის ამ მწარე გამოცდილების გათვალისწინებით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში გადადგმა არსებითი ნაბიჯი წინ, როდესაც მასში ნაცადია დანაშაულთა ბუნების შესაბამისი შემადგენლობების შექმნა, რაც საშუალებას იძლევა იმისათვის, რომ ჩადენილი ქმედება დანაშაულად დაკვალიფიცირდეს სისხლის სამართლის კანონის შესაბამისად. ეს ბუნებრივია, რადგან ამ კოდექსში შესაბამისად გათვლილია დანაშაულის ჩადენის ყველა შესაძლო ვარიანტი, რის გამოც კანონიერების პრინციპის უზრუნველყოფა არსებითად შესაძლებელი ხდება.

ამრიგად, სისხლის სამართალში კანონიერების პრინციპი ნიშნავს არა მარტო ქმედების ფორმალურ შესაბამისობას ქმედების საკანონმდებლო შემადგენლობასთან, არამედ თვით ამ ქმედების ზუსტ საკანონმდებლო აღწერას და მის სისხლისსამართლებრივ შეფასებას.

§ 3. კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი

კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი ერთ-ერთი კონსტიტუციური პრინციპია, რომელიც გამოხატულებას სისხლის სამართალშიც პოულობს. ამ პრინციპს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების უზრუნველსაყოფად. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი კარგვორიულად კრძალავს ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევას მათი რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, რელიგიისადმი დამოკიდებულების, აღმზრდელის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების, ეროვნული, ეთნიკური, სოციალური, რომელიმე წოდებისადმი ან საზოგადოებრივი გაერთიანებისადმი კუთვნილების, წარმოშობის, საცხოვრებელი ადგილის ან ქონებრივი მდგომარეობის გამო (საქ. სსკ 142-ე მუხლი).

ამჟამად, რომ ამ მუხლში გათვალისწინებულია ზემოთ ჩამოთვლილი ნიშნების მიხედვით ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევის ყველა შესაძლებელი ვარიანტი, კ.ი. ამ ნიშნების მიხედვით რომელიმე მათგანისათვის უპირატესობის მინიჭება ან პირიქით, შეზღუდვა, რაც არსებითად ხელყოფს ადამიანის უფლებას (რასობრივი დისკრიმინაცია – საქ. სსკ 142¹-ე მუხლი) აგრეთვე შესაძლებელი შესაძლებლობის პირის უფლების დაცვაზე უარის თქმა (142²-ე მუხლი). 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „დ“ პუნქტი ამბობს პასუხისმგებლობას შველულობისათვის რასობრივი, რელიგიური, ეროვნული ან ეთნიკური შეუწყნარებლობის გამო, რომ არაფერი ეთქვამთ გენოციდზე (მუხლი – 407-ე). აქედან გამომდინარე, კანონის წინაშე ყველა ადამიანი თანასწორია. ეს ეხება იურიდიულ პირსაც, რომლის რაიმე ნიშნით დისკრეტისაცაა ან, პირიქით, შისთვის რაიმე უპირატესობის მინიჭება დაუშვებელია. სისხლის სამართალში ეს იმას ნიშნავს, რომ მართლზომიერი ქმედება ყველა დელოქტუნარიანი პირისათვის (აგრეთვე იურიდიული პირისათვის) თანაბრად სავალდებულოა. თანაბრად აუცილებელია მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სახელმწიფოს წინაშე პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, როგორც მართლზომიერი ქმედების ჩადენის ერთ-ერთი პირობა. აქედანაც გამომდინარეობს, რომ სახელმწიფოს წინაშე პოზიტიური პასუხისმგებლობის ობიექტია მართლზომიერი ქმედება, როგორც მართლწესრიგის შექმნის პირობა. ბუნებრივია, თუ ნეგატიური პასუხისმგებლობის ობიექტია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება, ე.ი. დანაშაული. მაშასადამე, კანონის წინაშე თანასწორობის საგარანტიო ფუნქციას ასრულებს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება. ამგვარი ქმედების ჩამდენი პირი უნდა მიეცეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში. სამწუხაროდ, საბჭოთა კავშირში ამ მხრივ აღიარებული იყო კლასობრივი პრინციპი, რომლის თანახმად, უფრო მკაცრად ისჯებოდა ე.წ. ექსპლოატატორული კლასის წარმომადგენელთა მიერ დანაშაულის ჩადენა მაშინ, როდესაც ამ მხრივ არსებითი შედეგათუბი ენიჭებოდათ მუშათა კლასისა და გლეხობის წარმომადგენლებს. ამგვარი მიდგომა სადღესოდ არ არსებობს, მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ ყველა პირი თანაბრად უნდა დაისჯოს. ჯერ ერთი, პასუხისმგებლობა მკაცრად პერსონალურია, მეორეც, კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი საქმის ვითარების იურიდიულ შხარეს გამოხატავს მაშინ, როდესაც არსებობს ადამიანთა შორის ფაქტობრივი განსხვავება, რაც, თავის მხრივ, გამოიხატება უფლება-მოვალეობათა განსხვავებაშიც. ამიტომაც, რომ პასუხისმგებლობა თანამდებობაზე მყოფ მოხელეს მეტი მო-

ვითარება, ვიდრე ჩვეულებრივ მოქალაქეს, ერთი და იმავე დანაშაულისათვის ქალებს, როგორც წესი, უფრო მსუბუქად სჯიან, ვიდრე მამაკაცებს უცხოელს შეიძლება რაიმე შედეგით გაუწიოს, ვიდრე საქართველოს მოქალაქეს, რომელმაც კარგად იცის საქართველოს კანონმდებლობა, სახელმწიფო ენა და ა.შ. მაგრამ ეს საკითხი სასჯელის დანიშვნის სოგად საწყისებს უკავშირდება და ოდნავადაც არ არეკვს პრინციპს, რომლის თანახმად, ყველა პირი კანონის წინაშე თანასწორია სისხლის სამართალშიც, ხოლო ამ მხრივ თანასწორობის გარანტიას სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობა წარმოადგენს.

§ 4. ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი

ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის დამკვიდრება სამართლებრივი კულტურის მაღალი დონის მონიშნავარი და მარჯვენელია. მართლაც ცნობილია, რომ დაბალი სამართლებრივი კულტურის ქოქებსა და ხალხებში ასამართლებდნენ არა მარტო ადამიანებს, არამედ ცხოველებსა და საგნებსაც კი სინამდვილეში დანაშაულის ჩადენა მხოლოდ ადამიანს შეუძლია. დანაშაული, როგორც უკვე ითქვა, არის სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება. მაშასადამე, ბრალი დანაშაულის შესამე ნიშანია. ეს იმასაც ნიშნავს, რომ არ არსებობს დანაშაული ბრალის გარეშე ამ დებულებას თანამედროვე სისხლის სამართლის მეცნიერებაში არაფერ უარყოფს, თუმცა სოციალური გამოწვევისი აჩვენებს. კერძოდ, ინგლისურ-ამერიკულ სისხლის სამართალში, მართალია, არ უარყოფენ ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს, მაგრამ სოცვერ, არაგმატისტული ფილოსოფიის ზეგავლენით, უშვებენ ბრალეულობის პრესუმფციას, რომლის თანახმად, ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაში სუბიექტის ბრალი თითქოს ყოველთვის ივარაუდება. ბრალეულობის პრესუმფციის დაშვება, ამ იდეის ავტორთა ასრით, არსებითად ამცირებს მტკიცების ტვირთის უზარმაზარ ხარჯებს. სინამდვილეში კი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შეიძლება ჩადენილ იქნეს ბრალის გარეშეც. ეს ბუნებრივია, რადგან ადამიანის ქმედება მიმართულია გარესამყაროზე და მიზეზ-შედეგობრივ ჯაჭვშია ჩართული. ამიტომაც არ არის გამორიცხული, რომ საზოგადოებისათვის საზიანო შედეგი შეიძლება გამოწვეული იქნეს სუბიექტის ნების საწინააღმდეგოდ. ცხადია, „ნება“ აქ არ ვუდის-

ხმობს სუბიექტის მხოლოდ სურვილს, არამედ მასში იგულისხმება სუბიექტის ცნობიერი აქტიურობაც. კერძოდ, როდესაც სუბიექტს, მისუხედავად მის მიერ ჩადენილი ქმედების შავზე შედეგისა, უპასუხისმგებლობა არ გამოუჩენია, იგი მოქმედებს ბრალის გარეშე, თუმცა ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა.

ამრიგად, მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შეიძლება ჩადენილი იქნეს ბრალის გარეშეც. ამიტომ დებულება, რომ ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაში სუბიექტის ბრალი ყოველთვის უნდა ივარაუდებოდეს, არსებითად სწორი არ არის. პირიქით, იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სუბიექტს განხორციელებული აქვს დანაშაულის რომელიმე შემადგენლობა, რომლის მართლსაწინააღმდეგობა ეჭვს არ იწვევს, სუბიექტი მაინც არაბრალეულია, ყიდრე მისი ბრალი დადგენილი არ იქნება კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენით. მაშასადამე, სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს არაბრალეულობის პრეზუმფციის პრინციპი, მაშინ როდესაც სამოქალაქო სამართალში, როგორც წესი, პირიქით, დამზიანებლის ბრალი ყოველთვის ივარაუდება, ყიდრე იგი თვითონ არ დაამტკიცებს საწინააღმდეგოს. სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცების ტვირთი ეკისრება ბრალმძებელს და არა ბრალდებულს. ბრალდებულის უიგურა კი ბრალთან რაიმე შეხების გარეშე შეუძლებელია. ამიტომაც, რომ სისხლის სამართალში ბრალის ცნებასა და ფორმებს უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვთ.

ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი მიმართულია კანონმდებელზე, რათა ამ უკანასკნელმა სისხლის სამართლის კანონშივე გადაწყვიტოს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის განხორციელების ობიექტური და სუბიექტური წანამძღვრის საკითხი. ამ მხრივ უპირველესია სუბიექტური შერაცხვის პრინციპის საკანონმდებლო გადაწყვეტა იგულისხმება შერაცხაობის ცნება, როგორც სპეციალურ-იურიდიული ფენომენი ანუ სუბიექტის უნარი პასუხი აგოს მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის (ე.ი. შერაცხაობა ასაკისა და სულიერი ჯანმრთელობის გამო (სსკ-ის 33-ე და 34-ე მუხლების შესაბამისად). სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს აგრეთვე შესუღუღული შერაცხაობის ცნებას (სსკ-ის 35-ე მუხლი), რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ამ მხრივ ბრალეული პასუხისმგებლობის საკითხის პრაქტიკული გადაწყვეტისათვის.

კანონმდებელს მხედველობიდან არ რჩება ერთ შემადგენლობაში ბრალის ორი ფორმის შესაძლებლობაც (სსკ-ის მე-11 მუხლი), აგრეთვე შეცდომასთან დაკავშირებული ბრალეული პასუხისმგებლობის საკითხი (სსკ-ის 36-ე მუხლი), მათ შორის ბრძანების ან განკარგულების შესრულებასთან დაკავშირებული (სსკ-ის 37-ე მუხლი) და ბრალის

გამომრიცხავი ზეკანონიერ გარემოებათა საკითხიც (სსკ-ის 38-ე მუხლი).

ამრიგად, შერაცხაობა, როგორც სპეციალურ-იურიდიული ცნება, სუბიექტის ასაკზე ან სულიერ ჯანმრთელობაზე არ დაიყვანება. ამიტომაც, რომ ხაერითოდ შერაცხადი, ზოგიერთ კონკრეტულ შემთხვევაში (მაგალითად, პათოლოგიური აფექტის ან პათოლოგიური სიმთერადლის ვითარებაში), მის მიერ ჩადენილი ქმედების მიმართ შეურაცხადია. უფრო მეტიც, არსებობს ე.წ. კახუსი ანუ შემთხვევა, რომელიც დანაშაულებრივი დაუდევრობის ზღვარზეა, როდესაც სუბიექტი არ არის ვალდებული იცნობიერებდეს ქმედების მართლსაწინააღმდეგობას ან მას არ შეუძლია მოცემულ კონკრეტულ ვითარებაში იმოქმედოს სხვაგვარად.

გარდა შერაცხაობისა, ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი თავად ბრალის ცნებასა და ფორმებსაც გულისხმობს. სამწუხაროდ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ბრალის ფორმები ბრალის ცნების გარეშეა განმარტებული, რაც იმასაც ნიშნავს, რომ ბრალი წარმოდგენილია შინაარსის გარეშე. თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსებში საზოგადოდ ბრალის ცნების განმარტება იშვიათია. ამ მხრივ გამოჩნდება იყო ყოფილი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 პარაგრაფი, რომელშიც ბრალის ცნება სუბიექტის უპასუხისმგებლობად იქნა წარმოიწინილი. ეს არსებითად რომ ეთქვას, ფრიად საინტერესოა. კერძოდ, არსებობს პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტი, როგორც ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების პირობაა. ამ პოზიტივიდან ლოგიკურია დასკვნაც, რომ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ვალდებულებებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ანუ ბრალის შედეგია. ცხადია, ბრალი არაა მოწვევითი ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, მაგრამ ბრალის ცნება ამ ფსიქიკურ დამოკიდებულებაზე არ დაიყვანება, აქედან გამომდინარე განზრახვა (სსკ-ის მე-9 მუხლი) და გაუფრთხილებლობა (სსკ-ის მე-10 მუხლი), სისხლის სამართლის ან წინდახედულობის ნორმებისადმი სუბიექტის უპასუხ-

¹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილში ნათქვამია, რომ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დანაშაულად, თუ ამის შესახებ მითითებულია ამ კოდექსის შესაბამის მუხლში. მაშინ იხე, რომ ამ კოდექსის კერძო ნაწილში ბრალის გაუფრთხილებლობა უფრო ხაერითოდ იქნა აზოგადებული, რის გამოც შექმნილია აშკარად უხერხული ვითარება, რაც პრაქტიკულიად დაუშვებელია.

ისმგებლო დამოკიდებულების გამოვლენის ფორმებია. თუ განზრახვა არის პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტის შეგნებული უარყოფა, გაუფრთხილებლობა ამ პასუხისმგებლობის უგულვებელყოფით ვლინდება. ამიტომ შესაძლებელია სისხლის სამართლის კოდექსებში ბრალის ცნების განსაზღვრებაც, რაც ბრალის ფორმებს თავის საკუთარ შინაარსს მიანიჭებდა კერძოდ, წინასწარი გამოძიების სტადიაზე ბრალის ფორმების დადგენა ბრალდების საფუძველია, მაშინ როდესაც ბრალის ფორმებიდან ბრალზე უკუდასკვნა ინდუქციურია, ე.ი. საეარაუდოა. ამიტომაც, რომ ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებაში ბრალის დადგენა მხოლოდ სასამართლოს (მოსამართლის) საქმეა.

ამრიგად, ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის პრაქტიკული განხორციელება მთელ რიგ სუბიექტურ და სუბიექტურ პირობებსა და დამოკიდებულებას მოიცავს, რომ ამ მხრივ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი უნაკლოა (მით უმეტეს, რომ მასში ბრალის ცნება განმარტებული არ არის), მაგრამ მასში მაინც მოიპოვება ისეთი ნორმატიული გადაწყვეტა, რომელსაც ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის პრაქტიკული განხორციელებისათვის უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი ესება აგრეთვე იურიდიულ პირსაც, რადგან იურიდიული პირის ფორმაში, მისი ხაზგდებით ან ინტერესებში მოქმედი ფიზიკური პირი (პირები) იურიდიული პირის დამაფუძნებელი ხელშეკრულებით, წესდებით ან დებულებით ვალდებულია მოქმედებდეს მართლზომიერად და მოწოდებულია ამ ვალდებულებას ეკიდებოდეს პასუხისმგებლურად. მაშასადამე, იურიდიული პირი შეიძლება მოქმედებდეს მართლსაწინააღმდეგოდ, როდესაც აღნიშნული ფიზიკური პირი აღდევს მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას. იურიდიული პირი შეიძლება მოქმედებდეს ბრალეულად, თუ არჩენილი ფიზიკური პირი (პირები) მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებას მოეკიდება უპასუხისმგებლოდ, ნაცულოდ იმისა, რომ მოქმედებდა პასუხისმგებლურად. მართლზომიერი ქმედების ვალდებულებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება კი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სუბიექტური მიზეზია და ბრალის სინიშია.

§ 5. პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპი

სისხლის სამართალში მოქმედებს პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპი, რომლის თანახმად, სისხლის სამართლის ყოველი სუბიექტი ინდივიდუალურადაა პასუხისმგებელი სახელმწიფოს წინაშე მართლწესრიგის დაცვისათვის, ეს დასკვნა გამომდინარეობს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მეხამე ნაწილიდან. კერძოდ, აქ ნათქვამია, რომ ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა. მართალია, შესაძლებელია ამ მხრივ ჯგუფური პასუხისმგებლობაც, როდესაც ე.წ. დანაშაულთან სასაზღვრო სიტუაციაში პირთა განსაზღვრული ჯგუფი (მაგალითად, მასობრივი არეულობის საფრთხის თავიდან ასაცილებლად) იღებს პასუხისმგებლურ გადაწყვეტილებას, რომ არ აძუვს პროვოკაციას, მაგრამ ეს არ ეწინააღმდეგება პასუხისმგებლობის პირად ხასიათს. მეორეც, ჩადენილი ბრალეული ქმედებისათვის ნეგატიური წესით პასუხს აგებს მხოლოდ მისი ჩამდენი პირი და არა მისი მშობელი, ახლობელი და ა.შ. როგორც ეს შეიძლება მოხდეს სამოქალაქო სამართალში ან ნაწილობრივ – ადმინისტრაციულ სამართალში. ცხადია, შვილის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის მშობლები ზნეობრივ პასუხისმგებლობას თავს ვერ დააღწევენ, მაგრამ ეს სხვა ხაკითხია. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა კი მკაცრად პერსონალურია. ეს აიხსნება არა იმდენად ბრალის პერსონიფიკაციით, არამედ თვით ნეგატიური პასუხისმგებლობის ბუნებით. კერძოდ, დანაშაულში თანამონაწილეობისას ადგილი აქვს ბრალის განსაზღვრულ ერთიანობას ანუ თანაბრადეულობას, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობა კოლექტიურია ან სოლიდარულია. საქმე ისაა, რომ დანაშაულში თითოეული თანამონაწილე სხვისთან თანაბრადეულობის მიუხედავად, პასუხს აგებს საკუთარი ბრალის ხარისხის შესაბამისად. მაშასადამე, ერთია ბრალის ცნება და მეორეა ნეგატიური პასუხისმგებლობა, რომელიც, თავის მხრივ, პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპში

* საქ. სსკ 42-ე მუხლის მე-7 ნაწილის თანახმად, თუ არასრულწლოვანი შიჯ-ერდებული გადახდისუნარიან, მაშინ ჯარიმის გადახდა დაეკისრება მის მშობელს, მეურვეს ან მზრუნველს. სამწუხაროდ, აღნიშნული ნორმა ერთდროულად ეწინააღმდეგება როგორც პირადი, ისე ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს. კერძოდ, ჯარიმა სასჯელია და მაშინ ის უნდა შეეკისროს იმ პირს, ვინც დანაშაული პირადიდ ჩადენია. ცხადია, ჯარიმის ასე ყოველთ, უდიანაკრებოდ ამოღების ინტერესიც გასაგებია, მაგრამ ამ ინტერესს სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური დარგის, პრინციპები არ უნდა შეეწიროს.

გადადის. იგივე ითქმის იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებაც. კერძოდ, ყოველი იურიდიული პირი თავისი დამაფუძნებელი დოკუმენტით, საქმიანობის წესით და სხვა პირადი მახასიათებელით პერსონალურია და ამ თვალსაზრისით პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპი არც იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისას ირღვევა. სხვა საკითხია, თუ შესაძლებელია იურიდიული პირების თანამშრომლობა დანაშაულში ან იურიდიული და ფიზიკური პირის თანაბრადღეულობა, მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა მაინც პერსონალური იქნება ბრალის ხასიათისა და ხარისხის შესაბამისად.

§ 6. პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპი

პასუხისმგებლობა არის სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, რომელსაც გარდუვალობა ბუნებრივად ახასიათებს. გარდუვალია არა მარტო ნეგატიური პასუხისმგებლობა უკვე ჩადენილი ანტიანაზღა-დობრივი ქმედებისათვის, არამედ პოზიტიური პასუხისმგებლობაც, ე.ი. ნორმატიულად დადგენილი ვალდებულებებისადმი სუბიექტის პასუხისმგებლური დამოკიდებულებაც. თუ სუბიექტი თავის მოვალეობას პასუხისმგებლურად არ მოეციდება, მაშინ ის უპასუხისმგებლობის ვითარებაში აღმოჩნდება, ხოლო ამგვარ უპასუხისმგებლობას გარდუვალიდ მოაყვება ნეგატიური პასუხისმგებლობა, როგორც უპასუხისმგებლო ანუ ბრალეულ ქმედებაზე შესაბამისი ინსტანციის (მაგალითად, სახელმწიფოს მხრივ) უარყოფითი რეაქცია. მაშასადამე, ადამიანი პასუხისმგებლობას ვერ გაექცევა: ის ან პოზიტიური პასუხისმგებლობის სუბიექტია ან, პირიქით, ნეგატიური პასუხისმგებლობის სუბიექტი. გამონაკლისი ამ მხრივ არის შემთხვევა, როდესაც სუბიექტმა წაიდინა უპასუხისმგებლო ქმედება, ე.ი. როდესაც იგი თვითნებურად გავიდა პოზიტიური პასუხისმგებლობის ფარგლებიდან, მაგრამ ნეგატიურ პასუხისმგებლობაში მიცემული არ არის. ამ ვითარებაში სუბიექტი პასუხისმგებლობის ორივე ასპექტის გარეთაა, რაც დაუშვებელია, მოუთმენელია, რის გამოც აუცილებელია ნეგატიური პასუხისმგებლობის პრაქტიკული ამოქმედება.

პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპის სისხლის სამართალში უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს, უპირველეს ყოვლისა, დანაშაულთა თავიდან აცილებისათვის. საყოველთაოდ ცნობილია ჩე-ზარე ბაკარიაის გამონათქვამი იმის შესახებ, რომ დანაშაულთა თავი

დანაშაულებად იქცევა მთავარია არა სახჯელის მიმკაცრე, არამედ მისი გარდუვალობა. ეს დებულება არსებითად სწორია, ოდნავ იმ შესწორებით, რომ „პასუხისმგებლობა“ და „სახჯელი“ ერთი და იგივე არ არის. კერძოდ, გარდუვალია, უპირველეს ყოვლისა, პასუხისმგებლობა, როგორც ბრალეულ ქმედებაზე სახელმწიფოს უარყოფითი რეაქცია. თუ დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკაში პასუხისმგებლობა გარდუვალი გახდა, ვ.ი. არც ერთი ბრალეული ქმედება სახელმწიფოს მხრივ სათანადო რეაგირების გარეშე არ დარჩება, მაშინ საზოგადოების მერყევი ელემენტები დანაშაულის ჩადენისაგან თავს შეიკავებენ.

სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის გარდუვალობა არ ემთხვევა სახჯელის გარდუვალობას. ცხადია, სახჯელი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმაა და, მაშასადამე, სახჯელიც ამ აზრით გარდუვალია, მაგრამ ჯერ ერთი, არსებობს სახჯელის ეკონომიის პრინციპიც, რომლის თანახმად, სახჯელი წაღმა-გაუღმა არ უნდა გამოვიყენოთ. ადამიანი, როგორც თ. დოსტოევსკი იტყობა, ყველაფერს ეწვეა. მაშასადამე, იგი სახჯელსაც შეერყევა. ამ პირობებში სახჯელი ეფექტური ვერ იქნება. ამიტომაც აუცილებელია, რომ ყველა შესაძლებელ შემთხვევაში გამოვიყენოთ სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების სხვა ზომა, ვიდრე სახჯელი. მეორეც, არსებობს პასუხისმგებლობისაგან და სახჯელისაგან გათავისუფლების წესი და პირობები, რაც იმას ადასტურებს, რომ სათანადო სახელმწიფოებრივი რეაგირების გარეშე არც ერთი დანაშაული არ უნდა დარჩეს, ხოლო საკითხი იმის შესახებ, თუ ზემოქმედების რა ზომა იქნეს გამოყენებული, წყდება ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში.

§ 7. სახჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი

სახჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი სისხლის სამართალში სახჯელთა დიფერენციაციის გზით ხორციელდება. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში სახჯელთა სახეებისა და სისტემის მეცადრედ განსაზღვრის შემდეგ (ე.ი. სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში) სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში, თითოეული დანაშაულის ხასიათის მიხედვით, დიფერენცირებულია სახჯელი. სასამართლოს ეძლევა შესაძლებლობა შეარჩიოს ისეთი სახჯელი, რომელიც ყველაზე უფრო ადეკვატურად გამოხატავს როგორც დანაშაულის ბუნებას, მისი ჩადენის გარემოებებს და ბრალეულის პიროვნებას. აქ იხილეთ უნდა ითქვას, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის მოქ

მედ კოდექსში, როგორც წესი, თავიდანაა აღილებული აბსოლუტურად განსაზღვრული სასჯელი, ხოლო მოედ რიგ შემთხვევებში დაწესებულია სასჯელის მაქსიმუმი ანუ დანაშაულისათვის იქვე სასჯელის მინიმალური ზომის განსაზღვრის გარეშე. მაგალითად, 118-ე მუხლში ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანებისათვის ამ მუხლის პირველი ნაწილით დაწესებულია გამასწორებელი სამუშაო ვადით თერაპიუტ თუემდე ან თავისუფლების შესლუფვით ვადით სამ წლამდე ან ტუსალობით ვადით სამ თვემდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე.

როგორც ვხედავთ, ამ მუხლში არა მარტო დიფერენცირებულია სასჯელი, არამედ განსაზღვრული სასჯელის მხოლოდ მაქსიმუმი, რაც სასამართლოს საშუალებას აძლევს შიახდინოს არა მარტო სასჯელის ვედაზე ოპტიმალური სახის შერჩევა, არამედ კანონის ფარგლებში სასჯელის მინიმალური ზღვარის განსაზღვრაც.

სასჯელის ინდივიდუალიზაცია გამსჭედილია პედაგოგიური სულისკეთებით. როგორც აღსრდის პრობლემა სწორად ვერ გადაწყდება პედაგოგიური შიბლონით, აღსაზრდელოთა ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე, ისე პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი პრაქტიკულად ვერ განხორციელდება ბრალეულთა პიროვნულ თავისებურებათა გათვალისწინების გარეშე. მით უმეტეს, რომ სასჯელის მიზანი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მიხედვით, არის არა მარტო სამართლიანობის აღდგენა, არამედ მსჯავრდებულში პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენაც, არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა შიშართ - პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღსრდაც დანაშაულის ჩამდენი პირის პიროვნება მის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე არ დაოყახება. ამიტომ სასამართლო ვადდებულთა დრმად შეისწავლოს ბრალეულის პიროვნება, მისი წარსული ცხოვრება პირადი და ეკონომიკური პირობები, ყოფაქცევა მის მიერ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, განსაკუთრებით - მისი მისწრაფება აანაზღაუროს ზიანის, შეერიგდეს დაზარალებულს (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 53-ე მუხლის შესამე ნაწილი).

სასჯელის ინდივიდუალიზაცია განსაკუთრებით აქტუალურია დანაშაულში თანამონაწილეობისას, რადგან ამ შემთხვევაში საქმე შეეხება ორი ან მეტი პირის მიერ ერთიანი უმართლობის განხორციელებას თანაბრალეულობის ვითარებაში. ამიტომაც აუცილებელი ზუსტად იქნეს დადგენილი ამ ერთიანი უმართლობის განხორციელებაში თითოეული თანამონაწილის, აგრეთვე ამსრულებლის როლი, ამის შესაბამისად თითოეული მათგანის ბრალის ხარისხი, სასჯელის ინდი-

ვიდუალიზაცია ეხება იურიდიულ პირსაც, ამ უკანასკნელის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ხასიათს, მისი ჩადენის გარემოებებს, ბრალის ხარისხს და სხვა კრიტერიუმებს.

ამრიგად, სასჯელის ინდივიდუალიზაცია საკმაოდ მნიშვნელოვანი პრინციპია, რომლის არსი განსაზღვრულია თვით სასჯელის მიზნებით. თუ სასჯელი არ არის სამაგიეროს მიზლე ჩადენილი დანაშაულისათვის, მაშინ გასაგებია, რომ სასჯელისაგან უნდა მივიღოთ პრაქტიკული სარგებლიანობის მაქსიმუმი - აღვადგინოთ დარღვეული სამართლიანობა, მივადწიოთ დანაშაულთა თავიდან აცილებას როგორც მსჯავრდებულის, ისე სხვა პირების მხრივ, გამოვადვილოთ ან აღსრდოთ მსჯავრდებულში პოზიტიური პასუხისმგებლობა, რათა სასჯელის მიზნის შემდეგ მსჯავრდებული აღსდგეს სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში და სახელმწიფოს წინაშე პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში.

§ 8. სამართლიანობის პრინციპი

სამართლიანობა ეთიკის კატეგორიაა და სპეციფიკურად ელინდება სასართალშიც, მათ შორის - სისხლის სამართალშიც. განსხვავებით სიკეთის კატეგორიისაგან, რომელიც უპირობო და უნაცვალგებოა, ეი, აბსოლუტური ღირებულებაა, სამართლიანობა ნაცვალგების პრინციპზეა აგებული. ამ პრინციპის თანახმად, ყველას დამსახურებისამებრ უნდა მიუზღოს, ამის გამო იქმნება იმის საშიშროება, რომ სამართლიანობის პრინციპი სისხლის სამართალში ჩადენილი დანაშაულისათვის სამაგიეროს მიზლის პრინციპში გადაიზარდოს. შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ სასჯელის თეორიაში სამაგიეროს მიზლის მოთხოვნას თავი ვერ დაადწიეს ისეთმა დიდმა ფილოსოფოსებმაც კი, როგორებიც იყვნენ კანტი და ჰეგელი. ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად საჭიროა ხაზი გაესვას იმ გარემოებას, რომ სასჯელი, მართალია, დასჯაა ჩადენილი დანაშაულისათვის, მაგრამ იგი მიზნად ისახავს ისეთ შედეგებს, რომელთაც სამაგიეროს მიზლის პრინციპთან საერთო არაფერი აქვთ. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის თანახმად, სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშაის რესოციალიზაცია.

ამიტომ, რომ დანაშაულებრივი ქმედება არა მარტო მართლსაწინააღმდეგოა, არამედ უსამართლობის აქტიც, რა თქმა უნდა, დანაშა-

ულის" ჭეშმარიტი უსამართლობა არსებითადაა დამოკიდებული საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ წყობაზე. მონათა და გლეხთა აჯანყებანი უკიდურესი უსამართლობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. აშკარად უსამართლობის აქტები ვახლდათ საბჭოთა კავშირში და საერთოდ კომუნისტურ რეჟიმში განსახორციელებელი რეპრესიებიც. თანამედროვე სახელმწიფოებში კი, მეტ-ნაკლები ხარისხის დემოკრატიზმის ვითარებაში, დანაშაულებრივი ქმედების აკრძალვა სამართლიანობა და, მაშასადამე, ამ აკრძალვის დარღვევა – უსამართლობის აქტიც. რა თქმა უნდა, ამ უსამართლო აქტის ჩამდენის დასჯა სამართლიანობის აღდგენასაც მოასწავებს. მაგრამ ამ მიმართებით სახელმწიფომ ქმედების კრიმინალიზაციის ეტაპზე უნდა გადაწყვიტოს დანაშაულისა და სასჯელის შესაბამისობის საკითხი. კერძოდ, სისხლის სამართლის კანონში უნდა იქნეს გათვალისწინებული ყოველი დანაშაულისა და მისი შემადგენლობის შესატყვისი სასჯელები ამ დანაშაულის სიმძიმის ანუ კატეგორიის, მისი ჩადენის გარემოებებისა და მისი შესაძლო ჩამდენი პირის თავისებურებათა გათვალისწინებით. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ სასამართლომ შეძლოს დანიშნოს სამართლიანი სასჯელი. თუ დანიშნული სასჯელი ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესთან შედარებით აშკარად ღმობიერია ან, პირიქით, აშკარად მკაცრია, მაშინ გამამტყუნებელი განაჩენი ამ მხრივ შეცოცხლებას მოითხოვს.

სასჯელის სამართლიანობა, ერთი მხრივ, აკმაყოფილებს საზოგადოებრივ გრძნობას, მართლშეგნებას, რომ დანაშაულის ჩადენით ხელყოფილი სამართლიანობა აღდგენილი იქნა, ხოლო მეორე მხრივ, იგი ხელს უწყობს მსჯავრდებულის მხრივ სასჯელისადმი სწორი დამოკიდებულების შემუშავებას. ცხადია, სასჯელში გამოხატული სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა არ შეიძლება დაეყვანოს იქნეს საზოგადოების ზოგიერთი ფენისათვის დამახასიათებელ შურისგებაზე, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა საზოგადოებრივი აზრისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია. სასჯელის სამართლიანობა ამგვარი შურისგების გრძნობას კი არ აკმაყოფილებს, არამედ სწორედ სამართლიანობის გრძნობას, რომელიც საზოგადოებრივი მასშტაბით უეჭველად დიდი ძალაა დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში. რა თქმა უნდა, სამართლიანობის თვალსაზრისით დანაშაულისა და სასჯელის თანაფარდობა ობიექტურია და ამიტომაც, რომ სასჯელი, მისი მიზნების მიუხედავად, დასჯაა ჩადენილი დანაშაულისათვის. ის ფაქტი, რომ დანაშაულის ჩამდენმა პირმა შეიწრო მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ხასიათი, გულწრფელად მოინანია იგი და, მაშასადამე, გამოსწორებას სისხლისსამართ-

ლებრივი გაგებით არ საჭიროებს, ის მაინც დაისჯება, თუმცა დანაშაულისადმი დამოკიდებულების გათვალისწინებით. ამიტომ აქაც უნდა განეასხიოთ სამაგიეროს მიზნები, რომელიც, ზოგჯერ თვითგასწორების აქტშიც ვლინდება და სამართლიანობა, რომლის ობიექტური კრიტერიუმი ჩადენილი დანაშაული და მისი ჩამდენი პირია.

სამართლიანობის პრინციპი არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ სასჯელის სამართლიანობით. სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს ზემოქმედების სხვა ზომებსაც. (მაგალითად, პირობითი სასჯელი), რომელთა გამოყენება სამართლიანობის მოთხოვნას უნდა პასუხობდეს. ამ მხრივ გამოჩენილი არაა არც პასუხისმგებლობისაგან და არც სასჯელისაგან გათავისუფლების წესი და პირობები.

სამართლიანობის პრინციპითაა დაკავშირებული ერთი დანაშაულისათვის ერთჯერადი პასუხისმგებლობის პრინციპიც (non bis in idem) რაც გამოხატულებას პოულობს საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხელშიც. ცხადია, მკაცრ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას იმსახურებს პირი არაერთგზისი ან რეცედიული დანაშაულისათვის, დანაშაულთა ან განაჩენთა ერთობლიობისას, მაგრამ ეს სხვა საკითხია.

ერთი დანაშაულისათვის ერთჯერადი პასუხისმგებლობის პრინციპი არ გამოირჩეხავს განმეორებით სასამართლო პროცედურას, როდესაც სასამართლო ბრალდებულის მიმართ იყო უსამართლო ან პირი პასუხისგებაში მიცემული იყო მისი დასჯის ნამდვილი მიზნის გარეშე სამწუხაროდ, ვერ ვიტყვით იმას, რომ დანაშაულის ჩამდენი ირიდიული პირის დასჯა ყოველთვის სამართლიანია. მაგალითად, იურიდიული პირის დიკედიაციას უსამართლოდ ისჯებიან იურიდიული პირის ფორმაში მომუშავე ფიზიკური პირები, რომლებიც კარგავენ სამუშაოს, ოდნახება მათი ღირსება და პატივი სწორედ იმ შემთხვევაში, როცა ამ ადამიანებს წარმოდგენა არა აქვთ იურიდიული პირის ხელშეწყობილობაში მოკალათებულ კრიმინალებზე და მათ დანაშაულებრივ საქმიანობაზე.

§ 9. პუმანიზმის პრინციპი

„პუმანიზმი“ ნიშნავს ადამიანის სიყვარულს, მისი პიროვნებისადმი პატივისცემას, მისივე ინტერესების, უფლებებისა და თავისუფლების დაცვა-გათვალისწინებას. რეალურ სამყაროში ადამიანზე უფრო მაღალი ღირებულება არ არსებობს. ამიტომაც აუცილებელია,

უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის, როგორც უმადლესი ღირებულების, გათავადიწინება საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში. ადამიანის პიროვნებისადმი ამგვარი დამოკიდებულება არა მარტო თეორიული იდეაა, არამედ იგი უდავრესად პრაქტიკულ შედეგებთანაა დაკავშირებული. კერძოდ, ადამიანის პიროვნებისადმი მაღალზნობრივი დამოკიდებულება დაბაშაულობა თავიდან აცილების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. არსებითად ცდებოდნენ პართლმსაჯულების ის წარმომადგენლები, რომლებიც, როგორც წესი, განსაკუთრებით დანაშაულის ნაღწისათვის ჩამოხრჩობის საჯარო დემონსტრაციას მოსახლეობის დაშინების გზით და დანაშაულთა თავიდან აცილების მიზნით ეწეოდნენ. ვერ ერთი, სიკვდილით დასჯა, რა ფორმითაც არ უნდა აღსრულდეს იგი, არ შეიძლება სასჯელად ჩაითვალოს. სასჯელი დასჯაა ჩადენილი დანაშაულისათვის, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასჯელი სუბიექტში (მსჯავრდებულში) უნდა აღიქვას და გახიციდოს, რაც სიკვდილით დასჯის შემთხვევაში გამოირიცხება. უფრო მეტიც, ამ შემთხვევაში გამოირიცხება მსჯავრდებულის რაიმეხარის გამოხატულების იდეაც. მეორეც, ჩამოხრჩობის საჯარო დემონსტრაციისას მხედველობიდან რჩებოდათ ის ფაქტი, რომ ამ შემთხვევაში სახრისობელაზე უკიდრესი მსჯავრდებული, როგორც ქუჩის მაწანწაღა ძაღლი, რომელსაც არაერთარი ადამიანური ღირებულება არ გააჩნდა და, მაშახადამე, ამით საზოგადოდ ეცემოდა ადამიანისადმი პატივისცემითი დამოკიდებულების სულისკვეთება და მკუდრდებოდა სისხტციკის საშიში ტენდენცია. ამ კითარებაში დანაშაულთა თავიდან აცილება კი არ ხდებოდა, არამედ, პირიქით, მკუდრდებოდა გაუფასურებული ადამიანის წინააღმდეგ ნებისმიერი ძალადობის გამოვლენის ტენდენცია. ამიტომაც აუცილებელი პუშანიშმის იდეის არა მარტო თეორიული პრობანდა, არამედ მისი პრაქტიკული დამკუდრება. ამ მხრივ საქართველოში გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, როდესაც გაუქმდა სიკვდილით დასჯა, როგორც „სასჯელის დროებითი და განსაკუთრებული ღონისძიება“. მაშინ როდესაც, როგორც უკვე ითქვა, სიკვდილით დასჯა არ შეიძლება სასჯელად ჩაითვალოს. იგი ჩადენილი დანაშაულისათვის სამაგიეროს მიზღვის უკიდურესი გამოვლინებაა და თავის მხრივ, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სისხტციკის მამუენებელია. ისიც ცნობილია, რომ სიკვდილით დასჯას არახოდეს მოუტანია დანაშაულთა თავიდან აცილებისათვის სახარგებლო შედეგები, მით უმეტეს მკვლელობის თავიდან აცილების საქმეში.

სიკვდილით დასჯის პრობლემა დღემდე სადავოა, მაგრამ ფაქტია, რომ საქართველოს სისხტლის სამართლის კანონმდებლობამ სიკვდილით დასჯის უმუყოლერად დააწესა უკიდრ თავისუფლების აღკვეთა.

ბრძედოც, თავისთავად აღებულ, მეტად მკაცრია და მისი ფილოსოფიური დასაბუთება არც თუ ისე თოლია. კერძოდ, ფილოსოფიაში ადამიანის არსებით ნიშნად მიჩნეულია მისი თავისუფლება. მაშახადამე, არის თუ არა ადამიანი ის, ვისაც მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის უკიდრ თავისუფლების აღკვეთა მიეხაჯა? საბუდნიეროდ, ამ დიდემიდან გამოსავლოც იქნება ნაბიჯი, კერძოდ, საქართველოს სისხტლის სამართლის კოდექსის 72-ე მუხლის მე-7 ნაწილის თანახმად, „მსჯავრდებული უკიდრ თავისუფლების აღკვეთის მოხდისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს, თუ მან ფაქტობრივად მოიხადა თავისუფლების აღკვეთის ოცდახუთი წელი და თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ საჭირო აღარ არის მსჯავრდებულმა გააგრძელოს ამ სასჯელის მოხდა“.

ამრიგად, ამკარაა, რომ თავისუფლების უკიდრ აღკვეთის შეფარების შემთხვევაშიც არაა გამოირიცხული მსჯავრდებულის გამოსწორების იდეა. მიუხედავად ამისა, სისხტლის სამართალში პუშანიშმის მოკერი ნიშანია არა იმდენად პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტის პუშანიშაცია, რამდენადაც დანაშაულთა თავიდან აცილება, რაც საქართველოს სისხტლის სამართლის კოდექსში ამ კოდექსის მიზნადაა მიჩნეული. ამ მიზნისათვის ყველაფერი უნდა გაკეთდეს. არც ისაა შემთხვევითი, რომ საქართველოს სისხტლის სამართლის კოდექსმა ადამიანი სისხტლისსამართლებრივი დაცვის უპირველეს ობიექტად გამოაცხადა. სისხტლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის სისტემაში ღირებულებათა ამგვარი გადანაწილება უეჭველად პასუხობს არა მარტო პუშანიშმის იდეას, არამედ პრაქტიკულ ცხოვრებაშიც ამკუდრებს ადამიანისადმი პატივისცემით დამოკიდებულებას. ეს კი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის წინააღმდეგ დანაშაულთა თავიდან აცილებას. სამწუხაროდ, დანაშაულთა თავიდან აცილება ყოველთვის ვერ ხერხდება. ამიტომ დგება საკითხი ჩადენილი დანაშაულისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის პუშანიშაციის შესახებ. ვერ ერთი, ადამიანის აბზოდუტური თავისუფლება არ არსებობს და, მაშახადამე, დანაშაული ადამიანთა სრული თვითნებობის შედეგია არაა. არსებობს დანაშაულთა მოხუენებისა და ხელშეწყობი პრობების რთული კრიმინოლოგიური პრობლემა. რომელიც ჩადენილი დანაშაულისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის პუშანიშაციის ერთ-ერთი აუცილებელი პრობაა. შემთხვევითი არაა ის გარემოება, რომ საქართველოს სისხტლის სამართლის კოდექსის 53-ე მუხლის მეტამე ნაწილში სასჯელის დანიშვნის ზოგად საწყისთა შორის მოსტებელია დანაშაულის ჩამდენი პირის წარუდო ცხოვრება, მისი პრადი და უკონომიკური პრობებიც. არ იქნება უხეში მატერიალისმის

აღიარება იმისი თქმა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების ეკონომიკურ პირობებს დანაშაულებითა მიზეზებში განსაზღვრული მნიშვნელობა აქვთ. ჩადენილი დანაშაულისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის ხასიათისა და ზომის განსაზღვრისას ამ პირობების გათვალისწინება უიღრესად აუცილებელია, თუ იმას გაითვალისწინებთ, რომ საზოგადოების წევრებისათვის ცხოვრების მინიმალური პირობების შექმნა სახელმწიფოს მოვალეობაა. ამ ეთიკურებაში სასჯელსაც სახელმწიფოს უფლება არსებითად უარდობითა.

უკვე ითქვა, რომ დანაშაულისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობა ნამაგიეროს მიზნებს სრულიად არ წარმოადგენს. ამიტომ საჭიროა დაცული იქნეს პუბლიკის პრინციპის ისეთი არსებითი ასპექტი, როგორცაა ბრალდებული პირისადმი დამოკიდებულება. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის შესაბამე ნაწილი, რომლის თანახმად, „სასჯელის მიზანი არ არის ადამიანის ფიზიკური ტანჯვა ან მისი ღირსების დამცირება.“ ჯერ ერთი, ფიზიკური სასჯელები, რომლებიც ნაწილობრივ მოქმედებენ ზოგიერთი მუსლიმურ სახელმწიფოებში, საქართველოში გამოირიცხება. მეორეც, მართალია, სასჯელი მსჯავრდებულში იწვევს მორალურ-ფსიქოლოგიურ ტანჯვას, რაც სასჯელის ობიექტური ნაშანია და არა მისი მიზანი. შესაბამე დაუშვებელია დანაშაულის ნამდენი პირის ღირსების დამცირება. საქმე ის გახლავთ, რომ დანაშაულებრივი ქმედება, როგორც წესი, ამორალური აქტიცაა და, მაშასადამე, დანაშაულის ნამდენი პირის მორალური ღირსება ისედაც შელახულია, რომ მას ზედ დაემატოს მისი ღირსების შემლახველი ქმედებანი. მართალია პრაქტიკაში იშვიათი არ არის უბოროტესი დანაშაული, რომელიც ყველი სიომალური ადამიანის უკიდურეს აღშფოთებას იწვევს, რის გამოც ძნელია თავშეკეება და ამგვარი პირებისადმი პუბლიკური დამოკიდებულების შენარჩუნება. მაგრამ, როგორც თ. დოსტოევსკი იტყვოდა, ადამიანურ მოქცეობას შეუძლია შეძობარუნოს ღვთის პირიდან გადაფარდნილიც კი. ამ თვალსაზრისით ისიც შეიძლება ითქვას, რომ არ არსებობს გამოუსწორებელი „დამნაშავე“ ყოველთვის უნდა დავიცოთ იმის იმედი, რომ მსჯავრდებული გამოსწორდება. როგორც უკვე ითქვა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლი ითვალისწინებს მსჯავრდებულში პოზიტიურ პასუხისმგებლობის აღდგენას, ხოლო არასრულწლოვანთა მიმართ – ამ პასუხისმგებლობის ნაწილობრივ აღზრდასაც.

არც ისაა შემთხვევითი, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი დაცვისა და პასუხისმგებლობის პრობლემას,

ამ ასაკის შესაბამისად ყველა საშელავითო გარემოებას, მათ შორის აღმზრდელობითი ხასიათის ღონისძიებებს. ამ კოდექსში ყურადღება უთმობა ორსულ და ბავშვიან ქალებს, მოხუცებისა და უმწეო მდგომარეობაში მყოფი პირების სისხლისსამართლებრივ დაცვას, რაც პუბლიკის თავისებური გამოვლენაა. ცხადია, პუბლიკის სრულიად არ ნიშნავს ცალმხრივ დათმობებს და ზღვარგადასულ მიმტევებლობას, მოუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს ამინისტიისა და შეწყალების შესაძლებლობას. ამით სვენ იმისი თქმა გვინდა, რომ შეადგინა უნდა დაისაჯოს ის პირები, რომლებიც აბუნად იგდებენ ადამიანს, არად აკდებენ ქალებს, მათ შორის ორსულებსაც, ღრმად მოხუცებსა თუ უმწეო მდგომარეობაში მყოფთ.

ამრიგად, პუბლიკის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია, რომელსაც ზოგადსაკაცობრივ მნიშვნელობა აქვს. შემთხვევითი არც ისაა, რომ ადამიანთა უფლებების დაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციებს არაერთგზის გაუღიაშქრით ბრალდებულთა წამების, მსჯავრდებულებისადმი სასტიკი, არაადამიანური მოპყრობის წინააღმდეგ. ეს ფაქტიც ადასტურებს, რომ პუბლიკის პრინციპი მოქმედებს არა მარტო სისხლის სამართალში, ან სისხლის სამართლის პროცესში წინასწარი გამოძიებისა და სისხლის სამართლის საქმის სასამართლო განხილვის სტადიებზე, არამედ სასჯელის აღსრულების პრაქტიკაშიც. უფრო მეტიც, როგორც იტყვიან, ყველაფერი წყალში ჩაიყრება, თუ სასჯელის აღსრულებაში დაშვებული იქნა პუბლიკის საწინააღმდეგო აქციები, რამაც მსჯავრდებულთა გამოსწორების ნაცვლად, პირიქით, მათი გაბოროტება შეიძლება გამოიწვიოს.

III თავი

პოლიტიკა სისხლის სამართალში და სისხლის სამართლის თეორია

§ 1. პოლიტიკა სისხლის სამართალში

ცნობილია, რომ ტერმინი „პოლიტიკა“ წარმომდგარია ძველი ბერძნულიდან („polis“ ანუ „ქალაქი სახელმწიფო“), „politica“ ანუ კონსტიტუცია („politeia“ სახელმწიფო მოღვაწე და ხევა). ოფიციალურად იგი გამოიყენა და განმარტა კიდევ დიდმა ბერძენმა ფილოსოფოსმა არისტოტელემ იგულისხმებოდა საზოგადოების ორგანიზებული მართვა-გამგეობა, რაც ყველაზე ადრევედ სახელმწიფო ხელისუფლების შექმნისა და ორგანიზების სფეროში გამოიხატა. ეს ბუნებრივია, რადგან სახელმწიფო საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმაა. ცხადია, რამდენადაც სახელმწიფო სამართლის გარეშე არ არსებობს, სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა სამართლის სფეროშიც ვლინდება. ამდენად, პოლიტიკა საზოგადოებრივი პრაქტიკის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი სფეროა, რომელიც საეციციკურად ვლინდება საზოგადოებრივი პრაქტიკის სხვადასხვა სფეროებში ამ უკანასკნელთა საეციციკოს შესაბამისად, მათ შორის, ცხადია, სამართალშიც. მართალია, პოლიტიკა „ფართო აზრითაც“ ესმოდით, როგორც მთელი საზოგადოების სინთეზი, მაგრამ სადღეისოდ დავას არ იწვევს ის დებულება, რომ პოლიტიკა სახელმწიფოს გარეშე შეუძლებელია, რადგან იგულისხმება, რომ პოლიტიკა საზოგადოების მართვის ხელოვნებაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო ხელისუფლების შექმნა და მისი ეფექტური ორგანიზაცია საზოგადოების ეფექტური მართვის მიზნებით. პოლიტიკური საქმიანობის ძირითადი სფეროა. მაშასადამე, სახელმწიფო და სამართალი პოლიტიკური ასპექტების მქონე მოვლენებია, იმის მიუხედავად, რომ ამ მოვლენების წმინდა იურიდიული ბუნებაც არსებობს. ამიტომაც არის რომ სახელმწიფოთა და სამართლის თეორია იურიდიული მეცნიერებაა. მიუხედავად ამისა, დავას არ იწვევს ის გარემოება, რომ სამართალი ვლინდება კანონსა და კანონქვემდებარე აქტებში, რომლებშიც გამოხატულია არა მარტო სამართალი, ამ ტერმინის ვიწრო იურიდიული გაგებით, არამედ სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკაც, სინთეზურად. ამ მხრივ გამოწვევისი არც სისხლის სამართალია. შემთხვევითი არ არის, რომ სისხლის სამართლის სფეროში პოლიტიკის გამოვლენის საეციციკური პრობლემები

დიდი ხანია კვლევის დამოუკიდებელი სფეროა. ეს ბუნებრივია, რადგან იდამიანი ისტორიული და პოლიტიკური პროცესების მონაწილეა და ეს პროცესები იდამიანზე აქტიურად ზემოქმედებს, გარკვეულწილად სცვლის და აცვლებს მას პიროვნებად (არისტოტელეს სიტყვებით რომ ვთქვათ, ვითარც პოლიტიკურ ცხოველს). ამიტომაც, რომ სახელმწიფოებრივად ორგანიზებულ საზოგადოებაში ბუნებრივად დგება დღის წესრიგში სახელმწიფო ხელისუფლების შექმნისა და მისი ორგანიზაციის, საკანონმდებლო საქმიანობის ეფექტურობისა და სხვა მსგავსი საკითხები, რომელთაც უაღრესად დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვთ. ახე, რომ სახელმწიფოებრივად ორგანიზებულ საზოგადოებაში პოლიტიკური პროცესებისაგან თავის დაღწევა ადამიანს არ შეუძლია. ამიტომ იყო, რომ ამა თუ იმ ეპოქის ფილოსოფოსები თუ სხვა ხანის საზოგადო მოღვაწეები პოლიტიკური ხასიათის ტრაქტატებსაც წერდნენ (მაგალითად, მაკიაველი, რომელმაც პოლიტიკური თვალსაზრისით გაამართლა მიზნის მიღწევის ნებისმიერი საშუალება). სისხლის სამართლის სფეროში სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკის გამოვლენის ერთ-ერთი თვალსაზრისით ნიშნულია იტალიელი კრისტიანისტის სენარე ბუკარინის სახელგანთქმულ ნაშრომში („დასაშაულთა და სასჯელთა შესახებ“) გამოხატული დებულება, რომ უმჯობესია დანაშაული თავიდან ავიცილოთ, ვიდრე დაესაჯოთ მისი ნამდუნი პირი. შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის შესამე ნაწილში გამოხატულია დანაშაულთა თავიდან აცილების იდეა („ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“). ეს დებულება თავისებურად განსაზღვრავს საქართველოში დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის სტრატეგიას და ტაქტიკის ერთიანობას. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულობათა და სხვა სამართალდარღვევათა წინააღმდეგ ბრძოლა არაა მხოლოდ კერძო პირების საქმე, არამედ იგი მთელი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს უაღრესად მნიშვნელოვანი ამოცანაა. ეს კარგად იყო გაცნობიერებული ქართული სამართლის ისტორიის ამა თუ იმ ეტაპზე, განსაკუთრებით ვახტანგის სამართალში, რომელშიც მაღალ დონეზეა გამოხატული იურიდიული და პოლიტიკური აზროვნების სინთეზი, აგრეთვე მომდევნო ეპოქებშიც. იმის მიუხედავად, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის განვითარებაში შობდა სამწუხარო წვეუტა რუსეთის იმპერიის გამოსიხებით.

ლიტერატურაში ხშირადია ლაპარაკი „სისხლის სამართლის პოლიტიკაზე“. ან სისხლის სამართლებრივ პოლიტიკაზე,“ რაც მართლაც დიდი აზრს უსწავს, რადგან პოლიტიკა საზოგადოებრივი ცხოვრების უფრო ფართო სფეროა, ვიდრე სამართალი. ამიტომ პოლიტიკა შე-

საბამისად ელინდება სამართალშიც, ისევე როგორც, მაგალითად, ეკონომიკურ ან სხვა სფეროში. სამართლის სფეროში პოლიტიკა ელინდება, უპირველეს ყოვლისა, კონსტიტუციით, რომელიც მოცემულ სახელმწიფოში პოლიტიკური და იურიდიული აზროვნების სინთეზური გამოხატულებაა, რადგან სამართლის სისტემის საწყის და უმაღლეს საფეხურს კონსტიტუცია წარმოადგენს. ეს, ცხადია, ეხება საქართველოს კონსტიტუციასაც, რომელშიც გამოხატულია სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს აშენების იდეა. ვახაგებია, რომ კონსტიტუცია სამართლის ნებისმიერი დარგის იურიდიული ბაზა და საფუძველია. მათ შორის, ცხადია, სისხლის სამართლისათვის. ეს დებულება თავისებურადაა გამოხატული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მეორე ნაწილში, რომლის თანახმად, „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, ხაერთაშისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს.“

ის უაქტი, რომ სისხლის სამართალში თავისებურად ელინდება სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა, დასტურდება საქ. სსკ პირველი მუხლის პირველ ნაწილში. კერძოდ, აქ ნათქვამია, რომ „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს, განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი, და აწესებს სახელს ან სხვა სახის სისხლის სამართლებრივ ღირსიძებას.“

ვახაგებია, რომ ამა თუ იმ ქმედების კრიმინალიზაცია ესე იგი დანაშაულად ოფიციალური სახელმწიფოებრივი კვალიფიკაცია უპირველეს ყოვლისა, პოლიტიკური აქტია, რადგან სახელმწიფოებრივი პოლიტიკისაგან მოწვევით ეს საქმე ვერ განხორციელდება. ბუჩბრევია, თუ არსებობს პოლიტიკური მიზანუწინილობის, პოლიტიკური ნებისა და სტრატეგიის, აგრეთვე ტაქტიკის ცნებები, რომლებიც მოქმედებენ დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროშიც. საქართველოში „ეკარდების რევილუციის“ შემდგომ ეტაპზე არსებითად შეიცვალა დანაშაულობათის ბრძოლის სტრატეგია და ტაქტიკა. სახელმწიფომ ახალ პირობებში გამოხატა ტეშმარიტი პოლიტიკური ნება კორუფციის, ქურდული მენტალიტეტისა და სხვა მინკიერების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამ მრივ მოქმედმა კანონმდებლობამ, მათ შორის სისხლის სამართლისა და სისახლის სამართლის პროცესის სფეროში, განიცადა მნიშვნელოვანი ცვლილებები, თუცა რეფორმები ამ მხრივ ჯერ არ დახრულებულია. სახელმწიფოებრივი რეაგირების გარეშე არ უნდა რწებოდეს არც ერთი სამართალდარღვევა, რათა მთი თავიდან აცილების მისაი უფრო ეფექტურად განხორციელდეს სხვა საკითხი.

თუ სახელმწიფო აწესებს სხვადასხვა საშეღავითო პირობებს, რათი პირი გათავისუფლდეს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან არა მარტო მატერიალურ სისხლის სამართალში, არამედ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაშიც (მაგალითად, საპროცესო შეთანხმება).

პოლიტიკა საქართველოს სისხლის სამართლის სფეროში იმაშიც იჩენს თავს, რომ სისხლის სამართალი დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს, უპირველეს ყოვლისა, ადამიანს, მის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილ უფლებებსა და თავისუფლებას. ეს შეიძლება გამოიხატოს იმაშიც, რომ საქართველოს კონსტიტუცია, გარდა იმისა, რომ იგი სისხლის სამართლის სფეროში პოლიტიკის გამოხატვის საქმეში უმაღლესი იურიდიული ბაზაა, უზრუნველყოფს პოლიტიკისა და სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის დარგის, ერთიანობას; ამ თვალსაზრისით ორიენტირდება ადგილური სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და პიროვნების დაცვა დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან. მით უმეტეს, რომ საქართველოს პოლიტიკური წყობილების ფორმა არის დამოუკიდებელი რესპუბლიკა. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლაში ხელისუფლებათა განაწილების პრინციპს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ვახაგებია, რომ კანონმდებელი განსაზღვრვს, თუ რომელი ქმედება უნა ჩათვალოს დანაშაულად სისხლის სამართლის კანონში, რა წესითა და ხერხით უნდა მოხდეს ჩაღვნილი ქმედების გამოძიება (საქართველოს კონსტიტუციის 91-ე მუხლის თანახმად, საქართველოს პროკურატურა ახორციელებს სისხლის სამართლებრივ დევნას), და, ბილვს, სასამართლო განხილვა ანუ სისხლის სამართლის საქმეებზე მართლმსაჯულების განხორციელება. გარდა ამისა, ყოველ მოქალაქეს უფლება აქვს, თავისი უფლებების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს.

ამრიგად, პოლიტიკურად ნეიტრალური კანონი, მით უმეტეს, სისხლის სამართლის სფეროში, შეუძლებელია. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პოლიტიკა ცალსახად და უპირობოდ უნდა განსაზღვრავდეს სისხლის სამართლის კანონს და დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლას, რადგან გამოირიცხული სულაც არაა პოლიტიკური მიზნებით და დანაშაულობათა წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლის საბაბით სრულიად დაუშვებელი უკანონო რეპრესიები, როგორც ამას ადგილი აქონდა დიქტატორულ რეჟიმების სახელმწიფოებში, მათ შორის ყოფილ საბჭოთა კავშირში. ამიტომ ჩაჭირთა დავიცვათ პოლიტიკისაგან სამართლის შეფარდებითი დამოუკიდებლობის პრინციპი, როდესაც პოლიტიკა, როგორც წესი, ზემოქმედებს სამართალზე, მაგრამ, მეორე

მხრივ, სამართლსაც აქვს პოლიტიკაზე უკუხეშოქმედების უნარი. ეს ბუნებრივია, რადგან პოლიტიკური გადაწყვეტილება და საქმიანობა მკაცრი კანონიერების ფარგლებში უნდა ხორციელდებოდეს. ბოლოს, იურიდიული მეცნიერება პოლიტიკის მეცნიერებას სრულიადიკ არ წარმოადგენს, როგორც ეს ესმოდით ყოფილ საბჭოთა კავშირში, რადგან მაშინ არ არსებობდა პოლიტოლოგია, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება პოლიტიკის შესახებ. ამიტომ იურისტები სრულიად გაუმართლებლად აცხადებდნენ სამართლის შესწავლასთან ერთად პოლიტიკის შესწავლის პრეტენზიას ცხადია, იურისტი პოლიტიკურადაც უნდა აზროვნებდეს, მაგრამ ეს სხვა საკითხია. მეცნიერი ლოგიკურადაც უნდა აზროვნებდეს, მაგრამ ლოგიკა ერთ-ერთი ფილოსოფიური მეცნიერებაა, ისევე, როგორც იურისტი ფილოსოფიურადაც უნდა აზროვნებდეს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იურიდიული მეცნიერება ფილოსოფიას შეისწავლის.

სადალეისოდ კი იურიდიული მეცნიერება უნდა ხარგებლობდეს პოლიტოლოგიის მიღწევებით, ხოლო იურიდიული მეცნიერებისა და პოლიტოლოგიის ურთიერთობა ფილოსოფიაში გადიდის. სხვა საკითხია, თუ არსებობს პოლიტიკის ფილოსოფია, რომელიც სამართლის ფილოსოფიასაც უკავშირდება.

§ 2. სისხლის სამართლის თეორია

სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური დარგის, პრაქტიკული დანიშნულებისა და ეფექტურობის დადგენა სისხლის სამართლის თეორიის საქმეა. სისხლის სამართლის თეორიას წინ უსწრებს სისხლის სამართლის დოგმატიკა, როგორც სისხლის სამართლის ნორმების გარეგანი აღწერის, მათი კლასიფიკაციისა და პრაქტიკული გამოყენების რეკომენდაციების სისტემა. ნაწილობრივ დოგმატურია სისხლის სამართლის კანონის განმარტებისა და მისი მეთოდების სისტემა, რადგან ამ შემთხვევაში ცხადია, კანონმდებლის აზრის რაც შეიძლება უფრო ღრმა და ადეკვატური გაგება შემცნების უფრო ღრმა სახეობას მოითხოვს, რაც უკვე სკალდება დოგმატიკის სფეროს და სისხლის სამართლის თეორიაში გადიდის. თუმცა ისიც მხედველობაშია მისაღები, რომ ფორმალურ-დოგმატური მეთოდი გამოყენებული გახლდათ არა მარტო იურიდიულ დოგმატიკაში საზოგადოდ, არამედ სისხლის სამართლის თეორიაშიც.

კი, იგულისხმება, მაგალითად, იურიდიული პოზიტივიზმი, რომელიც მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან გავრცელდა პოზიტივისტური ფილოსოფიის საფუძველზე პოზიტივიზმი ფილოსოფიაში არის კერძო მეცნიერებაზე ფილოსოფიის დაყვანა, რაც დაუშვებელია. პოზიტივისტური მსოფლმხედველობა იურისპრიდენციის წმინდა ფორმალისტურ ხასიათს ამტკიცებდა, რის გამოც იურიდიული ცოდნის მეცნიერულობა ფრთხად საეჭვო ხდებოდა.

სისხლის სამართლის თეორია, თავის მხრივ, იყოფა სისხლის სამართლის კერძო მეცნიერებად და სისხლის სამართლის ფილოსოფიად. სისხლის სამართლის მეცნიერება არის ერთ-ერთი კერძო, დარგობრივი, იურიდიული ცოდნის სისტემა, რომელიც დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკული ამოცანებით განისაზღვრება. იგი, ერთი მხრივ, კანონმდებელს ეხმარება ეფექტური, მეცნიერულად დასაბუთებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობების სფეროში, ხოლო, მეორე მხრივ, — სისხლის სამართლის ნორმაშეფარდების პრაქტიკას. მეცნიერება საზოგადოდ, როგორც ეს იმანუელ კანტმა დაადგინა, არის საყოველთაო და აუცლებელი მსჯელობების სისტემა, რომელიც ამა თუ იმ მეცნიერების საგნით, ამ საგანში მოქმედი კანონზომიერებით და ცნებებით (კატეგორიების) სისტემით განისაზღვრება.

სისხლის სამართლის მეცნიერებას, ისევე როგორც სხვა მეცნიერულ თეორიას, აქვს თავისი საგანი, ესე იგი სინამდვილის განსაზღვრული სფერო, რომელიც სპეციფიკურ შემეცნებას მოითხოვს. სისხლის სამართლებრივი აზრის ისტორიაში ხშირად ამტკიცებდნენ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანია დანაშაული და სასჯელი. ცხადია, დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ აზრის ლოგიკური ფორმები არა ცნებები სისხლის სამართლის თეორიის ნაწილია, მაგრამ აქვე ისაა, რომ დანაშაული და სასჯელი მოვლენებია, ხოლო მეცნიერებას აუკონებს არა მოვლენათა სამყარო, არამედ სინამდვილის კანონზომიერებანი და კანონები.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის გასაგებად მიემართოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის პირველ ნაწილს, რომლის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს, განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი, და აწესებს შესაბამის სასჯელს ან სხვა სახის სისხლის სამართლებრივ ღონისძიებას. გასაგებია, რომ სისხლის სამართლის დარგში კანონმდებელი სახელმწიფოა (საქართველოს პარლამენტი), მაგრამ საზოგადოებისაგან მოწვევით იგი სისხლის სამართლის კანონს კერძო შეიმუშავებს და განსაზღვრულ ქმედებას დანაშაულად კერძო დააკლავს.

ფიციტრებს. ამიტომაც, რომ დემოკრატიზმი ერთ-ერთი პრინციპია, რომელიც საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განსაზღვრულ თანაფარდობას გამოხატავს. ამ მიმართებით იქმნება სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა საზოგადოებას, სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის. საზოგადოება სახელმწიფოსაგან მოითხოვს, რომ საზოგადოებრივად ხაშიში ქმედება დანაშაულოდ გამოცხადდეს და სასჯელის მუქარით აიკრძალოს, სახელმწიფო თავისი პოლიტიკური მოტივაციის გათვალისწინებით იღებს საზოგადოების ამ დაკვეთას, ხოლო პიროვნება აქტიურად მონაწილეობს სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებაში (განსაკუთრებით სისხლის სამართლის კანონის საყოველთაო-სახალხო განხილვაში მონაწილეობის გზით).

გასაგებია, რომ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა ობიექტურია და ამდენად განსაკუთრებულ მდგომარეობაში იმყოფება ისიც აღსანიშნავია, რომ ეს ურთიერთობა მოწესრიგებულია, ერთი მხრივ, სისხლის სამართლის პრინციპებით, საქარველონ კონსტიტუციით (რომელსაც სისხლის სამართლის კანონი შეესაბამება), ხოლო მეორე მხრივ, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებითა და ნორმებით (საქ. სსკ პირველი მუხლის მეორე ნაწილი). აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა აპრობებს სისხლის სამართლის მექანიზმების წარმოშობას და შემდგომ განვითარებას. ამდენად შეიძლება ითქვას, რომ ხწორედ სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა არის სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი. ცხადია, რომ სისხლის სამართლის კანონის შემუშავება ამ კანონის მოქმედების მექანიზმის გათვალისწინებასაც მოითხოვს. იგულისხმება სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც დანაშაულთა თავიდან აცილების გამო წარმოიშობა. ეს დასტურდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მეხამე ნაწილით, რომლის თანახმად, ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა. ეს ბუნებრივია, რადგან სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან იქმნება სისხლის-სამართლებრივი ურთიერთობა სახელმწიფოსა და პიროვნებას შორის, აგრეთვე სახელმწიფოსა და განსაზღვრული ტიპის იურიდიულ პირებს შორის, რათა დანაშაულებრივი ქმედება თავიდან იქნეს აცილებული. ფიზიკური და იურიდიული პირები სახელმწიფოს წინაშე ვალდებული არიან, იმოქმედონ მართლწესრიგად, და მოწოდებული – მართლწესრიგის ქმედების მოვალეობას სახელმწიფოს წინაშე პოზიტიური პასუხისმგებლობის ფორმით მოეკიდონ.

ამრიგად, სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერ-

თობა მჭიდროდაა დაკავშირებული სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების მექანიზმთან ანუ სისხლის სამართლებრივ ურთიერთობასთან. შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი (სისხლის სამართლის კანონშემოქმედებითი ურთიერთობა) და სისხლის სამართლებრივი რეგულირების (მოწესრიგების) საგანი ანუ სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობა ერთიანია. ამ ერთიანობაზეა აგებული სისხლის სამართლის მეცნიერება.

სისხლის სამართლის მეცნიერების საგნის პრობლემა დოკტორურად აღძრავს სისხლის სამართლის მეცნიერების მთოდოლოგიურ პრობლემატიკას. „მეთოდი“ თეორიულ შემეცნებაში არის უმოკლესი გზა საგნის შესახებ ჭეშმარიტი არსისაკენ არსებობს თეორიული შემეცნების ორი ძირითადი წესი, რომელიც დიალექტიკური და მეტაფიზიკური აზროვნების სახით გამოიხატება. დიალექტიკური აზროვნების წესი წამყვანია და ნიშნავს ბუნების, საზოგადოებისა და აზროვნების საფეროში წინააღმდეგობით, დაპირისპირებათა ერთიანობას, რომელიც, თავის მხრივ, ახლის ქნალობის, განვითარების წყაროა. მაგალითად, სისხლის სამართლის კანონის სახელმწიფო შემუშავებას, მაგრამ სახელმწიფო ამ საქმეში მარტო არ არის, როგორც უკვე ითქვა, ამ საქმეში მონაწილეობს როგორც საზოგადოება, ისე პიროვნებაც. მათ შორის არის როგორც წინააღმდეგობაც, ისე ერთიანობაც, ხოლო ეს დიალექტიკური აზროვნების წესით შეიძლება იქნეს შემეცნებული.

დიალექტიკური აზროვნების წესი არსებითად განსხვავდება მეტაფიზიკური აზროვნების წესისაგან. ტერმინი „მეტაფიზიკა“ თუაღნიშნული სამყაროს მიღმა არსებულ უცვლელ ხუბსტანციასაც ნიშნავს და ფილოსოფიის სინონიმადაც გამოიყენება, მაგრამ ამჯერად უმთავრესად იგულისხმება შემეცნების სპეციფიკური მეთოდი, აზროვნების წესი, რომელიც საგნის ანალიზური დაშლის გზით მოქმედებს და ქმნის ნიადაგს სინთეზური ანუ დიალექტიკური აზროვნებისა და დასკვნებისათვის. მაგალითად, დანაშაულის ცნება შეიძლება დაეშალოს მისი შემადგენელი ელემენტების (ქმედების შემადგენლობის, მისი მართლწინააღმდეგობისა და სუბიექტის ბრალის) მიხედვით ანალიზისათვის, რათა შემდგომ გაეკეთოს სინთეზური დასკვნა დანაშაულის ცნების, როგორც განსაზღვრული სისტემის, დასაბუთებისათვის.

სისხლის სამართლის მეცნიერება საჭიროებს ისეთ მეთოდებსაც, რაცორიცაა სოციოლოგიური კვლევა, რადგან უამისოდ სისხლის სამართლის წარმართებული კანონშემოქმედება შეუძლებელია. ამ ასპექტით იკვეთება კრიმინოლოგიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების მიმართებაც, რადგან იგულისხმება დანაშაულობის მდ-

გომარეობის, დინამიკისა და სტრუქტურის ცვლენები, რომელთა გარეშე სისხლის სამართლის კანონმდებლობას აზრი არა აქვს.

სისხლის სამართლის მეცნიერება ეყრდნობა ევროპული იურიდიული მეტოდი, როგორცაა აქიოლოგიური მოდელი ანუ შეფასებითადირებულებით დამოკიდებულების ამოცნობის ხერხი. ამ მეტოდის გარეშე შექმნილია სისხლის სამართლის მეცნიერების ისეთი ცნებების აგება, როგორცაა, მაგალითად, „ქმედების შეზღუდვა“, „მართლწინააღმდეგობა“, „კვალიფიკაცია“ და სხვა. ამ მეტოდითაა დაცემული ჯ. წ. გაგებითი შემცნება, რომლის საგანია საზრისი. ამ მეტოდის გამოყენებით უფრო ადეკვატურად შეიძლება გაგებულ იქნეს როგორც სახელმწიფოს საკანონმდებლო საქმიანობის, ისე სისხლის სამართლის სუბიექტების დანაშაულებრივი ქმედების ფსიქიკური საზრისი (მოტივი და მოზანი).

სისხლის სამართლის მეცნიერების მეტოდთა სისტემაში გამოყენებული უნდა იქნეს ჯ. წ. ფიქციის მეტოდიც, როდესაც საქმის ფაქტობრივი მხარე შეცვლილია პრაქტიკული საზრისიანი გამოჩენით, თითქოს ეს ესეა. მაგალითად, შეიძლება ამსრულებლობის ფაქტობრივად წამქეზებული იურიდიულად ამსრულებულია, რადგან ეს უკანასკნელი დანაშაულის სისხლად აგულიანებს შეურაცხად პირს, რომელიც დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების იარაღია ან შერაცხად პირს უკანასკნელის შეცდომაში შეყვანის გზით ჩადენილებს გაუფრთხილებელ დანაშაულს.

სისხლის სამართლის მეცნიერებას სჭირდება ლოგიკური მეტოდების მთელი სისტემა (დედუქცია ანუ ზოგადიდან კერძოზე დასკვნის ხერხი, ინდუქცია ანუ კერძოდან ზოგადი დასკვნების მიღების ხერხი, ანალოგია და შედარება, ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთობა და ა. შ.).

სისხლის სამართლის მეცნიერების მეტოდოლოგიური პრობლემატიკა თავისი არხით ფილოსოფიურია, რადგან მეცნიერებათა ურთიერთობის პრობლემა ფილოსოფიის საგანია. მართალია, სამართლის თეორიას იურიდიულ მეცნიერებათა სისტემაში განსაზღვრული მეტოდოლოგიური მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ სამართლის თეორიისა და სისხლის სამართლის მეცნიერების ურთიერთობის პრობლემა საბოლოოდ მანკ ფილოსოფიაში გადადის, რადგან სამართლის თეორია ერთ-ერთი კერძო მეცნიერებაა.

სულ სხვაა ამ მხრივ სისხლის სამართლის ფილოსოფია, როგორც სამართლის ფილოსოფიის შემადგენელი ნაწილი. იგულისხმება სისხლის სამართლის ძირითადი პრობლემატიკის მსოფლმხედველობრივი ანალიზი. კერძოდ, სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების პრობლემა ფი-

ლოსოფიურ დასაბუთებას მოიხივს, ხოლო დანაშაულებრივი ქმედება მსოფლმხედველობრივად უსაზრისო და ღირებულებათ არსებაში დაშვებული შეცდომის შედეგია ანუ დანაშაული არის მსოფლმხედველობრივი ცდომილების ნაშრობა. დანაშაულისა და სასჯელის ამგვარი მსოფლმხედველობრივი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს უფრო კრიტიკულად მოვეყვით სასჯელზე სახელმწიფოს უფლებას, რაც წარმატებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობის წინაპირობაა, ხოლო დანაშაულებრივი ქმედების ფილოსოფიური კრიტიკა, თავის მხრივ, კიდევ უფრო ღრმად აიშკარავებს დანაშაულის უსაზრისობას, დანაშაულის ჩამდენი პირის საკუთარ თავთან დაპირისპირების ტრაგიზმს.

თუ სისხლის სამართლის მეცნიერება დანაშაულის ცნებით იწყებს და სასჯელის ცნებით ამთავრებს, სისხლის სამართლის ფილოსოფია, პირიქით, სასჯელის ცნებით იწყებს (სასჯელზე სახელმწიფოს უფლების დასაბუთება-უარყოფით) და დანაშაულის ცნებით ამთავრებს, რადგან იგი კრიტიკულად განიხილავს იმ ქმედებათა წრეს, რომელიც დანაშაულად სახელმწიფოებრივ კვალიფიკაციას იმსახურებს (სისხლის სამართლის კანონის ფორმაში). მართალია, სისხლის სამართლის ფილოსოფია ძირითადად მიზნად ისახავს წარმოსახოს სისხლის სამართალი სამართლებრივი იდეალების მიხედვით, ესე იგი ისე, როგორც ის უნდა იყოს, მაგრამ იგი ამავე დროს ხელს უწყობს უფრო პროგრესული ტიპის სისხლის სამართლის დამკვიდრებას, მაშასადამე, უფრო პროგრესული ტიპის სისხლის სამართლის მეცნიერების დამკვიდრებასაც. ეს იმისი თქმაც არის, რომ ფილოსოფია სისხლის სამართლის სფეროში ორმაგად სასარგებლოა და, მაშასადამე, ფილოსოფიის უზულებელყოფა ასევე ორმაგად საზიანოდ უნდა ჩაითვალოს.

IV თავი

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა და მის საფუძველი – დანაშაული

§ 1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება

ნებისმიერი პასუხისმგებლობის, მათ შორის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის, არსი პირობადიდებულია ადამიანის ყოველგვარი შემადგენელი ხაზი ფაქტორით. ესენია: პიროვნება, საზოგადოება და სახელმწიფო. ამის კვალობაზე ნებისმიერი ადამიანი საკუთარ თავზე განიცდის საკუთარი ცნობიერების, ასევე საზოგადოების ზემოქმედებას და სახელმწიფოს ზეგავლენას.

ჯერ კიდევ არისტოტელე ამბობდა, რომ ადამიანი, რომელსაც არ ესაჭიროება ადამიანთა საზოგადოება, არ არის ადამიანი, იგი ან ცხოველია ან ღმერთი. ადამიანი სწორედ საზოგადოებაში იძენს დამოუკიდებლობას. მისი თავისუფლება ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ანიჭებს მას საზოგადოება დამოუკიდებლობას. შექთხვევით არ იყო ის, რომ უძველეს ხანაში ტომიდან გახდენა უმძიმეს სასჯელად ითვლებოდა.

სახელმწიფო უშუალოდ ზემოქმედებს ადამიანზე, უპირველეს ყოვლისა, როგორც მოქალაქეზე გარდა ამისა, ადამიანზე სახელმწიფო ზემოქმედებს საზოგადოების, თანამოქალაქეთა საშუალებით. აქ სავალაქშია მისაღები ის გარემოება, რომ ადამიანის სრული გაიგივება საზოგადოებასთან და აგრეთვე სახელმწიფოსადმი მისი სრული დაქვემდებარება დაუშვებელია, ასეთ შემთხვევაში ადამიანი დაკარგავდა ყოველგვარ დამოუკიდებლობას, იგი აღარ იქნებოდა პიროვნება: დემოკრატიულ-სამართლებრივ სახელმწიფოში ადამიანი თავისუფალი პიროვნებაა, რომელიც განუყრელადაა დაკავშირებული სახელმწიფოსთან ცხოველისაგან ადამიანს განასხვავებს გონება, ხოლო თავისუფლება ადამიანის ნებისმიერი საქმიანობის საფუძველია თავისუფალი ნება. სწორედ თავისუფალი ნების არსებობის პირობებში შეიძლება მოთხოვნის ადამიანს ანგარიში მისი ქცევის გამო.

ნება და თავისუფლება ერთმანეთს აკისრებს. ნება თავისუფლების გარეშე უარობაა, ხოლო თავისუფლება აზრსა და მნიშვნელობას იძენს როგორც ნება, როგორც პიროვნება.

სწორედ ნების ინტენსივობას შეუძლია იმოქმედოს ადამიანის ქცევის შერჩევაზე. ნებისყოფას შეუძლია იმოქმედოს ადამიანის ქცევის

შერჩევაზე როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მნიშვნელობით. სწორედ უარყოფითი, გასაიციხი ქცევის ჩადენა წარმოშობს პასუხისმგებლობის საკითხებს.

საზოგადოება, სახელმწიფო მოქალაქეს, აგრეთვე იურიდიულ პირებს, განსახდერულ მოთხოვნებს უყენებს. ამ მოთხოვნების შეუსრულებლობისათვის წარმოიშობა პასუხისმგებლობა, ეს პასუხისმგებლობა შეიძლება იყოს მორალური ან სამართლებრივი.¹ საზოგადოდ, პასუხისმგებლობა, მისი ნეგატიური ასპექტით, გულისხმობს იმ უარყოფით შედეგებს, რასაც გამოიწვევს მორალის ან სამართლით გაკიცხული ქცევა.

სამართლის გასაკიცხ ქმედებას მოხდევს იურიდიული პასუხისმგებლობა. იურიდიული პასუხისმგებლობის სახეებია: სისხლისსამართლებრივი, სამოქალაქო-სამართლებრივი, ადმინისტრაციული, დისციპლინური პასუხისმგებლობა.

ყველაზე მაღალი პასუხისმგებლობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაა. ასეთ პასუხისმგებლობას აწესებს დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლის კანონი. პასუხისმგებლობა გამოიხატება იმ სისხლისსამართლებრივ იძულებაში, რომელიც გამოიყენება დანაშაულის ჩადენის მიმართ. ეს კი მდგომარეობს დანაშაულის ჩადენის სასჯელის ფორმით გაკიცხვასა და მის იძულებაში შეასრულოს სამართლებრივი მოვალეობა, ე.ი. საკუთარ თავზე განიცადოს პირადი და ქონებრივი შეზღუდვები. ასეთ ვითარებაში წინა პლანზე გამოდის დამნაშაის მოვალეობები, ხოლო მისი უფლებები მოვალეობისადმი მიმართებაში დაქვემდებარებულ როლს ასრულებს. ეს იმით აიხსნება, რომ თავად დამნაშაის მოქმედებაში მოყავს სისხლისსამართლებრივი ნორმა, რომელიც აქცენტს აკეთებს დამნაშაის სამართლებრივ მოვალეობაზე შეურიგდეს მისი სამართლებრივი სტატუსის შეზღუდვას. მოთხადოს სასჯელი, აიანაზღაუროს შეყენებული ზიანი. სწორედ ამ ფაქტსაზრისით უნდა გავიგოთ დებულება იმის შესახებ, რომ, პასუხისმგებლობა დამნაშაის ქცევის შინაგანი რეგულატორია. ამით კი ვლინდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი

¹ ფილისოფიურ ლიტერატურაში პასუხისმგებლობის ცნება ორი ასპექტით განიხილება: რეტროსპექტული (პასუხისმგებლობა წარსულისათვის) და ანტეპროსპექტული (პასუხისმგებლობა მომავლისათვის). მეორე ასპექტით პასუხისმგებლობა უიორატესად გამოიყენება ყოველ, მორალის სფეროში. სწორედ ასეთ პასუხისმგებლობას გულისხმობს, როდესაც ღაპარაკობენ ბავშვების აღზრდისათვის მომზადებას. პასუხისმგებლობაზე აქ ფილოსოფიაში პასუხისმგებლობა როგორც ქცევის შინაგანი რეგულატორი, რომელიც თან ერწყმის მის მოვალეობას.

ფუნქცია – ეფექტური ზეგავლენა მოახდინოს დამნაშავეს ცნობიერებაზე. ფსიქიკაზე რაღაც შესაძლებელი ვახდეს დამნაშავეს გარდაქმნა. ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ: სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში უნდა განვიხილოთ. ასეთი პასუხისმგებლობა, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა დანაშაულის ჩადენის მომენტიდან, სწორედ ამ ურთიერთობის ფარგლებში და კანონის ფარგლებში შესაბამისი სახელმწიფო ორგანო უარყოფითად აფასებს დამნაშავეს ქმედებას. ამის გამო ხდება დამნაშავეს სამართლებრივი სტატუსის შეზღუდვა. ეს კი აკისრებს მას მოვალეობას საკუთარ თავზე განიცადოს პირადი ან ქონებრივი ხასიათის შეზღუდვები. აქედან წარმოდგება დაზარალებულის კანონიერი უფლებების აღდგენისა და დამნაშავეს რესოციალიზაციის მიზანი.

§ 2. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი – დანაშაული

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილი ასეთ ფუძემდებლურ სორმას შეიცავს: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ესე იგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი განისაზღვრება ამ კოდექსის შესაბამისი ნორმებით.“

ამდენად სწორედ ხსენებული მე-7 მუხლის მიხედვით იქნება განხილული დანაშაულის ცნება.

1. საბჭოურ ლიტერატურაში ერთხმად იყო აღიარებული დანაშაულის კლასობრივი ბუნება. ეს მოსაზრება დღეს სადავოა, უფრო ზუსტად, ნაწილობრივ არის მისაღები.

რასაკვირველია, დანაშაულის ისტორია კლასობრივი საზოგადოების აღმოცენებიდან იწყება. კერძო საკუთრების წარმოშობა, ფართო მასების ექსპლოატაცია გატვირთვისა და სიღატაკის მოზუხად იქცა. ამ მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად ექსპლოატირებულნი ქონებრივ დანაშაულს ჩადიდნენ. ეს კი მოუთმენელი იყო მონათმფლობელური სახელმწიფოსათვის, რომელიც არსებული ხელისუფლების ინტერესებს იცავდა. ქურდი, რომელსაც დანაშაულის ადგილზე შეიპყრობენ, ჩამოხრჩობილი და მოკლული უნდა იქნეს – აწესებდნენ ვერაული და

მუსლიმური კანონები, პამურაბის კანონები განსაკუთრებით მყარველობდა კერძო საკუთრებას. კერძო საკუთრების ხელყოფისათვის დაწესებული იყო სიკვდილით დასჯის სხვადასხვა სახე (წყაღში დახრჩობა, დიწვა, ჩამოხრჩობა და სხვა). წინასწარი შეცნობით ნაქურდალის შესყიდვაც კი სიკვდილით ისჯებოდა. „სიკვდილით დასჯება ყოველი არასრულწლოვანი, ეინც ღამე გუთნის შემწყოებით ფარულად ამოჭრის ამოსულ ნაყოფს“ – ნათქვამი იყო რომაულ XII ტაბულის კანონებში.

მონათმფლობელურ სახელმწიფოში დანაშაულის კლასობრივი ხასიათი განსაკუთრებით თვალნათლივ ედინდება იმითაც, რომ მონათმფლობელის მიერ საკუთარი მონის მკვლელობა შეფასებული იყო როგორც საკუთარი ქონების მართლწომიერი მოსპობა.

მოჩენის ბრძოლა თავის მხატვრელებთან უმძიმეს დანაშაულად ითვლებოდა. დამნაშავეს მიზნით სისხლისსამართლებრივი რეპრესია გამოიყენებოდა მონათა მთელი ჯგუფების წინააღმდეგ, თუნდაც დანაშაულის ჩამდენი ამ ჯგუფიდან ერთი ყოფილიყო. ცნობილია, რომ რომში ერთმა მონამ ეკვიანობის ნიდაგზე მოკლა პრეფექტი. სენატმა დაადგინა, რომ დამნაშავესთან ერთად სიკვდილით დაესაჯათ პრეფექტურის ყველა 400 მონა.

ფეოდალური იუსტიცია შეუნიღბავი თვითნებობისა და ეჭვების უუფლებობით ხასიათდებოდა. კლასობრივ-წოდებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი ფართოდ იყო ასახული „რუსკაია პრავდაში“, მეფე ალექსი მხიხილის ძის საკრებულო დებულებაში (1649 წ.). ეს დებულება სხვადასხვა საზღაურს აწესებდა სხვადასხვა საზოგადოებრივი მდგომარეობის ადამიანთა ღირსების შელახვისათვის. მაგალითად, თუ წარჩინებული ადამიანი თავისი ღირსების შეურაცხყოფისათვის დებულობდა 100 მანეთს, ასეთივე დანაშაულისათვის სახელმწიფო თემების და სასახლის გლეხებს შეეძლოთ მოეთხოვათ 1 მანეთი.

ბევლი ქართული სამართალიც აშკარა წოდებრივ პრინციპზე იყო აგებული და ფეოდალთა სადარაჯოზე იდგა. ეახტანე VI სამართლის წიგნით სასჯელის განსაზღვრისათვის მოსამართლეს ასეთ სახელმძღვანელო მითითებას აძლევდა: „როგორც კაცი მამულით, კაცობით, ბატონის სამსახურით, ციხითა, მონასტრით და უფროსის კაცის მოყუად მოკიდებით ამადლდების, სისხლი გაუდიდლების ისე გაყრითა და მამულის მოკლებით სისხლიც მოაკლდების“ (მუხ. 23). ამრიგად, რაც უფრო შეძლებული იყო ადამიანი, რაც უფრო დიდი თანამდებობა ეკავა მას, რაც უფრო მაღალი თანამდებობის პირთან იყო იგი დაკავშირებული, მით უფრო მეტად ფასობდა მისი სისხლი, მით უფრო მკაცრად იცავდა მას სამეფო ხელისუფლება. ეახტანეის სამართლის წიგნის 95-ე მუხლში ნათქვამია, რომ კაცის მიერ თავისი ყმის მო-

კვლა ბატონისა და კათალიკოსისათვის „საწვენი არის“. მაგრამ თუ პირიქით, ემა თავის ბატონს მოკლავს, მაშინ კანონმდებელი შესაძლებლადაც კი არ თვლის სისხლის ფასის წინასწარ განსაზღვრას, რადგან მას ასეთი ქმედება უადრესად მძიმე დანაშაულად მიიჩნია.

მონათმფლობელური და ფეოდალური კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, რომელიც არ შეიცავდა დანაშაულის ზოგად ცნებას, ბურჟუაზიულმა სისხლის სამართლის კანონმდებლობამ შეიმუშავა ეს ცნება ფრანგულიდან დაწვებული სისხლის სამართლის კოდექსები დანაშაულად მიიჩნევენ ქმედებას, რომელსაც სასჯელის მექარით კრძალავდა სისხლის სამართლის კანონი. ასეთი განსაზღვრებით, რომლის მიხედვითაც დანაშაულად მიჩნეული იქნა მხოლოდ ქმედება და არა აზრი, აღიარებული იქნა კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორობა დამოუკიდებლად კლასობრივი ან წოდებრივი კუთვნილებისა იგი წარმოადგენს სისხლის სამართლის უდიდეს მიღწევას. მასში აისახა კაცობრიობის მრავალსაუკუნოვანი ოცნება. ამ მიმართულებით უადრესად დემოკრატიულ დებულებებს შეიცავდა საფრანგეთში 1789 წელს მიღებული „ადამიანის და მოქალაქეთა უფლებათა დეკლარაცია“. დეკლარაციის მე-2 მუხლით დადგინდა, რომ „კანონს შეუძლია აკრძალოს მხოლოდ ისეთი მოქმედება, რომელიც საშიშია საზოგადოებისათვის. არ შეიძლება ხელი შეუშალოს იმას, რაც კანონით არაა აკრძალული და არავინ არ შეიძლება აიძულოს გააკეთოს ის, რასაც არ მოითხოვს.

ფრანგული კანონმდებლობის მსგავსად ანალოგიურ განსაზღვრებებს შეიცავდნენ მაშინდელი კოდექსები.

2. სისხლისსამართლებრივი ნორმა მოქალაქისაგან, აგრეთვე იურიდიულ პირისაგან, მოითხოვს ან განსაზღვრული მოქმედებისაგან თავის შეკავებას ან, პირიქით, განსაზღვრული მოქმედების შესრულებას. პირველ შემთხვევაში სისხლის სამართლის ნორმის დარღვევა გამოიხატება ნორმის საწინააღმდეგო გარეგან კონკრეტულ მოქმედებაში, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ნორმით დადგენილი მოქმედების შეუსრულებლობაში. ამისდა შესაბამისად სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის პირველად ნიშნად აცხადებს ადამიანის ქცევის კონკრეტულ, გარეგან გამოვლინებას. ამის გარეშე ე.ი. კონკრეტული ქმედების გარეშე, რომელიც საერთოეს უქმნის ან ენებს მართლწესრიგს, არ არსებობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. საქართველოს სისხლის სამართლისათვის არ არსებობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა „ლიტონი ბრადისათვის“ ან „ანტისაზოგადოებრივი ფსიქიკური განწყობისათვის“. რომელიც კონკრეტული საშიში ქმედებით არ გამოვლენილა. სისხლისსამართ-

ლებრივი პასუხისმგებლობა ნიშნავს პასუხისმგებლობას ქმედებისათვის და არა ადამიანის პირადი საშიშროებისათვის.

3. დანაშაულის ერთ-ერთი ნიშანია მართლწინააღმდეგობა. მართალია, დანაშაულის ნიშნად მართლწინააღმდეგობის და არა საზოგადოებრივი საშიშროების აღიარებამ დიდი დავა გამოიწვია საქართველოს პირველი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შედგენისას. პროექტის შემუშავებელმა კომისიამ მიზანშეწონილად ჩათვალა მართლწინააღმდეგობაზე მითითება.¹

რისაკვირვებია, არავინ არ უარყოფს საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებას, მაგრამ დამანაშავეს ჩეულებრივად არ მოეთხოვება საზოგადოებრივი საშიშროების გაცნობიერება. საქმარისია, თუ მას გაცნობიერებული აქვს ის, რაც ქმედებით აკრძალულია ანუ მართლწინააღმდეგობა.

თავის მხრივ მართლწესრიგი საზოგადოებრივი წესრიგის შემადგენელი ნაწილია. მართლწესრიგი ყალიბდება სხვადასხვა სოციალურ ნორმათა განხორციელების შედეგად, ეს ნორმები ადამიანის ქცევაზე ზემოქმედებს სპეციალური ჟორმებით (ჩვეულება, მორალის ნორმა, ორგანიზაციის საქმიანობის მომწესრიგებელი შინაგანი წესები და სხვ). მართლწესრიგს არეგულირებს მოცემულ სახელმწიფოში მიღებული სამართლებრივი ნორმები.

4. მართლწინააღმდეგობა ქმედების ობიექტური დახასიათებაა, იგი არსებობს რეალურ სინამდვილეში და გამოიხატავს იმ ურთიერთობას, რომელიც პირის ქმედებასა და მართლწესრიგს შორის არსებობს აქედან სრულად ნათელია, რომ დანაშაულად არ ჩაითვლება ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირი ფიქრობს, რომ მართლწინააღმდეგო ქმედებას ჩადის, სინამდვილეში კი ეს მისი წარმოდგენა ქმედების ობიექტურ თვისებების არ შეესაბამება. მაგალითად, პირი უკიდურესი უუცხოებისა და ცრურწმენის გამო დანაშაულის ჩასადენად შელოცვის მიმართავს. ამდგარი სახის უვარგისი მცდელობა არ ისჯება, რადგან თავად ქმედება (შელოცვა) არ არის დასჯადი.

მართლწინააღმდეგობა ქმედებას ობიექტური მხრით ახასიათებს, სწორედ ამის გამო ქმედება არ ჩაითვლება მართლწინააღმდეგოდ, როდესაც პირს მის მიერ ჩადენილი ქმედება დანაშაული ატონია, ხოლო სინამდვილეში ეს ქმედება დანაშაული არ არის. ასეთ ვითარე-

¹ იხ. გამყრელიძე ა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შემართ გამოთქმული კრიტიკული შენიშვნების გამო. კერ. „აღმანახი“ სისხლის სამართლისა და კრიმინოლოგიის პრობლემები“ 2000, №11 თბ. გვ. 22-24. 8. ტურაგა. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2000, გვ. 30, 31

ბაში საქმე გვექნება მოჩვენებით დანაშაულთან, რომელიც არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

შეიძლება მოხდეს პირიქით, როდესაც პირი ჩადენს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, მაგრამ მის მიერ ჩადენილი ქმედება ბრალის გარეშეა ჩადენილი სწორედ ამის გამო შეურაცხადი პირის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ასეთი პირის მიმართ გამოიყენება სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება (იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 101-ე მუხლი). იგივე უნდა ითქვას 14 წელს მოუღწეველი არასრულწლოვანის მიმართ აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებით ღონისძიების გამოყენების შესახებ.

დებულება ამის შესახებ, რომ მართლწინააღმდეგობა არ შეიცავს ბრალის მოშენს, დასტურდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 და მე-10 მუხლების ანალიზითაც. კერძოდ, მე-9 მუხლის თანახმად, ქმედება პირდაპირ განზრახვითაა ჩადენილი, თუ პირს გაცნობიერებული ქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და სურდა ეს შედეგი ანდა ითვალისწინებდა ასეთი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას აქედან სრულიად ლოგიკურია დავისკენათ: ბრალი არ არის მართლწინააღმდეგობის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, როგორ შეიძლება მართლწინააღმდეგობა იყოს ფსიქიკური დამოკიდებულება თავად მართლწინააღმდეგობისადმი ანუ თავის თავისადმი, ნათელია, ბრალის ნიშნავს ფსიქიკურ დამოკიდებულებას მართლწინააღმდეგობისადმი. ბრალი გულისხმობს მართლწინააღმდეგობის შეგნებას იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელი მისგან და მოუკიდებელი ცნებაა.

5. ზემოაღნიშნული საფუძველზე გვაძლევს მივიჩნიოთ, რომ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში შეტანილი უნდა იქნეს ბრალეულობის ნიშანი. ეს იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულად შეიძლება ჩაითვალოს განზრახ ან გაუფრთხილებლობით განხორციელებული ქმედება ქმედებასთან განსაზღვრული ფსიქიკური დამოკიდებულის გარეშე არ არსებობს დანაშაული.

ამრიგად, მართლწინააღმდეგობა ქმედებას ახასიათებს ობიექტური მხრივ, ხოლო განზრახვა და გაუფრთხილებლობა დანაშაულის აუცილებელი სუბიექტური ნიშნებია. ბრალის უპირველეს ფოკუსია, შეფასებითი ცნებაა ამასთან ერთად იგი აღწერილობით მოშენსაც შეიცავს. ბრალი, როგორც უკვე აღინიშნა, პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას ასახავს, ასეთი დამოკიდებულების გარეშე არ არსებობს

ბრალი. ამასთან ერთად ბრალის ცნებაში მოთავსია არა აღწერა, არამედ ამ აღწერილობის შეფასება, გაკიცხება.

6. ჩვენ უკვე მითითებული გვექონდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში გათვალისწინებულ დებულებაზე, რომლის მიხედვითაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ესე იგი ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება. ამ მუხლის ანალიზისას მოკლედ დავიხასიათოთ დანაშაულის სამი ნიშანი: 1) ქმედება, 2) მართლწინააღმდეგობა და 3) ბრალეულობა. მე-7 მუხლის პირველ ნაწილში გარდა სხვებული ნიშნებისა მითითებულია იმაზეც, რომ დანაშაული არის ამ კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება.

სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული შესაბამისი მუხლი ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველ ნაწილში გათვალისწინებულია დანაშაულის შემადგენლობა. ის, ვინც დანაშაულის შემადგენლობას ასრულებს, ამით არღვევს სისხლის სამართლის ნორმას. მეორე ნაწილში გათვალისწინებულია განსაზღვრული სახეელი ამ ქმედებისათვის. მაშასადამე, სისხლის სამართლის ნორმის საწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენს ემუქრება სასჯელი. დანაშაული იმედგეროვლად დისჯადი ქმედებაა. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ქმედების დასჯადობა ისე არ უნდა იქნეს გაგებელი, თითქოს დანაშაულის ფაქტობრივი დაუსჯელობა სიბრძნის ქმედების დანაშაულებრივ ხასიათს, დანაშაული დანაშაულად რჩება მაშინაც, თუ პირი პირობით გათავისუფლდა სასჯელის მოხდისაგან ან თუ იგი გათავისუფლდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან დამნაშავეს თაულებქვეშ გადაცემით და ა. შ. დასჯადობა ნიშნავს იმას, რომ დანაშაულად ჩაითულება მხოლოდ ისეთი ქმედება, რომელიც აკრძალულია სასჯელის მუქარით.

7. ქმედება შეიძლება ფორმალურად შეიცავდეს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ნიშნებს, მაგრამ ცალკეულ შემთხვევაში იმდენად მცირეპირობა იყოს, რომ დანაშაულად არ ჩაითვალოს. ამის შესახებ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მეშვიდე მუხლის მეორე ნაწილი ასეთ დებულებას შეიცავს: „დანაშაულს არ წარმოადგენს ისეთი ქმედება, რომელიც თუქცა ფორმალურად შეიცავს ამ კოდექსით გათვალისწინებულ რომელიმე ქმედების ნიშნებს, მაგრამ მცირე პირობების გამო არ გამოუწვევია ისეთი ზიანი, რომელიც აუცილებელს გახდიდა მისი ჩამდენის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ან არ შეუქმნია ასეთი ზიანის საფრთხე“.

ხაზოგადოდ ცნობილია, რომ კანონმდებელი რაიმე ქმედების და-
ნაშაულად აღიარებისას ითვალისწინებს ამდენად ქმედებათა საშიშ-
როების განსაზღვრულ ხასიათს, რაც მოთხოვს მასთან პროპორციას სის-
ხლისსამართლებრივი სასჯელის მეშვეობით. მაგრამ შეხედულებულია,
რომ ასეთი ქმედების საშიშროების ხარისხი მოცემულ კონკრეტულ
შემთხვევაში არ აღწევდეს იმ მინიმუმს, რაც აუცილებელია მისი ჩამ-
დენის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის.

§ 3. ქმედების კრიმინალიზაცია და დეკრიმინალიზაცია

შუქედებულია გადაჯარბებით შეფასდეს ქმედების კრიმინალიზაცი-
ისა და დეკრიმინალიზაციის პრობლემის მნიშვნელობა. ეს პრობლემა
არსებითად დაკავშირებულია სახელმწიფოსა და საზოგადოების გან-
ვითარებასთან. საქმე ისაა, რომ სისხლის სამართლის კანონით რაიმე
ქმედების აკრძალვა უცვლელი არ არის. ცხოვრებას მასში აუცილ-
ბელი კორექტივები შეაქვს. განსაკუთრებით მწვავედ ეს პრობლემა
თავს იჩენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის კოდიფიკაციის
დროს. თანაც კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის პროცესები
მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული.

§ 4. დანაშაულის კლასიფიკაცია

ვევლია დანაშაულისათვის საერთო ნიშნებზე, როგორც უკვე ითქვა მითითებულია საქართველოს სსრ-ის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლში. მაგრამ დანაშაულთა ერთი ჯგუფი საშიშროების ხასიათისა და ხარისხით შეიძლება შევეთრად განსხვავდებოდეს სხვა დანაშაულთაგან, თავისთავად ცხადია, რომ მაგალითად, ქურდობა საშიშროების მიხედვით ძირეულად განსხვავდება შეკლულობისაგან და ა.შ. ამიტომ სრულიად ბუნებრივია, სწორედ სასჯელის სიმძიმის მიხედვით განასხვავებენ სხვადასხვა დანაშაულის სამართლებრივ შედეგებს.

ამჟამად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი ცალკე, მე-12 მუხლში ითვალისწინებს ნორმებს დანაშაულის კატეგორიების შესახებ. ამ მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით სისხლის სამართლის კანონის მიხედვით სასჯელად გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალური ვადის მიხედვით დანაშაული სამი კატეგორიისაა: ა) ნაკლებად მძიმე დანაშაული; ბ) მძიმე დანაშაული; გ) განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული. მოხსენიებული მუხლის მომდევნო, მეორე, მესამე და მეოთხე ნაწილებით განსხვავებულია ნაკლებად მძიმე დანაშაულის, მძიმე დანაშაულისა და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა ცნებები. მე-12 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ნაკლებად მძიმეა ისეთი განზრახი ან გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის ამ კოდექსით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ხუთი წლით თავისუფლების აღკვეთას.

იმავს მუხლის მე-3 ნაწილით მძიმე დანაშაულად მიხსენიებულია განზრახი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის ამ კოდექსით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ათი წლით თავისუფლების აღკვეთას, აგრეთვე გაუფრთხილებლობითი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის ამ კოდექსით სასჯელის ხანით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ხუთ წელზე მეტი ვადით.

ხსენებული მუხლის მე-4 ნაწილით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული ისეთი განზრახი დანაშაულია, რომლის ჩადენისათვის ამ კოდექსით გათვალისწინებულია სასჯელის ხანით თავისუფლების აღკვეთა ათ წელზე მეტი ვადით ან უკიდურეს შემთხვევაში მძიმეა სისხლისა და თავისუფლების აღკვეთა.

დანაშაულთა კატეგორიზაცია სათვალავში მიიღება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველისა და სასჯელის შედგენის განსაზღვრისას. მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულზე მითითებულია საქართველოს სსრ-ის სამართლის კოდექსის მე-5

მუხლის მეორე ნაწილში. ამავე კოდექსის მე-17 მუხლში ცალკეა გათვალისწინებული ნაკლებად მძიმე, მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული. მე-18 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობით დაწესებულია მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადებისათვის. 51-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით უკიდურეს შემთხვევების აღკვეთა შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის. 59-ე მუხლი ითვალისწინებს სასჯელის დანიშვნის წესებს დანაშაულთა ერთობლიობისათვის, თუ საქმე ეხება მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთ. ცალკეა გათვალისწინებული სასჯელის დანიშვნის წესი, თუ საქმე ეხება ნაკლებად მძიმე დანაშაულს. დანაშაულთა კატეგორიზაცია თავის იქნეს აგრეთვე სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათვალისწინების საკითხის გადაწყვეტილს (იხ: 68-ე, 71-ე, 72-ე, 76-ე, 79-ე, 88-ე, 98-ე მუხლები).

ზემოთ განხილული იყო დანაშაულთა კატეგორიზაციის საკითხი სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მიხედვით. გარდა ამითი კლასიფიკაციისა, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებული სხვაგვარი კლასიფიკაცია ანუ დანაშაულთა ცალკეულ ნაწილებად დაყოფა ხელყოფის ობიექტის მიხედვით. ამის მიხედვით სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი იყოფა კარებად და თავებად.

კერძო ნაწილის სისტემაში, პირველ ყოვლისა, მოხსენიებულია დანაშაული ადამიანის წინააღმდეგ (კარი მეშვიდე). ეს კარი თავის შიგნით მოიცავს დანაშაულს სიცოცხლის წინააღმდეგ, დანაშაულს ჯანმრთელობის წინააღმდეგ და ა.შ. ცალკე თავებადაა ახვევ დაყოფილი კარი, რომელიც ითვალისწინებს ეკონომიკურ დანაშაულს და ა.შ.

დანაშაულთა კლასიფიკაცია სასჯელადსრულების სამართალში აგებულია დანაშაულთა სისხლის სამართლებრივი კლასიფიკაციის მიხედვით და ამასთან განსაზღვრულია სასჯელის აღსრულების ორგანიზაციის თავისებურებანი.

დანაშაულთა კლასიფიკაცია სისხლის სამართლის პროცესში უპირატესად დამოკიდებულია ქვეყნმართობაზე კრიმინალისტიკაში და დანაშაულთა კლასიფიკაცია დამოკიდებულია დანაშაულთა გამოძიების მეთოდისა და ტექნიკაზე.

რასაკვირველია, ამ კლასიფიკაციებს სპეციფიკა ახასიათებს, ამასთან მხედველობაში დებულებენ დანაშაულთა სისხლის სამართლებრივ კლასიფიკაციას.

§ 5. დანაშაული, არადაანაშაულებრივი სამართალდარღვევა და ამორალური ქცევა

პრაქტიკაში არც თუ იშვიათად წამოიჭრება დანაშაულის სხვა სახის სამართალდარღვევისაგან გამოიჯანსაღების საკითხი. ამ უკანასკნელის პასუხისმგებლობის საკითხი მოწესრიგებულია ადმინისტრაციულ, სამოქალაქო, საოჯახო, შრომის, სამხედრო, საყრდენის და ა.შ. სამართალში.

დანაშაულისა და არადაანაშაულებრივი სამართალდარღვევითა გამოიჯანსაღება ხორციელდება სამი ძირითადი კრიტერიუმის: 1) ობიექტის, 2) საზოგადოებრივი საშიშროების და 3) მართლწინააღმდეგობის სახეობის მიხედვით.

დანაშაულის ობიექტად ზოგჯერ მიიჩნეულია ისეთი სიკეთე, რომლის დაცვა მხოლოდ სისხლის სამართლის ნორმებით ხორციელდება, მაგალითად, კონსტიტუციური წყობილების საფუძვლები ან კაცობრიობის მშვიდობა და უშიშროება. ამასთან აღსანიშნავია სისხლის სამართლებრივად დაცულ ურთიერთობათა სიმრავლე, მაგალითად, მშობრულობისა და ქონებრივ ურთიერთობათა მართვის წესი, თანამდებობრივი მოვალეობის განხორციელების ხეობა, ეკოლოგია, პიროვნების ინტერესები. ასეთია მეტად ზოგადად სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დაცულ ღირებულებათა სფერო.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის თანახმად, სამოქალაქო სამართლებრივი დაცვის ობიექტია პირთა თანასწორობაზე დაყრდნობით კერძო ხასიათის ქონებრივი, საოჯახო და პირადი ურთიერთობები.

დისციპლინური გადაცდომა ხელყოფს სახელმწიფო და სამსახურებრივ დისციპლინას, იგი იწვევს დისციპლინურ სახელს (საყვედურს, დათხოვნას, ჯარიმას და ა.შ.) შეფარდებას. ეს სახელები გათვალისწინებულია კანონებში, ქვეკანონიერ აქტებში, კომპეტენტური თანამდებობის პირთა ბრძანებებში.

დანაშაული სხვა არადაანაშაულებრივი სამართალდარღვევებისაგან იმით განსხვავდება, რომ მას (დანაშაულს) გაცილებით უფრო მეტი საშიშროება ახასიათებს, ვიდრე არადაანაშაულებრივ სამართალდარღვევებს.

როგორც კანონმდებელი, ისე სასამართლოები ყოველთვის ცდილობენ დანაშაულისა და გადაცდომის ერთმანეთისაგან გამოიჯანსაღებას ასეთი გამოიჯანსაღების გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმ ზიანის მოცულობას, რომელსაც სამართალით დაცული ინტერესები განიცდის.

დანაშაულის სუბიექტური ელემენტებიდან კანონი უფრო ხშირად ასახელებს სუბიექტების მხარის ფორმას, მოტივებსა და მიზნებს. მაგალითად, სხეულის განზრახ მსუბუქი დაზიანება-დანაშაულია, ხოლო სხეულის ასეთი დაზიანება გაუფრთხილებლობით – გადაცდომა.

დასასრულ, შემდეგი ნიშანი, რომლითაც დანაშაული არადაანაშაულებრივი სამართლებრივი დარღვევისაგან განსხვავდება, არის მართლწინააღმდეგობის სახეობა და მასთან დაკავშირებული სანქციის სახე. დანაშაულს კრძალავს სისხლის სამართლის კანონი სასჯელის მუქარით. სასჯელის მოხდის შემდეგ პირი ითვლება ნასამართლევად. არადაანაშაულებრივი სამართლებრივი დარღვევებისათვის პასუხისმგებლობა რეგულირდება შრომის, საოჯახო, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული და ა.შ. კანონმდებლობით და ქვეკანონიერი ნორმატიული აქტებით. ამ დარღვევით გათვალისწინებული სანქციები გაცილებით უფრო მსუბუქია, ვიდრე სისხლის სამართლებრივი სასჯელები.

დანაშაული ყოველთვის ქმდება, ამორალურად კი შეიძლება მიჩნეული იქნეს არა მარტო ქმდება, არამედ ასრი, მისი გამჟღავნება. ნათელია, ამორალური ქცევა გაცილებით ნაკლებ საშიშია, ვიდრე დანაშაული.

დანაშაულის და ამორალური ქცევის გამოიჯანსაღება ხორციელდება აკრძალვის ხასიათის მიხედვით. დანაშაული აკრძალულია სისხლის სამართლის კანონით, ამორალური ქცევა ხაერითოდ არ რეგულირდება სამართლებრივი ნორმებით.

ამრიგად, დანაშაული არადაანაშაულებრივი სამართლებრივი დარღვევისაგან განსხვავდება იმით, რომ 1) საერთო ობიექტი სისხლის სამართალში გაცილებით უფრო უფრო და მრავალფეროვანია, ვიდრე სამართლის სხვა დარგებში; 2) დანაშაული დიდი საშიშროების შემცველია, ვიდრე სხვა სამართალდარღვევები; 3) სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს ქვენა ხასიათის მოტივაციას, ქმდების ჩადენის საშიშ ხერხს, საშუალებებს, სუბიექტის მიერ თანამდებობრივი მდგომარეობის და იარაღის გამოყენებას.

§ 6. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

სისხლის სამართლის ნორმის ადრესატი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ პირი, არამედ იურიდიული პირიც. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17¹ მუხლის მეორე ნაწილში იურიდიული პირი უკვე იყო მოხსენიებული რამდენიმე დანაშაულთან დაკავშირებით, ხოლო 2006 წლის 25 ივლისს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი დამატებებისა და ცვლილებების თანახმად (იხ. საქ. სსკ VI¹ კარი), იგი არსებითად გახდა პასუხისმგებელი სისხლისსამართლებრივი წესით იმ დანაშაულისათვის, რაც ზუსტად არის ჩამოთვლილი სისხლის სამართლის კოდექსში და რომლის ჩადენა იურიდიულ პირს, მისი საქმიანობიდან გამომდინარე, შეუძლია. ასეთია, მაგალითად, ტრეფიკინგი, უკანონო შემოსავლების ღვევალიზაცია, ტერორიზმი და ზოგიერთი სხვა. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემა ვრცელ მსჯელობას მოითხოვს, ხოლო ამჯერად მას მოკლედ შევეხებით.

იურიდიული პირის ცნება და ნიშნები გათვალისწინებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში (იხ. მეორე კარი). ამ კოდექსის 24-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, იურიდიული პირი არის განსაზღვრული მიზნის მიხედვით შექმნილი საკუთარი ქონების მქონე ორგანიზებული წარმონაქმნი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად ატებს პასუხს და საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და სასამართლოში შეუძლია გამოყენდეს მისარჩელედ ან მოპასუხედ.

იურიდიული პირის სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ფაქტობრივად პრობლემურია იურიდიული პირის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა (მაგალითად, ეკოლოგიური სამართლებრივ დევნისათვის ჯარიმის დაკისრება) იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემა კი გაცილებით რთულია და, როგორც წესი, პრინციპულად გადავსა, თუმცა რიგმა სახელმწიფოებმა (ინგლისი, ამერიკის შეერთებული შტატები) ეს პრობლემა დადებითად დიდი ხანია გადაწყვიტეს. მოგვიანებით ეს საკითხი დადებითად გადაწყვიტა ხაერანგეთმაც, ამ საკითხის დადებითად გადაწყვეტას, როგორც წესი, მიაწერენ პრაგმატისტულ მსოფლმხედველობას (განსაკუთრებით ინგლისში) იგულისხმება სარგებლიანობის პრინციპი, რომლის თანახმად, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პა-

სისხმგებლობის დაწესება სისხლის სამართლის ზოგად პრინციპებთან თანხმობაში შეიძლება არც იყოს, მაგრამ რამდენადაც იგი პრაქტიკულად სასარგებლო და მიზანშეწონილია, ამდენად ეს უკანასკნელი მხედველობაში უნდა მივიღოთ.

იურიდიული პირის ზოგადი სახელი ამ სახელმწიფოებში არის „კორპორაცია“ როგორც განსაზღვრული ორგანიზაციული წარმონაქმნი. იგი უცხო არც საქართველოშია. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 24-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, იურიდიული პირი შეიძლება იყოს კორპორაციულად ორგანიზებული, წევრთა მფლობელობაზე დამოკიდებული და მისდევდეს ან არ მისდევდეს მწარმოებას, ამდენად, იურიდიული პირის ხიზონიზად, განსაზღვრული ასრით და ნაწილობრივ შეიძლება გამოვიყენოთ ტერმინი „კორპორაცია“.

იურიდიული პირის, როგორც ხელოვნურად შექმნილი ორგანიზაციული წარმონაქმნის, შესახებ არაერთი თეორიაა ცხობილი. ერთ-ერთი არის ე. წ. ფიქციის თეორია, რომლის თანახმად, იურიდიული პირი არის ფიქცია, ესე იგი არარეალური, ხელოვნური გამოხატობა, თითქმის იგი პირია, სამართლის სუბიექტია, პასუხისმგებელია და ა. შ. ამ პოზიციიდან იგულისხმება, რომ ფიზიკური პირის თვისებები ხელოვნურადაა გადატანილი ორგანიზაცია-დაწესებულებაზე. მაშინ როდესაც რეალურად მოქმედებს მხოლოდ ფიზიკური პირი, თუმცა ორგანიზაცია-დაწესებულების ფორმის გამოყენებით. ცხადია, ფიქციას, როგორც ურთიერთობის მოწესრიგების ერთ-ერთ სპეციფიკურ ხერხს, სამართალშიც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მაგალითად, მუდლობითი ამსრულებლობის დროს ფაქტობრივად წამქმნელები იურიდიულად ამსრულებელია, იგი დანაშაულის თითქმის საკუთარი ხელებით ასრულებდეს. მაშასადამე, იურიდიული პირის ცნებაში და ფიქციონირების მექანიზმში ფიქციის მეთოდი უეჭველად მონაწილეობს, რადგან პირის „ცნება“ მიეწერება კორპორაციას, როგორც ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას. მაგრამ იურიდიული პირის ცნება მხოლოდ ფიქციის მეთოდით ვერ ათავსება, რადგან სამართლებრივი მოწესრიგების სხვა მეთოდიც არსებობს. მით უმეტეს, რომ იურიდიული პირის პრაქტიკულ მოქმედებაში პერსონიფიცირებულია იურიდიული პირის სახელით ან მისი მემკვიდრით ანდა მის სასარგებლოდ მოქმედი პასუხისმგებელი პირი (საქ. სსკ 107¹-ე მუხლის მეორე ნაწილი). ამიტომაც, რომ საკმაოდ გავრცელებული იურიდიული პირის დაფუძნების ე. წ. ნებისყოფის თეორია იგულისხმება, რომ იურიდიული პირის ფორმაში პერსონიფიცირებულ პირთა ნება, ცალკედ აღებული, ინდივიდუალურია და ამიტომ იურიდიული პირის ცნებას ვერ ესადაგება. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ამ პირთა ნების ერთიანობას, მაშინ გაიხატება,

რომ იურიდიული პირი ამ ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმაში გაწვევრიანებულ პირთა ნების ერთიანობით გამოიხატება. მაგრამ საკითხია: რას ნიშნავს ნება თუ ნებისყოფა? ამ ცნებებს ფსიქოლოგიურად ხშირად აიგივებენ, მაშინ როდესაც მათ შორის სხვაობა თვისებრივია. კერძოდ, „ნებისყოფა“ არის ფიზიკური პირის უნარი მართოს საკუთარი ქმედება, შიილოს პასუხსაგები გადაწყვეტილება და პრაქტიკულად აღასრულოს ის ან თავი შეიკავოს უპასუხისმგებლო ანტისაზოგადოებრივი ქმედების ჩადენისაგან რაც შეეხება „ნებას“, ის უფრო ეთიკურ-სამართლებრივი ცნებაა, რადგან იგულისხმება ნების შეფასება სიკეთე-ბოროტების მიხედვით. იგულისხმება აგრეთვე გარეხინამდვილისადმი აღაშინის ღირებულებითი დამოკიდებულების ბუნება და ხასიათი. უფრო მეტიც, „ნება“, ფართო გაგებით, პიროვნების ცხოვრების წესია. მისი მსოფლმხედველობაც კი, ამიტომ სწორად ვერ ჩათვლება ნორმატიუზში (განსაუთრებით პ. კულზენის თეორიის ტიპისა), რომელიც სინამდვილისაგან სამართლის მოწყვეტის დამანგრეველი შედეგების შესარბილებლად ქმნის ნებისყოფის ნორმატიულ, არაფსიქოლოგიურ, ცნებას, რომელიც ნებისყოფის ფსიქოლოგიურ ცნებასთან არაერთარ კავშირში არ არის. ამიტომაც, რომ ნორმატიუზში იურიდიული პირი არის სამართლებრივ ნიშნათა სპეციფიკური სისტემა, რომელიც ხრუღიდაც არაა დამოკიდებული სუბიექტის ფაქტობრივ მდგომარეობაზე, მის უნარზე, პასუხისმგებლობაზე და ა. შ.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ საინტერესოდ მხედლობენ საქართველოს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის სახელმძღვანელოს ავტორები.¹ აქ ნაჩვენებია იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთების სიმნელები და შესაძლებლობაც.

მიუხედავად იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თაობაზე თეორიების სიმრავლისა, ერთი კი მაინც ცხადია: საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების მიმართების შესახებ ადრინდელი ტრადიციული შეხედულება იმდენად აბსტრაქტული და უსიცოცხლოა, რომ იგი სადღეოსოდ ანაქრონიზმადაც გამოიყურება. იგულისხმება ის, რომ საზოგადოება, თუნდაც სტრუქტურული თვალსაზრისით, მრავალფეროვანია. ამ მიმართებით მხედველობაში გვაქვს სხვადასხვა ფორმალურ-იურიდიული გაერთიანებანი, საზოგადოებანი, რომელნიც თავისებურად ეხიდებიან, ერთი მხრივ, საზოგადოებისა და პიროვნების, მეორე მხრივ კი – სახელმწიფოსა და პიროვნების ურთიერთობას. ვახაგებია, რომ იურიდიული პირის საქმიანობა უმეტეს

დად სასარგებლოა (მაგალითად, სამეწარმეო საქმიანობის სფეროში მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის შესაბამისად) და ამიტომ მისი სამართლებრივი ბუნების პრობლემა, მით უმეტეს, სისხლის სამართალში, ურიად აქტუალურია. იგულისხმება, უპირველეს ყოვლისა, კერძო სამართლის იურიდიული პირი, რომელმაც შეიძლება პასუხი აგოს სისხლისსამართლებრივი წესითაც. გამონაკლისის წესით არაა გამორიცხული საჯარო სამართლის (არასახელმწიფოებრივი გაერთიანებანი) იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაც. მაგალითად, სახელმწიფოსადმი მტრულად განწყობილი რომელიმე რევისტრირებული პოლიტიკური პარტია ავინანსებს ტერორისტულ საქმიანობას.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესების საწინააღმდეგოდ მოქმედით რამდენიმე არგუმენტი. პირველი ამ მხრივ არის სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის პირადი ხასიათი, თუმცა ეს პრინციპი უკვე საუკუნოდ იქცა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 42-ე მუხლის დამატებით. კერძოდ, ამ მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, თუ არაირწმუნოვანი მსჯავრდებული გადაადისუფლარია, მაშინ სასამართლო მისთვის დაკისრებული ჯერმის გადახდას აკისრებს შობედს, მეურვეს ან მზრუნველს. ამის შესახებ უკვე იყო ლაპარაკი სისხლის სამართლის პრინციპებთან დაკავშირებით (იხ. სახელმძღვანელოს მეორე თავი). მაგრამ საქმე ისაა, რომ პასუხისმგებლობის პირადი ხასიათის პრობლემა დგას არა მარტო იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემატიკაში, არამედ დანაშაულში თანამონაწილეობის პრობლემატიკაშიც. დანაშაულში ყოველი თანამონაწილე, მათ შორის ამხრულებელიც, პასუხს აგებს საერთო დანაშაულებრივ ქმედებაში იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისას კი თითქოს სახეზეა კოდექსური პასუხისმგებლობა, როდესაც პასუხს აგებს, ერთი მხრივ, იურიდიული პირის ორგანოდ წოდებული ფიზიკური პირი ან ფიზიკურ პირთა გაერთიანება, ხოლო, მეორე მხრივ, -საკუთრივ იურიდიული პირიც. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ყოველი იურიდიული პირი, თვისი დებულებით, წესდებით, თუ დამაფუძნებელი ხელშეკრულებით, ანდა კანონით, საქმიანობის წესით და ა. შ. ფრიად უნიკალურია და, მაშასადამე, ამ მხრივ იურიდიული პირის პასუხისმგებლობის პერსონიფიკაცია დიდ სიმნელს არ წარმოადგენს. მით უმეტეს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 679,9 პრიმი მუხლის თანახმად, იურიდიული პირისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თაობაზე სასამართლო განაჩენში უნდა

¹ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, თბილისი 2006, გვ. 11-17.

ადინიშნოს იურიდიული პირის დასახელება, იურიდიული მისამართი, ცხადია, შესაძლებელია იურიდიულ პირთა თანამართლებლობა დანაშაულებრივ ქმედებაში, მაგრამ პასუხისმგებლობა მაინც პერსონალური იქნება თითოეული იურიდიული პირის ქმედების სახით და ბრალის ხარისხის შესაბამისად. მხედველობაში უნდა იქნეს შიდაური ერთი არსებითი ხასიათის გარეშობა: იმისათვის, რომ იურიდიულმა პირმა პასუხი აგოს სისხლისსამართლებრივი წესით, იურიდიული პირის ფორმაში მოსაქმე ფიზიკური პირი უნდა მოქმედებს იურიდიული პირის წესდებით ან დებულებით ანდა დამაფუძნებელი ხელშეკრულებით თუ კანონით დადგენილი კომპეტენციის მიხედვით. მაგალითად, თუ ეს ფიზიკური პირი გასცდა იურიდიული პირის კომპეტენციას და მან ჩადინა, ვთქვათ, მკვლელობა, გაუპტიურება ანდა დანაშაული საკუთრების წინააღმდეგ, მაშინ სისხლისსამართლებრივი წესით პასუხს აგებს არა იურიდიული პირი, არამედ მხოლოდ ფიზიკური პირი.

გარდა ამისა, ფაქტობრივად მოქმედებს არა იურიდიული პირი, როგორც ასეთი, არამედ იურიდიული პირის ფორმაში, ან მისი სახელით ანდა მის ინტერესებში მოქმედი ფიზიკური პირი (ფიზიკური პირები). სწორედ ამ პირებს შესწევთ უნარი თავიანთი ქმედებით გამოიწვიონ მართლსაწინააღმდეგო და საზოგადოებრივად საშიში შედეგი. საგანგებოდ აღნიშნავენ იურიდიული პირის ბრალის დახასიათების სიმძლავს, მით უმეტეს, თუ ბრალის ფსიქოლოგიურ თეორიას გავიზიარებთ. მართლაც, როგორაა შეჩაღებული იურიდიული პირის ფიზიკური დამოკიდებულება მის შერ ჩადენილი ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი? მაგრამ თუ გავიზიარებთ დებულებას, რომ ბრალი პოზიტიური პასუხისმგებლობის საპირისპიროა, ესე იგი სუბიექტის უპასუხისმგებლობაა, როდესაც სამართლის სუბიექტი მართლზომიერი ქმედების მოვალეობას უპასუხისმგებლოდ ეკიდება და ამის გამო იწვევს მართლსაწინააღმდეგო შედეგებს, მაშინ იურიდიული პირის ბრალის პრობლემა უფრო ადვილად გვარდება. მით უმეტეს, რომ კანონმდებელი, იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაფუძნებისას (საქ. სსკ 107-ე მუხლის მეორე ნაწილი), დააბრკოლეს იმაზე, რომ ფიზიკური პირი პასუხისმგებელია იურიდიული პირის ფორმაში, მისი სახელით ან მის სახარგებლოდ მოქმედებისათვის. იგულისხმება, უპირველეს ყოვლისა, პოზიტიური პასუხისმგებლობა. თუ ამ მიმართებით ფიზიკურმა პირმა (რომელიც პასუხისმგებელია იურიდიული პირის ხელმძღვანელობაზე, წარმომადგენლობაზე, მისი სახელით გადაწყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილი პირია, ანდა იურიდიული პირის სამეთვალყურეო, საკონტროლო, ხარვეზოთი ორგანოს წევრია) იმოქმედა უპასუხისმგებლოდ, მაშინ ის მოქმედებს ბრალეულად.

ამრიგად, უპასუხისმგებლოდ ანუ ბრალეულად მოქმედებს ის ფიზიკური პირი, რომელიც ეფარება იურიდიული პირის სახელს ან დანაშაულებრივად იყენებს ამ უკანასკნელის ორგანიზაციულ ფორმას ანდა იღებს ამ უკანასკნელის ინტერესების საწინააღმდეგო გადაწყვეტილებას. მართალია, იურიდიული პირი სისხლისსამართლებრივი წესით შეიძლება იყოს პასუხისმგებელი იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იურიდიული პირისათვის პასუხისმგებელი ფიზიკური პირი არ არის დადგენილი, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამგვარი ფიზიკური პირი რეალურად არ არსებობს და ამიტომ ზიანი მხოლოდ იურიდიულმა პირმა, როგორც ასეთმა, გამოიწვია. გარდა ამისა, შესაძლებელია შემთხვევა, როდესაც თვითმედლოვნების ან დაუდევრობის სახით უგულებელყოფილია სუბიექტის პოზიტიური პასუხისმგებლობა. მით უმეტეს არაა გამორიცხული იურიდიული პირის ორგანოს მოსამსახურეთა იერარქიაში სამსახურებრივი გულგრილობა ზემოთაღნიშნული ინსტანციის მხრივ ქვემდგომი ინსტანციის საქმიანობის მიმართ ან, პირიქით, ქვემდგომი ინსტანციის სამსახურებრივი გულგრილობა, რომელმაც იურიდიულ პირს ზიანი მიიყენა. მაგრამ ამ მიმართებით პასუხისმგებელია მხოლოდ ფიზიკური პირი, რადგან სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში იურიდიული პირი პასუხისმგებელია მხოლოდ განზრახი დანაშაულისათვის.

ქართული სამართლებრივი ტრადიცია, აღბათ, ეერ გაიზიარებს ხერხოთ სამართლის ქვეყნებში (მაგალითად, ინგლისში) დამკვიდრებულ ე. წ. მკაცრი თუ აბსოლუტური პასუხისმგებლობის თეორიას, რომლის თანახმად, ბრალი ივარაუდება, თუ ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა ან აუცილებელი არ არის და, მაშინადაც, შესაძლებელია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ბრალის გარეშე.

იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრობლემა ასე ცალსახა არ არის და იგი უსამართლობის ზოგიერთ მომენტს უეჭველად შეიცავს. მაგალითად, იურიდიული პირის ფორმაში მოღვაწე უბრალო ადამიანებს, როგორც წესი, წარმოადგენს არა აქვთ იურიდიული პირის მართვის ორგანოებში მოკალათებულ ხელმძღვანელ პირთა კრიმინალურ საქმიანობაზე და თუ იურიდიული პირის საქმიანობის შესერება ან სულაც მისი ლიკვიდაცია მოხდება, მაშინ გაჩაგებია, თუ რა უსამართლოდ იხვებიან ეს უბრალო ადამიანები. მაგრამ იურიდიული პირის დაუსჯელობა მეორე უკიდურესობა იქნებოდა, რადგან პრაქტიკაში ეს საკითხი უკვე დააყენა საქართველოშიც ცხადია, სხეის რომ თავი დაეანებოთ, სასჯელის გამაფრთხილებელი ფუნქცია იურიდიული პირის მიმართაც ვრცელდება. იურიდიული პირისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების პრო-

სისხლის სამართლის კანონი

საზოგადოებრივი მოქმედება იურიდიული კანონის შესახებ სამართლის თეორიის საგანია, ხოლო სისხლის სამართლის მეცნიერება ძირითადად აკონკრეტებს სამართლის თეორიის დებულებებს ნორმატიული იურიდიული აქტების შესახებ. იმედურულად სისხლის სამართლის კანონის ახასიათებს სპეციფიკური ნიშნები. უპირატესად სწორედ ამ ნიშნებს განეხილავთ წინამდებარე თავში.

§ 1. სისხლის სამართლის კანონის ცნება და მისი ნიშნები

სისხლის სამართლის კანონი არის საქართველოს საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ მიღებული იურიდიული ნორმების შემცველი ნორმატიული აქტი, რომელიც ადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს, განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და აწესებს შესაბამის სასჯელს ან სხვა სახის სისხლისსამართლებრივ ღონისძიებას.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლის „ე“ პუნქტის თანახმად სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მიეკუთვნება მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოს განსაკუთრებულ გამგებლობას. ხსენებული საკონსტიტუციო დებულება ასახულია საქართველოს კანონში ნორმატიული აქტების შესახებ.¹ ამ კანონის „ი“ პუნქტით დადგენილია, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ საქართველოს საკანონმდებლო აქტით.

ზემოთ მოყვანილი საკანონმდებლო დებულების შესაბამისად საქართველოს პარლამენტმა 1999 წლის 22 ივლისს მიიღო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ძალაში შევიდა 2000 წლის 1 ივნისს.

საქართველოს სისხლის სამართლის ერთადერთი წყაროა სისხლის სამართლის კანონი, არც ერთ სხვა აქტში არ შეიძლება გათვალისწინებული იყოს სისხლისსამართლებრივი ნორმა. ამასთან, სა-

¹ იხ. საქართველოს კანონები ადამიანის უფლებათა შესახებ. საერთაშორისო აქტები და კორეცტივები, თბ., 1998, გვ. 239.

ცესუალური ფორმის საკითხები გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 679-ე მუხლის დამატებებში, მაგრამ ამ საკითხებს ამჟღავნებს არ განეხილავთ. აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხის გადასაწყვეტად საქმის წარმოებისას უნდა დადგინდეს რამდენიმე არსებითი გარემოება (მაგალითად, ნაღვნილია თუ არა ქმედება იურიდიული პირის სახელით, ან მისი შემთხვევით, ესე იგი გამოყენებით ანუ იურიდიული პირის ფორმით; არის თუ არა აღნიშნული ექვემდებარებული, ბრალდებული ან განსასჯელი ის ფიზიკური პირი, რომელიც გათვალისწინებულია საქ. სსკ 107-ე მუხლის მე-3 ნაწილით და ზოგიერთი სხვა).

იურიდიული პირის დანაშაულებრივი ქმედებისათვის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულია შემდეგი სასჯელები: ღიკეიდაცია (საქ. სსკ 107-ე მუხლი) როგორც მხოლოდ ძირითადი სასჯელი; საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა (107-ე მუხლი); აგრეთვე, როგორც ძირითადი სასჯელი; ჯარიმა (107-ე მუხლი) როგორც ძირითადი, ისე დამატებითი სასჯელის სახით; ქონების ჩამორთმევა (107-ე მუხლი); როგორც მხოლოდ დამატებითი სასჯელი.

მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ ეს სასჯელები იურიდიულ პირს არ ათავისუფლებს მისი დანაშაულით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან. აგრეთვე კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სხვა ვალდებულებისაგან.

ბოლოს, თუ დადგინდა იურიდიული პირის ფორმაში მოქმედი ფიზიკური პირის ქმედების მართლწინააღმდეგობის ან მისი ბრალის გამოშრიცხავი გარემოებანი, მაშინ იურიდიული პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

ქართუელის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა სრულადაა კოდიფიცირებული. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად სწორედ ეს კოდექსი ადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს განსაზღვრავს, თუ რომელი ქმედებაა დანაშაულებრივი და აწესებს სასჯელს ან სხვა სახით სისხლისსამართლებრივ ღონისძიებას.

სრული კოდიფიკაცია უსათუოდ დადებით შეფასებას იმსახურებს. ჯერ ერთი, სრული კოდიფიკაცია შესაძლებელს ხდის საკანონმდებლო მასალის დადგენას დაცული ობიექტების ღირებულების მიხედვით. გარდა ამისა, ეს შესაძლებელს ხდის დაწესდეს სანქციები აკრძალული ქმედების საშიშროების ხარისხის მიხედვით. დასახრულ, ამით პრაქტიკოს მუშაებს უადვილდებათ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის გასაგებად. ასეთი კომპაქტური კანონმდებლობა ხელმისაწვდომია ყველა მოქალაქისათვის.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა კოდიფიცირებულია ზოგიერთ უცხო სახელმწიფოში.

ამ უკანასკნელ წლებში სისხლის სამართლის კოდექსები მიიღეს შვეციაში (1965 წ.), უნგრეთში (1978 წ.), საფრანგეთში (1992 წ.), ამასთან, ევროპის მრავალ სახელმწიფოში კოდიფიკაცია სრული არაა. ამ სახელმწიფოებში მიღებულია და მოქმედებს კანონები ცალკეული სახით დანაშაულთათვის. მაგალითად, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში გარდა 1987 წ. რედაქციით 1871 წლის კოდექსისა მოქმედებს ცალკე კანონები. შვეციაში მოქმედებს 1968 წლის კანონი ნარკოტიკების შესახებ, 1960 წ. კანონი კონტრაბანდის შესახებ და სხვ.

§ 2. სისხლის სამართლის წყაროები

სამართლის თეორიაში სამართლის წყაროებს ორ ჯგუფად ყოფენ: სამართლის მატერიალური წყარო და სამართლის ფორმალური წყარო. მატერიალურ წყაროდ მიიჩნევენ იმ ძალებს, რომლებიც აპირობებენ კანონის წარმოშობას, იმ მასალებს, რომლებიც საფუძველად უდევს შესაბამის კანონმდებლობას.

უმადლესი სასწავლო დაწესებულებისათვის განკუთვნილ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში სისხლის სამართლის წყაროების შესახებ გამოთქმულია შეხედულება, რომ სისხლის სამართლის მატერიალურ და არა ფორმალურ წყაროდ უნდა მივიჩნიოთ რუსეთის კონსტიტუცია. ამ შეხედულების

ავტორია პროფ. ზ. ნეზნამოვა. იგი აღნიშნავს, რომ კონსტიტუცია არ შეიცავს სისხლისსამართლებრივ ნორმებს, კონსტიტუცია განაპირობებს ნორმებს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. ასეთებია მაგალითად, კანონის მოქმედება სივრცეში პირთა წრის და სხვ. სხენებული ავტორი დაასკვნის, რომ რუსეთის კონსტიტუცია წარმოადგენს იმ მატერიალურ წყაროს, რომლითაც ხდება სისხლისსამართლებრივი ნორმების, შინაარსის დადგენა.¹

ყუიპრობ, ეს შეხედულება ყურადსაღებია. სწორედ ამ აზრით უნდა გახეზარტოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მეორე ნაწილით გათვალისწინებული დებულება, რომ „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას“.

სწორედ საქართველოს კონსტიტუციაში ასახულმა დებულებამ პიროვნების ინტერესების დაცვის პრიორიტეტის შესახებ ბევრად გაანაპირობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის სტრუქტურა. კერძო ნაწილში პირველ ადგილზეა წამოწეული დანაშაული არა სახელმწიფოს წინააღმდეგ, არამედ ადამიანის წინააღმდეგ. თუმცა დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ გაცილებით უფრო საშიშია, ვიდრე სხვა, ნებისმიერი, თუნდაც კონკრეტული ადამიანის საწინააღმდეგო დანაშაული.

საქართველოს კონსტიტუციის დებულებებმა ასევე ბევრად განსაზღვრა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკეული ნორმების შინაარსი.

ამრიგად, საქართველოს კონსტიტუცია სისხლის სამართლის კოდექსის სწორედ მატერიალური წყაროა.

ხსენებული მატერიალური წყაროს მსგავსად ასეთივე წყაროა საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები. ამის შესახებ პირდაპირ მითითებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის მეორე ნაწილში.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას და კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდა სახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“. აქ სათვალავში შიდალება შემდეგი გარემოება: საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც სისხლისსამართლებრივ ნორმას შეიცავს, მისთვის დასახისი

¹ იხ.: „Уголовное пров. М., 1997, № 25-26.

ათებული სპეციფიკის გამო, პრინციპში არ შეიძლება პირდაპირ მოქმედებდეს საქართველოს ტერიტორიაზე. საქმე ისაა, რომ არა ექვლა საერთაშორისო კონვენცია შეიცავს დანაშაულებრივი ქმედების განსაზღვრებას. არცთუ იშვიათად მათში ასახულია მონაწილე სახელმწიფოთა სურვილი ებრძოდნენ საშიშ ქმედებას. გარდა ამისა, თუნდაც კონვენცია შეიცავდეს ქმედების ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებს, მაგრამ არ აწესებდეს სასჯელს ამდგომარი ქმედებისათვის. საამისო მაგალითად შეიძლება მოვიტანოთ 1970 წლის კონვენცია ნაპაერო ხომალდის უკანონო მიტაცების შესახებ. ამ კონვენციაში მითითებულია, რომ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია ასეთი დანაშაულისათვის გამოიყენოს მკაცრი სასჯელები. ზოგჯერ საერთაშორისო კონვენცია შეიცავს მითითებას სასჯელზე ზოგადად. მაგალითად, 1961 წლის ერთიანი კონვენცია ნარკოტიკულ საშუალებათა შესახებ აწესებს, რომ შესაბამისი დანაშაულისათვის შეფარდებული უნდა იქნეს საპრობილეში მოთავსება ან თავისუფლების აღკვეთის სხვა სახე. რასაკვირველია ასეთი სასჯელი შეიძლება შეფარდებული იქნეს, რადგან მითითებულია — შედარებით განსაზღვრული ხანკცია.

დასახრულ უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სამართლის ნორმები დიდ ზეგავლენას ახდენს საქართველოს სისხლის სამართლის ნორმების ჩამოყალიბებაზე. საერთაშორისო კონვენციები უშუალო მიზეზია ჩვენს კანონმდებლობაში სისხლის სამართლის ახალი ნორმების შეტანისა. მაგალითად, საქართველოს შეერთებამ ერთიან კონვენციასთან ნარკოტიკულ საშუალებათა შესახებ და კონვენციასთან ფსიქიატრიული ნივთიერების შესახებ განაპირობა ის, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკე თავადაა გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა ასეთ დანაშაულთათვის.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი პირდაპირ მიუთითებს საერთაშორისო სამართლის ნორმებზე. ასეთ მითითებას შეიცავს მაგალითად, ხსენებული კოდექსის ზოგადი ნაწილის მე-4 მუხლის მესამე და მეოთხე ნაწილები, მე-5 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილები, მეექვსე მუხლის პირველი ნაწილი. კოდექსის კერძო ნაწილის მეთორმეტე თავი „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“, სხვა კარის ზოგიერთი მუხლი ასევე ეფუძნება საერთაშორისო სამართლის ნორმებს.

§ 3. სისხლის სამართლის კოდექსის სტრუქტურა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ორი ნაწილისაგან შედგება: ზოგადი ნაწილისა და კერძო ნაწილისაგან.

სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი შეიცავს ცნებებს, რომელთაც მნიშვნელობა აქვთ ექვლა დანაშაულისა და დანაშაულის შემადგენლობისათვის, სასჯელის დანიშვნის, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლებისათვის.

სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი ექვსი კარისაგან შედგება. თითოეული კარი იყოფა თავებად. პირველი კარი „სისხლის სამართლის კანონი“ ორი თავისაგან შედგება: „სისხლის სამართლის კანონმდებლობა“ და „სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ფარგლები“. მეორე კარი „დანაშაული“ მოიცავს შვიდ თავს. ესენია: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი, დანაშაულის კატეგორიები“, „ერთიანი დანაშაულის სახეები“, „დანაშაულის სიმრავლე“, „დაუმთავრებელი დანაშაული“, „დანაშაულის ამსრულებლობა და დანაშაულის თანამონაწილეობა“, „მართლწინააღმდეგობის გამოპრიცხველი გარემოებანი“. ბრალის გამოპრიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებანი: მესამე კარი „სასჯელი“, სამი თავისაგან შედგება: „სასჯელის მიზნები და სახეები“, „სასჯელის დანიშვნა“, „პირობითი მსჯავრი“ მეოთხე კარი „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება“ სამ თავად იყოფა: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება“, „სასჯელისაგან გათავისუფლება“, „ამნისტია, შეწყალება, ნასამართლობა“. მეხუთე კარი „არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა“ ორი თავისაგან შედგება, ესენია: „არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დონისმიდების სახეები, მათი გამოწვევების საფუძველი და წესი“. კარი შედგება ერთი თავისაგან „სამედიცინო ხასიათის იძულებითი დონისმიდება“.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია დანაშაულთა სახეები და მათთვის დაწესებული სასჯელის სახეები და ზომები. კერძო ნაწილიც ასევე შეიცავს კარებსა და თავებს. კერძო ნაწილი იწყება მეშვიდე კარით. (მე-7 პრიმი კარი ითვალისწინებს იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ

პასუხისმგებლობას). კერძო ნაწილის კარებად დაყოფას საფუძვლად უდევს დანაშაულის ობიექტი.

კერძო ნაწილის სისტემა აგებულია დაცვის ობიექტების ღირებულების მიხედვით. ამიტომ კერძო ნაწილი იწყება მეშვიდე კართი, რომლითაც გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ადამიანის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის. მომდევნო კარია „ეკონომიკური დანაშაული“, მეცხრე კარში გათვალისწინებულია „დანაშაული საზოგადოებრივ უშიშროებასა და წესრიგის წინააღმდეგ“, მეთექვსმეტე კარში „დანაშაული გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსებით წინააღმდეგ“, მეოთხმეტე კარში „დანაშაული სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ“, მეცამეტე კარში „დანაშაული სამხედრო სამსახურის წინააღმდეგ“, მეოთხმეტე კარში „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“.

როგორც ზოგადი ისე კერძო ნაწილები შედგება მუხლებისაგან, ამ მუხლების ნუმერაცია ერთიანია სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლების უმრავლესობა იყოფა ნაწილებად. სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგიერთი მუხლი იყოფა პუნქტებად, რაც აღნიშნულია ასოებით.

§ 4. სისხლისსამართლებრივი ნორმის სტრუქტურა

სისხლისსამართლებრივი ნორმა წარმოადგენს ქვეყნის წესს, რომელიც მოცემულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მონაწილეებს ანიჭებს უფლებებს და აკისრებს მოვალეობებს. ამ ნორმის დარღვევა ან შეუხრულებლობა იწვევს სისხლისსამართლებრივი სასჯელის სახით სახელმწიფოებრივი იძულების გამოყენებას. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლში წერილობითია ასახული სისხლის სამართლებრივი ნორმა. ამასთან, შეიძლება სისხლისსამართლებრივი ნორმა და სისხლის სამართლის კანონის მუხლი ერთმანეთს არ ემთხვეოდნენ. საერთოდ კი მათი თანაფარდობა შეიძლება სხვადასხვანაირად გამოვლინდეს:

1. სისხლისსამართლებრივ ნორმას შეიცავს კანონის ერთი მუხლი. ამის მაგალითია სისხლის სამართლის კოდექსის 116-ე მუხლი. ეს მუხლი შეიცავს ერთ ნორმას გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობის შესახებ.

2. სისხლისსამართლებრივ ნორმას შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსის რამდენიმე მუხლი. საამისოდ მაგალითად მოყავთ საქარ-

თველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე, 109-ე, 110-ე, 111-ე, 112-ე, 113-ე მუხლები, რომლებიც შეიცავენ ნორმას პირის განზრახ მკვლელობის შესახებ.

3. სისხლის სამართლის ერთი მუხლი შეიცავს ორ ან მეტ სისხლის სამართლებრივ ნორმას. ასეთია, მაგალითად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 221-ე მუხლი.

სტრუქტურულად სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის მუხლები განსხვავდება მისი ზოგადი ნაწილის მუხლებისაგან, ამ უკანასკნელთ არა აქვთ სანქცია. კერძო ნაწილის მუხლები ორი ნაწილისაგან შედგება – დისპოზიციისა და სანქციისაგან. პირობურა სისხლისსამართლებრივ ნორმაში ტექსტუალურად არაა ასახული, იგი იგულისხმება მაგალითად ასეთი ფორმაში „თუ უინმემ ჩაიდინა მკვლელობა“. ამის შემდეგ დისპოზიციაში განსაზღვრულია მკვლელობის ცნება.

დისპოზიცია ეწოდება კერძო ნაწილის მუხლის ნაწილს, რომელიც შეიცავს მასში გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედების განსაზღვრას დისპოზიცია ოთხი სახისაა: მარტივი, აღწერილობითი მითითებითი და ბლანკეტური.

მარტივ დისპოზიციაში დასახელებულია მხოლოდ ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), მაგრამ არ არის განსაზღვრული მისი ნიშნები მაგალითად, ასეთია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 139-ე მუხლის დისპოზიცია – ქრთამის მიცემა. ასეთი დისპოზიცია მაშინ გამოიყენება, როდესაც დანაშაულის აზრი საკმაოდ ნათელია მისი აღწერის გარეშე, ანდა კოდექსის 255-ე მუხლი, რომლითაც დაწესებულია პასუხისმგებლობა პორნოგრაფიული ნაწარმოების ან სხვა საგნის უკანონოდ დამზადების ან გასაღებისათვის. პორნოგრაფიის ცნების შესახებ არ არსებობს ერთიანი აზრი. ამის გამო ეს ცნება კანონში არ არის განსაზღვრული.

ზემოაღნიშნული ნაკლი არ ახასიათებს აღწერილობით დისპოზიციას. ეს ისეთი დისპოზიციაა, სადაც არა მარტო დასახელებულია დანაშაული, არამედ აღწერილია მისი ძირითადი ნიშნები. მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით ქურდობა ნიშნავს სხვისი მოძრავი ნივთის ფარულ დაუფლებას მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით, ხოლო 179-ე მუხლით უჩაღლობა ნიშნავს თავდასხმას სხვისი მოძრავი ნივთის მართლსაწინააღმდეგოდ მისაკუთრების მიზნით, ჩადენილი ადამიანის სიცოცხლისა ან ჯანმრთელობის საშიში ძალადობის ან ასეთი ძალადობით მუქარით.

მითითებითი დისპოზიცია მაშინ არის, როდესაც დანაშაულის ნიშნებით დასადაგენად კანონმდებელი მიუთითებს სისხლის სამართლის

კოდექსის სხვა მუხდღზე ასეთია მაგალითად, 126-ე მუხლი, რომელიც ასე განმარტავს წამებას: „სისტემატური ცემა ან სხვაგვარი ძალადობა, რამაც დაზარალებულის ფიზიკური ან ფსიქიკური ტანჯვა გამოიწვია, მაგრამ არ მოჰყოლია ამ კოდექსის 117-ე ან 118-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგი“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ დანაშაულის ნიშნების დასადგენად აუცილებელია იმის დადგენა, რომ წაშვას არ მოჰყოლია მითითებულ მუხლებში გათვალისწინებული შედეგი.

ბლანკეტურად ჩაითვლება ისეთი დისპოზიცია, როცა უშუალოდ სისხლის სამართლის კანონში გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედების ნიშნების დასადგენად საჭიროა სამართლის სხვა დარგების – შრომის, ადმინისტრაციული, სამოქალაქო და ა.შ. ნორმების მიშეჯლოება. სწორედ ბლანკეტური დისპოზიციის სახითაა გათვალისწინებული, მაგალითად, ეკონომიკურ დაზარაულობა, აგრეთვე საზოგადოებრივი უშიშროების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა დიდი ნაწილი. ბლანკეტურია, მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 170-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას უსაფრთხოების ტექნიკის ან შრომის დაცვის სხვა წესის დარღვევისათვის. ეს წესი თავად სისხლის სამართლის კოდექსში განსაზღვრული არაა. იგი დადგენილია მთავრობის, სამინისტროების, უწყებების დადგენილებებით, შრომის კანონთა კოდექსით. ამის გამო ამ დანაშაულის ნიშნების დასადგენად აუცილებელია შრომის სამართლის შესაბამისი ნორმატიული აქტების გამოყენება. ამასთან აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ბლანკეტური დისპოზიცია, როგორც წესი, შედეგს გულისხმობს. ამაზე პირდაპირ მითითებულია სისხლის სამართლის კოდექსში. მაგალითად, 170-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით უსაფრთხოების ტექნიკის ან შრომის დაცვის სხვა წესის დარღვევა მაშინ გამოიწვევს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუ ამ ქმედებამ გამოიწვია ხსენებულ მუხლებში მითითებული შედეგი – ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დაზიანება. სწორედ ამ ნიშნით ხსენებული დანაშაული განსხვავდება შრომის სამართლით გათვალისწინებული შრომის დაცვის წესის დარღვევისაგან.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები თავად სისხლის სამართლის კანონში უნდა იყოს აღწერილი. ამის გამო ბლანკეტური დისპოზიცია პრინციპში მოუღებელია, რადგან დანაშაულის ობიექტური მხარის შემადგენლობის განსაზღვრება სისხლის სამართლის კანონის ამოცანაა. ამის მიუხედავად ბლანკეტური დისპოზიცია არ შეიძლება უარყოფილი იქნეს. ეს იმით აიხსნება, რომ ეკონომიკის სფეროში მოქმედებს დეტალიზებული ნორმატიული აქტები, რომლებიც ითვალისწინებენ შესაძლებელ მართლსაწინააღ-

მდეგო ქმედებათა ძალიან ფართო წრეს. ამასთან ერთად ეს წესები ხშირად იცვლება, რაც პირობადადებულია მდელი მოთხოვნებით, რომლებიც დაცული უნდა იქნეს სხვადასხვა მექანიზმებისა და დანადგარების ექსპლოატაციისას. ასეთ ვითარებაში სისხლის სამართლის კანონებით შეუძლებელია ზუსტად აისახოს შესაბამისი დანაშაულის ობიექტური მხარე.

ბლანკეტური დისპოზიციების არსებობა აიხსნება იმითაც, რომ სისხლის სამართალი სამართლის სისტემაში გამოირჩევა მისთვის დამახასიათებელი დაცვის ფუნქციით. სისხლის სამართლის დაცვითი ფუნქციის დადასტურება ბლანკეტური კანონები, რომლებიც მიმართულია სამართლის სხვა დარგების ნორმათა დაცვისაკენ.

ზოგჯერ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლი შეიცავს როგორც აღწერილობით, ისე ბლანკეტური დისპოზიციების ნიშნებს. ასეთია, მაგალითად 162-ე მუხლი, რომლითაც დანაშაულადია მიჩნეული არჩევნებში რეფერენდუმში ან პლენისციტში ნების განხორციელებისათვის ხელის შეშლა.

სანქცია ეწოდება სისხლის სამართლებრივი ნორმის ნაწილს, რომელიც განსაზღვრავს სასჯელის სახესა და ზომას დისპოზიციაში გათვალისწინებული დანაშაულისათვის.

განსხვავებენ სანქციის ორ სახეს: 1) მიმართებით- განსაზღვრული და 2) აბსოლუტურად განსაზღვრული.

მიმართებით-განსაზღვრული სანქცია ითვალისწინებს სასჯელის კონკრეტულ სახესა და მის ფარგლებს. ასეთი სანქცია სასჯელის ინდივიდუალიზაციის შესაძლებლობას აძლევს სასამართლოს, რათა დანაშაულისა და დამნაშაის პიროვნების საშიშროების მიხედვით დაინიშნოს სამართლიანი სასჯელი.

მიმართებით-განსაზღვრული სანქცია სამი სახისაა: ა) სანქცია, რომელიც აწესებს სასჯელის უმდაბლეს ზღვარს („თავისუფლების აღკვეთა სამი წლიდან“). მისი მაქსიმალური ზღვარი განისაზღვრება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მუხლებით; ბ) სანქცია, რომელიც განსაზღვრავს სასჯელის მაქსიმალურ ზღვარს („თავისუფლების აღკვეთა ხუთ წლამდე“). მინიმალური ზღვარი სასჯელის მოცემული სახისათვის განისაზღვრება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მუხლებით; გ) სანქცია, რომელიც განსაზღვრავს სასჯელის როგორც უმდაბლეს, ისე მაქსიმალურ ზღვარს („თავისუფლების აღკვეთა სამიდან 10 წლამდე“). მოქმედი კოდექსის კერძო ნაწილში ყველაზე მეტად გამოიყენება სანქციის სწორედ ეს მესამე სახე. აბსოლუტურად განსაზღვრული სანქცია ითვალისწინებს როგორც სასჯელის სახეს, ისე მის ზომას. მოქმედი კანონმდებლი-

ბა. როგორც წესი, არ ითვალისწინებს აბსოლუტურად განსაზღვრულ სანქციას, რადგან იგი არ იძლევა სასჯელის ინდივიდუალიზაციის შესაძლებლობას დანაშაულისა და დამნაშავეს პიროვნების გათვალისწინებით. ამ მხრივ გამოჩენილია საქ. სს.კ. 88-ე მუხლი, რომლის თანახმად, თუკსმეტიდან თურამეტ წლამდე არასრულწლოვანს განაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის შეიძლება დაენიშნოს თავისუფლება აღკვეთა ათ წელზე მეტი ვადით, მაგრამ არაუმეტეს თხუთმეტი წლისა.

ალტერნატიული სანქცია შეიცავს მითითებას სასჯელის არა ერთადერთ, არამედ რამდენიმე სახესე (სთავისუფლების აღკვეთა ვადით ერთიდან სამ წლამდე ან გამასწორებელი სამუშაო ვადით ორ წლამდე).

§ 5. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება დროში

1. დემოკრატიული პრინციპი: არ არსებობს დანაშაული, არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე თანმიმდევრულად არის ასახული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის პირველ ნაწილში, რომლის მიხედვითაც „ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის კანონით, რომელიც მოქმედება მისი ჩადენის დროს“.

ამ კანონის სწორად გამოყენებისთვის აუცილებელია დაეადგინოთ, თუ რომელი კანონი ითვლება მოქმედად დანაშაულის ჩადენის დროს და როდის ითვლება ჩადენილად დანაშაულებრივი ქმედება.

2. დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში შეიძლება მოქმედებდეს ამა თუ იმ ურთიერთობის მომწესრიგებელი მხოლოდ ერთი კანონი. ეს შეეხება სისხლის სამართლის კანონსაც, რომელიც ქმედების დანაშაულობასა და დახვადობას განსაზღვრავს.

სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის საკითხი რეგულირდება ორგანული აქტების შესახებ საქართველოს 1996 წლის კანონით. ამ კანონის 37-ე მუხლის მიხედვით საქონამდებლო აქტის მიღების თარიღად ითვლება საქართველოს პარლამენტის მიერ მისი საბოლოო რედაქციით მიღების დღე. ამის შესაბამისად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების დღეა 1999 წლის 22 ივლისი. ხწორედ ამ დღეს მიიღო პარლამენტმა ხსენებული კოდექსი.

საქართველოს პრეზიდენტი კანონპროექტს ხელს აწერს და მას აქვეყნებს 10 დღის ვადაში. ხელმოწერილი ნორმატიული აქტი უნდა გამოქვეყნდეს მისი ხელმოწერიდან 7 დღის ვადაში. ოფიციალურ გ-

მოქვეყნებად ითვლება მისი სრული ტექსტის გამოქვეყნება „საქართველოს კანონმდებლობის მაგნეში“, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი „საქართველოს კანონმდებლობის მაგნეში“ გამოქვეყნდა 1999 წლის პირველ ნომერში.

(არსებობს კანონის ძალაში შესვლის ორი წესი: ჩვეულებრივი (ორდინარული) და არჩვეულებრივი (ექსტრადინალური).) კანონით ნორმატიული აქტების შესახებ დავსებუდი, რომ საკანონმდებლო აქტი, ძალაში შედის ოფიციალურ ორგანოში გამოქვეყნებიდან მე-15 დღეს. ეს არის კანონის ძალაში შესვლის ჩვეულებრივი წესი. არჩვეულებრივი (ექსტრადინალური) გათვალისწინებულია იმავე მუხლით, რომლის მიხედვითაც კანონით შეიძლება სხვა ვადა იქნეს გათვალისწინებული სწორედ სხვა ვადი იქნა გათვალისწინებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ახამოქმედებლად, ეს კოდექსი საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 1999 წლის 22 ივლისს, ხოლო ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისიდან. ასეთი ვადის გაცემა კოდექსის გამოქვეყნების დღიდან მისი ძალაში შესვლამდე პირობადებულია იმით, რომ მოქალაქეებს შესაძლებლობა ჰქონდეთ გაეცნონ კანონს, რათა შეუთანხმონ თავიანთი მოქმედება მის მოთხოვნებს, ხოლო კანონის შემფარდებელ ორგანოს საშუალება მიეცეს შესწავლონ კანონი მისი სწორად შეფარდების მიზნით. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სასამართლოს უფლება არა აქვს ახალი კანონით განსაჯოს ქმედება, რომელიც ჩადენილია დროის იმ მოსაკვეთში, როცა ახალი კანონი გამოქვეყნებულია, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის ძალაში შესული. სისხლის სამართლის კანონი ძალას კარგავს, როდესაც მას გააუქმებს ან შეცვლის ახალი კანონი.

კანონის დროში მოქმედების საკითხი თითქოსდა არ მოითხოვს კომენტარს. სინამდვილეში ეს საკითხი მარტივია, თუ საკითხი შეეხება მარტივ დანაშაულს, მართლაც, ძნელად წარმოსადგენია, მიაღწიოთად ჯიბის ქურდობა, რომელიც ჩადენილი იქნა ძველი და ახალი კანონის მოქმედების დროს. მაგრამ დანაშაულთა დიდი უმრავლესობის ჩადენა მომენტალურად არ ხდება, მისი ჩადენის დრო თვეებით და ზოგჯერ წლებით გრძელდება. ასეთ შემთხვევაში დროში ჩადენის საკითხის გადაწყვეტა გარკვეული სირთულეებით ხასიათდება. ამ სირთულის დახატლევად უნდა გვახსოვდეს, რომ ფორმალური შეზღუდვების მქონე ქმედებათა მიმართ დანაშაულის ჩადენის დროა ქმედების განსაზღვრების დრო. რაც შეეხება მატერიალურ დანაშაულს, ამ დანაშაულის ჩადენის დროდ ითვლება არა შედეგის დადგომის მომენტი, არამედ თავად ქმედების ჩადენის დრო, მაგალითად, მკვლელობისას თუ აღსრულებითი მოქმედება ჩადენილია ერთი სისხლის სამართლის

კანონის მოქმედების დროს, ხოლო დანაშაულებრივი შედეგი განხორციელდა უფრო გვიან, დანაშაულის ჩადენის დროდ ჩაითვლება არა შედეგის (დაზარალებულის სიკვდილის) განხორციელების მომენტი, არამედ ქმედების (საწამლაის მიცემის და ა.შ.) ჩადენის დრო.

ზოგჯერ კანონმდებელი დანაშაულის საშიშროების გათვალისწინების საფუძველზე მას დამთავრებულად მიიჩნევს მისი მოშაადების ან მცდელობის სტადიაზე, ასეთ შემთხვევაში დანაშაულის ჩადენის დროდ მიიჩნევა ასეთი დანაშაულის მოშაადების ან მცდელობის სტადია.

განგრძობადი დანაშაული ჩადენილად ითვლება იმ მომენტში, როდესაც შესრულებული იყო უკანასკნელი დანაშაულებრივი აქტი. თანამონაწილეობით დანაშაულის ჩადენის დროდ ჩაითვლება ამსრულებლისათვის თავის აღსრულებითი მოქმედების ჩადენის დრო, ხოლო თანამონაწილეობის მათი საკუთარი მოქმედების ჩადენის დრო, ამიტომ, თუ დანაშაულისკენ წაქეზებისას ერთი სისხლის სამართლის კანონი მოქმედებდა, ხოლო დანაშაულის აღსრულების დროს კი ახალი სისხლის სამართლის კანონი მოქმედებს, წაქეზების მოქმედება ჩადენილად ჩაითვლება ძველი კანონის მოქმედების დროს, ხოლო ამსრულებლის მოქმედება – ახალი კანონის მოქმედების დროს.

თუ დანაშაული შეწყვეტილი იქნა დანაშაულის მოშაადების ან მცდელობის სტადიაზე, დანაშაულის ჩადენის დროდ ჩაითვლება დანაშაულებრივი აქტის აღკვეთის ან შეწყვეტის მომენტი.

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება სისხლის სამართლის კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს. ამ დებულებიდან სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლით საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის შესაბამისად გათვალისწინებულია გამონაკლისი, კერძოდ, ის, რომ სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუაღმა სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუაღმა არა აქვს.

კანონმდებელმა შეიმუშაოა გააუქმოს ქმედების დანაშაულებრიობა ან იმიტომ, რომ ქმედება შეცვლილ ვითარებაში აღარ ხასიათდება საშიშროებით, ან იმიტომ, რომ ქმედების წინააღმდეგ საბრძოლველად საკმარისად მოაწინა სხვა სახის სამართლებრივი ღონისძიებანი, მაგალითად, ადმინისტრაციული სახდელი ანდა საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიება, რასაკვირველია ასეთი ქმედების სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯა უწინააღმდეგება სამართლიანობის პრინციპს.

და ამასთან მიზანშეუწონელიც არის მართლმსაჯულების ერთიანობის თვალსაზრისით.

სისხლის სამართლის კანონად, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას, ისეთი კანონი ითვლება, რომელიც სრულიად აუქმებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რაიმე ქმედებისათვის საქართველოს ამჟამინდელი სისხლის სამართლის კოდექსით მრავალი ქმედება იქნა დეკრიმინალიზებული. გარდა ამისა, შესაძლებელია ნაწილობრივი დეკრიმინალიზაცია დისკონსიციში დამატებითი ნიშნების შეტანით ან, პირიქით, წინა კანონში მითითებული ნიშნების გამორიცხვით, ნაწილობრივი დეკრიმინალიზაცია შესაძლებელია სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მუხლებში ცვლილებების შეტანით. მაგალითად საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსით სისხლისსამართლებრივი დაწესებული იყო პასუხისმგებლობა ყველა განზრახი დანაშაულის მოშაადებისათვის. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მეორე ნაწილით კი პასუხისმგებლობას იწვევს მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მოშაადება. ამრიგად, კანონმდებელი დანაშაულად აღარ მიიჩნევს ნაკლებად მძიმე და მძიმე დანაშაულის მოშაადებას.

თუ დანაშაული მისი ჩადენის მომენტში უფრო მკაცრად ისჯებოდა, ხოლო ახლმა კანონმა მისთვის უფრო მსუბუქი სასჯელი გაითვალისწინა, ასეთ შემთხვევაში ძველი, უკვე გაუქმებული კანონის გამოყენება აშკარად უსამართლო და მიზანშეუწონელი იქნებოდა. უფრო ღმობიერად ჩაითვლება კანონი, რომლითაც სასჯელის ამა თუ იმ სახის (ზომის) მაქსიმალურ და მინიმალურ ფარგლები უფრო დაბალია, ვიდრე წინანდელი კანონისა. ასევე ღმობიერად მიიჩნევა კანონი, რომელიც ითვალისწინებს ალტერნატიულ სასჯელს, თუ ეს ალტერნატივა შესაძლებლობას იძლევა დაინიშნოს უფრო მსუბუქი სასჯელი. დასასრულ, უფრო ღმობიერად მიიჩნევა კანონი, რომელიც უცვლელად ტოვებს ძირითად სასჯელს, მაგრამ აუქმებს დამატებით სასჯელს.

თუ ახალი კანონი ერთსა და იმავე დროს იშემიებს და კიდევაც ამსუბუქებს სასჯელს, მაგალითად ითვალისწინებს უფრო დაბალ მაქსიმუმს, ვიდრე ძველი კანონი, მაგრამ იმავედროულად უფრო მაღალ მაქსიმუმს ანდა პირიქით, გამოყენებული უნდა იქნეს ის კანონი, რომელიც ყველა, დამამიმეხებელი და შემამსუბუქებელი გარემოების გათვალისწინებით შესაძლებლობას იძლევა დაინიშნოს უფრო მსუბუქი სასჯელი.

ზემოთ განხილული იყო სისხლის სამართლის კანონის უკუაღმის მართვი ხახე, უკ ისეთი შემთხვევა, როდესაც ახალი, უფრო მსუბ-

უქი სისხლის სამართლის კანონი ვრცელდება ისეთ დანაშაულზე, რომლის მიმართაც განაჩენი ძალაში არ შესულა, ამასთან ერთად არსებობს კანონი უკუძალის ხარვეზით ნაირსახეობა, ე.ი. ისეთი შემთხვევა, როდესაც ახალი, უფრო მსუბუქი სისხლის სამართლის კანონი ძალაში შევიდა და დამნაშავე იხდის მისთვის შეფარდებულ ხასჯელს ასეთ ვითარებაში სისხლის სამართლის საქმე გადასინჯული უნდა იქნეს, ხოლო წინა განაჩენი „რევიზიას“ ექვემდებარება. ახალი კანონის ძალაში შესვლისას, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას და დასჯადობას, სახელის მომხდელი მსჯავრდებული გათავისუფლდება და ჩაითვლება ნასამართლობის არმქონედ ამ კანონის ძალაში შესვლის დროიდან.

თუ სისხლის სამართლის ახალი კანონი ამსუბუქებს სასჯელს ქმედებისათვის, რომლის გამოც დამნაშავე სასჯელს იხდის, ეს სასჯელი უნდა შემცირდეს ამ სისხლის სამართლის კანონის ხანკის ფარგლებში (სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილი).

დანაშაულის ჩადენიდან სისხლის სამართლის საქმის სასამართლოში განხილვამდე კანონი შეიძლება შეიცვალოს, ამასთან შეაღწევაში გამოცემული კანონი შეიძლება უფრო ღმობიერი იყოს, ვიდრე წინა კანონები. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად გამოიყენება ეველაზე მსუბუქი კანონი, საკითხის სხვაგვარი გადაწყვეტა გამოიწვევდა იმას, რომ დამნაშავისათვის სასჯელის განსაზღვრება დამოკიდებული იქნებოდა ისეთი შემთხვევითი გარემოებებისაგან, როგორიცაა პირის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის დამოკიდებულება განაჩენის გამოტანის დროზე და სხვ.

განსხვავებულად რეგულირდება აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების და სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენება. ასეთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-4 პუნქტის თანახმად გამოიყენება მხოლოდ ის კანონი, რომელიც მოქმედებს სასამართლოში საქმის გადაწყვეტის დროს.

§ 6. სისხლის სამართლებრივი კანონის მოქმედება სივრცეში

სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება სივრცეში რამდენიმე პრინციპს ეფუძნება. ამათგან უპირატესია ტერიტორიულობის პრინციპი, რომელიც საქართველოს სუვერენიტეტის რეალური გამოხატულებაა. ეს პრინციპი გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლის პირველ ნაწილში: „იმას, ვინც დანაშაული ჩადინა საქართველოს ტერიტორიაზე, სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ კოდექსით“.

საქართველოს სახელმწიფო ტერიტორია მოიცავს ხმელეთს, წყლებს, წიაღსა და საჰაერო სივრცეს საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ფარგლებში. საქართველოს სახელმწიფო საზღვრების შესახებ საქართველოს 1999 წლის კანონის შესაბამისად საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი შედგება ყოფილი სსრკ-ის საკანონმდებლო აქტებით დადგენილი საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ადმინისტრაციული საზღვრისა და ყოფილი სსრკ-ის მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აღიარებული სახელმწიფო საზღვრისაგან, რომელიც განსაზღვრავდა ყოფილი სსრკ-ის სახელმწიფო საზღვარს საქართველოს ნაწილში.

ჩვენი ქვეყნის სახმელეთო ტერიტორია მოიცავს შატერის ნაწილს საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ფარგლებში.

საქართველოს წყლის ტერიტორიას შეადგენს ტერიტორიული და შიდა წყლები.

საქართველოს შიდა წყლებს მიეკუთვნება: 1) მდინარეების, ტბებისა და სხვა წყალსაცავების წყლები, რომელთა ნაპირები მთლიანად საქართველოს ეკუთვნის; 2) შავი ზღვის ხმელეთსა და ტერიტორიული წყლების ასათვლელად დადგენილ სწორ ამოსავალ ხაზებს შორის; 3) საქართველოს პორტის წყლები, რომლებიც შემოსაზღვრულია ზღვის შხარეს პორტის პიდროტექნიკური ან მისი სხვა მუდმივი ნაგებობის უკიდურეს წერტილებზე გამავალი ხაზით.

საქართველოს ტერიტორიულ წყლებს (ტერიტორიულ ზღვას) მიეკუთვნება შავი ზღვის ხანაპირო წყლების ნაწილი, რომლის სიღრმეა 12 სასღვაო მძღი და რომლითაც აითვლება ამ წერტილების შემოკრთებული სწორი ამოსავალი ხაზებიდან, რომელთა კოორდინატებს სახელმწიფო საზღვრის დაცვის სახელმწიფო დეპარტამენტის წარდგინებით ამტკიცებს საქართველოს პრეზიდენტი. ცალკეულ შემთხვევებში საქართველოს ტერიტორიული წყლების (ტერიტორიული ზღვის)

სივანე შეიძლება დადგინდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებით ან შეთანხმებით, ხოლო ასეთი არარსებობისას საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების შესაბამისად.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი მოქმედებს მაშინაც, როდესაც დანაშაული ჩადენილია კონტინენტურ შეღწეულ კონტინენტურ შეღწეულ განსაზღვრული კანონში „საქართველოს სახელმწიფო საზღვრების შესახებ“.

კოდექსი ვრცელდება იმ დანაშაულზეც, რომელიც ჩადენილია განსაკუთრებულ ეკონომიკურ ზონაში მისი სამართლებრივი რეჟიმი ანალოგიურია კონტინენტური შეღწევის რეჟიმისა.

თანახმად ხელშეკრულებისა, კონსიური სივრცის გამოკვლევისა და გამოყენებისას სახელმწიფოების საქმიანობის შესახებ, მაშინაც, საქართველოც, თავის იურიდიულობას ახორციელებს მათ შორე კონსიური სივრცეში გაშვებულ ობიექტებსა და მათ ვეიპაუბზე.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად საქართველოს ტერიტორიაზე ჩადენილად ითვლება დანაშაული, რომელიც დაიწყო, გრძელდებოდა, შეწყდა ან დაამთავრა საქართველოს ტერიტორიაზე, მაშინაც, ჩვენი სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულის ჩადენის ადგილის განსაზღვრისას აღიარებს „სუვერენიტეტის“ (ანუ „საყოველთაოობის“) თეორიას.

ამრიგად, ტერიტორიალობის პრინციპის შესაბამისად ყველა პირს, მათ შორის უცხოელ მოქალაქეს (ქვეშევრდომი) და მოქალაქეობის არმქონეს დანაშაულის ჩადენისათვის საქართველოს ტერიტორიაზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ამ ზოგადი წესიდან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-4 ნაწილით დაშვებულია გამონაკლისი იმ პირების მიმართ, რომლებიც დიპლომატიური იმუნიტეტით სარგებლობენ.

თუ უცხო ქვეყნის დიპლომატიურმა წარმომადგენელმა, აგრეთვე სხვა პირმა, რომლებიც დიპლომატიური იმუნიტეტით სარგებლობენ, დანაშაული საქართველოს ტერიტორიაზე ჩადენეს, მათი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყდება საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული წესით.

იმ პირთა ჩამონათვაღს, რომლებიც სისხლისსამართლებრივი იურისდიქციისაგან დიპლომატიური იმუნიტეტით სარგებლობენ, შეიცავს საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები. ამ აქტებიდან, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავახელოთ ვენის 1961 წლის საერთაშორისო კონვენცია დიპლომატიურ ურთიერთობათა შესახებ, ვენის 1962

წლის კონვენცია საკონსულო ურთიერთობათა შესახებ, ვენის 1975 წლის კონვენცია უნივერსალური ხასიათის საერთაშორისო ორგანიზაციებთან სახელმწიფოთა წარმომადგენლობის შესახებ.

დიპლომატიურ წარმომადგენლებად, რომლებიც დიპლომატიური ხელშეუხებლობით სარგებლობენ, ითვლებიან დიპლომატიური წარმომადგენლობის ხელმძღვანელები, ელჩები, დესპანების ან ჰაქმეთა რწმუნებულთა რანგით, აგრეთვე წარმომადგენლობათა დიპლომატიური პერსონალი: მრჩეველები, სავაჭრო წარმომადგენლობა და მათი მოადგილეები: სამხედრო, სამხედრო-საზღვაო და სამხედრო-საჰაერო ატაშე და მათი თანაშემწენი, პირველი, მეორე და მესამე მდივანი, ატაშე და მდივანი-აქვიარიუსები, აგრეთვე მეთაურთა და დიპლომატიური პერსონალის ოჯახების წევრები, თუ ისინი ცხოვრობენ ჩამოთვლილ პირებთან ერთად და არ არიან საქართველოს მოქალაქენი.

დიპლომატიური ხელშეუხებლობით სარგებლობენ აგრეთვე უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლები, საქარლამენტო და სამთავრობო დელეგაციების წევრები, აგრეთვე ნაცვალგების საფუძველზე უცხო სახელმწიფოთა დელეგაციების თანამშრომლები, რომლებიც ჩამოდიან საქართველოში საერთაშორისო მოლაპარაკებაში მონაწილეობისათვის ან სხვა ოფიციალური დავალებით, იმავე მიზნით ტრანზიტით საქართველოს ტერიტორიის გავლით. ამ უფლებით სარგებლობენ მოხუცნილებ პირთა ოჯახის წევრები, თუ ისინი არ არიან საქართველოს მოქალაქენი. საერთაშორისო ხელშეკრულებით, თუ მისი მონაწილეა საქართველო, დიპლომატიური ხელშეუხებლობის უფლებით სარგებლობენ აგრეთვე საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციების თანამდებობის პირები და ამ ორგანიზაციებთან უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლები. დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა აღმინისტრაციულ-ტექნიკური პერსონალი პრაქტიკულად, იმავე პრივილეგიებითა და იმუნიტეტით სარგებლობენ იმ განსხვავებით, რომ ვრცელდება მხოლოდ სამსახურებრივ მოვალეობის აღსრულებასთან დაკავშირებული დანაშაულის ჩადენაზე.

დიპლომატიური იმუნიტეტი ადგილსამყოფელი ქვეყნის იურისდიქციისაგან ნიშნავს იმას, რომ ასეთი იმუნიტეტის მქონე პირს დანაშაულის ჩადენისათვის არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მოცემული ქვეყნის კანონების მიხედვით. ჩვეულებრივად ასეთი პირი ცხადდება პერსონა ნონ გრატად (არასასურველ პირად) და გაძევებული უნდა იქნეს მისი ადგილსამყოფელის ქვეყნიდან. მაგრამ დანაშაულის საქართველოში ჩადენმა შეიძლება პასუხი აგოს მისი წარმომგზავნი სახელმწიფოს სისხლის სამართლის კანონის მიხედვით. ამასთან, ვენის კონვენციით წარმომგზავნმა სახელმწიფომ

შეიძლება უარი თქვას ასეთ იმუნიტეტზე. ასეთ შემთხვევაში პირს შეიძლება დაეკისროს ის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, სადაც მას დანაშაული ჩაიდინა.

სისხლისსამართლებრივი იურისდიქციის თვალსაზრისით სახელმწიფო ტერიტორიასთან გათანაბრებულია სამაგრო, სამდინარო, საზღვაო ხომალდები. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად „იმას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა ხომალდზე, რომელიც უფლებამოსილია ისარგებლოს საქართველოს სახელმწიფო აღმთი ანდა ამოსაცნობი ნიშნით ანდა ასეთი ხომალდის წინააღმდეგ, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ კოდექსით, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული“. საქართველოს სსრ კოდექსისაგან განსხვავებით მოქმედი კოდექსი არ განასხვავებს სამოქალაქო და სამხედრო ხომალდებს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით აქ მოქმედებს სოციალური პრინციპი. საქართველოს სახელმწიფო აღმთი ან მისი ამოსაცნობი ნიშნით უცხოეთის ტერიტორიაზე მყოფ საქართველოს ხომალდზე ურცელდება როგორც საქართველოს, ისე იმ ქვეყნის იურისდიქცია, რომლის ტერიტორიაზეც იგი იმყოფება.

საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის მეორე ნაწილით დადგენილია, რომ პარლამენტის წევრის დაკავება ან დაპატიმრება მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გახსრეკა შეიძლება მხოლოდ პარლამენტის თანხმობით. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. ასეთი უფლებით სარგებლობენ აგრეთვე მოსამართლეები: საქართველოს კონსტიტუციის 87-ე მუხლით დაუშვებელია სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში შიკვმა, დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გახსრეკა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს. თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, დაკავებული ან დაპატიმრებული მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

1998 წლის 17 ივნისის „საერთაშორისო სისხლის სამართლის ხასამართლო სტატუსით“ არც შეიძლება დადგენილი იყოს და არც დიპლომატიური იმუნიტეტი არ გამოიყენება სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას იმ პირებისა, რომლებმაც ჩაიდინეს შემდეგი 4 სახის დანაშაული: 1. გენოციდი; 2. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ; 3. იმის დანაშაული; 4. აგრესია.

როგორც აღინიშნა, სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ტერიტორიული პრინციპი მთავარი, მაგრამ არა ერთადერთი პრინციპია. ამ პრინციპის გარდა ცალკე გამოყოფენ მოქალაქეობის ანუ აქტური პერსონალობის პრინციპს. ეს პრინციპი გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლის პირველ ნაწილში: „საქართველოს მოქალაქეს, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირს, რომლებმაც საზღვარგარეთ ჩაიდინეს ამ კოდექსით გათვალისწინებული ისეთი ქმედება, რომელიც დანაშაულად ითვლება იმ სახელმწიფო კანონმდებლობით, სადაც ის ჩადენილია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ამ კოდექსით“.

მოქალაქეობის პრინციპის არსებობა პირობადებულია იმით, რომ საქართველოს მოქალაქე, აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირი მოვალეა არიან დაცვას საქართველოს კანონები, სადაც არ უნდა იმყოფებოდნენ ისინი, თუნდაც საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ. იმედოვნებდა საქართველო იცავს და მფარველობს მათ უცხოეთში ყოფნისას.

გასათვალისწინებელია ის, რომ ტერიტორიული პრინციპის საფუძველზე სახელმწიფოს, რომლის ტერიტორიაზე იქნა ასეთი პირის მიერ დანაშაული ჩადენილი, უფლება აქვს დააკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უცხო ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით. თუ იგი უცხო სახელმწიფოს კანონმდებლობით არ დასჯილა, იგი არ გადაეცემა სხვა სახელმწიფოს და მას სასჯელი დაენიშნება მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობით. ეს იმას ნიშნავს, რომ მოქალაქეობის პრინციპი გამოვლინდება მხოლოდ მაშინ, თუ რაიმე მიზეზით არ გამოიყენება ტერიტორიულობის პრინციპი.

საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ 1993 წლის კანონით საქართველოს მოქალაქედ ჩაითვლება:

ა) პირი, რომელიც მუდმივად ცხოვრობდა საქართველოში არანაკლებ ხუთი წლისა და ცხოვრობს ამ კანონის ამოქმედოდ შემოღების დღისათვის, თუ ექვსი თვის ვადაში წერილობით არ განაცხადებს უარს საქართველოს მოქალაქეობაზე.

ბ) საქართველოში დაბადებული პირი, რომელმაც 1991 წლის 21 დეკემბრის შემდეგ დატოვა საქართველოს ტერიტორია და ამდენად მერე აკმაყოფილებს ამ მუხლის „ა“ პუნქტის მოთხოვნებს, თუ მას არა აქვს სხვა ქვეყნის მოქალაქეობა.

გ) პირი, რომელიც საქართველოს მოქალაქეობას მოითხოვს ამ კანონის შესაბამისად.

საქართველოს მოქალაქეობის არმქონე პირი არის ის, რომელსაც არც ერთი ქვეყნის მოქალაქეობა არა აქვს და მუდმივად ცხოვრობს საქართველოში.

ამრიგად, საქართველოს მოქალაქეს, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირს, ხადაც არ უნდა ჩაიდინონ დანაშაული შეეფარდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლი. ეს კოდექსი არ შეიცავს დათქმას, რომ თუ ისინი მსჯავრდებულნი არ ყოფილან უცხოეთის სახელმწიფოში, მაგრამ საქართველოს სათანადო სასამართლოს უფლება აქვს გაითვალისწინოს ის ფაქტი, რომ უცხოეთის სახელმწიფოში ჩადენილი დანაშაულისათვის პირმა უკვე მოიხადა სასჯელი და სათანადოდ შეუმსუბუქოს მას სასჯელი ან სრულიად გაათავისუფლოს იგი სასჯელის მოხდისაგან.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლი, კანონის სიერცეში მოქმედების ორ პრინციპს ითვალისწინებს: რეალობის ანუ დაცვის პრინციპს და უნივერსალობის პრინციპს.

მე-2 მუხლის მეორე ნაწილით დადგენილია, რომ საქართველოს მოქალაქეს, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირს, რომლებმაც სახელმწიფოთა ჩადინეს ამ კოდექსით გათვალისწინებული ისეთი ქმედება, რომელიც დანაშაულად არ ითვლება იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობით, სადაც ის ჩადენილია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ამ კოდექსით, თუ ეს არის საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული. კანონმდებლის ეს დებულება რეალობის (დაცვის) პრინციპს გამოხატავს, იმავე მუხლის მეორე ნაწილით ასეთივე პასუხისმგებლობა წარმოიშობა, თუ ეს დანაშაული გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით, რეალობის (დაცვის) პრინციპს და უნივერსალობის პრინციპს ითვალისწინებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის მე-3 ნაწილი. ამ მუხლით სახელმწიფოთა დანაშაულის ჩამდენ უცხო ქვეყნის მოქალაქეს, აგრეთვე მოქალაქეობის არმქონე პირს, რომლებიც მუდმივად არ ცხოვრობენ საქართველოში, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ ამ კოდექსით, თუ ეს არის საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართული მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული ანდა თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ამ დანაშაულისათვის გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით.

ამ მუხლებით გათვალისწინებული უნივერსალობის პრინციპი გამომდინარეობს საქართველოს მიერ ნაკისრი საერთაშორისო-სა-

მართლებრივი მოვალეობებიდან. ეს პრინციპი გამოხატულია სიერცეში სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ტერიტორიული პრინციპიდან. პირი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მიეცემა მისი ქვეყნის კანონმდებლობით იმისდა მიუხედავად, სადაა ჩადენილი დანაშაული და რომელი სახელმწიფოს მოქალაქეა იგი, ამ პრინციპის გამოყენება, უპირველეს ყოვლისა, პირობადებულია საერთაშორისო დანაშაულთან და საერთაშორისო ხასიათის ზოგიერთ დანაშაულთან ბრძოლის აუცილებლობით, რომელთა აღკვეთა შესაბამისი კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოთა მოვალეობაა. ასეთი კონვენციის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ: კონვენცია იმ პირთა წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ, რომლებიც საერთაშორისო დაცვით სარგებლობენ, კონვენცია საპაერო ხომალდების უკანონო გატაცებასთან ბრძოლის შესახებ, ერთიანი კონვენცია ნარკოტიკულ ნივთიერებათა შესახებ, ერთიანი კონვენცია ფსიქოტროპულ ნივთიერებათა შესახებ და ა.შ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის პირველი და მეორე ნაწილებით გათვალისწინებულია დამნაშაის გადაცემა და ექსტრადიქცია. ამ მუხლის პირველი ნაწილით საქართველოს მოქალაქე, აგრეთვე საქართველოში მუდმივად მცხოვრები მოქალაქეობის არმქონე პირი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მისაქცეად ან სასჯელის მოსახდელად არ შეიძლება იყენენ ექსტრადირებული სხვა სახელმწიფოში, თუ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. სისხლის სამართლის სიერთაშორისო სასამართლოს სტატუსით ჩვენი მოქალაქის გადაცემა შეიძლება მოხდეს საერთაშორისო სასამართლოსათვის, თუ საქმე ეხება ოთხ დანაშაულს: გენოციდი, აგრესია, ომის დანაშაული, დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ.

საქართველოს კონსტიტუციის 47-ე მუხლის მიხედვით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლით დადგენილია არ შეიძლება სხვა სახელმწიფოს გადაეცეს შემოიხიზნული, დანაშაულის ჩამდენი პირი, რომელსაც დევნიან პოლიტიკური მრწამსისათვის, აგრეთვე ის, ვინც ჩაიდინა ქმედება, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება, ან თუ ჩადენილი დანაშაული ისეთივე სიკვდილით დასჯად დაწესებული იმ სახელმწიფოში, რომელიც გადაცემას მოითხოვს. ასეთ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ნაკითხი გადაწყდება საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული წესით.

§ 7. სისხლის სამართლის კანონის განმარტება

კანონის განმარტება ნიშნავს მისი შინაარსის, მასში ასახული კანონმდებლის ნების დადგენას. სისხლის სამართლის კანონის განმარტება განპირობებულია, უპირველეს ყოვლისა, სამართლის ჩორმის ზოგადი ხასიათით, მასში გამოყენებული სპეციალური იურიდიული ტექნიკით (ბლანკეტური, დისპოზიცია, შეფასებითი ცნებები და სხვ). გარდა ამისა, განმარტება პირობადებულია სისხლისსამართლებრივი ნორმების სისტემატურობით, მათი ურთიერთკავშირით სამართლის სხვა დარგის სორმებთან.

ხათვალავეში ისიც უნდა მივიდეთ, რომ განმარტება უზრუნველყოფს სამართლის ნორმების ერთგვაროვან გამოყენებას, კანონის ნაკლის გამოუღინებასა და აღმოფხვრას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ახალი კანონის განმარტება, როდესაც ჯერ კიდევ არაა თვორიულად გააზრებული და პრაქტიკით განმტკიცებული.

განახვევებზე განმარტების სხვადასხვა სახეს. მათ დაყოფას ხვედასხვა კლასიფიკაცია უდევს საყუძელად. განმარტების ეს სახეებია: ა) განმარტება სუბიექტის მიხედვით; ბ) განმარტების ხერხების მიხედვით; გ) განმარტების მოცულობის მიხედვით.

სუბიექტის მიხედვით განმარტება შეიძლება იყოს: ა) ღეგალური; ბ) სასამართლო; გ) დოქტრინალური (მეცნიერული). ღეგალურია განმარტება, რომელსაც იძლევა კანონით სპეციალურად საამისოდ უფლებიადტურვილი ორგანო. სასამართლო განმარტება გულისხმობს განმარტებას, რომელსაც იძლევა სასამართლო სისხლის სამართლის კონკრეტული საქმის განხილვისას.

კანონიერ ძალაში შესულ განახენს და, მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონის განმარტებას, რომელსაც იგი შეიცავს, საფაღდებულო ძალა აქვს მოცემული საქმისათვის. ამასთან ერთად ხათვალავეშია მისაღებო საზოგადოდ სასამართლო პრაქტიკის მნიშვნელობა ერთიანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის. საქართველოს ორგანული კანონის მეხამე მუხლით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ დადგენილია: „უზენაესი სასამართლო პალატას საქმის განხილველ შემადგენლობას მოტივირებული განჩინებით შეუძლია საქმე განახილველად გადასცეს დიდ პალატას, თუ: ა) საქმის განხილვის გადაამწყვეტი განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ერთიანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის;

ბ) საქმის სირთულიდან გამომდინარე გადაწყვეტილების მიღება საჭიროებს ახლებურ განმარტებას;

გ) საქმე თავისი შინაარსით წარმოადგენს იშვით სამართლებრივ პრობლემას“.

კანონის დოქტრინალურ განმარტებას ახორციელებს მეცნიერების წარმომადგენელი. ასეთი განმარტებით საგანი შეიძლება იყოს კონკრეტული საქმე, აგრეთვე სასამართლო პრაქტიკის განზოგადებული მისაღები. ასეთ განმარტებას ოფიციალურად არა აქვს საფაღდებულო ძალა, მაგრამ დიდი მნიშვნელობა აქვს კანონის სწორად გაგებისა და შეფარდებისათვის.

დოქტრინალური განმარტებისაგან უნდა განვასხვაოთ ჩვეულებრივი, საყოფაცხოვრებო განმარტება, რომელსაც არა აქვს სამართლებრივი მნიშვნელობა. ასეთი განმარტება ხელს უწყობს მოქალიქეთი მართლშეგნების ამადლებას.

განმარტების ხერხების მიხედვით განახვევებზე კანონის გრამატიკულ, ლოგიკურ სისტემატურ და ისტორიულ განმარტებას.

კანონის ტექსტის გრამატიკული განმარტება ხორციელდება გრამატიკის, მორფოლოგიისა და სინტაქსის წესების საფუძველზე. ამასთან მხედველობაში მიიღება თითოეული სიტყვა, კავშირი სიტყვების შორის და ა.შ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის მეორე ნაწილით „წამქეზებულია ის, ვინც დაიყოლია სხვა პირი განზრახი დანაშაულის ჩასადენად“. ამ წინადადებაში ზმნა „დაიყოლია“ წარსულ დროს გულისხმობს („დაიყოლია“). აქედან დაეასკენით, რომ წამქეზებულად შეიძლება მიეჩნიოთ პირის საქმიანობა წარსულში, ამიტომ დანაშაულის ჩასადენად პირის დაყოლიების ცდა განიხილება არა როგორც წამქეზებლობა, თანამონაწილეობა, არამედ, როგორც დანაშაულის მომზადება (მუხ. 18).

ლოგიკური ეწოდება განმარტების ისეთ ხერხს, როდესაც კანონის შინაარსის დადგენა ხდება ლოგიკის კანონების საფუძველზე მისი ტექსტის ანალიზის გზით.

კანონის სისტემატური განმარტება ნიშნავს სამართლის ნორმის შინაარსის დადგენას, მის განმარტებას სხვა ნორმებთან მისი კავშირის დადგენით.

ისტორიული განმარტება გულისხმობს იმ მიზეზების დადგენას, რომლებმაც განაპირობეს სამართლებრივი ნორმის მიღება, ასევე მიზეზების, ვითარების ნათელყოფას.

იმ ქმედებათა მიხედვით, რომლებზეც ეყრდნობა განსამარტავი სისხლისსამართლებრივი ნორმის მოქმედება, განახვევებზე განმარტების სახეებს მოცულობის მიხედვით: სიტყვა-სიტყვითი ანუ აღეკვატური, განერცობითი და შეზღუდვითი.

სიტყვა-სიტყვითი ანუ ადგეკატური ნიშნავს კანონის განმარტებას მისი ტექსტის ზუსტი შესაბამისობით.

განმარტებითია ისეთი განმარტება, რომლის შედეგადაც კანონი გამოყენება ისეთი შემთხვევის მიმართ, რომელიც კანონის ტექსტში უშუალოდ დასახელებული არაა.

შეზღუდვითი განმარტება ისეთი განმარტებაა, როდესაც განსამარტავი ნორმის შინაარსი უნდა გავიგოთ უფრო ვიწროდ, ვიდრე მისი ტექსტია. აქ სისხლის სამართლის კანონი გამოყენებული უნდა იქნეს არა ყველა შემთხვევის მიმართ, რომლებიც ამ კანონის ტექსტშია მოხსენიებული.

VI თავი

სამართვლოს სისხლის სამართლის ისტორია

1. ქართული სამართლის ისტორია ერთ-ერთი იურიდიული დისციპლინაა, რომელსაც იურიდიული ფაკულტეტის პირველი კურსიდანვე სწავლობენ.¹ ამის გამო წინამდებარე ნაშრომში ხსენებული თემა შედარებით შეკუმშულად არის განხილული.

უპირველეს ყოვლისა უსათუოდ აღსანიშნავია, რომ ქართული სამართლის ისტორიის კვლევა-ძიებაში ფასდაუდებელი ამაგი მიუძღვის დიდ ქართველ ისტორიკოსს, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილს. მან დრამად გამოიკვლია ქართული სამართლის პრობლემები.² რასაკვირველია, ცალკე აღნიშვნის ღირსნი არიან ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევრები – პროფ. ალ. ვაჩიშვილი, პროფ. ივ. სურგულაძე, პროფ. ი. დოლიძე, პროფ. გ. ნადარეიშვილი, პროფ. მ. კეკელია, პროფ. ვ. მეტრეველი, დოც. ნ. კორძაია-სამადაშვილი, პროფ. ბ. ზოიძე და სხვები.

ქართული სისხლის სამართლის ისტორია ფეოდალური ხანიდან იწყება. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ადრინდელ ფეოდალურ ხანაში, V-VI საუკუნეების სამართლებრივ ძეგლებს ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ ხარატიული და სხვა არაიურიდიული წყაროების საშუალებით მიახლოებით შესაძლებელია ზოგადი წარმოდგენა ვიკონიოთ იმდროინდელი სისხლისსამართლებრივი პრაქტიკისა და კულტურის შესახებ. ამ კულტურის დონის მაჩვენებელია, უპირველეს ყოვლისა ის, რომ V საუკუნეში სამართალში დამუშავებულია სისხლის სამართლის ისეთი ფუნდამენტური ცნება, როგორიცაა ბრალის ცნება.

ქრისტიანული რელიგიის სახელმწიფოებრივ რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ბიზანტიური წარმომავლობის საეკლესიო სამართალმა ზეგავლენა მოახდინა ყველა ქრისტიანული ქვეყნის და, მაშასადამე, ქართული სამართლის კანონმდებლობაზე. მსოფლიო საეკლესიო კრების კანონებს ისეთივე სავალდებულო იურიდიული ძალა მქონდა, როგორც საერთო კანონმდებლობას. უცხოური საეკლესიო კანონებიდან უნდა მოვიხსენიოთ „დიდი სჯულის კანონი“ და „მცირე სჯულის კანონი“. „დიდი სჯულის კანონი“ შედგენილია უცნობი ავტორის მიერ. იგი ქართულად თარგმნა არსენ იყალთოელმა XII საუკუნის

¹ იხ. მეტრეველი ვ. საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2102.

² ივ. ჯავახიშვილი თხზ., 12 ტომად, ტ. VI.

დასაწყისში. ეს ძველი შეიკავდა სისხლისსამართლებრივ საკითხებსა და მრავალ იურიდიულ ტერმინს.

რაც შეეხება „მცირე სჯულის კანონს“, იგი ბერძნულიდან თარგმანა ექვთიმე მთაწმინდელმა მან სიტყვასიტყვით კი არ თარგმნა ეს კანონი, არამედ კომენტარი დაურთო და ისე მოესადაგა იმდროინდელ ქართულ სინამდვილეს.

ლიტერატურაში უკვე გამოჩენილია, რომ ექვთიმე განასხვავებდა ბრალის ფორმებს: განზრახვისა და გაუფრთხილებლობას. ამით განსაზღვრავს შემთხვევა. ექვთიმე მთაწმინდელი განზრახ ბრალს უკავშირებდა ნებულობას, რაც შეეხება ბრალის მეორე ფორმას – გაუფრთხილებლობას, იგი ბრალის ამ ფორმას თვლიდა უნებლო მოქმედებად. ბრალის ამ ფორმებს ექვთიმე მთაწმინდელი განასხვავებდა კონკრეტული შემთხვევის გარეშის გზით.

საზოგადოდ ცნობილია, რომ განხილთარების დაბალ ხაფხურზე მყოფი ხალხი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხის გადაჭრისას სრულიად არ ღებულობს სათქალავში ადამიანის ქმედების შინაგან, სუბიექტურ მხარეს: დასჯადობის ერთადერთ ხაფხუვად ამ ხალხისათვის მოქმედებით გამოწყველილ გარეგანი შედეგი, მატერიალური ზიანი. საკმაოდ დიდი დრო დასჭირდა იმ თვალსაზრისის გაბატონებას, რომ გამოწყველილი მატერიალური ზიანი საკმარისი არ არის პირის დასჯისათვის ამასთან ერთად აუცილებელი იყო იმის გამოჩენა, თუ რა სულიერმა განწყობამ განაპირობა კონკრეტული მოქმედება ამ საკითხის წამოჭრა ნიშნავდა ძველი, ობიექტური საფეხურის დაძლევის და ახალი, სუბიექტური ბრალეულობის, სუბიექტური შერაცხადობის პრინციპის აღიარებას.

სისხლის სამართლის ცალკეულ საკითხებზე მნიშვნელოვან დებულებებს შეიცავდნენ ადგილობრივი, ქართული საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები. მაგალითად, რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების (1103წ.) დადგენილებით აიკრძალა საეკლესიო ნივთების პირადი მოხმარება და ხელყოფა, ნასტიკი ბრძოლა გამოეცხადა უოველგვარ გარყვნილებას, სოფომურ ცოდვებს. აქვე უნდა მოვიხსენიოთ „კათალიკოსთა სამართალი“. ეს ძველი შეიცავდა კანონებს, რომლებიც მიიღო დასავლეთ საქართველოში XV საუკუნის შუა წლებში გამართულმა საეკლესიო კრებამ. ამ კრების უმთავრესი მიზანი იყო დასავლეთ საქართველოში იმ ხანად გავრცელებული ისეთი უმძიმესი დანაშაულთან ბრძოლა, როგორიც იყო ჩვილ ბავშვთა და საერთოდ ადამიანთა მოტაცება და თურქეთში გაყვანა. ამ დანაშაულმა რეალური საფრთხე შეუქმნა ქართულ გეროფონდს.

ხსენებულ ძეგლებში ასახულია დანაშაულის ისეთი სახეები, როგორიცაა მფუის დაღატი, მკვლელობა, კაცის მოტაცება და გაყვანა, ეკლესიის გატეხვა, ქურდობა, რძლის შერთვა და სხვ. აქვე დაწვნიებულია სასჯელის ისეთი სახეები, როგორებიცაა სიკვდილით დასჯა, ხელის მოკვეთა, გაძევება, შეწევნება და სხვ. ამ კანონმა, რომელმაც შეატყავე დაგმო ტყვის მოტაცება და გაყვანა, პირდაპირ დააწესა რომ ის, ვინც უმას მოიტაცებდა, ვინც არ უნდა იყოს მომტაცებული, უნდა ჩამოსხრობილი ყოფილიყო.

ამ ხანის საკანონმდებლო ძეგლების ცალკე ჯგუფს შეადგენდა სისხლის სამართლის და სამოქალაქო სამართლის ძეგლები აქ უნდა მოვიხსენიოთ ბაგრატ კურაპალატის სამართალი, რომელიც საქართველოს გაერთიანების ხანას მიეკუთვნება (1027-1072 წ.წ.) ეს ძეგლი უპირატესად სისხლისსამართლებრივ ნორმებს შეიცავდა, მასში მოხსენიებული იყო მკვლელობა, სხეულის დაზიანება, შეურაცხყოფა, ცილისწამება, ძარცვა, ქურდობა, ხოლო სასჯელთაგან – სიკვდილით დასჯა, დასახიჩრება, დატყუხალება, დაშნაშავის გადაცემა დაზარალებულისათვის და სხვ.

XIV საუკუნის დასაწყისში გიორგი ბრწყინვალემ შეძლო საქართველოს გაერთიანება. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში თეოდანის იყო ხელისუფლების უმოქმედობა და სრული ანარქია. ამის შედეგად თავს არიდებდნენ ლაშქარში წასვლას, ხდებოდა მასობრივი მკვლელობები, ქურდობა, ყაჩაღობა და ა.შ.

გიორგი V ასეთი საგანგაშო მდგომარეობის მიზეზად კანონების არქონა მითხრობდა. ამიტომ თბილისში გამართულმა საკანონმდებლო კრებამ მიიღო კანონი ანუ „ძეგლის დადება“. ეს ძველი უმთავრესად სისხლისსამართლებრივ ნორმებს შეიცავდა. მასში გათვალისწინებული იყო სხვადასხვა დანაშაული და შესაბამისი სასჯელები – გაძევება, მამულის ჩამორთმევა, ჯარიმა, ფულადი გადასახადი, ბეგარა. კანონმა ქურდობა მძიმე დანაშაულად გამოაცხადა. მისთვის სასჯელად დაწესდა ნაქურდალის სამჯერადი გადასდევნიება.

ბექასა და აღბუღას კანონები შემდგენილია XIII-XIV საუკუნეებში. მისი შემდგენელი არის ბექა I მანდატურთუხუცესი ჯაყელი (165 წ. წ. წ. წ.) და აღბუღა ათაბაგ-ამირსპასალარი. ეს ძველი უპირატესად სისხლისსამართლებრივ ნორმებს შეიცავს. მასში გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა მკვლელობის, სხეულის დაზიანების, შეურაცხყოფის, ცილისწამების, ქაღის მოტაცების, გამარცხის, ქურდობის, მკვრთამყოფის და სხვა დანაშაულისათვის. სასჯელად დაწესებულია ნაქურდალის ანაზღაურება, მოპარულის ორმაგი გადასდევნიება, გასაწირებელი სახეულები, გაძევება, დაშნაშავის გადაცემა დაზარა-

დებულისათვის სრულ გარკვეულობაში მამულით, თანამდებობაზე ჩამოქვეითებით.

ყვანდაუდებელია დეაწლი ეახტანგ ბატონიშვილისა, თავისი ხანმოკლე გამგებლობის პერიოდში (1703-1711), დაუცხრომელი შემოქმედებით მოღვაწეობით მან დიდი ეროვნული საქმეები გააკეთა. ამ საქმეებიდან გამოჩნეული ადგილი უკავია ეახტანგ VI-ის მოღვაწეობას კანონმდებლობის დარგში. მისი უშუალო ხელმძღვანელობით შედგენილი იქნა ქართული სამართლის სამი დიდი ძეგლი: „დასტურდამალი“ „სამართლის წიგნის კრებული“ და „სამართლის წიგნთა კრებული ბატონიშვილს ვახტანგისა“.

„სამართალი ბატონიშვილის ეახტანგისა“ სამართლის სხვა დარგებთან ერთად ითვალისწინებს ნორმებს სახელმწიფოსა და ეკლესიის მმართველობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შესახებ, ასახულია ბრალის ფორმები, აწესებენ ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპებს, პასუხისმგებლობას 10 წლის ასაკიდან. იქვე ცალკეა გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები, თანამონაწილეობა და მცდელობის საკითხები.

კანონმდებელი ანსხეავენს ბრალის ორ ფორმას: განზრახ დანაშაულს და განზრახვის გარეშე ჩადენილ დანაშაულს. ცალკეა ასახული ფაქტორები, რომელიც შემთხვევას გამოიხატავს.

ეახტანგ VI სამართლის წიგნი დანაშაულის შინაგანი სუბიექტური ელემენტების დახასიათებისას არ ემაჯოფილდება განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის განმარტებით. ამასთან ერთად მოიხსენიება ჩადენილი დანაშაულის მოტივიც. კანონმდებელმა კარგად იცის, რომ განზრახვას იწვევენ სხვადასხვა გრძნობები, რომ ადამიანი დანაშაულს ჩადის სხვადასხვა შინაგანი მიზეზების გამო. ამის გამო კანონმდებელი ავადებს მოსამართლეს გამოიკვლიოს, თუ რამ განაპირობა ესა თუ ის კონკრეტული დანაშაული.

ძველი ქართული სამართლისათვის ცნობილი იყო თანამონაწილეობის ინსტიტუტი. დანაშაულის ჩასადენად ურთიერთშეთანხმებას „შებრალეობა“ ეწოდებოდა. შესაბამისად თითოეულ მონაწილეს „თანამზრახველი“ ანუ „თანაგანზრახი“ ეწოდებოდა.

ძველი ქართული სისხლის სამართალით სასჯელის მიზნად სამაგიეროს მიზნა იყო მიზნული. იმდროინდელი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებდა საჯარო ხასიათის სასჯელის სისტემას. ესენია: სიკვდილით დასჯა, ასო-შილება, ექსორია და გარეყება. თავისუფლების აღკვეთა, გვერით სასჯელი, ქონების კონფისკაცია, მოქალაქობრივი უფლებების ჩამორთმევა.

ზოგიერთი დანაშაულისათვის დაწესებული იყო ქონებრივი საზღაური, რომელიც დამნაშავეს უნდა გადაეხადა დაზარალებულისა და მისი ნათესავებისათვის, აგრეთვე სასამართლოს სახარკებლოდ.

რუსეთის იმპერიამ XIX საუკუნის დასაწყისისათვის დაიპყრო ქართული სამეფო-სამთავროები ამის შედეგად საქართველოში რუსული კანონმდებლობა ამოქმედდა. მოქმედება შეწყვიტა ეახტანგ VI-ის სამართლის წიგნმა. მოგვიანებით ამოქმედდა 1845 წლის დებულება სისხლის სამართლის და გამასწორებელ სასჯელთა შესახებ, ხოლო შემდეგ 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულება.

2. 1918 წლის 26 მაისს საქართველო დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადდა. დაიწყო ახალი სახელმწიფოს აღმშენებლობა. თავდაპირველად მოქმედებდა ძველი, რუსული კანონმდებლობა. ამასთან ერთად მიიღეს რიგი აქტებისა, რომლებიც უპირატესად ცალკეულ დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლას ისახავდა მიზნად.

სამწუხაროდ, 1918 წელს დაწყებულიმა საქართველოს დამოუკიდებლობამ მცირე ხანს – 1921 წლის 25 თებერვლამდე იარსება. რასაკვირველია, ასეთ მცირე ხანში სისხლის სამართლის კოდექსის შექმნა და დამტკიცება შეუძლებელი იყო.

1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა რუსეთიდან შემოჭრილმა კომუნისტურმა სამხედრო ძალამ დაიპყრო. ოკუპაციის პირველი დღიდანვე საქართველოში ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქცია დაეკისრა საქართველოს რევოლუციურ კომიტეტს (რეევკომს).

რუსეთისაგან განსხვავებით, საქართველოს ძველი სასამართლო სისტემა ერთბაშად არ გაუქმებულა. სასამართლო სისტემის გაუქმება განხორციელდა ეტაპობრივად სამი დეკრეტით. საქართველოს 1921 წლის 3 აპრილის დებულებით შეიქმნა რევოლუციური ტრიბუნალები. ცალკე ჩამოყალიბდნენ საგანგებო-საგამომიებო კომისიები.

საკუთრივ, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სფეროში, უპირველეს ყოვლისა, უნდა მოვიხსენიოთ იუსტიციის სახალხო კომისარიატის მიერ 1921 წლის 5 მარტს მიღებული „საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო დებულებები“. ამ აქტს საფუძვლად დაედო 1919 წლის „რსფსრ-ის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო დებულებები“. იგი რვა თავს შეიცავდა. ეს თავებია: 1. სისხლის სამართალი, 2. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება, 3. დანაშაული და სასჯელი, 4. დანაშაულის განხორციელების სტადიები, 5. თანამონაწილეობა, 6. სასჯელის სახეები. „სახელმძღვანელო დებულებებმა“ ხელსაყრელი ნიადაგი შექმნა საბჭოური სისხლის სამართლის კოდექსის შესამუშავებლად.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი მიღებული იქნა 1922 წლის 24 მაისს, ამოქმედდა 1922 წლის 1 ივლისს. იგი შედგებოდა ზოგადი და განსაკუთრებული ნაწილებისაგან. კოდექსი ეფუძნებოდა აშკარა კლასობრივ პოლიტიკას. სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები რსფრ-ს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ასე განისაზღვრებოდა: „დანაშაულები მიიჩნევა ყოველი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც საფრთხეს უქმნის საბჭოთა წყობილების საფუძვლებს და მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წესწყობილებას, გარდაამავალი ხანისათვის დაჰყარებულ მართლწესრიგს“. ამ კოდექსით ნებადართული იყო ანალოგიით კანონის გამოყენება. ამით სამართალდამამტყნებელ ორგანოებს პრაქტიკულად განუსაზღვრელი უფლება აქონდათ მინიჭებული ნებისმიერი ქმედება დანაშაულად ეცნოთ და ასეთი ქმედების ჩამდენის მიმართ სასჯელიც შეეფარდებინათ.

1922 წლის მაშინდელი სსრ კავშირის კონსტიტუციის თანახმად გამოცა რიგი სისხლის სამართლის კანონი. ესენია: სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1924 წ. ძირითადი საწყისები, 1924 წლის დებულება სამხედრო დანაშაულის შესახებ; 1927 წლის დებულება სახელმწიფო კონტრევოლუციის დანაშაულთა და მმართველობის საწინააღმდეგო განსაკუთრებით საშიშ დანაშაულთა შესახებ.

ძირითად საწყისებში განსაზღვრული იყო იმდროინდელი კანონმდებლობის ამოცანები. ამ კანონმდებლობის მოქმედების ტერიტორიული ფარგლები. ამავე აქტით გამოჯნული იყო კომპეტენცია სსრ-სა და მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის. ძირითადი საწყისები უშვებდა ანალოგიით კანონის გამოყენებას, არ შეიცავდა ნორმას მხოლოდ კონკრეტული დანაშაულისათვის მსჯავრდების შესახებ. უფრო მეტიც, ძირითადი საწყისები უფლებას იძლეოდა გამოეყენებინათ გადასახლება და გასახლება არა მარტო კონკრეტული დანაშაულისათვის მსჯავრდებულთა მიმართ, არამედ იმათ მიმართაც, რომლებიც საზოგადოებრივად საშიშად მიიჩნეოდნენ მოცემული ადგილის დანაშაულებრივ გარემოსთან კავშირის გამო.

ძირითადი საწყისების მიღების შემდეგ აუცილებელი გახდა საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი შესაბამისობაში მოეყვანათ საკავშირო სისხლის სამართლის კანონმდებლობასთან. საქართველოს სსრ ახალი სამართლის კოდექსი მიღებული იქნა 1928 წლის 28 მარტს, ხოლო ძალაში შევიდა იმავე წლის 1 მაისს. ამ კოდექსის ზოგად ნაწილში ახალ დებულებებს საფუძვლად დაედო 1924 წლის ძირითადი საწყისები. ამ აქტის ძირითადი დებულებების ნაწილი აისახა

კოდექსში. იმავდროულად უფრო დაკონკრეტდა ძირითადი საწყისები, ზოგიერთი დებულება, ზოგიერთი კი დაემატა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხელში მოცემულია დანაშაულის ცნების განსაზღვრება, რაც ძირითად საწყისებში ახალ არ იყო. ეს ცნება ასეა განსაზღვრული: „საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებად (დანაშაულებად) ჩაითვლება ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც საფრთხეს უქმნის საბჭოთა წყობილებას ან ხელყოფს მართლწესრიგს, რაც დადგენილია მუშურ-გლეხური ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წყობილებაზე გარდამავალი ხანის პერიოდისათვის“. ამრიგად, ამ განსაზღვრებაში თითქმის ტექსტუალურად არის ასახული საქართველოს სსრ 1922 წლის კოდექსში მოცემული დანაშაულის ცნების განსაზღვრება. გარდა ამისა, ისევ ნებადართული იყო ანალოგიით სისხლის სამართლის კანონის გამოყენება. საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი ისევ შეიცავდა მითითებას სისხლის სამართლის კლასობრივ საწყისებზე. იგი ხელისუფლებამ არააქმარისად მკაცრად მიიჩნია. ამიტომ მისი მიღების შემდეგ მასში მრავალი ცვლილება თუ დამატება შეიტანეს. უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ თანდათან უარყოფდნენ პირის პერსონალური პასუხისმგებლობის პრინციპს და ამით კიდევ უფრო აფართოვდნენ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მოცულობასა და მის ფარგლებს. 1934 წელს სისხლის სამართლის კოდექსში შეიტანეს მუხლი, რომლის მიხედვითაც სამშობლოს ღალატისათვის მსჯავრდებულის ოჯახის არასრულწლოვან წევრებს, რომლებიც დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის მასთან ერთად ცხოვრობდნენ, უნდა ჩამოართვეოდათ საარჩევნო ხმის უფლება და ხუთი წლით გაესახლებინათ ციმბირის შორეულ რაიონებში.

1934 წლის დადგენილებით „სსრ კავშირის შინაგან საქმეთა სამინისტროს განსაკუთრებული ხათათბიროს შესახებ“ გათვალისწინებული იყო სასჯელი იმ პირთა მიმართ, რომლებიც საზოგადოებრივად საშიშად იქნებოდნენ ცნობილი, პატიმრობის გამოყენება ხუთ წლამდე ვადით შრომა-გასწორების ბანაკებში.

იმდროინდელმა სისხლის სამართალმა საბუდისწერო როლი შეასრულა იმ ტრაგედიაში, რაც სოფლად კოლექტივიზაციასთან იყო დაკავშირებული. ამ მიმართულებით მოხატულებულია 1932 წლის 7 აგვისტოს კანონი სახელმწიფო საწარმოთა, კოლმეურნეობათა და კოოპერაციის ქონების დაცვის და საზოგადოებრივი (სოციალისტური) საკუთრების განმტკიცების შესახებ. ამ კანონის დარღვევისათვის მოუხდავად გარაკცხულის ოდენობისა, გათვალისწინებული იყო დიდი რაზმა ქონების კონფისკაციით, ხოლო შემამსუბუქებელ გარემოებებში

თავისუფლების აღკვეთა 10 წლამდე. ამ კანონის რეპრესიულ ხასიათს პასუხობდა 1935 წლის 7 აპრილს მიღებული საკავშირო კანონი, რომლითაც ზოგიერთი დანაშაულისათვის, მათ შორის ქურდობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაწესდა 12 წლის ასაკიდან, თანაც არასრულწლოვანებზე ვრცელდებოდა სისხლის სამართლით გათვალისწინებული ყველა სასჯელი, მათ შორის სიკვდილით დასჯა.

წინანდელ სისხლის სამართლის კანონმდებლობასთან შედარებით უფრო დემოკრატიული იყო სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების 1958 წ. საფუძვლები. საფუძვლებით აღარ იყო გათვალისწინებული ანალოგიით კანონის გამოყენება, კანონმდებელმა აღიარა დემოკრატიული პრინციპი „არ არის დანაშაული, არ არის სასჯელი კანონში მითითებლად“. საფუძვლებთან ერთად მიღებული იქნა კანონი „სახელმწიფო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ და კანონი „სამხედრო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობის შესახებ“. ხსენებული კანონები ასახავდა დემოკრატიის დაწესებულ პროცესს. სისხლის სამართლის 1958 წლის საფუძვლების შესაბამისად მიიღეს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის მესამე კოდექსი. ეს კოდექსი სრულად შეესაბამება 1958 წლის საფუძვლებს, თუმცა მისმა შემდგენლებმა, ცნობილმა მეცნიერებმა პროფ. თ. წერეთელმა და ვ. მაყაშვილმა მაქსიმუმი გააკეთეს იმისათვის, რათა კოდექსში ორგანული და პუმიანური ნოველები შეეტანათ. ეს კი ცენტრის დიდ წინააღმდეგობას იწვევდა. იმ პერიოდში ვერ მოხერხდა ისეთი დებულებების შეტანა, რომლებიც ადამიანის ღირსებისა და უფლებების შესახებ საერთაშორისო აქტების მოთხოვნების შესაბამისი იქნებოდა.

3. 1991 წლის 9 აპრილს ჩვენმა ხალხმა უდიდესი ენერგიის წყალობით შეძლო სანუკვარი ოცნების ხორცშესხმა - მან ისევ მთიანეთსა და სხვ. სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. დღის წესრიგში დადგა დამოუკიდებელი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის შემუშავების საკითხი. ეს კოდექსი უნდა შემუშავებულიყო არა საბჭოურ ხანაში მოქმედი კოდექსების ახალი რედაქციის სახით, არამედ როგორც პირველი და თავისთავადი სისხლის სამართლის პირველი კოდექსი. ამ კოდიფიკაციის პროცესში გადასაწყვეტი აღმოჩნდა სისხლის სამართლებრივი პოლიტიკის ისეთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემები, როგორებიცაა:

ა) იმ ფუნდამენტური პრინციპებისა და დებულებების განსაზღვრა, რომლებიც წარმოადგენს დანაშაულობასთან ბრძოლის საფუძველს.

ბ) იმ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებათა წრის დადგენა, რომლებიც დანაშაულად უნდა იქნეს მიჩნეული (კრიმინალიზაცია) და წარსულში დანაშაულად გამოცხადებული ზოგიერთი ქმედების ამორიცხვა დანაშაულის კატალოგიდან (დეკრიმინალიზაცია).

გ) დანაშაულთა დასჯადობის ხასიათისა და აგრეთვე სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების პირობების დადგენა (პენალიზაცია და დეპენალიზაცია).

სწორედ მოხსენიებული პრობლემების გადაწყვეტის სულისკვეთებით მოქმედებდა საკოდიფიკაციო კომისია, რომლის დაძაბული შრომა დაშთაბრდა დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შედგენით. იგი საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 1999 წლის 22 ივლისს, ხოლო ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისიდან.

წინამდებარე სახელმძღვანელო სწორედ ხსენებული კოდექსის მიხედვითაა შედგენილი.

VII თავი

დანაშაულის შემადგენლობა

§ 1. დანაშაულის შემადგენლობის ცნება და მნიშვნელობა

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს სსრ-ის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით ქმედება რომ დანაშაულად ჩაითვალოს, იგი უნდა იყოს ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული. სწორედ ამ ნიშნების არსებობა იძლევა იმის საშუალებას, რომ დანაშაული გაემიჯნოს სხვა სამართალდარღვევისგან, რომელიც არაა დანაშაული, მაგრამ ერთი დანაშაულის მეორისაგან განსახიველებლად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმის დადგენას — გათვალისწინებულია თუ არა ჩადენილი ქმედება კოდექსის შესაბამისი მუხლით. უპირველეს ყოვლისა, სწორედ აქ წამოიჭრება დანაშაულის შემადგენლობის საკითხი იმის შესახებ, ეთქვას, ჩადენილია ქურდობა თუ გაუპატიურება, ყაჩაღობა თუ ხუ-ღოვნობა.

სისხლის სამართლის თეორიაში დანაშაულის შემადგენლობას განსაზღვრევენ როგორც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ერთობლიობა, რომლებიც ახასიათებენ მოცემულ ქმედებას როგორც კონკრეტულ დანაშაულს. დანაშაულის შემადგენლობის ცნება მოიცავს ოთხი ჯგუფის ნიშანს, რომელთაც ეწოდება დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტები. ესენია: ობიექტი, ობიექტური მხარე, სუბიექტი და სუბიექტური მხარე.

1. დანაშაულის ობიექტია სისხლის სამართლის კანონით დაცული სიკეთე, ინტერესი, რომელსაც დანაშაულებრივი ხელყოფის შედეგად მიაყენებს ან შეიძლება მიაყენონ ზიანი. როგორც წესი, სისხლისსამართლებრივი ნორმის დისპოზიციაში კანონმდებელი არ მოითითებს ობიექტზე. იგი განისაზღვრება მოცემული ნორმის ადგილით სისხლის სამართლის სხვა ნორმათა სისტემის ან მისი შინაარსის ლოგიკური, აზრობრივი ანალიზის საშუალებით. დასასრულ, ობიექტი შეიძლება დადგინდეს სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლის სახელწოდებით. ზოგჯერ დანაშაულის ობიექტი სისხლის სამართლის კანონის განმარტებით დგინდება. დანაშაულის ცალკეული შემადგენლობის შექმნით კანონმდებელი მოსწადს ისახავს საეხებით განსაზღვრული სიკეთის, ინტერესის დაცვას. სისხლის სამართლის კოდექსის

კერძო ნაწილის მუხლებით დაცულია ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, ადამიანის უფლებები და თავისუფლებანი, ოჯახისა და არასრულწლოვანის ინტერესები. ასევე დაცულია საკუთრება, საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, გარემო, კონსტიტუციური წყობილება, უშიშროება და ა.შ.

ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობას ორი ობიექტი აქვს. მაგალითად, სსკ-ის 179-ე მუხლით ყაჩაღობის ობიექტს წარმოადგენს როგორც საკუთრება, ისე ადამიანი.

ასეთი შემადგენლობებისაგან უნდა განვიხილოთ შემადგენლობები, რომელთაც ალტერნატიულად ორი ან მეტი ობიექტი აქვთ. ასე მაგალითად, 307-ე მუხლით სახელმწიფო დაღაბის ობიექტი არის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, საგარეო უშიშროება, თავდაცვისუნარიანობა, კონსტიტუციური წყობილება და ა.შ.

2. დანაშაულის ობიექტური მხარე შეიცავს ქმედების გარეგან დახასიათებას, რაც გამოიხატება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული სამართალსაწინააღმდეგო ქმედებაში (მოქმედებას ან უმოქმედობაში). რომელიც ზიანს აყენებს დანაშაულის ობიექტს ან ქმნის მისთვის ზიანის მიყენების საფრთხეს. სისხლისსამართლებრივი ნორმის დისპოზიციაში კანონმდებელი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს დანაშაულის ობიექტურ მხარეს, უპირველეს ყოვლისა, შემადგენლობის ძირითად ბირთვს, ქმედებას, რომლის გარშემო თავმოყრილია შემადგენლობის დანარჩენი ნიშნები. საერთოდ კი ობიექტურ მხარეს, გარდა მოქმედებისა, უმოქმედობისა და შედეგისა, მიეკუთვნება აგრეთვე მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის, დანაშაულის ჩადენის ხერხი, საშუალება და იარაღი, მისი ჩადენის დრო და ვითარება.

3. დანაშაულის სუბიექტია როგორც ფიზიკური შერაცხადი, ასევე იურიდიული პირი. მითითებას დანაშაულის სუბიექტზე შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილი. კერძო ნაწილში არაფერია ნათქვამი დანაშაულის სუბიექტზე. ამიტომ იგულისხმება, რომ შესაბამისი დანაშაული შეიძლება ჩადინოს იმ პირმა, რომელსაც საზოგადოდ ახასიათებს დანაშაულის სუბიექტის ნიშნები. ამასთან ერთად, ზოგიერთი დანაშაულის ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ განსაზღვრული თვისებებით აღჭურვილი პირი. ასეთია სამოხელეო დანაშაული, რომლის ამსრულებლის ნიშნების შესახებ მითითებულია 332-ე მუხლში, სამხედრო სამსახურის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, რომლის ამსრულებელი შეიძლება იყოს სამხედრო მოსამსახურე ანდა კიდევ, სახელმწიფო დაღაბი (სსკ-ის 32-ე მუხლი)

შეიძლება წიადინოს საქართველოს მოქალაქე ან საქართველოში მუდმივად მცხოვრებმა მოქალაქეობის არმქონე პირმა.

რასაკეირველია, ამდგეკარ დანაშაულობებში თანამონაწილე შეიძლება იყოს ის პირიც, რომელსაც ამსრულებლისათვის დამახინიათებული განსაკუთრებული ნიშნები არ ახასიათებს.

4. განსხვავებით ობიექტური მხარისიგან, დანაშაულის სუბიექტური მხარე შეიცავს ნიშნებს, რომლებიც ასახავენ დანაშაულის შინაგან შინაარსს. ესენია ბრალის ფორმები – განზრახვა და გაუფრთხილებლობა. გარდა ამისა, ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობა შეიცავს მითითებას განსაზღვრულ მიზანზე. ასე მაგალითად, ტერორისტული აქტის აუცილებელი ნიშანია მოსახლეობის დაშინება ან ზელისუფლების ორგანოზე ზემოქმედების მიზანი (მუხ. 323-ე მუხლის პირველი ნაწილი). საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 326-ე მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს საერთაშორისო დაცვით მოსარგებლე პირზე ან დაწესებულებაზე თავდასხმას, ხსენებული დანაშაულის შემადგენლობა მოიცავს პოლიტიკურ მოტივს ან საერთაშორისო ურთიერთობის გაროულების მიზანს. ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელ ნიშანს წარმოადგენს განსაზღვრული მოტივი ანუ შინაგანი მამომრავებული ფსიქიკური მიზეზი. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „გ“ პუნქტით, მკვლელობის ერთ-ერთ დამამძიმებელ გარემოებად ითვლება ანგარება. დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები ასახულია, უპირველეს ყოვლისა, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლებში. ამასთან ერთად, დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებზე მითითებულია სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში. ეს, უპირველეს ყოვლისა, შეეხება ყველა ან მრავალი დანაშაულის შემადგენლობას. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მეორე კარში გათვალისწინებულია ნორმები სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლებისა და დანაშაულის კატეგორიების შესახებ, მეშვიდე კარში ასახულია ნორმები დანაშაულის ამსრულებლობასა და დანაშაულში თანამონაწილეობა შესახებ, მეცხრე კარი შეიცავს ნორმებს ბრალის გამომრიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებების შესახებ.

§ 2. დანაშაულის შემადგენლობის სახეები

დანაშაულის შემადგენლობები შეიძლება დაიყოს სამიშროების მიხედვით. ასეთი დაყოფისას სათვალავში ღებულობენ ხელყოფის ობიექტის, ობიექტური მხარის, სუბიექტისა და სუბიექტური მხარისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს. კანონმდებელი ერთ ან რამდენიმე ნიშანს საგანგებო მნიშვნელობას ანიჭებს და ამისდა მიხედვით განასხვავებენ დანაშაულის შემადგენლობის სამ სახეს: ა) დანაშაულის შემადგენლობის მარტივი ანუ ძირითადი სახე. ასეთი შემადგენლობა არ ითვალისწინებს შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებებს. კანონმდებელი ამდგეკარ შემადგენლობას ჩვეულებრივად ასახავს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკე მუხლში ან მუხლის ნაწილში. ასეთია, მაგალითად, ამ კოდექსის 108-ე მუხლი, რომელშიც გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა მკვლელობისათვის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებების გარეშე; ბ) დანაშაულის შემადგენლობის კვალიფიციური სახე ანუ შემადგენლობა დამამძიმებელი გარემოებებით. ასეთია, მაგალითად, საქართველოს სსკ-ის 109-ე მუხლი. ამ მუხლით გათვალისწინებულია უფრო მკაცრი სასჯელი განზრახი მკვლელობისათვის დამამძიმებელ გარემოებებში; გ) დანაშაულის შემადგენლობა შემამსუბუქებელი გარემოებით. ეს არის შემადგენლობა ისეთი გარემოებით, რომელიც წარმოადგენს საფუძვლს საკანონმდებლო წესით სასჯელის ზომის მნიშვნელოვანი შემცირებისათვის, ძირითადი შემადგენლობით გათვალისწინებულ სასჯელთან შედარებით. მაგალითად, დამამძიმებელ გარემოებათა გარეშე მკვლელობის ჩადენისათვის საქართველოს სსკ-ის 108-ე მუხლით სასჯელით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ვადით შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე. იმავე დანაშაულის ჩადენა აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებით სსკ-ის 113-ე მუხლით იწვევს სასჯელის მკვეთრ შემცირებას, კერძოდ, გამასწორებელი სამუშაოს ვადით ორ წლამდე და თავისუფლების შეზღუდვის სამ წლამდე ან თავისუფლების აღკვეთას ერთიდან სამ წლამდე. ამ დანაშაულის შემადგენლობა წარმოადგენს დანაშაულის შემადგენლობას შემამსუბუქებელი გარემოებებით.

დანაშაულის შემადგენლობები მათი სტრუქტურის მიხედვით იყოფა მარტივ და რთულ ანუ შენადგენ შემადგენლობებად. მარტივი შემადგენლობა პირველად აღგენს ქმედების დანაშაულებრიობას. მოცემული შემადგენლობის გარეშე შესაბამისი ქმედება დანაშაულიად არ ითვლება. სხვა მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე შენადგენ დანაშა-

ულში. შენადგენი დანაშაული გვაქვს მაშინ, როდესაც ორი ან მეტი თავისთავად დანაშაულებრივი ქმედება ერთმანეთთან ისეა დაკავშირებული, რომ სხვა, მესამე ერთიან დანაშაულს ქმნის. ამდგომარად დანაშაულის მაგალითია: ყაჩაღობა, ყაჩაღობის შემადგენლობა მოიცავს ორი სხვადასხვა დანაშაულის შემადგენლობას. ესენია: 1) პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული ძალადობა და 2) საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.

ლიტერატურაში¹ რთული დანაშაულის სახეობად აგრეთვე ასახელებენ ალტერნატიულ შემადგენლობასა და კუმულაციურ შემადგენლობას ალტერნატიული შემადგენლობა ხასიათდება იმით, რომ პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის საკმარისია კანონით გათვალისწინებული ერთ-ერთი ნიშნის არსებობა. საამისო მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ სსკ-ის 260-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობა, რომლითაც პასუხისმგებლობა დაწესებულია ნარკოტიკული საშუალების, მისი ანალოგის ან პრეკურსორის უკანონო დამზადების, წარმოების, შეძენის, შენახვის, გადაღზავნის ან გასაღებისათვის. საკმარისია, თუ სუბიექტი ერთ-ერთ ამ მოქმედებას ჩაიდენს.

კუმულაციური შემადგენლობის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ 117-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს ჯანმრთელობის განზარაბს მძიმე დაზიანებას, რომელსაც შეიძლება გაუფრთხილებლობით მოჰყვეს დაზარალებულის სიკვდილი.

§ 3. დანაშაულის შემადგენლობის აღწერილობითი და შეფასებითი ნიშნები

ყოველი დანაშაულის შემადგენლობა შეიცავს ცალკეულ ნიშნებს, რომელთა ერთობლიობა ქმნის განსაზღვრული ტიპის დანაშაულებრივ ქმედებას.

დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები შეიძლება დავყოთ ორ ძირითად კატეგორიად: აღწერილობით და შეფასებით ნიშნებად. აღწერილობითი ნიშნები ეწოდება, რომლებიც დანაშაულის ფაქტობრივ მხარეს აღწერენ, რომლებიც, მაშასადამე, დროსა და სივრცეში არსებობენ და შეიძლება აღქმული იქნენ გრძნობების მეშვეობით. ეს ნიშნები ჩვეულებრივად მიზეზობრივად არიან დაკავშირებული ქმედებასთან.

ასეთი ნიშნებია, მაგალითად, ადამიანის სიკვდილი მკვლელობის დროს, ქონების დაზიანება ქონების დაზიანების შემადგენლობაში. არსებობს შემადგენლობის ისეთი ნიშნებიც, რომლებიც თუშცა მიზეზობრივად არ არის დაკავშირებული ქმედებასთან, მაგრამ მაინც ფაქტების სფეროს ეკუთვნის, ე.ი. ჩვენი გრძნობების მეშვეობით აღიქმებიან. ასეთია, მაგალითად, ნიშანი „ხიზოი“ ქონების ხელყოფის შემადგენლობაში, ქალის „ორსულობა“ ორსული ქალის მკვლელობის შემადგენლობაში და ა.შ.

აღწერილობითი ნიშნების მიმართ მოსამართლეს ევალება მხოლოდ დაადგინოს, ნამდვილად არსებობს თუ არა ეს ნიშანი. მაგალითად, ნამდვილად გატაცებულია თუ არა ქონება ან მოკლულია თუ არა ადამიანი, ნამდვილად იყო თუ არა ორსულად ქალი და სხვ.

აღწერილობითი ნიშნებისაგან განსხვავებით შეფასებითია ისეთი ნიშნები, რომლებიც არ შეიძლება აღქმული იქნენ ჩვენი გრძნობების მეშვეობით და რომელიც არსების დადგენა შეიძლება მხოლოდ ნორმის შემფარდებლის შეფასებითი მსჯელობის მეშვეობით, ე.ი. აზრის გარკვეული ოპერაციის შედეგად ანუ „გონების თვალთ“. ასეთი ნიშნებია, მაგალითად, ნიშანი „სხვისი“ სსკ-ის 145-ე მუხლში, ნიშანი „განსაკუთრებული სისასტიკით“ სსკ-ის 109-ე მუხლში (განზარაბი მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში), ნიშანი „გარყვნილი ქმედება“ (სსკ-ის 141-ე მუხლში) და ა.შ. „სხვისი“ შეიძლება დადგინდეს იმ სამართლებრივი ნორმების მეშვეობით, რომლებიც აწესრიგებენ განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. საკითხი – ჩადენილია თუ არა მკვლელობა „განსაკუთრებული სისასტიკით“ არის თუ არა ქმედება „გარყვნილი“ – ყოველივე ეს შეიძლება დადგინდეს ზნეობის თვალსაზრისით შეფასების მეშვეობით.

როგორც ამ მცირე მაგალითით ჩანს, დანაშაულის შემადგენლობის „შეფასებითი“ ნიშნები ნაკლებად ზუსტი, ნაკლებად განსაზღვრულია. ამიტომ მათი დადგენა არ ხდება მათი არსებობის უბრალო კონსტანციის მეშვეობით, არამედ მოსამართლეს უხდება გარკვეული ნორმებით (სამართლებრივი თუ ზნეობრივი) ან ეკონომიკური თუ სხვაგვარი კრიტერიუმების მოშველიება მათი არსებობის გასარკვევად. მაშასადამე, ამ ნიშნების დადგენისას მოსამართლის მიხედულებას ერთგვარი გასაქანი ეძლევა. ამიტომ კანონმდებელს ასეთი ნიშნები მხოლოდ მაშინ შეაქვს დანაშაულის შემადგენლობაში, როცა შემადგენლობის დახასიათება წმინდა აღწერილობითი ნიშნებით შეუძლებელია ან მეტად ძნელია.

საზღვარი დანაშაულის აღწერილობით და შეფასებით ნიშნებს შორის ხშირად მერყეობს. ერთი და იგივე ნიშანი შეიძლება აღწერი-

¹ იხ. მაც. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაშვილი, მოძღვრება დანაშაულებრივ, თბ., 1998, გვ. 121.

ლობითიც იყოს და შეფასებითიც. ამის მაგალითია სიტყვა „დოკუმენტი“. ისეთი ნიშნები, როგორებიცაა ქალაქის შტამი, ხელმოწერა, შეიძლება აღქმული იქნან გრძნობების მეშვეობით, ხოლო დოკუმენტის ის თვისება, რომ მას შეუძლია ფაქტების დადასტურება, აღიქმება მხოლოდ გონების თვალთ.

§ 4. დანაშაულის კვალიფიკაცია

დანაშაულის კვალიფიკაციის პრობლემა ერთ-ერთი რთული პრობლემაა სისხლის სამართალში. მისი მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდება გამოძიებისა და სასამართლო განხილვისათვის.

ტერმინი „კვალიფიკაცია“ წარმოსდგება ლათინური ცნებებისაგან: „ქუალის – ხარისხი და ფაციო – კეთება. ჩვენს განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით ეს ნიშნავს რაიმე მოვლენის, პროცესის ხარისხობრივ შეფასებას, მისი არსებითი ნიშნების გარკვევას სხვა ისეთ მოვლენებთან შედარებით, რომელთა სოციალური მნიშვნელობა უკვე ცნობილია. დანაშაულის კვალიფიკაცია ნიშნავს ჩადენილი ქმედების ფაქტობრივი ნიშნებისა და სისხლის სამართლის ნორმით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნის ზუსტი შეხამების დადგენას.

დანაშაულის კვალიფიკაცია ყოველთვის არის ფაქტობრივი გარემოებების სისხლისსამართლებრივი შეფასება. ფაქტობრივი გარემოებების სწორი და ამომწურავი დადგენა სწორი კვალიფიკაციის აუცილებელი პირობაა, თითოეულ დანაშაულს თან ახლავს სულ სხვადასხვა გარემოება. ამ გარემოებებიდან ქველას როდი აქვს სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა. სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ იმ ფაქტობრივ გარემოებებს, რომლებიც იმედროულად შესაბამისი შემადგენლობის ნიშნებს წარმოადგენენ.

დანაშაულის კვალიფიკაციის ცნების ძირითადი მატერიალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობა გამოიხატება იმაში, რომ სწორედ იგი წარმოადგენს იურიდიული ფაქტის არსებობის იურიდიულ დადასტურებას, სწორედ ეს ქმნის პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებლობას. სწორი იურიდიული კვალიფიკაციის წინამძღვრებია:

1. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების ზუსტი და ამომწურავი დადგენა;
2. მათი პროექციულად დრმა შესწავლა;

3. იმ საგარაუდო ნორმების დადგენა, რომელთა მოქმედების არეში ექცევა ჩადენილი ქმედება;

4. სისხლის სამართლის კოდექსის სათანადო მუხლებში მითითებული დანაშაულის ნიშნების შედარება ჩადენილი ქმედების ნიშნებთან;

5. მოთიჯნავე დანაშაულთა შემადგენლობების ერთმანეთისაგან განსხვავების დადგენა.

6. სწორი დასკვნის გაკეთება და მისი ასახვა პროცესუალურ დოკუმენტში, რომელშიც მითითებული უნდა იქნეს სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლი, ამავე დოკუმენტში დადგენილი ფაქტობრივ გარემოებათა ანალიზის საფუძველზე. საამისო პირობების არსებობისას მითითება სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მუხლზე (დაუმთავრებელი დანაშაული, თანამონაწილეობა, დანაშაულის სიმრავლე და სხვ). ამრიგად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ჩადენილი დანაშაულის ნიშნების ზუსტ სამართლებრივ შეფასებას.

VIII თავი

დანაშაულის ობიექტი

დანაშაულის ობიექტი არის სამართლებრივი სიკეთე, რომელსაც დანაშაულის ჩადენის შედეგად მიაღწია ან შეიძლება მიაღწეს ზიანი.

დანაშაულის ობიექტის ნიშნებია:

1. დანაშაულის ობიექტი არის სამართლებრივი სიკეთე ან პირის ინტერესი, რომლითაც იგი მონაწილეობს სხვადასხვა სახის საზოგადოებრივ ურთიერთობებში. მაგალითად, დ.მ. უ-ს მოპარვა ავტომანქანა, დანაშაულის ობიექტი არის უ-ს საკუთრების უფლება ავტომანქანაზე. მკვლელობის დროს დანაშაულის ობიექტია ადამიანის, როგორც ბიოლოგიური არსების, სიცოცხლე და არა ის საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომელშიც მონაწილეობს ადამიანი. ამიტომ დანაშაულის ობიექტის ტრადიციული განმარტება, რომლის მიხედვითაც დანაშაულის ობიექტად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით დაცული საზოგადოებრივი ურთიერთობა, არ შეიძლება ყოველისმომცველად ჩაითვალოს.

დანაშაულის ობიექტად ჩაითვლება მხოლოდ ის სამართლებრივი სიკეთე, რომელსაც დანაშაულის ჩადენის შედეგად ადგება ზიანი ანუ იგი არის სისხლის სამართლის დაცვის ობიექტი. ერთი და იგივე სიკეთე ხელყოფის ხასიათისა და საშიშროების შესაბამისად შეიძლება სამართლის სხვადასხვა დარგით იყოს დაცული. მაგალითად, სამოქალაქო სამართალი საკუთრებას იცავს ნაკლებად საშიში ხელყოფისაგან (ხესხებისას ფულის დაუბრუნებლობა), ხოლო სისხლის სამართალი საკუთრებას იცავს ყოველგვარი დანაშაულებრივი (სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული) ხელყოფისაგან (ქურდობა, ძარცვა, თაღლითობა, ყანალობა, ბანდიტიზმი და ა.შ.).

2. დანაშაულის ობიექტად ჩაითვლება სამართლებრივი სიკეთე, იმისდა მიუხედავად მიაღწია თუ არა მას ზიანი. მთავარია, რომ მის მიმართ განხორციელდეს დანაშაულებრივი ხელყოფა. მაგალითად, დაუმთავრებელი მკვლელობის დროს, მართალია, ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა არ ხდება, მაგრამ მის მიმართ ხორციელდება დანაშაულებრივი ხელყოფა და ადამიანის სიცოცხლე წარმოადგენს მკვლელობის მცდელობის ან მომზადების ობიექტს იმდენ შემთხვევაში, თუ იქნას ფორმალური და კონკრეტული საფრთხის დანაშაულის შემადგენლობაზე, როცა დანაშაული დასაბუთებულად ითვლება არა უშუალო შედეგ-

ის (ზიანის) დადგომიდან, არამედ ქმედების განხორციელების ან კონკრეტული საფრთხის შექმნის მომენტიდან.

3. დანაშაულის ობიექტი ქმედების ობიექტური შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია. არ არსებობს არც ერთი დანაშაული (მკვლელობა, ბანდიტიზმი, საბოტაჟი და ა.შ.), რომელსაც არ ჰქონდეს ხელყოფის უშუალო ობიექტი.

დანაშაულის ობიექტს პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის კოდიფიკაციისათვის. დანაშაულის გვარობითი ობიექტი არის სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის სისტემის აგების ძირითადი საფუძველი.

დანაშაულის ობიექტის სწორი დადგენით შესაძლებელი ხდება დანაშაულის გამოჯენა სხვა სახის სამართალდარღვევებისაგან თუ ამორალური ქცევისაგან.

დანაშაულის ობიექტს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქმედების დანაშაულად სწორი კვალიფიკაციისათვის, რათა ერთი დანაშაული გაე-მოჯნოთ მეორისაგან და სწორად გადაეწყვიტოს პასუხისმგებლობის საკითხი, მაგალითად, ნიუთის დაზიანება ან განადგურება შეიძლება გაემიჯნოს საბოტაჟისაგან, თუ ნიუთის დაზიანების ან განადგურების დროს დანაშაულის ძირითადი ობიექტია სხვისი საკუთრება, საბოტაჟის დროს დანაშაულის ობიექტი არის სახელმწიფოს სტრატეგიული ინტერესები.

სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ტრადიციულად ერთმანეთისაგან გამოჯნავენ დანაშაულის ობიექტის შემდეგ სახეებს: ზოგადი, გვარობითი, სახეობითი და უშუალო ობიექტი.

დანაშაულის ზოგადი ობიექტი არის იმ სიკეთეთა (ინტერესთა) ერთობლიობა, რომელსაც სისხლის სამართლის კანონი იცავს დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან. სისხლის სამართლის ახალი კოდექსის კერძო ნაწილის სისტემა წინამორბედისაგან განსხვავებით ახლებურადაა აგებული. ჯერ დაცულია ადამიანის ინტერესები (სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი ადამიანის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულით იწყება), შემდეგ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესები (წინათ მოქმედ კოდექსში პრიორიტეტული იყო მინერალური სახელმწიფოს ინტერესები). ამრიგად, დანაშაულის ზოგადი ობიექტი არის ის სიკეთე, რომლის ნაწილობრივი ხელყოფა მაინც ხორციელდება ნებისმიერი დანაშაულის ჩადენის დროს.

დანაშაულის გვარობითი (სპეციალური) ობიექტი არის ზოგადი ობიექტის ნაწილი, ერთგვაროვან სიკეთეთა (ინტერესთა) ერთობლიობა, რომელსაც ხელყოფის ერთგვაროვან დანაშაულთა ჯგუფი, დანაშა-

ულის გვარუბრითი ობიექტი არის სისხლის სამართლის კოდექსის კარებად დაყოფის საფუძველი.

დანაშაულის სახეობითი ობიექტი - არის ერთგვაროვანი სიკეთის (ინტერესის) ცალკეული მხარეები, რომელსაც ხელყოფს დანაშაულის ჩადენის დროს.

დანაშაულის სახეობითი ობიექტის ცალკე გამოყოფა განპირობებულია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის კარების თავებზე დაყოფით. სწორედ დანაშაულის სახეობითი ობიექტი არის სსკ-ის თავებზე დაყოფის საფუძველი, მაგალითად, დანაშაული სიცოცხლის წინააღმდეგ, დანაშაული ჯანმრთელობის წინააღმდეგ.

იმ შემთხვევაში, თუკი სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის კარი შედგება მხოლოდ ერთი თავისაგან დანაშაულის გვარუბრითი და სახეობითი ობიექტი ერთმანეთს ემთხვევა. მაგალითად კარი X - დანაშაული გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სარგებლობის წესის წინააღმდეგ, თავი XXXVI. დანაშაული გარემოს დაცვის წესის წინააღმდეგ.

დანაშაულის უშუალო ობიექტი - ეს არის ის სიკეთე, რასაც ხელყოფს კონკრეტული დანაშაული. დანაშაულის უშუალო ობიექტი ყველა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის სავალდებულო ელემენტია. სწორედ უშუალო ობიექტის მიხედვით ხდება დანაშაულის სწორი კვალიფიკაცია, მისი გამოჯენა სხვა დანაშაულისაგან.

დანაშაულის უშუალო ობიექტი ასევე შეიძლება იყოს ძირითადი და დამატებითი. ეს ესება ეწოდება ობიექტებს დანაშაულებს, რომლებიც ერთდროულად ხელყოფენ ორ სიკეთეს. მაგალითად, ყაჩაღობისას ძირითადი ობიექტია საკუთრება (ვინაიდან ყაჩაღობა სწორედ საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის კარშია გათვალისწინებული, ხოლო დამატებითი ადამიანის სიცოცხლე ან ჯანმრთელობა.

დამატებითი ობიექტი კი, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს აუცილებელი (სავალდებულო) და ფაკულტატური. მაგალითად, იგივე ყაჩაღობის დროს ადამიანის სიცოცხლე ან ჯანმრთელობა აუცილებელ დამატებით ობიექტს წარმოადგენს, რადგან ყაჩაღური თავდასხმა არ არსებობს ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიში ძალადობის ან ასეთის მუქარის გარეშე. ხოლო თუ დამატებითი ობიექტი კანონში მითითებულია არა სავალდებულო, არამედ ალტერნატიული ფორმით, მაშინ სახეზეა ფაკულტატური დამატებითი ობიექტი. მაგალითად, გამომადგენლის დროს ფაკულტატური (დამატებითი) ობიექტია ადამიანის პატივი და ღირსება ან სიცოცხლე და ჯანმრთელობა.

4. დანაშაულის საგანი - არის კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული მატერიალური ნივთი, რომელზეც შე მოქმედების გზითაც დამნაშავე ხელყოფს დანაშაულის ობიექტს.

მაგალითად, ტელეფონის ყაჩაღური თავდასხმით დაუფლებისას ტელეფონი არის დანაშაულის საგანი, ხოლო ობიექტი არის სხვისი საკუთრების უფლება ტელეფონზე.

დანაშაულის საგანი ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს, ასეთ შემთხვევაში იგი უშუალოდ გაუღებას ახდენს ქმედების კვალიფიკაციაზე. მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის ფარული დაუფლება მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით, საგნის მომეტებული საფრთხიდან გამომდინარე კვალიფიცირდება სსკ-ის 237-ე მუხლით, როგორც საზოგადოებრივი უშიშროების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და არა, როგორც ქურდობა. ზოგიერთ დანაშაულს საგანი საერთოდ არ გააჩნია, მაგალითად, გაუპატიურებას, ცილისწამებას, დეზერტირობას.

ზოგიერთ შემთხვევაში დანაშაულის საგნის მიხედვით მძიმდება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. მაგალითად, საბაჟო წესის დარღვევისას შხამიანი, მოწამლავი, რადიოაქტიური ნივთიერებების უკანონო გადატანა ან გადმოტანა განიხილება, როგორც კვალიფიციური შემადგენლობა.

ზოგიერთი დანაშაულის ჩადენისას პირი ზიანს (მორალურს, ფიზიკურს, კონებრივს) აყენებს პიროვნებას და მას დანაშაულის მსხვერპლი ეწოდება. მსხვერპლის პიროვნების შესწავლას ახორციელებს ვიქტიმოლოგია - როგორც კრიმინოლოგიის ერთ-ერთი მიმართულება (ვიქტიმოლოგია - არის მოძღვრება მსხვერპლის შესახებ). ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობაში, მსხვერპლს დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს. მაგალითად, მკვლელობისას და გაუპატიურებისას ხელყოფა მცირეწლოვანზე განიხილება, როგორც დამამძიმებელი გარემოება. 16 წელს მიუღწეველთან ნებაყოფლობითი სქესობრივი კონტაქტიც დანაშაულად არის მიჩნეული და იწვევს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ხშირად დანაშაულის მსხვერპლის მიერ ხდება დანაშაულის პროვოცირება. ასეთი ქმედება კვალიფიცირდება როგორც დანაშაულის პრივილეგირებული შემადგენლობა. მაგალითად, ძლიერი სულიერი აღელვების დროს სიძულვილი მკვლელობისას აუქციის წარმოშობის მიზეზი შეიძლება იყოს მსხვერპლის მხრიდან დამნაშავეს ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ ჯანსოცრივებული მართლსაწინააღმდეგო ძალადობა, მძიმე შეურაცხყოფა ან სხვა მძიმე ამორალური ქმედება. ზოგიერთ შემთხვევაში კი მსხვერპლის პიროვნებას განიხილავენ როგორც სასჯელის დამა-

მძიმეებულ გარემოებას. მაგალითად, დანაშაულის ჩადენა არასრულწლოვანის მიმართ დანაშაულის ჩადენა ორსული ქალის მიმართ.

დანაშაულის საგნისაგან უნდა განეასხვავოთ დანაშაულის იარაღი და საშუალება, ასევე ის საგნები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულნი იქნან დანაშაულის ჩადენის საშუალებად. დანაშაულის ჩადენის იარაღი და საშუალება – ეს არის ის ინსტრუმენტი, რომლის მეშვეობითაც პირი ჩაიდენს დანაშაულს და ზემოქმედებს დანაშაულის საგანზე. მაგალითად, ძალადობის (იარაღი) მეშვეობით პირმა გატეხა მანქანა (საგანი). ერთი და იგივე საგანი შეიძლება იყოს როგორც დანაშაულის ჩადენის იარაღი, ასევე დანაშაულის საგანი. მაგალითად, მკვლელობისას რეკოლდერი არის დანაშაულის იარაღი, ხოლო ქურდობისას დანაშაულის საგანი.

IX თავი

დანაშაულის ობიექტური მხარე

§ 1. დანაშაულის ობიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა

საზოგადოდ ადამიანის ქცევა და კერძოდ, დანაშაულებრივი ქმედება მრავალი, მისთვის დამახასიათებელი ნიშნით ხასიათდება. ეს ნიშნები ახასიათებს დანაშაულის ობიექტურ მხარეს. ეს ნიშნებია: მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (ქმედება ან უმოქმედობა), დანაშაულებრივი შედეგი, მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის, დანაშაულის ჩადენის ხერხი, იარაღი და საშუალება, ადგილი, დრო და ეთარება.

დანაშაულის ობიექტური მხარე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელი და თანაც მნიშვნელოვანი წინამდებარეა. საქართველოს სისხლის სამართალი დანაშაულად მიიჩნევს ადამიანის არა იდეებსა და აზრებს, არამედ ამ კოდექსით გათვალისწინებულ მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ქმედებას.

დამნაშაის ზრახვებისა და მიზნების, დანაშაულის სუბიექტური მხარის შეფასების უმთავრესი კრიტერიუმი დანაშაულის ობიექტური მხარე. სწორედ ამის გამო სისხლის სამართლის საქმის გამოძიების ან სასამართლო განხილვისას, უპირველეს ყოვლისა, ადგენენ დანაშაულის ობიექტურ მხარეს, ხოლო დანაშაულის ობიექტური მხარის ნიშნების დაუდგენლად არ წარმოიშობა სუბიექტური მხარის საკითხი, რადგან მეორე არ არსებობს პირველის გარეშე. დანაშაულის ობიექტური მხარე მტკიცე საფუძველს ქმნის თვითნებობისა და სუბიექტურობის აღსაკვეთად საგამომიებო-სასამართლო ორგანოების საქმიანობაში.

დანაშაულის ობიექტური მხარე განსაკუთრებით სრულად და ახასიათებს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის მუხლის დისპოზიციაში, მაგალითად, ისეთი დანაშაული, როგორიცაა ადამიანის თანასწორუფლებიანობის დარღვევა ასეა განსაზღვრული საქართველოს სსკ-ის 142-ე მუხლში: „ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევა მათი რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, რელიგიისადმი დამოკიდებულების, აღმსრულებლობის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების, ეროვნული, ეთნიკური, სოციალური, რომელიმე წოდებისადმი ან საზოგადოებრივი გაერთიანებისადმი კუთვნილების, წარმოშობის, საცხოვრებელი ადგილის ან ქონებრივი მდგომარეობის გამო, რამაც არსებითად ხელ-

გიდის ან ქონებრივი მდგომარეობის გამო, რამაც არსებითად ხელყო ადამიანის უფლება". ობიექტური მხარის ყველა ნიშანს არა აქვს თანაბარი მნიშვნელობა. ყველა დანაშაულის შემადგენლობისათვის აუცილებელია მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა). დანარჩენ ნიშნებს ფაქტულტარული მნიშვნელობა აქვთ. ე.ი. ზოგიერთი შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშანია, ხოლო ზოგი კი არა. მაგალითად, დანაშაულის ჩადენის ადგილის მნიშვნელობა არა აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის, თუ ამის შესახებ მითითებული არ არის სსკ-ის კერძო ნაწილის შუხლის დისპოზიციაში, მაგრამ დანაშაულის ჩადენის ადგილის დადგენა აუცილებელია, მაგალითად მე-300 მუხლით (თევზის ან წყლის სხვა ცოცხალ ორგანიზმთა უკანონოდ მოპოვება). სხვა დამატებითი ნიშნები, როდესაც ისინი გათვალისწინებული არ არის მოცემული სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში, სათვალავში მიიღება სახელის სამართლის ინდივიდუალიზაციის დროს. ამასთან ერთად მათ სისხლის სამართლის საქმეზე მტკიცებულებითი მნიშვნელობა აქვთ.

სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი დაყოფილია ცალკე-ცალკე კარებად (სპეციალური) ობიექტის მიხედვით, ამ ნიშნით ცალკე კარად გათვალისწინებული დანაშაულთა შემადგენლობები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ობიექტური მხარისათვის დამახასიათებელი ნიშნების მიხედვით. საქმე ისაა, რომ სწორედ ობიექტური მხარის ნიშნების დადგენა წვეულებრივად ხელს უწყობს შესაბამისი დანაშაულის სპეციფიკური საშიშროების დადგენას.

დანაშაულის ობიექტური მხარის ნიშნები შესაძლებლობას გვაძლევს ერთმანეთისაგან გავსჯნოთ არა მარტო სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციებში ახალხალი სხვადასხვა ქმედებანი, არამედ დანაშაულის შემადგენლობა და ადმინისტრაციული, დისციპლინური და სხვა სამართალდარღვევები. მაგალითად, საქართველოს სსკ-ის 220-ე მუხლი ითვალისწინებს უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებას, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი გამოიწვია. თუ ასეთ ქმედებას არ მოჰყოლია მნიშვნელოვანი ზიანი, მაშინ ასეთი ბოროტად გამოყენება არ ნაითულება დანაშაულად და მოქმედებს დისციპლინური პასუხისმგებლობა.

§ 2. მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა)

1. ადამიანის კონკრეტული ქმედება ის ძირითადი ნიშანია, ურთმდისოდაც არ არსებობს დანაშაული და ამიტომ გამოირიცხულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ადამიანი ისჯება მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის და ამის შესაბამისად ქმედება წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის არსებით პირობას და ამ პასუხისმგებლობის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ კონსტიტუციურ ნიშანს.

დანაშაულებრივი ქმედების ასეთი მნიშვნელობის გამო სისხლის სამართალში დამკვიდრდა დანაშაულებრივი ქმედების ისეთი ცნება, რომელიც მოიცავს დანაშაულის ყველა სახესა და გამოვლინებას, იქნება ეს დადებითი მოქმედება თუ მოქმედებისაგან თავის შეკავება, როგორც განზრახი ქმედება, ისე გაუფრთხილებლობითი, როგორც დაუმთავრებელი, ისე დამთავრებული დანაშაული და ა.შ.

ამრიგად, დანაშაულებრივი ქმედების ასეთი ხაერთო ცნება არის ქმედება როგორც ადამიანის შეგნებული და მიზანდასახული ქცევა. სამართლებრივი ნორმები ადამიანებს მიმართავენ და მათგან მოითხოვენ ნორმის შესაბამის ქცევას. სამართლის ნორმის ადრესატი ადამიანი, როგორც ცნობიერი არსება. მას მოეთხოვება, რომ თავისი ქცევა მართლწესრიგის მოთხოვნების მიხედვით წარმართოს. აქედან გამომდინარეობს, რომ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა შეიძლება აქონდეს ადამიანის არა ყოველგვარ მოქმედებას, არამედ მხოლოდ მის შეგნებულ, მიზანდასახულ ქცევას, ასეთი ქცევის ჩადენისას ადამიანი გვევლინება გონიერ არსებად, რომელსაც ძალუძს აღიქვას და განახორციელოს მართლწესრიგის მოთხოვნები.

სწორედ შეგნების მომენტის წყალობით კავშირი გარე სიტუაციის იმპულსებთან უშუალო კი არ არის, არამედ გაშუალებულია შეგნების მომენტით. ადამიანში წარმოშობილი აქტუალური მოთხოვნილება ნებულობითი აქტის დროს უშუალოდ არ გადადის მოძრაობაში. ნებისყოფა მოქმედებისათვის საჭირო ენერგიას სხვა წყაროებში პოულობს და არა აქტუალური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების უშუალო იმპულსში. ნებულობითი აქტის ჩადენის დროს ადამიანი ჯერ შეიგნებს ამ მოთხოვნილებას, განსაზღვრავს თავისი მოქმედების მიზანს, დასახავს გზებს მის მისაღწევად, შეაფასებს ამ გზებს და ბოლოს მოქმედებს ამ შეფასების შედეგების შესაბამისად. გარესამყაროს მოვლენები ადამიანზე უშუალოდ კი არ მოქმედებენ, არამედ მოტივად გარდაქმნილ წარმოდგენათა მეშვეობით. ადამიანი იფასებს ამ მოტივებს, შეგნებუ-

ლად აწონ-დაწონის მას და მიხედვით ამის შემდეგ იღებს გადაწყვეტილების იმოქმედოს¹.

იდეიანს შეუძლია ნებელობითი ქცევის საშუალებით დაუსხდეს უშუალო სიტუაციის ზეგავლენას და თავისი მოქმედება დაუმორჩილოს საზოგადოებრივი ნორმის მოთხოვნებს. ამდენად სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დაუკავშირდეს მის ნებელობით ქცევას. აქედან გამომდინარეობს, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დაუკავშირდეს რეფლექტორულ მოქმედებას, რომელიც ადამიანის ცნობიერი კონტროლის გარეშე ხორციელდება. ასევე გამოირიცხება ნებელობითი მოქმედება დაუძლეველი ძალის დროს (ე.წ. *Vis absoluta*). ასეთ შემთხვევაში ადამიანი ისეთ სხეულებრივ მოძრაობას ასრულებს, როდესაც იგი გარეგანი ძალის უნებისყოფი იარაღია.

სხვაგვარად წყდება საკითხი ფსიქიკური ძალადობის დროს (ვის ცომაჟდინა). აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც მაიძულე-ბელი უშუალოდ კი არ ზემოქმედებს სუბიექტზე, არამედ ფსიქიკური მუქარის საშუალებით მაიძულე-ბელი განაპირობებს იმას, რომ ეს სუბიექტი მისთვის სასურველი მიმართულებით მოქმედებდეს.

მართებულად შენიშნავს პროფ. თ. წერეთელი, რომ ფსიქიკური იძულება არ გამოირიცხავს მოქმედების ნებელობით ხასიათს, არამედ ქმნის უძლიერეს მოტივს გარკვეული მოქმედების სახარგებლოდ. ამავდროულად პირს მაინც რჩება შესაძლებლობა უძლიერეს მოტივს (შიშის სახით) დაუპირისპიროს სხვა მოტივი – ვთქვათ მოვალეობის გრძნობა და ამის გამო არ ჩაიდინოს მოქმედება. ფსიქიკური ძალადობის ზეგავლენით ნებისყოფის მომენტი აბსოლუტურად გამორიცხული არ არის, თუქცა მოტივაციის პროცესი შეზღუდულია. ამიტომ თუ ფსიქიკური ძალადობით ჩადენილმა მოქმედებამ უფრო მნიშვნელოვანი სიკეთე დააზიანა, ვიდრე ის სიკეთე, რომელსაც მოაძლადე ემოქცეობდა, ასეთ შემთხვევაში, უკიდურესი აუცილებლობის ერთ-ერთი ძირითადი პირობის არარსებობის გამო, პირი არ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან².

რასაკვირველია, როგორც ფიზიკური, ისე ფსიქიკური იძულება სუბიექტს არ უზსნის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მაგრამ სასჯელის დანიშვნისას პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად ითვლება.

¹ თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაშვილი, მოძღვრება დანაშაულზე, თბ. 1969, გვ. 167

² თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაშვილი, დისკუსია, წაშრომი, გვ. 174

ამრიგად, სისხლისსამართლებრივი მოქმედება წარმოადგენს მართლსაწინააღმდეგო აქტიურ ქცევას.

ცნობილია, რომ დანაშაულის ობიექტური მხარე მოიცავს არა მარტო მოქმედებას, არამედ უმოქმედობას.

საქმე ისაა, რომ განსაზღვრული მოქმედებისაგან თავის შეკავება ისევე შეიძლება იყოს ზებელობითი იმპულსის გამოვლინება, როგორც დადებითი მოქმედება. უფრო მეტიც, პირველმა შეიძლება ნებელობითი ენერგიის მოტივებით უფრო დიდი ძალისხმევა მოითხოვოს, ვიდრე პირველმა.

უმოქმედობა არ გულისხმობს სრულ აბსოლუტურ უმოქმედობას, არამედ გულისხმობს თავის შეკავებას განსაზღვრული მოქმედებისაგან, რაშიც შეიძლება გამოვლინდეს არა მარტო ადამიანის ნებელობითი გადაწყვეტილება, არამედ იმავდროულად წარმოადგენდეს უმოქმედებას ობიექტურ ვითარებაზე. ასეთ შემთხვევაში იქმნება პირობები განსაზღვრული შედეგის მისაღწევად. შეიძლება მოხდეს ისე, რომ ფიზიკური აზრით პირი მოქმედებდა აქტიურად, მაგრამ იმავდროულად არ შეასრულა განსაზღვრული მოვალეობები და ამით დაარსდა სისხლისსამართლებრივი აკრძალვა. აქ საქმე გვაქვს სისხლისსამართლებრივ უმოქმედობასთან. მაგალითად, პირი მოწმის სახით უარს ამბობს ჩვენების მიცემაზე სასამართლოში (საქართველოს სსრ-ის 371-ე მუხლი) და იმავდროულად თავის ბოიკოტში მუშაობს. ფიზიკური აზრით იგი მოქმედებს, მაგრამ სისხლისსამართლებრივად პირი უმოქმედობით თავს არიდებს მოწმედ სასამართლოში გამოცხადებას.

საქართველოს სსრ-ის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად „უმოქმედობა იმ შემთხვევაში ჩაითვლება ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების ან კონკრეტული საფრთხის შექმნის აუცილებელ პირობად, როდესაც პირს ეკისრებოდა მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი მოვალეობა, აქონდა ასეთი მოქმედების შესაძლებლობა და სავალდებულო და შესაძლებელი მოქმედებით შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული“.

მოტანილი საკანონმდებლო დებულებებიდან ნათელია, რომ უმოქმედობა შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულად მაშინ, როდესაც პირს ეკისრებოდა მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი მოვალეობა უმოქმედო და შეუძლო კიდევაც შეესრულებინა მასზე დაკისრებული მოვალეობა.

პირის მოქმედების მოვალეობა შეიძლება პირობადებული იყოს სხვადასხვა საფუძველზე: ა) კანონით (მაგალითად, არასრულწლოვანი შეიღისათვის სასამართლო გადაწყვეტილებით დაკისრებული

ალიმენტის გადახდისაგან თავის არიდება ამ მოვალეობის ჯოვრად თავის არიდებისათვის პირი ისჯება საქართველოს სსკ-ის 176-ე მუხლით. ბ) სამსახურებრივი ან პროფესიული მდგომარეობით (მაგალითად, რკინიგზის მუშის მოვალეობით დროულად გადაიყვანოს ისარი ანდა ექიმის მოვალეობით დახმარება აღმოუჩინოს ავადმყოფს); გ) წინა მოქმედებით, რომელმაც შექმნა მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა (მძღოლი, რომელმაც თუნდაც ბრალის გარეშე გადაურა ქვეითად მოსიარულეს, მოვალეა აღმოუჩინოს მას დახმარება). უმოქმედობა არ წარმოადგენს ნებულობით აქტს, თუ პირს არ აქონდა შესაძლებლობა ემოქმედა (მაგალითად რკინიგზის მუშის ბოროტმოქმედება გათოკეს და ამიტომ მან ვერ შეძლო შეესრულებინა თავისი მოვალეობა).

§ 3. დანაშაულის შედეგი

აღამიანის ქცევის ცნება უნდა განვიხილოთ შედეგისაგან. აღამიანის ქცევა გამოიხატება გარემომცველ ობიექტურ გარესამყაროზე ზემოქმედებაში. ქცევა, მოქმედება სრულდება იმ მომენტით, რომ განსაზღვრული ცვლილებები შეიტანოს ობიექტში. შედეგად ითვლება გარესამყაროში აღამიანის მოქმედებით გამოწვეული ცვლილება.

სისხლის სამართალში შედეგი არის ის ცვლილება გარესამყაროში, რომელიც სპეციალურად აღნიშნულია სისხლის სამართლის ნორმით დისპოზიციაში, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანი.¹ დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება იყოს ძირითად ჯგუფად დასაწილდეს: მატერიალური და არამატერიალური. თავის მხრივ მატერიალური შედეგი იყოფა ქონებრივი ხასიათის შედეგად (მაგალითად, ქონების გატაცება, განადგურება, დაზიანება და ა.შ.) და ზიანის მიყენება აღამიანის სოცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის (მაგალითად, სიცოცხლის მოსპობა, ჯანმრთელობის დაზიანება და სხვა). მეორე, არამატერიალური შედეგი მდგომარეობს საწარმო-დაწესებულებათა ან საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევაში (სამოხელეო დანაშაული, მმართველობის საწინააღმდეგო დანაშაული, ხულიგნობა და სხვა) და მოქალაქის პატივისა და ღირსების, მისი არაქონებრივი უფლებების ხელყოფაში.

¹ ვიარო და ვირო მნიშვნელობის დანაშაულის შედეგის შესახებ იხ. თ. წერეთელი, *გ. ტყეშელაძე*, დისკ. ნაშრომი, გვ. 197-200.

დანაშაულის ობიექტში ქმედებით გამოწვეული მავნე ცვლილებების მიხედვით სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მუხლების დისპოზიცია დანაშაულის ობიექტური მხარე ორგვარად ყალიბდება. ზოგჯერ სისხლის სამართლის კანონით დაშთავრებულ დანაშაულად მიიხსნება ქმედება კანონში მითითებული შედეგების დადგომისას. ასეთ დანაშაულს უწოდებენ დანაშაულს მატერიალური შედეგის გარეშე. კანონმდებელი მატერიალური, შედეგიანი დანაშაულის კონსტრუქციას მაშინაც მიმართავს, როდესაც ობიექტისათვის ზიანის მიყენება დაკავშირებულია დანაშაულის საგანზე ზემოქმედებისთან, რაც შეიძლება ადამიანის ან ცხოველის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, თავისუფლების, ღირსების, ან სხვა უფლების დანაშაულის საგანზე ზემოქმედებით. ასეთი, მაგალითად, სხეულის დაზიანება, ქონების განადგურება, მითვისება და ა.შ. ასეთი დანაშაული დამთავრებულია ითვლება იმ მომენტთან, როდესაც განხორციელდა შესაბამისი სისხლის სამართლით გათვალისწინებული ცვლილება.

მატერიალური შედეგით დანაშაულს უნდა მივაკუთვნოთ ისეთი შემადგენლობები, რომლებიც დამთავრებულია ითვლებიან ზიანის განხორციელების კონკრეტული საფრთხის შექმნის მომენტიდან.

ზოგჯერ სისხლის სამართლის კანონით დანაშაული დამთავრებულია ითვლება აკრძალული ქმედების ჩადენისთანავე და არ მოითხოვს შემდგომ შედეგებს, როგორც მის აუცილებელ ელემენტზე. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 128-ზე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული (განსაცდელში მიტოვება) დამთავრებულია ითვლება, დამოუკიდებლად იმისა, აქვს თუ არა გარდაიცვალა დაზარალებული, ან გადაარჩინეს. აქ შედეგი შემადგენლობის გარეთაა. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა დგება განსაცდელში მიტოვების გამო, ასეთ დანაშაულს სისხლის სამართალში უწოდებენ ფორმალურ დანაშაულს.

ფორმალურ, შედეგგარეშე შემადგენლობებს კანონმდებელი მაშინ აყალიბებს, როდესაც:

ა) შედეგი გარდუვალია ზოგადი დანაშაულის განსაზღვრული მოქმედების შესრულებასთან ერთად და ამიტომ მათი ერთმანეთისაგან გამოჯენა შეუძლებელია. ასეთია, მაგალითად თავისუფლების უკანონო აღკვეთა, დეკლარირება;

ბ) როდესაც განსაზღვრულმა მოქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა დანაშაულებრივი შედეგები და ამის გამო მათი კონკრეტული კანონში დიდ სიმკვრივესთან დაკავშირებით;

გ) კანონით დასაცავი სიკეთე იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებელი შეუძლებლად თვლის დანაშაულის დამთავრება ნაშთილი ზიანის დადგენას დაუკავშიროს. ამგვარი დანაშაულის მაგა-

ლითად შეიძლება დაეცასხელოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 224-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული - ბანდიტიზმი, ბანდიტიზმი დამთავრებულად ითვლება თავად შეიარაღებული ჯგუფის შექმნის მომენტიდან, შედეგადიან დანაშაულის და კონკრეტული საფრთხის შემქმნელი დანაშაულის დროს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს მიზეზობრივი კავშირის საკითხს. შედეგი მხოლოდ მაშინ შეეცადება პირს, როდესაც მისი გამომწვევი მიზეზი მისი მოქმედება ან უმოქმედობა იყო.

§ 4. მიზეზობრივი კავშირი

მიზეზობრივი კავშირი მატერიალური დანაშაულის ობიექტური მხარის ერთ-ერთი ნიშანია. მის გარეშე შეუძლებელია პირს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისროს, ეს იმას ნიშნავს, რომ დამდგარი მართლსაწინააღმდეგო შედეგი აუცილებლად მიზეზობრივი კავშირში უნდა იყოს პირის მიერ ჩადენილ ქმედებასთან.

მიზეზობრივი კავშირის პრობლემა სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და სასამართლო პრაქტიკის ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემაა. ეს პრობლემა საგანგებოდ გამოიკვლია პროფ. თ. წერეთელმა¹. ჩვენ უპირველესად სწორედ მის შეხედულებებს შევეხებით.

უპირველეს ყოვლისა, აღვნიშნავთ, რომ უცხოურ სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში ყველაზე მეტად პოპულარულია როგორც მეცნიერებაში ისე სასამართლო პრაქტიკაში ორი თეორია: პირველი - ეს არის ეკვივალენტობის ანუ პირობათა ტოლფასოვნების თეორია და მეორე - ადეკვატური თეორია.

ეკვივალენტობის თეორიის წარმომადგენელთა აზრით მიზეზობრივი კავშირი მოქმედებასა და შედეგს შორის ყოველთვის არსებობს, როდესაც ეს მოქმედება ამ შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო. მათ ყველა წინა პირობა თანაბარმნიშვნელოვან პირობად მიაჩნიათ. სწორედ ეს თეზისია მიუღებელი. იგი არ იძლევა შესაძლებლობას ერთმანეთისაგან გაეყოფნით დანაშაულის მომზადება და მტკიცეობა. საქმე ისაა, რომ თუ შედეგის წარმოშობის ყველა პირობა თანაბარ როლს ასრულებს, მაშინ არავითარი საფუძველი არ არსებობს ობიექტურად მეტი იურიდიული მნიშვნელობა მივაჩიოთ მოქმედებას, რომლითაც იწვება დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება, ვიდრე მოსაშუა-

დებელ მოქმედებას. ხსენებული თეორიით შეუძლებელია ობიექტური ნიშნის მიხედვით ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს თანამონაწიდეზნი.

ისიც განათვალისწინებულია, რომ თუ ყველა პირობა მიზეზობრიობის თვალსაზრისით თანასწორუფლებიანია, მაშინ მიზეზობრივი კავშირი არ შეიძლება მხედველობაში მივიღოთ ქმედების დასჯადობის დროს. გამოდის, რომ დასჯადობა დამოკიდებული ყოფილა მხოლოდ პასუხისმგებლობის სუბიექტურ საფუძველზე.

მიზეზობრიობის ადეკვატური თეორიის მიხედვით პირობათა ტოლფასოვნება მართებულია მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც საქმე კონკრეტულ მიზეზობრივ კავშირს შეეხება, მაგრამ ამ თეორიის მიმდევართა აზრით, კონკრეტული მიზეზობრივი კავშირი მიუღებელია, რადგან იგი მეტად აფართოებს პასუხისმგებლობას და არ იძლევა საქმის სამართლიანი გადაწყვეტის შესაძლებლობას. მეცნიერებამ განუ უნდა დატოვოს მიზეზობრიობის ფილოსოფიური გაგება, რომელსაც საქმე აქვს კონკრეტულ მიზეზობრიობასთან და უნდა გამოიყენოს აბსტრაქტული მიზეზობრივი კავშირი, რომელიც სამართლის განმაზოგადებელ ტენდენციას შეესაბამება.

ნათუღყოთ ამ თეორიის გამოყენების უმართლობა ბრალეული პასუხისმგებლობის დასახატუთებლად, დამანაშაულთა თავისი ბოროტი განზრახვის განსახორციელებლად ისარგებლა მხოლოდ მისთვის ცნობილი ინდივიდუალური გარემოებებით და ისეთი საშუალება გამოიყენა, რომელიც საზოგადოდ ხელს არ უწყობს შედეგის განხორციელებას. მაგალითად, დამანაშაულმა იცის, რომ დასარაღებულმა თავის ტყინის დათვალება გადიიტანა ამათ კი გამოიწვია თავის ტყინის ისეთი დათვალება, რომ საკმარისია მსუბუქი დარტყმა თავში და იგი მოკვდება. ბოროტმოქმედმა რომელმაც იცის ეს, თავში მსუბუქად ჩაარტყამს ჩიბუხს და მოკლავს კაცს.

ადეკვატური თეორიის თვალსაზრისით მოტანილ მაგალითში უარყოფილი უნდა იქნეს მიზეზობრივი კავშირი ბოროტმოქმედის მოქმედებასა და დამანაშაულის სიკვდილს შორის, თუ არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი, მაშინ არც ბრალის საკითხი წარმოიშობა და, მაშასადამე, ბოროტმოქმედი უნდა გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან. როგორც დავრწმუნდით თუ მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა არა-ადეკვატური იყო, მაშინ ამ თეორიას არ ძალუქს პასუხისმგებლობის დასახატუთება.

სამჯთურ სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში და ასევე სასამართლო პრაქტიკით კარგა ხანია შესაძინევი გახდა მიზეზობრივი კავშირი ცნების შეზღუდვის ტენდენცია. ამ ტენდენციის დაზადანტურებულია მიზეზობრიობის ცნების შეზღუდვა აუცილებელი ან პირ-

¹ იხ. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. М., 1963.

დაპირი" თუ უშუალო მიზეზობრივი კავშირით. მიზეზობრივ კავშირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის გადაჭარბებული მნიშვნელობა ეძლევა. მიზეზობრივი კავშირის საშუალებით ცდილობენ მიიღონ სამართლიანი და კანონიერი გადაწყვეტილება, მაგრამ საქმე ისაა, რომ მხოლოდ მიზეზობრიობით არ შეიძლება გადაწყვეტს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი.

ჩვენ დასაბუთებულად მიგვაჩნია პროფ. თ. წერეთლის თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ თუ ადამიანის მოქმედება დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, ე.ი. თუ მან სხვა ფაქტორებთან ერთად ხელი შეუწყო მართლსაწინააღმდეგო შედეგის წარმოშობას, ეს საკმარისია ეცნოთ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა ადამიანის ქმედებასა და შედეგს შორის. სწორედ ეს თვალსაზრისია ასახული საქართველოს სსკ-ის მე-8 მუხლის მეორე ნაწილში: „მიზეზობრივი კავშირი არსებობს მაშინ, როდესაც ქმედება წარმოადგენდა ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ან კონკრეტული საფრთხის აუცილებელ პირობას, ურთმლისოდაც ამჯერად ეს შედეგი არ განხორციელდებოდა ან ასეთი საფრთხე არ შეიქმნებოდა“.

პროფ. თ. წერეთელი თავს არ არიდებს იმ საკითხის გადაწყვეტას, თუ როგორ უნდა დადგინდეს, რომ ადამიანის მოქმედება დანაშაულებრივი შედეგის აუცილებელი პირობა იყო? მისი აზრით, ადამიანის ქცევა მაშინ უნდა ჩაითვალოს ასეთი შედეგის აუცილებელ პირობად, როდესაც ქმედების გარეშე შედეგი არ განხორციელდებოდა. იმის დასადგენად, განხორციელდებოდა თუ არა შედეგი „შეიძლება გამოვიყენოთ ქმედების აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდი, ე.ი. ჩვენს წარმოდგენაში დაეშვათ, რომ ეს ქმედება ადამიანს არ ჩაუდგენია, თუ ასეთი აზრობრივი გამოთიშვისას აღმოჩნდება, რომ შედეგი მაინც დადგებოდა, თანაც დადგებოდა სწორედ იმ დროს და იმ სახით, როგორც იგი სინამდვილეში განხორციელდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანის მოქმედება არ ყოფილა მიზეზობრივ კავშირში შედეგით, ხოლო, პირიქით, თუ აღმოჩნდება, რომ მოქმედების არარსებობის შემთხვევაში შედეგი ან სრულიად არ დადგებოდა ან სხვა დროს თუ სხვა წესით დადგებოდა, ვიდრე იგი სინამდვილეში განხორციელდა, ეს იმას აღსატურებს, რომ ადამიანის მოქმედება იყო საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აუცილებელი პირობა“.

ნათელია, სოვეჯერ იმის დადგენა, განხორციელდებოდა თუ არა შედეგი ადამიანი ქმედების გარეშე, ერთობ კი ძნელია. გამოძიების ორ-

განო და სახამართლო ასეთ შემთხვევაში მიმართავს ექსპერტს, რომელსაც სპეციალური ცოდნისა და გამოცდილების მეოხებით შეუძლია პასუხი გასცეს საძიებელ კითხვაზე.

§ 5. დანაშაულის ჩადენის ადგილი, დრო, ვითარება, საშუალება, იარაღი, ხერხი

ამ პარაგრაფის სათაურში მოხსენიებული ნიშნები დანაშაულის ობიექტურ მხარეს მიეკუთვნება. მათი მნიშვნელობა ბევრადაა დამოკიდებული შესაბამისი კანონის დისპოზიციის სტრუქტურაზე.

დანაშაულის ჩადენის ადგილი ეს არის განსაზღვრული ტერიტორია, სადაც იქნა ჩადენილი დანაშაული. მაგალითად, საქართველოს სსკ-ის მე-300 მუხლით დანაშაულადია მიჩნეული თევზის ან წყლის სხვა ცოცხალი ორგანიზმის უკანონოდ მოპოვება საქართველოს კონტინენტურ შეღუხზე, ტერიტორიულ წყლებში, განსაკუთრებული ეკონომიკურ ზონაში ან შიდა წყლებში.

დანაშაულის ჩადენის დრო – ეს არის დროის განსაზღვრული პერიოდი, როდესაც შეიძლება ჩადენილი იქნეს დანაშაული. მაგალითად, საქართველოს სსკ-ის 163-ე მუხლით ისჯება საარჩევნო ან სარეჟერანდუო კომისიის მუშაობისათვის ხელის შეშლა. ეს დანაშაული გულისხმობს ამ ქმედების ჩადენას არჩევნების ან რეჟერანდუმის ჩატარებისას.

ნათელია, რომ კანონით გათვალისწინებული ამდაგვარ შემთხვევებში ქმედების ჩადენის დრო შესაბამისი დანაშაულის ნიშნებს წარმოადგენენ.

დანაშაულის ჩადენის ვითარება – ეს არის ის ობიექტური პირობები, რომელთა არსებობისას ხდება დანაშაულის ჩადენა. დანაშაულის ჩადენის ვითარებამ შეიძლება უშუალოდ იმოქმედოს ქმედების საშიშროებაზე. მაგალითად, სსკ-ის 410-ე მუხლის პირველი ნაწილით ლაქირაუბულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში მკაცრ სასჯელს იწვევს. აქ სასჯელის გამკაცრებაზე იმოქმედა შექმნილმა ვითარებამ, ამ შემთხვევაში კონფლიქტმა, საომარმა მოქმედებამ. სსკ-ის მეცამეტე კარში, რომელიც ითვალისწინებს დანაშაულს სამხედრო საშახურის წინააღმდეგ, უფრო მკაცრი სასჯელია დაწესებული, თუ შესაბამისი დანაშაული იმის დროს ან საბრძოლო ვითარებაშია ჩადენილი. დანაშაულის ჩადენის საშუალება და იარაღი ამბობს პასუხისმგებლობას. მათმა გამოყენებამ შეიძლება

¹ იხ. თ. წერეთელი, გ. ტყეშელაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 266.

სწორედ ამის გამო ცალკე გამოყოფს და გაძლიერებულ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას აწესებს ცეცხლსასროლი იარაღის მართლსაწინააღმდეგო შეძენის, შენახვის ტარების, დამზადების, გადაზიდვის, გადაგზავნის ან გასაღებისათვის.

დასასრულ, კანონმდებელი ითვალისწინებს იმ ხერხებსა და მეთოდებს, რომლებსაც დამნაშავე იყენებს დანაშაულის ჩასაღწეოდ. საზოგადოდ, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში დანაშაულის ჩადენის ხერხი სხვადასხვაგვარადაა ასახული. ზოგჯერ კანონმდებელი მიუთითებს დანაშაულის ჩადენის ერთ ხერხზე, ზოგჯერ ჩამოთვლილია დანაშაულის ჩადენის რამდენიმე ან სანიშნო ხერხები, ხდება ისეც, რომ დანაშაულად ითვლება მისი ნებისმიერი ხერხით ჩადენა.

X თავი

დანაშაულის სუბიექტური მხარე

§ 1. დანაშაულის სუბიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა

დანაშაულებრივი ქმედება, უპირველეს ყოვლისა, იმ ობიექტური პროცესების მხრივ განიხილება, რომლებიც პირის ნებით იქნა გამოწვეული. ასეთ შემთხვევაში ჩვენ გვაინტერესებს იმ კავშირის დადგენა, რომელიც პირის ნებელობით ქცევასა და დამდგარ შედეგს შორის არსებობს, იმისდა მიუხედავად ითვალისწინებდა თუ არა იგი ამ ქმედების დანაშაულებრივ ანდა შეუძლო თუ არა გაეთვალისწინებინა ეს შედეგები.

დანაშაულებრივი ქმედება გარდა მოხსენებული ობიექტური პროცესებისა, განიხილება მოქმედი პირის ნების შინაარსის მიხედვით. ასეთ შემთხვევაში გამოხატუებულია იმ წარმოდგენებისა და ემოციების შინაარსი, რომლებიც თან ერთვის ნების გარეგან გამოვლინებას ანუ აქ იგულისხმება ის პროცესები, რომლებიც პირის ფსიქიკაში მიმდინარეობს.

ადამიანის ფსიქიკა წარმოადგენს მისი ცხოვრების შინაგან შინაარსს, მის აზრებს, გრძნობებს, განზრახვას, ნებელობას. ფსიქოლოგიაში ფსიქიკურ პროცესებს ჩვეულებრივად შემდეგნაირად ყოფენ: ინტელექტუალური (შემეცნებითი), ემოციური და ნებელობითი. ნათელია, ასეთ დაყოფას პირობითი ხასიათი აქვს. ეს პროცესები ერთმანეთთან ორგანულ კავშირში არიან. სწორედ ამ ერთიანობას ასახავს ადამიანის ფსიქიკა. ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ დანაშაულის სუბიექტური მხარის შინაარსი და მნიშვნელობა ფსიქიკის მოხსენიებული ელემენტების ანალიზის საფუძველზე უნდა დადგინდეს.

რასაკვირველია, დანაშაულის სუბიექტური მხარის შემადგენელი ნიშანი თავისებურად ასახავს დანაშაულის ფსიქიკურ შინაარსს. როგორც განზრახი ისე გაუფრთხილებლობითი ბრალის განსაზღვრებისას სათვალავში მიღება ფსიქიკის ორი ელემენტი – ინტელექტუალური და ნებელობითი. ბრალის ფორმების განსაზღვრისას არ მიუთითებენ ფსიქიკური პროცესების ემოციურ შინაარსზე. ზოგჯერ დამნაშავის ემოციური მდგომარეობა (მაგალითად, აფექტი, ანუ პირის ძლიერი ემოცია, გათვალისწინებულია ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობაში. მაგალითად, ასეთია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის

111-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული – განზრახ მკვლელობა უეცარო, ძლიერი სუბიექტური აღუდგების მდგომარეობაში დანაშაულის მიზნის შინაარსი ამოიწურება ინტელექტითა და ნებულობით.

სწორედ ქმედების სუბიექტური მიხარისათვის დამახასიათებელი ნიშნები ქმნის საფუძველს ბრალეული პასუხისმგებლობისათვის. ბრალის გარეშე არ არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ამასთან ერთად, ბრალის ცნება შეიცავს არა მარტო შესაბამის ფსიქიკურ ნიშნებს (ბრალის აღწერილობითი მომენტი) არამედ პირის შეფასების ანუ გაიციხვის მომენტს (ნორმატიული მომენტი). ამ ორი მომენტის ზინთუხის საფუძველზე ბრალის ცნება შეიძლება ასე განისაზღვროს: ბრალი არის პირის გახაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედებისა და მისი შედეგისადმი.

როგორც აღვნიშნეთ, სისხლის სამართლის კანონი შეიცავს ინტელექტუალურ და ნებულობით მომენტებს. ამ მომენტების შინაარსისა და თანაფარდობის მიხედვით ერთმანეთისაგან განახვევებენ განზრახ დანაშაულსა და გაუფრთხილებლობით დანაშაულს (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 და მე-10 მუხლები). თავის მხრივ განზრახ დანაშაული იყოფა ორ სახედ – პირდაპირი და არა-პირდაპირი განზრახვა, ხოლო გაუფრთხილებლობას ასევე ორი სახე აქვს: თვითმედროვნება და დაუფერობა.

ბრალის ფორმებად დაყოფას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. ბრალის ფორმა სათვალავს ქმედების საშიშროების ხარისხს და შესაძლებელს ხდის დანაშაულებრივი ქმედების გამოჯენას არაღიანაშაულებრივი ქმედებისაგან. მაგალითად, შეიძლება მოხდეს ისე, რომ კანონმდებელმა დანაშაულად მიიჩნიოს ქმედება, რომელიც განზრახი ბრალით ხასიათდება. ამდაგვარი ქმედება, რომელიც გაუფრთხილებლობით იქნება ჩადენილი, დანაშაულად არ ჩითვლება. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 115-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას თვითმკვლელობამდე შეყვანისათვის, გულისხმობს მხოლოდ განზრახ ბრალს. ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა არ გამოიწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ბრალის ფორმას კანონმდებელი ითვალისწინებს დანაშაულთა კლასიფიკაციისას. მაგალითად გაუფრთხილებლობითი დანაშაული არ შეიძლება მიეკუთვნოს განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჯგუფს (იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლი). ხათუიდავეში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ ბრალის ფორმას დიდი მნიშვნელობა აქვს სასჯელის ინდივიდუალიზაციის დროს.

§ 2. განზრახვა და მისი სახეები

განზრახვა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად ორი სახისაა: პირდაპირი და არაპირდაპირი. ხსენებული მუხლის მეორე ნაწილში პირდაპირი განზრახვა ასეა განსაზღვრული: „ქმედება პირდაპირი განზრახვითაა ჩადენილი თუ პირს გაცნობიერებული აქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და ხურდა ეს შედეგი ანდა ითვალისწინებდა ასეთი შედეგის განხორციელების გარდუვალობას“.

ამრიგად, კანონმდებელი პირდაპირი განზრახვის განსაზღვრისათვის, ისე როგორც ბრალის სხვა ნაირსახეობისათვის, იყენებს ფსიქიკის ინტელექტუალურ და ნებულობით ელემენტებს. სახელდობრ, ეს ელემენტები ასეა ჩამოყალიბებული:

1) პირის მიერ თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობის გაცნობიერება;

2) მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გარდუვალობა ანდა ასეთი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა;

3) მათი განხორციელების სურვილი.

პირველი ორი ნიშანი ახასიათებს სუბიექტის ფსიქიკაში მიმდინარე პროცესებს და შეადგენს პირდაპირი განზრახვის ინტელექტუალურ ელემენტს.

შესაძე ნიშანი, რომელიც გამოიხატება შედეგის სურვილში, შეადგენს პირდაპირი განზრახვის ნებულობით ელემენტს.

პირდაპირი განზრახვით დანაშაულის ჩადენისას ინტელექტუალური მომენტი გამოიხატება იმაში, რომ პირს გაცნობიერებული აქვს თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა და ითვალისწინებს მისი შედეგის დადგომის შესაძლებლობას ან გარდუვალობას. მართლწინააღმდეგობის გაცნობიერება ნიშნავს იმას, რომ იგი ითვალისწინებს ამ ქმედებას როგორც ფაქტობრივ ისე მის სოციალურ ხასიათს.

მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გათვალისწინება ნიშნავს იმას, რომ პირი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას, რაც უნდა მოჰყვეს მის მიერ ჩადენილ ქმედებას.

კანონის შესაბამისად პირდაპირი განზრახვისას გაცნობიერებას შეიძლება ორი განსხვავებული ხასიათი აქონდეს – პირი შეიძლება ითვალისწინებდეს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების ან შესაძლებლობას ან გარდუვალობას. შედეგის განხორციელების აუცილებლობას პირი ითვალისწინებს მაშინ, როცა მისი აზრით იყენებს აბ-

ხოლუტურად საიმედო საშუალებას, უოქვაო მსხვერპლის ორგანიზმში შეკავს ისეთი საწამლაი, რომელმაც, როგორც თვითონ ფიქრობს, უცილობლად უნდა მოკლას ადამიანი. ასეთ შემთხვევაში სუბიექტის ცნობიერება გამოირიცხავს რაიმე ისეთ გარემოებას, რომელიც შეუძლებელს გახდის სასურველ შედეგს.

თუ მართლსაწინააღმდეგო შედეგის მიმართ ყოველთვის საკმარისია მისი განსორციელების შესაძლებლობის გათვალისწინება, შეუძლებლობის სხვა ნიშნების მიმართ ზოგჯერ საჭიროა პირმა დანამდეგლებით იცოდეს ამ ნიშნების არსებობა. მაგალითად, იმისათვის, რომ პირს დაეკისროს პასუხისმგებლობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ა“ პუნქტით „დამნაშავესათვის წინასწარი შეცნობით ორსული ქალის მკვლელობისათვის“, საჭიროა იგი დარწმუნებული იყოს ქალის ორსულობაში.

ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობა ისეა აგებული, რომ კანონში მითითებულია მხოლოდ მოქმედება (უმოქმედობა) და მითითებულია მხოლოდ ის თვისებები, რომლებიც მას დანაშაულებრივ ხასიათს აძლევს, ხოლო შედეგის შემდგომი განხორციელება ამ დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს არ წარმოადგენს. ასეთი დანაშაულის განსრავ ჩადენისას პირის წარმოდგენა უნდა ერყმდებოდეს თავად ქმედებაზე და კანონში მითითებულ მის თვისებებზე და არა შედეგზე. რომელიც მას შეიძლება მოჰყვეს. მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 373-ე მუხლში გათვალისწინებული ცრუ დასმენის ობიექტური მხარე აღწერილია როგორც დანაშაულის ჩადენის შესახებ ცრუ დასმენა. ამ დანაშაულისათვის საკმარისია თავად ფაქტი ცრუ დასმენისა და მისთვის საჭირო არ არის ზიანის მოყენება მართლმსაჯულების ან დაზარალებულის პირადი ინტერესისათვის, ანდა ასეთი ინტერესის დაზიანების რეალური საშიშროების შექმნა. მთავარია, თავად სუბიექტს გაცნობიერებული აქონდეს დასმენის ცრუ ხასიათი.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს ეკუთვნის არა მარტო ფაქტობრივი გარემოებანი, არამედ შეფასებითი ნიშნები. რა თქმა უნდა, შეუძლებელია დამნაშავეს ზუსტად აქონდეს გაცნობიერებული შეფასებითი ნიშნის სრული შინაარსი. ამიტომ განსრავის არსებობისათვის საკმარისია უფრო შეზღუდული წარმოდგენა ასეთი ელემენტის შესახებ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლი განასხვავებს განსრავის ორ სახეს: პირდაპირსა და ექვემდებარებულს განსრავის ამ ორ უმნიშვნელოვანეს სახეს კანონი განსაზღვრავს – ინტელექტუალურ და ნებელობით ნიშნებზე მიუნიშნება.

პირდაპირი განსრავის ნებელობითი მომენტი ხასიათდება დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების სურვილით. შედეგისადმი ასეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება არსებობს, უპირველეს ყოვლისა, იმ შემთხვევაში, როდესაც ამ შედეგის განხორციელება სუბიექტის უშუალო მიზანს წარმოადგენს. მაგალითად, იგი შურისძიების მოტივით ცეცხლს წაუკიდებს შტრის სახლს.

შეიძლება მოხდეს ისე, რომ დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება სუბიექტის უშუალო მიზანს არ წარმოადგენს. ამის მოუხედავად ასეთი ქმედება მაინც პირდაპირ განსრავის მოკუთვნილება. მართალია, ასეთ შემთხვევაში სუბიექტის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას არა აქვს ისეთი შეკუთრად გამოხატული ემოციური ხასიათი, როგორც პირველ შემთხვევაში, გარკვეული შედეგის განხორციელებას იგი მიიჩნევს როგორც საშუალებას იმ ძირითადი მიზნის მისაღწევად. საამისო მაგალითად, შეიძლება ასეთი დანაშაული მოვიტანოთ: პირს სურს თავი გაითავისუფლოს აღმშენის გადახდისაგან, ამის გამო მან მოკლა შეილი, თუმცა იგი, რასაკვირველია, ამჯობინებდა შეილი ბუნებრივი სიკვდილით დაღუპულიყო და არა მისი ხელით.

პირდაპირი განსრავად ჩათვლება აგრეთვე სუბიექტის ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება თანამდევ შედეგთან, თუკი ეს შედეგი მის წარმოდგენაში განუყოფელია დაკავშირებული მის მიერ უშუალოდ ნასურველ შედეგთან. ასეთ შემთხვევაში სუბიექტი ითვალისწინებს, რომ მის ქმედებას უცილობლად მოჰყვება თანამდევ შედეგი. ეინადან ეს თანამდევ შედეგი განუყოფელია დაკავშირებული დამნაშაულის მიერ დასახულ მიზანთან, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქმე გვაქვს დამნაშაულის ისეთ ნებელობასთან, რომელიც ერთობლივობად მოიცავს დამდგარ შედეგს, რომლის განხორციელება მას გარდაუდებლად მიანდა. უთქვამთ, პირი განსრავის სახლის გადაწვას. პირის სება აქ მოიცავს ამ მოქმედებასთან განუხრელად დაკავშირებულ შედეგს – იქ მყოფ იმ პირთა დაღუპვას, რომელთაც არ შეუძლიათ თავის გადარჩენა, ძვირვასი ნივთების დაღუპვას და ა.შ. ყველა ეს თანამდევ შედეგი მხედველობაში მიიღება ნებელობითი გადაწყვეტილებით და ამიტომ მოცულია პირდაპირი განსრავით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად არაპირდაპირია განსრავის ის სახე, როდესაც პირს გაცნობიერებული აქონდა თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და არ სურდა ეს შედეგი, მაგრამ შეგნებულად უშეკბდა იმ გულგრილად ეკიდებოდა მის დადგომას.

არაპირდაპირი განზრახვა მსგავსია პირდაპირი განზრახვისა ინტელექტუალური ელემენტის მიხედვით, კერძოდ იმით, რომ აქაც კანონით აუცილებელია ქმედების მართლწინააღმდეგობის გაცნობიერება მაგრამ ინტელექტუალური ელემენტის მეორე ნიშნის — მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობის მიხედვით არაპირდაპირი განზრახვა მნიშვნელოვნად განსხვავდება პირდაპირი განზრახვის შესაბამისი ნიშნისაგან. უპირველეს ყოვლისა, არაპირდაპირი განზრახვისას გამოირჩეულია მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების აუცილებლობის გათვალისწინება, რადგანაც ასეთი გათვალისწინება წარმოადგენს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დამახასიათებელ ნიშანს. საკულისხმოა ისიც, რომ თუ პირდაპირი განზრახვისას სუბიექტი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების აღბათობის უფრო მაღალ ხარისხს, არაპირდაპირი განზრახვისას ითვალისწინებს უფრო მეტად, მაგრამ მნიშვნელოვანი აღბათობით მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელებას. მაგალითად, ხუბიქტმა გადაწვა თავისი მეუღლის სახლი. იგი მოქმედებდა პირდაპირი განზრახვით, ითვალისწინებდა დიდი მატერიალური ზიანის მიყენებას. იგი ვერ შეაჩერა იმას, რომ სახლში იმყოფებოდა სახლის მეპატრონის მოხუცი დედა. მოკვლულ შემთხვევაში ეს პირი უშვებდა დედის სიკვდილს, მაგრამ იმავედროულად უშვებდა იმის შესაძლებლობას, რომ ამ მოხუც ქალს შეეძლო თავი გადაერჩინა. იგი დაიღუპა, მისი სიკვდილის მიმართ ეს სუბიექტი არაპირდაპირი განზრახვით მოქმედებდა.

კანონი არ ითვალისწინებს განსხვავებულ სახეებს პირდაპირი თუ არაპირდაპირი განზრახვით მოქმედი პირისათვის. ამის მიუხედავად განზრახი ბრალის ამ ორი სახის გამოჯანსაღება პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, რადგან ზოგჯერ ქმედების შეფასება სხვადასხვაა იმის მიხედვით, პირდაპირი განზრახვით მოქმედებდა პირი თუ ევენტუალური განზრახვით. საქმე ისაა, რომ ზოგიერთი ქმედება შეიძლება ჩადენილ იქნეს მხოლოდ პირდაპირ განზრახვით, რადგან ასეთია თავად ჩადენილი დანაშაულის ბუნება და იმიტომ, რომ კანონის რედაქცია ითვალისწინებს შესაბამისი ქმედების პირდაპირი განზრახვით ჩადენას. მაგალითად თუ კანონში მითითებულია ქმედების მიზანზე, ასეთი დანაშაული ევენტუალური განზრახვით არ შეიძლება ჩადენილი იქნეს. აგრეთვე დიდი უმრავლესობა თვლის, რომ ევენტუალური განზრახვით დანაშაულის მომზადება და მკვლელობა არ შეიძლება.

ევენტუალური განზრახვით მოქმედი პირი შეიძლება სხვადასხვა მიზნით მოქმედებდეს, ეს მიზანი შეიძლება ან მართლსაწინააღმდეგო იყოს, ან დანაშაულებრივი. თუ მიზანი დანაშაულებრივია, ასეთ შემთხვევა-

ში საქმე ევენტუალური განზრახვის კომპინაციასთან: პირდაპირი განზრახვისა ამ პირითავე დანაშაულებრივი შედეგის მიმართ, რომლის განხორციელებაც სურს დანაშაულებს და ევენტუალური განზრახვისა, რომლის განხორციელებაც უშვებს იგი. მაგალითად, შურისძიების მოტივით პირი თავს ესხმის თავის მეზობელს ოთახში, ხადაც ბეჭეტი ხადასია. იგი ითვალისწინებს, რომ შეიძლება ტყუილ სხვადაც მოახვედროს, ასეთ შედეგს შეგნებულად უშვებს. ასეთი შედეგი მართლაც განხორციელდა და გარეშე პირი მართლაც დაიჭრა ეს თანამდევო შედეგი ჩათვლება ევენტუალური განზრახვის ჩადენილ მკვლელობად, ხოლო მეზობლის მკვლელობა პირდაპირი განზრახვით ჩადენილ მკვლელობად.

ევენტუალური განზრახვის ძირითადი ნიშანია ის, რომ პირი ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას. ასეთი შესაძლებლობა გულისხმობს სხვადასხვა შინაარსის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას ასეთი დამოკიდებულების ერთ-ერთი გამოვლინებაა ის შემთხვევა, როდესაც პირი შეგნებულად უშვებს თანამდევ მართლსაწინააღმდეგო შედეგს, რადგან ურიგდება მისი დადგომის შესაძლებლობა. ეს გააუპატიურა უგრძნობლად მოვრალი მ., შემდეგ ბაიკანა ოთახიდან და დაიგდო იატაკზე დერეფანში, ხადაც 24 გრადუსიანი ყინვა იყო. დაზარალებული სხეულის გაყინვისაგან გარდაიცვალა. სასამართლომ ამ საქმის განხილვისას მიუთითა, რომ როდესაც ეს დაზარალებული უგრძნობ მდგომარეობაში ცივ დერეფანში დატოვა, იგი შეგნებულად უშვებდა მისი სიკვდილის შესაძლებლობას.

ევენტუალური განზრახვით ჩადენილ ქმედებად ჩათვლება ის შემთხვევაც, როდესაც პირი გულგრილად ეყიდება მის დადგომას. ასეთ შემთხვევაში იგი ინდეფერენტულია მოსალოდნელი შედეგის მიმართ.

ამგვარად, ევენტუალური განზრახვით მოქმედი პირის ფსიქიკური მდგომარეობა ხასიათდება იმით, რომ იგი ითვალისწინებს თავის ქმედების მართლწინააღმდეგობას, ითვალისწინებს ასეთი შედეგის შესაძლებლობას ანუ კანონის სიტყვებით „შეგნებულად უშვებდა ან გულგრილად ეყიდებოდა მის დადგომას“.

კანონმდებელი იფარგლება განზრახვის მხოლოდ ორ სახეზე — პირდაპირ და არაპირდაპირ განზრახვაზე მითითებით, მაგრამ სისხლის ჰამართლის თეორიისა და სასამართლო პრაქტიკაში ცნობილია განზრახვის სხვა სახეებიც. სახელდობრ, ესენია წინასწარ მოეწყობა და განზრახვა და უეცრად წარმოშობილი განზრახვა.

წინასწარ მოეწყობილი განზრახვა არსებობს მაშინ, როცა პირი ჩვეულოდ იყენებს დროის განმავლობაში ფიქრობდა დანაშაულის შესახებ, ასევე წინასწარ ფიქრობდა დანაშაულის განხორციელებაზე.

ამუშაუებდა დანაშაულის ჩადენის გეგმას, ხერხებს (დანაშაულის ჩადენის ადგილი, დრო, იარაღი, საშუალება და ა.შ.). ამდგომარეობაზე განზრახვა წარმოშობისთანავე არ ხორციელდება. რასაკვირველია ბევრ შემთხვევაში წინასწარ მოფიქრებული განზრახვა უფრო საშიშია, ვიდრე უეცრად წარმოშობილი განზრახვა. ამასთან ერთად წინასწარ მოფიქრებული განზრახვა შეიძლება მოწმობდეს პირის გაუბედაობას, შინაგან სულიერ განცდებს. შეიძლება საპირისპირო შემთხვევა იყოს, როდესაც პირი ყოველგვარი შეეცდომების გარეშე მომენტალურად ჩაიდენს დანაშაულს. საამისო მაგალითად მოყვით ის შემთხვევა, როდესაც დაზარალებული უარს ეუბნება დამნაშავეს მისცეს ამ უკანასკნელს მოსაწყვად პაპიროსი. საპასუხოდ დამნაშავე კლავს დაზარალებულს. სასამართლო პრაქტიკაში ასეთი შემთხვევა განიხილება ხელიგნური ქვენაგრძნობით ჩადენილ განზრახ მკვლელობად (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „გ“ პუნქტი).

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში მხოლოდ ორ შემთხვევაში მიიჩნევენ უეცრად წარმოშობილ განზრახ ჩადენილ დანაშაულს ნაკლებად საშიშად. მხედველობაში გვაქვს აფექტში ჩადენილი მკვლელობა. ასე, უეცარი, ძლიერი სულიერი აღუღებების მდგომარეობაში ჩადენილი მკვლელობა, აგრეთვე ასეთივე მდგომარეობაში ჯანმრთელობის განზრახ მიიღე ან ნაკლებად მიიღე დაზიანება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 111-ე და 121-ე მუხლებით გათვალისწინებული უფრო ნაკლებ სასჯელს იწვევს.

სემით დახასიათებული განზრახვის სახეები განზრახვის წარმოშობის მიხედვითაა კლასიფიცირებული. ცალკე გამოყოფენ განსახედვრულ და განუსახედვრელ, არაკონკრეტულ განზრახვას. პირველ შემთხვევაში პირი უშეებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგს, რომელსაც ნათლად და საკმაოდ მკაფიოდ ითვალისწინებს. ამასთან, განსახედვრული განზრახვა შეიძლება იყოს მარტივი, როდესაც პირი ითვალისწინებს ერთი განსახედვრული შედეგის დადგომას და აღტერნატურად, როდესაც იგი ითვალისწინებს ორი ან მეტი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას. მაგალითად, მკვლელი მოქმედებს განსახედვრული განზრახვით, თუ იგი ითვალისწინებს დაზარალებულის სიკვდილს გულში დანის ჩარტყმით. ხოლო, ის, რომელმაც დაზარალებულს დანა მუცელში ჩარტყა, მოქმედებს აღტერნატურული განზრახვით, რადგანაც იგი ითვალისწინებს ამის შედეგად ან დაზარალებულის სიკვდილს ან უკანასკნელის ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებას ან სურს ანდა შეგნებულად უშეებს ერთ-ერთი ამ შედეგის განხორციელებას.

განუსახედვრელი განზრახვისას მართალია პირი ითვალისწინებს დანაშაულებრივ შედეგს, მაგრამ ეს შედეგი მის ცნობიერებაში არაა კონკრეტულად ხისხლის სამართლის თეორია და სასამართლო პრაქტიკა ასეთ შემთხვევაში პასუხისმგებლობის განსახედვრას მოითხოვს ფაქტობრივად მიყენებული შედეგების მიხედვით, რადგანაც დამნაშავე ითვალისწინებდა ნებისმიერი ამ შედეგის დადგომას, სურდა ან შეგნებულად უშეებდა მის დადგომას.

§ 3. გაუფრთხილებლობა და მისი სახეები

სასამართლო პრაქტიკას უმთავრესად ხაქმე აქვს განზრახ დანაშაულთან, რადგან ეს უკანასკნელი გაცილებით უფრო გაერცელებულია, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ გაუფრთხილებლობითი ბრალის ცნება უფრო ვიწროა, ვიდრე განზრახი ბრალისა. ზოგიერთი დანაშაულებრივი ქმედება არ შეიძლება ჩადენილი იქნეს გაუფრთხილებლობით ან კანონის პირდაპირი მოთხოვით ან შესაბამისი ქმედების ბუკების გამო. მაგალითად, კანონი გამოიცხადებს პასუხისმგებლობას დანაშაულის მოშადების ან მკვლელობისათვის გაუფრთხილებლობით. ბევრი კანონი არ ცნობს გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობას. ამასთან ერთად, კანონმდებლობა იცნობს ისეთ დანაშაულებრივ ქმედებებს, რომელთა ჩადენა მხოლოდ გაუფრთხილებლობით შეიძლება, მაგალითად სამსახურებრივი გულგრილობა (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 342-ე მუხლი).

გაუფრთხილებლობა ბრალის განსაკუთრებული, სპეციფიკური ფორმაა. გაუფრთხილებლობით შეიძლება ჩადენილი იქნეს ის დანაშაულებრივი მოქმედება, მაგალითად შემადგენლობას შეიცავს, ე.ი. დანაშაული რომლის პრაქტიკური შარე შეიცავს კანონით გათვალისწინებულ მართლსაწინააღმდეგო შედეგს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 111-მ მუხლი ითვალისწინებს გაუფრთხილებლობითი ბრალის ორ სახეს: თვითმკვლელობა და დაუდევრობას. მე-10 მუხლის მე-1 ნაწილის თანახმად ქმედება თვითმკვლელობითაა ჩადენილი, თუ მისი გაყენობიერებული ქონდა წინდაცვლელობის ნორმით აკრძალული ქმედება, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას. მაგრამ უნაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ ამ შედეგს თავიდან აცილებდა.

კანონის მიხედვით თვითმკვლეობის ინტელექტუალური მომენტი წარმოადგენს განზრახი ბრალისათვის როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდა-

პირი განზრახვისათვის დამახასიათებელ ინტელექტუალურ მომენტს. ორივე ამ შემთხვევაში პირი ითვალისწინებს თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას, მაგრამ პირის მიერ მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის გათვალისწინების ცნება არსებითად განსხვავდება გაუფრთხილებლობითი ბრალის ორივე სახისათვის დამახასიათებელი გათვალისწინებისაგან.

ევენტუალური განზრახვისას პირს გაცნობიერებული აქვს კონკრეტული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის რეალური შესაძლებლობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოდ ასეთ ქმედებას შეუძლია გამოიწვიოს ასეთი შედეგი, მაგრამ, მისი აზრით, მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციაში საფრთხის რეალიზაცია გამორიცხებულია. მაგალითად ავტომანქანის მძღოლი მოძრაობის წესების დარღვევით მართავს ავტომანქანას. იგი საერთოდ ითვალისწინებს, რომ ამით იგი შეიძლება ადამიანს შეეჯახოს. შას გათვალისწინებული აქვს არა კონკრეტული, არამედ ზოგადი აბსტრაქტული საშიშროება. პირი, რომელიც ითვალისწინებს შედეგის დადგომას საერთოდ პრინციპში გამორიცხავს შედეგის დადგომას მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში. იგი თვლის, რომ ასეთი მართლსაწინააღმდეგო შედეგი სორციელდება მსგავსი გარემოებების არსებობისას, როცა მანქანას სხვა მძღოლები მართავენ, მისთვის ამდაგვარი შედეგის დადგომა გამორიცხებულია. რადგანაც ფიქრობს, რომ თუ გამოყდილი მძღოლია და ამიტომ, მართლსაწინააღმდეგო შედეგი გამორიცხებულია.

ძირეული განსხვავება თვითიმედოვნებისა განზრახვის, პირველ რიგში არაპირდაპირი განზრახვისაგან ნებელობით მომენტისაგან წარმოედება. არაპირდაპირი განზრახვისას პირი იღებს გადაწყვეტილებას იმოქმედოს განსაზღვრული მიმართულებით, მიუხედავად იმისა, რომ ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას. თვითიმედოვნებისას პირიქით, პირი გადაწყვეტს იმოქმედოს განსაზღვრული მიმართულებით, რადგან იმედოვნებს, რომ მართლსაწინააღმდეგო შედეგს თავიდან აიცილენს. სწორედ პირის შინაგანი რწმენა, რომ შედეგი არ განხორციელდება, წარმოადგენს ერთ-ერთ მოტივს, რაც განაპირობებს მის მიერ ქმედების ჩადენას. არაპირდაპირი განზრახვისაგან განსხვავებით თვითიმედოვნებისას დამნაშავეს ნება მიმართულია დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებისაკენ იმედი, რომელიც ახასიათებს თვითიმედოვნებას, არ ნიშნავს თვითონ განზრახვას, იგი ემყარება კონკრეტულად განსაზღვრულ ფაქტებს, სუბიექტის პირად თვისებას ან გარეგან ძალებს. რომლებსაც დამნაშავეს რწმენით შეუძლია ხელი შეუშალოს დანაშაულებრივი შედეგის დადგომას. საქმე ისაა, რომ ასეთი პირის ეარაუ-

დი უსაფუძვლოა, დაუსაბუთებელი და ზერელე ხაზითს ატარებს. თუ შეცდომას უშვებს მიზეზობრივი კავშირის განვითარების წარმოგებისას, გადაჯარბებულად აყვებებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის ხელისშემშლელ გარემოებას.

გაუფრთხილებლობითი ბრალის მეორე სახეა დანაშაულებრივი დაუდევრობა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად ქმედება დაუდევრობითაა ჩადენილი, თუ პირს გაცნობიერებული არ აქონდა წინდახედულების ხორმით აკრძალული ქმედება, არ ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას შესაძლებლობას, თუმცა ამის გათვალისწინება მას ევალებოდა და შეეძლო კრდეც.

დაუდევრობა და თვითიმედოვნება ბრალის ერთი ფორმის გაუფრთხილებლობის სახეებია. აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს ამ სახეების ერთმანეთთან გარკვეული მსგავსება. საქმე ისაა, რომ მათ ფსიქოლოგიური და სოციალური ფესვები ერთნაირი აქვთ. ამ ერთიანობას აპირობებს პიროვნების ისეთი უარყოფითი ნიშნები, როგორიცაა საზოგადოებაში მოქმედი წესების უგულებელყოფა, დამოკიდებულება საკუთარი მოვალეობებისადმი. ამასთან ერთად, დაუდევრობა განსხვავდება როგორც თვითიმედოვნების, ისე განზრახვისაგან იმით, რომ პირი არ ითვალისწინებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას. რასაკვირველია, მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გაუთვალისწინებლობა არ გამორიცხავს მის გაკიცხვას, თუ ეს შედეგი იყო კანონის მოთხოვნების, წინდახედულების სორმების მოთხოვნების შეუსრულებლობისა პასუხისმგებლობა დაუდევრობისათვის ეუუძნება იმას, რომ პირს აქონდა რეალური შესაძლებლობა გაეთვალისწინებია თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგო შედეგი.

ამრიგად, დაუდევრობის დროს საქმე გვაქვს ინტელექტუალურ ელემენტთან. პირი არ ითვალისწინებს თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომას, თუმცა ვალდებული იყო და შეეძლო გაეთვალისწინებინა, იგი, განსხვავებით თვითიმედოვნებისაგან, დაუდევრობისას პირის წინაშე ხრულიად არ წარმოიშვება საკითხი ამ შედეგის შესახებ. შედეგის გაუთვალისწინებლობა დაუდევრობის დროს შეიძლება იმით იყოს გამოწვეული, რომ პირს გაცნობიერებული არ აქვს თავისი ქმედების ფაქტობრივი თვისებები. მაგალითად, სამედიცინო დამ-გ-მ გამოიღო ავთიიქის კარადიდან ბოთლი უყვრული სითხით, არ დაუხედავს ეტიკეტისათვის დარწმუნებულმა რომ ეს იყო ბრომი, შექსხაუნა ვენაში ავადმყოფს, სითხე ძლიერად მოქმედი შხამ-დი-კით აღმოჩნდა. ამის შედეგად ავადმყოფი გარდაიცვალა.

შეიძლება მოხდეს ისეც, რომ პირს სწორად აქვს გათვალისწინებული თავისი ქმედების ფაქტობრივი ნიშნები, მაგრამ არ ითვალისწინებს, რომ მის მოქმედებას მოჰყვება მართლსაწინააღმდეგო შედეგი, თუმცა ვადადებული იყო და შეეძლო ეს შედეგი გაეთვალისწინებინა.

დაუდევრობის ნებელობითი ელემენტი ხასიათდება იმით, რომ ნებელობით ხასიათს ატარებს პირის მიერ ჩადენილი ქმედება. ამასთან გამოირიცხებულია ქცევის ნებელობითი აქტი, რომელიც მიმართული იქნებოდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის თავიდან აცილებისაკენ.

კანონმდებელი დანაშაულებრივი დაუდევრობის განსაზღვრებას უკავშირებს ორ კრიტერიუმს. პირველი კრიტერიუმი ობიექტურ კრიტერიუმადია მიხედული („გათვალისწინება ევალებოდა“). ხოლო მეორე კრიტერიუმი მიხედულია სუბიექტურ კრიტერიუმად („გათვალისწინება შეეძლო კოდეც“).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ დაუდევრობისათვის აუცილებელია რომ პირმა დაარღვიოს წინდახედულობის მოქმედება. ეს მოთხოვნა ასახულია მე-10 მუხლის მეორე ნაწილის სიტყვებით „ამის გათვალისწინება მას ევალებოდა“. წინდაუხედვაობა ნიშნავს იმას, რომ პირი თავისი საზოგადოებრივი ან სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების ან პროფესიული საქმიანობისას, ანდა ყოველდღიურ ცხოვრებაში არ იცავს წინდახედულობის ნორმებს, რომლებიც გამომდინარეობს წერილობითი ან დაუწერელი, ცხოვრებისეულ პრაქტიკაში დამკვიდრებული წესებიდან. ეს ნორმები მოითხოვენ პირისაგან, რათა თავიდან აიცილოს მართლსაწინააღმდეგო შედეგი. ნათელია, იმის დასადგენად იცაუდა თუ არა პირი წინდახედულების ნორმის მოთხოვნას, სასამართლომ სათვალავში უნდა მიიღოს საქმის ყველა კონკრეტული გარემოება.

წინდახედულების ხარისხი სხვადასხვა იქნება პირის სამსახურებრივ და საზოგადოებრივ მდგომარეობას, მისი პროფესიის მიხედვით. განსაკუთრებით რთულია ისეთი შემთხვევები, როდესაც დარღვეულია ისეთი წინდახედულების დაუწერელი ნორმა, რომელიც საყოფაცხოვრებო ურთიერთობებს შეეხება. დასავლეთ გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში ასეთ შემთხვევაში მიუთითებენ საშუალო ადამიანის კრიტერიუმზე, აქ მხედველობაშია ის, რომ კონკრეტულ ადამიანს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის გათვალისწინების შესაძლებლობა აქვს მაშინ, როდესაც ისეთ ვითარებაში ეს შედეგი შეეძლო გაეთვალისწინებია საშუალო ადამიანს. თუ ეს შეეხება სპეციალური ცოდნის სფეროს, შედეგი შეეძლო გაეთვალისწინებია „საშუალო სპეციალისტს“, რომელიც ფლობს მოცემული პროფესიისათვის აუცილებელ კვალიფიკაციას“ („საშუალო ექიმი“, „საშუალო ინჟინერი და ა.შ.).

მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმის დადგენა საკმარისი არ არის იმ ფსიქიკური ურთიერთობის არსებობისათვის, რომელიც ახასიათებს დაუდევარ ბრალს. აუცილებელია სუბიექტური კრიტერიუმის დადგენა ანუ იმის დადგენა, რომ მოცემულ პირს აქონდა უნარი გაეთვალისწინებია მართლსაწინააღმდეგო შედეგი. აქ მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ პირს თავისი პერსონალური თვისებების, კვალიფიკაციისა და შექმნილი ვითარების თავისებურებათა გამო შეეძლო გაეთვალისწინებია მართლსაწინააღმდეგო შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ პირმა ვერ შეძლო გამოეჩინა სათანადო წინდახედულება ქმედების ჩადენის მომენტში არსებული განსაკუთრებული ან ფსიქიკური მდგომარეობის ან საზოგადოდ მისთვის დასახასიათებელი ინდივიდუალურ თავისებურებათა გამო, მას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება. ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებით მოდიანად ნათელი არ არის დებულება, რომელსაც შეიცავს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც „გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დასაშაულებად, თუ ამის შესახებ მიითითებულია ამ კოდექსის შესაბამის მუხლში“.¹

დანაშაულებრივი დაუდევრობისაგან უნდა განეასხიოთ ე.წ. შემთხვევა ანუ სიიხის არაბრალეულად მიყენება. შემთხვევად ითვლება ისეთი სიტუაცია, როდესაც ქმედების ჩამდენ პირს გაცნობიერებულ არ აქონდა და საქმის გარემოებების მიხედვით არ შეეძლო გაცნობიერებია თავისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგობა ან არ ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას და საქმის გარემოებების მიხედვით არ შეეძლო მისი გათვალისწინება ან არ უნდა გაეთვალისწინებია მისი განხორციელება.

შემთხვევას ახასიათებს ან დანაშაულებრივი დაუდევრობის ობიექტური და სუბიექტური კრიტერიუმების ან ერთ-ერთი ამ კრიტერიუმის არარსებობა. ასეთი ვითარებაში პირი განსაკუთრებულ ფსიქიკურ მდგომარეობაშია. აქედან წარმოდგება ის, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება არ არის მართლსაწინააღმდეგო.

¹ ტურაგი „სისხლის სამართალი“ სოცალი სამართლის მიმოხილვა, თბ., 2002, გვ. 81.

§ 4. დანაშაული ბრალის ორი ფორმით

ჩვეულებრივად დანაშაულის ჩადენა ბრალის ერთი ფორმით, განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ხდება. ამასთან ერთად ზოგჯერ კანონმდებელი ქმედების ნიშნებს ისე აყალიბებს, რომ აუცილებელი ხდება ბრალის ორი ფორმის დადგენა. ასეთ შემთხვევაში ცალკეა დასადგენი ბრალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების (მოქმედების ან უმოქმედობის) და ცალკე ამ ქმედებით გამოწვეული შედეგისადმი. ასეთი მდგომარეობა შემოიფარგლება ისეთი შემთხვევით, როდესაც ძირითადი შემაღვენლობის შემცველი დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს განზრახი ბრალის ერთ-ერთი ფორმით, ხოლო ფსიქიკური დამოკიდებულება ამ დანაშაულით გამოწვეული შედეგისადმი შეიძლება იყოს გაუფრთხილებლობითი მისი ერთ-ერთი სახით. მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 117-ე მუხლი. ამ მუხლით დანაშაულადია მიჩნეული ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, რამაც გაუფრთხილებლობით გამოიწვია სიცოცხლის მოსპობა. კანონმდებელი აწესებს, თუ როგორც უნდა იყოს ბრალი ძირითადი შემაღვენლობის მიმართ (სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანება), ასევე მითითებულია ამ ძირითად შემაღვენლობასთან დაკავშირებულ ბრალზე მძიმე შედეგის სახით (გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობა).

ბრალის ორი ფორმით ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის თავისებურებანი ასახულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლში. 1-თუ სისხლის სამართლის კანონით თავლისწინებს სასჯელის გადიდებას იმ თანამდევნი შედეგის დადგომის გამო, რომელსაც არ მოიცავდა დანაშაულის განზრახვა, მაშინ ასეთი გადიდება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირმა ეს შედეგი გაუფრთხილებლობით განახორციელა. ასეთი დანაშაული განზრახ დანაშაულად ჩაითვლება. 2. განზრახ დანაშაულის სხვა მაკვალიფიცირებელი ნიშანი პირს ბრალად შეერაცხება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამ ნიშანს მოიცავდა მისი განზრახვა. ამრიგად, ხსენებული მუხლით პასუხისმგებლობა მაშინაა დასაშვები, როცა დანაშაულს მძიმე შედეგის მიმართ აქვს გაუფრთხილებლობითი ბრალი. მაშასადამე, მე-11 მუხლი არ უშვებს პასუხისმგებლობას ბრალის გარეშე, ე.ი. ობიექტურ შერაცხვას.

დანაშაულს ბრალის ორი ფორმით ახასიათებს შემდეგი ნიშნები:

ა) ორი შედეგი დანაშაულის ჩადენის შედეგად.

ბ) ბრალის სხვადასხვა ფორმის არსებობა ამ ორი შედეგის მიმართ;

გ) ბრალის ორი ფორმა შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ კვალიფიცირირებელ შემაღვენლობის მქონე დანაშაულის ჩადენისას.

დ) გაუფრთხილებლობა შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ მაკვალიფიცირებელი ნიშნების მიმართ.

ე) კანონმდებელი დანაშაულს ბრალის ორი ფორმით თვლის განზრახ დანაშაულად.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლით თავლისწინებულ ნორმას დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის სწორი კვალიფიკაციისათვის, რადგანაც შესაძლებელს ხდის გაემიჯნოს განზრახი და გაუფრთხილებლობითი დანაშაული. მაგალითად, ბრალის ორი ფორმა სასიკვდილო შედეგით ჯანმრთელობის დაზიანების შემაღვენლობაში (მუხ. 117-ე) შესაძლებელს ხდის ეს შემაღვენლობა გაემიჯნოს ერთი მხრივ, განზრახი მკვლელობისაგან, ხოლო მეორე მხრივ გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობისაგან. განზრახი მკვლელობისაგან ამ დანაშაულის შემაღვენლობას განასხვავებს დამდგარი შედეგისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულება: განზრახი მკვლელობისას გვაქვს სიკვდილის განზრახვა, ხოლო 117-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული გულისხმობს განზრახვას ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებისადმი, ხოლო სიცოცხლის მოსპობის მიმართ გაუფრთხილებლობას. სიცოცხლის მოსპობისაგან (მუხ. 116-ე) ეს შემაღვენლობა განსხვავდება ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების განზრახვით, რაც არ ახასიათებს გაუფრთხილებლობით სიცოცხლის მოსპობას.

ის გარემოება, რომ ბრალის ორი ფორმით ჩადენილ დანაშაულს კანონმდებელი განზრახ დანაშაულად თვლის, უსათუოდ პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. ასეთი შეფასება აუცილებელია, მაგალითად იმისათვის – მიეკუთვნება თუ არა ამდგარი დანაშაული განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის კატეგორიას. როგორც ცნობილია, ასეთად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლის მე-4 ნაწილით ითვლება ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლის ჩადენისათვის კოდექსით გათვალისწინებულია სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა 10 წელზე მეტი ვადით და უფადო თავისუფლების აღკვეთა.

ბრალის ორი ფორმით ჩადენილი დანაშაულის განზრახ დანაშაულად მიჩნევა მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე რეციდივისა და განსაკუთრებით საშიში რეციდივის, ასევე თანამონაწილეობის, პირობითი მსჯავრის, პირობით ეიდამდე გათავისუფლების საკითხების გადაწყვეტილებისათვის.

§ 5. დანაშაულის მოტივი და მიზანი, ემოცია

ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით დანაშაული ადამიანის საკმინაობის ერთ-ერთი ნაირსახეობაა. სწორედ ამიტომ დანაშაულის მოტივის სისხლისსამართლებრივი ცნება ემყარება სოციალურ-ფსიქოლოგიური მოტივის ცნების განსაზღვრებას.

ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგის დ. უსნაძის მოძღვრების თანახმად თავის თავისა და თავისი ქცევის ობიექტურობის უზარის გამო, ადამიანი თავის აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსით კი არ მოქმედებს, არამედ თავისი შეს მოთხოვნების მიხედვით. გადაწყვეტის აქტი ქცევის იმ სახეობის მონახევას ნიშნავს, რომელიც მას თავისთვის შესაფერისად მიაჩნია.

ამრიგად, გადაწყვეტის აქტს ყოველთვის წინ უსწრებს ყველა შემადგენლობის აწონდაწონა. ფსიქოლოგიაში ნებისმიერი მოქმედების საბუთს თუ საფუძველს მოტივს უწოდებენ. მაშასადამე, სანამ ადამიანი რასმე გადაწყვეტდეს, მან სათანადო მოტივების ძებნა უნდა დაიწყო. გადაწყვეტის აქტს მოტივაციის პროცესი უსწრებს წინ. მოტივსა და ქცევას შორის ერთგვარი ზღვარია. საქმე ისაა, რომ ქცევა სხვა და მოტივი სხვა.¹

ადამიანის ქცევის ძირითადი კატეგორიის — მისი მოთხოვნილების, დანაშაულის სუბიექტური მხარის შესწავლა გვარწმუნებს იმაში, რომ გარემოებანი, რომელშიც ადამიანი აღმოჩნდება, სხვადასხვაგვარად, მოქმედებს მასზე. ერთ შემთხვევაში ეს გარემოებანი აღუძრავს მას მოქმედების სტიმულს, სხვა შემთხვევაში, პირიქით ამ სტიმულს, ახშობენ.

ამა თუ იმ ფაქტორის მიჩნევა ნუბელობის აღმძვრელად არ ნიშნავს ადამიანის ქცევის შინაგანი მექანიზმის დადგენას არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მისი გარკვევას, რატომ და როგორ მოხდა ის, რომ ეს ფაქტორი კერძოდ მოთხოვნილება, ინტერესი მოტივად იქცა. მოტივმა რომ ქმედება გამოიწვიოს, საჭიროა განსაზღვრული მოტივის შესაბამისი მიზნის დასახევა.

მოტივისაგან განსხვავებით მიზანი ის საბოლოო შედეგია, რომლის მიღწევაზეც ცდილობს დანაშაულის ჩამდენი პირი. სწორედ მიზანი გადააქცევს ადამიანის მისწრაფებებს, მიზნებს მოქმედ მოტივად. მიზანის და მოტივის ცნებებზე ერთმანეთის არ ემთხვევა. მიზანი და მოტივი სხვადასხვანაირად ახასიათებს დამნაშაის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას დამტყდარი შედეგისადმი. მოტივის მიმართ შეიძლება

დადებითი საკითხი — რატომ ჩაიდინა პირმა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მიზნის მიმართ საკითხი ასე დგება — რისკენ მიისწრაფვის დამნაშავე.

მოტივსა და მიზანს დიდი მნიშვნელობა აქვს პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. მოტივი და მიზანი შეიძლება დანაშაულის შემადგენლობის ძირითად ნიშნებს წარმოადგენდეს. ამ ნიშნების არარსებობა მომასწავებელი იქნება იმის, რომ მოცემულ შემთხვევაში პირის ქმედება არ შეიცავს შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობას. სხვა შემთხვევაში შეიძლება მოტივი და მიზანი დანაშაულის კვალიფიციური შემადგენლობის ნიშნებს წარმოადგენდეს. მაგალითად, შურისძიების ან ეჭვიანობის მოტივით ჩადენილი მკვლელობა დაკვალიფიცირდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით, როგორც მარტოე მკვლელობა. თუ მკვლელობა ჩადენილია ხულონური ქვენაგრძობით, ქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი მკვლელობა (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „გ“ პუნქტი). ამ კოდექსის 109-ე მუხლის პირველი ნაწილის „დ“ პუნქტით დამამძიმებელ გარემოებაში განზრახ მკვლელობა ითვლება მკვლელობა სხვა დანაშაულის დაფარვის ან მისი ჩადენის გააფრთხილების მიზნით.

არც თუ ისე იშვიათად კანონმდებელი თუმცა კანონის ტექსტში არ მოითითებს, მაგრამ იგულისხმება განსაზღვრული მოტივის და მიზნის არსებობა. მაგალითად, ისეთი დანაშაული, როგორცაა: ქურდობა, თაღლითობა, გაძარცვა, ყაჩაღობა და საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული ზოგიერთი სხვა დანაშაული უსათუოდ გულისხმობს ან გარებითი მიზნის არსებობას.

მოტივისა და მიზნის მნიშვნელობა გლინდება აგრეთვე სასჯელის დანიშვნის სტადიაზეც. აქ მოტივი და მიზანი ჩადენილი დანაშაულისა და მისი ჩამდენის პიროვნების გათვალისწინებით შეიძლება მიჩნეულ იქნეს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ ან დამამძიმებელ გარემოებად.

გარდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა, მოტივსა და მიზანს მნიშვნელობა აქვს როგორც მტკიცებულებას სისხლის სამართლის პროცესში. მოტივის და მიზნის დადგენა აუცილებელია საქსზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენისათვის. მოტივის დადგენის გარეშე გამოძიებული და მოსამართლე ვერ შეძლებენ გააკეთონ კარგადი დასკვნა, თუ კონკრეტულად რა დანაშაულია ჩადენილი. საამისო მითითებას შეიცავს პროცესუალური კანონმდებლობა.

¹ იხ. დ. უსნაძე, ტომი III, IV ფსიქოლოგია, თბ., 1964, 203-223.

2. ემოცია გამოხატავს ადამიანის გრძნობებსა და გარცდებს, ემოცია აუცილებლად ახასიათებს ადამიანის ნებისმიერ, მათ შორის დანაშაულებრივ საქმიანობას. მაგრამ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს აფექტს ანუ უეცრად წარმოქმნილ, სწრაფად წარმავალ და უკიდურესად ინტენსიურ ემოციას, რომელიც მისი განცდის მომენტში ეუფლება პირს და წარმართავს ქცევას. ფიზიოლოგიური აფექტი ზეგავლენას ახდენს ადამიანის ფსიქიკაზე, ასუსტებს, მაგრამ არ გამოიწვევს თვითკონტროლისა და გარემოში სწორად ორიენტირების უნარს. ისეთი აფექტი ანუ ფიზიოლოგიური აფექტი ამსუბუქებს, მაგრამ არ გამოიწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ფიზიოლოგიური აფექტი უნდა განვსხვავოთ ათოლოგიური აფექტისაგან, რომლის დროსაც ადამიანს ეკარება უნარი გააცნობიეროს თავისი ქმედების მნიშვნელობა, შეგნებული არა აქვს, ის, თუ რას აკეთებს და უჩელმძღვანელოს ამ ქმედებას. ასეთი პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, რადგან იგი შეურაცხადია.

სისხლის სამართლის მოქმედი კოდექსის კერძო ნაწილში პირის ემოციური მდგომარეობა სამ შემთხვევაშია გათვალისწინებული 1) აფექტის მდგომარეობაში ჩადენილი მკვლელობა, რაც გამოიწვევა მსხვერპლის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ძალადობამ, მძიმე შეურაცხყოფამ ან სხვა მძიმე ამორალურმა ქმედებამ აგრეთვე მსხვერპლის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ან ამორალური ქცევით განპირობებულმა ფსიქიკურმა ტრავმამ (111-ე მუხ.); 2) დედის მიერ ახალშობილის განზრახ მკვლელობა მშობიარობისა ან უმალვე მშობიარობის დროს (112-ე მუხ.); 3) ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში (მუხ. 121-ე).

ფიზიოლოგიური აფექტის მდგომარეობა მხოლოდ მაშინ განიხილება პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად, როდესაც იგი გამოწვეულია დაზარალებულის არამართლსომიერი მოქმედებით. თუ დაზარალებულის მოქმედება მართლსომიერი იყო ან აფექტი გამოწვეული სხვა პირის ქცევით, ანდა სხვა მიზეზით, მაშინ პასუხისმგებლობა არ შემსუბუქდება.

XI თავი

დანაშაულის დანაშაული

§ 1. დანაშაულის ჩადენის სტადიის ზოგადი ცნება და სახეები

დანაშაულობათა თავიდან ასაცილებლად სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა არა მარტო იმ პირთა დახვდა, ვინც უკვე დააშინა სამართლით დაცული სიკეთე, არამედ აგრეთვე სისხლისსამართლებრივი სასჯელის დაწესება იმ პირთა მიმართ, რომლებიც საკუთარი ქმედებით საფრთხეს უქმნის სახელმწიფო, საზოგადოებრივ თუ ცალკეულ ინდივიდთა კანონიერ ინტერესებს. სსკ-ის კერძო ნაწილში დანაშაულები დასრულებული სახითაა გათვალისწინებული. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ კიდრე დანაშაული ბოლომდე არ განხორციელდება, მანამდე ამგვარი ქმედება სისხლის სამართლისათვის ირელევანტურია. ზემოაღნიშნული პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონში დამთავრებული დანაშაულის დასჯადობასთან ერთად განსაზღვრავს ამ დანაშაულთა მოშაღებისა და მცდელობის დასჯადობის კრიტერიუმებს. დანაშაულის განვითარების სტადიების შესახებ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ხშირად ხდება აზრთა გამოთქმული, რომელიც თავის მხრივ ტრანსფორმაციას განიცდიდა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში აზრის თავისუფლების შესაზღვრულობის გამო მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, თუ არ ჩაითვლით უმნიშვნელო განსხვავებებს, თითქმის არაფრით განსხვავდებოდა ცენტრის მიერ მიღებული ნორმატიული აქტებისაგან. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საყურადღებოა „სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წლის საფუძვლები“. ამ უკანასკნელში ასახული მოშაღებისა და მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის, დანაშაულზე წყაჟილობით ხელის აღების კრიტერიუმები ზუსტად აღსაზნა საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში, რომელიც ძალაში შევიდა 1961 წლის 1 მარტიდან.

საქართველოს სისხლის სამართლის მოქმედმა კოდექსმა, რომელიც ძალაში შევიდა 2000 წლის 1 ივნისს, მის წინამორბედთან შედარებით მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა დაუშთავრებელ დანაშაულებზე.

შეუღლსა და დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან დაკავშირებით, რასაც შემდეგ განვიხილავთ.

დასმული პრობლემების კვლევისას მნიშვნელოვანია დადგინდეს, თუ რა ფულისხმება ამა თუ იმ ტერმინის შინაარსში. კერძოდ, განმოსარჩევია, ემთხვევა თუ არა ერთმანეთს ტერმინები – დაუმთავრებელი დანაშაული და დანაშაულის ჩადენის სტადიები? ამ კითხვას უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს. რადგან დანაშაულის ჩადენის სტადიები უფრო ფართოა დაუმთავრებელ დანაშაულთან შედარებით როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ნიშნის მიხედვით. დაუმთავრებელი დანაშაული, როგორც გეგმობითი ცნება, სსკ-ის VI თავის მიხედვით აერთიანებს მის ორ სახეს: დანაშაულის მომზადებასა და დანაშაულის მცდელობას, რომელსაც წინასწარ დანაშაულებრივ საქმიანობასაც უწოდებენ.

ობიექტური თვალთახედვით დანაშაულის ჩადენის სტადიები დაუმთავრებელ დანაშაულთან შედარებით რაოდენობრივად უფრო მეტ საყუხურს გულისხმობს, ხოლო სუბიექტური ნიშნის მიხედვით თუ დაუმთავრებელ დანაშაულზე მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით ჩადენილ დანაშაულზე შეიძლება საუბარი, დანაშაულის განვითარების სტადიებს არაპირდაპირი განზრახვითა და გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულშიც შეიძლება აქონდეს ადგილი. ნათქვამი იმას არ ნიშნავს, რომ პირდაპირი განზრახვით ჩადენილი დანაშაულის განვითარების სტადიები, არაპირდაპირი განზრახვითა და გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულთან განვითარების სტადიების იდენტურია, რადგან დანაშაულებრივი განზრახვის გამოქვეყნებაზე, მომზადებასა და მცდელობაზე, როგორც დანაშაულის ჩადენის სტადიებზე, საუბარი მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით განხორციელებულ დანაშაულებთან მიმართებით შეიძლება. ამიტომ დასმულ პრობლემას სწორედ პირდაპირი განზრახვით ჩადენილი დანაშაულის კვალობაზე განვიხილავთ. მაგალითად, თუ ადამიანს განზრახული აქვს კაცის მოკლეა, ამისათვის მან შეიძლება შეიძინოს იარაღი, მივიდეს მსხვერპლის ადგილსამყოფელში და მოკლას იგი. დანაშაულებრივი შედეგის დადგომამდე გარკვეული ვრტაები შეიძლება განხორციელდეს გაუფრთხილებელი დანაშაულის დროსაც. მაგალითად, აუტოსატრასპორტო დანაშაულის შეიძლება წინ უძღოდეს შემდეგი მოქმედებები: პროვინების მიერ აღკვეთის მიღება, შეგობრის ჩასმა მანქანაში, წითელ ნიშანზე გაღლა, რითაც დაიბრუნა საგზაო მოძრაობის წესები, ამან კი გამოიწვია მძღოლის მხრიდან შეგობრებისათვის სიცოცხლის მოსპობა.

დანაშაულის ჩადენის სტადიების ამგვარი განსილება აუცილებლად მოითხოვს ყურადღებას მიექცეს შემდეგს: – დანაშაულის ჩადენის სტა-

დიებიდან, რომელია სისხლისსამართლებრივად მნიშვნელოვანი, ანუ რომელი სტადიების განხორციელებას უკავშირებს კანონმდებელი დასჯადობას?

ტრადიციულად გამოიყოფა დანაშაულის ჩადენის ოთხი სტადია:

1) განზრახვის გამოქვეყნება; 2) დანაშაულის ჩადენისათვის პირობების შექმნა, მომზადება; 3) უწიროდ გაგებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების დაწყება (მცდელობა); 4) დამთავრებული დანაშაული. პირველ სტადიას შეიძლება აქონდეს კრიმინოლოგიური მნიშვნელობა, რამდენადაც განზრახვის დროულად აღმოჩენის შედეგად გატარებული პროფილაქტიკური ღონისძიებები დანაშაულთან თავიდან აცილების ერთ-ერთი ყველაზე საშუალებაა. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამგვარი მნიშვნელობა შეიძლება აქონდეს არადასაშაულებრივ განზრახვასაც, რადგან ერთი შესხედვით, სოციალურად სასარგებლო მოტივით წარმოშობილი განზრახვა შეიძლება საკმაოდ მძიმე დანაშაულის საწინდარი აღმოჩნდეს, ამიტომ მისი აღკვეთა უსათუოდ მოხანშეწონილია. მაგალითად, თუ უგონოდ მთვრალ მამას სურს შეიღლის მანქანით სახლში მიყვანა, მისი განზრახვა დანაშაულებრივი არაა, თუმცა ასეთ მდგომარებაში მყოფის განზრახვის რეალიზაციისათვის ხელის შეშლა, ბუნებრივია, სოციალურად სასარგებლოა.

მოქმედი სსკ-ით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ გარკვეული მოქმედების განხორციელებას უკავშირდება. განზრახვის გამოქვეყნება, არასოდეს იწვევს დასჯადობას. დასაზღული დანაშაულებრივი მოხმის მისაღწევად გაწეულ საქმიანობაზე სისხლისსამართლებრივი რეპრესია ვრცელდება მომზადების სტადიიდან, რადგონაც გარკვეული ქმედების შესრულებას აქვს ადგილი.

ფართო გაგებით განზრახვა დანაშაულის ჩადენის ყველა სტადიაზე ვლინდება. თუმცა, პირველი სტადიისაგან განსხვავებით უკანასკნელ სამ სტადიაზე განზრახვის გამოქვეყნებას თან ახლავს ობიექტურ გარესსამყაროში გამოვლენილი ქმედებები.

ამრიგად, დანაშაულის ჩადენის სტადიები, არის ეტაპები, რომლის კანონზომიერი განვითარება იწვევს დანაშაულის შედეგს ფართო გაგებით.

როგორც წესი, დანაშაული რაც უფრო მძიმე ან რთული განხორციელებულია, წინასწარი დანაშაულებრივი საქმიანობა მით უფრო მრავალეტაპიანი და ხანგრძლივი პროცესია. მაგალითად, ბანკის გაქურდვის შეიძლება დასჭირდეს: ბანკის შენობის გეგმის მოპოვება, ბანკში შესვლის გეგმის დამუშავება, შესაბამისი ხელსაწყოებისა და სხვა სახის საჭიროების შეგროვება და ა.შ. ცხოვრებაში ხდება საპირისპირო შემთხვევებიც, როდესაც დანაშაული უკერძოდ ხორციელდება

და არავითარ მოსამზადებელ მოქმედებებს არა აქვს ადგილი. მაგალითად, აუქტში მყოფმა იარაღის უეცარი გასროლით მოკლა ადამიანი, მაშასადამე, აუცილებელი არაა, რომ ყოველმა დანაშაულმა გაიაროს თითოეული სტადია გამოკვეთილად.

როგორც ცნობილია, ნორმათა კონკურენციის ერთ-ერთ ნიშანსახეობას მოქმედის და ნაწილის კონკურენცია წარმოადგენს. მოქმედის და ნაწილის კონკურენციის უხედებით დანაშაულის განუთარების სტადიებშიც, რაც იმას ნიშნავს, რომ კვალიფიკაციისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა უკანასკნელ სტადიას ენიჭება, რადგან ყოველი შემდეგი სტადია მოიცავს მის წინაშორებულ სტადიას. მაგალითად, დამთავრებული მკვლელობა მოიცავს მკვლელობის მომზადებას და მცდელობას, ხოლო ეს უკანასკნელი თავისთავად მოიცავს მომზადებას. დანაშაულის ჩადენის ყოველი გვიანდელი სტადია უფრო ხრულია მის წინაშორებულებზე, რის გამოც კვალიფიკაცია მხოლოდ ამ უკანასკნელზე მითითებით ხდება.

მოუხედავად იმისა, რომ დამთავრებული და დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სახელისხამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი ერთი და იგივეა, ისინი ერთმანეთისაგან მაინც განსხვავდება: პირველი, დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობაში ობიექტური და სუბიექტური მხარეები სრულად არის რეალიზებული, ხოლო დაუმთავრებელი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ და სუბიექტურ მხარეებს შორის დისპროპორცია შეინიშნება, რადგან სუბიექტური მხარე უფრო მეტია, ვიდრე ობიექტური. ე.ი. დაუმთავრებელ დანაშაულში ადგილი აქვს შემადგენლობის ნაკლებობას, რამდენადაც დანაშაულის შემადგენლობაში აღწერილი შედეგი არ დამდგარა ან ქმდება სრული მოცულობით არ განხორციელებულა. მეორე, დამთავრებული დანაშაული დაუმთავრებელ დანაშაულთან შედარებით უფრო საშიშაა სოციალურად. დაბოლოს, დამთავრებულ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტი არ ვრცელდება.

ამრიგად, დაუმთავრებელი დანაშაული გულისხმობს მომზადების ან მცდელობის ეტაპზე შეწყვეტილ პირდაპირი განხრახებით განხორციელებულ ქმედებას.

წინა სსკ-ისაგან განსხვავებით საქართველოს მოქმედ სსკ-ში დაუმთავრებელ დანაშაულს ცალკე, შეუქცევ თავი აქვს მიძღვნილი, სადაც დასჯადად არის აღიარებული მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადება; ახლებურად არის მოაზრებული მომზადებისა და მცდელობის ცნებები: სსკ-ის მე-20 მუხლით საკანონმდებლო დონეზე პირველადია აღიარებული აბსოლუტურად უპარგისი საშუალების

გამოყენებისა ქმედების დაუხედელობა; დეტალურადაა აღწერილი დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადების ინსტიტუტის ნიშნები. დაბოლოს, სიახლეს წარმოადგენდა სსკ-ის 56-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებდა დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობისათვის სახელის აუცილებელ შემცირებას, თუმცა 2006 წლის 29 დეკემბრის ცვლილებებით სსკ-ის 56-ე მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილები ამოიღო კანონმდებელმა. აღნიშნულ ნოვაციებს დეტალურად შესაბამის პარაგრაფებში განვიხილავთ.

§ 2. დამთავრებული დანაშაული

დაუმთავრებელი დანაშაულის იურიდიულ ბუნებაზე საუბარი შეუძლებელია, თუ თავიდანვე არ განვსაზღვრეთ დამთავრებული დანაშაულის ცნება. მართალია, მომზადება და მცდელობა წინ უსწრებს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, თუმცა მეთოდოლოგიურად ეს ჯერ კიდევ არ გვაძლევს საფუძველს იმისათვის, რომ ჯერ დავახასიათოთ მომზადება და მცდელობა, ხოლო შემდეგ დამთავრებული დანაშაული.

დასმული პრობლემისადმი ასეთი მიდგომა ნაკარნახევია შემდეგი მოსაზრებით: სიტყვა „დაუმთავრებელი“ ფარდობითი ცნებაა, რომელიც განისაზღვრება იმ მოვლენასთან, ფაქტთან მიმართებით, რაც ადამიანის მიერ დასრულებულად არის მიჩნეული. თუკი ვსაუბრობთ რაიმე მოვლენის დაუმთავრებლობაზე, ღოგიერად ეს იმას ნიშნავს, რომ წინასწარ განსაზღვრულია და ვიცით ამ მოვლენის დასრულებული სახე. მაგალითად, თუკი ადამიანზე ვაპრობთ, რომ მას თვალი ან ხელი აკლია, ასეთ დასკვნას იქედან ვაკეთებთ, რომ რომ ჩვენ ვიცით ადამიანის სხეულის სრული სტრუქტურა. ანალოგიურად, შეიძლება ითქვას დანაშაულზეც: დაუმთავრებელია დანაშაული მის დასრულებულ საკანონმდებლო კონსტრუქციასთან მიმართებით. კანონმდებელი დანაშაულის შემადგენლობის შემქმნისას, ამა თუ იმ დანაშაულთან პრობლემის ინტენსივობის გაძლიერების მიხედვით იძლევა „იურიდიულად“ დასრულებული დანაშაულის შემადგენლობას. კანონმდებლის აღნიშნულ საქმიანობაში მეორე მომენტი ქმედების სწორ კვალიფიკაციასთან არის დაკავშირებული იმდენად, რამდენადაც ქმედების სწორი კვალიფიკაცია, უპირველეს ყოვლისა, მოითხოვს ნორმის დადგენას და შემდეგ ქმედების ნორმასთან შესაბამისობის დადგენას. მაშასადამე, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია მოითხოვს დანაშაულის შემადგენლობის ცოდნას (რომელიც ყოველთვის დასრულებული

სახითაა მოცემული). შემდეგ განხორციელებული ქმედების მასთან შესაბამისობის კვალობაზე უნდა განისაზღვროს ფაქტობრივად ჩადენილი დანაშაულის დამთავრებულად გამოცხადების საკითხი აქედან გამომდინარე, დამთავრებული დანაშაულის იურიდიული დახასიათება ლოგიკურად განხილვის პირველად ხაზს უსვამს. "რომ იცოდეთ რა გაკლია, უნდა იცოდეთ, რა გაქვს" ახალგაიური უთარებაა მოცემულ შემთხვევაშიც: — რომ ვიცოდეთ, თუ რა არის დამთავრებული დანაშაული, უნდა ვიცოდეთ დამთავრებული დანაშაული ხამწუხაროდ, საბჭოთა და ახლანდელ რუსულ იურიდიულ ლიტერატურაში ჯერ განიხილავს მომზადებას, შემდეგ მცდელობას, დაბოლოს, დამთავრებულ დანაშაულს, რაც, რა თქმა უნდა, მცდარი მეთოდოლოგიური პოზიციაა, ჩვენ მიერ დასაბუთებული პოზიცია გაზიარებული ქონდათ მაგ. პროფ. დურმანოვს¹, პროფესორ თ. წერეთელს: — „დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობა შემადგენლობის ჩვეულებრივ ტიპს წარმოადგენს, ხოლო მცდელობა და მომზადება მისგან არის ნაწარმოები.“²

დანაშაულის დამთავრებულად გამოცხადება დამოკიდებულია დანაშაულის შემადგენლობის სახეზე, ანუ კანონმდებლის ნებაზე, თუ რა მომენტთან მიიჩნევა დანაშაულს დასრულებულად, დანაშაულის შემადგენლობები, იმისდა მიხედვით ვიწროდ გაგებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგი დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია თუ არა, ორი სახისაა: შედეგიანი და შედეგარეშე.³ ნებისმიერი დანაშაული გარკვეულ შედეგს იწვევს ფართო გაგებით. ამიტომ დანაშაულის შემადგენლობათა ზემოაღნიშნულ კლასიფიკაციას საყუძვლად უდევს ვიწროდ გაგებული დანაშაულის შედეგი, რომელიც ობიექტურ გარესამყაროში საშროდლით დაცული სიკეთისათვის ზნეობრივ-პოლიტიკურთან ერთად, მატერიალური ზიანის მიყენებით გამოიხატება. შედეგიან შემადგენლობებს მიეკუთვნება კონკრეტული საფრთხის დელიტებიც, ხოლო აბსტრაქტული საფრთხის დელიტები

¹ ჯ. ნანეშილი. სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბ. ხა. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1992, გვ. 150.

² Н. Д. Дурманов, *сталин совершенного преступления по советскому уголовному праву*, М., 1955, стр. 3.

³ თ. წერეთელი. დანაშაულის მომზადება და მცდელობა, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბ., 1961, გვ. 47.

⁴ ჩვენ ტერმინოლოგიურად მართებულად მოგვანია დანაშაულის შემადგენლობებისათვის შედეგიანი და შედეგარეშე წოდება, რამდენადაც ტერმინები „კორმალური“ და „მატერიალური“ შემადგენლობები საკმაოდ პირობითი ხასიათის ატარებს. ამგვარ სახეობად დაყოფა დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეში უიწროდ გაგებული შედეგის კონსტრუქციურ ნიშნად არსებობა-არარსებობას ემყარება.

შედეგარეშე დანაშაულებად უნდა მივიჩნიოთ. ასეთ პოზიციას იზიარებენ რიგი ქართველი მეცნიერებისა, საკითხი ამგვარიდაა გადაწყვეტილი საკანონმდებლო დონეზე. საქართველოს სსრ-ის სსრ-ის კოდექსის მე-8 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად: „თუ ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით დანაშაული მხოლოდ მაშინ ითვლება დამთავრებულად, როდესაც ქმედებამ მართლსაწინააღმდეგო შედეგი გამოიწვია, ან ასეთი შედეგის განხორციელების კონკრეტული საფრთხე შექმნა, აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ამ ქმედებასა და შედეგს, ან საფრთხეს შორის“. მიზეზობრივი კავშირის დადგენა მხოლოდ შედეგიანი დანაშაულის განხორციელებისას უნდა დადგინდეს. აქედან გამომდინარე, დარწმუნებით უნდა ითქვას, რომ კანონმდებლის მოთხოვნა დადგინდეს მიზეზობრივი კავშირი არა მარტო ქმედებასა და შედეგს, არამედ ქმედებასა და კონკრეტულ საფრთხეს შორის იძლევა საყუძვლს მივსკუთვნოთ კონკრეტული საფრთხის დელიტებიც შედეგიან დანაშაულს.

შედეგიანი დანაშაული დამთავრებულად ითვლება კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობისათვის მნიშვნელობის მქონე დამნაშაის სასურველი შედეგის ან კონკრეტული საფრთხის არსებობის შემდეგ. შედეგის დადგენა აუცილებელია, მაგალითად, მკვლელობისას (სსკ-ის 108-ე, 109-ე, 110-ე, 111-ე მუხლები და ა.შ.), ჯანმრთელობის დაზიანებისას (სსკ-ის 117-ე, 118-ე, 119-ე მუხლები და ა.შ.), ქურდობისას (სსკ-ის 177-ე მუხლი და ა.შ.).

კონკრეტული საფრთხის შექმნა დანაშაულის შემადგენლობის დამოუკიდებელ ნიშნად გათვალისწინებულია, მაგალითად, სსკ-ის 288-ე მუხლში (გარემოსათვის საშიში ნივთიერებისადმი, ან ნარჩენისადმი მოსერობის წესის დარღვევა), კერძოდ, აღნიშნული მუხლის თანახმად: „კოქსიკური, ბაქტერიოლოგიური, ქიმიური ან გარემოსათვის საშიში სხვა ნივთიერებისადმი, ან ნარჩენისადმი მოსერობის წესის დარღვევა მისი წარმოების, ტრანსპორტირების, განთავსების, შენახვის, ჩამორხვის, ან გამოყენების დროს, რასაც შეეძლო გამოიწვია ადამიანის ჯანმრთელობის ან გარემოს არსებითი დაზიანება, ან სხვა მძიმე შედეგი“. როგორც კანონის ტექსტიდან ჩანს, მუხლში საუბარია „შესაძლო“ ალტერნატიულ შედეგებზე, რომლის გამოწვევის კონკრეტული საფრთხე შექმნა მოცემული წესების დარღვევამ.

შედეგიანი დანაშაულის დამთავრებულად გამოცხადებისათვის აუცილებელია დანაშაულებრივი შედეგის სრულად განხორციელება

⁵ მე-3 უგრძელობა, ბრალის საფრთხის დელიტებში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 1982, გვ. 5. თ. წერეთელი, ჯ. ტყეშელაშვილი, მოხსენება დანაშაულებზე, თბ., 1969, გვ. 204.

და არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება იმ ფაქტს, თუკი დამდგარი შედეგით დამნაშავე კმაყოფილი არ აღმოჩნდება, რადგან საწადელ მოხანს უკრ მიაღწია მაგალითად ა-მ მოკლა ბ-მ მოხანით, რომ შემკვიდრუბა მას დარჩენოდა, მაგრამ შემკვიდრუბა უკრ მიიღო.

შედეგებიანი დანაშაულის დამთავრების მომენტი არა მარტო იურიდიული, არამედ მეცნიერების სხვა დარგების განვითარებასთან ერთად სხედასხვაგვარად განისაზღვრება. მაგალითად, მეცელელობა დამთავრებულად ითვლება სიკედილის მომენტიდან. განისაზღვრებენ კლინიკურ და ბიოლოგიურ სიკედილს. კლინიკური სიკედილი დგება გულის განვრების შემდეგ, დღესდღეობით სიკედილის მომენტად ითვლება ბიოლოგიური სიკედილი, რომლის დროსაც „წყდება ცენტრალური ნერვული სისტემის მოქმედება და თავის ტვინის ქერქში ხდება ცილოვანი სხეულების შეუქცევადი დარღვევა, რის გამოც ორგანიზმის სიცოცხლისუნარიანობის აღდგენა უკვე შეუძლებელია“¹. თუმცა, ადამიანის ორგანოს, ორგანოს ნაწილს ან ქსოვილის გამოყენებასთან დაკავშირებული კომერციული საქმიანობის გავრცელებასთან ერთად, მეცნიერები გამოთქვამენ მოსაზრებას ამ მომენტის გადახედვის შესახებ².

შედეგგარეშე დანაშაული დამთავრებულად ითვლება ქმედების განხორციელების მომენტიდან. შედეგგარეშე დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის აუცილებელ ნიშანს არ წარმოადგენს შედეგი. შედეგგარეშე შემადგენლობებს შეეხება მება აბსტრაქტული საფრთხის დელიტები. მაგალითად, სსკ-232-ე (ბირთვული იარაღის ან სხვა ბირთვული ასაფეთქებელი მოწყობილობის დამზადება), 224-ე (ბანდიტიზმი) მუხლები, სსკ-ის 280-ე მუხლის პირველი ნაწილი (ყრენის საერთაშორისო წესის დარღვევა) ა.შ.

საფრთხის დელიტებში არის ისეთი შემადგენლობებიც, სადაც ობიექტურ მხარესა და სუბიექტურ მხარეს შორის დისპროპორციაა. კერძოდ, სუბიექტური მხარე დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს სცილდება. მაგალითად, მოხანით დაფუძნებული საფრთხის დელიტები ყაჩაღობა (სსკ-ის 179-ე მუხლი), დამთავრებულად ითვლება თავდასხმის მომენტიდან, მოუხვავად იმისა, დამნაშავე დაეფულა თუ არა ქონებას.

საფრთხის შემქმნელ დელიტებს „შეკვეცილ შემადგენლობებშიც“ უწოდებენ. ტერმინი „შეკვეცილი“ ნაკმოდ უარდობითი ცნებაა, რაც გა-

მოიხატება დანაშაულის იურიდიულად და ფაქტობრივად დამთავრების მომენტების ურთიერთმიმართებით. ბინდინგის აზრით, არსებობს დელიტები, რომელიც დამთავრებულად ითვლება ფორმალურად, კანონის მიხედვით, თუმცა ბუნებრივად ისინი ჯერ დამთავრებული არ არის³.

სისხლის სამართლის გერმანული დოქტრინა განასხვავებს დამთავრებული დანაშაულის ორ სახეს: განხორციელება (Beendigung) და ფაქტური დამთავრება (Vollendung). პირველ შემთხვევაში დანაშაულის დამთავრებულად გამოცხადებისათვის იკმარისა დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშნის შესრულება, მეორე შემთხვევაში ხდება ობიექტის რეალური ხელყოფა. „ხოვჯერ ორივე სახე ერთმანეთს ემთხვევა, მაგალითად ა-მ უხროლი ბ-ს და მოკლა. ასეთი დამთხვევა ყველი შემთხვევას არ ახასიათებს. მაგალითად, ასეთია დენადი დაშაული ან ისეთი დელიტები, რომელიც რამდენიმე ერთგვაროვანი მოქმედებისაგან შედგება. მაგალითად, წამება“⁴.

ამგვარ დაყოფას საკმოდ დიდი იურიდიული მნიშვნელობა აქვს. მაგალითად, ბანდიტიზმი (სსკ-ის 224-ე მუხლი) დამთავრებულად ითვლება მეორე შეიარაღებული ბანდის, ჯგუფის შექმნის მომენტიდან. თუმცა, დახმარება ბანდიტიზმში ამის შემდეგაც შეიძლება⁵. ასევე საკმოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს აუცილებელი მოგერიების მართლმითერების პირობების სწორად განსაზღვრისათვის დანაშაული იურიდიულად არის დამთავრებული თუ ფაქტობრივად. მაგალითად, ყაჩაღობა (სსკ-ის 179-ე მუხლი) დამთავრებულად ითვლება თავდასხმის მომენტიდან. თუმცა, აუცილებელი მოგერიების უფლება ადამიანს მაინც აქვს, უფრე ყაჩაღური თავდასხმა გრძელდება.

„შეკვეცილ შემადგენლობებს“ კანონმდებელი სხვადასხვა მოსაზრების გამო მიმართავს. უპირველეს ყოვლისა, ამა თუ იმ დანაშაულის ჩადენისათვის რეპრესიის გაძლიერების მიზნით. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კანონმდებლის ამგვარი ნაბიჯი სისხლის სამართლის პოლიტიკის თვალსაზრისით საქართველოს ამჟამინდელი სისხლის სამართლის კოდექსის მოქმედების პირობებში, რამდენადაც სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადების დასჯადობას (სსკ-ის მუ-18 მუხლის მე-2 ნაწილი) ამასთან სსკ-ის 56-ე მუხლის მე-4 ნაწილით აკრძალულია უვადო თავისუფლების დანიშნა მომზადებისა და სცეცლობისათვის. დანაშაულის იურიდიულად დამთავრების მომენტის

¹ Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации, под общей редакцией Ю.И. Скуратова, В.М. Лебелова, М., 1996, с. 224.

² Цит. Уголовное право Российской Федерации, Особенная часть. Отв. редактор Б. В. Здравомыслов, изд. «Юристъ», М., 1996, с. 21.

³ ი. თ. წერეთელი, დისკ. ნაშ, გვ. 54.

⁴ Уголовное право зарубежных государств, Общая часть, под ред. проф. И. Д. Козочкина, М., 2001, с. 395.

⁵ Курс советского уголовного права, в шести томах, т. 2., М., 1970, с. 414.

ფაქტობრივად დამთავრებული დანაშაულის მომხმარებელი მის წინააღმდეგ აღძვრულ კრებულად გამოცხადებით, თავიდან იცილებს ქმედების დაუზღუდლობას. ჯერდა ამისა, დაცული სამართლებრივი საკითხი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებელი მისთვის საფრთხის შექმნასაც კი დამოუკიდებელ დანაშაულად აკვალიფიცირებს. მაგალითად, ბანკოტის (სსკ-ის 224-ე მუხლი) კანონმდებელი სჯის მანამდე, ვიდრე მისი წევრები საკუთარ ზრახვებს განახორციელებენ.

დამთავრებული დანაშაული სოცალურ სხვა დანაშაულის მომხმარებელს წარმოადგენს უტყუარ, ან თ-ს თავისუფლება აღუკვეთა იმ მხნით, რომ შემდეგ მის მგობარ გ-ს თ. გაეუპატოვებინა ახალი ქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც თავისუფლების უპაირობო აღკვეთა (სსკ-ის 143-ე მუხლი) დამთავრებული სახით და გაუპატოვების მომზადება (სსკ-ის 97-18 და 137-ე მუხლები).

გარკვეული საკუთარობით ხასიათდება ერთიანი დანაშაულის დამთავრების მომენტის განსაზღვრა.

დენადი დანაშაულის დამთავრების მომენტის განსაზღვრისას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს განვიხილოთ მოცემული პრობლემა ორი ასპექტით: იურიდიული და ფაქტობრივი თვალსაზრისით. დენადი დანაშაული იურიდიულად დამთავრებულია ნორმის მოთხოვნის დარღვევიდან. იურიდიულად დამთავრების მომენტს მნიშვნელობა ენიჭება კვალიფიკაციისათვის. დენადი დანაშაულის ფაქტობრივად დამთავრების მომენტს მნიშვნელობა ენიჭება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ხანდაზმულობის ვადის გამოანგარიშებისათვის. აქვე ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებასაც, რომ დენადი დანაშაულები სამ ტიპად შეიძლება დაყოს: 1) დანაშაულები, რომელთა იურიდიული და ფაქტობრივი დამთავრება გარკვეულ ვადებს უკავშირდება, მაგალითად, სსკ-ის 388-ე მუხლის (სამხედრო ნაწილის ან სამსახურის სხვა ადგილის თვითნებურად დატოვება) პირველი ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაული იურიდიულად დამთავრებულია ითვლება კანონში მოთხოვნილი შესაბამისი სამხედრო ადგილის ორ დღე-ღამეზე მეტ, მაგრამ არა უმეტეს ათი დღე-ღამის დატოვებისას, ხოლო ფაქტობრივად აღნიშნული დანაშაული დაუმთავრებული იქნება, ვიდრე არსებობს კანონით დადგენილი სამხედრო სამსახურის ვადებულობა (კერძოდ, სამხედრო წევამდელად პირი ითვლება 27 წლამდე); 2) დანაშაულები, რომელთა იურიდიულად დამთავრება კანონით დადგენილ ვადებს არ უკავშირდება და ქმედების განხორციელების მომენტიდან დამთავრებულია ითვლება, ხოლო ფაქტობრივად დამთავრებულია ითვლება კანონით განსაზღვრული მომენტიდან. მაგალითად, სსკ-ის 356-ე მუხლით (წევამდელის მიერ სამხედრო ან ალტერნატიული

მსრობითი სამსახურისათვის თავის არიდება) გათვალისწინებული დანაშაული იურიდიულად დამთავრებულია ითვლება წევამდელის მიერ სამხედრო სამსახურისათვის თავის არიდებიდან, ხოლო ფაქტობრივად დამთავრებულია ითვლება წევამდელის მიერ 27 წლის ასაკის მიღწევიდან; 3) დანაშაულები, რომელთა იურიდიულად და ფაქტობრივად დამთავრება დამოკიდებული არ არის გარკვეულ ვადებთან. იურიდიულად აღნიშნული ტიპის დანაშაულები დამთავრებულია ითვლება ქმედების განხორციელების მომენტიდან, ხოლო ფაქტობრივად წყდება ან საკუთარი ნებით ან მისგან დამოუკიდებელი გარემოების გამო, რომელიც ორი სახის შეიძლება იყოს: პირველი დაკავშირებულია იურიდიულ ხდომილებასთან, ხოლო მეორე უკავშირდება ადამიანის ნებას. მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის შენახვა იურიდიულად დამთავრებულია მისი უკანონოდ შენახვის მომენტიდან, ხოლო ფაქტობრივად შეიძლება შეწყდეს იარაღის ნებაყოფლობით ჩაბარებით, ან დამნაშაულის გარდაცვალებით ან იარაღის დაკარგვით (იურიდიული ხდომილება). დაბოლოს, იარაღის ჩამორთმევით.

განგრძობადი დანაშაული დამთავრებულია ითვლება დამნაშაულის მიხედვით დასახული საბოლოო შედეგის მიღწევის მომენტიდან. მაგალითად, თუ დამნაშაულს სურს ავტომობილის აწყობა და მისი შემდგომი რეალიზაცია, რისთვისაც მან ქარხნის ტერიტორიიდან გამოაქვს ავტომობილის ნაწილები, მის მიერ ჩადენილი დანაშაული დამთავრებულია ჩაითვლება მისთვის სასურველი უკანასკნელი დეტალის გამოტანის მომენტიდან.

ერთიანი რთული შეზადგენლობის ნორმისათვის წარმოადგენს დანაშაული ალტერნატიული ქმედებით და ალტერნატიული შედეგით, რომელიც დამთავრებულია ითვლება დისპოზიციაში მითითებული ერთ-ერთი ქმედების ან შედეგის განხორციელების მომენტიდან. მაგალითად, სსკ-ის 260-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული (ნარკოტიკული საშუალების, მისი ანალოგის ან პრეკურსორის უკანონო დამზადება, წარმოება, შეძენა, შენახვა, გადაზიდვა, გადაცემა ან გასაღება) დამთავრებულია ჩაითვლება აღნიშნული მუხლის დისპოზიციაში მითითებულ ნივთიერებათა ან დამზადების, ან შეძენის და სხვა მოხსენიებულ ქმედებათაგან ერთ-ერთის განხორციელების მომენტიდან. ხოლო სსკ-ის 117-ე მუხლის მიხედვით ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება დამთავრებულია ითვლება ერთ-ერთი შედეგის განხორციელების შემდეგ.

რაც შეეხება ერთიანი დანაშაულის სხვა სახეებს, მათი დამთავრების მომენტი არაერთიანი საკუთარობით არ გამოირჩევა, ამიტომ მათზე ყურადღებას არ გავამახვილებთ.

მაშასადამე, დანაშაულის იურიდიულად დამთავრებულად მიჩნევისათვის, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დაეადგინოთ დანაშაულის შეზღუდვადობის ტიპი, რომელსაც კანონმდებელი ქმნის მის წინაშე დასმული მისწრაფების რეალიზაციისათვის. დანაშაული, რომ დამთავრებულია ჩაითვალოს, აუცილებელია დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშნის განხორციელება. ამასთან, დამთავრებული დანაშაულის ცნება მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით ჩადენილ დანაშაულს გულისხმობს, რადგან არაპირდაპირი განზრახვით ჩადენილი და გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დამთავრებული დანაშაული იურიდიულად წარმოუდგენელია.

§ 3. დანაშაულის მოშადება

დაუშთავრებული დანაშაულის ერთ-ერთ სახეს მოშადება წარმოადგენს. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად: „დანაშაულის მოშადებად ითვლება დანაშაულის ჩადენისათვის პირობების განზრახ შექმნა“. მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, წინა სისხლის სამართლის კოდექსისგან განსხვავებით, დასჯადად აცხადებს მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მოშადებას. ამგვარი პოზიცია აიხსნება შემდეგი მოსაზრებების გამო: პირველი, დანაშაულის მოსაშადებელი მოქმედება საკმაოდ შორსაა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანამდე, ამიტომ მოშადება არ ქმნის ობიექტის დაზიანების რეალურ საფრთხეს, რის გამოც ეს ეტაპი მცირე მნიშვნელობისაა. მეორე, მომავალში დანაშაულის ჩადენისათვის პირის მიერ გარკვეული საქმიანობა ხშირად არ ატარებს კონკრეტულ ხასიათს, ანუ დამნაშავეს ჯერ კიდევ არა აქვს დაზუსტებული სამოქმედო გეგმა. მაგალითად, თუკი პირი მოაშადებს ხელსაწყოებს, რომ შემდეგ შეკვეთის მიღებისას გააყვას დოკუმენტები, არ იძლევა საფუძველი პირის მიმართ გამოვიყენოთ სისხლის სამართლებრივი რეპრესია. მიუხედავად ამისა, კანონმდებელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის დაცვისას აღარ ელოდება მისთვის უშუალო საფრთხის შექმნის მომენტს და ამ მოსაზრებით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მოშადებას დასჯადად აცხადებს. ამასთან, მოშადების სრული დაუსჯელობა სისხლის სამართლებრივი სემოქმედების ფარგლებს გარეთ დატოვებდა უშედეგო წაქეზებას და დახმარებას, რომელიც დანაშაულის ჩასადენად პირობების განზრახ შექმნად ითვლება.

კანონმდებელი არ აკეთებს საჩიპსო ჩამოხატვას, რაშიც შეიძლება გამოიხატოს მოსაშადებელი მოქმედება, არამედ მხოლოდ იყენებს განზრახვებულ ცნებას – „პირობების განზრახ შექმნა“. პირობების შექმნა, უპირველეს ყოვლისა, უნდა განხილავდეს განზრახვის გამოშლავებისაგან. განზრახვის გამოშლავება შეიძლება გამოიხატოს გამოთქმით, წერილობით ან ელექტრონული საშუალებით, მაგრამ მასთან არ უნდა ახლდეს ქმედება, რომელიც დამნაშავეს განზრახვის სისრულეში მოყვანის ერთ-ერთ აუცილებელ გარემოებას წარმოადგენს. რამდენადაც ქართული სისხლის სამართალი ქმედების სამართალია, ანუ კრიმინალიზაციის ობიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ გარკვეულად გამოხატული ქმედება. ამდენად განზრახვის გამოშლავების დასაჯების ალიარება დემოკრატიულ პრინციპებსზე ხელის ალება იქნებოდა. სისხლის სამართლის კოდექსში გვხვდება მუხლები, რომლებიც ერთი შეხედვით განზრახვის გამოშლავებას აკავს (მაგალითად, სსკ-ის 150-ე (იძულება) და 151-ე (მუქარა) მუხლები). მუქარა (რომელიც იძულების განხორციელების ხერხადაც გვევლინება) განზრახვის გამოშლავება არ შეიძლება იყოს, ჯერ ერთი, იმიტომ რომ მუქარა ყოველთვის მისაწვდომია იმისათვის, ვისაც ემუქრებიან, ხოლო სხვა დანაშაულის ჩადენის განზრახვა შეიძლება მუქარის ობიექტისათვის არც იყოს მისაწვდომი.

ადამიანის მოკვლის განზრახვის გამოშლავება, რომელიც წინ უსწრებს მკვლელობას, შეიძლება დაზარალებულისათვის არც იყოს მისაწვდომი. მუქარის დროს დამნაშავე ყოველთვის ცდილობს მისმა მუქარამ მიადვიროს დაზარალებულს. მეორე, მუქარის ობიექტი ყოველთვის არის ადამიანის უფლება და თავისუფლება, რომელიც სიკეთისათვის ან ჯანმრთელობის ან საკუთრების უსაფრთხოებას გულისხმობს. ამა თუ იმ დანაშაულის ჩადენის განზრახვა სწორედ იმ სამართლებრივ სიკეთეს უპირისპირდება, რაც პირობის მიზანს შეადგენს.

მოსაშადებელი საქმიანობა სხვადასხვა ქმედებით შეიძლება გამოვლინდეს, რაც დამოკიდებულია არა მარტო დანაშაულის იურიდიულ ბუნებაზე, არამედ მისი განხორციელების კონკრეტულ სიტუაციაში არსებულ მრავალ ფაქტორზე, რომელიც ობიექტური, ან სუბიექტური ხასიათის შეიძლება იყოს. განვიხილოთ აღნიშნული დებულება სსკ-ის 228-ე მუხლის (მეკობრეობა) მაგალითზე. მეკობრეობის იურიდიული ბუნებრივად გამოშლავარე მისი განხორციელება ამსრულებლის მიერ მხოლოდ წაღში მყოფ მკურავ საშუალებაზე შეიძლება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ წყლის ტერიტორიაზე მისვლა ამსრულებლისათვის აუცილებელია დანაშაულის ჩასადენად. მეკობრეობის ჩასადენად დამნაშავეს შეიძლება დასაქმდეს ნაყის შექმნა, იარაღის დამზადება, თანამზრახველების მოძებნა, რაც ყოველთვის შექმნილ ვითარებაზე დამოკიდებული, თუმ-

ცა, აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამგვარი მოქმედებანი მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად, თუ მათი განხორციელება სწორედ დანაშაულებრივი განზრახვითაა განპირობებული. მაგალითად, ხანჯლის დაშლადება შეიძლება იყოს როგორც მართლზომიერი, ისე მართლსაწინააღმდეგო. დანაშაულის მომზადებაა თუ ხანჯალს პიროვნება ამზადებს ადამიანის მოკვლის მიზნით.

დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზნით ხშირია დანაშაულის თანამონაწილეობით განხორციელება. ბუნებრივად ისმის კითხვა: გაზიარება, თუ არა რაიმე საეციფიკურობით თანამონაწილეობა დანაშაულებრივი ქმედებანი ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედებებისაგან მომზადებისა და მცდელობასთან მიმართებით? ამგვარი საეციფიკურობა განპირობებულია თანამონაწილეობის აქცესორული ბუნებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა ამსრულებელზეა დამოკიდებული. მაგალითად, ამ წაბქვა ბ. მოკვლა ს., ხოლო რ-მ ბ-ს გადასცა იარაღი მკვლელობისათვის. ბ-ს ნასროლი ტყვია ასცდა ს-ს. ამსრულებელი ბ. და თანამონაწილეები ა. და რ. დაიხვედნენ მკვლელობის მცდელობისათვის. მაგრამ თუ ბ. მკვლელობას არ განახორციელებს, მაშინ ა. და რ. წაბქვების მცდელობისა და დახმარების მცდელობის გამო (როგორც უშუალოდ მოქმედებები) დაიხვედნენ მკვლელობის მომზადებისათვის, რადგან არც ერთი მოქმედება არ შედის მკვლელობის შემადგენლობაში. დანაშაულის შემადგენლობას თავიდან ბოლომდე მხოლოდ ამსრულებელი ასრულებს. ამიტომ თანამონაწილეობა მოქმედება არ შეიძლება პირობების განზრახ შექმნის ფარგლებს გასცდეს.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გვხვდება ისეთი დანაშაულის შემადგენლობანიც, რომელიც თანამონაწილის მოსამზადებელ მოქმედებას დამთავრებულ დანაშაულად აცხადებს. მაგალითად, ამ ცეცხლსასროლი იარაღი შეიძინა იმ მიზნით, რომ ბ-ს მკვლელობაში დახმარებოდა. ცეცხლსასროლი იარაღის შეძენა უკვე დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას შეიცავს, რომელიც თავის მხრივ ამ მაგალითში, მკვლელობის მომზადებას წარმოადგენს. ამრიგად, მოსამზადებელი ქმედებები შეიძლება გამოიხატოს იარაღის, საშუალებების ან რაიმე საგნის დაშლადების, შეძენისა და მოპოვებაში, დაბრკოლებათა თავიდან აცილებას, პირთა შორის შეთანხმების მიღწევასა და სხვა მისთ, ქმედებებში. მაგალითად, ქურდობის ჩასადენად – სიგნალიზაციის გაშორება, მკვლელობისათვის – იარაღის შეძენა, საპატიმრო ადგილიდან გაქცევისას – გვირაბის გათხრა და ა.შ.

მომზადების საკანონმდებლო დეფინიციოვანი შეიძლება მოგვეყვანოს, თითქოს დანაშაულის განხორციელება ჯერ კიდევ არ არის დაწყებული.

„დანაშაულის ჩადენისათვის პირობების განზრახ შექმნა“, ერთი შესხვედით, იძლევა საფუძველს ვთქვათ, რომ პირობების შექმნა დანაშაულის ფარგლებს გარეთ მოიაზრება. მაგრამ სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ კანონმდებელი აქ („დანაშაულის ჩადენისათვის“) გულისხმობს დანაშაულის შემადგენლობას ვიწრო გაგებით. პირობები განზრახ იქმნება სწორედ ვიწროდ გაგებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებლად.

ადამიანის საქმიანობა გარკვეული მიზნის მისაღწევად თავისი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. დანაშაულის ჩასადენად ხშირად საჭიროა არა ერთი, არამედ რამდენიმე პირობის არსებობა. კანონმდებელი შემთხვევით არ ხმარობს სიტყვა „პირობას“ მრავლობითში მომზადების ცნების განმარტებისას, რამდენადაც მომზადება დასრულებულად უნდა ჩაითვალოს რამდენიმე ქმედების განხორციელებით, რაც საბოლოოდ დანაშაულის განხორციელებლად პირობათა ერთობლიობას ქმნის. მაშინადაც, მომზადება შეიძლება იყოს ორი სახის დამთავრებული და დაუმთავრებელი. მაგალითად, ბანკში შეღწევისათვის სიგნალიზაციის გამოსართავად შეიძლება საჭირო იყოს რამდენიმე ოპერაციის განხორციელება, ვთქვათ, ორი ან მეტი ადგილზე სიგნალიზაციის გამოსართავი კოდის შეყვანა. შეიძლება პირობა მოქმედებმა დაბრკოლებათა გადახდასა და ბანკის თაჩამშრომლებს საკმელში ძილის წამალი შეურიონ და ა.შ. თუ რომელიმე პირობას ჯერ განახორციელებენ, მაშინ ადგილი ექნება დაუმთავრებელ მომზადებას. ასეთ დაყოფას სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ორივე შემთხვევაში ადგილი აქვს დანაშაულებრივი ქმედების ობიექტურად განსხვავებულ ეტაპებს. ამიტომ ობიექტისათვის შექმნილი საფრთხის სიხადასა და დონის გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დიფერენციაციაც უნდა მოხდეს.

§ 4. დანაშაულის მცდელობა

დაუმთავრებელი დანაშაულის მეორე და, მომზადებისთანავე შედარებით, უფრო საშიშ სახეს მცდელობა წარმოადგენს. საქართველოს სსკ-ის მუ19-მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად: „დანაშაულის მცდელობად ითვლება განზრახ ქმედება, რომელიც თუმცა უშუალოდ მიმართული იყო დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“. დანაშაულის მცდელობას, როგორც დანაშაულებრივი ქმედების მეორე სტადიას, აქვს მისთვის დამახასიათებელი ობიექტური

და სუბიექტური ნიშნები, რომლებიც საშუალებას იძლევა დანაშაულის მცდელობა განვასხვაოთ დანაშაულის მომზადებისა და დაშთავრებული დანაშაულისაგან დანაშაულის მცდელობა დანაშაულის მომზადების და დაშთავრებული დანაშაულის შუალედური რგოლია. თუმცა, ეს სრულებითაც არ იმსახურს იმას, რომ ყველა იმ დანაშაულის მცდელობა შეიძლება, რომელიც მომზადების სტადიას გაივლის, ანდა, ყველა იმ დანაშაულის მომზადება შეიძლება, რომლის მცდელობაც შეიძლება განხორციელდეს. მაგალითად, სრულიად წარმოუდგენელია აფექტში ჩადენილი მცდელობის მომზადება, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული დანაშაულის მცდელობა შესაძლებელია. აღნიშნულ და სხვა დანაშაულის იურიდიულ ბუნებას, რომლის მომზადება და მცდელობაც არ შეიძლება, დაწვრილებით ქვევით შევხებით. წინამორბედი სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხლში მოცემული დანაშაულის მცდელობის ცნებამ გარკვეული ცვლილებები განიცადა სისხლის სამართლის მოქმედ კოდექსში. ჩვენ არ შევჩერდებით გრამატიკულ ცვლილებებზე, ეურადღებას გაეკმახვილებთ იურიდიული ხასიათის ცვლილებებზე, რომელიც მოქმედი სსკ-ში მცდელობის საკანონმდებლო დეფინიციის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს. მცდელობის ერთ-ერთი კონსტიტუციური ნიშანი ისაა, რომ დანაშაული არ მოიყვანება სისრულეში ანუ არ დგება დანაშაულებრივი შედეგი. წინა სსკ-ის 17-ე მუხლის მე-2 ნაწილში აღნიშნული იყო: „...თუ ამასთან დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მოყვანილი დამნაშაის ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“ (ბახგასმა ჩემია - ი.დ.). მაშასადამე, მცდელობას მხოლოდ მაშინ ექნებოდა ადგილი, თუ შედეგი სწორედ დამნაშაისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო არ დადგა, ხოლო თუ დამნაშაის მიზანმიმართული ქმედება შეფასდებოდა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად, მაშინ ღოგიკურად მიუღივართ იმ დასკვნამდე, რომ არც მცდელობას არ შეიძლება ადგილი პქონოდა.

მოქმედი სსკ-ის 19-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი აღარაფერს ამბობს იმაზე, თუ ვინ, ან რამ განაპირობა შედეგის არ დადგომა. ამგვარი პოზიცია მართებულად უნდა ჩაითვალოს, რადგან საკითხის სწორად დასმა პოთხოვს ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ დასაჯადი და არადასაჯადი მცდელობა. სწორედ ამ კუთხით საკითხის განუხილველობამ შეიქცა შეცდომაში წინამორბედი სსკ-ის კანონმდებელი და ათქმევინა, რომ თუ ქმედება არ ისჯება, მაშინ არც მცდელობასაც არ შეიძლება საუბარი. რეალურად საქმის ვითარება ხელს სხვაგვარად არის კერძოდ, როგორც მომზადებას, ისე მცდელობას ნებისმიერ შემთხვევაში ადგილი აქვს, მიუხედავად იმისა, თუ რა მიზეზით არ დადგა დანაშაულებრივი შედეგი. მეორე საკითხია უნდა დაისაჯოს თუ არა ადამიანი, მაგალი-

თად, თუ ა-მ დაუშინა თოფი ბ-ს მოკვლის მიზნით, მაგრამ პოლიციამ დროულად განიარაღა, ა. დაისჯება მცდელობის მცდელობისათვის, ხოლო თუ ა-მ ნებაყოფლობით აღარ განიხორციელა გასროლა, მაშინ ა-მ ადგილი აქვს მცდელობას. მაგრამ ამ მცდელობის დაუსჯელობას განაპირობებს სისხლის სამართალში დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ნორმა. წინა სსკ-ით კი ამ უკანასკნელ შემთხვევაში არ შეიძლება გვესაუბრო მცდელობის არსებობაზე, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დახმული პრობლემისადმი არასწორი მიდგომის შედეგია.

თუკი დანაშაულის მომზადებისას იქმნება პირობები დანაშაულის ნახაზად, დანაშაულის მცდელობისას უკვე იწყება ვიწროდ გაგებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლით დაცულ სიკეთეს უშუალო საფრთხე ექმნება. სწორედ, უშუალო საფრთხე არის მცდელობის ის კონსტიტუციური ნიშანი, რომელიც მას განასხვავებს მომზადებისა და დაშთავრებული დანაშაულისაგან. საფრთხის შინაარსის გარკვევა მიზანშეწონილია ისეთი ფილოსოფიური კატეგორიების საფუძველზე, როგორიცაა შესაძლებლობა და სინამდვილე. აღნიშნული კატეგორიები არსებობის განსხვავებული ტიპებია თუ შესაძლებლობა არსებობს ნიშნისა, ტენდენციის ანუ ალბათობის გარკვეული ხარისხის შემცველ სინამდვილედ გადაქცევის ფორმით, სინამდვილე ვიწრო გაგებით არსებობს განხორციელებული სახით.

შესაძლებლობის ორი სახე არსებობს: ფორმალური და რეალური. სისხლის სამართალს აინტერესებს რეალური შესაძლებლობის კატეგორია, რომელსაც სინამდვილედ გადაქცევის რეალური კანონზომიერებანი უდევს საფუძველად. რეალური შესაძლებლობა, თავის მხრივ, ორი სახისაა: აბსტრაქტული და კონკრეტული. აბსტრაქტული რეალური შესაძლებლობისას ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი პირობები, რომელიც მას სინამდვილედ გადააქცევს, ხოლო კონკრეტული რეალური შესაძლებლობისას არსებობს ქმედითი, კონკრეტული პირობების ერთობლიობა, რომელმაც შესაძლებლობა ალბათობის მაღალი ხარისხით სინამდვილედ უნდა აქციოს. აქედან დასკვნა, რომ საფრთხე მთ უფრო ქმედითია, თუ იგი სინამდვილედ გადაქცევის რეალური კონკრეტული შესაძლებლობის პირობებს შეიცავს.¹

დანაშაულის მცდელობისას სამართლით დაცულ ობიექტს ექმნება რეალური საფრთხე, რამდენადაც ადამიანი უკვე ახორციელებს მის

¹ შესაძლებლობის სუბიექტურ-ფილოსოფიური გაგების კრიტიკა და მისი განხილვა: სოლომონიკოვ-შატერიალიშვილზე დაყრდნობით იხილეთ თ. წერეთელიან, დასახ. ნაშრომი, გვ. 102-107.

მიერ ჩაფიქრებული დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს. აქედან გამომდინარე, დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს კონკრეტული დანაშაულის ობიექტურ მხარეს, რადგან ამ თვალსაზრისით ერთი და იგივე მოქმედება შეიძლება იყოს ან არ იყოს დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნაწილი. ამიტომ ნაღველი ქმედება სხვადასხვა დანაშაულთან მიმართებაში შეიძლება შეფასდეს ან მომზადებად ან მცდელობად, მაგალითად, ბინაში შეღწევა ქურდობის მიზნით უნდა დაკვალიფიკირდეს დანაშაულის მცდელობად, მაგრამ იგივე მოქმედება მკვლელობის მიზნით საიქმედება დანაშაულის მომზადებად.

კანონმდებელი მცდელობის განსაზღვრისას მიუთითებს „დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანლობაზე“, აქ იგულისხმება არა მხოლოდ ის, რომ დანაშაულებრივი შედეგის გარდა აღამიანმა ყველაფერი განახორციელა, არამედ შესაძლებელია ქმედება სრული მოკვლობით არ ბეჭდეს შესრულებული. მაგალითად, თუ დამნაშაის ნახროლი ტყვია დაზარალებულს ასცდა, შედეგის გარდა მკვლელობის შემადგენლობის ობიექტური მხარის ყველა ნიშანი განხორციელებულია, ე.ი. ადგილი აქვს დამთავრებულ მცდელობას, მაგრამ თუ თოყის დამიზნებისას შახ იარაღი წაართვის, მკვლელობის შემადგენლობაში სრულიად არ განხორციელებულა შედეგი და ნაწილობრივ არ შესრულებულა ქმედება, რადგან დამნაშაის ხელი არ გამოუკრია სახელეგისათვის, ე.ი. სახეზეა დაუმთავრებელი მცდელობა.

როგორც წინა თავში აღვნიშნეთ, დანაშაულის დამთავრების მომენტის განსაზღვრა მის საკანონმდებლო კონსტრუქციაზეა დამოკიდებული. ამიტომ, როდესაც უსაუბრობთ „დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანლობაზე“, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დადგინდეს დანაშაული შედეგით თუ შედეგგარეშე შემადგენლობითაა ასახული სისხლის სამართლის კოდექსში. მაგალითად, უინაიდან მკვლელობა შედეგით დანაშაულთა რიცხვს მიეკუთვნება, მანამდე შეგვიძლია ვისაუბროთ მის მომზადებას ან მცდელობაზე, ეიდრე სიკვდილი არ დადგება, ე.ი. ეიდრე მკვლელობა ბოლომდე არ განხორციელებულა. შედეგგარეშე დანაშაულის მცდელობისას ადგილი აქვს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების ნაწილობრივ განხორციელებლობას. მაგალითად, გაუპატიურების მცდელობად დაკვალიფიკირდება ქმედება, თუ ბოროტმოქმედმა ეერ შეძლო სქესობრივი აქტის დაწყება.

ადამიანის განზრახვის მიმართულების მართებულად გადაწყვეტის ასევე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება „დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანლობის“ დახადგენად იმდენად, რამდენადც განხორციელებული ქმედება შესაძლებელია შეიცავდეს დანაშაულის შემადგენლობას

დასრულებული სახით, მაგრამ პიროვნების მიზნის განსაზღვრა შეუძლებელია ხდის გამტკიცოთ, რომ ადგილი აქვს არა დამთავრებულ დანაშაულს, არამედ დანაშაულის მცდელობას. მაგალითად, ა-მ ესროლა ბ-ს, რის შედეგადაც ბ-ს სხეული მძიმედ დაუზიანდა. სწორი კვალიფიკაციისათვის იუცილებელია გაირკვეს, თუ რა მიზნით მოხდა გასროლა, რადგან თუ დადგინდება, რომ ა-მ ბ-ს ესროლა მოკვლის მიზნით, მაშინ ქმედება დაკვალიფიკირდება მკვლელობის მცდელობად და არა დამთავრებულ ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებად.

დიუმთავრებული დანაშაულისას განზრახვა არავითარი სპეციფიკური თავისებურებით არ გამოირჩევა დამთავრებული დანაშაულისას არსებული განზრახვისაგან. რადგან პიროვნების მიზანი მიმართულია დანაშაულის განხორციელებაზე, ამიტომ იგი უნდა ითვალისწინებდეს დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს. მაგალითად, თუ ბოროტმოქმედმა არ იცის ქალის ორსულობა და მას მოკვლის მიზნით იარაღიდან ესვრის, მაგრამ დაზარალებული გადარჩება, ქმედება დაკვალიფიკირდება არა ორსული ქალის მკვლელობის მცდელობად, არამედ ქალის მკვლელობის მცდელობად. ასევე შეიძლება ითქვას მიზეზობრივ კავშირზე, „მიზეზობრივი კავშირის გათვალისწინება, — წერს თ. წერეთელი, — არ გულისხმობს მისი ყოველი რგოლის დეტალურად წინასწარ განჭვრეტას. განზრახვის დროს პირი უნდა ითვალისწინებდეს მიზეზობრივი კავშირის განვითარების პირითად მომენტებს.

თუ ასეთი სახის გათვალისწინებას ადგილი არა აქვს, არ შეიძლება ვილიპარაკოთ განზრახვაზე კონკრეტულად განხორციელებული შედეგის მიმართ. მაგალითად, თუ ეინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა თავის მტერს და დაჭრა იგი, ხოლო ეს უკანასკნელი დაიღუპა საავადმყოფოში განენილი ხანძრის გამო, აქ არა გვაქვს შავნე შედეგის გათვალისწინება... მაშასადამე, პირმა შეიძლება ასეუხი აგოს არა დამთავრებული მკვლელობისათვის, არამედ მხოლოდ მკვლელობის მცდელობისათვის“.

განზრახვის ერთ-ერთი კომპონენტი, როგორც ცნობილია, არის მართლწინააღმდეგობის შეგნება. ამიტომ, ამ უკანასკნელის არარსებობა გაპოტიცხავს ადამიანის დანაშაულებრივ განზრახვას, რაც იმას ნიშნავს, რომ არც დანაშაულის მცდელობაზე შეიძლება მსჯელობა. მაგალითად, თუ ა-ს პენია, რომ საკონფერენციო დარბაზში დაღუპული წიგნებიდან ერთ-ერთის წაღება ნებადართულია და წიგნის გატაცისას მას წიგნს ჩამოართმევნ, არ შეიძლება მისი ქმედება დანაშაულის მცდელობად შეფასდეს.

განსრავის მიმართულების საკითხი დეტალურად უნდა შეფასდეს თურთაღი და ფაქტობრივი შეცდომის ინსტიტუტთან მიმართებაშიც. ამ საკითხზე ჩვენ დაწვრილებით არ შეგვიძლება. რადგანაც ამის შესახებ საუბარი იქნება შესაბამის თავებში.

ამრიგად, იმის დასადგენად, დანაშაული დამთავრებულია თუ დაუმთავრებელი, დიდი ყურადღება უნდა შეექცეს დანაშაულის განსრავას, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის ნიშნებს მოიცავდა.

იმისდა მიხედვით, თუ რამდენადაა შესრულებული შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული ქმედება, მცდელობა ორი სახისაა: დაუმთავრებელი და დამთავრებული, ამგვარ დაყოფასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის თეორიაში ორი საკითხი იწეის თავს: პირველი, გამართლებულია თუ არა მცდელობის აღნიშნულ სახეობად დაყოფა და თუ შესაძლებელია, აქვს თუ არა მას რაიმე პრაქტიკული მნიშვნელობა. მეორე, მცდელობის დამთავრებულ და დაუმთავრებულ სახეობად დაყოფას ობიექტური თუ სუბიექტური კრიტერიუმი უნდა დაედოს საფუძვლად.

ადამიანის მიზანმიმართული საქმიანობა რთული პროცესია, რომელიც განვითარების გასსხვავებულ ეტაპებს მოიცავს გამონაკლისს ამ მხრივ არც დანაშაულის განხორციელება წარმოადგენს, რომელიც უმეტესწილად მრავალ დანაშაულებრივ ქმედებებს აერთიანებს. სწორედ ამ ქმედებებზე დაყრდნობით გამოიყოფა სისხლის სამართლის თეორიაში დაუმთავრებელი და დამთავრებული მცდელობა. პრაქტიკული თვალსაზრისით მცდელობის ამგვარ სახეობად დაყოფას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასჯელის დანიშვნის დროს. სსკ-ის 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილში კანონმდებელი სამართალშემფარდებლისაგან მოითხოვს სასჯელის დანიშვნისას სხვა გარემოებებთან ერთად გაითვალისწინოს „მოვალეობათა დარღვევის ხასიათი და ზომა, ქმედების განხორციელების სახე, ხერხი და მართლსაწინააღმდეგო შედეგი“. ე.ი. მოსამართლემ კანონით დადგენილ ფარგლებში უფრო მსუბუქი სასჯელი უნდა დანიშნოს დაუმთავრებელი მცდელობისათვის დამთავრებულ მცდელობასთან შედარებით, რადგან სამართლით დაცულ სიკეთეს დაუმთავრებელი მცდელობისას უფრო ნაკლები საფრთხე ექმნება.

ჩვენი აზრით, მცდელობის სახეობად დაყოფას საფუძვლად ობიექტური კრიტერიუმი უნდა დაედოს, რადგან მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შეფასებისას მხედველობაშია მისაღები არა ადამიანის სუბიექტური მოსაზრებანი, თუ როდის თელის იგი მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომისათვის მის მიერ განხორციელებულ ქმედ-

ბებს საკმარისად. არამედ რეალურად ჩადენილი ქმედებები, რომელიც კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობასთან მიმართებაში შეიძლება შეფასდეს ან დაუმთავრებელ ან დამთავრებულ მცდელობად.

მაშასადამე, დაუმთავრებელი მცდელობისას ჯერ კიდევ არ არის ყველა მოქმედება შესრულებული, რამაც დანაშაულებრივი შედეგი უნდა გამოიწვიოს. მაგალითად, მცდელობა იარაღი დაუჭიზნა, მაგრამ აღარ ესროლა მსხვერპლს, ბოროტმოქმედმა ნაეთი მიასხა მანქანას, მაგრამ ცეცხლი აღარ წაუკიდა და ა.შ.

დამთავრებულია მცდელობა, როდესაც შესრულებულია ყველა ის მოქმედება, რაც ტიპურად დანაშაულებრივ შედეგს იწვევს. მაგრამ შედეგი არ ღვება ამა თუ იმ ხელშეშლელი გარემოების გამო. შესაძლებელია დაისვას კითხვა: თუკი დანაშაულის შედეგი არ დადგა, მაშინ რა უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ ყველა მოქმედებაა შესრულებული დანაშაულებრივი შედეგის დასადგომად? მაგალითად, მსხვერპლი გასროდელი ტყვიისაგან იმიტომ გადაიარა, რომ მას ბოროტმოქმედმა კარგად ვერ დაუჭიზნა, ან დაზარალებულს „პორტსიგარის“ კოლოფში მოხედა ტყვია, ან მას გადახტომა მოასწრო. ამ მაგალითის საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ, რომ დანაშაულებრივი ყველაფერი არ გაუთვლია წინასწარ, ანუ ყველაფერი არ გაუკეთებია იმისათვის, რომ აღნიშნული დაზარალებული აეცილებინა თავიდან. ამგვარ შეკითხვებზე პასუხი უნდა გავცეს შემდეგ მოსაზრებებზე დაყრდნობით: პირველი, პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც დანაშაულებრივი ყველაფერს აკეთებს, ამ სიტუაციის პირდაპირი გაგებით, იმისათვის, რომ შედეგი დადგეს, მაგრამ შედეგი არ ღვება. მაგალითად, ა-მ ცეცხლი წაუკიდა სახლს და მაშინვე ჩაატრო. მეორე, სიტუაციაში „ყველაფერი გააკეთა“ იგულისხმება, რომ ასეთი მოქმედებები ტიპურად იწვევს დანაშაულებრივ შედეგს. მაგალითად, ა-მ საკონცერტო დარბაზის აფეთქების მიზნით შენობაში შეიტანა ბომბი, მაგრამ ბომბის შექანისხი დანიშნულ დროს არ ამოქმედდა.

ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ „ა.წ. ფორმალურ დანაშაულთა დროს თითქმის შესაძლებელია მხოლოდ დაუმთავრებელი მცდელობა; თუ სუბიექტის მიერ მოქმედება, რომელიც თავისთავად დასჯადია, უკვე შესრულებულია, ადგილი ექნება დამთავრებულ დანაშაულს“.

ჩინამდელიწაში ფორმალურ ანუ შედეგგარეშე დანაშაულებშიც შეიძლება ადგილი აქონდეს დამთავრებულ მცდელობას. მაგალითად ა

¹ იხ. თ. წერეთელი, დისკ. ნაშრ. გვ. 153.

დაპირდა ბ. ს., რომ მის მიერ მოცემულ ქრთამს მიუტანდა თანამდებობის პირს, მაგრამ ა. შ. ქრთამის სახით მიხატემა თანხა მითითდა.

ტრადიციულად სისხლის სამართლის თეორიაში ცალკე განხილვის საგანია ე. წ. „უვარგისი მცდელობის“ პრობლემა, რომელსაც გერმანულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში პირველად დიდი ყურადღება ა. ფოიერშაჰმა დაუთმო.

ტერმინი „უვარგისი მცდელობა“ საკმაოდ პირობითია, რამდენადაც ნებისმიერი დანაშაულებრივი ქმედება, რომელიც მცდელობის სტადიაზე შეჩერდა „უვარგისია“ ფართო გაგებით შედეგის გამოუწვევლობის გამო. ჩვენი აზრით, „უვარგისი მცდელობას“ სისხლის სამართლებრივი გაგებით ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც განხორციელებულ ქმედებას თავიდაც არ გააჩნია კონკრეტულ შემთხვევაში სინამდვილედ გადაქცევის შინაგანი ტენდენცია მაგალითად, დაზიანებული იარაღის კაცისათვის დამიზნებას და ჩახმახისათვის თითის გამოკვრას დახაწვისშეუ არ ძალუძს სიცოცხლისათვის საფრთხის შექმნა გადააქციოს სინამდვილედ ანუ გამოიწვიოს სიკვდილი.

„უვარგისი მცდელობა“ თავისი ბუნებით უკავშირდება ფაქტობრივი შეცდომის ინსტიტუტს, რამდენადაც სამყაროში არსებულ რეალობაზე იდამიანის მცდარი წარმოდგენის შედეგად დანაშაული განუხორციელებელი რჩება. ამისდა შესაბამისად, უვარგისი მცდელობის ერთ-ერთ ნაირსახეობას წარმოადგენს მცდელობა უვარგისი ობიექტზე სისხლის სამართლებრივ ლიტერატურაში ამგვარ მცდელობას უწოდებენ უვარგისი საგანზე მცდელობას ან არარეალურ ობიექტზე მცდელობას¹. უფრო მისაღებია ტერმინი „უვარგისი ობიექტზე“ მცდელობა, რადგან დანაშაული იურიდიული გაგებით ხელყოფს სამართლებრივ სიკეთეს და არა საგანს. რაც შეეხება ტერმინს „არარეალური ობიექტი“, მიუღუბელია იმ თვალსაზრისით, რომ ობიექტი, ანუ სამართლებრივი სიკეთე შეიძლება არსებობდეს რეალური ფორმით.

„უვარგისი ობიექტზე“ მცდელობისას ხელმოყფი მცდარად აღიქვამს თავდასხმის ობიექტს. მაგალითად, ა. შ. გაიტაცა ჰაბრმოლო შასალა, რომელიც სინესტის გამო საერთოდ უვარგისი იყო დანიშნულებისამებრ გამოსაყენებლად. მეორე მაგალითი: თუ ბ. ესერის გვამს, რომელიც ცრცხალი ეგონა, ქმედება უნდა შეფასდეს მცდელობად.

უვარგისი ობიექტისაგან უნდა გავმიჯნოთ ადგილზე არმყოფი ობიექტი. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც სუბიექტი თავდასხმას ახორციელ-

ებს მისი წარმოდგენით სასურველ ობიექტზე, რომელიც სინამდვილეში ხელყოფის ადგილზე არ არის. მაგალითად, ავტომანქანის გატაცების მიზნით გარაჟის გახსნა, სადაც ავტომანქანა არ აღმოჩნდა სხვა მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ შემთხვევა, როდესაც ბიროტმოქმედი აფეთქებს სახლს ადამიანის მოკვლის მიზნით, მაგრამ დაზარალებული სახლში არ აღმოჩნდება. ადგილზე არმყოფი ობიექტზე თავდასხმის შემთხვევაში, ყველა პირობა არსებობს იმისათვის, რომ ქმედება შესაბამისი დანაშაულის მცდელობად დაკვალიფიცირდეს.

როდესაც ვსაუბრობთ უვარგისი საშუალებით მცდელობაზე, თავიდაც უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი „საშუალება“ ფართო გაგებით შთაზრება და გულისხმობს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც დანაშაულის ჩახადენად გამოიყენება არამართო ისეთი საშუალება სისხლის სამართლებრივი გაგებით, არამედ იარაღი, საგანი, მეთოდი თუ მოვლეა, რომელსაც ობიექტურად არ შეუძლია დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევა. იმისდა მიხედვით, გამოყენებული საშუალებით კონკრეტულ ვითარებაში შეუძლებელი, თუ საერთოდაა შეუძლებელი მოცემული დანაშაულის განხორციელება, „უვარგისი საშუალება“ ორი სახისაა: აბსოლუტურად უვარგისი და „შეფარდებით უვარგისი“. ასეთ დაყოფას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლებრივ აბსოლუტურობის განსაზღვრისათვის. აბსოლუტურად უვარგისი საშუალება, თუ მას არა მართო მოცემულ კონკრეტულ ვითარებაში, არამედ საერთოდ არ ძალუძს დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევა აბსოლუტურად უვარგისი საშუალების გამოყენება არა-თუ საფრთხეს არ უქმნის სამართლით დაცულ ობიექტს, არამედ და-ნაშაულის ჩახადენად პირობების შექმნადაც არ შეიძლება შეფასდეს. მაშასადამე, აბსოლუტურად უვარგისი საშუალების გამოყენება მხოლოდ განზრახვის გამომდგენებად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომელიც სისხლის სამართლის კანონმდებლობით არ ისჯება. სწორედ ამ შემთხვევაზე გულისხმობს სსკ-ის მე-20 მუხლი, რომელიც სიძულეს წარმოადგენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობისათვის. აღნიშნული მუხლის თანახმად: „პირს არ დაეკისრება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულის მომზადების ან მცდელობისათვის, თუ მისი უშეცრების ან სხვა პიროვნული ნაკლის გამო დანაშაულის ჩახადენად გამოყენებული საშუალებით არ შეიძლება მიღწეულიყო შესაბამისი მართლსაწინააღმდეგო შედეგი“.

აბსოლუტურად უვარგისი საშუალებით მცდელობის დაუსჯელო-ბის მიზანშეწონილობას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ ხელყოფა მოკლებულია მართლწინააღმდეგობას. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ, უვარგისი საშუალების გამოყენებული არაა საშუალო პიროვნება,

¹ Курс советского уголовного права. Часть 3. изд. Ленинградского университета, том 1, 1968, гл. 566

² იხ. მაგ. Дурманов И. Л. Сталин совершил преступления по советскому уголовному праву. М., 1955, гл. 153.

რადგან გამორიცხული არ არის მან მომავალში დანაშაულის ჩასადენად საფასურით ვარგისი საშუალება გამოიყენოს, სსკ-ის მე-20 მუხლის მიხედვით უვარგისი საშუალების გამოყენება განპირობებული უნდა იყოს ან პირის უმეტესობით ან სხვა პიროვნული ნაკლით, პირის უმეტესობაში იგულისხმება არა მარტო საერთოდ გაუნათლებლობა და გაუთვითცნობიერებლობა, არამედ გარკვეული დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებული უფიცილობაც. მაგალითად, 3 კმ-ის სიმაღლეზე ჭოფი თვითმფრინავისათვის სანადირო თოფის სროლა მისი ჩამოვლების მიზნით, ანდა ცოლი ტახტზე წამოწოდილ ქმარს ბალიშს ესურის მოკვლის მიზნით. პიროვნების უმეტესობას მიაწერენ შემთხვევას, თუ მოკვლის განზრახვით ადამიანს დაწყევლიან.

პიროვნულ ნაკლში იგულისხმება არა მარტო ფსიქიკური მდგომარეობის გამო გამოწვეული შეურაცხაობა, არამედ სხვა პიროვნული თვისებებიც, რაც შეუძლებელს ხდის დანაშაულის ჩადენას. მაგალითად, თუ უსინათლო ან უხელო პირი თვითმფრინავში ჩაჯდება მისი გატაცების მიზნით.

შეფარდებით უვარგისი საშუალებით თავდასხმისას პირი იყენებს ისეთ საშუალებას, რომელსაც მოცემული დანაშაულის განხორციელებისას დაკარგული აქვს ის თვისება, რაც ამ დანაშაულის პოლიომდე მოყვანის უზრუნველყოფს. მაშასადამე, აქ საუბარია ისეთ საშუალებაზე, რომლითაც შეიძლება გარკვეული დანაშაულის ჩადენა, მაგრამ კონკრეტულ ვითარებაში ეს საშუალება არ იმყოფება ხორმალურ მდგომარეობაში, რის გამოც დანაშაულის პოლიომდე მოყვანა ობიექტურად შეუძლებელი ხდება. მაგალითად, მკვლელობის მიზნით დაუტეხავი იარაღის სასხლეტისათვის ხელის გამოყვრა, ანდა კოკის-პირული წვიმისას ნათესების გადაწვის მცდელობა.

დანაშაულის მომზადების და მცდელობის გამოყენების სფერო შეუსაბამოა არ არის, რაც ცალკეულ დანაშაულთა იურიდიული ბუნებითა და მათი განხორციელების ფორმითაა განპირობებული. ამ საკითხს პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ქმედების მართებული კვალიფიკაციისათვის. ამიტომ აღნიშნულ პრობლემას ცალკე პარაგრაფად განვიხილავთ.

§ 5. ზოგიერთი დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის თავისებურებანი

სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 და მე-19 მუხლის თანახმად, დანაშაულის მომზადება და მცდელობა განზრახ შეიძლება განხორციელდეს. მაშასადამე, შეუძლებელია გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულში მომზადების ან მცდელობის დასჯა აღნიშნული მუხლების მიხედვით ლოგიკურად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არაპირდაპირი განზრახვით საფასურით შესაძლებელია მომზადების ან მცდელობის განხორციელება. თუკი პირდაპირი განზრახვით ჩადენილ დანაშაულს მხოლოდ და მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმის, გარეგნული მოქმედებების მიხედვით შევადარებთ არაპირდაპირი განზრახვით და გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულებს, აღმოჩნდება, რომ ფოკუსი დანაშაული გარკვეული ეტაპების, ანუ ცალკეული მოქმედებებისაგან შედგება. მაგალითად, პირდაპირი განზრახვით ჩადენილი მკვლელობა შეიძლება განვითარდეს შემდეგნაირად: იარაღის მოძებნა, მისი ხელში აღება, მსხვერპლისათვის დაზიანება, დაბოლოს იარაღის გასროლა, რასაც სიკვდილი მოჰყვა. ანალოგიური ეტაპები შეიძლება ბრალის სხვა სახით განხორციელებულ დანაშაულშიც გამოვეყნოთ. მაგალითად, ა-ს სურს ბ-ს შეშინება შეგობრული გამასხარავების მოტივით და ამისათვის ა-მ იარაღი მოძებნა, მოიმარჯვა, დაუშინა და გაუფრთხილებელი გასროლით ბ-ს სიცოცხლე მოუსპო.

ახლა გამოსარკვევია ის არგუმენტები, თუ რატომ არ შეიძლება ევენტუალური განზრახვით ან გაუფრთხილებლობით, დანაშაულის მომზადება ან მცდელობა. რამდენადაც ადამიანის ნებისმიერი მოქმედება მისი ნებისმართულ საქმიანობას წარმოადგენს, ამდენად მისი მისწრაფება ყოველთვის მიმართულია რაიმე შედეგისაკენ, რომლის მიღწევა მის დაკმაყოფილებას იწვევს. ვა. ადამიანი შეიძლება მხოლოდ იმისათვის ემზადებოდეს ან იმას ცდილობდეს, რაც მისი საქმიანობის მიზანს წარმოადგენს. სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით, ამგვარი საქმიანობა მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით ხორციელდება. მაშასადამე, პირდაპირი განზრახვისას შედეგის დადგომამდე ჩვენ სრული საფუძველი გვაქვს უკვე განხორციელებული მოქმედების მიხედვით გაჩვენადვით, თუ რის მომზადებას ან მცდელობას აქვს ადგილი. ახლოს დასკვნის გამოტანა სრულად შეუძლებელია არაპირდაპირი განზრახვის ან გაუფრთხილებლობისას, სადაც დამდგარი შედეგი სრულად არ შეესაბამება დანაშაულის მიზანს. ევენტუალური განზრახვისა და თვითმცდელობისას დამდგარი შედეგი გათვალისწინებულია

როგორც თანამდევნი, ხოლო დაუდევრობისას დამდგარ შედეგს ადამიანი საერთოდ არ ითვალისწინებს. პირდაპირი განზრახვისაგან განსხვავებით არაპირდაპირი განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისას ჩადენილი ქმედების შეფასება სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით მხოლოდ დამდგარი შედეგის მიხედვით ხდება, რადგან მანამდე შეუძლებელია ქმედების სწორი კვალიფიკაცია მაგალითად, თუ ა-ს სურს ხალხმრაველ ადგილზე იარაღის უშისამართოდ გასროლა, ან უგონოდ ნახვამ მძღოლს საჭესთან დაჯდომა და მგზავრების გადაყვანა. მაგრამ არც ერთს ჩანაფიქრის განხორციელების საშუალებას არ მისცემენ, მაშინ არაპირდაპირი და გაუფრთხილებლობით მომზადებისა და მცდელობის მომხრეებმა უნდა აღიარონ, რომ ამგვარი მოქმედებები უნდა დაკვალიფიკირდეს კვალიფიციური მცდელობის მომზადებად (შესაბამისი დამამძიმებელი გარემოებით), რადგან დაუშთავრებული დანაშაულისას კვალიფიკაცია უშეძლებელია დანაშაულის მიხედვით ხდება. ამასთან, ამას უნდა დაემატოს სხვა დანაშაულის მომზადებაც, იმისდა მიხედვით, თუ რომელ სამართლებრივ სიკეთეს შეუქმნა საფრთხე.

ამრიგად, შეუძლებელია ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით იმის მომზადება ან ცდა, რაც ადამიანის მოქმედების მიზანს არ წარმოადგენს. ამ მიზნის მიღწევის გზაზე სხვა თანამდევ შედეგებს მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება საბოლოო შედეგთან შედარებით, რომელიც ადამიანის მოქმედების შეფასების კრიტერიუმია, რადგან მიზანი მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ მომზადება და მცდელობა მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით შეიძლება.

როგორც უკვე აღინიშნა, ქმედების დაუშთავრებელ ან დამთავრებულ დანაშაულად ცნობისათვის განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს განზრახვის მიმართულებას, რადგან შესაძლებელია ერთი რომელიმე დანაშაულის შემადგენლობა მთლიანად იყოს განხორციელებული, მაგრამ დამნაშავეს მიზანზე დაკვირვებით ქმედება დაუშთავრებელ უფრო მძიმე დანაშაულად უნდა შეუიარაღდეს. ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს საკითხი აღტერნატიული განზრახვისას, როდესაც ადამიანი რამდენიმე შედეგს ითვალისწინებს. მაგალითად, ა-მ მთიდან დააგორა ბ. იმ მიზნით, რომ ბ. მიიღებდა ჯანმრთელობის რომელიმე ხარისხის დაზიანებას ან მოკვდებოდა. თუკი ბ. გადარჩება, მოუხდება ვად მიღებული დაზიანებისა, ქმედება მცდელობის მცდელობად უნდა დაკვალიფიკირდეს.

მართალია, მომზადება და მცდელობა მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით შეიძლება, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ არაპირდაპირი განზრახვით ან წინდახედულობის ნორმის დარღვევით შედეგის დადგომამდე არაერთგვაროვნად საფრთხის შექმნა არ შეიძლება. თუ კანონმდებ-

ელი ამგვარ ქმედებაში რეალურ საფრთხეს ხედავს, მაშინ დანაშაულის შემადგენლობის ახალ კონსტრუქციას ქმნის და შედეგის დადგომამდე დანაშაულს დამთავრებულად აცხადებს. ასეთი გაუფრთხილებელი დანაშაულის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ სსკ-ის 288-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი (გარემოსათვის საშიში ნივთიერებისადმი ან ნარჩენისადმი მოპერობის წესის დარღვევა), რომელიც საფრთხის შემქმნელ დელიქტად გვევლინება. არაპირდაპირი განზრახვით ჩადენილი დანაშაულებიდან, ამ მხრივ, მაგალითად გამოდგება სსკ-ის 127-ე მუხლი (სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება) ან 128-ე მუხლი (ჯანსაღდელში შიტოვება). ეს მუხლები კანონმდებელმა შექმნა იმ მოსაზრებით, რომ სიცოცხლე საკმაოდ მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთეა და ევენტუალური განზრახვით მცდელობის შეუძლებლობის გამო სიცოცხლე დაუცველი რჩება. ამიტომ ამგვარი ქმედება უკვე ადრეულ ეტაპზე ისჯება, როგორც დამთავრებული დანაშაული. თუ ასეთ ქმედებას შედეგი მოჰყვა, მაშინ კვალიფიკაცია მოხდება სსკ-ის 108-ე ან 109 მუხლით.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არის ისეთი შემადგენლობანიც, რომელთა მომზადება შეუძლებელია დროებითი შესუდული შეარაცხაობის გამო. ასეთი დანაშაულის შემადგენლობა სულ სამია სისხლის სამართლის კოდექსში. ესენია: განზრახ მცდელობა უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში (სსკ-ის 111-ე მუხლი), დედის მიერ ახალშობილის განზრახ მცდელობა (სსკ-ის 112-ე მუხლი) და ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში (სსკ-ის 121-ე მუხლი). აქვეყნი ისეთი ემოციური მდგომარეობაა, რომელსაც ადამიანი ხელოვნურად კი არ უქმნის თავის თავს, არამედ იქმნება უეცრად შექმნილი კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე. მართალია, აღნიშნულ დანაშაულთა მომზადება შეუძლებელია, მაგრამ მცდელობა სრულიად დასაშვებია. მაგალითად, აქვეყნებ მდგომარეობაში მყოფი ადამიანის ნახრალი ტყვია ასცდა მსვერპლს.

მომზადებისა და მცდელობის საკითხი ახვევ განსხვავებულად წუდება იმ დანაშაულთა მიმართ, რომელთა შემადგენლობების ობიექტურ მხარეთა კონსტრუქცია შეუძლებელს ხდის მომზადებას ან მცდელობას ან დამთავრებულ მცდელობას, ან საერთოდ გაუმორიყხავს დამთავრებულ დანაშაულს.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ შედეგგარეშე დანაშაულის შემადგენლობაში მომზადების ან მცდელობის დაშვების საკითხი იმაზეა დამოკიდებული, თუ რომელი ეტაპიდან ითვლება დანაშაული დამთავრებულად, ვინაიდან სსკ-ის კერძო ნაწილში შედეგგარეშე შემად-

გენდობანი მრავლადაა, აქ ჩვენ დიხშული პრობლემების სოფადი დახასიათებით დაექსპოზიციონირებით.

დანაშაულთა შემადგენლობების გარკვეული ნაწილი იმგვარად არის კონსტრუირებული, რომ შეუძლებელია მათი მოშადება და მცდელობა, რადგან ფაქტობრივად მოსამზადებელი მოქმედება უკვე დაშთაერებულ დანაშაულს ქმნის. მაგალითად, სსკ-ის 404-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით აგრესიული ომის დაგეგმვა ან მოშადება ისჯება, როგორც დამთაერებელი დანაშაული. ამ ტიპის დელიქტებიდან უნდა გამოვეყოთ ისეთი შემადგენლობები, სადაც ქმედებათა ერთობლიობა ქმნის დამთაერებულ დანაშაულს. მაგალითად, ბანდიტიზმის მოშადება და მცდელობა შექმნილია, რადგან მის შემადგენლობაში ასახულ სხვა დანაშაულთა მოსამზადებელი ქმედებები უკვე დამთაერებული დანაშაულის შემადგენლობას შეიცავს. თუ განხორციელდა ბანდიტიზმის შემადგენლობაში მოცემული ერთ-ერთი მოქმედება, ადგილი ექნება არა ბანდიტიზმის შემადგენლობაში შემავალ მოქმედებას, არამედ რომელიმე სხვა დანაშაულის მოშადებას, რადგან ბანდიტიზმი, როგორც ასეთი, დამნაშავეთა საბოლოო მიზანი არ არის. მაგალითად, თუკი შეიქმნება მყარი ბანდა, რამდენიმე ყაჩაღობის განხორციელებლად, რომელსაც იარაღი ჯერ არ შეუძენია, ქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს ყაჩაღობის მოშადებად.

სისხლის სამართლის კოდექსში გვხვდება სხვა ტიპის შეკვეცილი შემადგენლობაც, რომლის საკანონმდებლო აღწერილობა მხოლოდ დამთაერებულ მცდელობას გამოირჩეხავს. მაგალითად, ყაჩაღობა (სსკ-ის 179-ე) თავდასხმის და არა ქონების დაუფლების მოშენტიდან ითვლება დამთაერებულად.

რაც შეეხება ისეთ შედეგგარეშე ანუ ფორმალურ შემადგენლობებს, სადაც ქმედების სრულად განხორციელება შედეგსაც გულისხმობს ფართო გაგებით, აქ მცდელობა შეუძლებელია თუ ქმედების პირველი აქტით დანაშაული დამთაერებულად ცხადდება. მაგალითად, ცრუ დახმენა (სსკ-ის 373-ე მუხლი). ხოლო ისეთ შედეგგარეშე შემადგენლობებში, სადაც დანაშაულს დამთაერებისათვის ქმედების სრულად განხორციელება საყალბეულო, როგორც მოშადება ისე მცდელობა სრულიად შესაძლებელია. მაგალითად, თუ დახარაღებულმა წინააღმდეგობის გაწევით არ მისცა ბოროტმოქმედს გაუპატიურების საშუალება, ქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს გაუპატიურების მცდელობად.

შედეგგარეშე შემადგენლობათა რიცხვიდან ცალკე უნდა გამოიყოს წმინდა უმოქმედობის დელიქტები, რომლის დამთაერება დაკისრებული მრავლების შეუსრულებლობით ხდება. მრავლების შეს-

რულების მოშენტი დადგომამდე ნებისმიერი მოქმედება მხოლოდ პირობებს ქმნის დანაშაულის ჩასადენად, ხოლო მრავლების დადგენილი დროისათვის შეუსრულებლობა უკვე დამთაერებულ დანაშაულს ქმნის. სწორედ, ამიტომაც, რომ წმინდა უმოქმედობის დელიქტების მცდელობა გამოირჩეხილია. მაგალითად, აღნიშნისათვის ჯიუტად თავის ბრძოლა (სსკ-ის 176-ე მუხლი), განაჩენის ან სხვა სასამართლო გადაწყვეტილების შეუსრულებლობა (სსკ-ის 381-ე მუხლი) და სხვ.

დანაშაულის მოშადება და მცდელობა წარმოუდგენელია თუ ქმედების დასჯადობა გარკვეული შედეგის დადგომისათვის დაკავშირებული. მაგალითად, სსკ-ის 142-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით, ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევა მხოლოდ მაშინ გამოიწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუ აღნიშნული მოქმედება არსებითად ხელყოფს ადამიანის უფლებას. გამოირჩეხილია მცდელობა თუკი კანონმდებელი სსკ-ის შესაბამისი მუხლის კვალიფიკატორი შემადგენლობით ქმედებას დამთაერებულ დანაშაულად აცხადებს, ხოლო აღნიშნული შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის არარსებობისას ანუ ფაქტობრივად მისი მცდელობისას აღნიშნული ქმედება მუხლის 1-ლი ნაწილით ისჯება. მაგალითად, ასეთია სსკ-ის 131-ე მუხლის მე-2 ნაწილი (სხვისთვის შიდსის განზრახ შეყრა).

წარმოუდგენელია ასევე მოშადება და მცდელობა მძიმე შედეგით კვალიფიკირებულ დელიქტებში, სადაც ყველაზე ნათლად ელინდება ორმაგი ანუ რთული ბრალი. აღნიშნული ტიპის დანაშაულის შემადგენლობების მისევეთ განზრახვა არსებობს პირთადი შედეგის (ან ქმედების) მიმართ, ხოლო შედეგი გაუფრთხილებლობით დგება. მაგალითად, ჯანმრთელობის დაზიანება სასიკვდილო შედეგით (სსკ-ის 117-ე მუხლის მე-2, მე-4, მე-6, მე-8 ნაწილები), გაუპატიურება, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის ხიცოცხლის მოსპობა (სსკ-ის 137-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „ბ“ პუნქტი) და სხვ.

საკუთრიკურობით გამოირჩევა განგრძობადი დანაშაული მოშადებასა და მცდელობასთან დაკავშირებით. ფაქტობრივი თვალსაზრისით განგრძობადი დანაშაულის შემადგენელი თითოეული მოქმედება გაიყოფის მოშადების და მცდელობის სტადიებს. მაგალითად, პორუგებას განზრახული აქვს კომპიუტერის გატაცება, რისთვისაც იგი ყოველდღე იბარავს კომპიუტერის ნაწილებს, რათა შემდეგ ააწუოს კომპიუტერი. აღნიშნულ მაგალითში ბოროტმოქმედი ყოველი ნაწილის მოშადებისას, რა თქმა უნდა, გაიფიქროს მოშადებისა და მცდელობის სტადიებს თუმცა, სისხლისსამართლებრივი გაგებით, განგრძობადი დანაშაულის მოშადებას მხოლოდ პირველი აქტის შესრულებამდე

აქვს ადგილი, ხოლო მცდელობა გრძელდება საბოლოო მოქმედების დასრულებამდე.

დაბოლოს, საყურადღებოა წინა სსკ-ისათვის უცნობი სსკ-ის 25-ე მუხლი. მოცემული მუხლის მე-7 ნაწილი ეძღვნება თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის.

სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილის მიხედვით: „თუ ამსრულებელს დანაშაული არ დაუმთავრებია, თანამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება დანაშაულის მომზადებაში ან დანაშაულის მცდელობაში თანამონაწილეობისათვის. დანაშაულის მომზადებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმასაც, ვინც მისგან დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო ვერ შეძლო სხვა პირის დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად“. კანონის ამ ტექსტში ყველაზე ნათლად ვლინდება, რომ სისხლის სამართლის მოქმედი კანონმდებლობა აღიარებს თანამონაწილეობის აქცესორულ თეორიას, რომლის მიხედვითაც თანამონაწილეთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა განისაზღვრება ამსრულებლის მიერ განხორციელებულ თანამონაწილეობთან შეთანხმებული დანაშაულის მიხედვით, რადგან დანაშაულის შემადგენლობას უშუალოდ მხოლოდ ამსრულებელი ასრულებს. სწორედ ამიტომაც, რომ თანამონაწილეთა მიერ შესრულებული მთლიანი საქმიანობა დანაშაულის მომზადების სტადიას ვერ გასცდება, ვიდრე ამსრულებელი არ დაიწყებს დანაშაულის ობიექტური მხარის შესრულებას. ზემოაღნიშნული მუხლის მე-7 ნაწილის პირველი წინადადების მიხედვით, თუ მაგალითად, ა. გაემგზავრა ბ-ს მოსაკლავად, ბ-სთან ერთად მცდელობის თანამონაწილეები პასუხის აგებენ მომზადებისათვის, ხოლო თუ ა-მ ტყუია ააცილა – ყველა პასუხის აგებს მცდელობისათვის. სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილის მეორე წინადადება გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როდესაც წაშქვებელი ვერ დაარწმუნებს პირს ჩადინოს დანაშაული. ასეთ უთარებაში წაშქვებლის მცდელობის უშედეგობა განიხილება, როგორც მომზადება.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ დამხმარესაც მომზადებისათვის დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მისი დახმარება უშედეგო აღმოჩნდება, ანუ მისი მოქმედება ვერ ჩაერთო მიზნობრივ კავშირში, მაგალითად, ბ-მ იცის, რომ ბ-ს განსრავილი აქვს მცდელობა. მცდელობის გაადვილების მიზნით ბ-მ ფარულად იარაღი ჩაუდო ჩემოდანში, მაგრამ ბ-მ იარაღი მცდელობისათვის არ გამოიყენა.

§ 6. დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება

დანაშაულობასთან პრძოლის სფეროში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკა იძულებითი მეთოდების გარდა, რაც სახჯელისა და სხვა იძულებითი ხასიათის ღონისძიების დანიშვნის ან მისი დანიშვნის მუქარაში გამოიხატება, იყენებს დარწმუნების მეთოდსაც, რომელიც დანაშაულისათვის სასიკეთო შედეგს იწვევს, თუ იგი კანონით დათქმულ პირობას შეახრულებს. დარწმუნების მეთოდი ე.წ. წამახალისებელ ნორმებშია გამოხატული. წამახალისებელი ნორმები სისხლის სამართალში ორი ხასიათის პირველი, რომელიც დანაშაულის დამთავრებამდე გამოიყენება. კერძოდ, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი და მეორე, რომელიც დანაშაულის დამთავრების შემდეგ გამოიყენება, ე.წ. „პოსტრიმინალური წამახალისებელი“ ნორმა. ეს უკანასკნელი, ყოველთვის სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში შენიშვნის სახითაა მოცემული, მაგალითად: თუ პირმა უკანონოდ შეიძინა ცეცხლსასროლი იარაღი ან სხვა საბრძოლო საშუალება, სსკ-ის 236-ე მუხლის შენიშვნით გათავისუფლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ სათანადო ორგანოებს ნებაყოფლობით ჩააბარებს აღნიშნულ საგნებს და სხვა დანაშაულის ნიშნები არ არის მის ქმედებაში.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების ინსტიტუტი „პოსტრიმინალური წამახალისებელი“ ნორმებისაგან განსხვავებით სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილშია მოცემული. მაშასადამე, ეს უკანასკნელი გამოიყენება ცალკეულ დანაშაულთა მიმართ, რაზეც სისხლის სამართლის კანონში სპეციალურადაა მითითებული, ხოლო დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება გამოიყენება ნებისმიერი დანაშაულის მიმართ, სადაც ეს იურიდიულად შესაძლებელია.

სსკ-ის 21-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, „პირს არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან დანაშაულის დამთავრებამდე ნებაყოფლობით და საბოლოოდ აიღო ხელი“. ამ ნორმის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას, ისევე როგორც დაუმთავრებელი დანაშაულისას არ გვაქვს დანაშაულებრივი შედეგი. თუმცა, მათ შორის განსხვავება ისაა, რომ დანაშაულის განმარტებული თაგადვე სპობს მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, რითაც მთლიანად ქრება განხორციელებული ქმედების სოციალური საშიშროება.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, როგორც აღინიშნა, გამოირიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მაგრამ ხომ არ ნიშნავს ეს იმას, რომ ეს ინსტიტუტი მართლწინააღმდეგობის ან ბრალის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოებაა? ამ კითხვაზე უარყოფითად უნდა ვუპასუხოთ, პირველ შემთხვევაში, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებათა თაღიდანვე ხასარტებლად მართლწინააღმდეგობაზე გარემოება მართლწინააღმდეგობა კრედიტის დაწესებიდან ითვლება არაბრალდებულად, რაც შეუძლებელია, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, იგი თაღიდანვე დანაშაულებრივ ხასიათს ატარებს და მხოლოდ შემდეგ ქარწყლდება მისი მართლწინააღმდეგობა და ბრალდებულობა.

სახელმწიფო, ანსელმ ფოიერბახის თქმით, ამ ინსტიტუტის დაწესებით დანაშაულებს უგებს „აქროს ხიფს“, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ერთ-ერთი შანსია. დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება უშტეტს წილად, და არა ყოველთვის, მეტწილად პირის საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობაზე. მაგალითად, თუ პირი დანაშაულზე ხელს აღებს იმ მოსაზრებით, რომ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში მას მთელი სოციალური შეიწყობის ჩადენილი ცოდვა ღვთის წინაშე, მაშინ იგი აღარ არის საზოგადოებისათვის საშიში პირი, ხოლო თუ დანაშაულზე ხელის აღების მოტივი იქნება სასჯელის შიში, მაშინ პირი კვლავ რჩება საზოგადოებისათვის საშიშ პირად.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის აუცილებელია სამი პირობის არსებობა: 1) დანაშაული ბოლომდე არ უნდა იყოს განხორციელებული (თუ როდის ითვლება დანაშაული დამთავრებულად ამაზე ზემოთ იყო საუბარი); 2) ნებაყოფლობითობა და 3) საბოლოობა.

ადამიანის ნებაყოფლობით მოქმედებას მხოლოდ მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც მის მიერ დასახული მიზნის მიღწევა მიმდინარეობს მისი სურვილის შესაბამისად. თუ მოქმედების გადაწყვეტილებას პირი გარეგანი ფაქტორების იძულების შედეგად იღებს, მაშინ თავისუფალი ქცევა გამოირიცხება.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მოტივი შეიძლება სხვადასხვა ხასიათის იყოს. მაგალითად, დაზარალებულის სიბრალუდი, კანონის შიში, ღვთის შიში, დაზარალებულისადმი სიმპათიით განწყობა და ა.შ. ნებაყოფლობით ხელის აღების გადაწყვეტილება არაა აუცილებელი, რომ თვით დანაშაულებს წარმოეშვას, შესაძლებელია ასეთი ინიციატივა დანაშაულის გაუღვივოს მისმა თანამონაწილემ,

დანაშაულის შემსწრემ, დაზარალებულმა დ. ა.შ. აქ მთავარია ერთი მომენტი: მიზნის მიღწევაზე უარის თქმის მოტივის ჩამოყალიბებისას პირს შეცნობილი უნდა ჰქონდეს, რომ მას აქვს ობიექტური შესაძლებლობა ბოლომდე მოიყვანოს დანაშაული მაშინაც, თუ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მოტივი იძულებითია, მაშინ „ნებაყოფლობითობაზე“ საუბარი გამოირიცხება. მაგალითად, თუ პატიმარი მოზადებულაა გაქცევისათვის, მაგრამ შეიტყობს, რომ საპატიმრო დაწესებულებაში დაცვის გაძლიერებული რიგში დააყენეს და ამის გამო გაქცევაზე უარს იტყვის, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ გვექმება. წინააღმდეგობა შეიძლება თვით დაზარალებულიდან მომდინარეობდეს. მაგალითად, თუ ა.შ. ბ. ვერ გააუპატიურა, რადგან ბ-ს ფიზიკური ძალადობა ვერ გადალახა, ადგილი აქვს გაუპატიურების მცდელობას.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება გამოირიცხება, თუ დანაშაულის შეწყვეტი გამოწვეულია ობიექტში ან საგანში შეცდომით. მაგალითად, თუ ა-ს სურს სამხედრო ტერიტორიიდან საბრძოლო მასალის გატაცება, მაგრამ საწყობში მხოლოდ სამხედრო ტანსაცმელი აღმოჩნდება, სახეზეა მცდელობა.

საგანში შეცდომა, როგორც ცნობილია, არის ორი სახის: თვისობრივი და რაოდენობრივი. პირველი სახის შეცდომა გვექმება, თუ ა. აფთხაქში შევა ნარკოტიკების გატაცების მიზნით, მაგრამ ნარკოტიკის ნაცვლად სხვა სამკურნალო მდიკამენტი აღმოჩნდება. რაოდენობრივ შეცდომას ადგილი აქვს, თუ, მაგალითად, დანაშაულზე სეიფს გააღებს იმ მიზნით, რომ გაიტაცოს 5000 დოლარი, მაგრამ სეიფში აღმოჩნდება 5 ლარი. ორივე შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღება გამორიცხებულია.

ასეთივე სიტუაცია არის უუარგის ობიექტზე ან ადგილზე არმყოფ ობიექტზე თავდასხმის შემთხვევაშიც. მაგალითად, თუ ა. მივიდა ბ-ს მოსაკლავად, მაგრამ ბ. სახლში არ იქნება, დანაშაულის უკან გამობრუნება არ განიხილება ნებაყოფლობით ხელის აღებად. ეველა აღნიშნულ შემთხვევაში ადგილი აქვს დანაშაულის დახრულების ობიექტურად არსებულ შეუძლებლობას.

სსკ-ის 21-ე მუხლის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება, როგორც მოზადების, ისე მცდელობის სტადიაზე. გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგის თავიდან აცილებას. მაშინაც, ნებაყოფლობით ხელის აღების არსებობა არარსებობის საკითხის გადაწყვეტისას ურთიერთობა უნდა მოქცეს დანაშაულის შემადგენლობის კონსტრუქციას, თუ როდის ითვლება და-

ნაშაული იურიდიულად დამთავრებულია. მაგალითად, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება პირს არ შეუძლია სსკ-ის 224-ე მუხლით (ბანდიტიზმი) ან სსკ-ის 404-ე მუხლის 1-ლი ნაწილით (აგრესიული ომის მომზადება ან წარმოება) გათვალისწინებული დანაშაულების განხორციელებისას.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება აქტიური მოქმედებით ჩადენილ დანაშაულში მომზადების ან დაუშთავრებელი მცდელობის სტადიაზე პასიური მოქმედებით გამოიხატება. შეიძლება პირი აქტიურ მოქმედებას ასორციელებდეს, მაგრამ აქ მთავარია სისხლის სამართლისათვის მნიშვნელობის მქონე მოქმედების არგანხორციელება. სწორედ, ამ მხრივ უახდება პირის ქცევა უმოქმედობად. მაგალითად, ა-მ ბ-ს დაუმზინა იარაღი, მაგრამ ბ-ს მოკლდა გადაიფიქრა და იარაღი ძირს დაუშვა. ა-ს მოქმედება განიხილება დაუშთავრებელი მცდელობის სტადიაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად.

ეგრე გავიზიარებთ პროფ. თ. წერეთლის პოზიციას, რომელიც მომზადებისა და დაუშთავრებელი მცდელობის დროს ნებაყოფლობით ხელის აღებას მხოლოდ პასიური მოქმედებით თვლის შესაძლებელად, ხოლო დამთავრებული მცდელობისას მხოლოდ აქტიური მოქმედებით¹.

რამდენადაც „წმინდა“ უმოქმედობისას მხოლოდ დანაშაულის მომზადებაა შესაძლებელი, ამდენად ამ დელიქტის განხორციელებაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება მხოლოდ მომზადების სტადიაზე უნდა განხორციელდეს ან მოქმედებით ან უმოქმედობით. მაგალითად, მოწვეს სასამართლოში არ გამოცხადების მიზნით სახელმწიფოებრივ გაუმჯობესება, მაგრამ დანაშაულის ჩადენაზე უარი თქვა და უკან დაბრუნდა ადგილი აქვს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას მოქმედებით. თუ ბილეთებს იყიდის, მაგრამ არ წაეცა სახელმწიფოებრივ, მაშინ სახელზე უმოქმედობით ხელის აღებაც.

შერეული უმოქმედობის დელიქტებში ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება მომზადებისა და მცდელობის სტადიაზე როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით შეიძლება. აღნიშნულ დელიქტებში ორი ვარიანტი იქნეს თავს: 1) როდესაც მომზადება და დაუშთავრებელი მცდელობა მოქმედებით ხორციელდება და ნებაყოფლობით ხელის აღება უმოქმედობით ხდება. მაგალითად, თუ რეიგზის მესხი ალკოჰოლურ სასმელს მიიტანს პოსტზე, რომ მისი დაღუპვის შედეგად უკონო მდგომარეობაში აღმოჩნდეს და მატარებლის მარცხი გამოიწვიოს, მაგრამ შემდეგ აღარ დაღუპეს, იქნება მომზადების სტადიაზე დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება

უმოქმედობით. თუ სახმელის მიღებას დაიწყებს, მაგრამ შემდეგ შეწყვეტს, მაშინ დაუშთავრებელი მცდელობის სტადიაზე იქნება დანაშაულის ნებაყოფლობით ხელის აღება უმოქმედობით; 2) როდესაც მომზადება და დაუშთავრებელი მცდელობა უმოქმედობით ხორციელდება, მაგრამ მასზე ნებაყოფლობით ხელის აღება მოქმედებით ხორციელდება. მაგალითად, თუ მამა ხედავს, რომ 13 წლის ბავშვს იარაღი მოაქვს თავის მეზობლის მოხაკლავად და მასაც სურს მეზობლის მოკლა და ამ მიზნით იგი ხელს არ უშლის ბავშვს, თუმცა, შემდეგ ბავშვს იარაღს წაართმევს, ადგილი ექნება დანაშაულის მომზადების სტადიაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას მოქმედებით. თუ ძიმა ხედავს, რომ 10 წლის ბავშვი იარაღს უმისნებს საკუთარ ძმას, მაგრამ ძიმა შევლელის სურვილით ხელს არ უშლის მას, თუმცა, შემდეგ შეეშინდება პასუხისმგებლობის და იარაღს წაართმევს, მაშინ ადგილი ექნება დაუშთავრებელი მცდელობის სტადიაზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას მოქმედებით.

დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ შეიძლება ზოგიერთ შედეგებზე შემადგენლობის მქონე დანაშაულებში. მაგალითად, ცრუ დახმენაზე (სსკ-ის 373-ე მუხლი) ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება მხოლოდ მომზადების სტადიაზე.

საქურდადღობა სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-5 ნაწილი, რომელიც პირდაპირ მიუთითებს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შესაძლებლობაზე დამთავრებული მცდელობისას. აღნიშნულ მუხლში ნათქვამია: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება აგრეთვე იმას, ვინც დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი შედეგების განხორციელებისათვის ევლავიერი გააკეთა, რაც მასზე იყო დამოკიდებული, მაგრამ შემდეგ თავისი ნებაყოფლობითი ქმედებით თავიდან აიცილა ეს შედეგი“. ამგვარი შესაძლებლობის გამოყენება გარდა ზემოაღნიშნული შემთხვევებისა, შეუძლებელია ე.წ. „შეკვეცილ შემადგენლობაშიც“. მაგალითად, ყაჩაღობა (სსკ-ის 179-ე მუხლი) დამთავრებულია ცხადდება თავდასხმის და არა ნიუთის მითვისების მომენტთან, რის გამოც ყაჩაღობაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია მხოლოდ დაუშთავრებელი მცდელობის სტადიაზე.

შუღვლიან დელიქტებში ნებაყოფლობით ხელის აღება დამთავრებული მცდელობისას (ე.ი. როდესაც დამნაშავე ევლავიერს გააკეთებს რაც მასზე დამოკიდებულია იმისათვის, რომ შედეგი დადგეს, მაგრამ შედეგის დადგომის პროცესი ჯერ კიდევ მიმდინარეობს) როგორც მოქმედებით ისე უმოქმედობით ხაზსებით დასაშვებია. მაგალითად, ა-მ ცეცხლი წაუკოდა მეზობლის სახლს, მაგრამ ცეცხლი დროის მცირე

¹ თ. წერეთელი, დასახ. ნაშ. გვ. 149 და გვ. 223.

მონაკვეთში ჩააქრო. ან კიდევ: ა-მ გადაადგომ. ზ. წყალში. მაგრამ შემდეგ დაიხრისობისაგან იხსნა.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება დამთავრებული მცდელობისას, რაც უკანასკნელ მაგალითებშიც ნათლად ჩანს, როგორც წესი, აქტურით მოქმედებით ხდება, მაგრამ არაა გამორიცხული ამ დროს უმოქმედობით შედეგის თავიდან აცილება. მაგალითად, ა-მ ბავშვი ჩააგდო წყალში, მაგრამ მისმა ძაღლმა ბავშვი ნაპირზე გამოიყვანა, ხოლო ა-მ ძაღლს ხელი არ შეუშალა, რადგან ბავშვი შეეცოდა.

თუკი დანაშაულებრივი განზრახვის სისრულეში მოყვანა, რამდენიმე ცალკეული აქტის კუმულაციურად განხორციელებითაა შესაძლებელი, მაშინ ნებაყოფლობით ხელის აღება შესაძლებელია უკანასკნელი აქტის განხორციელებამდე. მაგალითად, დაზარალებულს საწაღავი მცირე დოზებით ეძლევა. აქ ყურადღება უნდა მიექცეს დამნაშავეს განზრახვას, რამდენადაც, თუ ცალკეული დოზა მას მომთხოვნივლად მიაჩნდა, მაშინ ადგილი აქვს მცდელობის არაერთგზისობას. მაშასადამე, თუ პირი ისეთ შემთხვევაში უკანასკნელი დანაშაულებრივი აქტის განხორციელებაზე უარს იტყვის, მაშინ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება გავრცელდება მხოლოდ ამ უკანასკნელზე და არა მის წინა დანაშაულებრივ ქმედებებზე. ამიტომ პირი პასუხს აგებს არაერთგზისი მცდელობის მცდელობისათვის, თუ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ორი ან მეტი მცდელობა უსწრებდა წინ.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, მხოლოდ და მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, ყიდრე დამნაშავეს მიერ განხორციელებული ქმედება ჯერ კიდევ არაა დამთავრებული, ანუ ქმედების პროცესი კვლავ მომდინარეობს და მისი სხვა გზით წარმართვა არაა გამორიცხული. მაგალითად, თუ ა-მ ბ-ს მოკვლის მიზნით ტყვია ერთხელ ესროლა და დაზარალებულის სიბრალულის გამო მეორედ აღარ ესროლა ტყვია მოკვლის მიზნით, პირის მოქმედება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად უნდა შეფასდეს.¹ ამასთან, ყურადღება უნდა მიექცეთ განზრახვის შინაარსს: თუ პირველი მოქმედების განხორციელებამდე პირის განზრახვა თავიდანვე მოიცავდა იმ გარემოებას, რომ დანაშაულის ბოლომდე განხორციელება რამოდენიმე დამოუკიდებელი მოქმედებით შეიძლებოდა, მაშინ ყოველ შემდგომ მოქმედებაზე უარის თქმა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად უნდა შეუყისვდეს. მაგალითად, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას ექნება ად-

¹ მსგავსი მოთხოვნა აქვს განეთავრებული მ. ტურევის, რომელიც დასაშვებად თვლის ასეთ სიტუაციას: დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას, იხ. მ. ტურევი, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ., 2000, გვ. 81.

ვიდო, თუ პირი პირველი მოქმედით ადამიანს ხმელს ააცილებს და მეორე დარტყმას აღარ განახორციელებს იმის მიუხედავად, რომ მას მეორე მოქმედებით შეეძლო თავდაპირველი განზრახვის სისრულეში მოყვანა. სწორედ ასე უნდა იქნეს გაგებული სსკ-ის 21-ე მუხლის მუ-ნ ნაწილი. საწინააღმდეგო ვითარება იქნება თუ პირმა თავდაპირველი განზრახვით სასურველ შედეგს ვერ მიაღწია და შემდგომ წარმოშობილი განზრახვის სისრულეში მოყვანაზე იტყვის უარს. მაგალითად, თუ პირმა აყუთქებით ვერ მოუსწრაფა სიცოცხლე ადამიანს და შემდეგ შეიტყობს, რომ მას შესაძლებლობა აქვს საავადმყოფოში შეიპაროს და აყუთქებით დაზარალებული მოკლას, მაგრამ სიბრალულის გამო განზრახვის განხორციელებაზე უარს განაცხადებს, პირი მკვლელობის მცდელობისათვის უნდა დაიხაჯოს, რადგან პირველი განზრახვა ისეთ შესაძლებლობას არ მოიცავდა და შესაბამისად, ნებაყოფლობით ხელის აღება პირველ განზრახვას არ შეეხება.

როგორც ვხედავთ, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისას მთავარია შედეგის აცილება, რომლის განხორციელება დამნაშავეს შესაძლებლად მიაჩნია. ამიტომ უნდა დაედაგინოთ, რომ დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა შეუძლებელია ობიექტურად არსებული აბსოლუტური თუ შეფარდებითი დაბრკოლებების გამო. ობიექტურ ფაქტორთან ერთად უნდა გავითვალისწინოთ დამნაშავეს სუბიექტური დამოკიდებულებაც ამ დაბრკოლების მიმართ. თუ დამნაშავე აბსოლუტურ დაბრკოლებას აღეგუტურად აღიქვამს, ნებაყოფლობით ხელის აღება გამორიცხულია. მაგალითად, ა-მ დაინახა ღია მანქანა და მისი გატაცება გადაწყვიტა, მაგრამ ახლოს რომ მივიდა, მანქანაში პოლიციელი და ძაღლი შენიშნა. თუ აბსოლუტურ დაბრკოლებას დამნაშავე არააღეგუტურად აღიქვამს, ვ.ი. მან არ იცის დაბრკოლების შესახებ ნებაყოფლობით ხელის აღება სრულიად დასაშვებია, მაგალითად, ა-მ განიზრახა ც-ს ტელეფონის მოპარვა, მაგრამ ბინის კარებთან, რომ მივიდა გადაიფიქრა ქურდობა. თუმცა, ც-ს ტელეფონი ხელისაწთან ჰქონდა წაღებული.

შეფარდებითი დაბრკოლება ართულებს, მაგრამ შეუძლებელს არ ხდის დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას მაგალითად, ა-მ ხელი აიღო ბ-ს გაუპატურებაზე მას შემდეგ, როდესაც შეიტყო რომ ინფექციური დაავადება (დოფტერია, ბოტკინი, მუნი და სხვ.) გადაედებოდა; ან ექსპოზილი სენით (თაშანგი, რბილი შანკრი და სხვ.) დაავადებოდა; ან ქალისგან შეიტყო, რომ მას შესტრუაცია აქვს ისეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. სხვადა-ერთა უნდა გადაწყდეს საკითხი, თუ საქმე ეხება განუკურნავ დაავადებას. მაგალითად, თუ ბორტმოქმედი გაუპატურებაზე ხელს აიღებს

იმის გამო, რომ ქალი შიდასიდა დაავადებული, მაშინ მისი მოქმედება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ ჩაითვლება. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ შეფარდებითი დაბრკოლება ყველასათვის და ყოველთვის ერთნაირ პირობას არ წარმოადგენს. შეფარდებითი დაბრკოლების საკითხი უნდა გადაწყდეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სუბიექტის თვისებების, მდგომარეობის, შესაძლებლობისა და სხვა ობიექტური თუ სუბიექტური გარემოებების გათვალისწინებით. მაგალითად, ქალის შიდასიდა დაავადება არანაირ დაბრკოლებას არ წარმოადგენს იმ პირობათვის, ვინც თვითონაა შიდასიდა დაავადებული. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვექნება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებასთან.

არის ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც დანაშაულზე შეცდომით აწებას შექმნილ სიტუაციას და დაბრკოლება მხოლოდ მის წარმოადგენაში არსებობს. "შორეულებითი" დაბრკოლებისას ნებაყოფლობით ხელის აღება გამოირიცხება. მაგალითად, ა. ს. გონი, რომ ავტომატური გატაცება შეუძლებელია, მასში ჩამოწვევებული დაშლადი სიგნალიზაციის გამო, ეს შემთხვევა არ უნდა გაეუთანაბროთ იმ სიტუაციას, როდესაც დანაშაულის ჩადენა არ შეუძლია პირს უპეცრების ან სხვა პიროვნული ნაკლის გამო (ი. ს. სკ-ის მე-20 მუხლი). მაგრამ იგი წვევებს ქმედების განხორციელებას. მაგალითად, თუ ა. 3 კმ-ის სიმაღლეზე მყოფი თვითმფრინავის ჩამოგდებაზე ხელს აიღებს, ამ შემთხვევაში ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ საკითხი საერთოდ არ უნდა დაისვას, რადგან პირის არც ერთი მოქმედება არაა დანაშაულებრივი.

დაბოლოს, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება პირმა არა მარტო საკუთარი ძალებით, არამედ სხვისი დახმარებითაც განახორციელოს. მაგალითად, ექიმის, მეხანძრის და სხვათა გამოძახება.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება მხოლოდ მაშინ გათვალისწინდება პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მის მიერ ნებაყოფლობით მიღებული გადაწყვეტილება საბოლოოა, რაც იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულის ბოლომდე მოქმედება უარის თქმა უნდა იყოს არა დროებითი, არამედ მუდმივი. მაგალითად, თუ ა. მ. ქურდობის განხორციელება გადადო იმ მოსაზრებით, რომ მომავალ დღეს ავტომატურად გამოიყენებდა ტვირთის გადასახიდად, არ გვექნება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება.

კონკრეტულ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ ათავისუფლებს პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან იმ ქმედებისათვის, რომელიც დანაშაულის დახატული მოზნის

განხორციელებამდე უკვე დამოუკიდებელ დამთავრებულ დანაშაულს წარმოადგენს. სწორედ ასე უნდა გაიგოთ სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმადაც პირს, რომელმაც ნებაყოფლობით აიღო ხელი დანაშაულის დამთავრებაზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ მის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედება სხვა დანაშაულის წარმოადგენს". მაგალითად, ა. გაიტყა თაქისუფლების აღკვეთის ადგილიდან ბ. ს. მოსაკლავად, თუმცა აღარ მოკლა, რადგან ბ. ს. ცოლ-შვილი შეებრალა. ა. გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ქმედების მომზადებისათვის და პასუხის აგებს თაქისუფლების აღკვეთის ადგილიდან გაქცევისათვის (სსკ-ის 399-ე მუხლი).

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე საუბარი მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით განხორციელებული დანაშაულისას შეიძლება, რადგან მომზადება და მცდელობა მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით შეიძლება. არაპირდაპირი განზრახვით განხორციელებულ და გაუყრთხილებლობით დანაშაულებში შედეგის დადგომამდე პირის ქმედებას არავითარი სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა არა აქვს. მაშასადამე, ამ უკანასკნელ შემთხვევაში არც ნებაყოფლობით ხელის აღებაზე შეიძლება საუბარი, რადგან დანაშაულებრივი ქმედება არ გვაქვს.

თუ დანაშაული თანამონაწილეობით ხორციელდება, ნებაყოფლობით ხელის აღების საკითხი ამსრულებლისა და ყოველი თანამონაწილისათვის იმისდა მიხედვით უნდა გადაწყდეს, თუ რა როლი შეასრულა თითოეულმა მათგანმა დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებაში. პირიქით, თუ რომელიმეს თავისი წვლილი არ შეუტანია დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებაში, მაგრამ შედეგი სხვა თანამონაწილეების მეცადინეობით არ დადგა, იგი პასუხის აგებს დანაშაულის მომზადების ან მცდელობისათვის.

ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების შემთხვევაში, თანამონაწილენი პასუხის აგებენ დანაშაულის მომზადების ან მცდელობისათვის (სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილი). ამ დროს ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულის კატეგორიასაც, რადგან სსკ-ით მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადება ითვლება (სსკ-ის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი).

სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად: „დანაშაულის ორგანიზატორს, წამქმნებელსა და დახმარებს არ დაეკისრებათ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მათ გადაარწმუნეს ამსრულებელი, ღრუოდ შეატყობინეს ხელისუფლების ორგანოს ან სხვა ცენტრს შეუძლოს ხელი ამსრულებელს ან სხვა თანამონაწილეს და

ამით არ მისცეს დანაშაულის დამთავრების 'შესაძლებლობა'. აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც თანამონაწილეებმა ქველადური გააკეთეს დანაშაულის ბოლომდე მისაყვანად, რაც მათზე იყო დამოკიდებული, მაგრამ საკუთარი ინიციატივით დანაშაული ბოლომდე არ განხორციელდა. ამგვარი ინიციატივა შეიძლება გამოიხატოს: 1) ამსრულებლის ან სხვა თანამონაწილის გადარწმუნებაში. მაგალითად, წამქეზებელმა ურჩია ამსრულებელს არ ჩადენა ეჩიდობა, ან ორგანიზატორმა წამქეზებელი გადარწმუნა აღარ გადმოებირებინა ვინმე ქურდობის ჩასადენად და ა.შ.; 2) ხელისუფლების ორგანოში ინფორმაციის მიწოდებაში. ასეთებია, ძირითადად სამართალდამცავი ორგანოები, მაგალითად, პოლიცია, პროკურატურა, უშიშროების სამსახური და ა.შ. შესაძლებელია შეტყობინება მიწოდოს პარლამენტს, მერიას, და ა.შ.; 3) სხვაგვარად ხელის შეშლაში იგულისხმება ნებისმიერი მოქმედება, რაც გამორიცხავს დანაშაულის ბოლომდე მიყენას. მაგალითად, თანხის გადახდა, შეპყრობა, ხაზილე წამლის მიცემა და ა.შ. თანამონაწილეთა ინიციატივის გარდა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებისათვის თანამონაწილეებს (გარდა ფიზიკური დამხმარისა) მეორე აუცილებელ პირობად მოეთხოვებათ დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილება.

საყურადღებოა, რომ სსკ-ის 21-ე მუხლის 1-ე ნაწილის მეორე წინადადება ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც ფიზიკურ დამხმარეს აღნიშნული მეორე პირობა, ე.ი. დანაშაულის შედეგის თავიდან აცილება არ მოეთხოვება იმისათვის, რომ მისი ქმედება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებად ჩითვალოს. კანონში ამის შესახებ ნათქვამია: „დამხმარეს აგრეთვე არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დაწყებამდე უარი თქვა შეესრულებინა შეპირებული ქმედება ანდა ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრებამდე უკან დაიბრუნა დანაშაულის ჩასადენად გადაცემული იარაღი ან საშუალება“. როგორც ვხედავთ აქ ორი შემთხვევაა: 1) დამხმარის უარი შეპირებული ქმედების შესრულებაზე ნათქვამი უნდა იყოს ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დაწყებამდე. მაგალითად, ამ განუცხადია თავის მეგობრებს, რომ ქურდობის ჩასადენად იგი ფაბრიკის კარებს ღიას დატოვებდა, მაგრამ დანაშაულის ჩადენამდე უარს განაცხადებს შეპირებული ქმედების შესრულებაზე; 2) ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრებამდე დამხმარე უკან იბრუნებს მის მიერ მიცემულ იარაღს ან საშუალებას. მაგალითად, ამ ბ-ს დაუმისნა ცეცხლსასროლი იარაღი, ხოლო ამ იარაღის მიმცემმა წაართვა იარაღი.

როგორც ვხედავთ, ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ ათავისუფლებს თანამონაწილეებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. ასეთივე ვითარება იქნება იმ შემთხვევაში, თუ თანამონაწილეთა ნებას არ შეუერთდა ამსრულებელიც. მაგალითად, თუ წამქეზებელი ეტყვის ამსრულებელს, რომ მან აღარ ჩადინოს მკვლელობა, რადგან ეს ცოდება და ამსრულებელიც დაეთანხმება, ორივეს მხრიდან ადგილი აქვს დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღებას. თუ წამქეზებელი ამსრულებელს იარაღზე ხელს აუკრავს და ამით მკვლელობის გადაარჩენს პირს, მაშინ წამქეზებლის მოქმედება შეუცხადება ნებაყოფლობით ხელის აღებად, ხოლო ამსრულებლის მოქმედება მკვლელობის მკვლელობად.

რამდენადაც დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების მიზანი დანაშაულებრივი შედეგის თავიდან აცილებაა, ამდენად თანამონაწილეთა მოქმედება მხოლოდ და მხოლოდ პასუხისმგებლობას შეამსუბუქებს. თუ მათი მოქმედების მიუხედავად დანაშაული მაინც დასრულდა, სსკ-ის 21-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად: „თუ ორგანიზატორმა, წამქეზებელმა და ფსიქიკურმა დამხმარემ თავიანთი მოქმედებით ვერ შეძლეს თავიდან აეცილებინათ ამსრულებლის მიერ დანაშაულის დამთავრება, მაშინ მათ მიერ მიღებული ზომები სასამართლომ სასჯელის დაინიშნისას შეიძლება მიიჩნიოს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად“.

დანაშაულის დამთავრების შემდეგ განხორციელებული ნებისმიერი მოქმედება შეიძლება გახდეს პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი, თუ იგი აკმაყოფილებს ქმედითი მონანიების პირობებს (სსკ-ის 68-ე მუხლი). დანაშაულის დამთავრების შემდეგ დამნაშაის პრობლემატიკური მოქმედება რომელიც სსკ-ის 54-ე მუხლშია (სასჯელის დანიშვნა შემამსუბუქებელ გარემოებათა არსებობისას) გათვალისწინებული, დამნაშავეს აუცილებლად შეუმსუბუქებს სასჯელს, თუ არ არსებობს დამამძიმებელი გარემოებანი. კერძოდ, სსკ-ის 54-ე მუხლში ნათქვამია: „თუ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ დამნაშავე გამოცხადდა ბრალის აღიარებით, აქტიურად შეუწყო ხელი დანაშაულის გახსნას და არ არსებობს დამამძიმებელი გარემოებანი, სასჯელის ვადა ან ზომა არ უნდა აღემატებოდეს ამ კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ყველაზე მაკარი სახის სასჯელის მაქსიმალური ვადის ან ზომის სამ მუთხედს“.

დანაშაულის ამსრულეობა და დანაშაულში
თანამონაწილეობა, დანაშაულის შემხებლობა

§ 1. დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნება

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში დანაშაულში თანამონაწილეობა ამსრულებლის ცნების დადგენით იწყება. ეს იმით აიხსნება, რომ არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობის ე.წ. რთული ფორმა, ე.ი. თანამონაწილეობა როლების განაწილებით ანუ ეიწრო ახრით. ამ შემთხვევაში დანაშაულში თანამონაწილეობად ითვლებიან ორგანიზატორი, წამქეზებული და დამხმარე. დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი, ე.ი. ის, ვინც სისხლის სამართლის კერძო ჩაწილით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობას უშუალოდ, თავისი საქართვარი გონებითა და ხელებით, ახორციელებს, დანაშაულში თანამონაწილეად არ ითვლება. მაშასადამე, დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი არც ორგანიზატორია, არც წამქეზებული და არც დამხმარე და ამ თვალსაზრისით იგი თანამონაწილეად არ შეიძლება ჩაითვალოს. ცხადია, არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობაც, როდესაც ერთი და იმავე სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელებაში მონაწილეობს ორი ან მეტი ამსრულებელი. ამ თვალსაზრისით თანამონაწილეად დანაშაულში თანამონაწილეად, მაგრამ ეს მაინც არ აუქმებს ამსრულებლის განსაკუთრებულ როლს დანაშაულში თანამონაწილეობის პრობლემატიკაში. განსაკუთრებით როდესაც განაწილებით ჩადენილ დანაშაულში.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობად, ამ ცნების ეიწრო გაგებით, ითვლებიან ორგანიზატორი, წამქეზებული და დამხმარე. ამიტომაც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლში ამსრულებლის ცნება (ცალკეა გათვალისწინებული, ამ თვალსაზრისით ანალოზი დანაშაულის ამსრულებლობის ცნებით უნდა დაგვეწყოს, მაგრამ ამ მხრივ გახატულისწინებულია რამდენიმე გარემოება. ჯერ ერთი, დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი განსხვავდება ინდივიდუალური, ერთპიროვნული ამსრულებლობისაგან, რომელსაც დანაშაულში თანამონაწილეობასთან არაერთი კავშირი არა აქვს. მეორეც, ამსრულებლობის ხასხები (უშუალო, თანამონაწილეობა და შუალობით) შეიძლება უკუ იქნეს გაგებული იმ შემთხვევაში, თუ თავდაპირველად განვიხილავთ დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნებას, დანაშაულში

თანამონაწილეობის ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების თავისებურებას. მაგალითად, თუ წინასწარ არ იქნა გარკვეული დანაშაულში თანამონაწილეობის სუბიექტური მხარის თავისებურება, მაშინ შეცდომაში შევყვანის გზით შეიძლება ამსრულებლობის დასაბუთება შეუძლებელია, რადგან არასაპატიო შეცდომა გაუფრთხილებლობას სრულიად არ გამოირიცხავს, სოლო თუ დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია გაუფრთხილებლობითაც, მაშინ შეცდომაში შევყვანის გზით შეიძლება ამსრულებლობა შეუძლებელი გახდება. გარდა ამისა, მხედველობაში ჩასადებო თანამონაწილეობის ბუნებისა და ფორმების პრობლემატიკა.

ამრიგად, დანაშაულში ამსრულებლობის ცნების ანალიზს ლოგიკურად წინ უნდა უსწრებდეს დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნების ანალიზი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლის თანახმად, დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობის განზრახი დანაშაულის ჩადენაში.

ცხოვრილი ფაქტია, რომ დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იქნეს არა მარტო ერთპიროვნულად მოქმედი პირის მიერ, არამედ დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმითაც, ორი ან მეტი პირის გაერთიანებული ძალეობით. ამასთან, დადგენილია, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობას, ინდივიდუალურ, ერთპიროვნულ, ამსრულებლობასთან შედარებით, ახასიათებს მთელი რიგი თავისებურება, რომელთაც განსაკუთრებულ მოღვაწის მოითხოვს. ეს ბუნებრივია, რადგან ორი ან მეტი პირის ერთობლივი დანაშაულებრივი საქმიანობა ე.წ. ჯგუფური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური კანონზომიერებით ხასიათდება, სოციალურ უსიქოლოგიაში დადგენილია, რომ ორი ან მეტი პირის ერთობლივი საქმიანობა ამ პირთა ანალოგიური სოციალურ-ფსიქოლოგიური ნიშნებითაა განპირობებული, რაიმე მიზნის, ფსიქიკური განწყობის ერთობლივ გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა შეუძლებელია. გარეგანი, შემთხვევითი კავშირის ნიადაგზე დანაშაულში თანამონაწილეობა იშვიათია. მით უმეტეს შეუძლებელია ორგანიზებული დანაშაული ამგვარი შემთხვევითი და გარეგანი კავშირის საფუძველზე. არც ისაა ჩადგო, რომ ერთი ადამიანის ჯგუფში შემოერთებაც კი გარკვეულწილად ცუდის ამ ჯგუფს, ხოლო ამ ყოთირებაში ინდივიდზე ჯგუფის არსებითი სეგაფუნა მით უფრო ცხადია. დანაშაულობათა წინააღმდეგ ბრძოლის პრაქტიკაც ადასტურებს, რომ დანაშაულებრივ ჯგუფში მოქმედი პირი უფრო გაბედული, ხასტიკი და დაუნდობელია. ჯგუფის წევრი, როგორც წესი, მზადია ჩადენოს ისეთი ქმედებაც, რომელსაც იგი დამოუკიდებლად არ ჩადენდა. ეს განსაკუთრებით

არ ჩაიდენდა. ეს განსაკუთრებით ითქმის დანაშაულებრივ ჯგუფში არაბრუნდომებისა და შედარებით ახალგაზრდა ასაკის პირთა მოქმედების შესახებ, როგორც პრაქტიკა ადასტურებს. მოზარდებს და ახალგაზრდებს აქვთ მიდრეკილება, რომ ე.წ. "ავტორიტეტის" წინაშე გაბოინდნენ თავი ძალადობით, სისასტიკითა და დაუნდობლობით ეს არის გაუკუღმართებული ცხოვრება, რომელიც ამგვარი "ავტორიტეტების" მორალურად გამხრწნელი ზეგავლენის შედეგია. ჯგუფური ქცევის თავისებურებას კარგად გამოიხატავს ქართული ანდაზა: „ხარი ხართან რომ დაიბა, ან ფერს იცვლის ან სხეხაო“.

დანაშაულში თანამონაწილეობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური კრიმინოლოგიური თავისებურებები საფუძვლად უდევს ამ პრობლემატიკის სისხლისსამართლებრივ ასპექტებს. ვასაგებია, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა ქმნის მახთან ბრძოლის ურთულეს პრობლემებს როგორც პრაქტიკული, ისე თეორიული თვალსაზრისით. უპირველეს ყოვლისა, დანაშაული მასში თანამონაწილეობის ფორმით, როგორც წესი, უფრო საშიშია, ვიდრე ერთპიროვნული დანაშაულებრივი ქმედება. ცხადია, შესაძლებელია, რომ ერთმა პირმა უფრო მძიმე დანაშაული ჩაიდინოს, ვიდრე პირთა ჯგუფმა, მაგრამ ეს გამონაკლისი კი არ გამოირიცხავს, არამედ, პირიქით, ადასტურებს იმ ზოგად წესს, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა უფრო საშიშია, ვიდრე ერთპიროვნული დანაშაულებრივი ქმედება. თავი რომ დაეანებოთ იმას, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა საშიშია მასში მოზარდებს, ახალგაზრდებს, საზოგადოების მერყევი ელემენტების ჩაბმის თვალსაზრისით, იგი განსაკუთრებით საშიშია დანაშაულებრივი ქმედების სოციალურ-ფსიქოლოგიური შექანისმის თვალსაზრისითაც. პირთა ჯგუფი ჯაფრთიანებული ძალებით, დანაშაულებრივი როლების განაწილებით და მათი განხორციელების თვალსაზრისით უფრო ადვილად ასრულებს დანაშაულებრივ განზრახვის, გადაიღახება დანაშაულის გზაზე დაბრკოლებანი და ა.შ.

პრაქტიკა ადასტურებს იმასაც, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობი, როგორც წესი, გულმოდგინედ შალავენ დანაშაულის ორგანიზატორებს ან „ავტორიტეტებს“, რომელთა ზეგავლენით მათ ჩაიდინეს დანაშაული და „ჩაეარდნის“, მხილების შემთხვევაში პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებენ, როგორც დანაშაულის ეითომდა ერთპიროვნული ამსრულებელნი. ამას თან ერთვის თანამონაწილეობა და ფარეისათვის მატერიალური საზღაური ან სხვა ამგვარი ანტისაზოგადოებრივი წახადისებანი. რომელნიც აფერხებენ დანაშაულში თანამონაწილეობასთან სისხლისსამართლებრივ ბრძოლას.

ერთი სიტყვით, დანაშაულში თანამონაწილეობა პრაქტიკულად და თეორიულად რთული პრობლემაა. საბედნიეროდ, ქართული იურიდიული მეცნიერება ამ მხრივ საკმაოდ გამოირჩეულია. კერძოდ, ამ პრობლემას მიეძღვნა პროფ. თ. წერეთელის ერთი და პროფ. თ. გამყრელიძის ორი მონოგრაფია, ამ უკანასკნელის სხვა სამეცნიერო ნაშრომებიც, ამ ნაშრომებზე დაყრდნობით შეგვეცდებით მოკლედ, მაგრამ არსებითად გადმოვცეთ ამ თემის ძირითადი საკითხები.

დავას არ იწვევს ის ფაქტი, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა არის დანაშაულებრივი საქმიანობის სპეციფიკური ფორმა. თანამონაწილეობა ყოველთვის ნიშნავს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული რომელიმე კონკრეტული დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობის ჯგუფურად განხორციელებას, მიუხედავად იმისა, რომ ჯგუფურ დანაშაულს თავისი სპეციფიკი აქვს. ღიაბარაკია იმასზე, რომ ორი ან მეტი პირი ერთობლივად ახორციელებს ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობას. დანაშაულის შემადგენლობა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, დანაშაულის პირველი ელემენტია, როგორც „სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება“. დანაშაულის მეორე ელემენტია ქმედების მართლწინააღმდეგობა, ხოლო მე-3-ზე ელემენტს ბრალი წარმოადგენს. გახატვია, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება ჯერ კიდევ არ უდრის დანაშაულის ჩადენას, რამდენადაც დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების დადგენით შემდეგ დადგენილი უნდა იქნეს ქმედების მართლწინააღმდეგობა და სუბიექტის ბრალი. მაგრამ საქმე ის გახდა, რომ დანაშაულის ჩადენა შესაძლებელია არა „საერთოდ“ ან „სოციალად“, როგორც ასეთი, არამედ ამა თუ იმ დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობის განხორციელების გზით. მაგალითად, მარტივი მკვლელობა (საქ. სსკ 108-ე მუხლი) ერთ შემთხვევაში ხორციელდება ეჭვიანობის ნიადაგზე, მეორეში – შურისძიებით, მესამეში – სისხლის აღებით, მეოთხეში – სხულის ნიადაგზე... კიდევ უფრო დიფერენცირებულია მკვლელობის მაკვალეფიკირებული შემადგენლობანი (საქ. სსკ 109-ე მუხლი), როგორცია, ორი ან მეტი პირის მკვლელობა, მკვლელობა ანგარებით ან ზეკვეთით, ხელიგზური ქვენაგრძობით და და ა.შ. მაშასადამე, ხორციელდება არა მკვლელობა საზოგადოდ, არამედ მკვლელობის რამელიმე კონკრეტული შემადგენლობა (მაგალითად, მკვლელობა ხელიგზური ქვენაგრძობით). ცხადია, შესაძლებელია ერთდროულად რამელიმე შემადგენლობის განხორციელება მაგალითად, მკვლელო-

ბა ანგარებით ან შეკვეთით, ჩადენილი ჯგუფურად, მაგრამ ეს არ უარყოფს იმ ფაქტს, რომ დანაშაულის ჩადენა შესაძლებელია დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების გზით.

დანაშაულის შემადგენლობა – ესაა სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული ქმედების ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ერთიანობა, რომელიც ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობის საფუძველია. დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეში იგულისხმება ქმედება. ე.ი. მოქმედება ან უმოქმედობა, დანაშაულებრივი შედეგი, მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის, დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების დრო, ადგილი, ხერხი, საშუალება, ეთარება. ამ მხრივ გამონაკლისი არც დანაშაულში თანამონაწილეობაა, თუმცა ამ უკანასკნელს თავისებურებაც ახასიათებს. ცნობილია, რომ დანაშაულთა დიდი ნაწილი აქტიური მოქმედებით ხორციელდება. ცხადია, არსებობს უმოქმედობის გზით ჩადენილი დანაშაულიც, როდესაც სუბიექტი არ ასრულებს მართლწინააღმდეგობის ვალდებულებას და იწვევს მართლსაწინააღმდეგო შედეგებს.

დანაშაულში თანამონაწილეობა, როგორც წესი, ხორციელდება თანამონაწილეთა აქტიური მოქმედებით. დანაშაულში თანამონაწილენი, თავიანთი როლების მიხედვით, ახორციელებენ ორგანიზატორის, წამქეზებლის ან დამხმარის ფუნქციებს სწორედ აქტიური მოქმედების გზით, ისევე როგორც შესაძლებელია დანაშაულში თანამონაწილეობა აქტიური მოქმედებით. ცხადია, აქტიურია მოქმედება ჯგუფურ დანაშაულშიც.

გამონაკლისის სახით არაა გამორიცხული თანამონაწილეობა უმოქმედობის გზითაც, როდესაც ორი ან მეტი პირი ერთობლივად არ ასრულებენ მართლწინააღმდეგო ქმედების ვალდებულებას და ამდენად იწვევს მართლსაწინააღმდეგო შედეგებს. მაგალითად, მშობლები სპეციალურად არ კვებენ ახალშობილს, რათა იგი შიმშილით დაიღუპოს. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს მკვლელობას თანამონაწილეობის ფორმით, უმოქმედობის გზით, რაც შეეხება თანამონაწილეობას როლების განაწილებით, მისი უმოქმედობის გზით განხორციელება შეუძლებელია ორგანიზატორი აქტიური მოქმედების გარეშე შეუძლებელია, ისევე როგორც შეუძლებელია წამქეზებელი აქტიური წამქეზებლური საქმიანობის გარეშე. მით უმეტეს შეუძლებელია დახმარება თუნდაც წინასწარი შეპირების გარეშე, რომ იგი თავისი უმოქმედობით ხელს შეუწყობს ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას, თუმცა დახმარება შესაძლებელია უმოქმედობითაც.

დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია როგორც ეწვორმადღურ, ისე მატერიალურ შემადგენლობებშიც, აგრეთვე საფრთხის შემქმნელ დელიქტებში. ამ მხრივ თავისებურება ახასიათებთ დანაშად და განრმნობად დანაშაულში თანამონაწილეობას, რომელსაც შემდეგში განვიხილავთ.

შეტად თავისებურია დანაშაულში თანამონაწილეობისას ქმედება-ხა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის საკითხიც. ამ მხრივ განსაკუთრებულია თანამონაწილეობა ვიწრო აზრით ანუ როლების განაწილებით. კერძოდ, ორგანიზატორის, წამქეზებლისა და დამხმარის მოქმედება დანაშაულებრივ შედეგთან დაკავშირებულია მხოლოდ ამსრულებლის მოქმედების მეშვეობით. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულებრივი შედეგი უშუალო ამსრულებლის ნახელავია. ცხადია, მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის ამ შემთხვევაში განსხვავებულია თანამონაწილეებისა და ამსრულებლის განსხვავებული როლების შესაბამისად. ამიტომაც, რომ პირობათა ეწ. ტოლფასოვნობის თეორია მიუღებელია, რადგან ამ თეორიის ლოგიკით ობიექტურ სფეროში ორგანიზატორის მოქმედება მიზეზობრიობის თვალსაზრისით არაფრით განსხვავდება დამხმარის მოქმედებისაგან. ეს კი დანაშაულში თანამონაწილეთა და ამსრულებლის პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას შეუძლებელს გახდიდა.

დანაშაულებრივ ქმედებასა და შედეგს შორის უშუალო მიზეზობრივი კავშირი არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობის შემთხვევაში, როდესაც ეწველა თანამონაწილე მტრ-აკლები ხარისხის აქტივობის გზით იწვევს დანაშაულებრივი ქმედების შედეგებს. რაც შეეხება შუაღობით ამსრულებლობას, აქ ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი გაშუალებულია „არაღად“ გამოყენებული ან მცდლმში გაჩეგვს მყეყანრილი პირის მოქმედებით, რაც უშუალო მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგთან.

ამრეკად, დანაშაულში თანამონაწილეობისას მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის მტრად თავისებურია. მაგრამ საკმარისაა თუ არა მიზეზობრივი კავშირი დანაშაულში თანამონაწილეობის (უარყოფითი) ობიექტური მხარის დასაფუძნებლად? ყოფილ საბჭოთა კავშირში ამ საკითხზე დადებითად პასუხობდნენ. ამ კითხვას დადებითად პასუხობდა პროფ. თ. წერეთელიც, მაშინ როდესაც პროფ. ო. გამყრელიძე ამ მხრივ ტრადიციულ თვალსაზრისს არ ეთანხმება. მისი აზრით, დანაშაულში თანამონაწილეობის ობიექტურ მხარეს შეადგენს ერთიანი უმართლობა. ზეწრო სწორად, თანამონაწილენი ერთობლივად ახორციელებენ ერთიან უმართლობას და სწორედ ეს

უპართლობა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს.¹

უპართლობა არის ქმედების შემაღგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ერთიანობა. დანაშაულის შემაღგენლობა, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულის პირველი ნიშანია. დანაშაულის შემაღგენლობის განხორციელება ტიპურად მართლწინააღმდეგობა, თუ არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხავი გარემოებანი. (მაგალითად, აუცილებელი მოვლიერება) მაშასადამე, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში გათვალისწინებული დანაშაულის შემაღგენლობა ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან კავშირში ქმნის სისხლის-სამართლებრივ უპართლობას, რომელიც განსხვავებულია თითოეული დანაშაულის შესაბამისად. ამიტომაც, რომ არსებობს ქურდობის, ყაჩაღობის, მკვლელობის და ა.შ. უპართლობები. აქედან გამომდინარე, უპართლობა დანაშაულში თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძველია, რადგან უპართლობის ცნება პრადს არ შეიცავს.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობისას ხორციელდება ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უპართლობა, რომელიც თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ უპართლობის ტიპზე დანაშაულში თანამონაწილეობის ობიექტური მხარის დაფუძნება წინადადებად წარმოადგენს ნაბიჯია ამ მხრივ მიზეზობრიობის პრინციპთან შედარებით. დანაშაულში ყველა თანამონაწილე, მათ შორის ამსრულებელიც, ერთიან სისხლის-სამართლებრივ უპართლობას ახორციელებს იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც შესაძლებელია ქმედების სხვადასხვა მიხედვით კვალიფიკაცია. მაგალითად, გამორიცხული არ არის შემთხვევა, როდესაც ქმედების მოტივების მიხედვით ერთ თანამონაწილეს შეერაცხოვს მარტივი მკვლელობა, ხოლო მეორეს – მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებებში (მაგალითად, ანგარებით), როდესაც ეს მოტივი სხვა თანამონაწილისათვის ან ამსრულებელისათვის ცნობილი არ იყო. მაგრამ ამ შემთხვევაში მკვლელობის ტიპური უპართლობა მაინც არსებობს და, მაშასადამე, არსებობს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძველი.

მიუხედავად ამისა, აქედან არ გამომდინარეობს, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობის ობიექტური მხარე მიზეზობრივ კავშირზე ხეობოდ არაა დაფუძნებული. არსებობს დანაშაულის შემაღგენლობის

ობიექტური მხარე, რომლის ერთ-ერთ ელემენტს ქმედებისა და შედეგის შორის მიზეზობრივი კავშირი წარმოადგენს. ეს მიზეზობრივი კავშირი არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობის შემთხვევაშიც საქცილიერად, როგორც უკვე ითქვა, როდესაც განაწილებით თანამონაწილეობის შემთხვევაში დანაშაულებრივ შედეგთან მიზეზობრივ კავშირი გაშუალებულია ამსრულებლის მოქმედებით, რომელიც პირდაპირ კავშირშია დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგთან. უგუყურ მოქმედებაში კი არსებობს პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირი, მაშინ როდესაც შუალდობით ამსრულებლობის შემთხვევაში შედეგი გაშუალებულია იარაღად გამოყენებული ან შეცდომაში განგებ შეყვანილი პირის მოქმედებით.

დანაშაულში თანამონაწილეობის ობიექტურ მხარეში შედის სხვა ნიშნებიც (დანაშაულის ჩადენის დრო, ადგილი, ხერხი და ა.შ.), რომელთაც აქ დავყრილებით არ განვიხილავთ, რადგან ეს ნიშნები სისხლის სამართლის სოცალი ნაწილის პრობლემატიკაში სხვადასხვა ასპექტით განიხილება და ამიტომ არ გავიმეორებთ. მაგალითად, საქართველოს სისხლის კოდექსის მე-2 მუხლში გათვალისწინებულია დროში სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების პრინციპი, რომლის თანახმად, ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განიხილდება კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს. ამ მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად კი დანაშაულის ჩადენის დროა ის დრო, როდესაც მოქმედებდა ამსრულებელი ან თანამონაწილე ანდა უნდა ემოქმედა მას. ცხადია, რომ აქ იგულისხმება თანამონაწილეობა როდესაც განაწილებით. შესაძლებელია შემთხვევა, როდესაც ამსრულებელს დაუყოვნებლივ მოჰყავს სისრულეში თანამონაწილეთა ჩანაწიერი და მაშინ აქ ამსრულებლობას და თანამონაწილეობას შორის არსებული დროის მონაკვეთი რაიმე პრობლემა არ ქმნის. მაგრამ არ არის გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც დანაშაულის ჩანაწილად შეთანხმება შედგა დროის ერთ მონაკვეთში, ხოლო ამსრულებელი მოქმედებდა დროის სხვა მონაკვეთში, როდესაც მოქმედებას იწყებს სისხლის სამართლის ახალი კანონი. ცხადია, რომ აქ საქმე შეეხება კანონის უკუქაღლის პრობლემას, რომელიც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად უნდა გადაწყდეს.

არ არის გამორიცხული ამ მხრივ ის პრობლემა, როდესაც დანაშაული მომზადდა საქართველოს ტერიტორიაზე, ხოლო ამსრულებელია დანაშაული ჩადენისას სასლვარგარეთ, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია ექსტრადიციის პრობლემასთან (საქ. სსკ მე-9 მუხლი). გარდა ამისა შესაძლებელია ექსცესი, როდესაც ამსრულებელი იქცეხს თანამონაწილეობთან შეკონანსპეკელ საშუალებას, რომელიც

¹ ი. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უპართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი. თბ., 1989.

საერთოებს უქმნის სხვათა სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას (საქ. სსკ 109-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ პუნქტი). იგივე შეიძლება ითქვას დანაშაულის ჩადენის ხერხეც, ეთარებაზეც და ა.შ. მაგალითად, ამსრულებელმა თანამონაწილეებთან შეუთანხმებლად დანაშაული აღასრულა საზოგადოებრივი უბედურების (მიწისძვრის, წყალდიდობის და ა.შ.) გამოყენებით ან საგანგებო მდგომარეობის ეთარებაში. ბოლოს, არაა გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც ამსრულებელმა იმოქმედა უკვე შეცვლილ სოციალურ-პოლიტიკურ ეთარებაში, რის გამოც პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს არა მარტო ამსრულებელი, არამედ თანამონაწილეც (საქ. სსკ 70-ე მუხლი). თუ ამსრულებელმა დანაშაული აღასრულა არსებითად შეცვლილ სოციალურ-პოლიტიკურ ეთარებაში, როდესაც პასუხისმგებლობა, პირიქით, შეცვრდება სისხლის სამართლის კანონის გამკაცრების გარეშე, მაშინ უფრო შეკარად დაისჯება (ცხადია, კანონის ფარგლებში) ამსრულებელი, რომელსაც კარგად აქონდა შეგნებული ახალ ეთარებაში პასუხისმგებლობის გამკაცრების შესაძლებლობა.

დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტურ მხარეში იგულისხმება, უპირველეს ყოვლისა, სუბიექტის ქცევის მოტივი და მიზანი. მოტივი არის გადაწყვეტილების ფსიქოლოგიური საფუძველი, სუბიექტის ქცევის ფსიქიკური საზრისი, რისი გულისთვის გადაწედა ამა თუ იმ ქმედების ჩადენა. მიზანი არის დანაშაულებრივი შედეგის აზრობრივი მოდელი, სწრაფვა ამ შედეგისაკენ, როგორც ინტელექტუალური პროცესი. მაშინ როდესაც მოტივი ნების ფუნქციონირებაა დაკავშირებული, ინტელექტისა და ნების კავშირი, თავის მხრივ, განსაზღვრავს მოტივისა და მიზნის კავშირს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტურ მხარეში მოტივისა და მიზანს თანაბარი მნიშვნელობა აქვს. მიზანი მონაწილეობს ქმედების მოტივაციასაც, მაგრამ მიზანს მოტივისაგან განსხვავებული ფუნქციაც გააჩნია. ჯერ ერთი, თუ მოტივი მხოლოდ ფსიქოლოგიური ცნებაა, მიზანი, მართალია, ფსიქიკურიც არის, მაგრამ თავისი არსით სცილდება ფსიქიკურის სფეროს და ღირებულებითი ურთიერთობის სფეროში გადადის. იგულისხმება ადამიანის ქმედების შეფასება მიზნის, საშუალებისა და შედეგის მიხედვით. ამიტომაც, რომ ობიექტური მხრივ ახალგაზრდა შემადგენლობანი (მაგალითად, ნოთის დახიანება ან განადგურება) არსებობს საკუთრების წინააღმდეგ დანაშაულში და საბოტაჟის შემადგენლობაშიც (საქ. სსკ-ის 33-ე მუხლის მესამე ნაწილი). ეს ბუნებრივია, რადგან თუ საკუთრების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში მოტივი არის შურისძიება, საბოტაჟის შემთხვევაში

სუბიექტს ამოძრავებს სახელმწიფოს ეკონომიკური საფუძვლის ძირის გამოთხრის მიზანი.

ამგარა, რომ დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტურ მხარეში მიზანს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, მით უმეტეს, რომ მიზანი სუბიექტური მხრივ განსაზღვრულია დანაშაულში თანამონაწილეობის შემთხვევაშიც კერძოდ, შეუძლებელია დანაშაულში თანამონაწილეობა, თუ სუბიექტებს სხვადასხვა მიზანი ამოძრავებთ, თუ, მაგალითად, ერთ პირს ამოძრავებს შურისძიების მოტივი, ხოლო მეორეს სახელმწიფოს ეკონომიკური საფუძვლისადმი ძირის გამოთხრის მიზანი. მაშინ ერთიანი უმართლობა შეუძლებელია და, მაშასადამე, შეუძლებელია დანაშაულში თანამონაწილეობაც.

ამრიგად, სუბიექტური მხრივ დანაშაულში თანამონაწილეებს ამოძრავებთ მიზნის ერთიანობა. ამ პირობებში გამორიცხული არ არის თანამონაწილეობა, მათ შორის ამსრულებლის, ქცევაში მოტივთა სხვაობამ ქმედების განსხვავებული კვალიფიკაცია შეიძლება გამოიწვიოს.

დანაშაულში თანამონაწილეობა მოქმედებაში მიზნის ერთიანობა, თავის მხრივ, შეტყვევებს სისხლისსამართლებრივი უმართლობის მიზნობრივ ელემენტზე, რადგან უმართლობის სუბიექტურ ელემენტად მიზანი დიდი ხანია დაადგინეს, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ბრალის პრობლემის გადაწყვეტას. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულში შემადგენლობის ერთ-ერთი ბრალი ჯერ კიდევ არ არსებობს, მართალია, სუბიექტს შეგნებული აქვს დანაშაულის შემადგენლობა, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ქმნის „განზრახვას“, როგორც ბრალის ფორმას. ამ უკანასკნელისთვის კი აუცილებელია ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებაც. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულის შემადგენლობა ფაქტის მხედლობაა, ხოლო ამ ფაქტის შეგნება განზრახვის აუცილებელი, მაგრამ საკმარისი არ არის. აუცილებელია ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებაც. მართლწინააღმდეგობის შეგნება კი განზრახვის, როგორც ბრალის ფორმის, შინაარსს შეადგენს. აქედან გამომდინარე, საქმე შეგნება სისხლისსამართლებრივი უმართლობის შეგნებას. თუ უმართლობა არის ქმედების შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ერთიანობა, მაშინ ამ ერთიანობის შეგნება განზრახვის კონსტიტუციურ ნიშანს წარმოადგენს. იგულისხმება, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა ბრალის განზრახვი ფორმითაა შესაძლებელი შემთხვევათა არ არის ის ფაქტი, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხელში „განზრახვა“ ორჯერა მოხსენიებული. ჯერ ერთი, დანაშაულში თანამონაწილეობა არის განზრახვი ერთობილი დანაშაულებრივი საქმიანობა. იგულისხმება, რომ დანაშაულში

თანამონაწილეებს შეგნებულა აქვთ ეს თანამონაწილეობა ცხადია, რომ ამ შემთხვევაში შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმებაც. მაგრამ წინასწარი შეთანხმება ყოველთვის აუცილებელი არ არის. მაგალითად, შესაძლებელია დანაშაულში თანამონაწილეობა უკვე დაწყებულ დანაშაულებრივ ქმედებაში შემოერთებით, ამ დანაშაულის დაბოლოებაამდე. დანაშაულში თანამონაწილეობის პრობლემატიკაში „შეთანხმების თეორია“ კრიტიკის საგანი არაერთგზის გამხდარა. აუცილებელი არ არის, რომ დანაშაულში უკვე დათმობილიყო ერთმანეთს იცნობდეს თანამონაწილეობისათვის საკმარისი, თუ ამსრულებელმა იცის, რომ იგი მარტო არ მოქმედებს. არც ისაა საეჭვო, რომ დანაშაულში მით უმეტეს, რომ დანაშაულის ორგანიზატორები კონსპირაციის მიზნით არეჩაიყვანებოდნენ. ცხადია, ორგანიზატორის ფუნქცია ამ მხრივ „ხაქმის კურსში“ ყოფნას გულისხმობს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მან იცის დანაშაულებრივი ჯგუფის მთავარი წევრების შესახებ, თუმცა აუცილებელი არ არის, რომ ჯგუფის ყველა წევრს იგი პირადად იცნობდეს. წამქეზებლობა კი შესაძლო ამსრულებელთან პირდაპირი კავშირის გარეშე შეუძლებელია. რაც შეეხება ღამხმარეს, მისთვის საკმარისია, თუ იცის ამსრულებელი, რომელსაც იგი ფიზიკურ ან ფსიქიკურ დახმარებას უწევს.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის საკმარისია იმის შეგნება, რომ ისინი მარტო არ მოქმედებენ. ესაა ის მინიმუმი, რომლის გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა შეუძლებელია. სხვა საკითხია, თუ ხშირ შემთხვევაში თანამონაწილეები და ამსრულებელი მკიდრად უკავშირდებიან ერთმანეთს და, მაშასადამე, განსრავ ერთობლივად მონაწილეობენ დანაშაულის ჩადენაში. მეორე მხრივ, დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია განსრავ დანაშაულში. სისხლის სამართლის ახალმა კოდექსმა გაითვალისწინა ძველი კოდექსის (1960 წლისა) ნაკლი, როდესაც არ იყო დათქმა იმის შესახებ, რომ თანამონაწილეობა შესაძლებელია განსრავ დანაშაულში. ამიტომაც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლით დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განსრავ ერთობლივ მონაწილეობას განსრავი დანაშაულის ჩადენაში. აქედან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულში გაუფრთხილებელ თანამონაწილეობას გამოირჩევა. ეს პოზიცია საეჭვოთი სწორია, რადგან გაუფრთხილებელი თანამონაწილეობა შეუძლებელია. ამ მხრივ არაერთგზისი მცდელობა, რომ დასაბუთდეს დანაშაულში გაუფრთხილებელი თანამონაწილეობა, დღემდე ვრცელდება. მაგრამ სრულიად უშედეგოდ. შესაძლებელია ორი ან მეტი პირის მიერ გაუფრთხილებელი ქმედებით გამოწვეული ზიანი, მა-

გრამ ამ შემთხვევაში გამოირჩევიდა პასუხისმგებლობა დანაშაულში თანამონაწილეობის წესით, რადგან არ არსებობს იმის წინასწარი შეგნება, რომ ადგილი აქვს ერთობლივ მონაწილეობას ქმედების ჩადენაში. შეიძლება ქმედებას გაუფრთხილებლობით მოყვას უფრო მძიმე შედეგი, რომელსაც არ მოიცავდა თანამონაწილეობა განსრავება, მაგრამ ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა უფრო მძიმე შედეგისათვის დაეკისრება არა თანამონაწილეს, არამედ ამსრულებელს ან იმ თანამსრულებელს, რომლის ქმედებასაც ეს მძიმე შედეგი მოყვა.

გარდა ამისა, საქართველოს სისხლის სამართლის ახალ კოდექსში გაუფრთხილებლობა (საქ. სსკ მე-10 მუხლი) სწორადაა დაცემიერი. წინდახედულობის ნორმებთან. საუკუნოვანი მწარე პრაქტიკული გამოცდილების შედეგად დადგინდა დაწვრილი ქაქის არაერთი წესი, რომელიც სუბიექტს განსაკუთრებული ყურადღებისა და პასუხისმგებლობის გამოვლენას ავალდებს. გაუფრთხილებლობა წინდახედულობის ნორმებისადმი სუბიექტის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების შედეგია. თუ თვითიმედოვნებისას სუბიექტი უპასუხისმგებლო იმედოვნებს მართლსაწინააღმდეგო შედეგების თავიდან აცილებას დაუდევრობისას ამ შედეგებს წინდახედულობის ნორმისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების გამო არ ითვალისწინებს. „შეკარა, რომ წინდახედულების ნორმებისადმი დამოკიდებულება მკაცრად პერსონალურია და, მაშასადამე, ამ ნორმებისადმი ჯგუფური დამოკიდებულება შეუძლებელია. იგულისხმება, რომ წინდახედულობის ნორმისადმი დამოკიდებულების ხასიათი განისაზღვრება არა მარტო კონკრეტული ვითარებით, რომელშიც სუბიექტი იმყოფება, არამედ თვით სუბიექტის პროფესიული ან სხვა თვისებითაც. ამიტომაც, რომ წინდახედულობის ნორმა შეიძლება ერთისთვის საეჭვოთი მახლობელი და, მაშასადამე, ადვილად დასაცავი აღმოჩნდეს, ვიდრე მეორისათვის, რომელსაც ამგვარი პროფესია თუ უნარ-ჩვევები არა აქვს. გარდა ამისა, ობიექტურად ერთსა და იმავე ვითარებაში ერთმა პირმა შეიძლება ამკარად გაითვალისწინოს მართლსაწინააღმდეგო შედეგების დადგენის გარდევადობაც კი, მაშინ როდესაც მეორე იგივე ვითარებაში ამას არ ითვალისწინებს.

ერთი სიტყვით, გაუფრთხილებლობის საწყისი წინდახედულობის ნორმისადმი დამოკიდებულების ხასიათშია, ხოლო წინდახედულობის ნორმისადმი დამოკიდებულება მკაცრად პერსონალურია და არა ჯგუფური ანუ კოლექტიური. აქედან გამომდინარე, ცხადია, რომ დანაშაულში გაუფრთხილებელი თანამონაწილეობა შეუძლებელია. ისევე მოკიდებულია შეუძლებელია გაუფრთხილებელ დანაშაულში თანამონაწილეობა. შემთხვევითი არც ისაა, რომ შეუძლებელია ამსრულებლობა შე-

ხაძლებულია სხვა პირის შეცდომაში შეყვანით, როდესაც შეადგენს ამსრულებელი მოქმედების განხრახ, მაშინ როდესაც მის მიერ არასაპატიო შეცდომაში შეყვანილი პირი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით, წინდახედულობის ნორმისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებით.

ამრიგად, თანამონაწილეობა შესაძლებელია მხოლოდ განზრახ დანაშაულში. მაშასადამე, დანაშაულში თანამონაწილეობა, მათ შორის ამსრულებელი, მოქმედებენ განზრახ და ამასთან განზრახ დანაშაულში, როგორც წესი, იგულისხმება პირდაპირი განზრახვა, ამ დებულებაზე ისიც მიუთითებს, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობს ერთიანი მიზანი ანუ მიზნის ერთიანობა ახასიათებთ. მაგრამ შესაძლებელია დანაშაულში თანამონაწილეობა ევენტუალური განზრახვითაც. მხედველობაშია ამსრულებლის ექსცესთან დაკავშირებული ვითარება, როდესაც ამსრულებელს ეძლევა მოქმედების თავისუფლება. იგულისხმება, რომ დანაშაულის თანამონაწილეობს არა აქვთ დაზუსტებული ამსრულებლის მოქმედების ფარგლები. ასეთ შემთხვევაში თანამონაწილეობს უშვებენ ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას და, მაშასადამე, თანამონაწილეობს მოქმედებებზე ევენტუალური განზრახვით, მაშინ როდესაც ამსრულებელი ამ ვითარებაში მოქმედებს პირდაპირი განზრახვით. ამ შემთხვევაში ამსრულებლის ექსცესი გამორიცხულია, რაკი თანამონაწილეობს უგუნებულად უშვებენ ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია, როგორც წესი, პირდაპირი განზრახვით, მაგრამ არაა გამორიცხული ევენტუალური განზრახვითაც, როდესაც თანამონაწილეობს შეგნებულად უშვებენ ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას.

§ 2. დანაშაულში თანამონაწილეობის ბუნება

დანაშაულში თანამონაწილეობის ბუნების შესახებ ტრადიციულად ცნობილია ორი ძირითადი პრინციპი: თანამონაწილეობა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის პრინციპი და აქცესორულობის პრინციპი. თანამონაწილეობა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორია თითქმის უპატივცემული გახლდათ ყოფილი საბჭოთა კავშირის სისხლისსამართლებრივ დოკტრინაში. ამ თეორიის თანახმად, დანაშაულში თანამონაწილე პასუხს აგებს საკუთარი ქმედებისა და საკუთარი ბრ-

ლისათვის იმის მიუხედავად, თუ რა ქმედება ჩადენია ამსრულებელმა აქედან გამომდინარე, როგორც წესი, უარყოფილი იყო დანაშაულში თანამონაწილეობის აქცესორიული თეორია. „აქცესორული“ ფაქტობრივად წარმოშობის ტერმინი და ნიშნავს „მიერთების“, „დამატების“, „დამოკიდებულის“. ამ შემთხვევაში იგულისხმება, რომ დანაშაულში თანამონაწილის მოქმედების ამსრულებლის მოქმედებისაგან დამოუკიდებელი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან თანამონაწილეთა ქმედების კვალიფიკაცია ამსრულებლის მიერ ჩადენილი ქმედების კვალიფიკაციაზეა დამოკიდებული.

ამრიგად, ყოფილი საბჭოთა კავშირის სისხლისსამართლებრივ დოკტრინაში აღიარებული იყო თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორია და, როგორც წესი, უარყოფილი გახლდათ აქცესორული თეორია, როგორც „ბურჟუაზიული“ სისხლის სამართლის რეაქციული პრინციპი, რომელიც თითქმის პირველ ევინაღმდეგება დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს. მაგრამ ხაქმე ის გახლდათ, რომ თანამონაწილის დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორია შენაგახი წინააღმდეგობის შემცველია და მისი თანამიმდევრული დაცვა შეუძლებელია. მართლაც, ამ თეორიაში, ერთი მხრივ, უარყოფდნენ თანამონაწილის მოქმედების ამსრულებლის მოქმედებაზე დამოკიდებულ ხასიათს, ხოლო მეორე მხრივ, იძულებული ხდებოდნენ ელიარზ ბინათ ეს დამოკიდებულება იმ შემთხვევაში, როდესაც ამსრულებელმა ხელი აიდო დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებისაგან ან იგი შეჭრდა მომხადების ან მცდელობის სტადიაზე. ასეთ შემთხვევაში თანამონაწილის მოქმედების კვალიფიკაცია ამსრულებლის მოქმედების კვალიფიკაციაზეა დამოკიდებული. ამის უარყოფა შეუძლებელია, რაკ იმას ადასტურებს, რომ თანამონაწილის „დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის“ თეორია არსებითად სწორი არ არის.

საბჭოთა კრიმინალისტმა პროფ. მ. კოვალისკიმ თავის ორკონსა, გამოკვლევაში დაასაბუთა, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა, თავისი ბუნებით, აქცესორულია. ავტორი აღნიშნავდა, რომ ამსრულებლის გარეშე არ არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობა. „თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის ხაერთო საფუძველს, - წერდა ავტორი, - დანაშაულში თანამონაწილე ყველა პირთა მოქმედების ერთობა წარმოადგენს. ამ ერთიანობის დერძი - ამსრულებელია“.

1 М. Н. Ковалев, Соучастие в преступлении; Часть первая, Свердловск, 1960, гл. 74.

მ. კოვადიოვის ამ პოზიციას მხარი დაუჭირა პროფ. თ. წერეთელმა, რომელმაც მისთვის დამახასიათებელი სიტყვებით დაასაბუთა, რომ არსებობს აქცესორობის რამდენიმე სახე. კერძოდ, არსებობს ლოგიკური აქცესორობა, რომლის თანახმად, არ არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობა ამსრულებლის ფიგურის გარეშე. ამ თვალსაზრისით ამსრულებელი მართლაც ღერძია, რომლის გარშემო თავს იკრიბან დანაშაულში თანამონაწილენი. მაშინადაც, ლოგიკური აქცესორობის აღიარების გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობის თეორიის ლოგიკური აგება შეუძლებელია. მავრამ ირკვევა, რომ არსებობს ე.წ. მიპერაქცესორული თეორიაც. ე.ი უკიდურესი აქცესორობა, რომელიც თანამონაწილეობა პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს მართლაც საფრთხეს უყენებს. აქედან პროფ. თ. წერეთელმა გააკეთა დასკვნა, რომ ხაბტოთა კრიმინალისტები სწორედ მიპერაქცესორულ თეორიას აკრიტიკებდნენ, თუმცა ეს კრიტიკა შეცდომით ლოგიკურ აქცესორობაზეც გახდებოდა.

ამრიგად, ღოგიკური აქცესორობის აღიარების გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობის ღოგიკური დაფუძნება შეუძლებელია. კერძოდ, არ არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობა ამსრულებლის გარეშე კომპორტით: თუ ამსრულებელმა ხელი აღო საერთო ჩანაფიქრის განხორციელებისაგან, მაშინ დანაშაულში თანამონაწილეობაც არ არსებობს, ხოლო თანამონაწილის შოქსედება დაკვალიფიცირდება დანაშაულისათვის მომხადებად (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, დასჯადია მძიმე ან განსკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომხადება). თუ ამსრულებელი დანაშაულის ჩადების მცდელობის სტადიაზე შეჩერდა, თანამონაწილე პასუხს აგებს მცდელობისათვის. მაშინდამე, თანამონაწილე სრული მთავლობით პასუხს აგებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი ჩაიდენს დამთავრებულ დანაშაულს.

თანამონაწილეობის აქცესორულ ხასიათზე მეტყველებს ე.წ. უმედეგო წაქეზებისა და უმედეგო დახმარების შემთხვევებიც, როდესაც ნაგაროდეგი უშუალო ამხრულებელი თავის თავზე არ იღებს წამქეზების ან დამხმარის ზემოქმედებას. ამ შემთხვევაში არ არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობა, რადგან არ არსებობს ამხრულებელი, რომელიც უშუალოდ ახორციელებს დანაშაულის შემადგენლობას.

თანამონაწილეობის აქცესორთბას ადასტურებს აგრეთვე შუადობითი ამხრულებლობაც.² რადგან ამ შემთხვევაში დანაშაულის ჩასადგ-

¹ იმ. წყარუთაგან, თანამართლებულობა დინამიკულში, თბ., 1965, გვ. 74.

¹ თ. ჭაჭავაძის, დანიშნულების შეცვლისათვის ამსრულებლობა და თანამსრულებლობა, თბ. 1974, გვ. 10.

ნაღვამოუყენებელი პირი „დანაშაულის იარაღია“, და, მაშასადამე, დანაშაულში თანამონაწილედ არ შეიძლება ჩაითვალოს. იგივე ითქმის ამ პირზეც, რომელიც განგებ შეცდომაში შეიყვანეს, როგორც გაუფრთხილებლობის სუბიექტი. ეს უკანასკნელი თანამონაწილედ არ შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან, ჯერ ერთი, გაუფრთხილებლობით თანამონაწილეობა შეუძლებელია; მეორეც, შეადარებით ამხრულებლის მოქმედება (შეცდომაში შეყვანა) განზრახაა.

ამიტომ, დაბაშაულში თანამონაწილეობა თავისი ბუნებით აქცე-
სიორულია, ე.ი. თანამონაწილის ცნება ამსრულებლის ცნებაზეა დამო-
კიდებული. ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შემადგენლობის განხორ-
ციელების ან მისი განხორციელების შედეგობის გარეშე დაბაშაულ-
ში თანამონაწილეობა არ არსებობს. არ არსებობს ამსრულებლის გა-
რეშე შეუადობითი ამსრულებლობაც. ამიტომ ხაქართუელის ხისხლის
სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლში ამსრულებლის ცნება ცალკეა
გათვალისწინებული. იგულისხმება, რომ ამსრულებელი დანაშაულის
თანამონაწილედ არ ითვლება. დაბაშაულში თანამონაწილეა ორგანიზა-
ტორი, წამქსნეველი და დამხმარე. მხედველობაშია თანამონაწილეობა
უწირო პირობ, ე.ი. როდესაც განაწილებით, რაღაც თანაამსრულებ-
ლობის შემთხვევაში ამსრულებელიც თანამონაწილეა.

თანამშრომლობის აქტიურად გაგრძელებით შეძლება დიდგვს სხვა საკითხიც. კერძოდ, რა ვუყოთ იმას, რომ ამსრულებლის თანხმობის გარეშე დანაშაულში თანამშრომლობა ვერ შედეგება? მართლაც, უშუალო ამსრულებლის (ცნება იმას ნიშნავს, რომ იგი მონაწილეობს საერთო შეთანხმებაში, თავის თავზე იღებს ორგანიზატორის, წამქეზებისა და დამხმარის ზემოქმედებას. ამ თვალსაზრისით აშკარაა, რომ ამსრულებელი დანაშაულისათვის მზადების მონაწილეა. თუ ადგილი აქონდა მძიმე ან განსაკითრებით მძიმე დანაშაულის მზადებას, რაც ამსრულებელს ბოლომდე უნდა მიეცინა, მაგრამ მას ხელი უშველა დანაშაულის პოლიმდე მიყვანაში. მასთან ამსრულებელი არ შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობიდან დანაშაულის მომზადებისა ან მცდელობისათვის. უფრო მეტიც, მომზადებისათვის ან მცდელობისათვის ამსრულებელთან ერთად სხვის აგებენ თანამშრომლობისა.

§ 3. დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმები

დანაშაულში თანამონაწილეობა ფართო აზრით არის ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი ქვეშევრდომი, რომელიც ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელებით გამოიხატება. ამ თვალსაზრისით იგულისხმება ფართო აზრით დანაშაულში თანამონაწილეობის შინაარსი. მართლაც, ცნობილია, რომ „შინაარსი“ არის საგნის, მოვლენის, შემადგენელი ელემენტების კავშირი. ისიც ცნობილია, რომ შინაარსი სათანადო ფორმის გარეშე არ არსებობს. „ფორმა“ არის საგნის, მოვლენის, შემადგენელი ელემენტების კავშირის წესი. მაშასადამე, ფართო მნიშვნელობით დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმა — ესაა ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი ქვეშევრდომის წესი. სამწუხაროდ სპეციალურ ლიტერატურაში ხშირია „ფორმის“ და „სახის“ კატეგორიით აღრევილობა, რის გამოც დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმების საკითხი დღემდე სადავოა. მეორე მხრივ, დანაშაულში თანამონაწილეობის კლასიფიკაციისას ცდილობენ ერთი საკლასიფიკაციო ნიშნიდან ამოვიდნენ. ძირითადად გულისხმობენ სუბიექტური ქვეშევრდომის სხვადასხვაობას. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ ყოველი სოციალური მოვლენა, მათ შორის დანაშაულში თანამონაწილეობაც, ობიექტურ-სუბიექტურია. დანაშაულში თანამონაწილეობა, როგორც ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი ქვეშევრდომი, ამ ქვეშევრდომის წესის ანუ ფორმის მიხედვით, არ არის მხოლოდ ობიექტური ან მხოლოდ სუბიექტური. მაგალითად, ეიწრო აზრით ანუ როდების განაწილებით თანამონაწილეობა შესაძლებელია ამსრულებლის მიერ სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელების შემთხვევაში. აქ, უპირველეს ყოვლინა, არსებობს ობიექტური ქვეშევრდომი, რაც, თავის მხრივ, ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივ კავშირშიც გამოიხატება. მაგრამ ისიც გასაგებია, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობის ეს ფორმა თანამონაწილეობა, მათ შორის, ამსრულებლის, სუბიექტური ქვეშევრდომის გარეშე შეუძლებელია. სუბიექტური ქვეშევრდომის ცნება ამ შემთხვევაში გულისხმობს არა განსარჩევნის ერთიანობას, რაც თანამონაწილეობის ნებისმიერი ფორმისათვის საერთოა. არამედ სუბიექტური ქვეშევრდომის წესს, რომელსაც შეთანხმება ეწოდება. დანაშაულის ჩადენაში ამსრულებლის თანხმობის გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა (ეიწრო აზრით) შეუძლებელია.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობა ეიწრო მნიშვნელობით ანუ როდების განაწილებით თანამონაწილეობის ერთ-ერთი ფორმაა.

როგორც თანამონაწილეობა და ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქვეშევრდომის წესის ობიექტური და სუბიექტური ნიშნის ერთიანობა.

ამ თვალსაზრისით აშკარაა, რომ თანამონაწილეობა ანუ მარტივ თანამონაწილეობა თანამონაწილეობის მეორე ფორმას წარმოადგენს. რადგან ამ შემთხვევაში არსებობს ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი ქვეშევრდომის ისეთი წესი, როდესაც ყველა თანამონაწილეობელი მეტ-ნაკლები ხარისხით უშუალოდ ახორციელებს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას. ეს არის ამ აზრით თანამონაწილეობელთა ობიექტური ქვეშევრდომი. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ არსებობს თანამონაწილეობელთა შორის სუბიექტური ქვეშევრდომი. ეს სუბიექტური ქვეშევრდომი, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს როგორც წინასწარი შეთანხმების გარეშე, ისე წინასწარი შეთანხმებით. მაშასადამე, დანაშაულის თანამონაწილეობაში თანამონაწილეობელთა შორის სუბიექტური ქვეშევრდომის ორი წესი ანუ ფორმა არსებობს: წინასწარი შეთანხმებლად და წინასწარი შეთანხმებით.

ამრიგად, დანაშაულში მარტივი თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა ობიექტური ქვეშევრდომის წესის მიხედვით აშკარად განსხვავდება როდების განაწილებით თანამონაწილეობისაგან, რის გამოც თანამონაწილეობა ამ თვალსაზრისით თანამონაწილეობის დაშლად შეიძლება ფორმად. მაგრამ რამდენადაც თანამონაწილეობა ფართო მნიშვნელობით სუბიექტური ქვეშევრდომის გარეშე შეუძლებელია, ამდენად, სუბიექტური ქვეშევრდომის წესის მიხედვით თანამონაწილეობა, თავის მხრივ, ორი ფორმით გამოიხატება.

ბოლოს, დავას არ იწვევს ორგანიზებული ჯგუფის როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ქვეშევრდომის წესის თავისებურება. კერძოდ, ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფი, ორგანიზებულია, უპირველეს ყოვლინა, ობიექტური ქვეშევრდომის წესით, ჯგუფის წევრთა შორის როდების მეტ-ნაკლები განაწილებით. მით უმეტეს, რომ ამ შემთხვევაში აშკარად იკვეთება დანაშაულებრივი ჯგუფის ორგანიზატორი. ზოგჯერ დანაშაულის ჩადენის უშუალო ხელშეწყობელიც, ზოგჯერ მხრივ, ორგანიზებული ჯგუფის წევრთა შორის სუბიექტური ქვეშევრდომი საკმაოდ მყარია, მტკიცეა, რომელიც ობიექტური ქვეშევრდომის თავისებურ გამოხატულებას წარმოადგენს.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა ფართო მნიშვნელობით, ობიექტური ქვეშევრდომის წესის მიხედვით, სამი ფორმით უწოდდება: როდით თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა როდების განაწილებით; მარტივი თანამონაწილეობა ანუ თანამონაწილეობა ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფი, მაგრამ რამდენადაც დანაშაულში თანამონაწილეობა თანამონაწილეობა შორის

სუბიექტური კავშირის გარეშე შეუძლებელია. ამდენად თანამშრომლობა, თავის მხრივ, შეიძლება დავეყთ ორ ფორმად: წინასწარი შეთანხმების გარეშე და წინასწარი შეთანხმებით. მაშასადამე, არსებობს დანაშაულში თანამონაწილეობის ხუთი ფორმა.

§ 4. დანაშაულის ამსრულებლობა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლში გათვალისწინებულია დანაშაულის ამსრულებლობის ცნება და სახეები. კერძოდ, აქ ნათქვამია, რომ ამსრულებელი ის, ეინც უშუალოდ ჩაიდინა დანაშაული ან სხვასთან (თანამშრომლებელთან) ერთად უშუალოდ მონაწილეობდა მის ჩადენაში, აგრეთვე ის, ვისც დანაშაული ჩაიდინა სხვა ისეთი პირის მეშვეობით, რომელსაც ამ კოდექსის მოხელვით ასაკის, შეურაცხყოფის ან სხვა გარემოების გამო არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

როგორც ეხედავთ, ხსენებულ მუხლში ლაპარაკია სამი სახის ამსრულებელზე: ესაა დანაშაულის უშუალო ამსრულებელი, თანამშრომლებელი და შუალობითი ამსრულებელი.

არსებობს დანაშაულის ერთპიროვნული, ინდივიდუალური, ამსრულებელი, რომელსაც დანაშაულში თანამონაწილეობასთან არაერთი კავშირი არა აქვს. ეს ბუნებრივია, რადგან ზოგჯერ დანაშაულის ჩადენა ხდება ინდივიდუალურად, ერთპიროვნულად. ამიტომ არსებობს ასე, რომ „ამსრულებლობის“ ცნება მხოლოდ დანაშაულში თანამონაწილეობასთან კავშირში უნდა გამოიყენოთ. მაგრამ ეს პირობითი დათქმა საქმეს ვერ შევლის, რადგან ამსრულებლის ცნება ბუნებრივად ითხოვს ერთპიროვნული, ინდივიდუალური ამსრულებლობისაგან გამოიყენება. აქედან გამომდინარე, დანაშაულში თანამონაწილეობასთან კავშირში იგულისხმება არა ყოველგვარი ამსრულებელი, არამედ უშუალო ამსრულებელი, რადგან სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობას (სისხლისსამართლებრივ უმართლობას) მხოლოდ ამსრულებელი ახორციელებს უშუალოდ, მაშინ როდესაც დანაშაულში თანამონაწილე ან მისანს მხოლოდ ამსრულებლის მოქმედების მეშვეობით აღწევს, კერძოდ, ისინი იფარგლებიან ორგანიზატორის, წამქეზებლის ან დამხმარის ფუნქციით.

ამრიგად, დანაშაულის „უშუალო“ ამსრულებლობის ცნება გულისხმობს დანაშაულში თანამონაწილეობას ვიწრო აზრით, ე.ი. როდესაც

განაწილებით, კერძოდ, ორგანიზატორის ფუნქცია განსხვავდება წამქეზებლის ფუნქციისაგან, ისევე როგორც დამხმარის ფუნქცია განსხვავდება წინა ორი თანამონაწილის ფუნქციებისაგან. ამ მხრივ სრულყოფილ განსხვავებულა უშუალო ამსრულებლის ფუნქცია, რადგან ეს უკანასკნელი სისხლისსამართლებრივ უმართლობას უშუალოდ, თავისი გონებითა და ხელებით, თვითონ ახორციელებს.

არსებობს დანაშაულის თანამშრომლებლობაც, როდესაც ორი ან მეტი პირი უშუალოდ, მეტ-ნაკლები აქტიუობით ახორციელებს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას. ბოლოს, არსებობს შუალობითი ამსრულებლობა, როდესაც პირი, თავისი დანაშაულებრივი მისნის მისაღწევად, „იარაღად“ იყენებს მცირეწლოვანს ან სულიერად დაავადებულ პირს ანდა იგი განხორბა შეცდომაში შეიყვანს სხვა პირს და ჩააყენებს გაუფრთხილებლობით დანაშაულს.

ამრიგად, ამსრულებელი აქტიური ფიგურაა, რადგან იგი უშუალოდ ან სხვათაგან ერთად, ე.ი. თანამშრომლებლობით ან სხვა პირთა მოქმედების საშუალებით, ახორციელებს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას. აქედან გამომდინარე, დგება საკითხი დანაშაულის ამსრულებლობის გამიჯვნისა დანაშაულში თანამონაწილეობისაგან. ამ თვალსაზრისით არსებობს ობიექტური თეორია, რომელიც ამ გამოიყენის საფუძველს დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ შიარვში ხედავს. ეს, ერთი მხრივ, სწორია, რადგან ერთიანი სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელებაში ყველა თანამონაწილისა და ამსრულებლის ობიექტური როლი განსხვავებულია, რომელიც მათი პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის ობიექტური საფუძველია, მაგრამ მხოლოდ ობიექტური ასპექტი საკმარისი არ არის. მაგალითად, შუალობითი ამსრულებლობისას სუბიექტმა იცის, რომ იყენებს „იარაღს“, აგრეთვე შეცდომაში შეჰყავს სხვა პირი, როგორც გაუფრთხილებლობის სუბიექტი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, როცა პირი ფიქრობს, რომ მის მიერ წაქეზებული პირი შეურაცხადია, ხოლო სინამდვილეში იგი შერაცხადია, შუალობითი ამსრულებლობა გამორიცხვლია.

არსებობს თანამონაწილისა და ამსრულებლის ფუნქციითა გამოიყენის სუბიექტური თეორიაც, ე.წ. ინტერეხის ცნებაზე აგებული კონცეფცია, რომლის თანახმად, ამ გამოიყენის საფუძველია დანაშაულებრივი შედეგით დაინტერესება. მაგრამ არაა გამორიცხული, რომ დანაშაულებრივი შედეგით ყველაზე მეტად დაინტერესებული დამხმარე აღმოჩნდეს. გარდა ამისა, სუბიექტური თეორია უძლურია დაასაბუთოს საკითხი ხელთ ჩასადენი დელიქტისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მაგალითად, ქრთამის ამღები მოხელე ან მასთან

გათანაბრებული პირია, ხოლო ქრთამით გაპირობებული ქმედების შედეგით ქრთამის მიმცემია დაინტერესებული და მაშინ ქრთამის მიმცემი ამ დანაშაულის ამსრულებლად უნდა მოგვევლინოს, რაც, რა თქმა უნდა, სწორი არ არის.¹

გარდა ამისა, სუბიექტური მხრივ დანაშაულში ყველა თანამონაწილე მოქმედებს განზრახ და, მაშასადამე, ამ მხრივ აღნიშნული გამოიყენა შეუძლებელია. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც თანამონაწილეებმა და ამსრულებელმა არ იციან ერთმანეთის მოქმედების მოტივები, შეიძლება დადგეს ამ მოტივების მიხედვით ქმედების განსხვავებული კვალიფიკაციის საკითხი, მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით, თუ მოუხედავად ამისა, მაინც ერთობლივადია განხორციელებული სისხლისსამართლებრივი უმართლობა.

§ 5. დანაშაულის თანაამსრულებლობა

დანაშაულის თანაამსრულებლობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის მიერ სისხლისსამართლებრივი უმართლობის მთლიანად ან ნაწილობრივ უშუალოდ, მეტი თუ ნაკლები აქტიუობით, განხორციელებას ამ შემთხვევაში თანაამსრულებელთა შორის როლები წინასწარ არაა განაწილებული, მაგრამ დანაშაულებრივი აქტიუობა მაინც განსხვავებულია. მაგალითად, ერთი პირი ხელებს უკავებს მსხვერპლს, მეორე ოქროს სამაჯურს ხსნის მაჯიდან, მესამე ჯიბიდან აცდის საფულეს, აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაში სახეზეა ძარცვის თანაამსრულებლობა.

დანაშაულში თანაამსრულებლობა ხშირად ხდება წინასწარი შეთანხმებით, მაგრამ იგი შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმების გარეშეც. ეს ხდება მაშინ, როდესაც ერთპიროვნული, ინდივიდუალური, ამსრულებელი იწყებს დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას, მაგრამ ამ შემადგენლობის განხორციელებამდე მას შევეერთდებიან შემთხვევით შესწრებული პირები და ეს დანაშაული (მაგალითად, ქურდობა) საბოლოოდ თანაამსრულებლობის ფორმით იქნება ჩადენილი.

დანაშაულში თანაამსრულებლობა შესაძლებელია დუნად დანაშაულშიც. მაგალითად, არაა გამორიცხული თავიუფლების აღკვეთის აღდგენიდან, პატიმრობიდან ან ბადრაგირებისას გაქცევა ჯგუფურად

(საქ. სს 379-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ა“ პუნქტი). იგი შესაძლებელია ვაფრთხობად დანაშაულშიც, თუნდაც ერთიანი მიზნისა და განზრახვის განხორციელებლად უკანასკნელი აქტის თანაამსრულებლობით, თუმცა პასუხისმგებლობის დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს შედეგული ის ფაქტი, რომ თანაამსრულებელს წინაშე აქტებში მონაწილეობა არ მიუღია.

ამ მხრივ თავისებურება ახასიათებს შენადგენი დანაშაულის თანაამსრულებლობას. მაგალითად, შესაძლებელია შემთხვევა, როდესაც უკანაღური თავდასხმა ერთში პირმა განხორციელა, ხოლო ამ თავდასხმის შემდეგ დანაშაულს შემთხვევით შემოსწრებულმა პირმა დაზარალებულს საფულე წაართვა. ამ უკანასკნელის ქმედება დაკვალიფიცირდება ძარცვად და არა ყაჩაღობად, მაგრამ სხვისი ნივთის მართლსაწინააღმდეგოდ დაუფლების მიზანი მაინც თანაამსრულებლობის ფორმითაა განხორციელებული.

დანაშაულის თანაამსრულებლობას შეიძლება ადგილი აქონდეს ორაქტიის დანაშაულშიც. მაგალითად, ადამიანით ვაჭრობა ნიშნავს ამ უკანასკნელის ყიდვა-გაყიდვას, ხოლო ეს შესაძლებელია არა მარტო ინდივიდუალურად, არამედ ორგანიზებული ჯგუფის მიერაც (საქ. სსკ 143-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის „ა“ პუნქტი). შესაძლებელია თანამონაწილეობა ამ დანაშაულის ცალკე-ცალკე აქტებშიც.

დანაშაულის თანაამსრულებლობა, როგორც წესი, აქტიური მოქმედებით ხორციელდება, მაგრამ არაა გამორიცხული შერეული უმოქმედობის შემთხვევაში. ცხობილია, რომ მცირეწლოვნის მკვლელობა შესაძლებელია აქტიური მოქმედებით, მაგრამ შესაძლებელია მშობრების უმოქმედობითაც, როდესაც ისინი შეგნებულად არ კვებიან ბავშვს, რათა იგი შიმშილისაგან დაიღუპოს.

თანაამსრულებლობა გამორიცხულია წმინდა უმოქმედობის დეოქტებში, რომელთა ჩადენა პირს პირადად შეუძლია. მაგალითად, სამხედრო ვადებულის მიერ სასწავლო ან სამხედრო შეკრებისას თავის არიდება (საქ. სსკ 357-ე მუხლი) ხორციელდება პირადი უმოქმედობით და მისი თანაამსრულებლობა შეუძლებელია. ცხადია, არაა გამორიცხული წინასწარი შეთანხმება, რომ ამ მოვალეობას თავი აარიდონ, მაგრამ ამის მიუხედავად, პასუხისმგებლობა აქ მაინც პასუხისმგებელია, რადგან აღნიშნული შემადგენლობის განხორციელება მხოლოდ პირადი უმოქმედობის გზითაა შესაძლებელი.

თავისებურება ახასიათებს თანაამსრულებლობას სპეციალურ ჯუჯტყთან დაკავშირებით. მაგალითად, ქრთამის აღების თანაამსრულებლობა შეიძლება იყოს მხოლოდ მოხელე ან მასთან გათანაბრებული პირი (საქ. სსკ 338-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ა“ პუნქტი) ანუ ქრთამ-

¹ თ. გამყრელიძე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა და თანაამსრულებლობა, თბ., 1974 წ.

მის აღება წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ. იგივე ითქმის სამხედრო დანაშაულის თანამსრულებლობის შესახებაც. მაგალითად, დუხერტირობის თანამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ სამხედრო მოსამხაზურე. შემთხვევითი არაა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 389-ე მუხლის მეორე ნაწილი ითვალისწინებს დუხერტირობას ჯგუფურად. იქედან გამომდინარე, არასპეციალური სუბიექტი ამ დი სხვა მსგავს დანაშაულთან თანამსრულებელი ვერ იქნება. იგი შეიძლება იყოს მხოლოდ თანამონაწილე (ორგანიზატორი, წაქეზებული ან დამხმარე).

დანაშაულის თანამსრულებლობა შესაძლებელია მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით, მაგრამ შესაძლებელია განსხვავება შემადგენლობის ცალკეული ელემენტის შეგნების მხრივ. მაგალითად, არაა გამორიცხული, რომ ერთი შეგნებული პქონდეს ორსულობა ქალისა, რომელსაც სიცოცხლეს უსპობენ, ხოლო მეორეს ეს ფაქტი შეგნებული არა პქონდეს. ამ შემთხვევაში მკვლელობის უმართლობა მაინც განხორციელებულია, ხოლო შემადგენლობის მიხედვით ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს საქ. სსკ 108-ე და 109-ე მუხლებით.

უკვე ითქვა, რომ შესაძლებელია შემთხვევაც, როდესაც ორი ან მეტი პირი განსხვავებული მიზნებით მოქმედებენ. მაგალითად, ერთი პირი მოქმედებს სახელმწიფოს ეკონომიკური საფუძვლების ძირის გამოთხრის მიზნით, ხოლო მეორე – პირადი შურისძიების მოტივით, თუმცა ობიექტური მხრივ ორივე ახრულებს დანაშაულს აფეთქებით ან ცეცხლის წაიდებით ან სხვა საშიში საშუალებით. ამ შემთხვევაში თანამსრულებლობა შეუძლებელია, რადგან პირველი პირის ქმედება კვალიფიცირდება, როგორც ხაზოტაყი (საქ. სსკ 318-ე მუხლის მესამე ნაწილი), მაშინ როდესაც მეორეს ქმედება კვალიფიცირდება როგორც სხვისი ნივთის განზრახ დაზიანება ან გახადგურება (საქ. სსკ 187-ე მუხლი).

§ 6. დანაშაულის შუალობითი ამსრულებლობა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლის თანახმად, დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს „სხვა ისეთი პირის მეშვეობით, რომელსაც ამ კოდექსის მიხედვით ასაკის, შერაცხადობის ან სხვა გარემოების გამო არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა“. ამ დებულებაში გამოხატულია შუალობითი ამსრულებლობა, რადგან ამ შემთხვევაში დანაშაულის შემადგენლობის

ობიექტური მხარე ხორციელდება „იარაღად“ გამოყენებული პირის მოქმედების მეშვეობით. კერძოდ, პირი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის განსაზღვრულებლად აქვს მცირეწლოვანს ან სულიერად დაავადებულ პირს, რომელიც შერაცხადობის გამო თავისი ქმედებისათვის პასუხისმგებელი არ არის. ამ შემთხვევაში აღნიშნული პირი დანაშაულის ჩადენის ბრმა იარაღია, რომელიც ამიტომ ამ დანაშაულებრივი ქმედების თანამონაწილე ვერ იქნება. ამ შემთხვევაში არსებობს ფაქტობრივი თანამონაწილეობა, რადგან შუალობითი ამსრულებელი ფაქტობრივად წამქეზებულია, ხოლო წაქეზებული (მცირეწლოვანი ან სულიერად დაავადებული პირი) – ფაქტობრივად ამსრულებელი. მაგრამ იურიდიულად ხაქმის ვითარება სხვაგვარია: ფაქტობრივად წამქეზებული იურიდიულად ამსრულებელია, ხოლო ფაქტობრივად ამსრულებელი იურიდიულად დანაშაულის „იარაღი“, რადგან ეს უკანასკნელი წაქეზებული ქმედების ჩადენისათვის პასუხს ვერ აკებს.

ამრიგად, პირი, რომელიც თავისი დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად მცირეწლოვანს ან სულიერად დაავადებულ პირს იყენებს, მოქმედებს განზრახ და, მაშასადამე, დანაშაულის შუალობითი ამსრულებელია, რადგან ამ შემთხვევაში დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარე „იარაღად“ გამოყენებული პირის მოქმედების მეშვეობით ხორციელდება. ცხადია, დანაშაულის ამ ხერხით ჩადენისათვის პასუხისმგებელია მხოლოდ შუალობითი ამსრულებელი, რადგან დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებული „ცოცხალი იარაღი“, როგორც უკვე ითქვა, დანაშაულის თანამონაწილე ვერ იქნება.

რამდენადაც სხვაგვარია საკითხი მაშინ, როდესაც პირი წინასწარი შეცნობით შეზღუდული შერაცხადობის პირს აქვს დანაშაულის ჩასადენად. რამდენადაც შეზღუდული შერაცხადობა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 35-ე მუხლის თანახმად, არ გამოირიცხავს შეზღუდული შერაცხადობის მქონე პირის ბრალს. ამდენად, აქ გამოირიცხული არ არის დანაშაულში თანამონაწილეობა. სხვა საკითხია, თუ შეზღუდული შერაცხადობის არასრულწლოვანი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო ამ კატეგორიის სრულწლოვანი შეიძლება გათავისუფლდეს მისთვის ხამე-ლიცნო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენების პირობით.

შუალობითი ამსრულებლობა შესაძლებელია სხვა პირის შეცდომაში განზრახ შეყვანით, როდესაც ეს შეცდომა მისატყუებელია. მაგრამ შესაძლებელია სხვა პირის განზრახ შეყვანა მოუტყუებელ შეცდომაში, როდესაც ეს უკანასკნელი არღვევს წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნას და, მაშასადამე, მოქმედებს გაუფრთხილებლობით.

მაგალითად, პირი, იმაში დარწმუნებით, რომ ბუქსებში ადამიანია, მეორე პირს აძლევს წინადადებას, რომ ესროლოს „დათვის“, ხოლო შეცდომაში შეყვანილი პირი, წინდახედულობის ნორმის მოთხოვნის საწინააღმდეგოდ, სიცოცხლეს უსპობს ადამიანს, ე.ი. მოქმედებს გაუფრთხილებლობით. ამ შემთხვევაში სახეზეა არა დანაშაულში თანამონაწილეობა, არამედ დანაშაულის შუაღობითი ამსრულებლობა, რადგან გაუფრთხილებელ დანაშაულში თანამონაწილეობა შეუძლებელია, ისევე როგორც შეუძლებელია დანაშაულში გაუფრთხილებელი თანამონაწილეობა.

სამწუხაროდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლში გამორჩენილია მიუტყეველ შეცდომაში განზრახ შეყვანის გზით დანაშაულის შუაღობითი ამსრულებლობის შესაძლებლობა. ამიტომ აღნიშნული მუხლი ამ მხრივ უნდა შეიცვას.

გამორიცხული არ არის შეცდომა იმ პირის მხრივაც, ვისაც პკონია, რომ დანაშაულის ჩასადენად იყენებს შეურაცხად პირს, მაშინ როდესაც ეს უკანასკნელი შეურაცხადია. ამ შემთხვევაში სახეზეა შუაღობითი ამსრულებლობის მცდელობა.

შუაღობითი ამსრულებლობა შესაძლებელია სხვა პირის მიმართ ძალადობის გამოყენებით, როდესაც ამ უკანასკნელს არა აქვს სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობა. ამგვარი ამსრულებლობა შესაძლებელია თვითმკვლელობისაკენ შეურაცხადი პირის შეგულიანების შემთხვევაშიც, რადგან აქ მკვლელობა ხორციელდება დაზარალებულის „იარაღის“ გამოყენების გზით.

შუაღობითი ამსრულებლობა შესაძლებელია იმ შემთხვევაშიც, როდესაც უფროსი ტასცემს წინასწარ შეცნობით დანაშაულებრივ ბრძანებას, ხოლო ხელქვეითს ეს შეგნებული არა აქვს და არც შეიძლება შეგნებული ჰქონდეს, ან ხელქვეითი მოქმედებს დაუდევრად ან და უფროსი მას აყენებს უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში.

შუაღობითი ამსრულებლობა შესაძლებელია დახმარების ფორმითაც, როდესაც, მაგალითად, ადგილი აქვს აუცილებელი მოვერიების პროვოცირებას და ეითომ მომგერიებელს აწვდის იარაღს, რომელსაც ფაქტობრივად იყენებენ კიდეც. შუაღობითი ამსრულებლობა არაა გამორიცხული იმ შემთხვევაშიც, როდესაც შუაღობითი ამსრულებელი იყენებს „იარაღად“ პათოლოგიურ სიმთვრალეს.

შუაღობითი ამსრულებლობა შეუძლებელია მაშინ, როდესაც საქმე ეხება საკუთარი ხელით ჩასადენ დელიქტს (მაგალითად, დახმარების აღმოუქმნლობა); წმინდა უმოქმედობის დელიქტებს, როდესაც სუბიექტმა მოვალეობა პირადად უნდა შეასრულოს (მაგალითად, გადაახადისაგან თავის არიდება). წმინდა მოქმედების დელიქტებს (მა-

გალითად, დეზერტირობა); სპეციალური სუბიექტის შემთხვევაში, რადგან არასპეციალურ პირს არ შეუძლია სამოხელეო, სამხედრო ან სხვა ანალოგიური დანაშაულის ჩადენა.

თუ წამქმნებელი სპეციალური სუბიექტია, ხოლო წაქმნებული – არასპეციალური, მაშინ პირველი შუაღობითი ამსრულებელია, ხოლო მეორე – თანამონაწილე, როგორც დანაშაულის ფიზიკური ამსრულებელი.

ამრიგად, შუაღობითი ამსრულებლობა დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმას არ წარმოადგენს. შუაღობითი ამსრულებელი ერთპიროვნულად მოქმედი პირია, მაგრამ იმ პირობით, რომ იგი, თავისი დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად, იყენებს „იარაღად“ შეურაცხადობას, მიუტყეველ შეცდომას ან პათოლოგიურ სიმთვრალეს და ამ გზით ასრულებს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობას.

ცხადია, არაა გამორიცხული შუაღობითი თანამსრულებლობაც, როდესაც ორი ან მეტი პირი განზრახ იყენებს შეურაცხად პირს ან შეურაცხადი პირის შეცდომას და ამ გზით აღწევს დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებას, მაგრამ ეს მაინც არ ცვლის შუაღობითი ამსრულებლობის ბუნებას.

§ 7. დანაშაულში თანამონაწილეთა სახეები

ორგანიზატორი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ორგანიზატორია ის, ვინც მოაწყო დანაშაულის ჩადენა, ხელმძღვანელობდა მის განხორციელებას, აგრეთვე ის, ვინც შექმნა ორგანიზაციული ჯგუფი ან ხელმძღვანელობდა მას.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებელს ორგანიზატორის ცნება განმარტებული აქვს ფართო გაგებით. ეს ბუნებრივია, რადგან დანაშაულის ორგანიზატორი მხოლოდ რთულ თანამონაწილეობაში როდი არსებობს. ეს უკანასკნელი შესაძლებელია ორგანიზატორის გარეშეც, მაშინ როდესაც ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფი ორგანიზატორის გარეშე შეუძლებელია.

გასაგებია, რომ დანაშაულის ორგანიზატორი თანამონაწილეთა და თანამსრულებელთა შორის უმთავრესი ფიგურაა. მართალია, ამსრულებელი ამ მხრივ შეუცვლელია, რაკი მის გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა არ არსებობს, მაშინ როდესაც ორგანიზატორი

ყოველთვის აუცილებელი არ არის, მაგრამ სადაც და როდესაც ორგანიზატორი არსებობს, — იგი ყოველთვის გამოირჩევა თავისი ორგანიზატორული, წარმართველი, ხელმძღვანელობითი ფუნქციით. ცხადია, არ არის აუცილებელი, რომ ერთი და იგივე პირი ერთროულად ასრულებდეს დანაშაულებრივი ჯგუფის შექმნის, ისე ხელმძღვანელობის ფუნქციას. არ არის გამორიცხული როდესაც დანაშაულებრივ ჯგუფს ქმნის ერთი პირი, მას შემდეგ უხელმძღვანელოს მეორემ, ხოლო დანაშაულის ჩადენა მოაწყოს შესამებ, მაგრამ ამით ორგანიზატორის ფუნქცია, სახელდობრ ის, რომ იგი დანაშაულებრივი ქმედების სულისჩამდგმელია, — არსებითად არ იცვლება. კერძოდ, ორგანიზატორი შემოიკრებს და დანაშაულებრივ ჯგუფში საბაბს ცალკეულ პირებს, ანაწილებს მათ შორის როლებს, სიმყარეს ანიჭებს დანაშაულებრივ ჯგუფს იმგვარად, რომ ეს ჯგუფი დანაშაულის ჩასადენად ხრულ მსადგოფენაში იყოს.

ორგანიზატორს ეკუთვნის დანაშაულებრივი გეგმის შემუშავების ფუნქცია. ჯგუფის წევრის ინდივიდუალური შესაძლებლობის გათვალისწინებით, აძლევს მათ შესაბამის დავალებას, იღებს ზომებს დანაშაულის ჩადენის გზაზე დაბრკოლებათა მოსახსნელად, დანაშაულის კვალის მოსასპობად და კონსპირაციის მიზნით. ამის გამო ორგანიზატორი, როგორც წესი, ძნელად მოხახვლეთუბელი ხდება.

ორგანიზებული ჯგუფის სათავეში კი, როგორც, წესი, დგას რამდენიმე ორგანიზატორი, რომელთა შორისაც შეიძლება განაწილდეს როლები. მაგალითად, ერთი ქმნის დანაშაულებრივ ჯგუფს, ხოლო მეორე ცდილობს დანაშაულებრივ ქსელში გააბას სახელმწიფო მოხელე, პოლიციელი და ა.შ. რათა ამ მხრივ მიადწიოს უსაფრთხოების გარანტიას. უფრო მეტიც, არაა გამორიცხული ღობისტი ჰელისუფლების მაღალი ეშვლონებიდან, კორუფციის გზით მიადწიონ დიდი ოდენობით კონტრაბანდას, ნარკობიზნის, ფულის უკანონო გათეთრების ორგანიზებას, ორგანიზებულ ეკონომიკურ დანაშაულში შეწარმუნა ჩაბმას და ა.შ.

არც ისაა გამორიცხული, რომ ორგანიზატორი უშუალოდ მონაწილეობდეს დანაშაულის ჩადენაში, მაგრამ ამის გამო იგი ამსრულებლად ვერ გადაიქცევა, რადგან დანაშაულში უშუალო მონაწილეობა მისი ორგანიზატორული ფუნქციის შემადგენელი ნაწილია, უფრო მეტიც, არც ისაა გამორიცხული, რომ ორგანიზატორმა ცალკეულ შემთხვევებში შესრულოს წამქსებლის ფუნქცია. მაგალითად, ორგანიზატორის მიერ წამქსებლად შერჩეულმა პირმა საფარადლო ამსრულებელი ვერ დაიყოლია დანაშაულის ჩასადენად, ხოლო ორგანიზატორის უშუალო ჩარევით, მისი კრიმინალური ავტორიტეტის ან

დამაჯერებელი შუქარის ზეგავლენით იგი იღებს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას. ცხადია, ამ შემთხვევაშიც ორგანიზატორი წამქსებლად ვერ გადაიქცევა, რადგან წამქსებლობაც ორგანიზატორული ფუნქციის შემადგენელი ნაწილია. ბოლოს, არაა გამორიცხული ისიც, როდესაც ორგანიზატორი კონკრეტულ შემთხვევაში ასრულებდეს დამხმარის ფუნქციასაც. მაგალითად, ორგანიზატორი თავისი ჯგუფის წევრს ხათადარიგო იარაღიდან უფრო საიმყოფო იარაღს მიწვდის, მაგრამ ამის გამო ორგანიზატორი, ცხადია, დამხმარედ ვერ გადაიქცევა.

ამრიგად, ორგანიზატორი დანაშაულებრივი ჯგუფის შემქმნელი, დანაშაულის ჩადენაში ამ ჯგუფის ხელმძღვანელი და წარმართველია. ამიტომაც, რომ ორგანიზატორი ყველაზე უფრო საშიში ფიგურაა სხვა თანამონაწილეთა თუ თანამსრულებელთა შორის. ორგანიზატორი, როგორც წესი, ფიზიკურადაც უფრო ძლიერია, გამოირჩევა ძლიერი ნებისყოფით, კრიმინალური ავტორიტეტით. მათ შორის იშვიათი არაა ფრთად განათლებული, რაფინირებული არამწადიც, რომელიც ჰელისუფლების კორუმპირებულ წარმომადგენლებთან დანაშაულებრივი კავშირის დამყარებას იოლად ახერხებს. ცხადია, მათ შორის არიან ხასტიკანიც და დაუნდობელნიც, რომელთა წინაშე შიში აიძულებს საზოგადოების მერვე ელემენტებს დაჟვინენ მათ ნებას და მონაწილეობა მიიღონ დანაშაულებრივი ჯგუფის საქმიანობაში.

დანაშაულის ორგანიზატორი, როგორც წესი, მოქმედებს პირდაპირი განსრახებით, რადგან მისი ორგანიზატორული საქმიანობა ეფუძნება პირდაპირი განსრახებით შეუძლებელია, მაგრამ გამონაკლისის სახით შესაძლებელია იგი მოქმედებდეს ეკონტრალური განსრახებით, როდესაც ამ უკანასკნელს არაა აქვს დაზუსტებული საფარადლო ამსრულებლის მოქმედების ფარგლები და იგი შეგნებულად უშვებს ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას. ასეთ შემთხვევაში ორგანიზატორი პასუხისმგებელია ამსრულებლის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილი დანაშაულისათვის, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ადგილი აქვს ამსრულებლის თვისებრივ ექსცესს.

ის ფაქტი, რომ ორგანიზატორი, როგორც წესი, მოქმედებს პირდაპირი განსრახებით, ნიშნავს ორგანიზატორის ფსიქიკურ კავშირს თავისი ჯგუფის წევრებთანაც, მაგრამ ეს არ ნიშნავს ჯგუფის ყველა წევრის პირდაპირ კავშირს ორგანიზატორთან. პირიქითაც, აუცილებელი არ არის, რომ ორგანიზატორი ჯგუფის ყველა წევრს პირადად იცნობდეს. მთიუშეტეს, რომ კონსპირაციის მიზნით ჯგუფის აქტიური წევრები საფარადლოდ მაღავენ ორგანიზატორის კონაობას.

ორგანიზატორის მოქმედების მოტივის ხაკითხი კი ბრალის პრინციპის შესაბამისად გადაწყდება.

წამქეზებული. დანაშაულის ორგანიზატორის შემდეგ შოდის წამქეზებული, რომელიც დანაშაულის ჩადენის უშუალო ინიციატორია და ამ მხრივ უახლოვდება ორგანიზატორის ფუნქციას, მაგრამ მაინც განსხვავდება მისგან.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „წამქეზებულია ის, ვინც დაიყოლია სხვა პირი დანაშაულის ჩასადენად“.

დანაშაულის ჩადენაზე დაყოლიება ნიშნავს სავარაუდო ამსრულებელში დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების გამოწვევას. ფსიქოლოგიაში ცნობილია, რომ ნებისყოფითი საქციელის ჩადენის შესახებ გადაწყვეტილების ფსიქოლოგიური საფუძველია მოტივი, როგორც სუბიექტის ქმედების ფსიქიკური საზრისი. მაშასადამე, სავარაუდო ამსრულებელი დანაშაულის ჩასადენად წამქეზებულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც მან, წამქეზებლის ზემოქმედების ზეგავლენით, უკვე მიიღო დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება, რომელიც, როგორც წესი, სრულდება კიდევ. ამიტომაც, დანაშაულის ჩადენაზე წამქეზებული პირის შემდგომი გადარწმუნება იოლი საქმე არაა. ვიდრე სავარაუდო ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება არ მიუღია, იგი წამქეზებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს და მაშინ სახეზეა უშედეგო წამქეზება, რომელიც დანაშაულის მომზადებად დაკვალიფიცირდება, თუ წამქეზებული ცდილობდა ნაგარაუდო ამსრულებელში მიიმე ან განსაკუთრებით მიიმე დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება გამოეწვია.

დანაშაულის ჩასადენად წამქეზების ხერხი მრავალგვარია და დამოკიდებულია სხვადასხვა გარემოებაზე, მათ შორის სავარაუდო ამსრულებლის პიროვნებაზეც და მისდამი წამქეზებლის პირად დამოკიდებულებაზეც. ჩვეულებრივ მიღებულია წამქეზება თხოვნით, მედარით, მოხედვით, მუქარით, შანტაჟით და ა.შ. წამქეზება შეიძლება ზეპირად, წერილობით, ტელეფონით, მაგრამ ყველა შემთხვევაში კონკრეტული პირისადმი კონკრეტული დანაშაულის ჩადენის შესახებ წინადადების მიცემით და არა ზოგადი მოწოდებით ან პირთა განუსაზღვრელი წრის მიმართ და ა.შ.

წამქეზებლის ეფექტურობა დამოკიდებულია წამქეზებლის პიროვნებაზეც. შემთხვევითი არ არის, რომ წამქეზებლები, როგორც წესი, გამოირჩევიან ადამიანთა ფსიქიკის სუსტი მხარეების ოსტატური გამოყენების ხელოვნებით, დანაშაულის ჩასადენად ისეთი პირის შერჩევით, რომლისთვისაც დანაშაულის ჩადენის შესახებ წინადადება, შესაძლოა,

მოულოდნელიც კი იყოს, მაგრამ პრინციპულად მიუღებელი არ იქნება. ამიტომაც, რომ წამქეზებლები, როგორც წესი, წინასწარვე სწავლობენ მომავალ ამსრულებლის პიროვნებას, დანაშაულის მომავალ მსხვერპლთან მისი დამოკიდებულების ხასიათს და მოხერხებულად იყენებენ მას წამქეზებლური საქმიანობის ეფექტურობისათვის.

დანაშაულის ჩადენისათვის წამქეზება უნდა განგასხვავდეს დანაშაულის პროვოკაციისაგან. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 146-ე მუხლის თანახმად, დანაშაულის პროვოკაცია არის სხვისი დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის მიზნით. ცხადია, რომ პროვოკატორი არ შეიძლება პროვოცირებული პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის თანამონაწილედ ჩაითვალოს, რადგან პროვოკაცია დამოუკიდებელი დანაშაულია. შემთხვევითი არაა ის ფაქტი, რომ ე.წ. აგენტ-პროვოკატორის მოქმედება სისხლისსამართლებრივი პირის ისტორიაში ეოველით განიხილებოდა, როგორც შეუღობითი ამსრულებლობა, რადგან ამ შემთხვევაში პროვოცირებული პირი აგენტ-პროვოკატორის თანახმად იარაღია, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ეს „იარაღი“ პასუხს აცემს პროვოცირებულ დანაშაულისათვის.

წამქეზებლობას ეოველით ახასიათებს კონკრეტულობა რამდენიმე მიმართულებით. ჯერ ერთი, დანაშაულის ჩადენის შესახებ წინადადება უნდა იყოს კონკრეტული, ე.ი. უნდა ეხებოდეს კონკრეტულად ქურდობის, ყაჩაღობის, მკვლელობის და ა.შ. დანაშაულის ჩადენას. მეორეც, დანაშაულის ჩასადენად წინადადება უნდა იყოს მიმართული კონკრეტული პირის ან პირების მიმართ, როგორც სავარაუდო ამსრულებლებზე აქედან გამომდინარე, დანაშაულის ჩადენის წამქეზებლად არ ჩაითვლება, მაგალითად, ზოგადი მოწოდება საქართველოს კონსტიტუციური წყობის ძაღადობით შეცვლისაკენ ან სახელმწიფო ხელისუფლების დამხობისაკენ, რომელიც სახელმწიფო ლაღატის სისტემაში დამოუკიდებელი დანაშაულია (საქ. სსკ 317-ე მუხლი).

წამქეზებლობად არ ჩაითვლება აგრეთვე არასრულწლოვანის ჩამოაგდებისა ზოგადობრივ ქმედებაში (საქ. სსკ 171-ე მუხლი), რომელიც დამოკიდებულია დანაშაულის, რადგან ანტისაზოგადოებრივი ქმედება (მათხოვრობა, პროსტიტუცია) დანაშაულად არ ითვლება და მაშასადამე 14 წელს მიღწეული პირი არასრულწლოვანის დანაშაულის თანამონაწილედ ვერ იქნება. თუ მოხდება არასრულწლოვანის შეძენა-ყიდვა და მისი ჩაბმა დანაშაულში, თუ არასრულწლოვანი მიღწეულია 14 წლის ასაკს, მაშინ სახეზეა, ერთი მხრივ, არასრულწლოვანის მიმართ

უკანონო გარიგება. (სსკ 172-ე მუხლი) და შესაბამისად დანაშაულში თანამონაწილეობა.

წამქეზებლობად არ შეიძლება ჩაითვალოს პრესტიტუციაში ჩაბმაც (სსკ 253-ე მუხლი), რომელიც დამოუკიდებელი დანაშაულია. წამქეზებლობად არ ჩაითვლება აგრეთვე მასობრივი არეულობის ორგანიზება (სსკ 225-ე მუხლი) და ჯგუფური მოქმედების ორგანიზება (სსკ 226-ე მუხლი), რადგან აქ საქმე ეხება დამოუკიდებელ დანაშაულს და პირი პასუხს აგებს როგორც ორგანიზატორი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი შეიძლება ფაქტობრივად წამქეზებელი იყოს. მაშასადამე, წამქეზებელი ყოველთვის იაზრება, როგორც დანაშაულის თანამონაწილე, რომელიც დანაშაულის ამსრულებელზე ზემოქმედების გზით აღწევს დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებას. აქედან გამომდინარე, უპოქმედობის გზით წამქეზებლობა შეუძლებელია. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც პირი ხელს არ უშლის სხვა პირს დანაშაულის ჩადენაში, მაშინ სახეზეა არა წაქეზება, არამედ შემხებლობა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მხადების ან ჩადენის შესახებ შეუტყობინებლობის სახით (სსკ 376-ე მუხლი).

არ შეიძლება წამქეზებლად ჩაითვალოს პირის მიერ თავისი პირადი შეხედულებებისა და შეფასებების საჯარო დემონსტრაცია კორკრტულ პიროვნებაში დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების აღსრულის განზრახვის გარეშე. მაგალითად, პირი ამბობს, რომ „ჩემი საქმეს ახე არ დაეტოვებდი“ ან „ის მაშაძალი სიცოცხლის ღირსი არ არის“ და ა.შ. რაც მისი გულწრფელი, პირადი შეფასებაა და არა წაქეზება დანაშაულის ჩასადენად. მაშასადამე, წაქეზება ხორციელდება პირდაპირი განზრახვით. ცხადია, იგულისხმება წაქეზება განზრახვი დანაშაულის ჩასადენად. თუ წამქეზებელს მიუტევებელ შეცდომაში შეჰყავს მხოლოდ პირი, მაშინ სახეზეა შუალობითი ამსრულებლობა და არა დანაშაულში თანამონაწილეობა.

დამხმარე. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „დამხმარეა ის, ვინც ხელი შეუწყო დანაშაულის ჩადენას“.

როგორც ჩანს, კანონში დახმარება განმარტებულია ზოგადად. მისი გამოვლენის სპეციფიკისა და სახეების მიუხედავად, საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა არსებითად სწორია, რადგან დანაშაულის ჩადენაში დახმარება ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში თავისებურია.

დანაშაულის ჩადენაში დახმარება განსხვავდება უპირველეს ყოვლისა, ორგანიზატორული საქმიანობისაგან. თუ ორგანიზატორი დანაშაულის ჩადენის ინიციატორია, დახმარების როლი ამ მხრივ მხოლოდ ხარისხოვანია, მას არც დანაშაულის ჩადენის იდეა ეკუთვნის და არც

ამ იდეის გავრცელება და სხვებისათვის ჩანერგვა. ეს უკანასკნელი წამქეზებლობის ნიშანია. ისიც ცხადია, რომ დანაშაულში თანამონაწილეობა შესაძლებელია დახმარების გარეშე, წამქეზებლისა და ამსრულებლის ერთობლივი მოქმედებით. მაგრამ, ხოლოც დამხმარეც არსებობს, მას თავისი წვლილი შეაქვს ერთიანი მართლობის განხორციელებაში. მაშასადამე, დახმარება მიზეზობრივ კავშირშია ერთიან დანაშაულებრივ შედეგთან. ცხადია, ამსრულებლის მოქმედების შედეგით. ეს ბუნებრივია, რადგან დამხმარე სწორედ ამსრულებელს უწევს როგორც ფიზიკურ, ისე ფსიქიკურ დახმარებას. ფიზიკური დახმარება შეიძლება გამოიხატოს, მაგალითად, დანაშაულის ჩადენის იარაღის თუ სხვა საშუალების გადაცემით, დანაშაულის ჩადენის გზაზე ფიზიკური დაბრკოლების მოხსნით, მორგებული გახადების დაამზადებით და ამსრულებელზე მისი გადაცემით, დანაშაულის ჩადენის ადგილის წინასწარი შემზადებით, და ა.შ. ცხადია, რომ ეს და სხვა ამგვარი დახმარება ამსრულებელთან წინასწარ, დანაშაულის ჩადენამდე, უნდა იყოს შეპირებული. წინასწარ შეუპირებული დახმარება შემხებლობად, კერძოდ დაფარვად ითვლება (სსკ 375-ე მუხლი) და არა თანამონაწილეობად.

არსებობს დანაშაულის ამსრულებლისათვის ფსიქიკური დახმარების გაწევა; თუ წამქეზებელი დანაშაულის უშუალო ამსრულებელში აღძრავს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას, ფსიქიკური დახმარება ამ გადაწყვეტილებას კი არ აღძრავს, არამედ განამტკიცებს, რის შედეგადაც ამსრულებელი უფრო თავდაჯერებული და უფრო მტკიცე ხდება. ფსიქიკური დახმარება შეიძლება გამოიხატოს რჩევა-დარიგებით, მითითებით, თავისი კრიმინალური გამოცდილების გაზიარებით, ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების მხარდაჭერით, იმის წინასწარი შეპირებით, რომ დაეხმარება მას დანაშაულის ჩადენაში, დაფარავს ამ დანაშაულის და თვით უშუალო ამსრულებელს, დაეხმარება მას დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ნივთების რეალიზაციაში და ა.შ.

არაა გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც ერთ პირს „აწუხებს“ დანაშაულის ჩადენის იდეა, თუმცა მისი ჩადენის გადაწყვეტილება ჯერ არ მიუღია, თუ პირი ამ იდეას უსიარებს მყორეს, რომელიც უწონებს ამ იდეას. თუ ამ მოწონებას დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილება მოჰყვა, მაშინ სახეზეა წამქეზებლობა და არა დახმარება.

ფსიქიკური დახმარება შეიძლება გადაეჯავოს ფიზიკურ დახმარებას. მაგალითად, ე.წ. „საქმის მიძევა“, რომელიც ფლობს ინფორმაციას, რომ ამა თუ იმ ოჯახში დიდძალი ფულია, ამსრულებლისათვის

პირველადი ინფორმაცია არ უნდა იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში აღ-
გილი ექნება წამქეზებლობას.

დახმარება, როგორც წესი, შეიძლება აქტიური მოქმედებით, თუმ-
ცა იგი შესაძლებელია უმოქმედობის გზითაც, როდესაც სპეციალური
მოვალეობის მქონე პირი ხელს არ უშლის ამსრულებლის მიერ დანა-
შაულის ჩადენას მაგალითად, პოლიციელი ხელს არ უშლის აშკარა
ხულიგნურ მოქმედებას, დარაჯი ხელს არ უშლის სახელმწიფო დაწე-
სებულების გაძარცვას, მეურვე ხელს არ უშლის თავის შეურევლობაში
მყოფი პირისათვის ჯანმრთელობის დაზიანებას და ა.შ. ასეთ და სხვა
ამგვარ შემთხვევებში პირის უმოქმედობა მიზეზობრივ კავშირშია და-
ნაშაულებრივ შედეგთან, რადგან ამ პირის აქტიური მოქმედებით ეს
შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული (საქ. სსკ მე-8 მუხლის მე-3
ნაწილი).

სხვა საკითხია შერეული უმოქმედობისას დახმარების აღმოჩენა,
რადგან ამ შემთხვევაში სუბიექტს სამართლებრივი გარანტიის ფუნქ-
ცია არ ეკისრება და, მაშასადამე, მის უმოქმედობას არ შეუძლია ხე-
ლი შეუწყოს დანაშაულის ჩადენას. პირიქით, ამგვარ ვითარებაში და-
ნაშაულის ჩადენაში ხელშეწყობა აქტიური მოქმედებით გამოიხატება.

დახმარებად არ შეიძლება ჩაითვალოს შემთხვევა, როდესაც და-
ნაშაულის უშუალო ამსრულებელმა დამხმარის მიერ გადაცემული
იარაღი არ გამოიყენა, რადგან ამ შემთხვევაში იარაღის გადაცემა და-
ნაშაულებრივ შედეგთან მიზეზობრივ კავშირში არ არის.

სხვაგვარად წყდება დახმარების საკითხი ამა თუ იმ დანაშაულის
ბუნების შესაბამისად. მაგალითად, განგრობად დანაშაულში დახმა-
რება შეიძლება წინასწარი შეპირების წესით და მაშინ დამხმარე თანა-
მონაწილეა ყველა იმ ქმედებისა, რომელსაც უშუალო ამსრულებელი
ნაწილ-ნაწილ ახორციელებს, მაგრამ თუ დამხმარე მონაწილეობდა
მხოლოდ უკანასკნელ აქტში, მაშინ იგი წინანდელი აქტებისათვის პა-
სუხის არ აგებს. დანაშაულში დახმარება შეიძლება განხორციელდეს
უწყვეტად, ეიღრე იგი შეწყვეტილი არ იქნება. შენადგენი დანაშაულის
დროს, თუ პირი არ იღებდა მონაწილეობას ყოველ თვედსხმამაში,
მაშინ მისი ქმედება ძარცვად დაკვალიფიკირდება.

დამხმარის მოქმედების მოტივი შეიძლება არ დაემთხვეს სხვა
თანამონაწილის ან ამსრულებლის მოქმედების მოტივს. მაგრამ ეს სა-
კითხი წყდება ბრალის პრინციპის შესაბამისად. ცხადია, დახმარებაც
თანამონაწილეობა მიზნის ერთიანობის გარეშე შეუძლებელია.

დანაშაულის ჩადენაში დახმარება შეიძლება, როგორც წესი, პირ-
დაპირი განზრახვით, მაგრამ იგი არაა გამორიცხული ევენტუალური
განზრახვისას, როდესაც დამხმარე ვარაუდობს, რომ ამსრულებელი

გამოიყენებს სწორედ იმ იარაღს, რომელიც ბანდერილით გაუგზავნა,
ხოლო ამსრულებელმა სწორედ ეს იარაღი გამოიყენა. არაა გამორი-
ცხული ევენტუალური განზრახვა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც დამ-
ხმარე უშვებს ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენის
შესაძლებლობას, მაშინ დამხმარე პასუხის აგებს ამსრულებლის მიერ
ფაქტობრივად ჩადენილ დანაშაულში დახმარებისათვის.

§ 8. ამსრულებლის ექსცესი

„ექსცესი“ უცხო სიტყვაა და ნიშნავს მოქმედებიდან გადახრას.
იგულისხმება, რომ შესაძლებელია ამსრულებელი გაიცდეს საერთო
დანაშაულებრივი ჩანაფიქრის ფარგლებს და მან განახორციელოს უფ-
რო მძიმე ან თვისებრივად სხვა დანაშაულის შემადგენლობა.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 26-ე მუხლის თა-
ნახმად, ამსრულებლის ექსცესი ნიშნავს ამსრულებლის მიერ ისეთი
მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენას, რომელსაც არ მოიცავდა
სხვა თანამსრულებლის ან თანამონაწილის განზრახვა. ბუნებრივია,
თუ ამსრულებელს ექსცესისათვის სხვა თანამსრულებელს ან თა-
ნამონაწილეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკის-
რება (სხენებული მუხლის მეორე ნაწილი).

უნდა აღინიშნოს, რომ ადრე მოქმედი (1960 წ.) სისხლის სამართლ-
ის კოდექსი ექსცესის საკითხს არ აწესრიგებდა, ეს საკითხი წყდებო-
და პრაქტიკისა და თეორიის მიხედვით. გარდა ამისა, როგორც წე-
სი, დამარაკი იყო ამსრულებლის ექსცესზე, მაშინ როდესაც საქარ-
თვედლოს სისხლის სამართლის კოდექსის 26-ე მუხლი თანამსრულებ-
ლის ექსცესსაც ითვალისწინებს.

ამრიგად, როგორც ამსრულებელმა, ისე თანამსრულებელმა შეიძ-
ლება გადაუხვიონ საერთო დანაშაულებრივი ჩანაფიქრის ფარგლებს
და ჩაიდინონ უფრო მძიმე ან ხევროთ ჩანაფიქრისაგან თვისებრივად
კანსხეივებული დანაშაული. ამის შესაბამისად განასხვავებენ ექსცე-
სის ორ სახეს: რაოდენობრივ და თვისებრივ ექსცესს. რაოდენობრივია
ექსცესი, როდესაც ამსრულებელი ან თანამსრულებელი ჩაიდენს
უფრო მძიმე დანაშაულს, ეიღრე ეს წარმოდგენილი მქონდათ თანა-
მონაწილეს ან სხვა თანამსრულებელს. მაგალითად, ჩაიქრებული
ყო ქურდობის ჩადენა, ხოლო ფაქტობრივად ჩადენილი იქნა ძარცვა.
რასაკუთა, რომ ძარცვა ქურდობისაგან თვისებრივად არ განსხვავდუ-
ბა, მაგრამ ქმედების ზუსტი კვალიფიკაციისა და პასუხისმგებლობის

ფარგლების დახადგენად აუცილებელია სწორედ ამ განსხვავების დადგენა. კერძოდ, როდენობრივი ექსცესისათვის თანამონაწილე ან სხვა თანაამსრულებელი პასუხს არ აგებს, თუმცა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ქურდობისა და ძარცვისათვის სანქციებს შორის დიდი სხვაობა არ არის (იხ. 177-ე და 178-ე მუხლები). გამოირიცხული არ არის შემთხვევა, როდესაც თანამონაწილეს ან თანამსრულებელს ჩაფიქრებული აქვს ძარცვა, ხოლო ამსრულებელი ან თანამსრულებელი ჩაიდენს ყინალობას. აქაც როდენობრივი ექსცესია, მაგრამ პასუხისმგებლობა მაინც ექსცესის სუბიექტს ეკისრება. ამ შემთხვევაში თანამონაწილე ან თანამსრულებელი, რომელსაც ექსცესი არ შეეხება, პასუხს აგებს უფრო მსუბუქი დანაშაულისათვის.

თვისებრივია ექსცესი, როდესაც ამსრულებელი ან თანამსრულებელი ჩაიდენს ისეთ დანაშაულს, რომელიც თვისებრივადაა განსხვავებული საერთო ჩანაფიქრის დანაშაულისაგან. მაგალითად, განზრახული იყო ქურდობის ჩადენა, ხოლო ფაქტობრივად ჩადენილ იქნა მკვლელობა ან გაუპატიურება. გასაგებია, რომ თვისებრივი ექსცესისათვის პასუხს აგებს მხოლოდ ექსცესის სუბიექტი, ხოლო სხვა თანამონაწილე ან სხვა თანამსრულებელი პასუხს აგებს საერთო ჩანაფიქრის ფარგლებში, თუ ეს დანაშაულიც იქნა ჩადენილი ექსცესის სუბიექტის მიერ ან მცდელობისათვის, თუ ეს დანაშაული არ იქნა ჩადენილი და ექსცესის სუბიექტი პირდაპირ შეუდგა თვისებრივად ახალი დანაშაულის ჩადენას.

არ არის გამოირიცხული შემთხვევა, როდესაც ორგანიზატორის დაველებით მოქმედი წამქეზებული გადაუხვევს ორგანიზატორის განზრახვას და ამსრულებელს შიადებინებს უფრო მძიმე ან თვისებრივად განსხვავებული დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილებას. ცხადია, ამ შემთხვევაში ორგანიზატორი პასუხს აგებს უფრო მსუბუქი დანაშაულის ჩადენის მცდელობისათვის. არც ისაა გამოირიცხული, როდესაც ამსრულებელი გადაუხვევს ორგანიზატორის ჩანაფიქრს, რისთვისაც პასუხი უნდა აგოს ამსრულებელმა, ხოლო ორგანიზატორმა პასუხი უნდა აგოს თავისი ჩანაფიქრის ფარგლებში (უფრო მსუბუქი დანაშაულისათვის ან დანაშაულის ჩადენის მცდელობისათვის).

არ არის გამოირიცხული შემთხვევა, როდესაც ამსრულებელს აქვსებდნენ, მაგალითად, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებისათვის, ხოლო ამ ქმედებას დახარალებულის სიკვდილი მოჰყვა. რამდენადაც წამქეზებული ვალდებულია გაითვალისწინოს ამ მძიმე შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, ამდენად იგი პასუხს აგებს ამ მძიმე შედეგისათვის გაუფრთხილებლობით. ცხადია, ამ მძიმე შედეგისათვის გაუფრთხილებლობით გამოწვევისათვის პასუხს აგებს ამსრულებელიც.

მაგრამ ამ ნაწილში თანამონაწილეობა გამოირიცხულია და თითოეული მათგანი პასუხს აგებს დამოუკიდებლად.

შესაძლებელია ექსცესი შუალობითი ამსრულებლობის შემთხვევაშიც, როდესაც „იარაღი“ ან შეცდომაში შეყვანილი პირი ჩაიდენს უფრო მძიმე ან თავდაპირველი ჩანაფიქრისაგან თვისებრივად განსხვავებულ ქმედებას. მაგრამ ამ შემთხვევაში შუალობითი ამსრულებელი ამ ექსცესისათვის პასუხს არ აგებს, თუ იგი შეგნებულად არ უშვებდა ამ ექსცესის შესაძლებლობას. აქედან ის დასკვნაც გამომდინარეობს, რომ ექსცესი შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც თანამონაწილე ან თანამსრულებელი მოქმედებს პირდაპირი განზრახვით. თუ ისინი შეგნებულად უშვებენ ამსრულებლის ან თანამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე ან თვისებრივად სხვა დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას, მაშინ ექსცესი გამოირიცხულია და თანამონაწილე ან თანამსრულებელი პასუხს აგებს ფაქტობრივად ჩადენილი დანაშაულისათვის.

§ 9. ჯგუფური დანაშაული

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში, ამა თუ იმ შემადგენლობის აღწერისას, გათვალისწინებულია ჯგუფური დანაშაულის სამი სახე: წინასწარი შეთანხმების გარეშე, წინასწარი შეთანხმებით და ორგანიზებული. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ეს პოზიცია განზოგადებულია ზოგადი ნაწილის 27-ე მუხლში. ამ მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, დანაშაული ჯგუფურად მიერაა ჩადენილი, თუ მის განხორციელებაში წინასწარ შეთანხმებულად მონაწილეობდა ორი ან მეტი ამსრულებელი. იგულისხმება მარტივი თანამონაწილეობის ისეთი სახე, როდესაც დანაშაულის ჩადენას იწყებს ერთპიროვნული ამსრულებელი, ხოლო ამ დანაშაულის დასრულებამდე მას წინასწარი შეთანხმების გარეშე შემოუერთდებიან სხვა პირები (თუნდაც ერთი პირიც) და ერთობლივად დაამთავრებენ მას. თუმცა არაა გამოირიცხული შეთანხმება უშუალოდ დანაშაულის ჩადენის აღდგენაზე, რაკი ამ შემთხვევაში დანაშაულის ჩაბადენად წინასწარი შეთანხმება გამოირიცხულია.

როგორც უკვე ითქვა, შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმების გარეშე ორი ან მეტი ამსრულებლის მოქმედება განგრძობად დანაშაულისა, როდესაც ერთიანი მიზნითა და განზრახვით მოქმედი პირი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს ახორციელებს ნა-

წილ-ნაწილ, დროის სხვადასხვა მონაკვეთში, მეტ-ნაკლები ინტენსივობით. აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია სხვა პირის ან პირების შემოერთება განგრძობადი დანაშაულის თუნდაც უკანასკნელი აქტის შესასრულებლად. იგივე შეიძლება თქვას სხვა მატერიალური ხასიათის დანაშაულზეც, რომლის სრულ დასრულებამდე მონაწილეობას მიიღებენ სხვა პირები ამ დანაშაულის დასრულებაში.

ორი ან მეტი პირის წინასწარი შეთანხმებული ქმედება შესაძლებელია შენადგენ დანაშაულშიც, როდესაც, მაგალითად, ყანადურ თავდასხმას ახორციელებს ერთი პირი, ხოლო ამ თავდასხმაში უმცირად მთილებენ მონაწილეობას შემთხვევით შემოსწრებული პირებიც.

არ არის გამორიცხული წინასწარ შეთანხმებულად ორი ან მეტი ამსრულებლის მოქმედება, მაგალითად, მკვლელობის (სსკ 108-ე მუხლი) განსაკუთრებით ჩხუბში ჩადენილი მკვლელობისას, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანების (სსკ 117-ე მუხლი), გაუპატიურების (სსკ 137-ე მუხლი) და სხვა ამგვარი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებაში. მართალია, ამ და სხვა მუხლებში პირდაპირ არ არის მითითება, რომ საქმე ეხება წინასწარ შეთანხმებულად ორი ან მეტი ამსრულებლის მოქმედებას, მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის სხვადასხვა მუხლებში, სადაც მითითებულია დანაშაულის ჩადენაზე „აჯგუფურად“, ე.ი. წინასწარი შეთანხმების ან ორგანიზებული ჯგუფის დათქმის გარეშე, იგულისხმება სწორედ ჯგუფური დანაშაული წინასწარ შეთანხმებულად.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ისეთი დანაშაულიც, რომლის ჩადენა მხოლოდ ორი ან მეტი პირის ერთობლივი მოქმედების გარეშე შეუძლებელია. კერძოდ, იგულისხმება უკანონო შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა ანდა მასში მონაწილეობა (სსკ 223-ე მუხლი), ბანდიტიზმი (მუხლი 224-ე), მასობრივი არეულობა (სსკ 225-ე მუხლი), ჯგუფური მოქმედების ორგანიზება, რომელიც არღვევს საზოგადოებრივ წესრიგს ან მასში აქტიური მონაწილეობა (სსკ 226-ე მუხლი).

ამ დანაშაულთანაა წინასწარი შეთანხმების გარეშე ხორციელდება მასობრივი არეულობის ორგანიზება ან ხელმძღვანელობა, რადგან ამგვარ ქმედებას სპონტანური ხასიათი აქვს და იგი იქმნება დანაშაულის ჩადენის ადგილას ამა თუ იმ საბაბით (მაგალითად, სპორტული ან სხვა სანახაობითი ღონისძიების ხელმძღვანელთა მიერ მოქმედება, რომელიც დაშლურათა უკმაყოფილებას, პროტესტს იწვევს). მართალია, ამ შემთხვევაში კანონმდებელი ლაპარაკობს მასობრივი არეულობის ორგანიზებაზე, მაგრამ ამ შემთხვევაში ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფი მაინც არ არსებობს, რაკი არ არსებობს წი-

ნასწარი შეთანხმება, თანაც მყარი დანაშაულებრივი ორგანიზაციის სახით.

რაც შეეხება ჯგუფური მოქმედების ორგანიზებას, მას შეიძლება აქონდეს წინასწარი შეთანხმების ხასიათიც, თუმცა იგი შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმების გარეშეც. დანაშაულის ჩადენის ადგილზე ამა თუ იმ სოციალურ მოთხოვნებთან დაკავშირებით.

უკანონო შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა და ბანდიტიზმი კი წინასწარი შეთანხმების გარეშე შეუძლებელია.

ცხადია, წინასწარი შეთანხმების გარეშე ორი ან მეტი პირის დანაშაულებრივი ქმედება გულისხმობს ამ პირთა უნარს პასუხი აგონ ჩადენილი დანაშაულისათვის. შეურაცხადი პირის ფაქტობრივი მონაწილეობა არაა გამორიცხული, მაგრამ იგი იურიდიულად ჯგუფის წევრად არ შეიძლება ჩაითვალოს იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი პირი იყენებს წინასწარი შეცნობით შეურაცხადი პირის დახმარებას უშუალოდ, დანაშაულის ჩადენის ადგილას, ქმედება დაკვალიფიცირდება შეუაღებლობით ამსრულებლობის წესით. ისიც ცხადია, რომ ორი ან მეტი პირის წინასწარ შეთანხმებული დანაშაულებრივი ქმედება მხოლოდ განხრახია.

ჯგუფური დანაშაულის მეორე სახეა ორი ან მეტი პირის წინასწარი შეთანხმება – შეკავშირება დანაშაულის ჩადენად (საქართველოს სსკ 27-ე მუხლის მეორე ნაწილი). ჯგუფური დანაშაულის ეს სახე უფრო საშიშია, ვიდრე პირთა ჯგუფის მოქმედება წინასწარი შეთანხმების გარეშე. ეს ბუნებრივია, რადგან იგულისხმება, რომ ორი ან მეტი პირის წინასწარი შეთანხმება შესაძლოა დანაშაულის ჩადენის შედეგებით მყარ პირობას წარმოადგენს. შემთხვევითი არ არის, რომ ამ სახის ჯგუფურ დანაშაულს კანონმდებელი „წინასწარი შეკავშირების“ ნიშნითაც ახასიათებს. კერძოდ, შესაძლებელია დანაშაულის ჩადენის წინასწარი დაგეგმვა, მისი ჩადენის შექანიზმისა და ხერხების შერჩევა, სუბიექტთა შორის როლების წინასწარი განაწილება და ა.შ.

ამასთან დაკავშირებით ისმის საკითხი იმის შესახებ, შედის თუ არა „ჯგუფური დანაშაულის“ ცნებაში თანამონაწილეობა ვიწრო აზრით ანუ როლების განაწილებით? საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის მეორე ნაწილი არ გამორიცხავს აჯგუფის ცნებას იმ შემთხვევაშიც, როდესაც დანაშაულში მონაწილეობს ორგანიზატორი, რომელიც ქმნის დანაშაულებრივ ჯგუფს, ანაწილებს როლებს ამ ჯგუფის წევრებს შორის, წარმართავს მათ დანაშაულის ჩადენად და ა.შ. მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის მეორე ნაწილში ლაპარაკია არა ორ ან მეტ

ამსრულებელზე, არამედ ჯგუფში მონაწილე პირებზე. აქედან გამომდინარე, ჯგუფურ დანაშაულში შეიძლება ვიგულისხმოთ დანაშაულში თანამონაწილეობა ვიწრო აზრითაც, როდესაც დანაშაულში მონაწილეობს ორგანიზატორი.

მიუხედავად ამისა, წინასწარი შეთანხმებით მოქმედ პირთა ჯგუფში როლების განაწილება ყოველთვის არ გულისხმობს დანაშაულში თანამონაწილეობას ვიწრო აზრით, რადგან ამგვარი განაწილება შეიძლება მოხდეს თანამსრულებელთა შორისაც. მაგალითად, მძევლად ხელში ჩაგდებისას შეიძლება ერთი პირი დარაჯობდეს მძევალს, მეორე იღებდეს ზომებს უსაფრთხო ადგილის შესარჩევად, მესამე ეწეოდეს მოლაპარაკებას მძევლის გათავისუფლების პირობებზე და ა.შ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ხშირია მოთხოვნა წინასწარი შეთანხმებით ორი ან მეტი პირის ერთობლივი მოქმედების შესახებ. მაგალითად, თავისუფლების უკანონო აღკვეთის (სსკ 143-ე მუხლის მესამე ნაწილის „ა“ პუნქტი), მძევლად ხელში ჩაგდების (144-ე მუხლის მესამე ნაწილის „ა“ პუნქტი), ქურდობის (177-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის „ა“ პუნქტი) და სხვა ამგვარ დანაშაულთა განხორციელებისას.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად, დანაშაული ორგანიზებული ჯგუფის მიერაა ჩადენილი, თუ იგი განახორციელა დროის განსაზღვრულ პერიოდში არსებულმა, შეთანხმებულად მოქმედმა, სტრუქტურული ფორმის მქონე ჯგუფმა, რომლის წევრები წინასწარ შეიკმობდნენ ერთი ან რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად ან რომლის მიზანია პირდაპირ ან არაპირდაპირ ფინანსური ან სხვა მატერიალური სარგებლობის უკანონოდ მიღება.

ამ დებულების გასაგებად მოკლედ გავეცნოთ საქ. სსკ 27-ე მუხლის შენიშვნას, რომლის თანახმად, სტრუქტურული ფორმის მქონე ჯგუფად მიიჩნევა ჯგუფი, რომელიც არ არის შემთხვევით შექმნილი დანაშაულის დაუყენებლოვ ჩასადენად და რომელშიც არ არის აუცილებელი, ყოთმადღურად იყოს განაწილებული როლები მის წევრთა შორის, წევრობას აქონდეს უწყვეტი ხასიათი ან წამოყალიბებული იყოს განვითარებული სტრუქტურა.

როგორც ვხედავთ, ორგანიზებული ჯგუფი დანაშაულის ჩასადენად აშკარად განსხვავდება წინა ორი დანაშაულებრივი ჯგუფისაგან. ჯერ ერთი, იგულისხმება, რომ უკანასკნელ შემთხვევაში სახეზეა პირთა ჯგუფის ორგანიზებული კავშირი, ეს ორგანიზებული კავშირი აგებულია მკაცრ სამშსრულებლო დისციპლინაზე, მეტ-ნაკლები ხარისხის როლების მკვეთრ განაწილებასზე, თუმცა ეს ყოველთვის

აუცილებელი არ არის; მასში მონაწილე პირთა სუბორდინაციაზე ჯგუფის ორგანიზებისა და ხელმძღვანელობის თვალსაზრისით. არ არის გამორიცხული, რომ ჯგუფი შექმნას ერთმა პირმა, ყოველნაირად მოაშაფოს იგი დანაშაულის ჩასადენად, ხოლო დანაშაულის ჩადენას უშუალოდ უხელმძღვანელოს მეორემ. გარდა ამისა, შესაძლებელია ჯგუფის შიგნითაც გამოიყოს პირი ან პირები, რომელნიც ამა თუ იმ ხერხით განამტკიცებენ ჯგუფის წევრთა შორის კავშირს და ამ გზით ორგანიზებულ ხასიათს ანიჭებენ მას. მეორეც, ორგანიზებულ ჯგუფში პირთა კავშირი არა მარტო წინასწარია, ე.ი. დანაშაულის ჩადენამდე ორგანიზებული, არამედ განსაკუთრებით შეარია, იმდენად მტკიცეა, რომ მის მიერ დანაშაულის ჩადენას წინ არაყვრი უდგას. მესამე, ჯგუფის ორგანიზება დროში წინ უსწრებს დანაშაულის ჩადენას, რამდენადაც ჯგუფის შექმნა და ორგანიზება ერთბაშად, როგორც წესი, შეუძლებელია. ცხადია, ჯგუფის შექმნიდან და ორგანიზებიდან ამ ჯგუფის მიერ დანაშაულის ჩადენამდე არსებული დროის მონაკვეთი ფარდობითია და დამოკიდებულია მთელ რიგ ობიექტურ და სუბიექტურ გარემოებაზე. მათ შორის იმ დანაშაულზე ან დანაშაულებზე, რომელთა ჩადენას ეს ორგანიზებული ჯგუფი აპირებს. იგულისხმება, რომ ორგანიზებული ჯგუფი იქმნება მსიმე ან განსაკუთრებით მსიმე დანაშაულის ჩასადენად. ეს პუნებრივია, რადგან ყოველი დანაშაული და მისი შემადგენლობა ინდივიდუალურია და, მაშასადამე, მისი განხორციელებაც შესაბამისი ხერხების შერჩევას მოითხოვს. მესამეც, ორგანიზებული ჯგუფი, როგორც წესი, ხეველებრივი საყოფაცხოვრებო გარემოებისაგან მკაცრად გამოიწერულია, რათა ამ ჯგუფის საქმიანობა სხვა შემთხვევითი პირებისათვის, უცნობი დარჩეს ან მასში არ შემოაღწიონ შემთხვევითმა პირებმა, რომლებმაც ჯგუფის დესორგანიზაცია შეიძლება გამოიწვიონ ეს კეთდება მკაცრი კონსპირაციის მიზნითაც, რათა ჯგუფის დანაშაულებრივი ქმედება უსაფრთხო აღმოჩნდეს, თუმცა ორგანიზებული ჯგუფი შესაძლოა გარკვეულწილად დამამორიცი აღმოჩნდეს იმ თვალსაზრისით, რომ მისი ზოგიერთი წევრი შეიცვალოს, მეოთხეც, ორგანიზებული ჯგუფი, როგორც წესი, იქმნება რამდენიმე მსიმე ან განსაკუთრებით მსიმე დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ არაა გამორიცხული ამგვარი ორგანიზაციის შექმნა ერთი დანაშაულის ჩასადენადიც. მაგალითად, საქართველოს პრეზიდენტზე, სხვა პოლიტიკური თანამდებობის პირზე ან მისი ოჯახის წევრზე თავდასხმა (საქ. სსკ 325-ე მუხლი) შეიძლება მტკიცედ იყოს ორგანიზებული, იმის მიუხედავად, რომ არსებითად ერთი დანაშაულის ჩადენა იყოს გამიზნული ამ დანაშაულის ჩადენა ამგვარი მტკიცე

ორგანიზაციის გარეშე არც დოკუმენტა, რამდენადაც პრეზიდენტს დაცვის საკმაოდ ძლიერი სამსახური ახლავს თან.

თავისთავად ცხადია, რომ ორგანიზებული ჯგუფი, რომელიც მსადაა ერთი ან რამდენიმე მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩასადენად, განსაკუთრებული საშიშროებით გამოირჩევა. მით უმეტეს, თუ ორგანიზებულმა ჯგუფმა წინასწარ დაგეგმილი დანაშაული უკვე ჩაიდინა, ამიტომაც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ხშირადაა მითითებული ორგანიზებული ჯგუფის მიერ დანაშაულის ჩადენის შესახებ, მაგალითად, ორგანიზებული ჯგუფის მიერ შეიძლება ჩადენილი იქნეს მძევლად ხელში ჩაგდება (სსკ 144-ე მუხლის მესამე ნაწილის „ა“ პუნქტი), ქურდობა (სსკ 177-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის „ა“ პუნქტი), ყაჩაღობა (სსკ 179-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის „ა“ პუნქტი), თაღლითობა (180-ე მუხლის მეოთხე ნაწილის „ა“ პუნქტი; მითვისება ან გაფლანგვა (სსკ 182-ე მუხლის მესამე ნაწილის „ა“ პუნქტი) და ა.შ.

როგორც უკვე ითქვა, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ისეთი დანაშაულიც, რომლის ჩადენა შესაძლებელია მხოლოდ ორი ან მეტი პირის ერთობლივი მოქმედებით (უკანონო შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა, ბანდიტიზმი, მასობრივი არეულობის ორგანიზება, ჯგუფური მოქმედების ორგანიზება). ითქვა ისიც, რომ მასობრივი არეულობის ორგანიზება ხდება წინასწარი შეთანხმების გარეშე, მაშინ როდესაც ჯგუფური მოქმედების ორგანიზება შეიძლება მოხდეს როგორც წინასწარი შეთანხმებით, ისე წინასწარი შეთანხმების გარეშე. უკანონო შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა და ბანდიტიზმი დამთავრებულია თვით ამ ჯგუფის ან ბანდის შექმნის მომენტიდან. ცხადია ისიც, რომ ბანდიტიზმი მყარად ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფის ნიორსახეობაა, რომელიც იქმნება რამდენიმე მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩასადენად.

რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის თანამედროვე კანონმდებლობა და თეორია იცნობს ჯგუფური დანაშაულის ისეთ სახეს, რომელსაც დანაშაულებრივ გაერთიანებას ანუ დანაშაულებრივ ორგანიზაციას უწოდებენ. საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ამ სახის ჯგუფურ დანაშაულს არ ითვალისწინებს. საქმე ის გახლავთ, რომ დანაშაულებრივი გაერთიანება ანუ დანაშაულებრივი ორგანიზაცია (დანაშაულებრივი დაჯგუფება) კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით ფრთხილ საიტერესოა, რადგან ამ შემთხვევაში საქმე შეეხება ყველაზე უფრო „ავტორიტეტული“ კრიმინალების გაერთიანებას განუწყვეტელი დანაშაულებრივი საქმიანობისათვის, გან-

საკუთრებით ბიზნესის ნიღბით, როდესაც სახეზეა ნარკობიზნესი, ფულის გათვორება, კორუპციულ სახელმწიფო მოხელეებთან დანაშაულებრივი კავშირი, საკუთარი დაფინანსება, დაცვა, დახვეწილი კი. ეს იმდენად საშიში დანაშაულებრივი ორგანიზაციაა, რომელიც რეალურ საფრთხეს უქმნის სახელმწიფო ინტერესებს, მით უმეტეს, რომ ამ შემთხვევაში საზღვარგარეთის ბანკებში უკანონოდ გადინება დიდძალი ფულადი სახსრები. საქმე დანაშაულებრივი ოლიგარქიამდეც და შაფინაშეც მიდის.

ყოველივე ეს შესაძლებელია რუსეთის სინამდვილეში, რადგან რუსეთი დიდი ქვეანია და ამ მხრივაც დანაშაულებრივ ორგანიზაციასაც ფართო გასაქანი აქვს. ცხადია, დანაშაულებრივი ორგანიზაციის ზოგიერთი ნიშანი არც საქართველოშია გამოჩენილი (მაგალითად, ნარკობიზნესი, ფულის გათვორება და სხვა), მაგრამ საქმე ისაა, რომ ამ მხრივ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესება მაინც რთული და სარისკოა. მართლაც, კონკრეტული სისხლისსამართლებრივი უპარტოობის განხორციელების გარეშე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეუძლებელია. დანაშაულებრივი ორგანიზაციის თუ გაერთიანების შემთხვევაში კი ამგვარი კონკრეტულობა, როგორც წესი, გამოირიცხება. მით უმეტეს, რომ შესაძლებელია შემთხვევაც, როდესაც წარსულში ნასამართლევი პირები, რომლებიც სათავეში უდგანან ამგვარ დანაშაულებრივ გაერთიანებებს, ამჯერად კონკრეტულ დანაშაულს უშუალოდ არ ჩადიან. აქედან გამომდინარე, ამგვარი შემთხვევებისათვის თანამონაწილეობის წესით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთება საკმაოდ რთულია, თუ არ გავიზიარებთ თანამონაწილეობის იმ საბჭოთა თეორიას, რომელიც უკანონო რევრესიების თეორიული საფუძველი გახდა (ა. ვიშინსკის თეორია, რომელიც სამართლიანადაა დაგჭობილი).

მიუხედავად ამისა, ამ საკითხის უფრო ღრმა თეორიული და სოციოლოგიური შესწავლა საქართველოს სინამდვილეშიც ზედმეტი არ იქნება.

დამხმარის ფუნქციით) იფარგლებიან და, მაშასადამე, ქმნიან საერთო ჩანაფიქრის განხორციელების განსხვავებულ პირობებს. აქედან გამომდინარე, ამჟამად, რომ სწორედ ამსრულებელზეა დაბოკებული, ბოლომდე განახორციელებს თუ არა იგი საერთო ჩანაფიქრს, თუ ამსრულებელმა საერთო ჩანაფიქრი განახორციელა (მაგალითად, მკვლელობა წინასწარი შეცნობით ორსული ქალისა), მაშინ ამსრულებელის ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ა“ პუნქტით, ხოლო თანამონაწილეთა მოქმედება, ამ მუხლზე მითითების გარდა, მოითხოვს აგრეთვე ზოგადი ნაწილის იმ მუხლს, რომელიც ორგანიზატორის, წამქეზებლისა და დამხმარის მოქმედებას ითვალისწინებს (სსკ 24-ე მუხლი). ეს წესი ირდება მაშინ, როდესაც დანაშაულში თანამონაწილენი, ორგანიზაციული, წამქეზებელი ან დამხმარის როლის შესრულებისას იმედგეროულად დანაშაულის თანამსრულებელნი იყვნენ. თანამსრულებლობის შემთხვევაში 24-ე მუხლზე მითითება საჭირო არ არის.

თუ ამსრულებელმა ნებაყოფლობით აიღო ხელი საერთო ჩანაფიქრის განხორციელებაზე, მაშინ ეს უკანასკნელი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო თანამონაწილენი პასუხს აგებენ დანაშაულის მოშაადებისათვის (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 მუხლის თანახმად, ისევეა მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მოშაადება). იგივე ვითარება იქმნება ე.წ. უშედეგო წაქეზებისა და უშედეგო დახმარებისათვის, როდესაც ნაყარაუდევმა ამსრულებელმა თავის თავზე არ მიიღო წაქეზების ან დამხმარის ზემოქმედება.

თუ თანამონაწილეებმა ხელი აიღეს დანაშაულის ჩადენაზე, ე.ი. თუ ორგანიზატორმა დაშალა მის მიერ დანაშაულის ჩასადენად შექმნილი ჯგუფი, წამქეზებელმა გადაარწმუნა ნაკირაუდუვი ამსრულებელი, ხოლო დამხმარემ უარი თქვა შეპირებულ დახმარებაზე ან უკან დაიბრუნა დანაშაულის ჩადენის იარაღი, მაშინ ისინი თავისუფლდებიან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან (საქ. სსკ 21-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). თუ თანამონაწილეებმა, მათი მცდელობის მიუხედავად, ვერ შეძლეს ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება, მაშინ ისინი პასუხს აგებენ უფრო მსუბუქად, ვიდრე სხვა პირობებში, როდესაც ამსრულებელს ბოლომდე მიუვათ თანამონაწილეთა ჩანაფიქრი. ბოლოს, თუ ამსრულებელი შეჩერდა მკვლელობის სტადიაზე, მაშინ თანამონაწილენი პასუხს აგებენ დანაშაულის მკვლელობისათვის (საქ. სსკ მე-19 მუხლი).

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია ამსრულებლის პასუხისმგებლობაზე, რადგან ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შემადგენლობის უშუალოდ განხორციელების გარეშე დანაშაულში თანამონაწილეობა შეუძლებელია. ამიტომ თანამონაწილეთა ე.წ. დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორია დანაშაულში თანამონაწილეობას შეუძლებელს ხდის, რაკი იგი ემყარება იმას, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას თითქოს აქვს ამსრულებლის პასუხისმგებლობისაგან დამოუკიდებელი ხასიათი სიჩამდევნაში ეს თეორია იძულებულია ამტკიცოს საწინააღმდეგო, რაც მისი შინაგანი წინააღმდეგობის მამყურებელია. ცხადია, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის აქცესორული ბუნება სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ აქ პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია გამორიცხულია. სრულიად პირიქით, როგორც ამსრულებლის, ისე თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის დადგენისას მხედველობაში მიიღება მათი მოქმედების როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური პირობები. ცხადია, რომ დანაშაულის ორგანიზატორს უფრო მკაცრი პასუხისმგებლობა ეკისრება, ვიდრე ამსრულებელს ან სხვა თანამონაწილეს. მაგრამ არ არის გამორიცხული წამქეზებლის შედარებით მკაცრი პასუხისმგებლობაც, როდესაც ამ უკანასკნელმა წაქეზების განსაკუთრებით ვერავი ხერხი გამოიყენა და საბოლოოდ გატეხა შედარებით უფრო ნაკლებად მერყევი ამსრულებელი ამსრულებლის პასუხისმგებლობის დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის ფაქტი, რომ ამსრულებლის თანხმობის გარეშე თანამონაწილეობა ვერ შედგებოდა. ამ თვალსაზრისით, ამსრულებელი ამ შეთანხმების თანამონაწილეთა და ამდენად, თანაბრადუფლები. გარდა ამისა, მხედველობაშია მისაღები ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების ხერხი, მის მიერ გამოყენებული ძალადობის ხასიათი, დანაშაულის მსხვერპლისადმი დამოკიდებულება. ხომ არ ჰქონდა ადგილი განსაკუთრებულ სისასტიკეს, რაც თანამსრულებელთან ან თანამონაწილესთან შეთანხმებული არ იყო. თავისთავად ცხადია, რომ ექსცესისათვის პასუხს აგებს მხოლოდ ამსრულებელი ან თანამსრულებელი. თუ ამსრულებელს ან თანამსრულებელს ეძლეოდა მოქმედების თავისუფლება, ე.ი. თანამონაწილე ან თანამსრულებელი არ გამორიცხავდა ამსრულებლის მიერ უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენას, მაშინ ექსცესი გამორიცხულია და ექნება თანამონაწილეთა ან თანამსრულებელთა პასუხს აგებს ფაქტობრივად ჩადენილი დანაშაულისათვის (სუბიექტური მხრივ ევენტუალური განზრახვით). არ არის გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც თანამონაწილეობით ჩადენილ ქმედებას

გაუფრთხილებლობით მოქცევა უფრო მძიმე შედეგი. ამ შედეგისათვის პასუხს ატებს მხოლოდ ამსრულებელი ან თანამსრულებელი.

ამრიგად, დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის ექცესორული ხასიათი კი არ გამორიცხავს არაშეფ. პირიქით, გულისხმობს როგორც თანამონაწილის, ისე ამსრულებლის პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციას. შემთხვევითი არ არის, რომ საქართველოს სსრ-ის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ამსრულებელსა და თანამონაწილეს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ მხოლოდ საკუთარი ბრალისათვის ერთიანი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების საფუძველზე, დანაშაულის ჩადენაში თითოეულის მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის გათვალისწინებით. ამ დებულებაში გამოხატულია ბრალის ხარისხის ცნება, რადგან იგულისხმება, რომ თანამონაწილეთა (მათ შორის ამსრულებლის) ობიექტური როლი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურიცაა, რაც თავის შიგნით, გამოხატულებას ბრალის ხარისხშიც კოულდობს. ერთიანი თანაბრადუღებობა სრულიად არ გამორიცხავს, არამედ, პირიქით, გულისხმობს ყოველი თანამონაწილის, ამსრულებლის თუ თანამსრულებლის ბრალის განსხვავებულ ხარისხებს.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ამსრულებლის ან თანამსრულებლის მხარეს არის ისეთი ნიშანი, რომელიც ახასიათებს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, მაშინ ეს ნიშანი შეერაცხება სხვა ამსრულებელს ან თანამონაწილეს, რომლის მხარეს იგი არსებობდა, თუ მას ეს ნიშანი შეცხოვრილი აქონდა (სსკ. სსკ 25-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). აქ, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება აგრეთვე პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებანი. არ არის გამორიცხული, როდესაც თანამონაწილენი, მათ შორის ამსრულებელი, მოქმედებენ განსხვავებული მოტივებით. მაგალითად, წამქეზებული – ან გარებით, დამხმარე – შურისძიებით, ხოლო ამსრულებელი მოქმედებს ეჭვიანობის ნიადაგზე. ანგარებითი ქმედება ბრალად შეერაცხება მხოლოდ იმას, ვისაც ეს მოტივი პირადად ამოძრავებდა. მაგალითად, მკვლელობა ანგარებით (სსკ 109-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ პუნქტი), ხოლო დანარჩენებს შეერაცხება სხვა მოტივი (სსკ 108-ე მუხლი). მიუხედავად ამისა, აქ თანამონაწილეობა არაა გამორიცხული, რადგან ორივე შემთხვევაში განხორციელებულია მკვლელობის უმართლობა.

დანაშაულში თანამონაწილეებს და ამსრულებლებს, როგორც წესი, ამოძრავებთ ერთიანი ნიშანი, ხოლო ამ ნიშნის განსხვავების შემთხვევაში თანამონაწილეობა შეუძლებელია.

არ არის გამორიცხული, როდესაც თანამონაწილეს ან ამსრულებელს ახასიათებს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი პერსონალური ნიშანი, რომელიც სხვას არ ახასიათებს. მაგალითად, დანაშაულის ჩადენა არაერთგის ან ნასამართლობა არ შეერაცხება სხვა პირებს, რომელთაც ეს ნიშნები არ ახასიათებთ. იგივე ითქმის ბრალის ხარისხის შესახებაც, რადგან ეს ნიშანიც მკაცრად პერსონალურია. პართალია, ყველა თანამონაწილე მოქმედებს განზრახ, ცხადია, ამსრულებელიც, მაგრამ შესაძლებელია თანამონაწილეობა ევენტუალური განზრახვით, მაშინ როდესაც ამსრულებელი მოქმედებს პირდაპირი განზრახვით.

თავისებურება ახასიათებს პასუხისმგებლობას სპეციალური სუბიექტის შემთხვევაში. მართლაც, მთელი რიგი დანაშაულის ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ სპეციალური სუბიექტი (მაგალითად, ქრთამის აღება შეუძლია მხოლოდ მოხელეს ან მასთან გათანაბრებულ პირს, ისევე როგორც სამხედრო დანაშაულის თანამსრულებელია სამხედრო მოსამსახურე). მკვლელობაში მიიღება მოხელის ან სამხედრო მოსამსახურის თანამდებობრივი მდგომარეობა. ამ თანამდებობის პასუხისმგებლობა ხასიათი, მოვალეობა, რომელიც სპეციალურ სუბიექტს ეკისრებოდა. ამ შემთხვევაში სპეციალური სუბიექტის პასუხისმგებლობა უფრო მკაცრია, ვიდრე, მაგალითად, წამქეზების პასუხისმგებლობა.

უკვე ითქვა, რომ დანაშაულის ორგანიზატორს უფრო მკაცრი პასუხისმგებლობა ეკისრება, ვიდრე სხვა თანამონაწილეს, მათ შორის – ამსრულებელსაც კი. ეს აიხსნება ორგანიზატორის განსაკუთრებული როლით დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელების ორგანიზაციულ საკმინობის მეტი საშიშროებით. მაგრამ კანონმდებელი განსაკუთრებით გამოყოფს ორგანიზებული ჯგუფის შექმნისათვის ან ხელმძღვანელობისათვის პასუხისმგებლობას (სსკ. სსკ 27-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). გამორიცხული არ არის შემთხვევა, როდესაც ორგანიზებულ დანაშაულებრივ ჯგუფს ქმნის ერთი, ხოლო ამ ჯგუფის დანაშაულებრივ საქმიანობას უშუალოდ ხელმძღვანელობს მეორე. გახსავდება, რომ პასუხისმგებლობა ამ შემთხვევაში განსაკუთრებით მკაცრია, მით უმეტეს, თუ ორგანიზებულმა ჯგუფმა (მაგალითად, პანდოტურმა ორგანიზაციამ), კონკრეტული დანაშაული ჩაიდინა, ორგანიზატორს ან ხელმძღვანელს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ჯგუფის მიერ ჩადენილი ყველა დანაშაულისათვის, თუ მას მოიცავდა ჯგუფის ორგანიზატორის ან მისი ხელმძღვანელის განზრახვა. ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფის რიგითი წევრები პასუხს ატევენ სისხლის სამართლის კერძო ნაწილით გათვალის-

წინებული დანაშაულის ჩადენისათვის ან მომზადებისათვის, თუ ეს უკანასკნელი სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადია.

ცხადია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია აქაც აუცილებელია. კერძოდ, ორგანიზებული ჯგუფის რიგით წევრებს შორისაც არსებობს გარკვეული განსხვავება სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელების მეტ-ნაკლებ ხარისხში, მათ შორის შესაძლებელია შედარებით მეორეხარისხოვანი როლის შემსრულებელიც, რომელიც თავისთავად დახმარებაა, მაგრამ იგი მაინც ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფის წევრია და, მაშასადამე, როგორც წესი, იზიარებს ამ ჯგუფის პასუხისმგებლობას ამ ჯგუფში ჩადენილი დანაშაულისათვის. ცხადია, ორგანიზებული ჯგუფის წევრთა შორისაც შეიძლება აღმოჩნდეს პერსონალური ნიშანი, (მაგალითად, ნასამართლობა), რომელიც პასუხისმგებლობის დაშაშმძებელ გარემოებად მხოლოდ მას შეერაცხება.

ამრიგად, პასუხისმგებლობა დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის, ამსრულებლის, თანამსრულებლობის და ორგანიზებული ჯგუფის შექმნისათვის ან ხელმძღვანელობისათვის მკაცრად პერსონალურია თითოეული პირის მიერ საერთო დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელებაში შეტანილი ობიექტური წვლილისა და ბრალის ხარისხის შესაბამისად. აშკარაა, რომ თანამონაწილეობა შორის დახმარის როლის გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა უფრო მსუბუქია. მართალია, შუაღობითი ამსრულებლის მიერ შეურაცხადი ან შეცდომაში შეყვანილი პირის გამოყენების ხასიათს შესაბამისი შეფასება უნდა მიეცეს. იგივე ითქმის იმ პირებზეც, რომლებმაც არასრულწლოვანები ჩააბეს ანტისაზოგადოებრივ ქმედებაში (მათხოვრობაში ან პროსტიტუციაში), რომლებიც დანაშაულში თანამონაწილეობის წესით არ დაისჯებიან, მაგრამ ფაქტობრივი მონაწილეობის წესით უფრო მეტ ამორალურობას ამჟღავნებენ, ვიდრე ერთპიროვნულად მოქმედი ამსრულებლები.

§ 11. დანაშაულის შემხებლობა

დანაშაულში თანამონაწილეობის პირობდრმასთან შედგომად დაკავშირებული დანაშაულის შემხებლობა, რადგან არსებობს დანაშაულის დფარვა, როგორც დანაშაულის შემხებლობის ერთ-ერთი სახე, თუ ეს დაფარვა წინასწარ არ იყო შეპირებული. წინასწარი შეპირება იმისა, რომ პირი დაფარავს სავარაუდო უშუალო ამსრულებლის მერ მომავალში ჩასადენ დანაშაულს, დანაშაულის ჩამდენ პირს, დანაშაულებრივი გზით მოპოვებულ საგნებს, დანაშაულის კეფის, დანაშაულის იარაღს თუ საშუალებას, მიზეზობრივ კავშირშია უშუალო ამსრულებლის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ ქმედებასთან და, მაშასადამე, წარმოადგენს დანაშაულში თანამონაწილეობას დახმარების ფორმით. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის წინასწარი შეპირებული დაფარვა არის დაპოუკიდებელი დანაშაული მართლმსაჯულების წინააღმდეგ (საქ. სსკ 375-ე მუხლი). იგულისხმება, რომ დანაშაული უკვე ჩადენილია და ამ დანაშაულს ან მის ჩამდენს შემთხვევით გადაყრილი პირი იღებს ზომებს მის დასაფარავად. გასაგებია, რომ დანაშაულის დაფარვა ზიანს აყენებს დანაშაულის დროულად გახსნისა და სისხლის სამართლის საქმეებზე მართლმსაჯულების განხორციელების ინტერესებს (იხჯება მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის დაფარვა).

დანაშაულის დაფარვის სუბიექტია წვეულებრივი მოქალაქე, რომელსაც თანამდებობრივად ან სამსახურებრივად არ ევალება დანაშაულთან ბრძოლა. მაშასადამე, თუ მოხელე ან მასთან გათანაბრებული პირი (რომელთა მოვალეობაა დანაშაულთან ბრძოლა) დაფარავს დანაშაულს, მაშინ სახეზეა დანაშაულთა ერთობლიობა (დაფარვა და სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება). სუბიექტური მხრივ დაფარვა განზრახია, ესე იგი სუბიექტს კარგად აქვს შეგნებული დაფარვის არა მარტო მართლწინააღმდეგობა, არამედ მისი სოციალური საშიშროებაც. ცხადია, სუბიექტი დანაშაულს იმიტომ კი არ ფარავს, რომ ზიანი მიაყენოს მართლმსაჯულების ინტერესებს, როგორც ეს ყოფილ საბჭოთა კავშირში გაბატონებული პირდაპირი განზრახვის ცნებიდან გამომდინარეობდა (სასოგადოებრივად საშიში შედეგის უპირობო სურვილიდან), არამედ რაიმე პირადი მოტივით (ანგარებით, დანაშაულის ჩადენაში მზიდველი პირის ან მისი ნათესავების მხრივ შურისძიების შიშით, ნათესაური ან ახლობლური გრძნობის კარნახით და ა. შ.). შემთხვევითი არ არის საქ. სსკ 375-ე მუხლის შენიშვნა, რომლის თანახმად, ის, ვინც წინასწარ შეუპირებლად დაფარა ახლო ნათესავის დანაშაული (მაგალითად, შვილის მიერ ჩადენილი) თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუნდაც ეს პირი იყოს ტრფიკინგის

მსხვერპლთა მომხახურების დაწესებულების პასუხისმგებელი პირი. იგულისხმება, რომ ახლო ნათესაობასთან დაკავშირებული მორალური ვალდებულება უფრო მაღლა დგას, ვიდრე დანაშაულის დაფარვისა-განთავსებადობის ვალდებულება.

დანაშაულის შემხებლობის მეორე სახეა შეუტყობინებლობა იმისა, რომ მზადდება ან ჩადენილია მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაუ-ლი. (საქ. სკ 376-ე მუხლი). გასაგებია, რომ მზადების სტადიაზე მყოფი დანაშაულის ხიოთიანდო ორგანოში შეტყობინებას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულთა თავიდან აცილებისათვის, ხოლო უკვე ჩადენილი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის თაობაზე შეტყობინება ამ დანაშაულის მიმართ მართლმსაჯულების დროული განხორციელების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა. ისიც გასაგებია, რომ აღნიშნულის შეუტყობინებლობა ხორციელდება პირის უმოქმედობით, განზრახ, რაიმე პირადი მოტივით (მაგალითად, „აუტკივარი თავის“ სინდრომის) მდბალი გრძნობით.

დანაშაულის შემხებლობის მესამე სახეა მიმნებელობა, როდესაც ჩვეულებრივი მოქალაქე (არათანამდებობის პირი) არ იღებს ზომებს რათა აღკვეთოს ის დანაშაული, რომლის ჩადენასაც იგი შემთხვე-ვით შეესწრო. საზოგადოების წევრთა ამგვარი გულგრილობა-მიმნებე-ბლობა ხელს უწყობს ზოგაერთი ამორალური პირის დანაშაულებრივ თავგედობას, ადამიანთა აბუნად აგდებას, სხვა მაღალდონი დანაშაულის საზოგადოებრიობის თავიდან ჩადენის უსირცხვილობას და სხვა.

გასაგებია, რომ მიმნებელობა გარკვეულწილად ამორალურია, მა-გრამ ჩვეულებრივი მოქალაქე (არათანამდებობის პირი) იურდიულად არაა ვალდებული აღკვეთოს დანაშაული. ცხადია, მას უფლება აქვს შეიყროს დანაშაულის ჩამდენი პირი და მიმგვაროს იგი ხელისუფლებას მის მიმართ კანონით გათვალწინებული ზომების გასატარებლად (საქ. სსკ 29-ე მუხლი). მაგრამ ეს მის იურიდიულ მოვალეობას არ წარმოადგენს. ამიტომაც, რომ მიმნებელობა დანაშაულად არ ითვლება, თუმცა კი ამორალურია.

ამრიგად, დანაშაულთან კავშირი ანუ შემხებლობა არის უკვე ჩადენილი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის წინაწარმუ-პირებული დაფარვა ან ამგვარივე დანაშაულის მზადებაში ყოფნის ან ჩამდევითად ჩადენის შესახებ შეუტყობინებლობა და ნებისმიერი დანა-შაულის მიმნებელობის ფორმით გამოსატყული მართლწინააღმდეგო-ბრალეული ან ამორალური ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), რო-მელიც ზიანს აყენებს დანაშაულთა თავიდან აცილებისა და ხისხლის სამართლის საქმეზე მართლმსაჯულების ეფექტურად და დროული განხორციელების ინტერესებს.

XIII თავი

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი

§ 1. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების სოგადი დახასიათება

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების საფუძე-ლებს შორის ყოველთვის განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა გამართლებულად უნდა ჩაითვალოს კანონმდებლის პოზიცია, რომ მო-ქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი, წინამორბედი სისხლის სამარ-თლის კოდექსისგან განსხვავებით, მკვეთრად მიჯნავს ერთმანეთისგან მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს ბრალის გამომ-რიცხველი და შემამსუბუქებელი გარემოებებისგან.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს საქარო-ველოს სისხლის სამართლის კოდექსში (იდეკ. VIII თავი) ეძღვნება იმის მიუხედავად, რომ სისხლის სამართლის კოდექსი სახელდებით მოიხსენიებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ ოთხ გარე-მოებას (აუცილებელი მოგერიება, დანაშაულის შეგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა, მართლწინააღმდეგობის რისკი), ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართლის შეცნობრება და პრაქტიკა არ იცნობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ სხვა გარემოებებს. სწორედ ამიტომაც, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 32-ე მუხლი კანონ-შემდარდებელს უფლებას აძლევს მიმართოს ანალოგიის და მართლ-წინააღმდეგობის გამომრიცხველი ისეთი გარემოების საფუძველზე გათავისუფლოს პირი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, რომელიც სპეციალური ნორმით საქანონმდებლო დონეზე დეტალუ-რად არ არის დარეგულირებული. მაშასადამე, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები შეიძლება დაეყოს ორ დიდ ჯგუფად: პირველი, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები, რომ-ლებიც სახელდებითაც მოიხსენებული სისხლის სამართლის კოდექსში, მეორე, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები, რომელ-ბიც სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში დეტალურად აღწერილი არ არის და ანალოგიით დაიშვება მათი გამოყენება.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებზე საუბრისას აუცილებლად უნდა გაეცეს შემდეგ კითხვას პასუხი: რატომ სჭირდ-

ება კანონმდებელს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების შეშოლება?

თუკი პირი სისხლის სამართლით დაცულ რწმენიშე სამართლებრივ სიკეთეს არ ხელყოფს, ბუნებრივია, არც წარმოიშობა მისი ქმედების შეფასების საკითხიც. მაგალითად, როდესაც პირი საკუთარ სახლს ანგრევს, ამით არც ერთ სამართლებრივ სიკეთეს არ აფუგება ზიანი. თუმცა, საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ცხოვრება აღსაესეა წინააღმდეგობებით, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით, ბუნებრივი მოვლენებით, კოლფიზური ვითარებით და ა.შ. ეს კი ხშირად დაკავშირებულია სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებასთან რომლის გადარჩენაც მხოლოდ სხვა სამართლებრივი სიკეთის ხარჯზე შეიძლება ან სხვა პირის მიერ ისეთ ვითარებაშია დაზიანებული სამართლით დაცული სიკეთე, რომ შეუძლებელია მისი ქმედების მართლსაწინააღმდეგოდ მიხევა (მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობისას). ასეთ ვითარებაში დგება საბოლოო შედეგის შეფასების პრობლემა ანუ ყოველი კონკრეტული სიტუაცია აქსიოლოგიური კუთხით უნდა გაანალიზდეს და გადაწყდეს რა აუცილებლობით, რა მიზეზებით იყო გამოწვეული ამა თუ იმ პირის მხრიდან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება.

მაშასადამე, შეიძლება დაეასკნათ, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების გახილვისას უმეტესწილად სასწორზე დევს ორი სისხლის სამართლით დაცული ობიექტი, რომლიდანაც ერთ-ერთი უნდა გადაჩრეს. თუმცა არსებობს მცირეოდენი გამონაკლისებიც, როდესაც, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, არც ერთ სამართლებრივ სიკეთეს არ ექმნება საფრთხე და შესაბამისი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების განუხორციელებლობა არაიარ ზიანს არ გამოიწვევს. მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობა და დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა. უფრო კონკრეტულად ამჟღარ შემთხვევებს ქვევით განვიხილავთ.

დანაშაულობის წინააღმდეგ ბრძოლა სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის I-ლი მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად: „სისხლის სამართლის კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა.“ ბუნებრივია, სამართალდამცევი ორგანობის მართო არ ძალუძთ ამ მიზნის მიღწევა, რის გამოც სახელმწიფო მოქალაქეებს უფლების აძლევს თვითონ მიიღონ აქტიური მონაწილეობა ამ საქმიანობაში. ჩემი აზრით, მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულობის წინააღმდეგ მიმართული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ორი გარემოება არსებობს. ესენია: აუცილებელი მო-

გვრიება და დანაშაულის შეპერობა. თუმცა, შესაძლებელია მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი სხვა გარემოება მიმართული იყოს როგორც დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან ასაცილებლად, ისე სხვა სასარგებლო საქმიანობის განსახორციელებლად. ასეთებია: უკიდურესი აუცილებლობა, მართლწიმიერი რისკი და მოვალეობათა კოლიზია. მაგალითად, თუკი შენობა დანაშაულია, რომელიც წამებში უნდა აფეთქდეს და გამნაღმემა ორი სადენიდან ერთ-ერთი უნდა გადაჭრას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული აფეთქება. ასეთ შემთხვევაში ნებისმიერი სადენის გადაჭრა მართლწიმიერი რისკად ჩაითვლება და მაინც დანაშაულებრივი ხელყოფის წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებად უნდა შეფასდეს რა თქმა უნდა, მართლწიმიერი რისკი შეიძლება განხორციელებული იყოს შედიცონის დარგში, კომერციული საქმიანობისას და ა.შ.

პრაქტიკაში სრულიად შესაძლებელია, აღნიშნული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების განხორციელების უფლება ადამიანს ერთდროულად წარმოეშვას. მაგალითად, ა. ხედავს, რომ ბ-ს თავს დაესხა მოსაკლავად მანიაკი. ა-მ იქვე მდგომ უცნობ მოქალაქეს იძულებით ავტომანქანა წაართვა და მანიაკს დააჯახა. ა-ს მიერ მანიაკის დაზიანება იქვე მდგარი უცხო ადამიანის მანქანით უცილებელ მოგერიებად შეფასდება, ხოლო უცნობი მოქალაქის მანქანით სარგებლობა უკიდურეს აუცილებლობად.

ოთული წარმოსადგენია მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი სოფიერთი გარემოება, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, რომ დანაშაულებრივი ხელყოფის წინააღმდეგ იყოს მიმართული. ასეთია, მაგალითად, დაზარალებულის თანხმობა და დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა.

ვინაიდან სახელმწიფოს ქვეყანაში ერთიანი მართლწესრიგის დამკვიდრებაში ერთადერთი თუ არა ერთ-ერთი წამყვანი ფუნქცია აკისრია, ამიტომ მანვე უნდა დაადგინოს ის პრიორიტეტული კრიტერიუმები, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელი გახდება ყოველ კონკრეტულ ვითარებაში სამართლით დაცულ სიკეთეთა კონფლიქტისას ადამიანის ქმედება მართლწიმიერად მიიჩნიოს თუ მართლსაწინააღმდეგოდ. ასეთი კრიტერიუმები შეიძლება იყოს: სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულება, სახელმწიფოს პოლიტიკური ინტერესები დანაშაულობათა თავიდან აცილების სფეროში და სხვ.

სამართლებრივ სახელმწიფოში მართლწიმიერი ქცევის ფარგლებს სახელმწიფო ადგენს, ამიტომ მისი მონოპოლიური უფლებაა ამ ფარგლების გაფართოება თუ შევიწროება. სახელმწიფო ამით თითოეულ ადამიანს უწესებს ამ ფარგლებში ქცევის მოვალეობას.

ამასთან, ადამიანის თვითონ შეუძლია განსაზღვროს, სახელმწიფოს მიერ დადგენილი მართლზომიერი ქცევის ფარგლებში რომელი ქმედება განახორციელოს. მაშასადამე, ღოგიერია თუ ვიტყვი, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოების გამოყენება ან გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებაა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუკი ადამიანი ამ უფლებას იყენებს იქვე მას წარმოეშობა ამ უფლების გამოყენების მართლზომიერების პირობების დაცვის მოვალეობა.

ცნობილია, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების განხორციელება ადამიანის უფლებას წარმოადგენს და არა მოვალეობას. რაც შეეხება ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს (მაგალითად, ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, შეცდომა, ტრაგიკული კოლიზია და სხვ.), მოქალაქეთა არც უფლებაა და არც მოვალეობა, რამეთუ უფლების მიცემა ან მოვალეობის დაკისრება მხოლოდ მართლზომიერი ქცევის ფარგლებში შეიძლება. სწორედ ამიტომ, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებებისგან განსხვავებით ბრალის გამომრიცხველი გარემოებების ფარგლებში მოქმედი პირის მიმართ დაიშვება მართლზომიერი მოქმედება. მაგალითად, საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის წინააღმდეგ შესაძლებელია აუცილებელი მოგერიების გამოყენება.

მიუხედავად იმისა, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების გამოყენება ან გამოუყენებლობა ადამიანის უფლებაა, თუკი სახელმწიფოს სურს სამართლებრივ სიკეთეთა კონსერვაციისას გარკვეულ მიზანს მიიღწიოს, მაშინ ამ უფლების გამოყენება სახელმწიფომ შეიძლება გარკვეულ პირობა სამსახურებრივ მოვალეობად აქციოს. ასეთი პირობი შეიძლება იყვნენ, მაგალითად, პოლიციელები, მეხანძრეები, ექიმები და სხვ.

თუკი მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოების განხორციელებლის ქმედებას პირი რამენაირად ხელს შეუწყობს (ამ სიტყვის ფართო გაგებით) ან რამენაირად კავშირს დაამყარებს, მაშინ ეს პირიც გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან თუ მან იცოდა, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებას აქვს ადგილი. მსგავსი მოსაზრებას გამოთქვამს მ. ტურავა, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობისას „თანამონაწილე არ შეიძლება დაისაჯოს, რადგან დასჯადი თანამონაწილეობა შეიძლება მხოლოდ განსრავი მართლსაწი-

ნააღმდეგო ქმედების ჩადენაში (თანამონაწილეობის ე.წ. აქცესორული თეორია).“¹

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების განხილვა, ბუნებრივია, არ იქნება სრულყოფილი, თუ თავიდანვე არ განისაზღვრება მართლწინააღმდეგობის რაობა. მართლწინააღმდეგობის არსი ქართულ იურიდრულ ლიტერატურაში სათანადო დონეზე დამუშავებული არ არის. იგი ცალკე ფართო მსჯელობის საგანია და ამიტომ ნაშრომის ამ ნაწილში მართლწინააღმდეგობის ბუნების სრული მოცულობით ახსნა შეუძლებელია. აქ მხოლოდ შევეცდები საორიენტაციო სახით წარმოვამჩინო მართლწინააღმდეგობის ძირითადი შტრიხები, რომლებიც შემდგომში სამუშაო პირობებში მაინც გამოგვება.²

სამართლის სხვადასხვა დარგის არსებობის მიუხედავად, სამართლის ყოველი დარგი სამართლის ერთიან სისტემას შეადგენს, ღოგიერია თუ ვიტყვი, რომ სამართლის სხვადასხვა დარგთა ერთ სისტემაში არსებობა შეუძლებელი იქნებოდა თუ სამართლის თითოეული დარგის ნორმები ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულებებს გაითვალისწინებდა. მართებულია მიუთითებენ ექსელსი და ბოილკე, რომ „სხვისი უფლებების ისეთი ხელყოფა, რომელიც სამოქალაქო ან საჯარო სამართლის ნორმების თანახმად, გამოწვევის სახით ჩებადართულია, აქედან გამომდინარე მართლზომიერიც, ამ თვალსაზრისით, არც სისხლის სამართლის სფეროში უნდა შეფასდეს მართლსაწინააღმდეგოდ, არამართლზომიერად. ასეთ შემთხვევაში სამართლებრივი სისტემის ერთიანობისა და ურთიერთშეთანხმებულობის პრინციპი მოქმედებს“³ მაშასადამე, სამართლის ყველა დარგი ქვეყანაში მართლწინააღმდეგობის შექმნისათვის აღგენს ურთიერთშეთანხმებულ პირობებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ სამართლის ერთი დარგით ნებადართული ქმედება არ შეიძლება სამართლის სხვა დარგში აკრძალვას.

საერთოდ, მართლწინააღმდეგობა თავის იმანენტურ თვისებად გულისხმობს ისეთი ქცევის აკრძალვას, რომელიც მოქმედი სამართლისათვის მიუღებელია, როგორ უყურებს სისხლის სამართალი მართლწინააღმდეგობას? სისხლისსამართლებრივი აკრძალვის ადრესატე-

¹ ტურავა მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, შედგენა შედგენილი და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 91.

² მართლწინააღმდეგობის ზოგიერთ ასპექტთან დაკავშირებით იხ. ყოველწლიური საჯარო მოსმენები ადამიანის უფლებათა სფეროში (სტაბილური კრებულები). ფაილი ი. დანაშაულის პრევენციისთან დაკავშირებული ღონისძიებების რაღი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში, თბ., 2005, გვ. 5-17.

³ Wessels/Deulke. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihr Aufbau. 2002. C. F. Müller Verlag Heidelberg, S. 91, Ab. 274.

ბი არიან საზოგადოების წევრები. აქვე ისმის კითხვა: ეხება თუ არა ასეთი სისხლისსამართლებრივი ხასიათის აკრძალვა საზოგადოების ყველა წევრს? ამ კითხვაზე დადებითი პასუხი უნდა გაეცეს, რადგან ნორმა, როგორც ქვეყნის ზოგადი წესი, იქმნება არა ცალკეულ პირთა შესაძლებლობების გათვალისწინებით, არამედ საშუალო შესაძლებლობების მქონე ადამიანის გათვალისწინებით, რამდენადაც ნორმა ზოგადი ხასიათის ქვეყნის წესია და მისი აღრესატებიც განყენებული თვალსაზრისით წარმოიდგინება. რაც შეეხება ცალკეულ ინდივიდთა თავისებურებებს, მათი განხილვა ხდება არა აკრძალვის შემხებლობის გარკვევისას (ე.ი. მართლწინააღმდეგობის დადგენისას), არამედ ბრალის დადგენისას, რადგან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა პერსონალური ხასიათისაა. სწორედ ამიტომაც, რომ ნორმა ყველასათვის ერთნაირი საზომია და აკრძალვა ეხება ყველას.

მართლწინააღმდეგობის სხვაგვარი გააზრება შეუძლებელს გახდის: 1) შუალაობითი ამხრულებლობის დასაბუთებას; 2) შეურაცხის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების მიმართ მართლწინააღმდეგო ქმედების განხორციელებას; 3) ფსიქიკურად შეურაცხის მიმართ სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენებას.

ცნობილია, რომ ქმედების შემადგენლობის განხორციელება, როგორც წესი, მართლსაწინააღმდეგოა. ეინაიდან ამ საერთო წესიდან არსებობს გამონაკლისი, ე.ი. როდესაც სამართლებრივი სიკეთე ზიანდება, მაგრამ ამგვარი დაზიანება სახელმწიფოს მიერ მართლწინააღმდეგოა, მაშინ კანონშემოწმებელმა დეტალურად უნდა გაანალიზოს განხორციელებული ქმედების შემადგენლობა და უნდა შეაფასოს იგი მართლწინააღმდეგობა-არამართლწინააღმდეგობის კუთხით. ისმის კითხვა: როგორ უნდა განახოციელოს პრაქტიკულად ეს კანონგამოყენებულობა? ქმედების შემადგენლობის დადგენის შემდეგ მან უნდა დასვას კითხვა: ხომ არ არის სახეზე მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოება? თუ ამ შეკითხვას უარყოფითი პასუხი გაეცა, მაშინ ლოგიკურად ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, ე.ი. "ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა თუ მასში უმართლობის რომელიმე შემადგენლობაა განხორციელებული და იგი გამამართლებელი გარემოებით არაა გადაფარული." ანალოგიურ მოაზრებას გამოთქვამს გ. ნიჭეზიაც: — „თუ განხორციელებულია რომელიმე კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობა და ამავე დროს არ არსებობს ქმედების მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოება (მაგ-

ალითად, აუცილებელი მოგერიება), მაშინ იუარაუდება, რომ ჩადენილი ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა.“

მართლწინააღმდეგობაზე მხედლობისას ბაუშანი აღნიშნავს: — „ქმედების მართლწინააღმდეგობა მხოლოდ მაშინ არის გამომრიცხველი, როდესაც პირის ქმედება (არა მხოლოდ ქმედების შემადგენლობის ნორმის) გამამართლებელ ნორმას მთლიანად ასრულებს. თუ გამამართლებელი გარემოება გულისხმობს სუბიექტურ მომენტებსაც, მაშინ მართლწინააღმდეგობა გამომრიცხველია ასევე სუბიექტური მომენტების არსებობით (მაგალითად, დაცვის ნება (Verteidigungswille) აუცილებელი მოგერიებისას). არც ერთ შემთხვევაში არ იგულისხმება, რომ გამართლება ნებისმიერი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობისას მოხდება მხოლოდ მათი შეცნობით. თუ მოქმედი პირი ვერაუდობს გამამართლებელი გარემოების არსებობას და სინამდვილეში არ არსებობს, მაშინ მისი ქმედება არ გამართლება მაგრამ განუსრავს (vorsatzlos) ქმედებას გაუტოდლებად.“² აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამგვარ სიტუაციებში პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა განისაზღვროს ფაქტობრივი შეცდომის გაანალიზების გათვალისწინებით.

გარდა ამისა, ქმედების მართლწინააღმდეგობის დადგენისას ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულის ბუნებას. კერძოდ, ცნობილია, რომ არის დანაშაულები, რომელთა დასჯადობის ერთ-ერთ წინაპირობას არ წარმოადგენს სამართლის სხვა დარგში მოქმედი წესების დარღვევა (მაგალითად, მკვლელობა, გაუპატიურება, ქურდობა და სხვ.) და დანაშაულები, რომელთა დასჯადობის ერთ-ერთ წინაპირობას წარმოადგენს სამართლის სხვა-დარგში მოქმედი წესების დარღვევა (მაგალითად, სსკ-ის 240-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას სამთო, სამშენებლო ან სხვა სამუშაოს წარმოებისას უსაფრთხოების წესის დარღვევისათვის და სხვ.)

ო. გამყრელიძე პირველ ჯგუფში გაერთიანებულ დანაშაულების (კლასიკური დელიქტების) შემადგენლობაში განხორციელებისას, მართლწინააღმდეგობის დადგენას შესაძლებლად მიიჩნევს ნეგატიურად, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ არ არსებობს (ხაზგასმით ჩემია — ი.დ.) მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება, მაშინ დასტურდება ვარაუდი, რომ ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა. მეორე ჯგუფში

¹ Wessels/Beufke. Strafrecht, dtsch. h. h. b., გვ. 90, აბ. 270.

² ნიჭეზია გ. ქმედების მართლწინააღმდეგობის საკითხის დადგენისათვის კერძოდ მართლწინააღმდეგობა და კანონი, სამართლის მოსამართლეთა ასოციაცია, თბ., 2006, №1, გვ. 69.

³ Jürgen Baumann. Grundbegriffe und System des Strafrechts. Eine Einführung an Hand von Fallm. W. Kohlhammer verlag, Stuttgart, 1962, S. 85.

გაერთიანებულ დანაშაულთა შემადგენლობის განხორციელებისას, რომელთა დისპოზიციები ბლანკეტური ხასიათის ნორმებშია ასახული, მართლწინააღმდეგობა უნდა დადგინდეს პოზიტიურად, რაც იმას ნიშნავს, რომ უნდა გაირკვეს დაირღვა თუ არა სამართლის სხვა დარგში მოცემული წესები.¹

სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სახელდებით მოხსენიებული მართლწინააღმდეგობის გამოშვებული ბარემოვანი

§ 1. აუცილებელი მოგერიება

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ მართლწინააღმდეგობის გამოშვებული გარემოებები შორის, აუცილებელი მოგერიება და უკიდურესი აუცილებლობა უძველესი, ე.წ. კლასიკური ხასიათის ინსტიტუტებია, რომლებიც მეცნიერთა დიდ ყურადღებას იპყრობდა ყოველთვის.

სისხლის სამართლის თეორიაში განასხვავებენ აუცილებელი მოგერიების ორ სახეს: 1) აუცილებელი მოგერიება, რომელიც ქმედების მართლწინააღმდეგობას გამოირიცხავს და 2) აუცილებელი მოგერიება, რომელმაც ბრალს გამოირიცხავეს ან ამსუბუქებს. იურიდიულ ლიტერატურაში მას მოჩვევებით (პუტატიურ) აუცილებელ მოგერიებას უწოდებენ. ამ უკანასკნელს პირობითად ეწოდება აუცილებელი მოგერიება, რამეთუ ასეთ შემთხვევებში ადგილი აქვს ფაქტობრივ შეცდომას, რაც შექმნილი ვითარების შესახებ სუბიექტის მცდარი წარმოდგენის შედეგია და ობიექტურად არც აუცილებელ მოგერიებას შეიძლება აქონდეს ადგილი.

ცნობილია, რომ დანაშაულობის თავიდან აცილების სფეროში სისხლის სამართლის რეგულირების მეთოდებიდან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია უფლებააღმჭურველი მეთოდი, რომელიც მოქალაქეებს უფლებას აძლევს აქტიურად ჩაერთონ დანაშაულთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამ უფლების გამოყენება, გარკვეული პირობების დაცვით, მართლწინააღმდეგობა ცხადდება. დანაშაულის აღკვეთის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საშუალებაა აუცილებელი მოგერიება წარმოად-

¹ გასწვრივითი ი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება. გამოიცა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ოფიციალური ბეჭდვითი ორგანოს „საქართველოს კანონთა წიგნისა და საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“ რედაქციის შიგნით, თბ., 2005, გვ. 81-83.

გენს, რომელიც როგორც უკვე აღინიშნა ადამიანის უფლებათა დოკუმენტითა თუ ვითარებით, რომ ადამიანის უფლება მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის გამოშვებისას აუცილებელი მოგერიებაა და არა ბრალის გამოშვებისას აუცილებელი მოგერიება, რადგან სახელმწიფო მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის მოქმედების უფლებას იძლევა. მაშასადამე, ეს იმასაც ნიშნავს, რომ ბრალის გამოშვებისას აუცილებელი მოგერიება ადამიანის უფლება ვერ იქნება.

მართლწინააღმდეგობის აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენება ყოველთვის ნიშნავს მართლწინააღმდეგობის მოქმედების სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას. პრაქტიკაში შეიძლება შეიქმნას სიტუაცია, როდესაც მართლწინააღმდეგობის ხელყოფის თავიდან აცილება სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების გარეშე შეიძლება. ამგვარი შესაძლებლობა აუცილებელი მოგერიების უფლებას არ ზღუდავს, რაზედაც სსკ-ის 28-ე მუხლი პირდაპირ მიუთითებს: - „აუცილებელი მოგერიების უფლება პირს აქვს იმის მიუხედავად, შეუძლია თუ არა მას თავიდან აიცილოს ხელყოფა ან საშეცდომო მოუხმოს სხვას.“ თუმცა, აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუ პირს სამართლებრივად ევალება სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების გარეშე თავიდან აიცილოს მართლწინააღმდეგობის ქმედება, მაშინ აუცილებელია პირმა ჯერ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების გარეშე იმოქმედოს და შემდეგ გამოიყენოს აუცილებელი მოგერიების უფლება. მაგალითად, სასჯულისა და საპროცესო დანაშაულებების დაწესებულების მუშაკს შეუძლია პატიმრების გაქცევა აღკვეთის ან კარების დაკეტვით ან პატიმრებისათვის ჯანმრთელობის დაზიანებით. ასეთ ვითარებაში, რა თქმა უნდა, პატიმრებისთვის ჯანმრთელობის დაზიანება გაუმართლებელი იქნება.

აუცილებელი მოგერიებით შესაძლებელია როგორც საკუთარი, ისე სხვისი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენა, რაზედაც სსკ-ის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილი პირდაპირაა მიითითებული. კანონის ამ მითითებაზე, ვფიქრობ, მცირედს დაზუსტებას მოითხოვს ი. გამყრელიძის მოსაზრება, რომელიც საკმაოდ ფართო განმარტებას იძლევა და აღნიშნავს, რომ სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დაცვა აუცილებელი დახმარებაა! მართალია, არის შემთხვევები, როდესაც მართლწინააღმდეგობის ხელყოფისაგან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დაცვა აუცილებელ დახმარებას წარმოადგენს, მაგრამ ყოველთვის აუცილებელ დახმარებასთან არ გვაქვს საქმე. აუცილებელი დახ-

¹ გამყრელიძე ი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება. საჯარო ნაწილი, პირველი ნაწილი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თანათმეცნიერის სახელმწიფო და სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, გვ. 213-214.

მარტბაა, მაგალითად, როდესაც მშობელი შეიღოს გადაარჩენს მანიაკის სასიკვდილო თავდასხმისაგან, რადგან მშობელს შეიღის მიმართ სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია ეკისრება. სულ სხვაგვარი სიტუაცია იქნება, როდესაც, დაუშვათ, ა. ისეთი ადამიანის სამართლებრივ სიკეთეს გადაარჩენს, რომლის მიმართაც მას სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია არ გააჩნია და ეს ადამიანი სიცოცხლისათვის სამიშ მდგომარეობაში არ იმყოფება. მაგალითად, ბ-ს სახლში საჭურდლად შესული დამნაშავე, ბ-ს მუხრებელმა ა-მ ცეპით მოიგერიო, რითაც ბ-ს საკუთრება გადაარჩინა.

იმისათვის, რომ სამართლებრივ სიკეთეთა კონფლიქტისას, რომელსაც ადგილი აქვს აუცილებელი მოგერიებისას, მოშვერებლის მიერ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება მართლწომიერად ჩაითვალოს აუცილებელია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შესაბამისად განისაზღვროს აუცილებელი მოგერიების მართლწომიერების პირობები.

მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში, ესე იგი ვინც მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისას დააზიანებს ხელმოყვს თავისი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად.“ კანონის ამ ტექსტიდან ღოგიერად შეიძლება გამოვიყოთ აუცილებელი მოგერიების მართლწომიერების რამოდენიმე ობიექტური პირობა:

პირველი, საკმარისია ხელყოფა იყოს მართლსაწინააღმდეგო და სრულებით არაა ხელდადებული სამართლებრივი სიკეთის ხელმოყვით ბრადლეულად მოქმედებდეს, რადგან სამართლით დაცულ სიკეთეს ისეთივე საფრთხე ემუქრება მართლსაწინააღმდეგო, მაგრამ არაბრალეული ხელყოფისაგან, როგორც დანაშაულებრივი ხელყოფისას. მაგალითად, შესაძლებელია აუცილებელი მოგერიების განხორციელება იმ თავდასხმელის მიმართ, ვისაც 13 წელი არ შესრულებია ან ფსიქიკურად დაავადებულია.

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა ყოველთვის საფრთხეს უნდა უქმნიდეს სისხლის სამართლით დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს. ამასთან, ასეთი ხელყოფა ისეთი საფრთხის შემცველი უნდა იყოს, რომ ეს ქმედება არ უნდა მოექცეს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის ფარგლებში. მაგალითად, თუ პირი გასეთის მოპარვას ცდილობს, გასეთის მფლობელს არ წარმოეშობა აუცილებელი მოგერიების სისხლისსამართლებრივი უფლება.

იურიდიულ ლიტერატურაში ხელყოფისათვის დამახასიათებელ დამოუკიდებელ ნიშნად ასახელებენ რეალურობას (ნამდვილობას), რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელყოფა ობიექტურად უნდა არსებობდეს და არა მხოლოდ სუბიექტის წარმოდგენაში. მაგრამ, ვფიქრობ, ხელყოფის რეალურობის დამოუკიდებელ ნიშნად გამოყოფა არ უნდა იყოს გამართლებელი. ეს უკანასკნელი თავისთავად იგულისხმება პირველ ნიშანში, რადგან თუკი ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა, იგი ამათთანვე რეალურიცაა. ქმედება თუ რეალურად არ ეწინააღმდეგება სამართალს, მაშინ არც ამ ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე შეიძლება საუბარი. შეუძლებელია ვინმემ მოთქვანოს ისეთი მაგალითი, როდესაც ხელყოფა მართლსაწინააღმდეგოა და ამაყდროულად არარეალურია აქ ტრადიციულად იგულისხმება ე.წ. მონვენებითი აუცილებელი მოგერიება, როდესაც პირს ჰგონია, რომ ადგილი აქვს მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფას, მაგრამ ობიექტურად ასეთ ქმედებას ადგილი არა აქვს. ასეთ ვითარებაში ფაქტობრივი შეცდომის გამო სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა გადაწყდეს ბრალთან მიმართებით, რა დროსაც ბრალი შეიძლება სრულებით გამოირიცხოს ან შემსუბუქდეს. ასეთ ვითარებაში დეტალურად უნდა იქნეს გაანალიზებული შემთხვევის ადგილი, დრო, ქვეყანაში არსებული ვითარება, სუბიექტის ფსიქიკური მდგომარეობა, ასაკი, ცხოვრებისეული გამოცდილება და სხვ.

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა უმეტეს შემთხვევაში მოქმედებით ხორციელდება, მაგრამ გამოირიცხული არაა უმოქმედობაზეც საფრთხე შეუქმნას სამართლებრივ სიკეთეს. მაგალითად, ერთ-ერთი ქარხნის დირექტორი არ უღებს შენობის კარებს მუშებს, რომელთაც დაღუპვის საფრთხე ემუქრებათ გაჟონილი გაზის გამო. შექმნილ ვითარებაში ადამიანთა სიცოცხლის გადასარჩენად ერთ-ერთი მუშა დირექტორს ჯანმრთელობის დაზიანებას მიაყენებს.

მართალია, არ არსებობს უობიექტო დანაშაული, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლება ნებისმიერი დანაშაულის შემადგენლობის მართლსაწინააღმდეგოდ განხორციელებისას წარმოიშობა. მართებულია, აღნიშნავს ო. გამყრელიძე, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლებას, უანაღობისაგან განსხვავებით, არ წარმოშობს გამოძალვა (სს.კ-ის 181-ე მუხლი), სადაც მუქარა არის, მაგრამ არა ამწუთიერი. მუქარის აღსრულება გამოძალვის დროს ამ წუთში არ არის მოხალოდნელი. აქ გამოძალგებული დროს აძლევს მსხვერპლს. ამიტომ ქონების გადაცემის

მოთხოვნა სსკ-ის 181-ე მუხლის მიხედვით მომთხოვნის დაზიანებას ექვემდებარება¹

მეორე, რადგან კანონი მოითხოვს, რომ ხელყოფა მართლსაწინააღმდეგო უნდა იყოს, ეს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა. კერძოდ, აუცილებელი მოგერიებას საფრთხის წყაროდ ყოველთვის ადამიანი გვევლინება, რადგან სამართლებრივად მხოლოდ ადამიანის ქცევა შეიძლება შეფასდეს. მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფაც მხოლოდ ადამიანმა შეიძლება განახორციელოს. ამიტომ, აუცილებელი მოგერიებისას ზიანი საფრთხის წყაროს უნდა მიადგეს ანუ ისეთი სამართლებრივი სიკეთე უნდა დაზიანდეს, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის განხორციელებელს უკავშირდება. ასეთი სამართლებრივი სიკეთე შეიძლება იყოს სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, საკუთრება და სხვ.

სწორედ ამიტომაც, რომ თუ ცხოველი ადამიანის ნების შესაბამისად მოქმედებს, მაშინ ცხოველის მოკლა აუცილებელ მოგერიებად განიხილება, რადგან ცხოველი იარაღად გამოყენებული, თუცა ცხოველი ადამიანის ჩარევის გარეშე მოქმედებს, მაშინ მისი მოგერიება უკიდურეს აუცილებლობად განიხილება, რადგან აქ უკვე საფრთხის წყარო თვითონ ცხოველია. მაგალითად, თუ ბოროტმოქმედი გაწვრთნილ ძაღლს ყაჩაღობისთვის იყენებს, ძაღლის მოკლა ან დაზიანება თავდასხმისას აუცილებელ მოგერიებად უნდა შეფასდეს.

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის განხორციელებლის დაზიანება მოქმედებითაც შეიძლება და უმოქმედობითაც. უმოქმედობით მოგერიება მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც პირი თავისი სამართლებრივი მოვალეობის შეუსრულებლობით აზიანებს ხელმოყვას. მაგალითად, ბორნის დარაჯი ხედავს, რომ მისკენ მოემართებიან მის მოსაკლავად რამოდენიმე შეიარაღებული პირი. იგი თავდაცვის მიზნით არ გააფრთხილებს მათ, რომ ბორანი დაზიანებულია, რასაც შედეგად ბოროტმოქმედი წყაღში დახრწობა მოჰყვება. ამით კი დარაჯი სიკვდილს გადარჩება.

მესამე, აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოიშობა, როდესაც მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფა ამჟამად უკვე ერთის მხრივ, იმას ნიშნავს, რომ ხელყოფა რეალურ საფრთხეს უქმნის სამართლებრივ სიკეთეს დროის უმცირეს მონაკვეთში და არა მომავალში და, მეორე მხრივ, ამგვარი ხელყოფა დასრულებული არ უნდა იყოს. მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის შეწყვეტის საშიშროება უნდა აღინიშნოს: 1) თავდასხმელმა ნებაყოფლობით აიღო ხელი ხელყოფის

¹ გამოვლინო თ. დასიხ. ნაშრ. გვ. 217.

შემდგომ განხორციელებაზე; 2) თავდასხმელის ქმედება აღკვეთილი იქნა პირთა დროული ქმედებით; 3) დასაცავი სამართლებრივი სიკეთე უკვე დაზიანებულია და მოგერიებას აზრი აღარ აქვს, რადგან სამართლებრივი სიკეთის ბუნებიდან გამომდინარე მისი დაზიანების შემდეგ ხელყოფაც წყდება და ყოველგვარი დაცვითი ქმედება საფუძველს მოკლებულია. მაგალითად, თუ კაცი მოკლულია აუცილებელი, მოგერიების განხორციელება აბსოლუტურად შეუძლებელია, მაგრამ თუ ყაჩაღური თავდასხმა განხორციელებული, მოუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი სიკეთე დაზიანებულია, აუცილებელი მოგერიების განხორციელება მაინც შეიძლება, რადგან ხელყოფა გრძელდება და სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენაც შეიძლება. უკანასკნელი ორი მიზეზის შესახებ თითქმის მსგავსი მოსაზრებაა გამოთქმული ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც.¹

მაშასადამე, სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად განხორციელებული ქმედება ამგვარი მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის თანადროული უნდა იყოს. ამასთან, ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ფაქტსაც, რომ ხელყოფა დამთავრებულია ითვლება არა დანაშაულის იურიდიულად დამთავრების, არამედ ხელყოფის ფაქტურად დამთავრების მომენტიდან. მაგალითად, მძევლად ხელში ჩაგდება (სსკ-ის 144-ე მუხლი) დენადი დანაშაულია, რის გამოც ამ დანაშაულის იურიდიული და ფაქტობრივი დამთავრების მომენტები ერთმანეთს არ ემთხვევა. მძევლად ხელში ჩაგდებისას სამართლებრივი სიკეთე მაშინვე განიცდის ხელყოფას ვიდრე ფაქტობრივად არ დამთავრდება აღნიშნული დანაშაული. მაშასადამე, ლოგიკურია თუ ვიტყვი, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლება არსებობს დანაშაულის ფაქტობრივად დამთავრების მომენტამდე.

მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის შეწყვეტის მომენტის განსაზღვრისას საყურადღებოა სსკ-ის 28-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, სადაც აღნიშნულია: „ხელმოყვის დაზიანება მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფით წართმეული ქონების ან სხვა სამართლებრივი სიკეთის დასაბრუნებლად მართლზომიერია იმ შემთხვევაშიც, თუ ეს მოხდა უშუალოდ ხელმოყვის ხელში ამ სიკეთის გადისვლისთანავე და თუ მისი დაუყოვნებლივ უკან დაბრუნება ჯერ კიდევ შესაძლებელია.“ კანონმდებელმა ამ დათქმით ნათლად დაადგინა აუცილებელი მოგერიების დამთავრების მომენტი იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც სამართლებრივი სიკეთე (დანაშაულის ობიექტი) დაზიანებულია, მა-

¹ სოსხდის სამართლის სასამართლო პრაქტიკის კომენტარი: დანაშაული აღინიშნა წინააღმდეგ, საქართველოს შეცხერებოთ აკადემიის სახელმწიფოთა და სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2002, გვ. 76.

გრამ დანაშაულის საგნის ან იდამიანის მიმართ არსებული საფრთხის აღკვეთა ჯერ კიდევ შეიძლება, თუ კარგად დაუკვირდებით აქ ისეთი მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფები ოგულისხმება, რომელნიც საჯანი გააჩნია და ხელმოწერის დაზიანებით ამ უკინასკნელთ შემდგომი საფრთხე მოეხსნებათ. ეს იმითაც დასტურდება, რომ კანონმდებელი საუბრობს ქონების ან სხვა სამართლებრივი სიკეთის „წართმევას“ და „დაბრუნებაზე“. ღოგოკურად ეს იმას ნიშნავს, რომ წართმევა და დაბრუნება მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი სიკეთების შეიძლება, რომლებიც აღწერილობითი ნიშნებით ხასიათდებიან. ასეთია, მაგალითად, ოქროს საათი, ფული, ავტომანქანა, დოკუმენტი და ა.შ.

ახეთ ვითარებაში ქონების ან სხვა სამართლებრივი სიკეთის დაბრუნებლად მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედების დაზიანება მხოლოდ მაშინ ითვლება მართლწოდებულად თუ დაცულია კიდევ ორი პირობა: 1) თუ ეს მოხდა უშუალოდ ბედმოწყობისთვის ხელში ამ სიკეთის გადაცემისთანავე. მაგალითად, თუ ა-მ ფული ამოაცილა ბ-ს ჯიბიდან, ხოლო ბ. გამოეღებოდა ა-ს ფულის დასაბრუნებლად და დევნიხას ა-მ ფული გადაეცა ბ-ს აუცილებელი მოგერიების უფლება ა-ს მიმართ შეწყვეტილად ითვლება. 2) თუ სამართლებრივი სიკეთის დაუფლებელი უკან დაბრუნება ჯერ კიდევ შეიძლებოდა. ხიტივე „დაუფლებელი“ ამ შემთხვევაში არ ნიშნავს უეცრად, დროის უმცირეს მოსაკვეთში მოქმედებას ყოველთვის. აქ კანონმდებლის ნამდვილი ნების დასადგენად კონკრეტული შემთხვევის მიხედვით უნდა ვიმსჯელოთ. პირველი მაგალითი ყმაღური თავდასხმით წართმეული ქონების დასაბრუნებლად დამნაშავეთა დევნა შეიძლება ერთი საათიც გასტანოს. მაგრამ თუ თავდასხმის შეწყვეტიდან დროის დიდი მონაკვეთის შემდეგ მოხდება დამნაშავეთა დაზიანება, ახეთი მოქმედება არ ჩაითვლება აუცილებელ მოგერიებათ.

აუცილებელი მოგერიების სუბიექტური პირობაა (ე.ი. მთლიანობაში მყოფი პირობა) ის, რომ მომგერიებელი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნით უნდა მოქმედებდეს. ამასთან, მომგერიებლის ქცევის მოტივები აუცილებელი მოგერიების მართლწოდებულობაზე გაეყვანას ვერ მოახდენს.

აუცილებელი მოგერიების მეთოდიც ობიექტური პირობაა (ე.ი. მთლიანობაში მყოფი) სსკ-ის 28-ე მუხლის მეოთხე ნაწილიდან გამომდინარეობს ღოგოკურად, კერძოდ, გადაცილებული არ უნდა იყოს აუცილებელი მოგერიების ფარგლები. აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება ნიშნავს მომგერიებლის მიერ თავდაცვის აშკარა შეუსაბამობას მასზე თავდასხმის ხასიათთან და საშიშროებასთან (სსკ-ის 28-ე მუხლის მეოთხე ნაწილი). ყიდრე კანონის ანალიზს

შეუძლება, აღენიშნავ, რომ უფრო მართებული იქნება თუ კანონმდებელი მოითხოვს არა „თავდასხმის“, არამედ „ხელყოფის“ ხასიათსა და საშიშროებაზე, რადგან, ჯერ ერთი, აღნიშნული მუხლის პირველ ნაწილში საუბარია მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფაზე და, მეორე, ისეთი ვითარებაშიც წარმოიშობა აუცილებელი მოგერიების უფლება, როდესაც თავდასხმა არა გვაქვს სამართლებრივი სიკეთეს, მაგრამ მის მიმართ ხორციელდება ხელყოფა. მაგალითად, ქურდობისას.

მართალია, აუცილებელი მოგერიების შესაძლებელია საფრთხეში მყოფ სამართლებრივ სიკეთეს უფრო მეტი ღირებულების მქონე სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, თუმცა კანონმდებელი სამართლებრივ სიკეთეთა თანაფარდობას ზღვარდაუდებლად მაინც არ ტოვებს. აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება მხოლოდ მაშინ გვაქვს, თუ სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად განხორციელებული ქმედება არაუბრალოდ არ შეესაბამება ხელყოფის ხასიათსა და საშიშროებას, არამედ ასეთი შეუსაბამობა უნდა იყოს აშკარა ხასიათის. ეს კი უნდა დადგინდეს კონკრეტული შემთხვევის ყოველი დეტალის გათვალისწინებით. კერძოდ, ყურადღება უნდა მიექცეს ხელმოწერისა და მომგერიებლის ასაკს, ფიზიკურ სიძლიერეს, სქესს, მათ რაოდენობას და ა.შ. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ასევე მომგერიებლის პროფესიას. მაგალითად, პოლიციელს თავის სამსახურებრივი მგომარეობიდან გამომდინარე ევალება შედარებით მეტი რისკი გაწიოს სხვა მოქალაქესთან შედარებით.

მართებულადაა მითითებული სისხლისსამართლებრივი ლიტერატურაში, რომ მომგერიებელმა ყველაზე რბილი (დანდობადი) თავდაცვის საშუალება უნდა იამოქმედოს, ე.ი. კონკრეტულმა პიროვნებამ სხვადასხვა საშუალებებიდან სწორედ ის უნდა ამოარჩიოს, რომელსაც იგივე ევკატის მიღწევა შეუძლია შედარებით ნაკლები ზიანის თანხლებით. იმ საკითხის გადასაწყვეტად, თუ რომელი საშუალება რამდენად ევკატურია (ქმედითია) ინტერესთა შეღავათის მყისვე დახრულები და საშიშროების საბოლოო განეიტრადების უზრუნველყოფისათვის, ხელყოფის ინტენსიუობა, მისი განმახორციელებელი პიროვნების საშიში ხასიათი და ხელმისაწვდომი თავდაცვის საშუალებები უნდა გამოვიკვლიოთ. თუ ცალკეული თავდაცვითი ღონისძიებები არასაიმედოა, მაშინ განსაცდელში ჩაყარნილი პიროვნება ყალბებული არაა მხოლოდ ეს არაეფექტური დაცვითი საშუალება გამოიყენოს და თავისი სამართლებრივი სიკეთების მნიშვნელოვანი დაზიანების რისკს შეუირიგდეს.¹

¹ Wessels/Beulke, *დასახ. ნაშრ. აბ.* 336.

§ 2. დამნაშავეის შეპყრობა

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება საუბარი, როდესაც მისი მართლზომიერების ყველა პირობაა დაცული გარდა ამ უკანასკნელისა, აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებისას (ინტენსიური ექსცესი) მომგერიებელი სცდება სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნის მიღწევის საშუალებაში, რომელიც „შეკარად“ და არა უმნიშვნელოდ შეუსაბამოა მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის ხასიათთან და საშიშროებასთან. ყოველ კონკრეტულ ვითარებაში უნდა გადაწყდეს თუ შეეძლო თუ არა მომგერიებელს ემოქმედა აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში. ამიტომ სრულიად შესაძლებელია აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენებით უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, ვიდრე გადარჩენილია. მართლზომიერად ჩაითვლება ქმედება თუ, მაგალითად, 1) ა. ყაჩაღური თავდასხმისას ბ-ს მოკლავს; 2) ა-მ გაუპატიურებისაგან თავდაცვის მიზნით მოკლა მასზე გაცილებით ფიზიკურად ძლიერი დამნაშავე.

ვინაიდან აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება მომგერიებლის შეცდომის შედეგია და შეცდომის ბუნებიდან გამომდინარე პირმა არ შეიძლება იცოდეს იმის შესახებ, რომ იგი შეცდომით მოქმედებს, ამიტომ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება პირდაპირი განზრახვით შეუძლებელია, როდესაც პირს გაცნობიერებული აქვს და სურს, რომ აცილებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს.¹ ეს კი, კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა. კერძოდ, ცნობილია, რომ დამნაშაულის მოშვება და მცდელობა, ასევე თანამონაწილეობა დანაშაულში მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით შეიძლება. მაშასადამე, იუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებისას მომზადება და მცდელობა, აგრეთვე თანამონაწილეობა გამორიცხულია.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება არა გვაქვს ასევე „მოწვევებითი“ თავდასხმისას და „არადროული მოგერიებისას“ (ექსტენსიური ექსცესი), ვინაიდან თვით აუცილებელი მოგერიების ვითარება არ არსებობს.

¹ ამგვარი აზრი გამოთქმულია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც. იხ: თ. შაველიძე, ლ. სურგულაძე, საზოგადოებრივი სამართლის გამოშორებული გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, თბ., 1988, გვ. 147.

მართლმსაჯულების ინტერესებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის ერთ-ერთ ეფექტურ საშუალებას სისხლის სამართლის კანონმდებლობით მოქალაქეთათვის დამნაშავეის შეპყრობის უფლების აღიარება წარმოადგენს, რაც, უფრო კონკრეტულად, გულისხმობს იმას, რომ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი აღნიშნული გარემოება: ემსახურება სასჯელის გარდაუვალობის პრინციპს; მართლმსაჯულების ინტერესებისათვის მოქმედ მოქალაქეებს იცავს დამნაშავეთა შეპყრობისას მიყენებული ზიანისათვის დაუხაზუთებელი პასუხისმგებლობისაგან; დაბოლოს, ზოგჯერ ამ უფლების გამოყენება სისხლის სამართლის კანონის დამრღვევებს იცავს ხალხის თვითგაცნობიერებისაგან.

სისხლის სამართლის კოდექსის 29-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ხელისუფლების ორგანოში წარსადგენად შეიპყრობს დამნაშავეს საამისოდ აუცილებელი ზომის გადაუცილებლად.“

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ კანონი სიტყვას „დამნაშავეს“ პირობითად სმარობს, რადგან მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივაა გამამატიყუნებელი განაჩენით ადამიანი დამნაშავედ სცნოს, აქ იგულისხმება ისეთი პირის შეპყრობა, რომელმაც დაარღვია სისხლის სამართლის ნორმის მოთხოვნა.

დამნაშავეის შეპყრობის მართლზომიერების ობიექტურ პირობებად უნდა მივიჩნიოთ:

პირველი, შესაპყრობ პირს ჩადენილი უნდა აქონდეს სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯადი ქმედება, თუ ისეთი სისხლისსამართლებრივი უმართლობა იყო განხორციელებული, რომ შესაძლებელია სსკ-ის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის გამოყენება, ან თუ შეპყრობილ პირს ამინსტია შეეყარდა, ან შეწყალებულია, ანდა გახსულია მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა, ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში ადამიანის შეპყრობა ისევე უნდა გადაწყდეს როგორც „მოწვევებითი დამნაშავეის“ შეპყრობა და ფაქტობრივი შეცდომის გამო პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა გადაწყდეს ბრალთან მომართებით. ამასთან, ხაზი უნდა გაესხას იმ გარემოებას, რომ ასეთ შემთხვევაშიც ყურადღება უნდა მიექცეს შემპყრობის მოქმედების მიზანს, რადგან თუ მისი მიზანი არ იყო შეპყრობილი პირის ხელისუ-

ფლების ორგანოში წარდგენა, მაშინ არც უნდა დაიხურო მისი ბრალის შემსუბუქების ან გამოთავისუფლების საკითხი.

მეორე, გადაცილებული არ უნდა იყოს დამნაშავეს შესაპყრობად აუცილებელი ზომა. სსკ-ის 29-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, „დამნაშავეს შეპყრობისათვის აუცილებელი ზომის გადაცილება ნიშნავს ამ ზომის აშკარა შეუსაბამობას შესაპყრობი პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმესთან და შეპყრობის გარემოებებთან.“ დამნაშავეს შესაპყრობად განხორციელებული ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩათვლება აუცილებელი ზომის გადაცილებად თუ იგი აშკარად შეუსაბამო იყო დანაშაულის სიმძიმესა და შეპყრობის გარემოებებთან. მაშასადამე, ამ დროს დანაშაულის სიმძიმესთან ერთად გათვალისწინებული უნდა იყოს დანაშაულის განხორციელების დრო, ადგილი, რაოდენობა, მათი იარაღი, დამნაშავეს პიროვნება, ფიზიკური მონაცემები და ა.შ.

დამნაშავეს შეპყრობის სუბიექტური პირობაა (მთლიანობაში მესამე პირობა) ის, რომ დამნაშავეს შეპყრობისას შემპყრობს უნდა ჰქონდეს დამნაშავეს ხელისუფლების ორგანოში წარდგენის მიზანი (სურვილი).

ცნობილია, რომ არაპირდაპირი განზრახვით ან გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაული შედეგის დადგომამდე დანაშაულად არ ითვლება, ამიტომ დამნაშავეს შეპყრობის უფლება, ასეთ შემთხვევებში, დანაშაულებრივი შედეგის დადგომამდე არ წარმოიშობა. თუკი დანაშაული პირდაპირი განზრახვით ხორციელდება, როდესაც მომზადება და მცდელობა შესაძლებელია, მაშინ დამნაშავეს შეპყრობის უფლება წარმოიშობა თუკი სისხლის სამართლის კანონის დამრღვევმა დაბასრულა დანაშაულებრივი საქმიანობა და არაა აუცილებელი შესაძლებელია დანაშაულის როგორც დამთავრების შემდეგ, ისე დანაშაულის დამთავრებული მცდელობის შემდეგ. მაგალითად, თუ ა-მ ტყვია ააცილა ბ-ს, მოქალაქეებს წარმოიშობათ დამნაშავეს შეპყრობის უფლება.

განსხვავებულად წყდება საკითხი დეხად დანაშაულთან მიმართებით, რომელიც იურიდიულად უფრო ადრე ითვლება დამთავრებულად, ვიდრე ფაქტობრივად. ამგვარი დანაშაულის განხორციელებისას დამნაშავეს შეპყრობის უფლება დანაშაულის ფაქტობრივი დამთავრების შემდეგ წარმოიშობა, რადგან მანამდე დამნაშავეს მიმართ განხორციელებული მართლზომიერი ქმედება აუცილებელ მოგერიებად უნდა მივიჩნიოთ. მაგალითად, ადამიანის მძევლად ხელში ჩაგდებას, ყოფრე მძევალთა ბოროტმოქმედთა ხელშია, მანამდე მძევალთა გასათავისუფლებლად დამნაშავეთა მიმართ განხორციელებული მართლზო-

მიერი ქმედება აუცილებელ მოგერიებად უნდა მივიჩნიოთ, მაგრამ თუ ასეთ ქმედების შემდეგ მძევლებს საფრთხე აღარ ემუქრებათ, მაშინ დამნაშავეს შეპყრობის უფლება წარმოიშობა.

აუცილებელი მოგერიებისა და დამნაშავეს შეპყრობის უფლების ურთიერთმიჯნაზე წარმოშობა შესაძლებელია არამარტო დენადი ბუნების შქონე დანაშაულების განხორციელებისას. მაგალითად, მძარცველის მოგერიების შემდეგ, მოგერიებელმა უნდა იმოქმედოს დამნაშავეს შეპყრობისათვის დადგენილი მართლზომიერების პირობების დაცვით.

§ 3. უკიდურესი აუცილებლობა

იურიდიულ ლიტერატურაში ყოველთვის დიდი ყურადღება ეთმობოდა უკიდურეს აუცილებლობას, რომელიც აუცილებელი მოგერიების მსგავსად სხვადასხვა სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის და მისი გადამარჩენის გაუმართლებელი დასჯის თავიდან აცილების ერთ-ერთი საუკეთესო გარანტიაა.

სისხლის სამართლის თეორიაში უკიდურესი აუცილებლობის ორი ჯგუფი გამოიყოფა: პირველი, მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი უკიდურესი აუცილებლობა, რომლის ორი სახეა ცნობილი. ვსენია: ა) თავდასხმითი (აგრესიული) უკიდურესი აუცილებლობა და ბ) თავდაცვითი (დეფენსიური) უკიდურესი აუცილებლობა.

მეორე, ბრალის გამოშრიცხველი უკიდურესი აუცილებლობა, რომელიც ბრალის გამოშრიცხველ გარემოებებთან ერთად უნდა იქნეს განხილული.

მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველი გარემოებების ორ სახედ დაყოფას გარკვეული სამართლებრივი შედეგები აქვს. მართებულადია მითითებული უახლოეს სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში, რომ თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობა თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობისაგან განსხვავებით წარმოშობს სამოქალაქო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.¹ ამასთან, „თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობისას, როდესაც დაცვითი მოქმედება მიმართულია საფრთხის წყაროსკენ ხარისხობრივად და რაოდენობრივად, უფრო ფართო (თავისუფალი) ღონისძიებებია დაშვებული (ხაჭიროების შემთხვევაში საფრთხის წარმოშქმელის ჯანმრთელობის დაზიანებაც).

¹ ტურავი მ. დიასხ. ნაშ., 2006, გვ. 100.

ვიდრე ნეიტრალური მესამე პირის ხელშეწყობით აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის დროს.¹¹

მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლი უკიდურესი აუცილებლობის დეფინიციას იძლევა, რომლის თანახმადაც „მართლმართლად არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, ესე იგი ვინც სხვას დააზიანებს იმ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, რომელიც ემუქრებოდა თვით დამზიანებლის ან სხვის სამართლებრივ სიკეთეს, თუ ამ საფრთხის თავიდან აცილება არ შეუძლებოდა სხვა საშუალებებით და თუ დაზიანებული სიკეთე ნაქმედებში შენელოვანი იყო, ვიდრე გადარჩენილი სიკეთე.“

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ უკიდურეს აუცილებლობაში მართლზომიერების ობიექტური პირობებია:

პირველი, სისხლის სამართლით დაცულ სიკეთეს საფრთხე უნდა შეექმნას რეალურად, ე.ი. საფრთხე ობიექტურად უნდა არსებობდეს, თუკი აუცილებელი მოგერიებისა და დამნაშავეს შეპყრობისას სამართლით დაცულ სიკეთეს საფრთხე შეიძლება შეექმნას მხოლოდ მართლწინააღმდეგო ქმედებით, უკიდურესი აუცილებლობისას საფრთხის წყაროდ ასევე შეიძლება მოგვევლინოს ბუნება, ცხოველი, სხვადასხვა დაავადებანი და ა.შ. ამასთან, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ შესაძლებელია საფრთხე აღამიანის მართლზომიერმა ქმედებამაც წარმოშვას, მაგალითად, დედა საჭმელს აჭმევდა შვილს, რომელსაც ყელზე დაიდგა ლუკმა. თუ ბავშვის გადარჩენის სხვა მართლზომიერი საშუალება არ არის და დედა ან სხვა პირი მალაზიის ვიტრინას ჩამატყრევს, რომელშიც სასმელი წვალია გასაყიდად მოთავსებული და თუ ამ წულის დაღუპვით ბავშვს გადაარჩენს, მაშინ დედის მოქმედება მართლზომიერია.

მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა არ წარმოიშობა მაშინ, როდესაც უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის პროვოცირებას აქვს ადგილი. ვფიქრობ ასეთ შემთხვევებს პირობითად შეიძლება ვუწოდოთ „დახჯადი უკიდურესი აუცილებლობა“, რადგან ასეთ ვითარებაში, ერთის მხრივ, პროვოცატორს შეუძლებელია აკრძალვის მისი პროვოცაციული ქმედების შედეგად საფრთხეში ჩაეყვანული სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენა და, მეორეს მხრივ, ეს პირი უნდა დაიხაჯოს პროვოცაციული საქმიანობისათვის, წარმოვიდგინოთ შემდეგი სიტუაცია: ო-ს სურდა ბ-ს ძვირადღირებული ქერქის დაზიანება. ამ განზრახვის სისრულეში მოხაყვანიდა ო-მ საკუ-

თარი შეილის აკვანს ცეცხლი წაუკიდა. რათა შეზღუდოთ დადებული ქერქით ცეცხლი ჩაეკრო.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა იქნება თუ პირი საკუთარი განზრახვი ან გაუფრთხილებელი დანაშაულებრივი ქმედებით დაზიანებს სამართლებრივ სიკეთეს მაგალითად, თუ ა. განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჯანმრთელობას დაუზიანებს ბ-ს და შემდეგ დაზარალებულის დასმარების სურვილი გაუჩნდება, მას სრული უფლება აქვს გამოიყენოს შესაკუთრის ნების საწინააღმდეგოდ მისი ავტომანქანა, რაღა თქმა უნდა, უკიდურესი აუცილებლობის უფლება წარმოეშობა პირს თუ იგი გაუფრთხილებელი ქმედებით საფრთხეს შეუქმნის საკუთარ ან სხვის სამართლებრივ სიკეთეს, ამის ნათელ მაგალითად გამოდგება ცნობილი მოკლემეტრეაიანი ქართული ფილმი „ქაფერი“. სადაც სიუჟეტი ისე განითარდება ქვეყრის შემკეთების დაუდევარი მოქმედებით, რომ მისი თავისუფლების უზრუნველყოფა შეუძლებელია ქვეყრის დაუზიანებლად.

მეორე, საფრთხე უნდა იყოს ამწუთიერი, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ არა საფრთხის აღმკვეთი მოქმედების დროული განხორციელება, სამართლებრივი სიკეთე გარდაუდებლად დაზიანდება. მართებულადია მითითებული იურიდიულ ლიტერატურაში, რომ „ამწუთიერი (dringende) საფრთხე არ არის ისეთივე, როგორც ამწუთიერი თავდასხმა აუცილებელი მოგერიებისას, ამწუთიერი საფრთხის გარდა, უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევებში მხედველობაში მიიღება განგრძობადი საფრთხე (Dauergefahr), რომელიც სასამართლო პრაქტიკაში გაციტარა სამართალ უკიდურესი აუცილებლობისათვის ამ შემთხვევაში საფრთხე არ შეიძლება სხვაგვარად იყოს აცილებული (Anders nicht abwendbar). იაკობის აზრით, უკიდურესი აუცილებლობისას საფრთხის წყაროს ნაკლები მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე თავდასხმის ამწუთიერობას აუცილებელი მოგერიებისას.¹² მაშასადამე, ე. ფუტკარაძე გერმანიის სასამართლო პრაქტიკის წინააღმდეგ იმ ავტორთა აზრს იტარებს, ვინც განგრძობადი საფრთხის თავიდან ასაცილებლად განხორციელებულ დაცვით მოქმედებას მართლზომიერ თავდაცვით უკიდურეს აუცილებლობად მიიჩნევენ.

თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობით ქმედების მართლზომიერად მიჩნევისათვის „სამომავლო თავდასხმის კლასიკურ მაგალითად გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში მოსყავთ თ. ლენკერის მიერ აღწერილი შემდეგი შემთხვევა: „სამიკიტნოს მეპატრონე ისმენს, თუ

¹¹ უნდა გავიხსენოთ, რომ უკიდურესი აუცილებლობა ქართულ და გერმანულ სისხლის სამართალში, (დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო სარისხის მოხაზუბლად), თბ., 2003, გვ. 45-46.

¹² Wessels Beulke, Strafrecht, 49. Abs. 1, 313.

როგორ შეთანხმდნენ მისი ხტუმრები, რომ მას თავს დაესხან პი-
ლიციის პატრულირების შემდეგ. ვინაიდან, სამიკიტნოს მუპატრონეს
სხვაგვარადარ შეუძლია ამ თავდასხმის თავიდან (ჯერ კიდევ არა
ამწუთიერის) აცილება, ამიტომ მათ ლეინში უყრის საძინებელ სა-
შუალებას. ამის შედეგია გარკვეული დროით სტუმრების უმტკივნეუ-
ლოდ გონების დაკარგვა, რითაც მოსალოდნელი თავდასხმა აღიკვეთა
მცდელობის სტადიაზე და რაც შესაბამისად ამწუთიერი არ იყო. ეს
არის შემთხვევა, როდესაც სამართლებრივი სიკეთის დაცვა მზადდება
ნაადრევად, რადგან მისი ხელყოფა მომავალში გარდაუქადია.¹⁴

ამასთან, თუ განგრძობადი საფრთხე ყოველთვის ეერ გამორიცხ-
ავს მართლწინააღმდეგობას, მაშინ შესაძლებელია ვილიამარაკოთ ბრა-
დის არ არსებობზე. მაგალითად, დაძველებული სახლის დანგრევა,
რომელიც შეიძლება წაიქცეს ყოველწამს ან თვეების შემდეგ, მეორე
მაგალითი, რომელიც გერმანულ სისხლის სამართალში ოჯახის მწე-
ლებლის (ტირანის) სახელითაა შესული. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც
ზიანი აღდება ოჯახის იმ წევრს, ვინც შეიძლება განახორციელოს
იძულება.

მესამე, არ უნდა არსებობდეს ისეთი საშუალება, რომლის გამოყ-
ენებით შესაძლებელი იქნება საფრთხეში მყოფი სამართლებრივი სიკ-
ეთის გადარჩენა სხვა სამართლებრივი სიკეთის ხარჯზე. ამასზე თვით
ამ უფლების დასახელება მიაჩნდება: ჯერ ერთი, რომ ქმედება უნდა
იყოს აუცილებელი შექმნილ ვითარებაში და მეორე, ასეთი აუცილე-
ბული ქმედება უნდა იყოს სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის უკი-
დურესი საშუალება. მაგალითად, არ იქნება გამართლებული ცეცხლის
ჩაქრობა ძვირადღირებული ქურქის გამოყენებით, თუკი იგივე შედეგის
მიღწევა შესაძლებელი იყო იქვე არსებული ონკანით.

მეოთხე, თავდასხმითი უკიდურესი აუცილებლობისას ზიანი უნდა
ზიადგეს მესამე პირს ანუ ისეთ სამართლებრივ სიკეთეს, რომლი-
დანაც საფრთხე არ წარმოშობილა. მაგალითად, ა-მ მისკენ საკბუნად
წამოსული ძაღლი მოიგერია იქვე მდგარი მოქალაქის ქოლგით, ასეთ
შემთხვევაში ქოლგის მფლობელს შეუძლია მოითხოვოს ქოლგის და-
ზიანებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება სამოქალაქო სამართლის
კანონმდებლობის შესაბამისად.

რაც შეეხება თავდაცვით უკიდურეს აუცილებლობას, აქ ზიანი
იღდება სწორედ საფრთხის წყაროს. მაგალითად, დადმართზე მდგარი

მანქანა დაგორდა, ხოლო ერთ-ერთმა პირმა მანქანას საკუთარი მანქა-
ნი დააჯახა, რომ იქვე სათამაშოდ გამოსული ბავშვები გადაეგრიან.

იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სსკ-
ის 30-ე მუხელში „სხვის დაზიანებასთან“ ერთად ალტერნატიულად
მოთხოვნილი უნდა იყოს „საფრთხის წყაროს“ დაზიანებაზეც, რადგან
აღნიშნულმა ნორმამ თავდაცვითი უკიდურესი აუცილებლობაც მოიც-
ვას! ეს მოსაზრება მიუღებელია. სიტყვა სხვაში მოიაზრება საფრთხის
წყაროდ, ვინაიდან საფრთხის წყაროდ უკიდურესი აუცილებლობის
მდგომარეობაში მომქმედისათვის სხვაა.

მართლსაზომი უკიდურესი აუცილებლობისას ზიანი შეიძლება
ზიადგეს არამართო მესამე პირს ანუ ისეთ სამართლებრივ სიკეთეს,
რომლიდანაც საფრთხე არ წარმოშობილა. ან საფრთხის წყაროს, არ-
ამედ თვით იმ პირსაც, ვისაც საფრთხე დაემუქრა. მაგალითად, ა-მ
დაინახა, რომ მეზობლის სახლს მდინარე წაიდებდა. მან მეზობლის
სახლიდან ხოჯახო ნივთები გარეთ გადმოყარა წყიმაში. მიუხედავად
იმისა, რომ ნივთები მცირედ დაზიანდა, ეს ნივთები სრულ განადგურე-
ბას გადაარჩა.

მეხუთე, გადარჩენილი სიკეთე უფრო მნიშვნელოვანი უნდა იყოს
ვიდრე დაზიანებული. თუკი შექმნილ სიტუაციაში შეუძლებელი
იყო სამართლით დაცულ სიკეთეთა შეფასება, ეი თუ უფრო მნიშ-
ვნელოვანი ან თანაბარი სამართლებრივი სიკეთე დაზიანდა, მაშინ
პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა
გადაწედეს საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის ყარგლეში.

კანონმდებლის ამგვარი მოთხოვნა არ უნდა გაიგოს სიტყვა-სი-
ტყვით, რადგან არის გამოჩენილი შემთხვევები, როდესაც სამართლ-
ბრივ სიკეთეთა რანგირება უკანა პლანზე გადაიწევს. მაგალითად,
მართლსაწინააღმდეგო იქნება იმის მოქმედება, ვინც ადამიანს აიძუ-
ლებს თირქმელი ამოიჭრას ან სისხლი გადაუხსნას მომქედებს. თუმცა,
თუ პირებს ერთმანეთის ოჯახური ურთიერთობის გამო სამართლებრი-
ვი გარანტიის ფუნქცია გააჩნიათ, შეიძლება ვაიძულოთ სისხლის გა-
დასხმა.

ადამიანთა სიცოცხლე არის ის სამართლებრივი სიკეთე, რომლის
მომწესებლობაზე საუბრისას არ შეიძლება გამოვიყენოთ რაოდენობრივი
ან თვისობრივი მაჩვენებელი. მაგალითად, არ შეიძლება ერთი ადამი-
ანის სიცოცხლის ხარჯზე რამდენიმე ადამიანის სიცოცხლე ვისხნათ,
ისეა შესუცი ადამიანის ან ავადმყოფი ადამიანის სიცოცხლე უფრო

¹⁴ უუტკირაძე ე. დისახ. ნაშრ., გვ. 65
14. იქვე, გვ. 96-97.

¹⁵ უუტკირაძე ე. დისახ. ნაშრ., გვ. 135.

ნაკლებდირებული ჩაუთვალეთ ეიდრე ახალგაზრდა ან ჯანმრთელი ადამიანის სიცოცხლე.

პირთა განსახილველ წრეს თავისი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამო გარკვეულ ვითარებაში ყვადლებათა საკუთარი სამართლებრივი სიკეთის ხარჯზე გადაარჩინონ უფრო ნაკლებმნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთე. მაგალითად, ასეთი ეიდრეებულება ეკისრებათ პოლიციელებს, სამხედრო მოსამსახურეებს, მეხანძრეებს და ა.შ.

უიდაურები აუცილებლობის სუბიექტური პირობაა (ე.ი. მთლიანობაში შეექმნე პირობა) ის, რომ სამართლებრივი სიკეთის დამსიახებელი უნდა მოქმედებდეს უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის (დაცვის) მიზანით, რომლის გარეშეც ქმდება მართლზომიერად ვერ ჩაითვლება თუნდაც ობიექტურად უფრო მნიშვნელოვანი სიკეთე გადარჩეს.

§ 4. მართლზომიერი რისკი

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მართლზომიერ რისკს სახელდებით განსაზღვრავს. სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად „მართლზომიერად არ მოქმედებს ის, ვინც საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის მისაღწევად გამართლებული რისკის პირობებში დააზიანებს სამართლებრივ სიკეთეს.“

მართლზომიერ რისკის პრობლემა ადამიანის საქმიანობის თითქმის ყველა სფეროში შეიძლება წარმოიშვას სადაც კი ეს შესაძლებელია. მაგალითად, ასეთი შეიძლება იყოს სამედიცინო, სამხედრო, ტექნიკის განვითარების, სამეწარმეო საქმიანობის სფერო და სხვ. ასევე შესაძლებელია მართლზომიერი რისკის გაწევის სიტუაცია შეიქმნას ექტრემალურმა სიტუაციებმა, რომელიც არამარტო ადამიანის მართლზომიერად ქმდება შეიძლება გამოიწვიოს, არამედ სხვა მოვლენებმაც. მაგალითად, თუ ტერორისტები დახადებენ ხალხმრავალ ადგილს და გამნადმეულს არ რჩება დრო ფიქრისათვის, ორი სადენიდან თუ რომელი გადაჭრას, მაშინ მის მიერ ნებისმიერი სადენიდან ერთ-ერთის გადაჭრა ყოველთვის მართლზომიერად უნდა ჩაითვალოს.

მართლზომიერად ქმდების გამომრიცხველი აღნიშნული გარემოების მართლზომიერების სუბიექტური პირობაა:

პირველი, პირი საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის მისაღწევად უნდა მოქმედებდეს. საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზანი ფართოდ უნდა გაიგოს, რომელშიც უნდა მოვიხილოთ არამარტო

სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ინტერესები, არამედ ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთე.

მართლზომიერი რისკის მართლზომიერების დანარჩენი პირობები ობიექტური ხასიათისაა.

სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად: „რისკი გამართლებულია, თუ ეს მიზანი არ შეიძლება მიღწეულიყო რისკის გარეშე ქმდებით და თუ პირმა მიიღო ყველა ზომა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების თავიდან ახცილებლად.“ აქედან გამომდინარეობს მეორე პირობა: რისკის გარეშე არ უნდა შეიძლებოდეს საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის მიღწევა. არაა სავალდებულო რისკის გაწევა მანც და მაინც აუცილებელი და გადაუდებელი იყოს, ანუ ურომლისოდ სამართლებრივი სიკეთე დაიღუპება აუცილებლად. მაგალითად, კოსმოსის ათვისება იმიტომ კი არ დაიწყო, რომ რომელიმე სამართლებრივი სიკეთე კოსმოსური ხომალდის გაშვების გარეშე დაზიანდებოდა, არამედ კოსმოსის უკეთესად შეცნობისა და მისი ამა თუ იმ ინტერესებისათვის გამოყენების სურვილმა აიძულა მეცნიერები გარკვეული სიცოცხლისათვის საშიში რისკი გაეწიათ.

თუმცა, უფრო ხშირად გამართლებული რისკი სწორედ სამართლებრივი სიკეთის გადახარჩენად ხორციელდება. მაგალითად, თუ პიროვნება განუკურნებელი სენითაა დაავადებული და თუ იგი დროის მცირე მონაკვეთში უნდა მოკედეს, მაშინ ექიმმა შეიძლება რისკი გაწიოს და გამოიყენოს ისეთი პრეპარატი, რომლის ხარგებლიანობა ნაწილობრივ საუკვოა. თუკი ამ პრეპარატის გაცემებით ავადმყოფი უფრო ადრე დაიღუპება, ექიმი პასუხისმგებლობისაგან უნდა გათავისუფლდეს თუ მართლზომიერი რისკის სხვა პირობებიც სახეზე იქნება.

მესამე, რისკის მხოლოდ მაშინ იქნება გამართლებული, თუ რისკის გაწევა ყველა ზომა მიიღო, რათა სამართლებრივი სიკეთე არ დაზიანებულიყო ან დაზიანების საფრთხე არ შექმნიოდა. თუკი არსებობდა საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის მიღწევის ისეთი გზა, რომელიც საერთოდ გამორიცხავდა რისკის განხორციელებას, მაშინ რისკი გამართლებული ვერ იქნება. ვთქვათ, დიდი თოვლის გამო სოფლისაკენ მიმავალი ავტობუსი გზაში გაჩერდა. ავტობუსის მძღოლს ორი ალტერნატივა ჰქონდა: ან უმოკლესი გზით წახულიყო, რომელიც მოყინული იყო და მეწყერსაშიშ ზონად ითვლებოდა, ან შორი გზით გაფრქვლებინა მსვლელობა, რომელიც გაცილებით უსაფრთხო გზად ითვლებოდა. ასეთ ვითარებაში ავტობუსის მძღოლმა უკანასკნელი კარიანტი უნდა აირჩიოს.

შეოთხე. სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება, რაც შეიძლება მოქვეყნდეს რისკის განხორციელებას, რისკის გამწვევისათვის უნდა იყოს საფარაუდო და არა გარდაუვალი. წინააღმდეგ შემთხვევაში პირმა პასუხი უნდა აგოს შესაბამისი განხრახი დანაშაულისათვის.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებაანი

§ 1. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზეკანონური გარემოებების სამართლებრივი საფუძველი

მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი, სხვა ცნობილ პრინციპებთან ერთად, განამტკიცებს სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის ფარგლებში ჩამოყალიბებულ ცნობილ პრინციპებს: „Nullum crimen sine lege“ (არ არსებობს დანაშაული სასჯელის გარეშე).¹ და „Nulla poena sine lege“ (არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე).² მაშასადამე, ჩვენი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულისა და სასჯელთან მიმართებით კარგვით უფრო კრძალავს პიროვნების საზიანოდ ანადოვიის გამოყენებას. ანადოვიის გამოყენება ასევე არ დაიშვება სხვა იძულებითი ხასიათის ღონისძიებების მიმართ.

მას შემდეგ, რაც მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 32-ე და 38-ე მუხლებმა სპეციალური მითითებით შესაძლებელი გახადა ანადოვიის გამოყენება პიროვნების სახარგებლოდ, ერთობ აქტუალური გახდა თანაბარი მნიშვნელობით როგორც თვითრეული, ისე პრაქტიკული დანიშნულებიდან გამომდინარე იურისპრუდენციაში დაიწყოს მსჯელობა მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველ ზეკანონურ გარემოებებზე.³

¹ ამგვარი დასკვნის საშუალებას იძლევა სსკ-ის მე-7 მუხლის პირველი ნაწილი, მოცემული სიტყვები, რომლებიც პირდაპირ მიუთითებენ, რომ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი წინაპირობა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების არსებობაა, ხოლო კანონიერების პრინციპი სასჯელთან და სხვა იძულებითი ხასიათის ღონისძიებებთან მიმართებით გამომდინარეობს სსკ-ის მე-40, 82-ე, 91-ე და 101-ე მუხლებიდან, რომლებიც შესაბამისად სახელობა ადმინისტრაციული და სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების აღმწერად ნებისა იძლევა.

² ანადოვიის გზით გამოსაყენებელი მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებების აღსახიშნავედ ტერმინი „ზეკანონური გარემოებაანი“ პირველად ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში იშპარა შერბ ტერაქიმ იხ. ტერაქიშვილის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ., 2000, გვ. 112, 128.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ცხოვრების მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, კანონმდებელს არ შეუძლია, ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო, სრულყოფილად გასცეს პასუხი და წინასწარ განჭვრიტოს ყველა ის შემთხვევა თუ სიტუაცია, რომელიც სამართლებრივი ნორმებით მოწესრიგებას მოითხოვს. მოსამართლეს კი უფლება არა აქვს კანონმდებლობაში ხარვეზის გამო უარი განაცხადოს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე და კანონი განსასჯელის ხასიათოდ გამოიყენოს. სწორედ ამიტომაც, რომ ანადოვია სისხლის სამართალში პიროვნების სასარგებლოდ გამოიყენება.

მოუხედავად იმისა, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით ანადოვია დაიშვება და მოსამართლე რეალურად „ახალ ნორმას ქმნის“, ამ „ახალი ნორმის“ შექმნა ჩვენ ისე არ უნდა გავფიქროთ თითქმის ეს ნორმა ნორმატიულ ხასიათს იძენს. ამ „ახალ ნორმას“ იურიდიული ძალა მხოლოდ კონკრეტული შემთხვევის გადასაწყვეტად გააჩნია და მისი გამოყენება სრულიად არაა საუბრადებლო რომელიმე მსგავსი შემთხვევისთვის. მაშასადამე, სამოსამართლო სამართლის ნორმა იქმნება, იწყებს მოქმედებას და ახრულებს მოქმედებას კონკრეტული ქმედების სისხლის სამართლებრივად შეფასების ფარგლებში.

გამამართლებელი გარემოებების წყარო ზოგჯერ საკანონმდებლო სამართალია, ზოგჯერ კი ჩვეულებითი სამართალი, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მათი ამომწურავი სახით კანონის ტექსტში ასახვა აუცილებელი არაა.⁴ თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვეულება მხოლოდ მაშინ უნდა ჩაითვალოს სამართლის წყაროდ თუ საზოგადოებაში გაერკვლებული ჩვეულებითი ნორმები არ ეწინააღმდეგება პოზიტიური სამართლის ნორმებს. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმებიც შეიძლება მოგვევლინოს სამართლის წყაროდ, მათი გამოყენების არეალი აუცილებლად პოზიტიური სამართალითაა განსაზღვრული, ე.ი. ის რაც აკრძალულია პოზიტიური სამართალით არ შეიძლება გამართლდეს ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმებით.

დღესდღეობით და ინდუქციურ დასკვნებთან ერთად დასკვნის ერთ-ერთ პირობად სახედ გვევლინება ტრადუქცია, რომელსაც, თავის მხრივ, სხვადასხვა ფორმები გააჩნია, მისი ყველაზე გაერკვლებული ფორმა ანადოვია (ლათ. სიტყვიდან analogia და ნიშნავს შესაბამისობას, მსგავსებას).⁵ ანადოვია ნიშნავს საგანთა მსგავსებას მათი

⁴ Wessels/Beulke. Strafrecht. დაახლ. ნაწილი, გვ. 91, აბზ. 274.

⁵ Haimo E.A. Norma. Ученость, изд. 1996, с. 228.

რაიმე ნიშან-თვისებების მიხედვით, საგნების გარკვეულ ნიშან-თვისებათა იგივეობას.¹

ანალოგიაზე საუბრისას შეუძლებელია არ შევეხოთ სამართლის (კანონის) ახსნა-განმარტებას (ინტერპრეტაციას). სამართლის (კანონის) ინტერპრეტაციისას ჩვენ უკითხულობთ ტექსტს კანონმდებლის ნების შესაბამისად. სამართლის ან კანონის ანალოგიისას სამართალშემაჯავრებელს სამართლის ამა თუ იმ დარგში კონკრეტული შემთხვევის სამართლებრივად მოსაწესრიგებლად შემოაქვს მის მიერ შექმნილი ისეთი ნორმა, რომელიც თუმცა კანონმდებლის არ „ჩაუწერია“ და არც უგულისხმია, მაგრამ არც მის ნებას ეწინააღმდეგება.

„ანალოგია დაიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კონკრეტული საკითხი ვერ წევდება სამართლის ნორმის განმარტების გზით. სამართლის შეფარდების პროცესში უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ნორმის განმარტებას. სამართლის შემფარდებელმა ანალოგიას უნდა მიმართოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ნორმის განმარტების საფუძველზე ვერ ხერხდება საკითხის იურიდიული გადაწყვეტა.“² ამის გარდა, ანალოგიას სამართალგამომყენებელმა მხოლოდ მაშინ უნდა მიმართოს თუ კანონმდებლობაში ხარვეზი გამოწვეულია ან იმით, რომ ამა თუ იმ ნორმათა შექმნისას შეუძლებელი იყო კანონმდებელს გაეთვალისწინებინა ის შეთხვევა, რომელიც ნორმათა შექმნის შემდეგ წარმოიშვა და სამართლებრივ რეგულირებას მოითხოვს ან ხარვეზი გამოწვეულია კანონმდებლის შეცდომის გამო, რომლის მიზეზი სხვადასხვა გარემოება შეიძლება იყოს.

მაშასადამე, სამართლის (კანონის) ინტერპრეტაცია და სამართლის (და კანონის) ანალოგია იდენტური ცნებები არაა. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ისინი ზოგჯერ ერთმანეთთან შემხებლობაში არ არიან. ხწორედ სამართლის (კანონის) ინტერპრეტაციით დავასკვნით, რომ სამართლის ამა თუ იმ დარგში შესაძლებელია ანალოგიის გამოყენება. სამართლის და კანონის ანალოგია კი, თავის მხრივ, სამართლის (კანონის) ინტერპრეტაციისაკენ კი არ მიუთითებს სამართალგამომყენებელს, არამედ ანალოგია უბიძგებს მას იმოქმედოს შინაგანი რწმენით და განახორციელოს სამოსამართლო სამართალი, თუკი ეს არ შეეწინააღმდეგება შეზამისი სამართლის დარგის ამოსავალ იდეებსა და პრინციპებს.

¹ მჭედლიშვილი მ. ივანეძე ნ. დოგაკი. გამოცემლობა „მერიდიანი“. თბ., 1994, გვ. 179.

² ხუბუა გ., დიასხ. ნაშრ., გვ. 171.

მართებულად მიუთითებს თ. წერეთელი, რომ „ანალოგია, საერთოდ, დისკენის გამოტანის განსაზღვრული სახეა... თუმცა სამართლის მცენიერებაში მის თავისებური მნიშვნელობა აქვს. განსხვავებული იმ მიზნის მიხედვით, რასაც იგი ემსახურება.“ თუკი ანალოგია გამოყენებულია, როგორც კანონის შინაგანი აზრის გამორკვევის საშუალება, მაშინ ანალოგია ლოგიკური ახსნა-განმარტების ერთ-ერთი სახეა და ახსნა-განმარტების წესების შესახებ მოძღვრების კვლევის საგანს წარმოადგენს.¹

„ანალოგია როგორც სამართალში არსებული ხარვეზის შევსების საშუალება, გულისხმობს იმას, რომ ორივე ურთიერთობათა არსებითი თვისებები ერთმანეთის მსგავსია, ხოლო ზოგიერთი არაარსებითი ნიშანი ერთმანეთისგან განსხვავდება. თანაც ერთ-ერთი ამ ურთიერთობათაგანი კანონით მოწვეტიებული არ არის და საჭიროა მისთვის შესაფერისი ნორმის გამოყენება.“²

თუმცა, ეს უკანასკნელი ისე არ უნდა გაეგოთ, თითქოს ანალოგიის გზით გამოძებნილი ნორმის გამოყენება ავტომატურად ნიშნავს ამ ნორმის შემოტანას და ამ ნორმით მოწვეტიებული ურთიერთობის მსგავსი სხვა ურთიერთობის დარეგულირების კვალზე იგივე ნორმით სავალდებულოობის აღიარებას.

§ 2. დაზარალებულის თანხმობა

თვით სახელწოდება „დაზარალებულის თანხმობა“ საკმარის პირობითია, რადგან მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველი აღნიშნული გარემოების არსი სწორედ ისაა, რომ ადამიანი თანახმაა გარკვეული სამართლებრივი სიკეთე დაზიანდეს სწორედ მისი ნებართვის საფუძველზე. მაშასადამე, თუკი პიროვნება თანახმაა მის განკარგულებაში მყოფი სამართლებრივი სიკეთე დაზიანდეს, მაშინ მისი დაზარალებულობა მიჩნევა ლოგიკურად შეუძლებელია.

ჩვენს ქვეყანაში ადამიანს უფლება აქვს თავისი შეხედულებისამებრ გადაწყვიტოს საკუთარი ჯანმრთელობის, სქესობრივი თავისუფლების, საკუთრების, პოლიტიკური, სოციალური, სამართლებრივი და სხვა უფლებების ბედი და განახორციელოს კანონით მინიჭებული სხვა უფლებები.

¹ ის წერეთელი თ. ანალოგია ხატვითი ხისხლის სამართალში. სტილინის სახელობის იურიდიული სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 61, 1956, გვ. 4.

² იქვე. გვ. 5.

დაზარალებულის თანხმობასთან დაკავშირებით წინააღმდეგობრივია თ. შავგულიძის შეხედულება იგი აღნიშნავს, რომ დაზარალებულის თანხმობა არ უნდა მიეკუთვნოს საზოგადოებრივი საშიშროების (მართლწინააღმდეგობის, საზგასმა ჩემია - ი.დ.) გამომრიცხველ გარემოებებს. ეს გარემოება მხოლოდ მაშინ გამორიცხავს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როდესაც თანხმობა მოქალაქის თავისუფალ განკარგულებაში მყოფ სიკეთეს ეხება ამ მოსაზრებას იმით ასაბუთებს, რომ ამ დროს „პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საფუძველს ხშირად (ხაზგასმა ჩემია - ი.დ.) ის კი არ წარმოადგენს, რომ მოქმედება საზიანო არ არის, არამედ ის, რომ დაზარალებულის თანხმობით თავისთავად გამორიცხულია თვითონ შესაძლებლობა ამ დანაშაულის შემადგენლობის არსებობისა“¹.

როგორც უხედავთ, თვით თ. შავგულიძე ვერ უარყოფს იმ აზრს, რომ ზოგჯერ დაზარალებულის თანხმობისას შესაძლებელია ფორმალურად მოცემული იყოს დანაშაულის შემადგენლობა, მაგრამ ეს ქმედება არ იყოს მართლწინააღმდეგო (საზოგადოებრივად საშიში). ეს იქიდან ჩანს, რომ იგი მოუთხოვს იმაზე, რომ ხშირად მოქმედება საზიანო არისო. მაშასადამე, რადგან ხშირად საზიანო არ არის, სიტუაცია ხშირად იმაზე მოუთხოვს, რომ ზოგჯერ დაზარალებულის თანხმობისას განხორციელებული ქმედება საზიანოა, რაც იმას ნიშნავს, რომ პიროვნება ახორციელებს დანაშაულის შემადგენლობას, მაგრამ მისი მოქმედება გამორიცხავს ქმედების მართლწინააღმდეგობას.

წარმოდგენილ ნაშრომში უარყოფილია არა ის ფაქტი, რომ დაზარალებულის თანხმობამ შეიძლება გამორიცხოს დანაშაულის შემადგენლობა (ქმედების შემადგენლობა) ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობის ბუნებიდან გამომდინარე, მაგრამ ჩვენ ქვემოთ დაინახავთ, რომ არც იმის გადაჭრით მტკიცება შეიძლება თითქმის დაზარალებულის თანხმობა არ შეიძლება იყოს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოება.

დაზარალებულის თანხმობა მიზანშეწონილია დავეყთ ორ უმუხვად დაზარალებულის თანხმობა, რომელიც გამოიცხადებს ქმედების შემადგენლობას და დაზარალებულის თანხმობა, რომელიც გამორიცხავს ქმედების მართლწინააღმდეგობას.

ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველ დაზარალებულის თანხმობას მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც განხორციელებულ ქმედებასა და სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედების შემად-

¹ ის შავგულიძე თ. სურგულიძე ლ. საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. გამომც. „მეცნიერება“, თბ., 1988, გვ. 27.

გენლობას შორის არ არის სრული იდენტურობა, რაც შეიძლება განპირობებული იყოს ქმედების შემადგენლობის რომელიმე ნიშნის არა-არსებობით (მაგალითად, დანაშაულის ჩადენის ხერხი, საშუალება და ა.შ.). მართებულია მოუთხოვს ა. ჯალინსკი, რომ თუ ქალი თანახმაა სქესობრივ კავშირზე ან ნიუთის შესაკუთრის თანხმობით ხდება ნიუთის გამოტანა ბინიდან, რა თქმა უნდა, შესაბამისად არც გაუპატიურების შემადგენლობა და არც ქურდობის ან ძარცვის შემადგენლობა გვაქვს¹ ასეთ შემთხვევებში ქმედების შემადგენლობის არარსებობას დაზარალებულის ნების შესაბამისი ქმედების არსებობა განსაზღვრავს².

ცხოვრებაში ზოგჯერ წარმოიშობა სიტუაციები, როდესაც ადამიანს ამა თუ იმ სამართლებრივი სიკეთეების დაზიანებაში სხვა პირები უწევენ დახმარებას. ასეთ ვითარებაში უსამართლო იქნება თუ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება დანაშაულად ჩაითვლება.

გარკვეულ შემთხვევებში დაზარალებულის თანხმობით ქმედების შემადგენლობა კი ხორციელდება, მაგრამ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების ქმედება მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის არარსებობით უნდა გამართლდეს. მაგალითად, ჯანმრთელობის დაზიანება, თუნდაც დაზარალებულის თანხმობით, ვერასოდეს გამორიცხავს ქმედების შემადგენლობას, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობის იმანენტურ თვისებად გვევლინება ძალადობა.

დაზარალებულის თანხმობამ, რომ ქმედების მართლწინააღმდეგობა გამომრიცხოს აუცილებელია შემდეგი პირობების არსებობა:

პირველი, დაზარალებულის თანხმობა მიმართული უნდა იყოს მხოლოდ, ასე ვთქვათ, მის „განკარგულებაში“ მყოფი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისაკენ. მაგალითად, მუშებმა შესაკუთრის მითითებით სახლი დაანგრეს, ან ექიმებმა პირს თირკმელი ამოაჭრეს, ანდა პირმა საკუთარი ცხვირისათვის სასაურეკლო ფორმის მისაცემად ოპერაცია გაიკეთა. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ დაზარალებულის თანხმობაზე საუბრისას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეოდეს სისხლის სამართლებრივი დაცვის ობიექტს ანუ უნდა განისაზღვროს დანაშაულებრივი ხელყოფა მიმართულია კერძო თუ საჯარო ინტერე-

¹ Жалинский А.Э. Современное Понимание уголовного права. Изд. «Просвещение», М. 2004, с.207.

² არასწორია კანონმდებლის პოზიცია, როდესაც იგი ქურდობის, ძარცვის და სხვა მოსნით დაფუძნებულ ქმედების შემადგენლობებში მხოლოდ მიზანზე კი არ მოუთხოვს, არამედ ხაზს უსვამს მის მართლწინააღმდეგობას. მართლწინააღმდეგობა დანაშაულის მეორე ელემენტია და სისტემატიკურად შეუძლებელია იგი ქმედების შემადგენლობაში იყოს მოხსენიებული. სწორედ ამიტომაც, რომ შესაკუთრის (დაზარალებულის) თანხმობით რაიმე ნიუთის წაღება ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხავს და არა მართლწინააღმდეგობის.

სის წინააღმდეგ, კერძო ინტერესის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების შემთხვევაში (ცალკეული გამოწვევების გარდა), რა თქმა უნდა, სხვა პირობებთან ერთად, საკმარისია კონკრეტული ინდივიდის თანხმობა. მაგალითად, ნიუთის განადგურება შესაძლოა თანხმობით და ა.შ.

თუ პირი ეინმეს შეცდომაში შეიყვანს და ისეთ სამართლებრივ სიკეთეს დააზიანებინებს, რომლის ბედის განსაზღვრა მას არ შეუძლია, მაშინ შეცდომაში შეყვანილი პირი „ბრმა იარაღად“ მოგვევლინება, ხოლო შეცდომაში შემყვანი პასუხს აგებს შეაბამისი დანაშაულისათვის როგორც შუაღობითი ამსრულებელი. აქედან გამომდინარე, მსგავს სიტუაციებში არც დაზარალებულის თანხმობაზე შეიძლება საუბარი.

კერძო ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე საუბრისას ნ. ტაგანცევი მართებულად მიუთითებს, რომ „ამგვარი ინტერესის დაზიანებისას მთავარია ზუსტად დადგინდეს, ეკუთვნის თუ არა დამთმობს დათმობილ სიკეთეს უფლება და რა მოცულობით: შესაძლოა თორის თანხმობით შეიძლება სახლი დაინგრეს საძირკვლამდე, მაგრამ არ შეიძლება დაიწვას, თუკი ამ სახლის გარშემო სხვა ნაგებობებიც არსებობს.“¹

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ დაზარალებულის თანხმობით კერძო ან საჯარო ინტერესის ხელყოფა მხოლოდ იმ ფარგლებში შეიძლება, რა ზომამდეც დაზარალებულის თანხმობა სამართლებრივად დაშვებულია ანუ დაზარალებულის თანხმობით არ უნდა მოხდეს სხვის უფლებებში შეტრა.

საჯარო ინტერესის წინააღმდეგ მიმართული ქმედება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება მართლზომიერად, თუ სახელმწიფო, როგორც საზოგადოების საერთო ინტერესების გამომხატველი, თანხმობას განაცხადებს ამგვარი ინტერესის ხელყოფაზე. მაგალითად, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 397-ე მუხლით დასჯადია სამხედრო ქონების განზრახ დაზიანება ან განადგურება. აღნიშნული ქმედების შემადგენლობის განსორციელება მართლზომიერად ჩაითვლება, თუ სახელმწიფოს შესაბამისი ორგანოების კანონიერი გადაწყვეტილების საფუძველზე მოხდება სამხედრო ქონების განადგურება.

ცნობილია, რომ არსებობს ისეთი დანაშაულებიც, რომლებიც ერთდროულად ხელყოფს კერძო და საჯარო ინტერესებს. მაგალითად, მოწმის მიერ ცრუ ჩვენების მიცემისას (სსკ-ის 370-ე მუხლი) ძირითად

სამართლებრივ სიკეთედ გვევლინება მართლმსაჯულების ინტერესი, ხოლო დამატებითი ობიექტად – ადამიანის პატივი და ღირსება, მისი კანონიერი ინტერესები.² ყოველი, ბ-მ ა-ს წაქეზებით განაცხადა პროკურორატურაში თითქოს ა-მ დანაშაული ჩადინა. მიუხედავად იმისა, რომ ა-ს ინტერესები არ დარღვეულა, დაზარალებულის თანხმობა ვერ გაამართლებს მათ მოქმედებას და ორივე პასუხს ცრუ დასმენისათვის, რადგან საჯარო ინტერესს, ამ შემთხვევაში მართლმსაჯულების ინტერესის განკარგვის უფლება კერძო პირს არ შეუძლია.

განსხვავებული მიდგომა არსებობს სიცოცხლის მიმართ. კერძოდ, როგორც წესი, ადამიანის ყოველთვის დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მკვლელობისათვის დაზარალებულის მიერ მოკვლაზე ნამდვილი ნების, თანხმობის გამოხატვის მიუხედავად.

ვეთანაზიოს ორი შემთხვევა უნდა განეხილავოთ: ვეთანაზიო, რომელიც ამსუბუქებს ბრალს გარკვეული პირობების არსებობისას და ვეთანაზიო, რომელიც გამორიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. წინამორბედი სისხლის სამართლის კოდექსისაგან განსხვავებით მოქმედ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ვეთანაზიოს პირველი შემთხვევისათვის ცალკე მკვლელობის პრივილეგირებული შემადგენლობაა გათვალისწინებული (სსკ-ის 110-ე მუხლი).

დაზარალებულის თანხმობით მკვლელობის განხორციელებისას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შემსუბუქების მომხრე იყო ნ. ტაგანცევი – „მაშინაც კი, როდესაც რაიმე მოსაზრებების გამო დანაშაულებრივი ქმედება, მაგალითად, თანხმობით მკვლელობა კანონით დასჯადია, ამ თანხმობამ მაინც უნდა შეამსუბუქოს პასუხისმგებლობა. არ შეიძლება გაუტოლოთ ანგარების ან შურისძიების გამო ჯარისკაცის მკვლელობა იმას, ვინც ბრძოლის ველზე განგმირავს თავის სახიკვდილოდ დატრიალ ამხანაგს მისი თანხმობით, რათა იხსნას იგი შემდგომი ტანჯებისაგან. ასევე ექიმიც, რომელმაც აღკვეთა მომაკვდავის მტანჯავი აგონია და ა. შ.“³

ქართველი კრიმინალისტებიდან ილხანიშაივა, რომ ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში თ. წერეთელი იხიარებდა იმ ქვეყნების პოზიციას, სადაც ვეთანაზიო შემამსუბუქებელ გარემოებებში ჩადენილ მკვლელო-

¹ ან: Комиссариат к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей редакцией Ю.Н. Скуратова, В.М. Лебедева, изд. группы «ИНФРА-М-НОРМА», М., 1996, с. 705;

² Таганцев Н. С., уаჩახ. ნაშრ., გვ. 402.

³ Таганцев Н. С., Русское уголовное право, часть общая, том I, (восьмое переиздание), изд. «Алгоритм», Тула, 2007, с. 401.

ბათა რიცხვს მიეკუთვნებოდა (მაგ: შეეიცარია, ავსტრია, ნორვეგია, ფინეთი და ა.შ.)¹

რაც შეეხება ევთანაზიის მეორე შემთხვევას უნდა აღინიშნოს, რომ სამედიცინო ევთანაზიის ერთ-ერთ სახელ მიჩნეულია პასიური ევთანაზია, რომელიც დაიხმარე თერაპიის შეწყვეტას გულისხმობს. ეს კი პაციენტის სიკვდილის დაჩქარებას იწვევს.² 2005 წლის 5 მაისის საქართველოს კანონი „პაციენტის უფლებების შესახებ“ სამედიცინო ევთანაზიას დაეხსიან, რომ საქართველოში დაიშვება პასიური ევთანაზია სამედიცინო პირობებში, თუ აღნიშნული კანონის მოთხოვნებია დაცული.

შედარებით დაწერილობით შეგებაში კ. ორეხოვის თვალსაზრისს ჯანმრთელობის დაზიანების შესახებ დაზარალებულის თანხმობასთან მიმართებით. იგი ეთანხმება რა იმ შეცნობითა მოსაზრებას, რომელთაც დაზარალებულის თანხმობა სიცოცხლის მოსპობაზე დასჯად ქმედებად მიიჩნიათ და აკეთებს დასკვნას, რომ „დაზარალებულის თანხმობის ზოგჯერ დაჯანმრთელობის მიმე არ საშუალო სიმძიმის დაზიანება დანაშაულად უნდა ჩაითვალოს... არ შეიძლება პირისათვის ჯანმრთელობის მსუბუქი დაზიანება ჩაითვალოს მართლსაწინააღმდეგოდ, რამდენადაც ამგვარი სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა ან შეწყვეტა თვით დაზარალებულზეა დამოკიდებული. რა თქმა უნდა, თუკი ჯანმრთელობის მიმე დაზიანებაზე თანხმობა მიღებულია სოციალურად სასარგებლო მიზნების მისაღწევად (მაგალითად, ორგანოების ან ქსოვილის გადანერგვა სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩასატარებლად), მაშინ იგი გამორიცხავს ქმედების მართლსაწინააღმდეგობას.“³

კ. ორეხოვის ასეთი პოზიცია საწილობრივ დაუხმბუთებელია იმდენად, რამდენადაც კ. ორეხოვი დაზარალებულის თანხმობას მართლსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევს ჯანმრთელობის მსუბუქი დაზიანებისა და ამის იმით ხსნის, რომ ამგვარი სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა ან შეწყვეტა (რევი ქვეყნის სსსკ-ის მიხედვით გამოძიების დაცვა ან დამთავრება) თვით დაზარალებულზეა დამოკიდებული. ჯერ ერთი, სამართლებრივი სიკეთის ღირებულებას ქვეყნის სისხლის სამართლის სამართლებრივ ნორმების თავისებურება კერ განსაზღვრავს და მეორე,

არაა გამორიცხული, რომ დანაშაულები, რომლებიც დღეს კერძო ან კერძო საჯარო სისხლისამართლებრივ დევნას ექვემდებარება, ხედალ საჯარო სისხლისამართლებრივ დევნის დიქტუმდებაროს. ამასთან, ჯანმრთელობის მიმე ხარისხის დაზიანებას იგი მხოლოდ მაშინ მიიჩნევს მართლსაწინააღმდეგოდ, თუ ჯანმრთელობის დაზიანება სოციალურად სასარგებლო მიზნის მისაღწევად ხდება. მართალია, მიზანს გადაშეწყვეტი მნიშვნელობა გააჩნია იმისათვის, რომ დაზარალებულის თანხმობამ გამორიცხოს ქმედების მართლსაწინააღმდეგობა, მაგრამ ასეთი პირობა დაცული უნდა იყოს არამართო ჯანმრთელობის მიმე, არამედ ნებისმიერი ხარისხის დაზიანებისას.

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ ჯანმრთელობის დაზიანება მხოლოდ მაშინ გამორიცხავს ქმედების მართლსაწინააღმდეგობას დაზარალებულის თანხმობით, თუ ის არ ეწინააღმდეგება საზოგადოებაში გაბატონებულ ადგილთ ცხოვრების წეს-ჩვეულებებს. მაგალითად, ოპერაცია შეკრნადლობის მიზნით, კრევის დროს ჯანმრთელობის დაზიანება და ა.შ. სხვა შემთხვევებში დაზარალებულის თანხმობით ჯანმრთელობის დაზიანება (მაგალითად, თირკმელის ამოჭრა), ისევე როგორც სიცოცხლის ხელყოფა, დანაშაულად უნდა ჩაითვალოს.

შეორე, ვიხიდან სამართლებრივად მხოლოდ ისეთი თანხმობაა მართლსაწინააღმდეგოდ, რომელიც ობიექტურად არსებულ პირობებზე დაყრდნობით გამოხატული თავისუფალი ნების შედეგია, ამიტომ დაზარალებულის თანხმობა ნებაყოფლობით უნდა იყოს. თანხმობა კარგავს ეფექტუალურ ძალას – წერს ნ. ტაგანცევი – თუკი იგი მიღებულია იძულებით ან მოტყუებით. ნიუთის წართმევა მაინც ძარცვად ან ყაჩაღობად დარჩება, მიუხედავად იმისა, რომ დამნაშავემ თვითონ კი არ იყო ნიუთი, არამედ პატრონმა გადასცა. მაგრამ ამგვარი თანხმობა უნდა განეხილავთ გამოთხოვნი მიღებული თანხმობისაგან. დამთმობის ნამდვილობისათვის მნიშვნელობა არა აქვს თანხმობა მიღებულია უფლების შესაკეთრის ინიციატივით ან თუ ეს იყო შესამე პირთა დარწმუნების შედეგი ანდა იგი თვით ბრალდებულის (ინცხიხიხიხი) მიერ იქონს გამოთხოვნილი. ასევე არაიარო მნიშვნელობა არა აქვს იმ მოცულობის, რომელითაც მოქმედებდნენ როგორც თანხმობის მიმცემი ისე მისი მიმღები. უფრო მეტიც, ქმედების არადანაშაულობრიობისათვის საოჯჯერ სრულიად საკმარისია, რომ დაზარალებული ინდიფერენტულად ექიდებოდეს წართმეული სიკეთის დაკარგვას, არ განაცხადებს, რომ ასეთი მოქმედება ეწინააღმდეგებოდა მის ნებას.⁴

¹ Taganets H. C., დასახ. ნაშრო, გვ. 404.

¹ წერეთელი თ. ევთანაზია როგორც ხეობრივი და სამართლებრივი პრობლემა. ტურნალი „საბჭოთა სამართალი“, 1976, №6, გვ. 44.

² სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, იტ. კოდექსით, რედაქტორი გ. რეშულიაძე, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ., 2005, გვ. 47-48.

³ Орехов В. Н. Необходимость обороны и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния. Серия "теория и практика уголовного права и уголовного процесса", изд. "Юридический центр", Санкт-Петербург, 2000, с. 163-164.

შეჩადლებულია თანხმობა იძულებით იყოს მიღებული, მაგრამ გამოყენებული არ იყოს ის ხერხები, რომელიც ამა თუ იმ ქმედების შემადგენლობაშია მოცემული. მაგალითად, გამოირიცხებულია პასუხისმგებლობა გაუპატიურებისათვის (სსკ-ის 137-ე მუხლი) თუ ბ-მ ა-ს მოთხოვნით მხოლოდ იმიტომ დაამყარა სქესობრივი კავშირი, რომ ა-წინააღმდეგ შემთხვევაში ცოლად არ შეირთავდა.

პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ყოველთვის უნდა გამოირიცხოს, როდესაც ერთი სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად ნებაყოფლობით შეთავაზებულია სხვა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება. მაგალითად, ა. შეპირდა ბ-ს გარკვეული თანხის მიცემას იმ პირობით, თუ ბ. მის გაუპატიურებაზე ხელს აიდებდა. ბ-ს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გაუპატიურების მცდელობისთვის გამოირიცხება დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღების გამო, რადგან დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაში არაფერი არ უშლიდა ხელს და გადაწყვეტილება ნებაყოფლობით და საბოლოო ხასიათის ატარებდა რაც შეეხება თანხის მიცემის პირობას. მნიშვნელობა არა აქვს, თანხა რეალურად აიღო თუ არა. ბ-ს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გამოირიცხება დაზარალებულის თანხმობის გამო, რადგან საკუთრების დაზიანებაზე თანხმობა ნებაყოფლობით იყო.

მესამე, დაზარალებულის თანხმობა ყერ ჩაითვლება მართლზომიერად, თუ თანხმობის მიმცემს სამართლებრივი სიკეთის ბედის განსაზღვრა არ შეუძლია ასაკის, ფსიქიკური შეურაცხაობის ან სხვა გარემოების გამო. მაგალითად, თუ 14 წელს მოუღწეველი საკუთარი ნებასურვილით დაამყარებს სქესობრივ კავშირს შერაცხად პირთან, ეს უკანასკნელი დაისჯება გაუპატიურებისათვის, რადგან 14 წელს მოუღწევლობა უმწეო მდგომარეობად ითვლება, ხოლო 16 წლამდე პირს გააჩნია არა სქესობრივი თავისუფლება, არამედ სქესობრივი ხელშეუხებლობა. მეორე მაგალითი: დასჯადი იქნება იმ პირის მოქმედება ვისც ფსიქიკურად დაიდგმულის თანხმობით მის ნივთს დაზიანებს.

დაზარალებულის თანხმობისას სამართლებრივი სიკეთე შეიძლება დაზიანდეს უმოქმედობითაც. მაგალითად, მშობელს შვილების მიმართ სამართლებრივი გარანტიის მოვალეობა აკისრია თუმცა, შეიძლება დაისხვას კითხვა: აქვს თუ არა შვილების პიროვნულ მახასიათებლებს მნიშვნელობა სამართლებრივი გარანტიის განხორციელებასთან მიმართებით? ეფიქრობ, რომ აქვს ასეთი შეიძლება იყოს ასაკო, ფსიქიკური მდგომარეობა და სხვ. თუკი სრულწლოვანი, ფსიქიკურად ჯანმრთელი შვილი აუკრძალავს თავის მშობელს, რომ აღმოუჩინოს დახმარება, დამფარო შედეგის მიუხედავად, მშობელი ყოველგვარი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლდება, რადგან სამართლებრივი

მოვალეობა იხსნება ამ კონკრეტულ ვითარებაში სწორედ იმიტომ, რომ შეიძლება შეუძლია საკუთარი შეხედულებისამებრ განკარგოს გარკვეული სამართლებრივი სიკეთე.

გამოირიცხული არაა დაზარალებულის თანხმობას სამართლის სხვადასხვა დარგში სხვადასხვა სამართლებრივი შედეგები დაუკავშიროს. მაგალითად, თუ ა. ასაკის ან სხვა გარემოების გამო ქმედუწარმოა და შეცდომაში შეიყვანს ბ-ს და რაიმე ნივთს მიუღოს, მაშინ სამოქალაქო კანონმდებლობით შესაძლებელია ა-ს კანონიერი წარმომადგენლების მოთხოვნით სასამართლომ ეს გარიგება ბათილად ცნოს. ქმედუწარმო პირის დადებული ხელშეკრულების ბათილობა მხოლოდ იმას არ ნიშნავს, რომ ამ გარიგების შედეგად მას უშუალოდ არ წარმოეშობა უფლებები და მოვალეობები. სამოქალაქო სამართალი არ იცავს იმ პირებს, რომლებმაც დადეს ხელშეკრულება ქმედუწარმო პირთან. აქედან გამომდინარე ქმედუწარმო პირთან დადებული გარიგება უცდლოდ ბათილ გარიგებებს ვარგუთენება და იგი დადების მომენტიდან ბათილია.¹

ასეთ შემთხვევებში ბ-ს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა განისაზღვროს არა დაზარალებულის თანხმობაზე მითითებით, არამედ პირის ფაქტობრივი შეცდომის მიხედვით. მართებულად მიუთითებს ნ. ტაგანცევი, რომ თანხმობა შეგნებული გადაწყვეტილების შედეგი უნდა იყოს. იმიტომ თანხმობის მიმცემი ქმედუწარმანი უნდა იყოს, რაც ობიექტურად უნდა არსებობდეს და მხოლოდ დამნაშავეს ვარაუდი საქმარისი არ არის ქმედების მართლზომიერად მიჩნევისათვის. თუკი დამნაშავეს არასწორი წარმოდგენა აქვს თანხმობის მიმცემის ქმედუწარმანობაზე, მისი პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა გადაწყდეს შეცდომის გაელენის და არა დაზარალებულის თანხმობის მიხედვით, რომელიც ქმედების მართლწინააღმდეგობას გამოირიცხავს.²

მეოთხე, დაზარალებულის თანხმობა გამოხატული უნდა იყოს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებამდე სიტყვიერად, კონკლუდენტურად ან სხვა რაიმე ფორმით. სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების შემდგომ გამოთქმული თანხმობა ქმედებას მართლზომიერად ვერ გადააქცევს ამასთან, თანხმობის უარყოფა დაზარალებულის მიერ შეიძლება მხოლოდ სამართლებრივი სიკეთის სრულ დაზიანებამდე.

თანხმობას განსაზღვრული ხასიათი უნდა აქონდეს ანუ უნდა ეხებოდეს გარკვეულ დროს და მოქმედებას, მიუხედავად იმისა, იგი

¹ ტაგანცევი ნ. შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში. გამომც. „სამართალი“, თბ., 1997, გვ. 156.

² იხ. Taganets H. C., დასახ. ნაშრ., გვ. 404.

პირობით თუ უპირობოდ იყო მიცემული... თუკი თანხმობა უარყოფილია, იგი ძალას კარგავს, ამიტოდა მოუხდავად, უარყოფა ქმედებას წინ უსწრებდა თუ მას შემდეგ მოჰყვა, ოდონდ ეოდრე ქმედები არაა ბოლომდე დასრულებული; თუ პირი მისი ნებით ჩაკერეს და შემდეგ გათავისუფლებას მოითხოვს, მაშინ მისი შემდგომი დაკავება კანონსაწინააღმდეგო იქნება.⁴²

მამასადამაჲ, ამ პირობის დადგენისას ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულის ბუნებას. ამ კუთხით განსაკუთრებით საინტერესოა დენადი და განგრძობადი დანაშაულები, როდესაც ქმედების განხორციელება გარკვეული დროის განმავლობაში მიმდინარეობს და მის სრულ დამთავრებამდე სრულიად შესაძლებელია დაზარალებულმა თანხილობაზე უარი განაცხადოს. მაგალითად, ამ განუცხადა თავის შეყვარებულს, რომ იგი კმაყოფილი დარჩებოდა, თუ მას ხალხმრავალ ადგილზე ცოლად შერთვის მიზნით მოიტაცებდნენ. მეორე მაგალითი: ბ-ს თანხილობით მისი მეგობრები მის ბაღში ყოველდღიურად ხეხილს ჭრიან. პირველ მაგალითში ა-ს უარის შემდგომი ყოველგვარი საქმიანობა დენად დანაშაულის ქმნის, ხოლო მეორე მაგალითში ბ-ს უარის შემდეგ განხორციელებული მოქმედება განგრძობად დანაშაულად უნდა შეფასდეს.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ზოგჯერ აკეთებს გამოზ-
აკლისს, როდესაც დაზარალებლის თანხმობით სამართლებრივი სი-
ყოს დაზიანება ვერ გაიმართლებს იმ პირის მოქმედებას, ვისგანაც
წამოვიდა ინიციატივა. მაგალითად, სსკ-ის 272-ე მუხლის პირველი
ნაწილით დახჯალია „ნარკოტიკული საშუალების, მისი ანალოგის,
ფსიქოტროპული ნივთიერების, მისი ანალოგის მოხმარებაზე დაყო-
ლივა.“ მართალია, აღნიშნული დანაშაული ხელყოფს პიროვნების
ფიზიკურ და ფსიქიკურ ჯანმრთელობას, მაგრამ სახელმწიფომ
გარკვეული მოსაზრებების გამო თანხმობას მიუხედავად დამყოლიე-
ბის მოქმედება დახჯადად გამოაცხადა.

ფლოგიკურია თუ ვირეკით, რომ თუ დაზარალებული საქუთარი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას გამოიყენებს სხვა სამართლებრივი სიკეთის დასაზიანებლად, მაშინ მას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ სხვა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებისთვის. მაგალითად, დანაშაულებრივი იქნება იმ პირის მოქმედება, ვინც სამხედრო მოსამსახურის თხოვნით სხეულს დაუზიანებს ამ უკანასკნელსვე იმ შიშით, რათა სამხედრო მოსამსახურემ სამხედრო სამსახურს თავი აარიდოს (სს.კ-ის 390-ე მუხლი). ამგვარ სიტუა-

¹ Taramous H. C., ԳՆԽԻՆ ԵՎ ՏԻՐ, թ. 405.

ცუბში საქართველოს სამხედრო ინტერესების ხელყოფისათვის სამხედრო შოსამსახურე დაიხვეჭა როგორც დანაშაულის ამხრულებელი, ხოლო ჯანმრთელობის დაზიანებისათვის პასუხს აგებს როგორც დანაშაულში დახმარე.

და ზოლოს, დაზარალებულის თანხმობა უნდა განვიხიავოთ სამართლებრივი სიყუთის დახიანების შემდგომი „პარტიებისგან“ (ამ სიტყვის ფართო გაგებით), როდესაც დანაშაულის ყველა ელემენტო ხი-
ვსა, მაგარამ დამნაშავე თავისუფლდება სისხლის სამართლის პოლი-
ტიკით ნაკარნახევი შეგებამისი ნორმებიდან გამომდინარე „პარტიების“
საფუძველი შეიძლება იყოს: 1) სისხლის სამართლის საპროცესო
კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში კერძო სისხ-
ლისამართლებრივი დევნისას (სსკ-ის 27-ე მუხლი) და კერძო-საჯარო
სისხლისამართლებრივი დევნისას დაზარალებულთან შერიგების
გამო სისხლისამართლებრივი დევნის შეწყვეტა; 2) სისხლისამართ-
ლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ქმედითი მო-
ნანიების გამო (სსკ-ის 68-ე მუხლი); 3) სისხლისამართლებრივი პა-
სუხისმგებლობისაგან, გათავისუფლება დაზარალებულთან შერიგების
გამო (სსკ-ის 69-ე მუხლი); 4) ე.წ. პოსტკრიმინალური წამახალისებელი
ნორმები, რომლებიც ათავისუფლებენ პირს დანაშაულის დამთავრების
შემდგომი სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან თუ ის შეე-
სრულებს შესაბამისი ნორმით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს (მაგ.
აღიითად, სსკ-ის 236-ე, 260-ე და ა.შ. მუხლების შენიშვნები).

§ 3. დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა

დახარალებულის საჯაროადო თანხმობა დახარალებულის თანხმობას გარკვეულწილად ემსგავსება, თუმცა უდავოა, რომ იგი ცალკე განხილვის მოითხოვს, როგორც მართლწინააღმდეგობის გამოჩენილი დამოუკიდებელი გარემოებები. მათ შორის უმთავრესი განსხვავება მდგომარეობს თანხმობის მიცემის თავისებურებაში: თუ დახარალებულის თანხმობისას თანხმობის მიცემა და მიღება ხდება ერთმანეთს უმეტესად უკავშირებელი ფორმით და სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების ნებართვის გაცემა აღიქმება სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების მიერ მისი ნების შესაბამისად, დახარალებულის საჯაროადო თანხმობისას კი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებაზე თანხმობის მიცემის აქტად ფორმებს ადგილი არა აქვს და როგორც ყოველთვის სახელწოდებიდან ჩანს, არ ხდება დახარალებულის მიერ

თანხმობის გაცემა და სამართლებრივი სიკეთის დამზიანებლის მიერ ამ თანხმობის აღკვეთად აღქმა. მაშასადამე, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებაზე დაზარალებულის თანხმობა არის არა გარდაუვალი, არამედ სავარაუდო ანუ მოსალოდნელი. სწორედ იქედან გამომდინარეობს კიდევ ერთი განსხვავება დაზარალებულის თანხმობასა და დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობას შორის: თუკი დაზარალებულის თანხმობისას დაზარალებულმა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებამდე იცის, რომ სამართლებრივი სიკეთე დაზიანდება, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას, პირიქით, დაზარალებული სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას შემდეგ იტყბს.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ზოგიერთი გარემოებისგან განსხვავებით, როგორც უკვე ზემოთ აღინიშნა, გარკვეულ შემთხვევებში დაზარალებულის თანხმობისას და დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას „სასწორზე“ არ დევს რომელიმე სამართლებრივი სიკეთე. დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას შესაძლებელია უკიდურესი აუცილებლობისაგან განსხვავებით საერთოდ არ ეშუქებოდეს სამართლებრივ სიკეთეს საფრთხე, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ მოქმედების შეუსრულებლობა არ გამოიწვევს არანაირი სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას. მაგალითად, ამ უკითხავად გაეცა 50 ბოთლი ღვინო მეგობრის მაღაზიიდან, რომელიც დროებით მაღაზიის მახლობლად გაეცა. ამ მოქმედების შეუსრულებლობა არანაირ საფრთხეს არ შეუქმნიდა მაღაზიის მფლობელს.

დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობამ რომ გამოიცილოს ქმედების მართლწინააღმდეგობა, უნდა არსებობდეს მისი მართლწინააღმდეგობის შემდეგი პირობები:

პირველი, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა წარმოიშობა ადამიანთა შორის არსებული იმ ურთიერთობის ფარგლებში, რომელიც თავისთავად გულისხმობს დაზარალებულის თანხმობას განხორციელებული ქმედების *კომპიურობის* გამო. მაგალითად, ამ უკითხავად წაიყვანა მისი მეგობრის ტრაქტორი მიწის დახამოშებამდე;

მეორე, ამ უფლების განმხორციელებელი არ უნდა გასცდეს იმ ურთიერთობის ფარგლებს, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს მას გადაწყვიტოს სხვისი სამართლებრივი სიკეთის ბედი სამართლებრივი სიკეთის „განმკარგველის“ გარეშე. მაგალითად, შესაძლებელია ნათესავებს შორის ურთიერთობიდან გამომდინარეობდეს, რომ მათ შეუძლიათ ერთმანეთის საცავიდან წაიღონ რაიმე პროდუქტი, მაგრამ ეს ურთიერთობა არ გულისხმობდეს ფულის უნებართვოდ გამოყენების უფლებას.

შესაძებ, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას სამართლებრივი სიკეთის დამზიანებელი ვადებულია სამართლებრივი სიკეთის ნამდვილ განმკარგველს ზუსტი ინფორმაცია მიწოდოს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების შესახებ. აქედან გამომდინარე, მას არ შეიძლება ამოძრავებდეს დანაშაულებრივი მიზანი. მაგალითად, თუ ა. თავიდანვე ბოროტი განზრახვით ფარულად დაუფლებს მისი მეგობრის რაიმე ნივთს და არ შეატყობინებს მას, ქმედება ქურდობად უნდა დაკვალიფიკირდეს.

დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას მნიშვნელობა არა აქვს ამგვარი ქმედებით დაზარალებული კმაყოფილი აღმოჩნდება თუ არა. პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის მთავარია, როგორც უკვე აღინიშნა, ქმედება ტიპური ხასიათის იყოს. თუ უკმაყოფილო აღმოჩნდება, უკიდურეს შემთხვევაში, ეს შეიძლება სამოქალაქო-სამართლებრივი დავის საგანი გახდეს.

ცხოვრებაში იქმნება ისეთი სიტუაციებიც, როდესაც ერთი შეხედვით მართლწინააღმდეგო ქმედება მართლწინააღმდეგ უნდა ჩაითვალოს, რადგან თვით სამართლებრივი სიკეთე არ საჭიროებს არანაირ დაცვას. სისხლისსამართლებრივ დოქტრინაში ამ საკითხის თაობაზე ამგვარი აზრია გამოთქმული: „მოსალოდნელი თანხმობის დასაბუთებას საფუძვლად არარსებული ინტერესის პრინციპი მაშინ უდევს, როდესაც განსაზღვრული პიროვნების პოზიციიდან უდრესი პარტიისცემის პირობებშიც კი არ არსებობს დაცვის ღირსი „შეზარუნების“ ინტერესი. მაგალითად, კურიერი ბ. დავალების შესასრულებლად მისთვის ახგან მიცემული ფულის ახალი კუპონის ნაცვლად, რომელსაც თავისთვის ინახავს, ფოსტაში ანგარიშსწორებას საკუთარი დატვირთული კუპონით ახდენს.“¹

როგორც წესი, დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობისას ერთდროულად „სასწორზე“, არ უნდა დაიდოს ორი სამართლებრივი სიკეთე წინააღმდეგ შემთხვევაში ქმედება უნდა შეფასდეს უკიდურესი აუცილებლობის ფარგლებში. თუმცა, არის გამონაკლისი შემთხვევებიც, როდესაც უკიდურესი აუცილებლობის ყველა პირობა სახეზეა. მაგრამ ქმედების მართლწინააღმდეგ მიხედვით უკიდურეს აუცილებლობაზე მათივეთი მაინც არ შეიძლება, რადგან ამა თუ იმ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების გამართლებულად ჩასათვლელად აუცილებელია კიდევ სხვა პირობის არსებობა.

¹ Weisses/Beulke. დანახ. ნაშრ., გვ. 120, აბ. 384.

მაშასადამე, არის ისეთი ვითარებაც, რომელიც ერთი შეხედვით უკიდურესი აუცილებლობას ჰგავს, თუმცა რეალურად დაზარალებულის საფარად თანხმობას აქვს ადგილი, ანუ შექმნილია ისეთი ვითარება, როდესაც შეუძლებელია დაზარალებულის თანხმობის მიღება, ხოლო გარეშე პირთაგან მოქმედების დაყოვნებამ შეიძლება მძიმე შედეგი გამოიწვიოს.

იურიდიულ ლიტერატურაში სწორადაა ხაზგასმული, რომ „უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ჩადენილი ქმედების დაუსჯელობა უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ ცალკეული სახის ზიანის მიყენებით.“¹ ანალოგიურ მოსაზრებას ავითარებს მ. ტურაჯა: „უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას აქვს ჩარხები, ამა თუ იმ მოქმედების შედეგად შეიძლება გადაჩენილი სიკეთე უფრო მნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე დაზიანებული, თუ მოქმედებით მოხდა პიროვნების თავისუფლების ხელშეუხებელი სფეროების ხელყოფა, ეს მოქმედება არ შეიძლება გამართლებულ იქნეს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობით.“²

თავისუფლების ხელშეუხებელი ასეთი სამართლებრივი სიკეთეები შეიძლება იყოს სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, სქესობრივი თავისუფლება და ხელშეუხებლობა. მართლსაწინააღმდეგოდ უნდა ჩაითვალოს, მაგალითად, ერთი პირის სიცოცხლის გადასარჩენად სხვისთვის თირკმელის იძულებით ამოტრა, თუნდაც სახესე იყოს უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა.

თანამეორვე ცივილიზებულ საზოგადოებაში ყოველ ადამიანს თავისი შეხედულებისამებრ შეუძლია იზრუნოს საკუთარ ჯანმრთელობაზე. მოქალაქის თანხმობის გარეშე ნებისმიერი სახის სამედიცინო ჩარევა მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის მიხედვით მართლსაწინააღმდეგოდ უნდა ჩაითვალოს, „ექიმს არ გააჩნია სპეციალური უფლება ჩაერთოს სხვა პირის პირად ინტერესებში, ისევე როგორც მოქალაქეს არა აქვს მკურნალობის მოვალეობა.“³ თუმცა, კანონმდებლი აკეთებს ზოგჯერ გამონაკლისს და მოქალაქეს მკურნალობის მოვალეობას აკისრებს საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, მაგალითად,

¹ Шаргородский М. Д. Научный прогресс и уголовное право. «Советское государство и право», 1969, № 12, с. 95. ციტირებულია ა. კრასიკოვის ნაშრომის მიხედვით. «Ис. Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве». Изд. Саратовского университета, 1976, с. 92.

² ტურაჯა მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეექვსე შეცვ. ბედი და გადაამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 102.

³ Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве. Изд. Саратовского университета, 1976, с. 76.

სსკ-ის 274-ე მუხლით დაწესებულია პასუხისმგებლობა იმ ნარკოპან-იხთვის, ვინც იძულებით მკურნალობას თავს აარიდებს.

მ. ტურაჯას ასეთი მაგალითი მოაქვს: „საავადმყოფოში მიიყვანეს მძიმედ დაავადებული, გონდაკარგული ა. ბ-მ ა-ს ნებისაგან დამოუკიდებლად (არ იყო მისი ნების გამოვლენა შესაძლებელი) გააკეთა სასწრაფო ოპერაცია და ა-ს ფეხი მოკვეთა (წინააღმდეგ შემთხვევაში ა. დაიღუპებოდა). გამოჯანმრთელების შემდეგ ა-მ უჩივლა ბ-ს ფეხის მოკვეთისათვის (განაცხადა, რომ უფეხობას სიკვდილი ერჩია). თუ სასამართლო დააგვის, რომ ბ-მ სწორი სამედიცინო მკურნალობა ჩატარა და მას არ აქონდა საშუალება ა-სგან ნებართვა აეღო, ბ-ს ქმედება არ იქნება მართლსაწინააღმდეგო (დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა).“⁴

ერთი შეხედვით აქ უკიდურესი აუცილებლობას აქვს ადგილი, მაგრამ მოყვანილ კაზუსში საქმე ეხება ადამიანის თავისუფლების ხელშეუხებელ სფეროებს, ამიტომ გადაწყვეტი არის დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა, რა თქმა უნდა, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ექიმმა ჩატარა სწორი მკურნალობა და სხვა საშუალება არ იყო უფრო ღირებული სამართლებრივი სიკეთის (სიცოცხლის) გადასარჩენად.

„ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ კანონის, რომელიც მიღებულია 1997 წლის 10 დეკემბერს, მე-12 მუხლის თანახმად, „ქმედუნარო და გაცნობიერებული გადაწყვეტილების მიღების უნარს მოკლებული პაციენტისათვის გადაუდებელი დახმარების აუცილებლობის ან სიცოცხლისათვის საშიში მდგომარეობის დროს სამედიცინო ჩარევის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება მხოლოდ პაციენტის ინტერესების გათვალისწინებით.“

ცოტა მოგვიანებით მიღებული „პაციენტის უფლებების შესახებ“ კანონის, რომელიც მიღებულია 2000 წლის 5 მაისის, 22-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „სამედიცინო მომსახურების გაწევის აუცილებელი პირობაა პაციენტის, ხოლო მისი ქმედუნარობის ან გაცნობიერებული გადაწყვეტილების მიღების უუნარობის შემთხვევაში, ნათესავის ან კანონიერი წარმომადგენლის ინფორმირებული თანხმობა. ინფორმირებული თანხმობა წინ უძღვის სამედიცინო მომსახურებას.“

მაშასადამე, ჯანდაცვის სფეროში მიღებული ამ ორი ნორმატიული მასალოდან უნდა გამოვტანოთ დასკვნა, რომ ვინაიდან სამედიცინო

⁴ ტურაჯა მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეექვსე შეცვ. ბედი და გადაამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 104.

ჩარევას ყოველთვის სჭირდება პაციენტის წინასწარი თანხმობა და ექიმმა გადაუდებელი დახმარების გაწევისას გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს პაციენტის ინტერესების გათვალისწინებით, ამდენად თუ შეუძლებელია ავადმყოფისგან თანხმობის მიღება მისი სიცოცხლისთვის საშიში მდგომარეობით გამოწვეული უგონო მდგომარეობის გამო, მაშინ ექიმმა უნდა იმოქმედოს უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად. ასეთ ვითარებაში ავადმყოფის თანხმობა იყარაუდება. ეფექტობა, ანალოგიურ ვითარებაში უნდა გამართლდეს არა მარტო ექიმი, არამედ ნებისმიერი პირი.

მართებულად მიუთითებს ა. კრაიცივი, რომ, თუ შექმნილია უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა და უგონო მდგომარეობაში მყოფისაგან თანხმობის მიღება სამედიცინო მოქმედებების განხორციელებაზე შეუძლებელია, მაშინ ექიმს სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის გადასარჩენად შეუძლია პაციენტის ნების გარკვევის მიუხედავად იმოქმედოს.¹ შესაბამისი მოქმედებების მართლზომიერება ნაწილობრივ ეფუძნება პრეზუმციას, რომ თანხმობა ქმედებაზე მიღებული იქნებოდა შეუძლებლობის დაქვემდებარებულისგან, ხოლო არასრულწლოვანთა ან ქმედუნარიოთა მიმართ – მათი კანონიერი წარმომადგენლებისგან (ხაზგასმა ჩემია – ი.დ.).²

სულ სხვა ვითარებაა, თუ საქმე არ ეხება პირადი თავისუფლების ხელშეშევად სამართლებრივ სიკეთეებს და სხვისი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენა მისივე ნაკლებმნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის ხარჯზე მოხდება. მაგალითად, ა-ს გარაჟს შეწყვეტი გაინადგურებით დაემუქრა, ხადიც ძვირადღირებული მანქანა იდგა, თუ უცხო პირი გარაჟის კარებს გატეხავს და მანქანას გამოიტანს, ქმედება უკიდურეს აუცილებლობად უნდა შეფასდეს.

დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობად უნდა შეფასდეს ქმედება, თუ პირი საფრთხეში მყოფ სხვის სამართლებრივ სიკეთეს გადაარჩენს არა სხვა სამართლებრივი სიკეთის ხარჯზე, არამედ ისეთი საშუალებით, რომელიც სრულიად არაა დაკავშირებული სხვა სამართლებრივ სიკეთის დაზიანებასთან. მაგალითად, ა-ს ცეცხლმოკიდებული სახლი გადაარჩინა ბ-მ იქვე არსებული სახანძრო ონკანით, ა. ამ ფაქტით უკმაყოფილო აღმოჩნდა, რადგან მას დიდი ხანია სურდა ამ სახლის განადგურება. მოცემულ შემთხვევაში ბ-ს გამართლება შეიძლება დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობის ფარგლებში ყო-ნაიდან, სახლის გადარჩენა არ მომხდარა სხვა სამართლებრივი სიკ-

ეთის გადარჩენის ხარჯზე და, მეორეც, ბ-მ განახორციელა ტიპურად სოციალურად სასარგებლო მოქმედება.

§ 4. მოვალეობათა კოლიზია და მოვალეობათა კონკურენცია

გაუმართლებელი იქნება, თუ ადამიანის ქმედებას მართლსაწინააღმდეგოდ მივიჩნიეთ, როდესაც საფრთხის წინაშე არსებული სამართლით დაცული რამდენიმე თანაბარი ღირებულების სამართლებრივ სიკეთეთა ერთობლივად გადარჩენა პირს არ შეუძლია მათი გადარჩენის სურვილის მიუხედავად. ამიტომ ადამიანი დგება არჩევანის წინაშე: თანაბარი მოვალეობის პირობებში თანაბარი ღირებულების სამართლებრივ სიკეთეთაგან დაიცვას ერთ-ერთი. მაგალითად, თუ ცურვის ინსტრუქტორი ხედავს, რომ მისი აღსაზრდელი ორი ბავშვი იხრჩობა წყალში და ორივეს ერთდროულად გადარჩენა შეუძლებელია, მაშინ ერთ-ერთი ბავშვის გადარჩენა მართლზომიერი იქნება.

მოვალეობათა კოლიზიას აღვიღო აქვს თუ:

პირველი, საფრთხე ერთდროულად ექმნება ორ ან მეტ სამართლებრივ სიკეთეს.

მეორე, შესასრულებელია ორი ან მეტი თანაბარი მნიშვნელობის მოვალეობა. როგორც წესი, მოვალეობათა მნიშვნელობის სამართლებრივი სიკეთის ღირებულება განსაზღვრავს. თუ სამართლებრივი სიკეთეები სხვადასხვა ღირებულების მქონენი არიან, მაშინ, ადამიანის მოქმედებიდან გამომდინარე, რამდენიმე შემთხვევას ექნება ადგილი: ა) თუ საფრთხეში მყოფი სამართლებრივი სიკეთეებიდან შეგნებულად გადარჩენილი იქნება უფრო მნიშვნელოვანი სიკეთე, მაშინ ადგილი ექნება უკიდურეს აუცილებლობას; ბ) თუ საფრთხეში მყოფი სამართლებრივი სიკეთეებიდან შეგნებულად გადარჩენილი იქნება ნაკლებდირებული სამართლებრივი სიკეთე, მაშინ ქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითვლება; გ) თუ პირი ვერ აფასებს სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულებას და გადაარჩენს ნაკლებდირებულ სამართლებრივ სიკეთეს, ქმედება ყოველთვის შეფასდება მართლსაწინააღმდეგოდ და ადგილი ექნება შეცდომას. შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, პირი ამ გამოცდისუფლებს საპატიო უკიდურესი აუცილებლობის გამო (სსკ-ის 33-ე მუხლი), ან დაისჯება სამართლებრივი სიკეთის გაუფრთხილუ-რეობითა დაზიანებისთვის, თუ ასეთი ქმედება გაუფრთხილებლობით იხდება.

¹ . Крайовиц А. Н. *დასახ.* ნაშრ., გვ. 30-31.

მწელი არაა იმის მიხედვარა, რომ მოვალეობათა კოლიზიისას განხორციელებული ქცევის შეფასებისას გასარკვევია, უპირველეს ყოვლისა, ერთ-ერთი პრინციპული ხასიათის საკითხი რატომ არ იმოქმედა პირმა დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთის გადასარჩენად? დაბეჯითებით შეიძლება აღინიშნოს, რომ მოვალეობათა კოლიზიით ადამიანის გამართლებისას ყოველთვის უმოქმედობით ზიანდება ერთ-ერთი სამართლებრივი სიკეთე. მაშასადამე, მოვალეობათა კოლიზიის შესწავლისას აუცილებლად უნდა გახდეს კვლევის საგანი უმოქმედობის თავისებურებანი სისხლის სამართალში, რითა ზუსტად გაირკვეს, თუ როდის უნდა მოხდეს ადამიანის გამართლება მოვალეობათა კოლიზიაზე მითითებით.

ცნობილია, რომ უმოქმედობის მიზეზობრიობა წმინდა სისხლის-სამართლებრივი ინსტიტუტია. სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გავრცელებული თვალსაზრისის მიხედვით (რომელმაც სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-3 ნაწილშიც პირველად ასახვა) უმოქმედობა მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება მიზეზობრივ კავშირში დამტყდარ შედეგთან ან კონკრეტულ საფრთხესთან, თუ სახეზეა სამი პირობა: 1) უმოქმედობის განმხორციელებელს ეკისრებოდა მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი მოვალეობა; 2) მას აქონდა ასეთი მოქმედების შესაძლებლობა და 3) სავალდებულო და შესაძლებელი მოქმედებით შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული.¹

საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალფეროვნების გამო მოქალაქეებს სხვადასხვა მოვალეობების შესრულება ეკისრებათ. ადამიანებზე დაკისრებული ესა თუ ის სამართლებრივი მოვალეობა თანაბარი მნიშვნელობის არ შეიძლება იყოს. ვინაიდან უმოქმედობის მიზეზობრიობაზე საუბრისას, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დადგინდეს ეკისრებოდა თუ არა პირს მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი ან ზნეობრივი მოვალეობა. ამდენად სამართლიანი გადაწყვეტილების მისაღებად სასამართლო პრაქტიკისთვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია მოვალეობათა რანგირება.

ვინაიდან მოვალეობათა მნიშვნელობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განმსაზღვრელი ფაქტორი სამართლებრივი სიკეთის ღირებულებაა, აშიტომ აუცილებელია გაირკვეს სამართლებრივ სიკეთეთა

ღირებულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში წარმოიშობა შემდეგი სახის უზუსტობები:

პირველი. მოხდება მოვალეობათა კოლიზიისა და უკიდურესი აუცილებლობის ერთმანეთში აღრევა. მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლის მიხედვით, რომელიც უკიდურეს აუცილებლობას ეხება, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების მოქმედებას მხოლოდ მაშინ მიიჩნევს მართლზომიერად (სხვა პირობებთან ერთად) თუ გადარჩენილი სიკეთე უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე დაზიანებული, ხოლო მოვალეობათა კოლიზიისას, როგორც უკვე აღვნიშნე, ერთდროულად საფრთხე ექმნება ორ ან მეტ თანაბარმნიშვნელოვან მოვალეობას. ვინაიდან მოვალეობის მნიშვნელობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი სამართლებრივი სიკეთეა, მაშინ უნდა დაეკანონოს, რომ თუკი ვინმე გადაარჩენს სამართლებრივ სიკეთეს ისეთ პირობებში, როდესაც მას სხვა უფრო ნაკლებმნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის გადაარჩენის მოვალეობაც აქონდა და თუ კანონშემფარდებელი სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულებას თანაბრად მიიჩნევს, მაშინ პირის გამართლება მოხდება მოვალეობათა კოლიზიაზე მითითებით, რაც უწინააღმდეგება მოვალეობათა კოლიზიის ბუნებას.

მეორე. არათანაბარმნიშვნელოვან მოვალეობათა თანაბარმნიშვნელოვანდ შეფასებამ შეიძლება გამოიწვიოს უდანაშაულო პირის მსჯავრდება. მაგალითად, უკიდურესი აუცილებლობის ვითარების არასწორი შეფასებისას, ან პირიქით, დამნაშაულის გათავისუფლება სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, მოვალეობათა კოლიზიით დამნაშაულის გამართლება.

ზემოთ აღვნიშნა, რომ მოვალეობათა მნიშვნელობას, როგორც წესა, სამართლებრივი სიკეთის ღირებულება განსაზღვრავს. ახლა დასადგენია კიდევ რამ შეიძლება განსაზღვროს სამართლებრივი მოვალეობის მნიშვნელობა.

მავალბელი ნორმა მიმართულია უმოქმედობით ჩადენილ დანაშაულთა წინააღმდეგ. სისხლის სამართლის თეორიაში განასხვავებენ ორი სახის უმოქმედობის დელიქტებს: შერეული და წმინდა უმოქმედობის დელიქტები. შერეული სახის უმოქმედობის დელიქტები ყოველთვის შედგებიან ქმედების შემადგენლობებს გულისხმობს.

უმოქმედობის მიზეზობრიობის ერთ-ერთი პირობაა ის, რომ უმოქმედობის განმხორციელებელს მოქმედების სამართლებრივი მოვალეობა ეწიდა აქონდეს, რაც პირველ რიგში უნდა დადგინდეს. მოქმედების სამართლებრივი მოვალეობა შეიძლება გამომდინარეობდეს სამართლებრივი აქტიდან, ხელშეკრულებიდან, წინარე მოქმედებიდან ანუ კონკლუზენტური მოქმედებიდან და ჩამოყალიბებული სოციალური ვი-

¹ უმოქმედობის მიზეზობრიობის შესახებ დივერსიებით იხილეთ, მაგალითად: Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве. Гос. изд. «Юридический институт», изд. второе, исправленное и дополненное, М., 1963, с. 238-282; ტურევი მ. სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეექვსე შეცვნიშებული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 45-53 და სხვ.

თარებიდან თუკი პირს მოქმედების სამართლებრივი მოვალეობა ეკისრება, მაშინ იგი სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის მატარებლად ანუ შესაბამისი სამართლებრივი სიკეთის სამართლებრივ გარანტიად გვევლინება. მოქმედების მოვალეობა შეიძლება ზნეობრივი მოვალეობიდანაც მომდინარეობდეს. ასეთ შემთხვევაში პირს სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია არ ეკისრება. მაგალითად, დაუხმარებლობისას (სს.კ-ის 129-ე მუხლი).

მოვალეობათა მნიშვნელობის თვალსაზრისით საყურადღებოა, ერთი მხრივ, თვით სამართლებრივი მოვალეობის ფარგლებში რომელ მოვალეობას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა და, მეორე მხრივ, სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის განხორციელებასა და სოლიდარული მოვალეობის შესრულებას შორის ურთიერთშეპირისპირება.

განვიხილოთ ჯერ სამართლებრივ გარანტიასთან დაკავშირებული მოვალეობები. მაგალითად, ა. მოვალეა დაიცვას როგორც საკუთარი შეილი, ისე ის ბავშვი, ვისი ძიაც არის. ორივე ბავშვი ერთნაირად იხრწება წყალში, საკუთარი შეილი უნდა გადაარჩინოს ა-მ თუ ის ბავშვი, ვისი ძიაც არის? ყვიჭრობ, ა-ს ნებისმიერ ბავშვის თანაბარი გადარჩენის სამართლებრივი უფლება აქვს და ნებისმიერ შემთხვევაში მისი მოქმედება გამართლდება მოვალეობათა კოლიზიის გამო.

როგორც ვიცით, სამართლებრივი მოვალეობა შეიძლება გამომდინარეობდეს წინარე მოქმედებიდანაც. არაფერ დაობს იმაზე, რომ პირს თავისი წინარე დანაშაულებრივი მოქმედების გამო ყოველთვის თანაბრად წარმოეშობა სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის მიუხედავად. მაგარამ სადაა შემდეგი საკითხი: აქვს თუ არა მნიშვნელობა წინარე მოქმედების შედეგად წარმოშობილი სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის შესრულებისთვის იმ ფაქტს, რომ სამართლებრივი სიკეთე საფრთხეში აღმოჩნდა საკუთარი განზრახვი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ან გაუფრთხილებელი ქმედების გამო, როდესაც წინარე მოქმედება მართლზომიერად იყო განხორციელებული?

შეიძლება ითქვას, რომ ეს საკითხი ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში დამუშავებული არ არის. მ. ტურაევს მოსაზრებით, მეცნიერთა ნაწილი მხარს უჭერს იმ აზრს, რომ მართლზომიერი ქმედებისას წინარე მოქმედების გამო პირს არ უნდა წარმოეშვას სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია, ხოლო მეცნიერთა ნაწილი საწინააღმდეგო აზრს ავითარებს.¹

თვით მ. ტურაევს ამ საკითხის თაობაზე შეაღწეული პოზიცია უკეთია – „ყვიჭრობით, აუცილებელი მოგერიების შემდეგ, როცა წინარე მოქმედება მართლზომიერია, არ შეიძლება მომგერიებელს იმაზე მეტად მოეთხოვოს პასუხი, ვიდრე დაუხმარებლობისთვის.“²

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების ბუნებიდან გამომდინარე, არ შეიძლება ამ საკითხისადმი ერთმნიშვნელოვანი პოზიციის დაკავება. ამიტომ, ყვიჭრობ, მართებულად უნდა ჩაითვალოს მ. ტურაევს მოსაზრება, როდესაც იგი დიფერენცირებულ მიდგომას აკეთებს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების მიმართ და აუცილებელი მოგერიების შემთხვევაში გამოირჩეხება სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის წარმოშობის შესაძლებლობას და მხოლოდ სიცოცხლის, როგორც ყველაზე ღირებული სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მოვალეობას აკისრებს მომგერიებელს.

მ. ტურაევი იქვე აღნიშნავს, რომ „სხვა მდგომარეობაა აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობის დროს, მას შემდეგ, რაც უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობამ გაიარა. ამ შემთხვევაში პირს წარმოეშობა სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია მისი წინარე მოქმედებიდან გამომდინარე.“³

ყვიჭრობ, ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს მართლზომიერი რისკის შემთხვევაშიც. აგრესიული უკიდურესი აუცილებლობისა და მართლზომიერი რისკისას ზიანი ადგება იმ პირის სამართლებრივი სიკეთეს, რომლის მხრიდანაც მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას არ ჰქონია ადგილი. პუნებრივია, ასეთ ვითარებაში წინარე მოქმედების განმახორციელებელს აუცილებლად უნდა წარმოეშვას სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია.

ახლა წარმოვიდგინოთ ასეთი სიტუაცია, როდესაც ვინმე ბ. მართლზომიერად მოქმედებს, მან მოიგერია თავდამსხმელი და იმავდროულად მანქანით დაახია ის პირი, ვინც მანქანით წინდახედულობის ღირებულების დარღვევით გზაზე აკრძალულ დროს გაიარა. ორივე დაზარალებულმა მიიღო ჯანმრთელობის თანაბარი ზარისხის დაზიანება. იაფრთხეშია ორი თანაბრი ღირებულების სიკეთე არის თუ არა მოცემულ სიტუაციაში თანაბარი მნიშვნელობის მოვალეობა? რა თქმა უნდა, არა.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ მარტო სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულება ვერ განსაზღვრავს მოვალეობათა მნიშვნელობას. მაშინ რა

¹ იმეი. იმ. 50.

² ტურაევი მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, შეეძეს შეესხებული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 50.

³ იმ. ტურაევი მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, შეეძეს შეესხებული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 50.

განსაზღვრავს კიდევ მოვალეობათა მნიშვნელობას სამართლებრივი სიკეთის ღირებულებითა გარდა? ჩემი აზრით, მოვალეობათა მნიშვნელობის განსაზღვრისას ასევე გათვალისწინებული უნდა იყოს ერთობლივად კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე საზოგადოებაში არსებული სამართლებრივი, მორალური და ჩვეულებითი მოთხოვნები და ღირებულებანი. რატომ სამართლებრივთან ერთად მორალური და ჩვეულებითი ღირებულებანი? აქ ხომ სამართლებრივ მოვალეობაზეა საუბარი? აქ მთავარია ის, რომ, ჯერ ერთი, ეს ღირებულებანი ერთობლივად უნდა იქნეს გათვალისწინებული და მეორე, ქმედების მართლწინააღმდეგობა მხოლოდ სამართლებრივი ნორმებიდან გამომდინარე არ დგინდება. ამასთან, როგორც უკვე ითქვა, აუცილებელი მოგერიებისას პირს არ უნდა წარმოეშვას სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია.

აქედან გამომდინარე, ამ უკანასკნელ კაზუსში პირი არ იმყოფება მოვალეობათა კოლიზიის ვითარებაში. ამიტომ მან პირველ რიგში უნდა გადაარჩინოს ის პირი, ვინც საკუთარი გაუფრთხილებელი მოქმედების გამო ჩაიგდო თავი საფრთხეში, მაგრამ ამ შემთხვევაში ბ. ვერ გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან მოვალეობათა კოლიზიაზე მითითებით, რადგან თანაბარი მოვალეობები არ გვაქვს და ვერც უკიდურესი აუცილებლობით გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, რადგან აქ ორ თანაბარი მნიშვნელობის სამართლებრივ სიკეთეს ექმნება საფრთხე. მაშასადამე, დარჩა ერთი გზა: აქ ადგილი აქვს მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველ დღემდე უცნობ, ახალ გარემოებას, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს მოვალეობათა კონკურენცია. როგორი შეფასება უნდა მიეცეს ბ-ს მოქმედებას თუკი იგი გაადაარჩენს იმ პირს ვინც მას თავს დაესხა? ჩემი აზრით, მისი მოქმედება არ შეიძლება მართლზომიერად ჩაითვალოს, მაგრამ უნდა გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ბრალის არარსებობის გამო ბრალის გამოშრიცხველი ისეთი უცნობი გარემოების საფუძველზე, როგორიცაა საპატიო მოვალეობათა კონკურენცია. ეინაიდან ამ შემთხვევაში თანაბარი სამართლებრივი სიკეთე იქნა გადარჩენილი, პირის გაკიცხვა ფრიად საეჭვოა.

გადასაწყვეტია კიდევ ერთი საკითხი, თუ როგორ უნდა შეფასდეს პირის მოქმედება, როდესაც მას ერთდროულად სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია ერთზე მეტი გარემოების გამო ეკისრება. მაგალითად, პოლიციელი ხედავს, რომ თანაბარი საფრთხე ერთდროულად შეექმნათ თავის შეიღებს და მის მეგობარს ვუიქრობ, აქ სამართლებრივად თანაბარი მნიშვნელობის მოვალეობებთან გვაქვს საქმე, რის გამოც

პოლიციელის ნებისმიერი პირის თანაბარი გადარჩენის მოვალეობა ეკისრება.

ახლა არ უნდა იყოს რთული იმის გადაწყვეტა, თუ როგორ უნდა შეფასდეს პირის მოქმედება, როდესაც მას ერთდროულად სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია ეკისრება და სოლიდარული მოვალეობის განხორციელებაც ეკისრება. ამის თაობაზე მ. ტურავა აღნიშნავს: „სადავოა საკითხი, თუ როგორ უნდა გადაწყდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი მოვალეობათა ისეთი კოლიზიის დროს, როცა გარანტი გადაწყვეტს არ შეასრულოს გარანტიის ფუნქცია (მაგალითად, არ გადურჩინოს სიცოცხლე განსაცდელში მყოფ შეუღლეს) და ამის ხანაცვლოდ შეასრულოს თავისი ე.წ. სოლიდარული მოვალეობა – სიცოცხლე გადაურჩინოს უცნობს, რომელიც ისტრობა“.

მოცემულ სიტუაციაში არ შეიძლება ადგილი აქონდეს მოვალეობათა კოლიზიას, რადგან თანაბარი მნიშვნელობის მოვალეობებს არა აქვს ადგილი და ქმედება შესაბამისად უნდა შეფასდეს იმ კაზუსის ანალოგიურად, როდესაც ქმედება შესაბამისად დაკვალიფიცირდა მოვალეობათა კონკურენციად და საპატიო მოვალეობათა კონკურენციად.

სამართლებრივი გარანტიისას, რომ მოვალეობა უფრო მნიშვნელოვანია სოლიდარულ მოვალეობასთან შედარებით ამაზე ქმედების კვალიფიცირა და შესაბამისად პასუხისმგებლობის სიმკაცრეც მეტყველებს. სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის შეუსრულებლობისთვის პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იგივე მუხლით და იგივე სიმკაცრით ეკისრება როგორც მოქმედებით ჩადენილი დანაშაულისას. მაგალითად, თუ დედა არ შეასრულებს სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციას და ბავშვი დაიღუპება, დედა პასუხს აგებს დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი მკვლელობისთვის (სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ბ“ პუნქტი), ხოლო თუ იგივე პირი სიცოცხლისათვის საშიშ მოგონარებაში უცნობ პირს არ დაეხმარება, შედეგის მიუხედავად, იგი პასუხს აგებს მხოლოდ დაუხმარებლობისთვის (სსკ-ის 129-ე მუხლის ბ) აღნიშნული მუხლებით დაწესებულ სასჯელებს თუ შეეადარებთ დაცხადს, რომ მკვლელობისთვის უფრო დიდი სასჯელია, ვიდრე დაუხმარებლობისთვის. მაშასადამე, კანონმდებელი სოლიდარულ მოვალეობასთან შედარებით სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის განხორციელებას უფრო მნიშვნელოვან მოვალეობად მიიჩნევს და სწორედ

¹ ტურავა მ. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, შედგეს შეესრულები და გადაიხედავს გამოცემა, თბ., 2006, გვ. 51.

ამიტომაცაა, რომ ამ უკანასკნელის შეუსრულებლობისთვის უფრო დიდ სასჯელს ადგენს, ვიდრე დაუსმარებლობისთვის.

სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის შესრულებას რომ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს სოლიდარული მოვალეობის შესრულებასთან შედარებით, იხილეთ ადასტურებს, რომ სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის შეუსრულებლობით პირი შეიძლება დანაშაულის თანამონაწილედ მოგვევლინოს ანუ უმოქმედობის გამო იგი დამხმარედ მოგვევლინება. სოლიდარული მოვალეობის შეუსრულებლობისას კი თანამონაწილეობა (დახმარება) წარმოუდგენელია. დანაშაულში თანამონაწილეობისას თანამონაწილე იგივე ნორმას არღვევს, რომელსაც ამსრულებელი. მაშასადამე, სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციის შეუსრულებლობას კანონმდებელი უფრო მაკაცრად უყურებს, ვიდრე სოლიდარული მოვალეობის შეუსრულებლობას.

ახლა გახსარკვევი დარსა, როგორ უნდა გადაწყდეს შემთხვევა, როდესაც პირს ერთდროულად წარმოეშობა სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია შედარებით ნაკლებმნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის მიმართ და სოლიდარული მოვალეობა შეტი ღირებულების მქონე სამართლებრივი სიკეთის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი გარანტიის ფუნქცია უფრო მნიშვნელოვანია სოლიდარულ მოვალეობასთან შედარებით, ყველაფერი, ასეთ ვითარებაში ამოსავალ წერტილად ყოველთვის სამართლებრივ სიკეთეთა ღირებულება უნდა იყოს, რის გამოც უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენა უკიდურეს აუცილებლობად უნდა შეფასდეს. მაგალითად, ქმარი აღმოჩნდა ისეთ სიტუაციაში, როდესაც მან უნდა გააჩინოს მეუღლე, რომელსაც ჯანმრთელობის მიმე დაზიანება ემუქრება და ამავდროულად უნდა გადააჩინოს უცნობი ადამიანი, რომელსაც გარდაუვალი სიკვდილი ემუქრება. უცხო ადამიანის გადაჩენა უკიდურეს აუცილებლობად უნდა შეფასდეს, ხოლო თუ ქმარი ცოლს გადააჩენს მისი მოქმედება გამართლებული არ იქნება, თუმცა კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, შეიძლება ეისაუბროთ ბრალის არ არსებობაზე, რადგან ამგვარ სიტუაციაში, ცოლ-ქმრული ურთიერთობიდან გამომდინარე, რთულია ეისაუბროთ პირის გასაკიცხაობაზე.

და ბოლოს, მოვალეობათა კოლიზიას, ისევე როგორც მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველი სხვა გარემოებისას, ადამიანის მოქმედება გარკვეული მიზნითა და მოტივითაა წარმართული. მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველი გარემოებები რომ მართლზომიერად ჩაითვალოს, აუცილებელია სუბიექტური პირობის დადგენა (მაგალითად, დაცვის მიზანი აუცილებელი მოგერიებისა და ა.შ.). მოვალეობათა კოლიზიის მართლზომიერებისათვის სუბიექტურ ნებას,

ვეუქრობ, არანაირი მნიშვნელობა არ უნდა მიეცეს, რადგან მოვალეობათა კოლიზიის მართლზომიერებაზე ვერ მოახდენს გავლენას ადამიანის მოქმედების მოტივი და მიზანი. მოვალეობათა კოლიზიის მართლზომიერებისთვის გადაწყვეტია ობიექტური კრიტერიუმები.

§ 5. ნიუთის ჩამორთმევა

ო. გამყრელიძე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოშრიცხველ ერთ-ერთ მანამდე უცნობ გარემოებად ასახელებს „დამნაშავის განიარაღებას“. თუმცა არ მიუთითებს მისი მართლზომიერების პირობებს. ყურადღებიანი მკითხველი ადვილად თუ ძნელად შეინც უნდა მივიდეს დასკვნამდე, რომ დამნაშავის განიარაღებას მართლაც აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოშრიცხველ დამოუკიდებელ გარემოებად არსებობის უფლება. ო. გამყრელიძის მიერ მაგალითად მოტანილი საქმიდან ნათელია, რომ იარაღის წამრთმევის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოშრიცხველი მანამდე ცნობილი არც ერთი გარემოებით გათავისუფლება არ შეიძლება. მაგალითად მოტანილი სისხლის სამართლის საქმის ძირითად ფაბულას ო. გამყრელიძე ასე წარმოგიდგენს: „ყოფილი კაცი ხალხმრავალ ქუჩაში იდგა. რევოლვერი მალდა აქმშირა და ისროდა მასთან სწრაფად მოვარდა გაშვებული, წაართვა რევოლვერი და პოლიციას ჩააბარა.“¹

ამ კაზუსის განხილვისას თავიდანვე უნდა გადაწყდეს შემდეგი საკითხი: იარაღის წართმევით გამოშრიცხა მართლწინააღმდეგობა თუ ქმედების შემადგენლობა?

ყველაფერი, ო. გამყრელიძე განზრახ არ უწოდებს დამნაშავის განიარაღებას მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველ გარემოებას, მართალია, დამნაშავის განიარაღება მართლწინააღმდეგობის გამოშრიცხველი გარემოებების გვერდით არის განხილული, მაგრამ მოცემული კაზუსის მიხედვით გამოშრიცხება ქმედების შემადგენლობა, რაც თავისთავად ქმედების მართლწინააღმდეგობაზე მსჯელობის შესაძლებლობას გამოშრიცხავს.

¹ გამყრელიძე ო. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება. გამოცემა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს იუსტიციური ბეჭდვითი ორგანოს საქართველოს კანონთა წიგნისა და საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“ რედაქციის მიერ, თბ., 2005, გვ. 239.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 240-ე მუხელში (ცეცხლსასროლი იარაღის, საბრძოლო მასალის ან ფუთქებად ნივთიერებათა გატაცება) მითითებული არ იყო მითვისების მიზანზე, ამგვარი მიზანი ყოველთვის მოიაზრებოდა, როგორც ქმედების შემადგენლობის იმანენტური ნიშანი. მოცემული კანონის მიხედვით კი ირკვევა, რომ იარაღის ჩამოშორებამ მითვისების მიზანი არ ჰქონია. აქედან გამომდინარე, ამ მიზნის არ არსებობა თავისთავად გამოიწვია ქმედების შემადგენლობას.

მოქმედმა სისხლის სამართლის კოდექსმა მითვისების მიზანზე პირდაპირ მითითა სსკ-ის 237-ე მუხელში (იარაღის, საბრძოლო მასალის, ფუთქებად ნივთიერების ან ასაფეთქებელი მოწყობილობის მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება მისაკუთრების მიზნით ან გამოძალდა). მაშასადამე, მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსითაც დამნაშავეს განიარაღება ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველ გარემოებად უნდა მიეჩინოთ.

არსებობს აგრეთვე ისეთი ნიშნებიც, რომლებიც დამნაშავეს განიარაღებას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი სხვა გარემოებებისგან გამოარჩევს. მთავარი აქ მაინც ის ფაქტია, რომ იარაღის პაერში სროლით კონკრეტულ სამართლებრივ სიკეთეს საფრთხე არ ემუქრება, თუმცა იარაღის ხაღხმრავალ ადგილზე სროლა, რომ საზოგადოდ საფრთხის შემცველია, ამის უარყოფა არავის შეუძლია.

ახლა გასარკვევია, დამნაშავეს განიარაღება ხომ არ არის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის, უფრო კონკრეტულად, ქმედების შემადგენლობის გამომრიცხველი რომელიმე გარემოების კერძო შემთხვევა? წარმოვიდგინოთ შემთხვევა, როდესაც მთვრალი ანდა მართვის უცოდინარი ადამიანი ცდილობს საჭეს მიუჯდეს, რითაც, რა თქმა უნდა, საფრთხეს უქმნის საკუთარ თავს და საზოგადოების წევრებს და სხვა სამართლებრივ სიკეთებს. თუკი ასეთ ვითარებაში მას ავტომობილს იძულებით წაართმევენ მაენე შედეგის თავიდან ასაცილებლად, როგორ უნდა შეფასდეს ავტომობილის წაართმევის მოქმედება? ცნობილია, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით ამგვარი ქმედება ძარცვის (სსკ-ის 178-ე მუხლი) შემადგენლობას ქმნის, თუ პირს მითვისების მიზანი გააჩნია. ვინაიდან, პირს ავტომობილის ჩამოშორებამ მითვისების მიზანი არ ჰქონდა, ამდენად ძარცვის შემადგენლობაც გამომრიცხება. ეფიქრობ, დამნაშავეს განიარაღებისას, ავტომობილის წაართმევისას და სხვა მსგავსი შემთხვევებისას უნდა გამოირიცხოს ქმედების შემადგენლობა და ამ გამომრიცხველ გარემოებას ნივთის ჩამოშორებაც უნდა ეწოდოს.

ნივთის ჩამოშორებით პირის გამართლება მაშინ იქნება შესაძლებელი თუ სახეზე იქნება შემდეგი პირობები:

პირველი, ნივთის მფლობელი ნივთს უნდა იყენებდეს არაღანისზნულებისამებრ.

მეორე, ნივთის გამოყენებით უნდა იქმნებოდეს აბსტრაქტული საფრთხე და როგორც უკვე აღინიშნა, საფრთხე არ უნდა შეექმნას კონკრეტულ სამართლებრივ სიკეთეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილი ექნება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ სხვა გარემოებას. მაგალითად, თუ იარაღით ვინმე ემუქრება მოქალაქეს, მისთვის იარაღის წართმევა აუცილებელ მოგერიებად უნდა შეფასდეს.

მესამე, ნივთის წაართმევს უნდა ამოძრავებდეს საზოგადოების უსაფრთხოების, წესრიგის და სიმშვიდის დაცვის მიზანი. თუ ნივთი წაართმეულია დანაშაულებრივი მიზნით ქმედება მართლზომიერად ვერ შეფასდება.

XIV თავი

ბრალის გამომორიცხველი და შემახსუბუქებელი გარემოებაანი

§ 1. ზოგადი დახასიათება

საქართველოში 1999 წლის 22 ივლისის ახალი კოდექსის შემოღებამდე 1960 წლის სს კოდექსი აღიარებდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომორიცხველ მხოლოდ ერთ გარემოებას. ეს იყო საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი (მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი) გარემოება. თუმცა ეს ის არ უნდა გავიგოთ, რომ მაშინ ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებში ჩადენილი ქმედებისათვის სასამართლო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობას აკისრებდა ფიზიკურ პირს. რა თქმა უნდა, ეს პირები არ ექვემდებარებოდნენ პასუხისმგებლობას, მაგრამ სასამართლო პირის გათავისუფლებისათვის განაჩენში (ან სხვა გადაწყვეტილებაში) უთითებდა სხვა საფუძველს (მაგალითად, „მცირეწლოვანების გამო არ არსებობს დახაზულის სუბიექტი“), ანდა ხელმძღვანელობდა იმით, რომ პირის ქმედება არაა ბრალდებული (მაგალითად, მისატყვევებელი შეცდომის დროს). ამ შემთხვევაში სასამართლო, რა თქმა უნდა, ევრ მიუთითებდა სსკ ზოგადი ნაწილის რომელიმე მუხლზე, რაც ერთგვარად ართულებდა პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საკითხს. სადღეისოდ ახალმა სისხლის სამართლის კოდექსმა აღიარა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ორკუთხედიანი სისტემა: მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი (თავი მე-8) და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი (თავი მე-9). ამგვარი დაყოფა პირდაპირ შეესატყვისება დანაშაულის სასაფუძვრიან სტრუქტურას 1. ქმედების შემადგენლობა, 2. მართლწინააღმდეგობა და 3. ბრალი.

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოების არსებობისას პირის ქმედება ფორმალურად შეესაბამება სსკ გათვალისწინებული ქმედების ნიშნებს, მაგრამ არაა მართლსაწინააღმდეგო (ე.ი. არ ეწინააღმდეგება სამართალს, მართლწესრიგს). რაც შეეხება ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს, ეს ის შემთხვევებია, როცა პირის ქმედება სსკ გათვალისწინებული ქმედების ნიშნებსაც შეიცავს და მართლსაწინააღმდეგოც არის, მაგრამ მას აკლია დანაშაულის მე-3 ნიშანი – ბრალი. უფრო სწორად, რომ ვთქვათ, იგი ჩადენილია ისეთ გარემოებებში, რომელიც გამომრიცხავს ბრალს.

განსახილველ მე-9 თავში მოცემულია ბრალის როგორც გამომრიცხველი, ისე შემამსუბუქებელი გარემოებები. ამათგან ზოგიერთი არის ბრალის გამომრიცხველი გარემოება, ხოლო ზოგიერთი როგორც ბრალის გამომრიცხველი, ისე შემამსუბუქებელი გარემოება. ესენია:

1. შეურაცხაობა ასაკის გამო (მუხ. 33).
2. შეურაცხაობა ფსიქიკური დიაფიზების გამო (მუხ. 34).
3. შეზღუდული შერაცხადობა (ბრალის გამომრიცხველი ან შემამსუბუქებელი გარემოება) – მუხ. 35-ე.
4. შეცდომა – ბრალის გამომრიცხველი ან შემამსუბუქებელი გარემოება (მუხ. 36-ე).
5. ბრძანების ან გარკარგულების შესრულება (მუხ. 37-ე).
6. დაბოლოს, სსკ 38-ე მუხლით გათვალისწინებულია ბრალის გამომრიცხველი ისეთი ანალოგიური (ე.წ. „სეკონდური“) ნორმა, როგორცაა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება სხვა არაპრადიკული ქმედების გამო.

თუ თვალს გადავავლებთ ბრალის გამომრიცხველ და შემამსუბუქებელ გარემოებათა შესაბამის მუხლებს, ვნახავთ, რომ მოქმედ კანონმდებლობაში შეურაცხაობა ფართოდაა გაგებული. ადრე მოქმედი კოდექსით შეურაცხაობა ვიწროდ იყო გაგებული (მასში იგულისხმებოდა მხოლოდ სულიერი ავადმყოფობის გამო შეურაცხაობა). ახლა კი მასში იგულისხმება ასევე ასაკის გამო შეურაცხაობაც. აქედან გამომდინარე, იურიდიულ ლიტერატურაში კეთდება ასეთი დასკვნა: „შეურაცხადია ეველა, ვისაც ამა თუ იმ გარემოების გამო მის მიერ ჩადენილი უმართლობა ბრალად არ შეერაცხება.“ ამ თვალისაზრისიდან გამომდინარე, შეურაცხაობა არსებობს ასაკის, სულიერი ავადმყოფობის, მისატყვევებელი შეცდომის, ბრძანების ან გარკარგულების შესრულების და სხვა გარემოების გამო. ასეთ შემთხვევაში უნდა ვთქვათ, რომ შეურაცხადია სულით ავადმყოფიც და ბრძანების ან გარკარგულების შემსრულებელიც; მცირე წლოვანიც და საპატრო შეცდომის ჩამდენიც. მაგრამ კანონმდებელი ბრალის არ შეერაცხებაზე საუბრობს მხოლოდ 33-ე და 34-ე მუხლში (შეურაცხაობა ასაკის და ფსიქიკური დიაფიზების გამო). სხვა შემთხვევაში აქ საუბარია ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებაზე (მუხ. 35-ე და 37-ე მუხ.) ან იმაზე, რომ პირი არ დაისჯება (მუხ. 36-ე შეცდომა). თუკი საპატრო შეცდომაც ბრალის გამომრიცხველი გარემოებაა, რატომ აქაც არაა ნათქვამი, რომ ამ კოდექსით გათვალისწინებულია ბრალის გამომრიცხველი გარემოება?

* ის, რომელიც საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტებაში, თბ. 2005, გვ. 241.

ნაიღმდეგო ქმედება ბრალად არ შეურაცხება იმას, ვინც არ იცის, რომ...¹ რა შუაშია აქ სიტყვები: „არ დაისჯება“?

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში სწავლულ იურისტთა ნაწილი შეურაცხაობაში გულისხმობს მხოლოდ ასაკის ან ფსიქიკური მდგომარეობის გამო შეურაცხაობას.²

ამდენად, მოქმედი კანონმდებლობის პირობებში ცალსახად ძნელი იმის თქმა, თუ რას გულისხმობს შეურაცხაობის თუნდაც ფართო გაგება—მხოლოდ ასაკის და ფსიქიკური დაავადების გამო შეურაცხაობას, თუ ასევე სხვა გარემოებებს, რომლებიც ჩამოთვლილია სსკ მე-9 თავში. აქედან გამომდინარე, იურიდიულ ლიტერატურაშიც ამ საკითხზე არაა ერთიანი პოზიცია.³

მიგვაჩნია რომ საქართველოს სსკ მიხედვით ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: 1. შეურაცხაობა (სადაც შევა შეურაცხაობა ასაკის გამო, ფსიქიკური დაავადების გამო) და 2. ბრალის გამომრიცხველი სხვა გარემოებანი (შეცდომა, ბრძანების ან განკარგულების შესრულება). ნაწილობრივ შეხედული შეურაცხადობა (მე-3 ნაწილი) და რიც შემთხვევაში ბრალის გამომრიცხველი ანალოგიური ნორმა (სსკ 38-ე მუხ).

როგორც ვხედავთ, საქართველოს კანონმდებელი შეურაცხაობად თელის პირის ისეთ მდგომარეობას, რომელიც ამ პირის ნებაზე არაა დამოკიდებული და არსებობს გარკვეული დროის განმავლობაში (მაგალითად, ხანამ არ გახდება კანონით დადგენილი ასაკის) ან შესაძლებელია არსებობდეს მთელი სიცოცხლის განმავლობაში (მაგალითად, ხუდით ავადმყოფობა). რაც შეეხება ბრალის გამომრიცხველ სხვა გარემოებებს, აქ სახამართლომ დეტალურად უნდა შეისწავლოს და შეაფასოს ის ვითარება და გარემოება, როცა პირმა ჩაიდინა კონკრეტული ქმედება. მაგალითად, ასრულებდა რა უფროსის ბრძანებას, იყო თუ არა ესბრძანება საყვალდებულო, ასევე აქონდა თუ არა მის შემსრულებელს შეცნობილი ამ ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი და ა.შ. ამდენად, აქ საინტერესოა ფსიქიკური პირის გაცნობიერება მოცემულ ვითარებაში გაცემული კონკრეტული ბრძანების შინაარსის

¹ მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2004, გვ. 109.

² ჩვენი აზრით, „შეურაცხაობა“ კლასიკური, პირდაპირი გაგებით ადამიანის ისეთი მდგომარეობაა, როცა მის ბრალად ვერ შეურაცხება მის მიერ ჩადენილი მართლ-საწინააღმდეგო ქმედება. „ვერ შეურაცხება“ (და არა „არ შეურაცხება“), რადგან ამ პირის ავადმყოფური ფსიქიკური მდგომარეობა ართქვეყნებს ამის საშუალებას ცოცხლ-სხეულ საზოგადოებაში. რაც შეეხება ასაკს, აქ პასუხისმგებლობის საწყისი ზღურის დადგენა რამდენადაც კანონმდებლის ნებაზეა დამოკიდებული (იგი ხან 14 წელია, ხან 16 წელია, ხოლო საქართველოს პარლამენტმა უკვე 12 წელიც დააწესა ზოგადი განსაკუთრებით მსიმე დანაშაულისთვის, ეს კანონი ამოქმედდა 2008 წლიდან).

მიმართ და არა მისი ფსიქიკური მდგომარეობა საერთოდ ან მისი ასაკი. იქედან გამომდინარე, შეურაცხადია სულიერად დაავადებული და მცირეწლოვანი. მაგრამ ვერ ვიტყვით, რომ შეურაცხადია საყვალდუ-ბულო ბრძანების ან განკარგულების შემსრულებელი. ამდენად, ერთი და იგივე შინაარსი არ დევს სიტყვებში: „შეურაცხადი პირი“ და „პირს ბრალად არ შეურაცხება ესა და ეს კონკრეტული ქმედება“.

რაც შეეხება შერაცხადობას, იგი შეიძლება განიზარტოს შემდეგნაირად: შერაცხადობა არის პირის ისეთი მდგომარეობა (ინტელექტი, ნება, ასაკი), როცა მას ჩადენილი უმართლობა შეიძლება ბრალად შეურაცხოს.

§ 2. შეურაცხაობა ასაკის გამო (მუხლი 33-ე)

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ ბრალის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოებაა შეურაცხაობა ასაკის გამო.

სსკ 33-ე მუხლის თანახმად, ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლ-საწინააღმდეგო ქმედება არ შეურაცხება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების ჩადენამდე არ შესრულებია 14 წელი. ამით კანონმდებელმა დაადგინა ის მინიმალური ასაკი, საიდანაც შესაძლებელია პირს ბრალად შეურაცხოს მის მიერ ჩადენილი

სსკ გათვალისწინებული მართლ-საწინააღმდეგო ქმედება (ასე უმართლობა). მაგრამ ეს ფაქტი სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ასაკი არის არა სუბიექტის ნიშანი, არამედ ბრალის გამომრიცხველი გარემოებაა. ასაკი დიახაც რომ არის სუბიექტის ნიშანი, რადგანაც 14 წელს უნდა მიაღწიოს სწორედ სისხლის სამართლის სუბიექტმა (და არა ბრალმა). სხვა საკითხია, რომ ასაკი არის ბრალად შეურაცხვის ერთ-ერთი საფუძველი.⁴

საერთოდ სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვანაირადაა გადგა-ვევტილი საკითხი, თუ რა ასაკიდან შეურაცხოს პირს ბრალად ჩა-დენილი უმართლობა ამ დროს სათვალავშია მისაღები მოზარდთა ინტელექტუალური განვითარების დონე, სიცოცხლური მდგომარეობა ქვეყანაში, აგრეთვე ის, თუ რამდენადაა გაფრცვლადებული მოზარდთა მიერ ამა თუ იმ უმართლობის ჩადენა, პენიტენციურ რეჟიმთან შესაძლებლობა, იზრუნონ არასრულწლოვნის გამოსწორებაზე და ა.შ. პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის განსაზღვრა ნაწილი-

⁴ ახ. განაჩეობა, სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი, თბ. 2006, გვ. 171-177.

ბრივ დაშოკიდებულია ასევე თვით სახელმწიფოს სისხლისსამართლებრივ პოლიტიკაზე. აქედან გამომდინარე, მინიმალური ასაკი ცვალებადია მოცემული სახელმწიფოს შიგნითაც. ასე მაგალითად, 1961 წლის საქართველოს სს კოდექსით იგი უმცრესი დახაშაულებისათვის იყო 16 წელი, ხოლო რიგი დანაშაულისათვის – 14 წელი. შემდეგში საქართველოს კანონმდებელმა დაადგინა საერთო მინიმალური ასაკი – 14 წელი. ამის მიუხედავად, 14 წელს მიღწეულს ყველა სახის უმართლობა არ შეეცარცება ბრალად, არამედ ზოგ შემთხვევაში პირი უნდა იყოს სრულწლოვანი (მაგალითად ქრთამის აღება), ხოლო ზოგ შემთხვევაში – 16 წელს მიღწეული (მაგალითად უკანონო სამეწარმეო საქმიანობა). სულ ახლახან კი საქართველოს პარლამენტმა სოვიერთი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის ასაკად დაადგინა 12 წელი. ისმის კითხვა: რატომ განსაზღვრავს თავად კანონმდებელი ბრალის გამოშრიცხველ ისეთ გარემოებას, როგორიცაა ასაკი და რატომ არ ანდობს ამ საკითხს სასამართლოს? იქნებ სჯობდეს მოსამართლემ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სპეციალისტთა დახმარებით თვად შეისწავლოს მოზარდის ინტელექტუალური და ნებულობით შესაძლებლობები და გადაწყვიტოს არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი უმართლობის ბრალად შერაცხვის საკითხი?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად უურადდება უნდა გავამახვილოთ ორ მომენტზე: 1. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში არასრულწლოვნის მიერ უმართლობის ჩადენისას მისი ინტელექტუალური და ნებულობით შესაძლებლობის შესწავლა პოთხოვს დიდ დროს, ხარჯებს და პასუხი მაინც შეიძლება არ იყოს ზუსტი. 2. ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად არასაკლები მნიშვნელობა ენიჭება მიზანშეწონილობის საკითხის გადაწყვეტას. კერძოდ, პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის განსაზღვრისას სახელმწიფო ამოღის იქიდან, თუ რომელი ასაკიდანაა მიზანშეწონილი არასრულწლოვანი მიეცეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში, რომელ ასაკამდე მიეცეოს მას ჩადენილი უმართლობა და სხვა სახის ღონისძიების გამოყენებით მიეცეს შესაძლებლობათაგან დაფიქრდეს და გამოხწორდეს. ამ დროს მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ მეტისმეტად ადრეული ასაკიდან სისხლისსამართლებრივმა პასუხისმგებლობამ არასრულწლოვანზე შეიძლება გამოუსწორებელი უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს როგორც ფიზიკური, ისე მორალური თვალსაზრისით. ამდენად, პასუხისმგებლობის მიზანშეწონილობისას მთავარია არა მარტო იმ ასაკის განსაზღვრა, როდესაც მოზარდს შეუძლია გაცნობიეროს მის მიერ ჩადენილი უმართლობა და თავი შეიკავოს მისგან, არამედ პასუხისმგებლობის დაკისრებისასარგებლო შედეგები.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ კანონმდებელმა 14 წელი შეარჩია იმდენად, რამდენადაც ამ ასაკიდან მოზარდი უკვე აღარაა მცირეწლოვანი. უფრო ადრეული ასაკიდან (მაგ. 12 წლიდან) პასუხისმგებლობის დაკისრება ყოველად გაუმართლებლად უნდა ჩაითვალოს. ამდენად მიჩნეულია, რომ 14 წელს მიღწეულის გონება და ნებისყოფა იმ დონეზე განვითარებული, რომ მას ძალუის გაცნობიეროს მისი საქციელის სოციალ-სამართლებრივი მნიშვნელობა, დათრგუნოს კონკრეტული ხურვილები და თავისი მოქმედება წარმართოს სხვა მოტივების მიხედვით.

ვინაიდან ასაკი არის შერაცხობის ერთ-ერთი საფუძველი, სასამართლო ვადდებულია ზუსტად განსაზღვროს იგი. არასრულწლოვნის ასაკის დადგენა ხდება სათანადო დოკუმენტით (დაბადების მოწმობა და სხვა). თუმცა ზოგჯერ ხდება ისე, რომ სათანადო დოკუმენტის მოპოვება ვერ ხერხდება (იგი დაკარგულია). ასევე არ არსებობს შესაძლების ჩანაწერები სახელმწიფო ორგანოებში (მაგალითად, ხანძრის გამო იგი განადგურებულია), ანდა დოკუმენტი სახეზეა, მაგრამ მას ეტყობა გაყალბების ნიშნები. ასეთ შემთხვევაში ასაკის დახადგენად დაუშვებელია პირების დაკითხვა, არამედ უნდა დაინიშნოს სამედიცინო ექსპერტიზა. ეს ექსპერტიზა, რა თქმა უნდა, პირის ზუსტ ასაკის (წელი, თვე, რიცხვი) ვერ განსაზღვრავს. იგი განსაზღვრავს მხოლოდ მიახლოებით ასაკს. თუ ექსპერტიზით დადგენილია არასრულწლოვნის დაბადების წელი (მაგალითად, 2002 წელი), არასრულწლოვნის დაბადების დღედ უნდა ჩაითვალოს ამ წლის ბოლო დღე (თა 31 დეკემბერი). თუკი ექსპერტიზამ დაბადების წელიც ვერ განსაზღვრა (ზუსტად, არამედ განსაზღვრა მხოლოდ მიახლოებით (მაგალითად, 13-დან 15-წლამდე), მაშინ უნდა ჩაითვალოს, რომ მოზარდი არის 13 წლის, ეი მხედველობაში მიიღება განსაზღვრული ასაკის ტვედა ზღვარი, რადგანაც ყოველგვარი ეჭვი უნდა გადაწყდეს პირის სასარგებლოდ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დაბადების დღედ უნდა მივიჩნიოთ დადგენილი წლის (მაგალითად, 2002 წლის) ბოლო დღე – 31 დეკემბერი. მაგრამ პირი 14 წელს მიღწეულია ჩაითვლება არა იმ დღეს, როცა მას შეუსრულდა ეს ასაკი (ამ შემთხვევაში 31 დეკემბერს), არამედ მის მომდევნო დღეს – 1 იანვარს, ეი თუ მან სისხლისსამართლებრივი უმართლობა ჩადინა დამის 12 საათის შემდეგ (ვთქვათ 00. სთ და 30 წუთზე). ეს იმიტომ, რომ კანონი (33 მუხ.) პირდაპირ მიუთითებს, რომ პირს 14 წელი უნდა შეუსრულდეს ქმედების ჩადენამდე ("ჩადენამდე" და არა "ჩადენის დროისათვის").

§ 3. შეურაცხადობა ფსიქიკური დაავადების გამო (მუხლი 34)

ხანამ შეურაცხადობის შეფასებოდეთ, მიზანშეწონილია განისაზღვროს, თუ რა არის შეურაცხადობა, რადგანაც შეურაცხადობა არის შეურაცხადობის შეზღუდვადი ვარიანტი. შეურაცხადობა გამოხატავს პირის უნარს გააცნობიეროს მისი საქციელის სოციალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობა და მართოს ეს საქციელი. გონება (ინტელექტი) და ნება ერთიანობაში არის შეურაცხადობის პირობა, თუ ამ ორი პირობიდან ერთ-ერთი არ არის სახეზე, სექსუალური შეურაცხადობისთანავე ნაქრთველოს სსკ 34-ე მუხლი ითვალისწინებს ბრალის გამომრიცხველ ისეთ გარემოებას, როგორიცაა შეურაცხადობა ფსიქიკური დაავადების გამო. ამ მუხლის I ნაწილის თანახმად, ამ კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედება არ შეურაცხდება ბრალად იმას, ვისაც ამ ქმედების ჩადენის დროს ქრონიკური ფსიქიკური ავადმყოფობის, ფსიქიკის დროებითი აშლილობის, ჰეპსუსტობის ან სხვა ფსიქიკური დაავადების გამო არ შეეძლო გაეცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა ანდა ესელმძღვანელო მისთვის.

როგორც უხედავთ, აქ მითითებულია ისეთი ფსიქიკურ დაავადებებზე, რომლებიც იწვევენ ადამიანის ფსიქიკის მოშლას და აქედან გამომდინარე, გამოირიცხავენ ჩადენილი უმართლობის ბრალად შერაცხებას.

სსკ 34-ე მუხლის I ნაწილში მოცემული შეურაცხადობის განსაზღვრება, თავის თავში მოიცავს ორ კრიტერიუმს (საზომს). ესენია შეურაცხადობის სამედიცინო-ბიოლოგიური და იურიდიულ-ფსიქიკური კრიტერიუმი. სამედიცინო კრიტერიუმი შეურაცხადობისა ნიშნავს იმას, რომ უნდა დადგინდეს ადამიანის ფსიქიკური დაავადება, ხოლო იურიდიულ-ფსიქიკური კრიტერიუმი იმდენად პასუხს კითხვას: იყო კი ეს ფსიქიკური დაავადება იმ ხარისხის, რომელმაც პირს წაართვა ცნობიერება ანდა სხვაგვარად ქცევის შესაძლებლობის უნარი და ამგვარად გამოირიცხა ბრალი. ორივე კრიტერიუმი უნდა დადგინდეს. ერთ-ერთი არ არსებობისას სასამართლო ვერ გამოიყენებს სსკ 34-ე მუხლს.

შეურაცხადობის სამედიცინო-ბიოლოგიური კრიტერიუმი, სსკ 34-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, არის შემდეგი: ა) ქრონიკული სულიერი დაავადება, ესაა ფსიქიკის ნორმალური ფუნქციონირების ხანგრძლივი, ხშირად პროგრესირებადი (მზარდი) მოშლა (მაგ., შიზო-

ფრენია). ეს დაავადებები, როგორც წესი, მკურნალობას არ ემორჩილება ანდა ემორჩილება უმნიშვნელოდ ან დროებით. ბ) ფსიქიკის დროებითი აშლილობა არის ფსიქიკის ნორმალური ფუნქციონირების ხანმოკლე მოშლა, რომელიც მალევე ქრება ან იოლად ემორჩილება მკურნალობას და, როგორც წესი, ადამიანის ფსიქიკაში უარყოფით კვალს არ ტოვებს (მაგ., პათოლოგიური სიმთვრალე, პათოლოგიური აფექტი და სხვა). გ) ჰეპსუსტობა არის გონებრივი შესაძლებლობის მნიშვნელოვანი და შეარი (ხანგრძლივი, ხშირად უკურნებელი) დაქვეითება. ჰეპსუსტობა არსებობს თანდაყოლილი ან შეძენილი (მაგ., ძლიერი ტრავმის შედეგად აღმოცენებული). ჰეპსუსტობის სახეობა: დებილობა, იმბეცილობა და იდიოტია ანუ იდიოტობა. დ) რაც შეეხება სხვა ფსიქიკურ დაავადებას, ამ შემთხვევაში კანონმდებელი არ აკონკრეტებს მის სახეს, აქ უნდა ვიგულისხმოთ ისეთი, პათოლოგიური გადახრები, რომელიც იწვევს ნორმალური ფსიქიკური მდგომარეობის მოშლას. მაგალითად, ფსიქოპათური შეტევები.

იმის განსაზღვრისათვის, იყო თუ არა პირი ქმედების ჩადენის დროს (ან არის თუ არა ამჯამად) სულიერად დაავადებული, აუცილებელია სპეციალური სამედიცინო ცოდნა. ასე ცოდნას ფლობს მედიცინის მუშაკი, რომელიც როგორც წესი, არის საექსპერტო დაწესებულების სპეციალისტი. განსაკუთრებულ შემთხვევაში კი-სხვა დაწესებულების სპეციალისტი ან კერძო პირი (სსკ 358-ე მუხ 1-ე პუნქტი). ამიტომ ფსიქიკური დაავადების დასადგენად უნდა დაირიწოს სამედიცინო ექსპერტიზა. მან უნდა დაადგინოს, იყო თუ არა პირი (ან არის თუ არა ამჯამად) სულიერად დაავადებული და კერძოდ რომელი დაავადებით. მაგრამ მხოლოდ შეურაცხადობის სამედიცინო-ბიოლოგიური კრიტერიუმით განსაზღვრული ნიშნის დადგენა (სულიერი ავადმყოფობის დადგენა) არაა საკმარისი პირის შეურაცხადად ცნობისათვის. აუცილებელია ასევე იურიდიულ-ფსიქიკური კრიტერიუმით განსაზღვრული ნიშნების დადგენაც. კერძოდ, ფსიქიკური დარღვევა უნდა იყოს იმ სიძლიერის, რომ მთლიანად წაართვას (და არა ნაწილობრივ) პირს თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათის ან მართლწინააღმდეგობის გაეცნობიერების უნარი ანდა ამ ქმედებისათვის ხელმძღვანელობის უნარი, ვი უნდა გამოიწვიოს ადამიანის ფსიქიკის მოშლა. ადამიანის ფსიქიკა კი რამდენიმე სფეროს მოიცავს, რომელთაგანაც შეურაცხადობის დადგენისას საინტერესოა ორი სფეროს გამოკვლევა: 1) ცნობიერება (ინტელექტუალური სფერო) და 2) ნებელობა.¹

¹ ადამიანის ცნობიერების საკითხზე იხ. დ. უსნიძე, ზოგადი ფსიქიკოლოგია, თბ. 1940წ. გ. კაკაბაძე, განწყობის ფსიქოლოგია და არაკნობიერი ფსიქიკის პრობლემა, თბ.

შეურაცხადს რომ ცნობიერება (ინტელექტუალური სფერო) მოშლილი აქვს, ამაზე შეტყეველებს სსკ 34-ე მუხლის 1 ნაწილის შემდეგი სიტყვები: „არ შეუძლო გააცნობიერებინა თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა“. როდესაც პირს სულიერით ავადმყოფობას გამო წართმეული აქვს იმის შესაძლებლობა, გააცნობიეროს იაყისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი, ეს იმას ნიშნავს, რომ არ შეუძლია სწორად აღიქვას და გადმოსცეს, თუ ფაქტობრივად რა გააკეთა. მაგალითად ვერ აცნობიერებს იმას, რომ აიღო დანა და ჩასცა ადამიანს. მას არ შეუძლია თუნდაც ფაქტობრივად გადმოგვცეს ეს ქმედება. ასეთ შემთხვევაში რა თქმა უნდა, ზედმეტია დაპარაკი იმაზე, რომ მას ქმედების მართლწინააღმდეგობა არა აქვს გააცნობიერებული, ამდენად ეს საკითხი არც დადგება.

ზოგჯერ კი ხდება ისე, რომ სულით ავადმყოფს არა აქვს წართმეული შესაძლებლობა, გააცნობიეროს და აღწეროს მისი ქმედების ფაქტობრივი მხარე (მაგალითად, იგი გადმოსცემს, თუ როგორ ჩაესმოდა ხმები „მოძალი მოძალი“, შემდეგ როგორ დაეწია იგი ქუჩაში მიმავალ „უცნობ მტერს“ და გულში ჩასცა დანა). მაგრამ მას წართმეული აქვს უნარი, გააცნობიეროს მის მიერ ჩადენილი ქმედების მართლწინააღმდეგობა. ასეთ შემთხვევაში პირი ვერ აცნობიერებს იმას, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება აკრძალულია კანონით, კულტურის ნორმებით, ხელყოფს მართლწინააღმდეგობას. მას არა აქვს უნარი გააცნობიეროს თუ რა არის კანონი, კულტურის ნორმა, რას ნიშნავს აკრძალვა. ამდენად, ვერ აცნობიერებს ჩადენილი ქმედების სოციალურ (სახოგადოებრივ) მნიშვნელობას.

როდესაც ცნობიერება (ინტელექტუალური სფერო) მოშლილია, ზედმეტია საუბარი ნებულობით სფეროს არსებობაზე და ამ შემთხვევაში პირის ნებულობის საკითხი არც დადგება. თუმცა არაა გამორიცხული, მოხდეს პირიქით. პირს ცნობიერება (კერძოდ ინტელექტუალური სფერო) სრულებითაც არ აქონდეს მოშლილი (იგი სწორად აცნობიერებს ქმედების ფაქტობრივ ხასიათს და მართლწინააღმდეგობასაც), მაგრამ მოშლილი აქონდეს ნებულობითი სფერო, ეი არ შეუძლოს უხელმძღვანელოს მის ქმედებას. ნების თავისუფლება ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური კვლევის საგანია. ხისხლის სამართლისათვის ეს საკითხი საინტერესოა რამდენადაც სწორედ ნებისყოფის თავისუფლება არის ხისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაცვის რების აუცილებელი წინაპირობა. პირი ჩადენილი უმართლობისთვის

შეიძლება გაიკიცხოს მაშინ, როცა მას აქონდა მოქმედების არჩევის თავისუფლება, ეი. შეეძლო ემოქმედა სხვაგვარად. წინააღმდეგ შემთხვევაში პირს არა აქვს უნარი, თავი შეიკავოს ამ ქმედებისაგან. მაი აქვს პათოლოგიური სწრაფვა მართლწინააღმდეგო ქმედების ჩადენისაკენ და სხვაგვარად ქცევის უნარს მოკლებულია. მაგალითად, კლავტომაზს ახასიათებს პათოლოგიური სწრაფვა ქურდობისაკენ და თავს ვერ იკავებს მისი ჩადენისაკენ, თუმცა კარგად ესმის ამ ქმედების ფაქტობრივი ხასიათიც და მართლწინააღმდეგობაც. ასევეა პირომანი, რომელსაც აქვს პათოლოგიური სწრაფვა ცეცხლის წაკიდებისაკენ და ეს ღებოფა მოუფლის, მას სხვაგვარად ქცევის შესაძლებლობა არა აქვს. პირომანიც კარგად აცნობიერებს ამ ქმედების ფაქტობრივ ხასიათსაც და მართლწინააღმდეგობასაც. ამდენად, ნებულობითი სფეროს სრული მოშლაც პირის შეურაცხადი ცნობის საფუძველია.

იყო თუ არა დაიფადებული ფსიქიკურად პირი და აქონდა თუ არა მას წართმეული ცნობიერების ან სხვაგვარად ქცევის უნარი – ეს საკითხი უნდა დაადგინოს ექსპერტმა ექსპერტის დასკვნას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა. სასამართლოს შეუძლია არ გაიზიაროს ეს დასკვნა, თუკი იგი დაუსაბუთებელია და დანიშნოს განმეორებითი ექსპერტიზა, რომლის დასკვნასაც ასევე აფასებს სასამართლო. მაგრამ, როგორც ამას ხაზს უსვამს სწორად აღნიშნავს პროფესორი თ. გაგერელიძე, ეს შეფასება არ ნიშნავს შეურაცხაობის იურიდიულ კრიტერიუმს. შეურაცხაობის იურიდიული კრიტერიუმი მდგომარეობს იმაში, რომ სასამართლო ექსპერტიზის დასკვნას აფასებს ბრალის თვალსაზრისით. კერძოდ, თუ ექსპერტი თავის დასკვნაში დაასაბუთებს, რომ პირი ფსიქიკურად დაიფადებულია და მას მოშლილი აქვს ცნობიერება ან ნება, სასამართლოს მის მიერ ჩადენილ უმართლობას ბრალად ვერ შეურაცხავს.¹

ასეთ პირს ჩადენილი უმართლობა ბრალად ვერ შეურაცხება იმით, რომ იგი უპასუხისმგებლოდ არ მოქმედებია სს კანონით დადგენილ ვალდებულებას, თავი შეეკავებინ ამ ქმედებისაგან. უპასუხისმგებლოდ არ მოქმედებია, რადგანაც მას სხვაგვარად ქცევის შესაძლოა ბლობა არ აქონდ ებობს საფუძველი ამ პირის გაკიცხვისათვის.²

ამდენად, ექსპერტის საქმეა დაადგინოს პირის ფსიქიკური დაიფადება და ამით გამოწვეული ცნობიერებისა და ნების მოშლის ფაქტი. სოლო სასამართლოს საქმეა შეფასოს ეს დასკვნა და თუკი მას ხარკმუნოდ მიიხსენებს, არ შერაცხოს პირს ბრალად მის მიერ ჩადენილი

¹ თ. გაგერელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 246-247.

² ბრალის საკითხზე იხ. გ. ნაჭყებია, ბრალი როგორც სოციალური ფილოსოფიის კრიტერიუმი, თბ. 2001, გვ. 258-279.

1990წ; 2 ნადირაშვილი, განწობის ფსიქოლოგია, თბ. 1983წ; Vrselashvili M.I. Problema neostorozhnoj viny v уголовном праве, T. 1976 და სხვა.

ჩამდგნით შეზღუდულად შეერაცხებათ მათ მიერ ჩადენილი უმართლობა, რადგანაც ქმედების ჩადენისას მათი ფსიქიკური მდგომარეობა ისეთია, რომ მათ სრულყოფილად არ შეუძლიათ გააცნობიერონ ამ ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა ან არა აქვთ სრულყოფილი უნარი უხელმძღვანელონ თავიანთი ქმედებას.

ისევე როგორც შეურაცხაობის დადგენისას, შეზღუდული შერაცხაობის დასადგენადაც გამოიყენება ორი კრიტერიუმი (ხაზომი): სამედიცინო- (ბიოლოგიური) და ფსიქოლოგიურ-იურიდიული. პირველი კრიტერიუმი პასუხობს კითხვაზე: იყო თუ არა პირი დაავადებული ფსიქიკურად ქმედების ჩადენისას და კერძოდ, რა დაავადებით? ამ კითხვაზე პასუხი უნდა გასცეს სამედიცინო ექსპერტიზამ.

სსკ 35-ე მუხლში განსხვავებით 34-ე მუხლისაგან, არაა ჩამოთვლილი ფსიქიკური დაავადებების სახეები, მაგრამ ამის მიუხედავად, აქაც თვალისმჩინება იგივე სახის ფსიქიკური დაავადებები, რაზეც მიუთითებს 34-ე მუხლი (ქრონიკული ფსიქიკური დაავადება, ფსიქიკის დროებითი აშლილობა და ა.შ.). მაგალითად, შეზღუდული შერაცხაობის სამედიცინო კრიტერიუმი შეიძლება იყოს ტკეუა სუსტობა, რის შესახებ დასკვნა უნდა მოგვეცეს სამედიცინო ექსპერტიზამ.

რაც შეეხება შეზღუდული შერაცხაობის იურიდიულ-ფსიქოლოგიურ კრიტერიუმს, იგი პასუხობს კითხვაზე, იყო თუ არა ეს ფსიქიკური დაავადება იმ ხარისხის, რომ პირს წაართვა უნარი სრულყოფილად გაეცნობიერებინა ქმედების ფაქტობრივი მხარე ან მართლწინააღმდეგობა (ინტელექტუალური სფერო) ან წაართვა უნარი ახევე სრულყოფილად ეხელმძღვანელა თავისი ქმედებისათვის (ნებულობითი სფერო). საბოლოოდ, იყო თუ არა ეს დაავადება იმ ხარისხის, რომელმაც პირს ნაწილობრივ წაართვა ცნობიერება ან ნება, ამ საკითხზეც პასუხს იძლევა სამედიცინო ექსპერტი. სასამართლო კი, თუ კი სარწმუნოდ მიიჩნევს ექსპერტის დასკვნას, სრულწლოვანს, მართალია, არ ათავისუფლებს სს პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ შეზღუდულად შერაცხავს ბრალად მის მიერ ჩადენილ უმართლობას, ე.ი. შეზღუდულ შერაცხაობას ითვალისწინებს სასჯელის დანიშვნის დროს, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებას (სსკ 35-ე მუხ. II ნაწ.). ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ როდესაც სახეზეა შეზღუდული შერაცხაობის კონკრეტული ნორმა სსკ კერძო ნაწილში (მაგ. სსკ III-ე მუხლი), სასჯელის დანიშვნისას შეზღუდული შერაცხაობის ამ კონკრეტული საფუძველის (ფიზიოლოგიური ან ფსიქიკური) ზემოქმედება გათვალისწინება შემამსუბუქებელ გარემოებად არ შეიძლება. არ შეიძლება, რადგან სსკ შესაბამის მუხლში ეს გარემოება

უკვე გათვალისწინებულია როგორც ბრალის შესზღუდულად შერაცხვის საფუძველი (რაზეც მიუთითებს შესაბამისი საწკცო).

ამდენად, სსკ 35-ე მუხ. II ნაწილით გათვალისწინებული შედგაოთები ადამიანზე მამის გავრცელებს, თუკი იგი არაა გათვალისწინებული სსკ კერძო ნაწილის რომელიმე მუხლში, როგორც ქმედების შესაზღუდლობის ნიშანი.

სსკ 35-ე მუხლის II ნაწილის თანახმად შეზღუდული შერაცხადობა შეიძლება გახდეს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების დანიშვნის საფუძველი, ეს იმას ნიშნავს, რომ სასჯელთან ერთად, განსახეულს შეიძლება შეეფარდოს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება. მაგრამ როდის შეიძლება მას ეს სოციალურ და ცუვის ღონისძიება შეეფარდოს? ამაზე პასუხი მოცემულია სსკ 101-ე მუხლის II ნაწილში, რომლის ძალითაც შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობაში დანაშაულის ჩამდენს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება ენიშნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისი ფსიქიკური მდგომარეობა საფრთხეს უქმნის თვითონ მას ან სხვას ანდა შეიცავს სახეივარი არსებითი ზიანის საშიშროებას.

თუკი პირი ფსიქიკური მდგომარეობით საშიში არ არის, მის შესახებ სათანადო მახალები შეძლება გადაეცეს ჯანდაცვის ორგანოს, რომელიც გადაწყვეტს მისი მკურნალობის ან ფსიქონევროლოგიურ დაწესებულებაში გაგზავნის საკითხს.

სსკ 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს არასრულწლოვანი, რომელიც დანაშაულის ჩადენის დროს იმყოფებოდა შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობაში როგორც ვხედავთ, შეზღუდული შერაცხადი არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მოთხოვნა სასამართლოს არ აკისრია. ეს მისი უფლებაა, როდის უნდა გამოიყენოს სასამართლომ ეს უფლება? სამწუხაროდ არც კანონმდებლობაში და არც ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში ამაზე არაფერია ნათქვამი მართალია, ამ შემთხვევაში შერაცხადობის ორმაგ შეზღუდვასთან გვაქვს საქმე, (არასრულწლოვნება და ფსიქიკური დაავადების გამო შეზღუდული შერაცხაობა) მაგრამ ეს ფაქტი პასუხს იძლევა მხოლოდ იმ კითხვაზე, თუ რატომ მიანიჭა კანონმდებელმა სასამართლოს არასრულწლოვნის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების უფლება შეზღუდული შერაცხადობის დროს. თუმცა ეს ფაქტი არ იძლევა პასუხს კითხვაზე,

¹ ი.ი. გამყრელიძე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, თბ. 2008, გვ. 251-252.

კერძოდ როდის უნდა გამოიყენოს სასამართლომ ეს უფლება? ხს-ვაგვარად რომ ვთქვათ, როდის გამოიყენოს სასამართლომ არასრულწლოვნის შეზღუდული შერაცხადობა როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება და როდის როგორც ბრალის გამოხ-რისხვეული გარემოება?

მიგვაჩნია, რომ არასრულწლოვანი, რომელიც დანაშაულის ჩად-ენის დროს იმყოფება შეზღუდული შერაცხადობის მდგომარეობაში, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუ-ფლდეს მაშინ, როცა მისი ფსიქიკური დაავადება ისეთი ხასიათისაა, რომელიც მას უბიძგებს ამ კონკრეტული სახის დანაშაულისაკენ. მაგ-ალითად, არასრულწლოვანი დაავადებულია ქრონიკული ფსიქიკური დაავადებით, რომლის გამოც იგი სწრაფად აღუზნებადი პიროვნებაა (თუმცა შერაცხადობის უნარი მხოლოდ ნაწილობრივ აქვს შეზღუდუ-ლი). თუ ასეთი არასრულწლოვნის მიმართ განხორციელებული მძიმე შეურაცყოფის დროს იგი ჩაიდენს რაიმე ძალადობით დანაშაულს (ვთქ-ვათ, ჯანმრთელობის დაზიანებას), სასამართლოს შეუძლია იგი გაათ-ავისუფლოს პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი არ არსებობს მაშინ, როცა ეს არას-რულწლოვანი ჩაიდენს სულ სხვა ხასიათის დანაშაულს, რომელიც არაა დაკავშირებული მის აფექტურ ბუნებასთან (მაგალითად, ჩაიდენს ქურდობას). ასევე პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს ჭკუასუსტი არასრულწლოვანი, რომლის შერაცხადობაც შეზღუდულია, თუკი ჩაიდენს რაიმე არაძალადობით დანაშაულს (ვთქვათ, ქურდობას). მაგრამ თუ ეს ჭკუასუსტი არასრულწლოვანი ჩაიდენს ისეთ ძალადო-ბით დანაშაულს, რომლის ჩადენასაც ხელს არ უწყობს მისი ჭკუასუს-ტობა (მაგალითად, გაუპატიურება), მაშინ არ არსებობს საფუძველი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლები-სათვის. ამ დროს არასრულწლოვნის შეზღუდული შერაცხადობა უნდა ჩაითვალოს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

შეზღუდული შერაცხადი არასრულწლოვნის მიმართ, რომელიც გათავისუფლდა პასუხისმგებლობისაგან, სასამართლოს შეუძლია და-ნიშნოს საშუალოდ ხასიათის იძულებითი მკურნალობა იმ წესით, რაც მოცემულია სსკ მეექვსე კარში.

§5. შეცდომა

შეცდომა არის სს კანონით აღწერილი ქმედების შემადგენლობის ფაქტობრივი ნიშნების ანდა იურიდიული (სამართლებრივი) შეფასების არასწორად წარმოდგენა. იურიდიულ დოქტრინაში განასხვავებენ შეც-დომის ორ სახეს: ფაქტობრივ და იურიდიულ შეცდომას. იურიდიული შეცდომა ბრალის გამოძირისხვეული ან შემამსუბუქებელი გარემოებაა.

ფაქტობრივი შეცდომა სახესეა მაშინ, როცა პირს არასწორად აქვს წარმოდგენილი ქმედების შემადგენლობის ობიექტური ნიშნები (შეუძლებელია პირს არასწორად აქონდეს წარმოდგენილი მის მიერ ჩადენილი ქმედების სუბიექტური ნიშნები).

ფაქტობრივი შეცდომა რამდენიმე სახისაა ერთ-ერთი მათგანია შეცდომა მსხვერპლის პიროვნებაში. მაგალითად, ვინმის სურს მოკლას „ა“ მან სიბნელეში ა-ს ნაცულად შეცდომით მოკლა „ბ“. ასეთი შეც-დომა ქმედების კვალიფიკაციაზე ზეგავლენას ვერ მოახდენს, რადგან კანონით ერთნაირადაა დაცული როგორც ა-ს, ისე ბ-ს სიცოცხლე ამდენად, ეს შემთხვევა განზრახი შეცდომის დამთავრებულ შემად-გენლობად დაკვალიფიცირდება.

ფაქტობრივი შეცდომის ერთ-ერთი სახეა, როცა პირს არასწო-რად აქვს წარმოდგენილი მის მიერ ჩადენილი ქმედება. მაგალითად, მას შეცდომით აკონია, რომ იგი სხვის ნივთს ფარულად (სხვებისა-გან შეუმჩნეველად) ეუფლება. სინამდვილეში კი მის ქმედებას სხვები ამჩნევენ. ასეთი შეცდომა გავლენას არ ახდენს ქმედების კვალიფიკა-ციაზე და იგი ქურდობად დაკვალიფიცირდება.

ფაქტობრივი შეცდომის კიდევ ერთი სახეა ქმედებისა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის არასწორი წარმოდგენა. საერთოდ, უნდა გვახსოვდეს, რომ არაა აუცილებელი ქმედების ჩამდენს გათვალ-ისწინებული პქონდეს მიზეზობრიობის მიმდინარეობის ყველა დეტალი, მაგრამ აუცილებელია, მას გათვალისწინებული პქონდეს ქმედებისა და შედეგს შორის მიზეზობრიობის ტიპური, ზოგადი კანონზომიერება და მოცემულ შემთხვევაში ადგილი არ აქონდეს ამ ტიპური კანონ-ზომიერებიდან არსებით გადახვევას. თუ ადგილი აქვს მიზეზობრიო-ბის ტიპური კანონზომიერებიდან ისეთ არსებით გადახვევას, რომლის გათვალისწინებაც პირს არ შეუძლო, მას ბრალად არ შეურაცხება ეს შედეგი. მაგალითად, ვინმემ მოკლეს მისი მძიმედ დაჭრა ადამიანი, ატი სასწრაფო დახმარების მანქანით მოჰყავდათ საავადმყოფოში, რა დროსაც მოხდა ავტო-ავარია და სასწრაფო დახმარების მანქანაში მყოფი დაჭრილი შეფახების შედეგად გარდაიცვალა. როგორც ვხე-

დავთ, სიკვდილი დადგა მოუღწეაოთა უჩვეულო განვითარების შედეგად (ხასწრაფო დახმარების მანქანით დაჭრილის გადაყვანა არაა ტოპურად დაკავშირებული ავტო-ავარიასთან), ამიტომ ეს შედეგი პირს ბრალად არ შევრაცხება იმის მოუხედავად, რომ მას სწორედ ეს შედეგი სურდა. ქმედების ჩამდენი პასუხს აგებს მკვლელობის მცდელობისათვის, რადგან მას არ შეეძლო მიზეზობრიობის ასეთნაირად განვითარების გაცნობიერება.

ფაქტობრივი შეცდომის ერთ-ერთ სახედ შეიძლება დავასახელოთ შეცდომა დანაშაულის საგნის შეფასებაში, როცა ეს საგანი ქმედების შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია. მაგალითად, უინმეს პგონია, რომ სპეც. აფთიაქიდან იპარავს ნარკოტიკულ ნივთიერებას, სინამდვილეში კი ხელში შერსა წამალი, რომელიც თავისუფალ ბრუნეაშია. ეს შემთხვევა უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც ნარკოტიკული საშუალების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლების მცდელობა.¹

ფაქტობრივი შეცდომა შეიძლება შეეხებოდეს დანაშაულის ისეთ მაკვალიფიცირებელ გარემოებას, როგორცაა დანაშაულის საშუალება. მაგალითად, პირს პგონია, რომ ადამიანის მოხაკლავად იყენებს ისეთ საშუალებას, რომელიც განსაკუთრებული სისასტიკით მოკლავს მას (მაგალითად, ნელმოქმედ შხამს, რომელიც წვადებით მოკლავს მსხვერპლს). მაგრამ ეს შხამი აღმოჩნდა ძლიერმოქმედი, რომელმაც მსხვერპლი უმაღლეს მოკლა. ამ შემთხვევაში ქმედება არ დაკვალიფიცირდება, როგორც დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი მკვლელობა (109-ე მუხ.), არამედ დაკვალიფიცირდება როგორც მარტივი მკვლელობა (108-ე მუხ.). უინაიდან მკვლელის მიერ არჩეული საშუალება მხოლოდ შის წარმოდგენაში (და არა რეალურად) იყო განსაკუთრებით მტანჯავი.

ასევე ფაქტობრივ შეცდომას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს დანაშაულის ისეთი მაკვალიფიცირებელი ნიშნის მიმართ, რომელიც ზრდის დაცვის ობიექტის მნიშვნელობას. მაგალითად, მკვლელობა წინასწარი შეცნობით ორსული ქალისა. აქ სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტია იმ ქალის სიცოცხლე, რომელიც ორსულადაა. ამასთან ორსულობის ფაქტი მკვლელს შეცნობილი უნდა ჰქონდეს, როცა პირს შეცდომით პგონია, რომ მოკლა ორსული ქალი (სინამდვილეში იგი არ იყო ორსულად), ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს სხვ 108-ე მუხლით და არა 109-ე მუხლით, რადგან მოცემულ შემთხვევაში ფაქტობრივად არ არსებობს ის ობიექტი, რომლის დაცვადაც კანონმდებელმა

¹ იურიდიულ ლიტერატურაში ამ სახის შეცდომას იყენებენ, როგორც კანონით აღწერილი შედეგის არსწარ წარმოდგენას. იხ. ო. გამყრელიძე, დახას. ნაშრომი, გვ. 107.

შემოიღო 109-ე მუხლის მე-2 ნაწ. „ა“ პუნქტი. ეს ობიექტი მხოლოდ დანაშაულის წარმოდგენაში არსებობდა სიტყვებით: „წინასწარი შეცნობით ორსული ქალისა“ ნიშნავს იმას, რომ მსხვერპლი უნდა იყოს აუცილებლად ორსული და მისი ორსულობის ფაქტი წინასწარ (ე.ი. მკვლელობის ჩადენამდე) შეცნობილი უნდა ჰქონდეს დანაშაულის. „შეცნობილი“ ნიშნავს რეალურად არსებულის სწორად გაცნობიერებას.¹

ამდენად, ფაქტობრივი შეცდომა არ გამოირიცხავს ბრალს, მაგრამ მას შესაძლებელია, გაეღება მოახდინოს ქმედების კვალიფიკაციაზე.

რაც შეეხება იურიდიულ (სამართლებრივ) შეცდომას, თუი კანონით დადგენილ შემთხვევაში ბრალის გამომრიცხველი გარემოებაა. სხვ 36-ე მუხელში საუბარია სწორედ იურიდიულ (და არა ფაქტობრივ) შეცდომაზე.

იურიდიულ შეცდომას ადგილი აქვს მაშინ, როცა პირმა, მართალია, ჩაიდინა მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მაგრამ მან არ იცის, რომ ეს ქმედება აკრძალულია (მართლსაწინააღმდეგოა). მართლწინააღმდეგობის შეგნების არ არსებობა არის ან ბრალის ანდა განსზრახვის გამომრიცხველი გარემოება. იურიდიული შეცდომის დროს პირს პგონია, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება არაა აკრძალული. ამასთანავე, არაა აუცილებელი მან იცოდეს, რომ ეს ქმედება სხვ კანონითაა აკრძალული, არამედ საკმარისია იცოდეს, რომ იგი აკრძალულია სამართლის ნორმით, მართლწინააღმდეგობის არსი თავად მასში დევს („მართლ“ და „წინააღმდეგობა“), რაც ნიშნავს წინააღმდეგობის სამართლებრივ, სამართალიან. ამიტომ როცა პირს პგონია, რომ სწადის სამართლით ნებადართულ ქმედებას, მაშინ იგი სამართლებრივ სიკეთეს განსზრახვს არ ხეფიფიფს, რადგანაც მართლწინააღმდეგობის შეცნობა არის განსზრახვის აუცილებელი ელემენტი (იხ. სხვ მე-9 მუხელი).²

¹ ასევე მისაზრებას სხვაგვარად ახაბუთებს პროფ. ო. გამყრელიძე. იხ. დახას. ნაშრ. გვ. 107.

² ზევს ვერ დავითანხმებთ იმ აზრს, რომ სხვ კანონი კი არ კრძალავს ქმედებას, არამედ სხვის უკვე აკრძალული ქმედების ჩამდგეს. მართალია, რომ სისხლის სამართალი თავდაპირველად არ აწესებს აკრძალვას (თავდაპირველი აკრძალვა დაწესებულია ზაბღით), მაგრამ ეს ფაქტი სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართალი არ კრძალავს ქმედებას. საერთოდ, ქმედების აკრძალვა ოუცილებლად გულისხმობს ამ ქმედებისათვის გარკვეული ოდენობით დინისიფების (სახველის) გამოწვევას მუქარას. სახველის მუქარის გარეშე არ არსებობს აკრძალვა. ზიბღით აკრძალვა ნიშნავს იმას, რომ უფალი ამ ქმედებისათვის გვემუქრება სახველით. რაც გამოიყვლიფება ადამიანის გარდაცვალების შესდე. ქმედების ზნეობრივი აკრძალვა გულისხმობს ამ ქმედებისათვის საზოგადოებრივი ვაკიცხვის მუქარას (ეს ვაკიცხვი ზნეობრივ სახველია), ხოლო სისხლისსამართლებრივი აკრძალვა გულისხმობს ამ ქმედებისათვის სისხლის სამართლის კანონით გათვადისწინებული სახველის მუქარას. ამაყად, ერთი და იგივე ქმედება შეიძლება აკრძალული იყოს ზნეობრივად და

როდისაა შეცდომა აკრძალვაში ბრალის გამომრიცხველი გარე-
მოება და როდის მხოლოდ განზრახვის გამომრიცხველი გარეშეობა?

სსკ 36-ე მუხლის მიხედვით შეცდომა აკრძალვაში მაშინაა ბრალის
გამომრიცხველი გარეშეობა, როცა ეს შეცდომა მისატყვევებელი (საპა-
ტიოა). მაგრამ როდისაა შეცდომა მისატყვევებელი? ამ კითხვაზე პასუხს
იძლევა სსკ 36-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმადაც შეცდომა
მისატყვევებელია, თუ შექმნილ ვითარებაში პირმა არ იცოდა და მას არც
შეეძლო სცოდნოდა რომ სწადიოდა აკრძალულ ქმედებას.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებლის ყურადღება მიპყრობილია რა-
ღენიმე მომენტზე: პირმა არ იცოდა, რომ სწადიოდა აკრძალულ ქმედ-
ებას; მას არ შეეძლო სცოდნოდა რომ სწადიოდა აკრძალულ ქმედებას;
რომ არ შეეძლო სცოდნოდა, ასეთი დასკვნის საფუძველს იძლევა
შექმნილი ვითარება. სამივე მომენტი უნდა იქნეს შესწავლილი. დავი-
წყოთ პირველი პირობის განხილვა. როგორ გაეარკიოთ იცოდა თუ
არა პირმა, რომ სწადიოდა აკრძალულ ქმედებას? ბრმა დავეყრდნობით
მას? ამ საკითხის გარკვევაში დაგვეხმარება ის ფაქტი, რომ სს კოდე-
ქსი იყოფა ორი სახის დელიქტებად: 1. კლასიკური დელიქტები და
2. ბლანკეტური მუხლები. კლასიკურია ისეთი დელიქტები, რომელთა
ჩადენა ბიბლიითაა აკრძალული და შესაბამისად ყველა სახელმწიფოს
სამართლით ისჯება (შეცდომა, ქურდობა და ა.შ.). ასეთი ქმედების
ჩამდენი თავს ევრ გაიმართლებს იმით, რომ მან არ იცოდა ამ ქმედების
აკრძალვის შესახებ. მის ასეთ ჩვენებას არაფერს გაიზიარებს, რადგან
ადამიანი დაბადებიდან იღებს ინფორმაციას ამ ქმედების აკრძალვის
თაობაზე.

რაც შეეხება ბლანკეტურ მუხლებს, აქ საქმე გვაქვს საზოგადო-
ებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროში საუკეთესოდ დადგენილი
წესების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრებასთან. ეს ის

კანონიერ. სს კანონი სწავლით აკრძალული ქმედების მხოლოდ ნაწილს კრძალავს ეს
ის ქმედებები, რომელთა აკრძალვა აუცილებელია საზოგადოებრივი წესრიგის დაც-
ვასთან დაკავშირებით. თუმცა არაფერს უარყოფს იმის იმედი, რომ მას ზნეობრივი
ნორმა მოაწესრიგებს. თუმცა არაფერს უარყოფს იმის, რომ ქმედების სს აკრძალვისას
კანონმდებლისათვის ძირითადი ორიენტირი არის ბიბლია, საიდანაც გამოიწვევს
ყოველგვარი ზნეობრივი ნორმა. ზოგადსაქოებრივ სწავლით ნორმაზე ბიბლიადან
გამომდინარეობს კანონი არ შეიძლება გწინააღმდეგობოდას მას, წინააღმდეგ შემთხ-
ვევაში იგი მოქმედებს არა სამართლის, არამედ უსამართლობის, უზნეობის.

ასევე ევრ დავითანხმებით მოსაზრების, რომ დამნაშავე სს კანონს კი არ
იღებს, არამედ მოქმედებს კანონის შესაბამისად, ასრულებს მას. ასეთი მოსაზრების
აქტიუა, რომ კანონი გათვალისწინებული დისპოზიციისათვის დამნაშავეს ქმედება შეესა-
ბამება დისპოზიციას და არა კანონს. დამნაშავეს ქმედება ეწინააღმდეგება სს კანონს
(იხ. ლ. გამყრელიძე, დისკ. სამრ. გვ. 253).

წესები, რომელთა შესახებ სრული ცოდნა ხშირად იურისტებსაც კი
არა აქვთ. უფრო მეტად, ასეთი ცოდნა ზოგჯერ არა აქვთ იმ ორგა-
ნიზაციის თანამშრომლებს, რომელთაც ევალებათ ამ წესების გა-
რდა სხვა პირებს.

არის შემთხვევა, როცა ორგანიზაციებს უჭირთ შესაბამისი ნორ-
მატიული მასალის მოძიებაც კი. რაც მთავარია, ეს ესეთი წესებია,
რომელთაც არანაირ კავშირში არ არის ზოგადსაქოებრივ ზნეობრივ
ნორმებთან და თუ ადამიანი მას საუკეთესოდ არ გაეცნო, მის შეს-
ახებ ცოდნას აღზრდის პროცესში ევრ მიიღებს. ასეთი წესები ხშირ-
ად იცვლება. მსგავს ბლანკეტურ მუხლებს მიეკუთვნება მაგალითად,
შრომის დაცვის წესის დარღვევა (მუხ. 170), სამუშაოს წარმოებისას
უსაფრთხოების წესის დარღვევა (240 მ.), სახანძრო უსაფრთხოების
წესის დარღვევა (მუხ. 243) და სხვა.

შესაძლებელია მოხდეს ისე, რომ ადამიანმა დაარღვიოს ეს წესი
იმიტომ, რომ არ იცოდეს ასეთი წესის არსებობის შესახებ. ასეთ
შემთხვევაში უნდა გაირკვეს მეორე საკითხი: შეიძლებოდა თუ არა
მას მოეცემოდა შემთხვევაში სცოდნოდა ეს წესი. მაგალითად, ად-
ამიანი მუშაობს აუთენტურად საწარმოში. ამ საწარმოში მოქმედ
უსაფრთხოების წესში შესაბამისმა ორგანომ შეიტანა ცვლილება. ეს
სიახლე საწარმოს წარმომადგენელმა დაუყოვნებლივ უნდა გააცნოს
საწარმოს მუშაკებს, რაც არ გაკეთდა. საწარმოს მუშაკმა კი საქმი-
ანობა გაიგრძელა ადრე მოქმედი წესის მიხედვით, რითაც ფაქტო-
ბრივად დაიარღვრა ახალი წესი და შექმნა მძიმე შედეგის კონკრ-
ტული საფრთხე (242-ე მუხ. I ნაწ.). შექმნილ ვითარებაში ამ მუშაკმა
არ იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა (რადგან არ გააცნეს), რომ
სწადიოდა აკრძალულ ქმედებას. ამდენად, მისი შეცდომა მისატყვევ-
ებელია და იგი პასუხისმგებლობისაგან უნდა გათავისუფლდეს. ამ პირის
ქმედებაში არ არსებობს ბრალი, რადგანაც იგი უპასუხისმგებლოდ არ
მოქმედებდა დაკისრებულ სამართლებრივ მოვალეობას, ამიტომაც არ
არსებობს ვაკიცხვის საფუძველი.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აკრძალვაში შეცდომა ზოგჯერ არის
არა ბრალის გამომრიცხველი, არამედ განზრახვის გამომრიცხველი
გარეშეობა. ეს ის შემთხვევაა, როცა სამართლებრივი შეცდომა არაა
მისატყვევებელი (საპატიო), ე.ი. როცა პირმა, მართალია, არ იცოდა, მა-
გრამ შექმნილ ვითარებაში შეეძლო სცოდნოდა, რომ სწადიოდა აკრძა-
ლულ ქმედებას. მაგალითად, ზემოთხსენებულ შემთხვევაში საწარმოს
მუშაკს ამინისტრაციის წარმომადგენელი უტარებდა ინსტრუქტაჟს
ახალი წესის შესახებ, მაგრამ იგი მოვალეობისაგან დაუღუპარი
დასაჯულებლების გამო არ ესწრებოდა სათანადო ტრენინგებს.

როცა იურიდიული შეცდომა არაა მისატყვეველი, პირს შეიძლება პასუხისმგებლობა დაეკისროს მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის, თუკი სს კოდექსით ისჯება ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა. ეს იმას ნიშნავს, რომ როცა ამ ქმედების ჩადენა დახჯადია მხოლოდ განზრახვისას, მოუტყეველად შეცდომის ჩამდენს სს წესით ვერ დაესჯით.

§6. ბრძანების ან განკარგულების შესრულება (მუხ. 37-ე)

საქართველოს სს კოდექსის 37-ე მუხლის თანახმად, ბრძანის გამოცხადებული ერთ-ერთი გარემოებაა ბრძანების ან განკარგულების შესრულება. ეს მუხლი ორი ნაწილისაგან შედგება. პირველი ნაწილი განსაზღვრავს, თუ როდის უნდა ჩაითვალოს ბრძანების ან განკარგულების შესრულება ბრძანის გამომრიცხველ გარემოებად, აქ ნაგულისხმევია ისეთი შემთხვევა, როდესაც ადამიანი ასრულებს სს კოდექსით გათვალისწინებულ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას, მაგრამ ეს ქმედება მას ბრძანად არ შეუარაცხება, რადგან იგი ასრულებდა უფროსის სავალდებულო ბრძანებას ან განკარგულებას. ამ დროს სამართლებრივი ხიკეთის დაზიანებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმ პირს, ვინც გასცა მართლსაწინააღმდეგო ბრძანება (შუალობითი ამსრულებლობა).

ბრძანება ან განკარგულება არის ორი სახის: არაიურიდიული და იურიდიული. არაიურიდიულია ბრძანება, რომელსაც იძლევა ისეთი პირი, ვისაც კანონით ან სხვა ნორმატიული აქტით არა აქვს უფლება, რაიმე უბრძანის სხვას (მორალურ ვალდებულებას მნიშვნელობა არა აქვს).

მაგალითად, მამა უბრძანებს შვილს, მოკლას მათი ოჯახის მტერი. ანდა კრიმინალური ავტორიტეტი უბრძანებს დანაშაულებრივი დაჯგუფების წევრს, გაქურდოს ბანკი და ა.შ. ასეთ შემთხვევაში მამაც და კრიმინალური ავტორიტეტიც დანაშაულის წამქეზებლები არიან, ხოლო ქმედების ჩამდენი ამსრულებელია.

რაც შეეხება იურიდიულ ბრძანებას ან განკარგულებას, იგი შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს: ა) გაცემული სამოქალაქო სამსახურში და ბ) გაცემული სამხედრო სამსახურში. უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს ისეთი სახელმწიფო ორგანო, რომელიც უშუალოდ არ მიეკუთ-

ვნება სამხედრო სამსახურის სფეროს, მაგრამ დისციპლინის თვალსაზრისით უახლოვდება მას (შს ორგანო).

ამ ორივე სფეროში გაცემული ბრძანება სავალდებულოა შესასრულებლად, ამის მოუხედავად, მაინც უნდა ითქვას, სამხედრო (ან ე.წ. გასამხედროებულ) სამსახურში უფროსის ბრძანება ხელქვეითისათვის (მაგალითად, ოფიცრის ბრძანება ჯარისკაცისათვის) „კანონია“ თუ ხელქვეითი მას დროზე არ შეასრულებს, იგი დისციპლინური წესით აგებს პასუხს, ხოლო თუ სავალდებულო ბრძანების შეუსრულებლობამ არსებითად დააზიანა სამხედრო სამსახურის ინტერესი, დადგება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა (სსკ 383-ე მუხ.). რაც შეეხება სამოქალაქო სამსახურს, აქ სავალდებულოა ბრძანების შეუსრულებლობა იწვევს მხოლოდ დისციპლინურ პასუხისმგებლობას. ამდენად, სამოქალაქო სამსახურში ბრძანების შემსრულებელს მეტი თავისუფლება აქვს ბრძანების შესრულებისას.

საერთოდ, ბრძანება ან განკარგულება სავალდებულოა მაშინ, როცა: 1) ის გაცემულია უფროსის მიერ, ა) გაცემულია უფლებამოსილების ფარგლებში, ბ) იგი არაა აშკარად დანაშაულებრივი ხასიათის, გ) ხელქვეითმა არ იცის ბრძანების ან განკარგულების უკანონობის შესახებ, დ) გაცემულია სათანადო ფორმის დაცვით (მაგალითად, წერილობით), თუ ამის მოითხოვს კანონი.

ამჟამად, სსკ 37-ე მუხლის 1 ნაწილის თანახმად პირს ბრძანად არ შეუარაცხება უფროსის მიერ გაცემული ისეთი მართლსაწინააღმდეგო ბრძანების შესრულება, რომელიც წინასწარ შეცნობით არ ატარებს დანაშაულებრივ ხასიათს, ე.ი. მის შემსრულებელს არა აქვს გაცნობიერებული ამ ბრძანების მართლსაწინააღმდეგობა. სამოქალაქო სამსახურში ბრძანის გამომრიცხველ ბრძანებად შეიძლება ჩაითვალოს შემთხვევა, როცა ოპერაციის მსვლელობისას ქირურგი, რომელსაც აკციენტისადმი შურისძიება ამოძრავებს, უბრძანებს საოპერაციო შედგას სასწრაფოდ გაუკეთოს ავადმყოფს ინექცია. მედდა ასრულებს ამ ბრძანებას, მაგრამ შემდეგ ირკვევა, რომ იმ მომენტში ეს წამალი ავადმყოფისათვის საზიანო იყო და შედეგად მოყვა მისი ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება. ამ შემთხვევაში პასუხს აგებს ქირურგი, როგორც შუალობითი ამსრულებელი, მედდა კი არის „ცოცხალი იარაღი“ მის ხელში. მან შეასრულა სავალდებულო ბრძანება (ოპერაციის დროს ქირურგის ბრძანება მედდისათვის სავალდებულოა), ამასთანავე არ აქონდა შეცნობილი ამ ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი.

იგივე ვითარებასთან გვექნება საქმე, როცა ქირურგი შეცდომით უბრძანებს მედდას გაუკეთოს პაციენტს წამალი, რომელიც იმ მომენტში საზიანოა მისი ჯანმრთელობისათვის. ამ შემთხვევაში ქირურგი

შეამყდებს გაუფრთხილებლობით. შეგდია ამ შემთხვევაშიც გათავისუფლება პასუხისმგებლობისაგან როგორც სავალდებულო ბრძანების შემსრულებელი.

შეიძლება მოვიყენოთ ასეთი მაგალითიც: შემანქანეს მატარებელი გაუწერდა ქანობზე. მან უბრძანა თანაშემწეს, შესუდოყო სამანქანო განყოფილებაში და გამოეშვა სილა, რაც მისი აზრით, გააადვილებდა მატარებლის დაძვრას. თანაშემწემ შეასრულა ეს ბრძანება. როგორც შემდეგში გაირკვა, შესაბამისი ნორმატიული აქტით ამ დროს სილის გაშვება დაუშვებელია. მართლაც, მატარებელი დაძვრის მცდელობისას უკან დაგორდა, შეეჯახა მოქალაქეს და მძიმედ დააზიანა.

მოცემულ შემთხვევაში სსკ 275-ე მუხლით გათვალისწინებული გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის პასუხი უნდა აგოს შემანქანემ და არა მისმა თანაშემწემ, რომელმაც შეასრულა სავალდებულო ბრძანება და არ აქონდა გაცნობიერებული, რომ არღუევდა ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების წესს.

აქედან გამომდინარე, სსკ 37-ე მუხ. I ნაწილით ბრალის გამოზრდიხველი გარემოებაა არა მირტო ის შემთხვევა, როცა ბრძანების გამცემი განზრახ გასცემს მართლსაწინააღმდეგო ბრძანებას, არამედ ისეთი შემთხვევა, როცა იგი გაუფრთხილებლობით გასცემს ასეთ ბრძანებას და შედეგად ზიანდება სამართლებრივი სიკეთე. ამდენად, 37-ე მუხლის I ნაწილი კოველთვის არ გულისხმობს შუალობით ამსრულებლობას. ბრძანების გამცემი მაშინაა შუალობით ამსრულებელი, როცა ის განზრახ გასცემს მართლსაწინააღმდეგო ბრძანებას, რომლის შესრულებითაც ზიანდება სამართლებრივი სიკეთე.

როგორც უკვე აღინიშნა, სსკ 37-ე მუხ. I ნაწილის თანახმად, სავალდებულო ბრძანების შემსრულებელს არ შეუზღუდება ბრალად უყვლებაშოსილი პირის მიერ გაცემული მართლსაწინააღმდეგო ბრძანების შესრულებით მოყენებული ზიანი მაშინ, როცა მას არ აქონდა გაცნობიერებული ამ ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი. მაგრამ „არ აქონდა გაცნობიერებული“ გამოიყენება მხოლოდ განზრახვას. ამდენად, ისმის კითხვა: როდის გამოიყენება სსკ 37-ე მუხ. I ნაწილი – როცა სავალდებულო ბრძანების შემსრულებელი არ აცნობიერებდა ბრძანების მართლწინააღმდეგობას და არც შეეძლო მისი გაცნობიერება (საპატიო შეცდომა), თუ მაშინაც, როცა შეეძლო და ვალდებული იყო გაეცნობიერებინა იგი (შეცდომა არაა მისატყვევებელი)? იურიდიულ ლიტერატურაში ამ საკითხზე არაა ერთიანი მოსაზრება.

ზოგი მიიჩნევს, რომ სსკ 37-ე მუხ. I ნაწილი არის საპატიო შეცდომის კერძო შეცდომა და თუ შეცდომა არაა მისატყვევებელი, პირმა

გაუფრთხილებლობით უნდა აგოს პასუხი¹ სხვები კი თვლიან, რომ სსკ 37-ე მუხ. I ნაწილით არ იგულისხმება მისატყვევებელი შეცდომა, არამედ იგულისხმება ისეთი შეცდომა, რომელიც არაა მისატყვევებელი, ე.ი. როცა ბრძანების შემსრულებელს, მართალია, არ აქონდა გაცნობიერებული მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მაგრამ შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა იგი. მისატყვევებელი შეცდომის დროს გამოიყენება სსკ 36-ე მუხლი და არა 37-ე მუხლი.²

მიგვაჩნია, რომ სსკ 37-ე მუხლის I ნაწილით იგულისხმება ორივე შემთხვევა – როგორც საპატიო, ისე არასაპატიო შეცდომა. ასეთი დასკვნის შესაძლებლობას იძლევა განსახილველი მუხლის I და II ნაწილის შინაარსის შეჯერება. კერძოდ, I განსახილველი მუხლის I ნაწილში ცალსახადია ნათქვამი: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება იმას, ვინც სავალდებულო ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისას დააზიანა სამართლებრივი სიკეთე.“ როგორც ვხედავთ, აქ არიფერია ნათქვამი იმაზე, პირს შეეძლო თუ არა გაეცნობიერებინა სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება; 2. სსკ 37-ე მუხ. II ნაწილით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ბრძანების შემსრულებელს მხოლოდ მაშინ დაეკისრება, თუ მან შეასრულა წინასწარ შეცნობით დაანაშაულებრივი ბრძანება ან განკარგულება.

„წინასწარ შეცნობით“ ნიშნავს იმას, რომ ბრძანების შემსრულებელი განზრახ აზიანებს სამართლებრივ სიკეთეს, ე.ი. მან იცის, რომ გაცემული ბრძანება დანაშაულებრივი ხასიათისაა და მაინც ასრულებს მას.

აქედან უნდა გაკეთდეს ლოგიკური დასკვნა: როდესაც ბრძანების შემსრულებელს არა აქვს გაცნობიერებული გაცემული ბრძანების მართლწინააღმდეგობა, იმის მიუხედავად, შეეძლო თუ არა მისი გაცნობიერება, სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში არ მიეცემა. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა სამართლიანიცაა, რადგან როცა კომპეტენტური პირი ბრძანებას გასცემს ხელქვეითზე (თუ ეს ბრძანება აშკარად არაა დანაშაულებრივი), ხელქვეითს ვერ დაევაღდებულვით, დაიწყოს ფიქრი იმაზე, ხომ არაა შესაძლებელი ამ ბრძანების შესრულება და აზიანის სამართლებრივი სიკეთე.

¹ მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ. 2004, გვ. 111, 116.

² იმ. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილ. უნივ. გამომც. ავტ. კოლ. თბ. 2004, გვ. 119.

მაგალითად, ქალაქის პოლიციის უფროსმა უბრძანა რიგით პოლიციელს, დააკავოს მიტინგის ორგანიზატორი, რომლის მოქმედებამაც ვითომც უხეშად დაირღვა საზოგადოებრივი წესრიგი (სსკ 226-ე მუხ.). სინამდვილეში პოლიციეს უფროსმა იცის, რომ მოცემულ შემთხვევაში ამ დანაშაულს ადგილი არ ჰქონია. რიგითი პოლიციელი ვადდებულობა შეასრულის უფროსის ბრძანება. მას არ ევალება თავად დაიწყოს ზიტუაციის შეუახება—მართლაც ამონდა თუ არა ადგილი მიტინგის მსვლელობისას საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევას. იმდენად, აქ საერთოდ არ უნდა დადგეს საკითხი, შეუძლო თუ არა პოლიციელს ამის გაცნობიერება, იგი ასრულებს საკვალდებულო ბრძანებას, რომელიც არაა აშკარად დანაშაულებრივი ხასიათის. ამ შემთხვევაში უკანონო დაკავებისათვის პასუხს აგებს პოლიციის უფროსი.

სულ სხვა ვითარებასთან გვექნება საქმე, როცა პოლიციის უფროსი უბრძანებს რიგით პოლიციელს, გაუხსნას ცეცხლი და დიხეიტოს მომიტინგენი, რომლებიც თუნდაც უხეშად არღვევენ საზოგადოებრივ წესრიგს. ეს ბრძანება აშკარად დანაშაულებრივი ხასიათისაა. თუკი რიგითი პოლიციელი შეასრულებს მას, ექვედრება იქნება, რომ მას წინასწარ ჰქონდა შეცნობილი ამბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი. ამიტომ პოლიციელი თავს ვერ გაიმართლებს იმით, რომ ასრულებდა უფროსის ბრძანებას. ამ შემთხვევაში პოლიციელი პასუხს აგებს, როგორც მკვლელობის ამსრულებელი, ხოლო პოლიციეს უფროსი—როგორც მკვლელობის თანამონაწილე (ორგანიზატორი ან წამქეზებელი). უფროსის მიერ რიგითზე ბრძანების გაცემის ფაქტი შეიძლება ჩაითვალოს ფსიქიკურ იძულებად და მხედველობაში იქნეს მიღებული სასჯელის დანიშნისას.

ამდენად, სსკ 37-ე მუხ. ნაწილით გათვალისწინებულია შემთხვევა, როცა ბრძანება ან განკარგულება აშკარად არაა უკანონო. ამის შეუახებისათვის არსებობს ორი კრიტერიუმი: 1. ობიექტური (ბრძანება აშკარად არ ეწინააღმდეგება კანონს) და 2. სუბიექტური (ბრძანების შემსრულებელმა არ იცის, რომ ის დანაშაულებრივი ხასიათისაა). ორივე კრიტერიუმი უნდა იყოს სახესზე.

რაც შეეხება „წინასწარი შეცნობით დანაშაულებრივი ბრძანება ან განკარგულება“ (37-ე მუხ. II ნაწ.), აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როცა ბრძანების შინაარსიდან გამომდინარე (მაგალითად, „დახვრიტეთ მომიტინგენი“, ანდა „დახოცეთ კრიმინალები“ და ა.შ.), იგი აშკარად უკანონო ხასიათისაა. „აშკარად“ ნიშნავს იმას, რომ სადავო და საექვრო არაა მისი უკანონო ხასიათი. გარდა ამისა, „წინასწარ შეცნობით დანაშაულებრივი ბრძანება ან განკარგულება“ საჩუქია მაშინაც, როცა ბრძანების გამცემი მის შემსრულებელს გაანდობს მის

დანაშაულებრივ ზრახვებს. მაგალითად, შემთხვევებულ მაგალითში პოლიციის უფროსი გაანდობს რიგით პოლიციელს თავის ნამდვილ ზრახვებს, რომ სურს თავიდან მოიშოროს პოლიტიკური ოპონენტები და ამ მიზნით უბრძანებს მას დააკავოს მიტინგის ორგანიზატორი. თუ რიგითი პოლიციელი შეასრულებს ამ ბრძანებას, იგი პასუხს აგებს როგორც უკანონო დაკავების ამსრულებელი. ხოლო პოლიციეს უფროსი—როგორც ამ დანაშაულის თანამონაწილე.

რომის სტატუტის 33-ე მუხლის შენიშვნაში განმარტებულია, რომ აშკარად უკანონოდ ჩაითვლება ბრძანება, რომელიც გამოსულია გენოციდის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩასადენად.

საკვალდებულო ბრძანება ან განკარგულება, როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება, გათვალისწინებულია ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც.¹

§ 7. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება სხვა არაბრალეული ქმედების გამო (სსკ 38-ე მუხლი).

როგორც ვიცით, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში ანალოგიის გამოყენება დაუშვებელია. მაგრამ სისხლის სამართალში ზოგადი ნაწილის ნორმის გამოყენება ანალოგიით, ადამიანის ინტერესების შესაბამისად, დასაშვებია. სწორედ ამიტომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები სს კოდექსში ამომწურავად არაა ჩამოთვლილი. კანონმდებელი მხოლოდ საინიშნოდ ჩამოთვლის მათ ყველაზე ტიპურ სახეებს. ეს ესება როგორც მართლწინააღმდეგობის, ისე ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს. კერძოდ, სსკ 38-ე მუხლით გათვალისწინებულია ბრალის გამომრიცხველი ანალოგიური (ე.წ. ზეკანონური) ნორმა. ამ მუხლით კანონმდებელი მოდამირ არ ასახელებს, თუ რა გარემოებაა აქ ჩაგულისხმევი, ამის გადასაწყვეტად ასპარეზი მიხედობილი აქვს სასამართლოს. თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ პირს ჩადენილი აქვს ქმედება ისეთი გარემოების არსებობისას, რომელიც, მართალია, კოდექსში სახელდებით არაა მოხსენებული, მაგრამ საყვებით აკმაყოფილებს ამ ქმედების არაბრალეულობის პირობებს, მას შეუძლია ეს გარემოება ჩათვალოს

¹ ამ საკითხზე იხ. მ. ტურაიას დიხის ნაშრ. გვ. 114-116.

ბრალის გამომრიცხველად და განაჩენში მიუთითოს სსკ 38-ე მუხლზე. განოსმდებლის ასეთი პოზიცია ხაზგასმით გამართლებულია, რადგან შეუძლებელია წინასწარ გათვალისწინებული იქნეს ბრალის გამომრიცხველი ყველა გარემოება.

ამიტომ სასამართლოს პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისას შესაბამისი მუხლის არ არსებობის გამო პრობლემა არ უნდა შეექმნას. სსკ 38-ე მუხლი მოსამართლეს უფლებას აძლევს საკითხი გადაწყვიტოს ანალოგიით.

იურიდიულ ლიტერატურაში ბრალის გამომრიცხველი ანალოგიური ნორმის მაგალითად მიიჩნეულია ტრაგიკული კოლიზია. მას სხვაინარად ბრალის გამომრიცხველ უკოდურეს აუცილებლობაზე უწოდებენ. სამწუხაროდ, ტრაგიკული კოლიზიის არსი ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში არაერთგვაროვნად და რამდენადმე სქემატურადაა განხილული.

ტრაგიკული კოლიზია უნდა ჩაითვალოს ბრალის გამომრიცხველ ანალოგიურ გარემოებად, რადგანაც ამ დროს პირი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას ხნადის სამართლებრივი სიკეთის ნაწილის საფრთხისაგან გადასარჩენად მაშინ, როცა ეს სიკეთე მთლიანობაში დასაღუპავად იყო განწირული² იმისათვის, რომ ტრაგიკული კოლიზია ჩაითვალოს ბრალის გამომრიცხველ ანალოგიურ გარემოებად, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს რამდენიმე პირობას:

1. მთლიანი სამართლებრივი სიკეთე დასაღუპად უნდა იყოს განწირული;

2. პირის მიზანი უნდა იყოს სამართლებრივი სიკეთის თუნდაც ნაწილის გადარჩენა;

3. საფრთხე, რომელიც ემუქრება მთლიან სამართლებრივ სიკეთეს, უნდა იყოს რეალური და არა მოჩვენებითი;

1. საფრთხე უნდა იყოს იმწუთიერი;

2. საფრთხის ასაცილებლად არ უნდა არსებობდეს სხვა საშუალება, თუ არა სამართლებრივი სიკეთის ნაწილის დაზიანება.

მაგალითად, ორი მთამსვლელი ადის მთაზე. წინ მიმავალი ვერ იმაგრებს თავს, საცაა გადაიჩეხება ხრამში და აუცილებლად წაივლინება მდორესაც. მეორე მთამსვლელს აქვს ორი ალტერნატივა: ან ამხანაგთან ერთად დაიღუპოს, ან გადაჭრას თოკი და თავი გადაიჩინოს. პირველ ვარიანტს ირჩევენ მხოლოდ გმირები და მეგობრობათვის თავდადებულნი. ამას სამართალი ვერ მოსთხოვს ადამიანს.

² ტრაგიკული კოლიზიის განსხიავებული განმარტება იხ. ო. გამყრელიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 258.

ამიტომ ვინც მეორე ვარიანტს აირჩევს და გადაიჩენს თავს, იგი არ მოქმედებს ბრალეულად, რადგან უპასუხისმგებლოდ არ ეკიდება დაკისრებულ სამართლებრივ მოვალეობას და აქედან გამომდინარე, გაკიცხვასაც არ ექვემდებარება.

ტრაგიკულ კოლიზიად არ უნდა ჩაითვალოს ისეთი ეპითარება, როცა შექმნილი საფრთხიდან თავის დაღწევის თანხარე შესაძლებლობა აქვს საფრთხეში აღმოსვნილ პირთაგან თითოეულს (ხეშოთხსენებულ მაგალითში თავის გადარჩენის შესაძლებლობა მქონდა მხოლოდ ქვევით მყოფ მთამსვლელს). ტრაგიკული კოლიზია არ შეიძლება ემყარებოდეს პრინციპს: ვინც მოასწრებს, ის მოიგებს; ანდა-შეუბრალებელი მოიგებს. ასეთ პრინციპებს სამართლის აგება დაუშვარელია, რადგანაც ისინი ყოვლად ამორალურია.

თუ საფრთხეში აღმოსვნილ პირთაგან თითოეულს თანხარე შესაძლებლობა აქვს სხვისი სიცოცხლის ხარჯზე გადაარჩინის საკუთარი, ეს ბრალის გამომრიცხველი გარემოება იქნება მხოლოდ მაშინ, როცა ადამიანი შექმნილი საფრთხის რეალობიდან გამომდინარე ისეა შეშინებული, რომ ამ შიშისაგან წართმეული აქვს ცნობიერება ან ნება.

მაგალითად, ნაგზე იმყოფება ორი პიროვნება. ნაგს აღმოაჩნდა ისეთი დევექტი, რომ ორივეს ნაპირამდე ვერ მიიყვანს, ჩაიბრება. ამ შემთხვევაში ორივე მათგანს აქვს შესაძლებლობა, ხელი პერას მეორეს და ჩაადოს წყალში. ერთმა ეს ვერ შესძლო, რადგან შეეცოდა ამხანაგი, ვერ გაიმეტა იგი. მეორე კი უფრო გულგრილი და შეუბრალებელი აღმოსვდა და ნავიდან გადაადგო ამხანაგი, თავად კი მიაღწია ნაპირამდე. მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობს ტრაგიკული კოლიზია, როგორც ბრალის გამომრიცხველი ანალოგიური გარემოება. საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენა სხვისი სიცოცხლის ხარჯზე თუზღაც მაშინ, როცა ორივეს სიკვდილი ემუქრება, უხეზობა და იგი არ შეიძლება შეფასდეს, როგორც ბრალის გამომრიცხველი გარემოება, თუმცა შეიძლება შეფასდეს, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუზრეტელი გარემოება.

თუ დადგინდება, რომ ამ პიროვნებას სიკვდილის შიშისაგან (ხედავდა, თუ ნელ-ნელა როგორ იბრებოდა ნავი) დაეზინდა გონება, იმპულსურად ხელი პერა ამხანაგს და გადაადგო იგი, მისი ქმედება არ ჩაითვლება ბრალეულად ფსიქიკის დროებითი აშლილობის გამო (მუხ. 34-ე).

როგორც აღვნიშნეთ, ტრაგიკული კოლიზიის დროს საფრთხე უნდა იყოს რეალური და იმწუთიერი. თუ იგი მომავლისკენაა მიმართული, თუნდაც რეალური იყოს, ტრაგიკულ კოლიზიად არ უნდა ჩაითვალოს.

მაგალითად, ოფიცერმა უბრძანა ჯარისკაცს, მოკლას მისი (ოფიცერის) პირადი მტერი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ორივეს მოკლავს. ეს შემთხვევა ტრაგიკულ კოლოზიად წითელდება მაშინ, თუ ოფიცერი იარაღით ხელში თავზე ადგას ჯარისკაცს და იმწუთიერად მოითხოვს მისი მტრის მოკლას. ამდენად, ჯარისკაცის ნება პარადოქსულია.

მას არა აქვს საშუალება, საშველად მიმართოს სხვებს. თუ დაუყოვნებლივ არ შეასრულა ოფიცერის ბრძანება, მასაც მოკლავს და მეორე პირსაც. სხვა შემთხვევაში კი ჯარისკაცს საშუალება აქვს საშველად მიმართოს ზემდგომ სამხედრო პირებს და ამდენად, არ არსებობს ტრაგიკული კოლოზი.

ტრაგიკული კოლოზის დროს აუცილებელი არ არის საფრთხე ემუქრებოდეს სხვადასხვა პირის სამართლებრივ სიკეთეს. ეს საფრთხე შეიძლება მიმართული იყოს ერთი პირის სხვადასხვა სამართლებრივი სიკეთის წინააღმდეგ.

მაგალითად, საომარი მოქმედების დასრულების შემდეგ ბრძოლის ველიდან გარბის ორი მეგობარი. მათ მოსდევს მტერი. მეგობრებმა იცინა, თუ ისინი მტერს.

ხელში ჩაუვარდებათ, წამებით სიკვდილი არ ასცდებათ, როცა ისინი აღიოდნენ მთაზე, ერთი მეგობარი უკან ჩამოიჩინა, რა დროსაც მას მტერი წამოეწია. ალყაში მოაქცია და წამება დაუწყო. ამ ფაქტს თვალს ადევნებს მთაზე ასული მეორე მეგობარი, ჯედავს, რომ მის ამხანაგს მტრები ძლიერი წამებით ამოხდიან სულს. მას სურს წამებით სიკვდილისაგან იხსნას იგი, ამიტომაც დაუმიზნებს იარაღს და ერთი გასროლით მოკლავს.

ეს მართლწინააღმდეგო ქმედება ჩადენილია ტრაგიკული კოლოზის უითარებაში, რადგანაც იმ ადამიანს სიკვდილი მაინც არ აცდებოდა და სანამ მოკვდებოდა, უნდა დატანჯულიყო. მეგობარმა მეგობარი ძლიერი ტანჯვისაგან იხსნა, ანუ გადააჩინა სამართლებრივი სიკეთის ნაწილი.

ტრაგიკულ კოლოზიას ადგილი არა აქვს მაშინ, როცა სამართლებრივი სიკეთის გადახარჩენად ხელყოფენ იმ სიკეთეს, რომელსაც დაღუპავს არ ემუქრებოდა. მაგალითად, ტყეში ადამიანს გამოუდგა მტაცებელი ცხოველი. იგი გარბის და უცებ ჩაბა ხის ძირას მეგობარი მოხუცი. მოუცდო იგი მხეცს და თავად კი გაიქცა.

როცა ხელყოფენ იმ სიკეთეს, რომელსაც საფრთხე არ ემუქრებოდა, ტრაგიკული კოლოზია გამოიყვანულია თუნდაც იმ არგუმენტით, რომ გადარჩენილია მრავალი ადამიანის სიცოცხლე. ერთი ადამიანის და მრავალი ადამიანის სიცოცხლე სამართლებრივად ტოლფასოვანი სიკეთეა.

XV თავი

ერთიანი დანაშაული და დანაშაულის სიმრავლე

§ 1. ერთიანი დანაშაულის ცნება და სახეები

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ისტორიაში ერთიანი დანაშაულის და დანაშაულის სიმრავლის სახეები არასოდეს ყოფილა საგანგებოდ რეგლამენტირებული, მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ყოველთვის იყო გათვალისწინებული სხვადასხვა ბტრუტურის შქონე შემადგენლობები, რომელთა კვალიფიკაცია რიგ სპეციფიკურ საკითხებთან იყო დაკავშირებული. აქედან გამომდინარე, სასამართლო პრაქტიკა ყოველთვის საჭიროებდა ერთიანი დანაშაულის ცნების განმარტებას და მის გამოყენებას დანაშაულის სიმრავლისაგან. სწორედ ამით იყო ნაკარნახევი ის ფაქტი, რომ 2000 წლის 1 ივნისიდან ამოქმედებულ სისხლის სამართლის ახალ კოდექსში მეოთხე და მესამე თავები დაეთმო აღნიშნულ საკითხებს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართული სისხლის სამართლებრივი დოქტრინა ამ ინსტიტუტების კვლევას ყოველთვის ჯეროვან ყურადღებას უთმობდა და ამან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ერთიანი დანაშაულის ცნების გარკვევაში და მისი ფორმების თეორიულ დასაბუთებაში, ერთიანი დანაშაულის მომხდენე სისხლის სამართლებრივი კატეგორიებისაგან გამიჯვნაში.¹

ერთიანი დანაშაულის და დანაშაულის სიმრავლის გამიჯვნის პრობლემა სისხლის სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრობლემაა. იგი, უპირველეს ყოვლისა, დანაშაულის შესახებ მოძღვრების ნაწილია და შემთხვევითი არ არის, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის იმ კარშია განხილული, რომელსაც დანაშაული ეწოდება, თუმცა ცხადია, ეს ინსტიტუტები მჭიდრო კავშირშია სასჯელის პრობლემასთანაც. უფრო მეტიც, დანაშაულის სიმრავლის პრობლემა ჩვენთან დიდხანს სასჯელის დანიშვნის პრობლემის ფარგლებში განიხილებოდა. მაგრამ, ცხადია, ვერაირი უფლოა გვერდს სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის ნორმების შემუშავებისას, ამ ინსტიტუტის ცალკეულ სახეებს, რომლებშიც ისინი გათვალისწინებული იყო ან როგორც კონკრეტული

¹ ი. წერეთელი, გ. ტყემელიძე, მოძღვრება დანაშაულზე, თბ., 1969. გ. ტყემელიძე, სახესამოცხლობა დანაშაულის ერთობლიობისათვის, თბ., 1965. ვ. მამულაშვილი, ერთიანი დანაშაულის ცნება და ფორმები, საქანდ. დისერტაცია, თბ., 1993.

ტული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშანი, ანდა როგორც ქმედების მაკვალიფიცირებელი გარემოება.

სისხლის სამართლის თეორიაში აღიარებული თვალსაზრისით ჩადენილი დანაშაულის ერთიანობა შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობით განისაზღვრება.

როდესაც შემადგენლობას დანაშაულის ერთიანობის კრიტერიუმად მივიჩნევთ, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ ერთიანი დანაშაულის ცნების განსაზღვრისათვის არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შესაბამისი დანაშაულის ობიექტური ან სუბიექტური შემადგენლობის რომელიმე ცალკე აღებული ელემენტი. ერთიანი დანაშაული არსებობს მაშინ, როდესაც განხორციელდება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ერთი დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობა. ერთიანი დანაშაულისათვის მნიშვნელობა არა აქვს იმას, განხორციელდა იგი ერთი თუ რამდენიმე მოქმედებით, ერთი შედეგი დადგა თუ რამდენიმე, ქმედების სუბიექტური მხარე მხოლოდ განხორციელებაში გამოიხატა თუ გაუფრთხილებლობაშიც (ე.წ. რთული ბრალი). მთავარია, რომ იგი წარმოადგენდეს ერთი დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობის რეალიზაციას. დანაშაულის ჩადენა დანაშაულის აბსტრაქტული და ამასთან, ტიპური შემადგენლობის რეალიზაციაზე მიუთითებს. ამიტომ ერთიანი დანაშაული არსებობს მაშინ, როდესაც განხორციელდება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ერთი დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობა.

სისხლის სამართლის კოდექსმა ერთიანი დანაშაულის მხოლოდ ორი სახის – დენადი და განგრძობადი დანაშაულის დეფინიცია მოგვცა, მაგრამ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი შეიცავს ერთიანი დანაშაულის ისეთ სახეებსაც, როგორებიცაა: შენადგენი დანაშაული, ერთიანი დანაშაული ალტერნატიული მოქმედებებით ან ალტერნატიული შედეგებით, მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული (ე.წ. ბრალის რთული, ორმაგი ფორმით ჩადენილი დანაშაული).

თავისი საკანონმდებლო კონსტრუქციით ერთიანი დანაშაული შეიძლება იყოს მარტივი ან რთული.

რამდენადაც ზგენი ამოსავალი დებულება ის არის, რომ დანაშაულის ერთიანობა მის საკანონმდებლო განსაზღვრებაზეა დამოკიდებული და ამიტომ ის პირობითია, ამდენად ერთიანი დანაშაულის ცალკეული სახეების კლასიფიკაცია უნდა მოვახდინოთ კანონმდებლის მიერ ამა თუ იმ კონკრეტული დანაშაულის ნიშნების აღწერისას, ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობის ნიშნების თანაფარდობისათ-

ვის დამახასიათებელი თავისებურებების მიხედვით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ერთიანი დანაშაულის სახეების კლასიფიკაციის დროს ისევ შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობის კონსტრუქციის თავისებურებებიდან უნდა ამოვიდეთ.

ამ თვალსაზრისით, სისხლის სამართლის მოქმედი კანონმდებლობის ანალიზი საყუქველს გვაძლევს, განვასხვავოთ ერთიანი დანაშაულის ორი სახე: 1) ერთიანი დანაშაული, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის სპეციალურ კონსტრუქციას შეესაბამება (მას პირობითად შეიძლება მივაკუთვნოთ დანაშაული, რომელსაც მარტივი შემადგენლობის კონსტრუქცია აქვს და რთული შემადგენლობის კონსტრუქციის მქონე ისეთი დანაშაულები, როგორიცაა – შენადგენი დანაშაული, ალტერნატიული მოქმედებებისა და ალტერნატიული შედეგებისაგან შედგენილი დანაშაული (ე.წ. ალტერნატიული შემადგენლობა, აგრეთვე, მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული) და 2) ერთიანი დანაშაული, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების სპეციალური ფორმაა, მას მიეკუთვნება დენადი და განგრძობადი დანაშაული. ეს უკანასკნელნი დანაშაულის კანონისმიერი შემადგენლობის სპეციალური კონსტრუქციები კი არ არის, არამედ ერთიანი დანაშაულის რეალიზაციის განსაკუთრებული ფორმები.

მარტივია ისეთი ერთიანი დანაშაული, რომელიც ხორციელდება ერთი ქმედებით, ხელყოფს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ერთ ინტერესს (ობიექტს). მხოლოდ განზრახვის ან მხოლოდ გაუფრთხილებლობის ფორმით და შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ერთი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. ასეთია მაგალითად: ქურდობა, თაღლითობა, სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით და სხვ.

მარტივი ერთიანი დანაშაულისაგან განსხვავებით, რთული ერთიანი დანაშაული ხასიათდება ქმედების ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობის სირთულით, სახელდობრ: დანაშაულის ობიექტურ შემადგენლობაში რამდენიმე ქმედების ან რამდენიმე შედეგის არსებობით ანდა ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაში ერთდროულად განზრახვის და გაუფრთხილებლობის ნიშნების არსებობით და სხვ.

სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გვხვდება რთული ერთიანი დანაშაულის შემდეგი სახეები:

შენადგენი დანაშაული. შენადგენი დანაშაული ისეთი ერთიანი დანაშაულია, რომელიც ხელყოფს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ რამდენიმე ობიექტს (სიცოცხეს, ინტერესს), მაგრამ ეს ხელყოფა

სოციალურ სინამდვილეში ისეთ ტიპურ ხასიათს იღებს, რომ კანონმდებელი ქმნის ერთიანი რთული შემადგენლობის კონსტრუქციას და ამგვარი ხელყოფისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია ერთი დანაშაულის შემადგენლობით.

პროფ. გ. ტყეშელაშვიტყველობს, რომ შენადგენი დანაშაული არსებობს მაშინ, როცა ორი ან მეტი თავისთავად დანაშაულებრივი ქმედება ერთმანეთთან ისეა დაკავშირებული, რომ სხვა შესაძლო ერთიან დანაშაულს ქმნის.¹

შენადგენი დანაშაულის კლასიკური მაგალითია ყაჩაღობა. ის სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ორ სიკეთეს ხელყოფს – ხაკუთრებას და პიროვნებას ყაჩაღობის დროს პიროვნებასუ ხელყოფა წარმოადგენს საშუალებას ქონების დაუფლებისათვის. შეუძლებელია ეს ორი ქმედება ერთმანეთის დაეკიდოს იმ ობიექტური და სუბიექტური კავშირის გამო, რომელიც სინამდვილეში მათ შორის არსებობს. სწორედ ამ გარემოებით არის ნაკარნახევი კანონმდებლისათვის მათი ერთიან შენადგენ დანაშაულად ცნობა. შენადგენი დანაშაულის კონსტრუქცია აქვს აგრეთვე ბანდიტიზმს (მ. 224), სასაერთო ღირსების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლებას სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის საშიში ძალადობით ანდა ასეთი ძალადობის მუქარით (მ. 227), მკობრობას (მ. 228), სამსახურებრივი უფლებამოსილების გადამტეხებას ძალადობით ან იარაღის გამოყენებით (მ. 333) და სხვა.

შენადგენი დანაშაულის ერთ-ერთი ძირითადი დამახასიათებელი თავისებურებაა ის, რომ იგი სისხლის სამართლის კანონით დაცულ რამდენიმე სიკეთეს (ინტერესს) ხელყოფს. ამიტომ შენადგენი დელიქტის უპირველესი ობიექტური ნიშანია მისი მრავალობიექტურობა. აქედან ერთ-ერთი ობიექტი ძირითადია, რაც განსაზღვრავს ამ ნორმის სისტემურ ადგილს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში. ხოლო დანარჩენი – ასევე საგაღმდეგო, მაგრამ დამატებითი.

შენადგენი დანაშაული ობიექტური მხრივ შეიძლება განხორციელდეს ერთი ან რამდენიმე მოქმედებით, თავისი კონსტრუქციის მიხედვით შეიძლება იყოს მატერიალურიც და ფორმალურიც. რაც შეეხება შენადგენი დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს, ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა შეზღუდულია, მთლიანობაში მხოლოდ განზრახვის ელემენტს (მაგალითად, ყაჩაღობა) ანდა ე.წ. პრაქსის რთულ (ორ-მავ) ფორმას (მაგალითად, ჯანმრთელობის დაზიანება სასიკვდილო შედეგით (მ. 117-ე) – განზრახვის ძირითადი ობიექტის ხელყოფისადმი, სასურველი შედეგისადმი და გაუფრთხილებლობის დამატებითი თან-

მხლები შედეგისადმი, ამგვარად, შენადგენი დანაშაული ხასიათდება ქმედების როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური შემადგენლობის რთული სტრუქტურით.

რთული ერთიანი დანაშაულია ასევე ალტერნატიული მოქმედებებისა და ალტერნატიული შედეგებისაგან შედგენილი დანაშაული. ასეთი კონსტრუქციის მქონე დანაშაულთა თავისებურება ის არის, რომ სისხლის სამართლის კანონში მითითებული თითოეული მოქმედების ჩადენა თავისთავად საკმარისია იმისათვის, რომ დანაშაული დამთავრებულად ჩაითვალოს. ამავე დროს, თუ პირი ჩაიდენს შესაბამის შემადგენლობაში ჩამოთვლილ ყველა მოქმედებას, ამით ის ახალ დანაშაულს კი არ ჩადის და დანაშაულთა სიმრავლეს კი არა აქვს ადგილი – არამედ, ერთ რთულ დანაშაულს – მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის, საბრძოლო მასალის, ფუტყებადი ნივთიერების ან ასაფეთქებელი მოწყობილობის მართლსაწინააღმდეგო შეძენა ან შენახვა (სს.კ-ის მ. 236, 1 ნაწილი), მათი მართლსაწინააღმდეგო დამზადება, გადაზიდვა, გადაცემა ან გასაღება (მუხ. 236, ნაწილი და მ. 236, 2 ნაწილი), აგრეთვე სს.კ-ის მ. 230-ე, 260-ე, 261-ე, 362-ე, 363-ე და სხვა მუხლებში აღწერილ ქმედების შემადგენლობებს. აქ ყველგან ერთიანი დანაშაულის შემადგენლობებია აღწერილი ალტერნატიული მოქმედებებით. ამ დანაშაულთა დამთავრებულად ცნობისათვის საკმარისია კანონში ჩამოთვლილი თუნდიც ერთი მოქმედების ჩადენა, მაგრამ თუ პირი განახორციელებს შემოიღწიწწულ შემადგენლობებში მითითებულ რამდენიმე მოქმედებას, ამით ერთიანი დანაშაული არ გადაიქცევა დანაშაულთა სიმრავლედ (მაგალითად, ჯერ შეიძინო იარაღი, შემდეგ კი შეინახო ან ატარო).

როგორც აღვნიშნეთ, ასეთივე ბუნება აქვს რთულ ერთიან დანაშაულს ალტერნატიული შედეგებით. ასეთია მაგალითად, ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება, რასაც მოჰყვა მხედველობის, სმენის, მერყეულების ან რომელიმე ორგანოს ან მისი ფუნქციის დაკარგვა და სხვ. აგრეთვე სს.კ-ის 192-ე, 238-ე, 342-ე, 407-ე და სხვ. მუხლებით აღწერილ დანაშაულის შემადგენლობებს. ამრიგად, ალტერნატიული შემადგენლობები ხასიათდება იმით, რომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის საჭიროა კანონში მითითებული ობიექტური შემადგენლობის არა ყველა ელემენტის, არამედ თუნდაც ერთ-ერთის არსებობა. მაშასადამე, ალტერნატიული მოქმედებების ან მოქმედებისაგან შედგენილი დანაშაულის ხიროულეს განაპირობებს

¹ გ. ტყეშელაშვიტყველობს, რომ დანაშაულთა ერთობლიობისათვის გვ. 48.

შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის თავისებურებები. შენადგენი დანაშაულისაგან განსხვავებით, დანაშაულში, რომელიც ალტერნატიულ მოქმედებებს ან შედეგებს მოიცავს, არც ერთი მოქმედება ან შედეგი ცალკე სისხლის სამართლის კანონით არ არის გათვალისწინებული დამოუკიდებელი შემადგენლობის სახით. გარდა ამისა, შენადგენი დანაშაული აუცილებლად გულისხმობს ორი ან მეტი ობიექტის ხელყოფას და შესაბამისად, ორზე მეტ შედეგს, მაშინ როცა ალტერნატიული შემადგენლობის დანაშაულში ერთზე მეტი შედეგი შეიძლება განხორციელდეს ან არ განხორციელდეს.

სისხლის სამართლის თეორიაში ავტორთა ერთი ნაწილი რთული ერთიანი დანაშაულის დამოუკიდებელ სახედ თვლის მძიმე შედეგით კვალიფიცირებულ დანაშაულს. ამის მაგალითებად მოჰყავთ ჯანმრთელობის დაზიანება სასიკვდილო შედეგით (მუხ. 117), ნივთის დაზიანება ან გაზაფხურება, რასაც გაუფრთხილებლობით ადამიანის სიცოცხლის მოსპობა ან სხვა მძიმე შედეგი მოჰყვა (მუხ. 187, მესამე ნაწილი) და მისთა ჩვენი შეხედულებით, თანამდევნი შედეგით კვალიფიცირებული განზრახი დანაშაული რთული შენადგენი დანაშაულის ერთ-ერთი ფორმაა და არა რთული დანაშაულის დამოუკიდებელი სახე.¹ მსგავს ქმედებათა კვალიფიკაციის საკითხი მოწესრიგებულია სსკ-ის მე-11 მუხლით.

§ 2. დენადი დანაშაული

დენადი დანაშაულის განმარტება მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლში. ამ მუხლის მიხედვით, დენადია ამ კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაული, რომლის ჩადენა იწვება მოქმედებით ან უმოქმედობით და რომელიც შემდეგ უწყვეტად ხორციელდება.

როგორც კანონის განმარტებიდან ჩანს, დენადი დანაშაულის არსებითი თავისებურება ისაა, რომ მოქმედებით ან უმოქმედობით განხორციელებული განსაზღვრული დანაშაულის შემადგენლობა უბრალოდ კი არ გრძელდება დროში, არამედ განუწყვეტლად ხორციელდება დანაშაულის რეალიზაციის ნებისმიერ მომენტში, დაწყებიდან დამთავრებამდე, სუბიექტი იმყოფება მისი ჩადენის მდგომარეობაში. იგი განუწყვეტლად არლევს სისხლის სამართლის ნორმას, თანაც

განუწყვეტლად ხორციელდება ერთი და იმავე დანაშაულის შემადგენლობა მთლიანად და არა მისი რომელიმე ერთი ელემენტი. ამგვარად, დანაშაულის დენად ხასიათს განსაზღვრავს არა ცალკე მოქმედების (უმოქმედობის) საეციფიკური ნიშნები ან ცალკე შედეგის თავისებურებანი, არამედ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების მთელი ერთობლიობა, რომელშიც კანონმდებელს პრაქტიკული პირობითობა შეაქვს და მთლიანობაში აფასებს ამა თუ იმ ქმედებას როგორც ერთიან დანაშაულს. იმის კონსტატაცია, რომ დენადი დანაშაულის დროს განუწყვეტლად ხორციელდება ერთი და იმავე დანაშაულის შემადგენლობა და ამდენად დენადი დანაშაულის ერთიანობის განსაზღვრისას შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობის კონსტრუქციიდან უნდა ამოვიდეთ, სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ დენადი დანაშაული სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული შემადგენლობის განსაკუთრებული კონსტრუქციაა. სინამდვილეში, დენადი დანაშაული ერთიანი დანაშაულის რეალიზაციის განსაკუთრებული ფორმაა და არა დანაშაულის შემადგენლობის საგანგებო კონსტრუქცია სისხლის სამართლის კანონში. დანაშაული, რომლის რეალიზაცია დენადი ფორმით ხდება, იმედროულად შესაძლებელია სხვა ფორმითაც განხორციელდეს, ეთქვას, მარტივი ერთაქტიანი დანაშაულის ფორმით ან რთული განგრძობადი დანაშაულის ფორმით. ეს ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ აქვს კანონმდებელს აგებული ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობის კონსტრუქცია. მართალია, დენადი დანაშაულის ობიექტური მხარე უწყვეტობით ხასიათდება, მაგრამ სუბიექტური მხარე შესაძლებელია დისკრეტული (წყვეტილი) იყოს, თუცა არც მისი უწყვეტობაა გამორიცხული. დენადი დანაშაულის ჩადენის მსვლელობაში შესაძლებელია ქმედების სუბიექტური შემადგენლობა იცვლებოდეს, კერძოდ, იცვლებოდეს დამნაშავეს ფსიქიკური დამოკიდებულება ჩადენილი ქმედებისა და მის მიერ გამოწვეული შედეგებისადმი, მაგალითად, შესაძლებელია პირდაპირი განზრახვით დაწყებული ქმედება პირს აღარ სურდეს, მაგრამ შეგუბულად უშვებოდეს მის შედეგებს ან გულგრილად კიდებოდეს მათ. ერთი სიტყვით, დენადი დანაშაულის ჩადენის საეციფიკო მის ობიექტურ მხარეშია, ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის შინაარსი, შესაძლებელია, კონკრეტული შეიცვალოს, მაგრამ დანაშაული მაინც გაგრძელდეს ობიექტურად და დამნაშავემ არავითარი ზომა არ მიიღოს მის შესაწყვეტად. დანაშაულს ქმედების (მოქმედების ან უმოქმედობის) პირველი აქტის ჩადენისთანავე ობიექტურადაც და სუბიექტურადაც დასრულებულია დანაშაულის სახე აქვს და შემდეგ ამა თუ იმ შემადგენლობის საეციფიკოდან გამომდინარე, მეტ-ნაკლებად, ხანგრძლივი პერიოდის

¹ თუმცა არსებობს განსხვავებული თვალსაზრისიც, რომელიც თვლის, რომ შენადგენი დანაშაული მხოლოდ განზრახვის გულისხმობს.

მანძილზე უწყვეტად გრძელდება. დენადი დანაშაულის ფორმით შესაძლებელია რეალიზებულ იქნეს დანაშაულის ისეთი შემადგენლობები, როგორიცაა: თავისუფლების უკანონო აღკვეთა (სსკ-ის მუხ. 143), მძევლად ხელში ჩაგდება (სსკ-ის მუხ. 144), ალიმენტის გადახდისათვის ჯიუტად თავის არიდება (მუხ. 176), ცეცხლსასროლი იარაღის მართლსაწინააღმდეგო შენახვა, ტარება (მუხ. 236), სამსახურებრივი გულგრილობა (მუხ. 342), წყევანდელის მიერ სამხედრო ან ალტერნატიული შრომითი სამსახურისათვის თავის არიდება (მუხ. 356), დეზერტირობა (მუხ. 389) და სხვ.

დენადი დანაშაულის თავისებურება არა მარტო ის არის, რომ იგი მტრ-ნაკლებად ხანგრძლივი დროის მანძილზე უწყვეტად ხორციელდება, არამედ ისიც, რომ მას ახასიათებს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადების გამოთვლის სპეციფიკური წესი. სწორედ ეს არის მინიშნებული სსკ-ის მე-13 მუხლის მეორე ნაწილში - დენადი დანაშაული დამთავრებულია ქმედების შეწყვეტის მომენტიდან.

დენადი დანაშაულის მიმართ სისხლის სამართლის კანონის სწორად გამოსაყენებლად აუცილებელია მისი საწყისი და საბოლოო მომენტების ზუსტად დადგენა რამდენადაც დენადი დანაშაულის სპეციფიკური დამახასიათებელი თავისებურება ის არის, რომ იგი განუწყვეტლად ხორციელდება, ამიტომ ყველა დენადი დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დინება გამოანგარიშებული უნდა იქნეს პირის დანაშაულებრივი საქმიანობის, ქმედების სრული შეწყვეტის მომენტიდან, სამი პირობიდან თუნდაც ერთ-ერთის პირობის არსებობისას: პირველი, როცა დენადი დანაშაული შეწყდა დამნაშავეს ნებით (კადრებულების შესრულება, პრადის აღიარებით გამოცხადება); მეორე, დენადი დანაშაულის შეწყვეტა დამნაშავეს ნების საწინააღმდეგოდ (ხელისუფლების ორგანოების ჩარევის შედეგად) და მესამე - მისი ნებისაგან დამოუკიდებლად, თვით მოქმედების იურიდიული მოვალეობის მოსაპოვებლად, რომლის შეუსრულებლობაც შეადგენდა დენადი დანაშაულის შინაარსს (მაგალითად, დამნაშავეს სამხედრო სამსახურში გაწვევის ვადა გაუეჭა ან ავადმყოფობის გამო გაწვევისათვის უპარგისო გახდა, ალიმენტით უზრუნველსაყოფი პირი ხრულწლოვანი გახდა ან გარდაიცვალა და სხვ.). სწორედ აქ მთავრდება დენადი დანაშაული და სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობაც აქედან უნდა იქნეს გამოთვლილი.

ამრიგად, დენადი დანაშაული, მისი განხორციელების ხანგრძლივობის მიუხედავად, განიხილება როგორც ერთიანი დანაშაული.

რა პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს დენადი დანაშაულის საზღვრების ზუსტად დადგენას?

1. დენადი დანაშაულის დანაშაულებრიობა და დასჯადობა, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მუხლის თანახმად, უნდა განისაზღვროს კანონით, რომელიც მოქმედება დენადი დანაშაულის განხორციელების ფაქტობრივად დამთავრების დროს (მაგალითად, როცა იარაღის უკანონოდ ტარებისათვის პირი დააკავეს), სწორედ ეს არის მინიშნებული სსკ-ის მე-13 მუხლის მეორე ნაწილში - დენადი დანაშაული დამთავრებულია ქმედების შეწყვეტის მომენტიდან. თუ დენადი დანაშაულის ჩადენის განმავლობაში კანონი გამკაცრდა, მაშინ ეს უკანასკნელი უნდა იქნეს გამოყენებული, რადგან დენადი დანაშაულის ჩამდენს შესაძლებლობა აქვს ნებისმიერ დროს შეწყვიტოს დანაშაულის ჩადენა. თუკი მას არ სურს ისარგებლოს ამ შესაძლებლობით და აგრძელებს დანაშაულის ჩადენას მიუხედავად უფრო მაკაცრი სისხლისსამართლებრივი სასჯელის მუქარისა, მაშინ არავითარი საფუძველი არ გვაქვს უარი ეთქვათ ამ უფრო მაკაცრი კანონის გამოყენებაზე, რომელიც დენადი დანაშაულის ჩადენის დროს მოქმედებდა.

2. დენადი დანაშაულის მიმართ სისხლის სამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა გამოანგარიშებული უნდა იქნეს დანაშაულის განხორციელების ფაქტობრივი შეწყვეტის მომენტიდან.

3. ამნისტია შეიძლება შეეფარდოს მხოლოდ იმ დენად დანაშაულს, რომლის განუწყვეტელი განხორციელება შეწყდა მის გამოცემაზე. თუ დენადი დანაშაულის განხორციელება გაგრძელდება ამნისტიის აქტის გამოცემის შემდეგ, მაშინ ამნისტია არ გამოიყენება.

4. რამდენადაც დენადი დანაშაულის ჩადენის დროს ადგილი აქვს დანაშაულის შემადგენლობის განუწყვეტელ განხორციელებას, ამდენად თანამონაწილეობა დენად დანაშაულში შესაძლებელია იმ მომენტამდე, ყიდრე დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება არ შეწყდება.

5. დენადი დანაშაული არ გამოირჩევა დანაშაულთა სიმრავლეს მაგალითად, როცა ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე იარაღის უკანონოდ ტარებისას პირი ჩაიდენს მკვლელობას, ასეთ შემთხვევაში დამნაშავე პასუხს აგებს დანაშაულთა რეალური ერთობლიობის მიხედვით.

§ 3. განგრძობადი დანაშაული

განგრძობადი დანაშაულის განსაზღვრებას შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსის მუ-14 მუხლი. ამ მუხლის მიხედვით, განგრძობადია ამ კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაული, რომელიც მოიცავს ერთიანი მიზნითა და საერთო განზრახვით ჩადენილ ორ ან მეტ ქმედებას.

როგორც ამ განმარტებიდან ჩანს, საქართველოს კანონმდებლობამ გაიზიარა განგრძობადი დანაშაულის სუბიექტური თეორია, რომელშიც ასეთი დანაშაულის ერთიანობის კრიტერიუმად წამოაყენა ერთიანი განზრახვის კონცეფცია.

განგრძობადი დანაშაული, დენადი დანაშაულის მსგავსად, ერთიანი დანაშაულის რეალიზაციის განსაკუთრებული ფორმია და არა დანაშაულის შემადგენლობის საგანგებო კონსტრუქცია სისხლის სამართლის კანონში.

განგრძობადი დანაშაულის ობიექტური მხარის სპეციფიკა იმაშია, რომ მისი შემადგენელი ქმედებები დისკრეტულად ახდენენ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ერთი კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობის რეალიზაციას.

განგრძობადი დანაშაულის ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი თვისებურება სწორედ ხელყოფის დისკრეტულობაა (წყვეტილობა), მისი შემადგენელი ყოველი ქმედება არის წინა ქმედების გაგრძელება, ე.ი. წარმოადგენს ერთიანი მთელის მხოლოდ ერთ-ერთ ეპიზოდს, ეტაპს, რგოლს. განგრძობადი დანაშაულის შემადგენელი ქმედებები, მართალია, დროში განცალკევებული არიან, მაგრამ ამავე დროს, მათ შორის არ უნდა იყოს დროის ისეთი ხანგრძლივი, შუალედები, რომ ძნელი იყოს ნამოქმედარის ერთიანი დანაშაულად განხილვა. განგრძობადი დანაშაულის არსებობის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა სწორედ მის შემადგენელ ქმედებებს შორის დროში მჭიდრო კავშირია. ამრიგად, განგრძობადი დანაშაულის ობიექტური მხარის არსებითი განმასხვავებელი ნიშნებია: ერთი და იმავე დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული ქმედების დისკრეტულობა, რაც გამოიხატება ერთი და იმავე დანაშაულის ობიექტური მხარის მრავალგზის განხორციელებაში და ამ ქმედებებს შორის მჭიდრო კავშირით დროში.

განგრძობადი დანაშაულის სუბიექტური მხარის თავისებურება ის არის, რომ მისი განხორციელება მხარის თაღისებურება ის არის, რომ მისი განხორციელება მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით, რომელიც ერთი მოტივით არის განპირობებული და ერთი მიზნის მიღწევას ემსახურება. ამასთანავე, განგრძობადი დანაშაულის

დროს ერთიანი განზრახვას უწყვეტი ხასიათი აქვს, მისი შემადგენელი თითოეული ქმედება ამ ერთიანი, განუწყვეტლო განზრახვით არის მოცული. მაგალითად, მოღარე, რომელმაც განზრახა მილიონის მოპარვა, ერთი კვირის მანძილზე ნაწილ-ნაწილ დაეუფლა ამ ქონებას. ანდა, ამ საკუთარი ავტომანქანის ასაწეობად გადაწყვიტა ავტოქარხნიდან ავტომანქანის ნაწილების მოპარვა. ყოველდღიურად იგი იპარავდა ავტომანქანის ცალკეულ ნაწილებს. აქ განგრძობადი დანაშაულის არსებობა ექვს არ ბადებს. მოტივით მაგალითებში ხელყოფის საგანი, ადგილი, დრო და ობიექტური შემადგენლობის სხვა ნიშნები მიუთითებენ ერთხელ წარმოშობილი განზრახვის რეალიზაციაზე.

განგრძობადი ფორმით შესაძლებელია რეალიზებულ იქნეს დანაშაულის ისეთი შემადგენლობები, როგორებიცაა: საბოტაჟი (მუხ. 318), საპაუო წესის დარღვევა (მუხ. 214), გამოძიება (მუხ. 181), მომხმარებლის შოტყევა (მუხ. 319) და სხვა.

ამგვარად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ განგრძობადი დანაშაულის, როგორც ერთიანი დანაშაულის რეალიზაციის ფორმის სპეციფიკა ისაა, რომ ის პროსპექტულია, მომავლისკენაა მიმართული. ამასთანავე, შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებისას მისი ობიექტური მხარე დისკრეტულობით ხასიათდება, სუბიექტური მხარე კი უწყვეტია. კერძოდ, განგრძობადი დანაშაულის დროს ხელყოფა დროში გრძელდება დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებულ ქმედებათა დისკრეტული ერთობლიობით, რომლებიც სუბიექტური მხრივ გაერთიანებულია განზრახვის ერთიანობით და განუწყვეტლობით. დანაშაულებრივ ქმედებათა, ხოლო რიგ შემთხვევებში სხვა სამართალდარღვევათა ერთობლიობა ერთიანი განგრძობადი დანაშაულის ხასიათს მითებს მხოლოდ იმ მომენტებიდან, როცა ეს ხელყოფა შეიძენს კანონში მითითებული დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს. ობიექტური მხრივ დისკრეტულად განხორციელებული, ხოლო სუბიექტური მხრივ ერთიანი და განუწყვეტელი განზრახვით დაკავშირებული ქმედებები მხოლოდ და მხოლოდ ერთი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეიცავენ.

განგრძობადი დანაშაული განსხვავდება დენადი დანაშაულისაგან სუბიექტური მხრივ. სახელდობრ, განგრძობადი დანაშაულის დამახასიათებელი ნიშანია განზრახვის ერთიანობა და განუწყვეტლობა, ხოლო მისი ობიექტური მხარე წვეტილია. დენადი დანაშაულში კი პირიქით – ობიექტური მხარე უწყვეტია, სუბიექტური მხარე კი, შეხადლებელია დისკრეტული (წყვეტილი) იყოს, თუმცა არც მისი უწყვეტობაა გამორიცხული ერთი სიტყვით, დენადი დანაშაულის ჩადების სპეციფიკა მის ობიექტურ მხარეშია, მაშინ როცა განგრძობადი

დანაშაული ხასიათდება სუბიექტური მხარის საეციფიკით. განგრძობადი დანაშაულის შემადგენელი რომელიმე იზოლირებულად აღებული ქმედება არ შეიცავს დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას, ის ერთიანი მოვლის, ერთიანი განზრახვით მოცული დანაშაულის მხოლოდ ერთი დისკრეტული აქტია, მაშინ როცა დენად დანაშაულში პირველივე ქმედება დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას წარმოადგენს და შემდგომ იგი განუწყვეტლად ხორციელდება. მაშა-სიდაჟე, დენად დანაშაულს ქმედების პირველი აქტის ჩადენისთანავე ობიექტურადაც და სუბიექტურადაც დასრულებული დანაშაულის სახე აქვს. განგრძობადი დანაშაული კი ობიექტური მხრივ, შესაძლებელია, დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეიცავდეს, მაგრამ მისი შემადგენელი ცალკეული ქმედება სუბიექტური მხრივ დაუსრულებელია. გარდა ამისა, განგრძობადი დანაშაულიაგან განსხვავებით, დენადი ფორმით შესაძლებელია გაუფრთხილებელი დანაშაულის განხორციელება.

რა იურიდიული და პრაქტიკული შედეგები მოსდევს ამა თუ იმ დანაშაულის განგრძობად დანაშაულად მიჩნევას?

1. განგრძობადი დანაშაული დამთავრებულად ჩაითვლება მაშინ, როცა განხორციელდება მისი შემადგენელი უკანასკნელი აქტი ამაზე პირდაპირ მიანიშნებს სსკ-ის მე-14 მუხლის მეორე ნაწილი – განგრძობადი დანაშაული დამთავრებულია უკანასკნელი ქმედების ჩადენის მომენტიდან. აქედან გამომდინარე, თუ შეიცვალა განგრძობადი დანაშაულის განხორციელებისას მოქმედი შესაბამისი სისხლის სამართლის კანონი, მაშინ შეფარდებული უნდა იქნეს ის კანონი, რომელიც მოქმედებდა მისი შემადგენელი უკანასკნელი აქტის ჩადენისას.

2. განგრძობადი დანაშაულისათვის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დინება იწყება უკანასკნელი ქმედების ჩადენის დღიდან.

3. განგრძობადი დანაშაულის სუბიექტს ამნისტია შეეფარდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი შემადგენელი უკანასკნელი მოქმედება ჩადენილი იქნება ამნისტიის აქტის გამოცემაში.

4. განგრძობადი დანაშაულის კვალიფიკაცია მცდელობის წესებით შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის ხორციელდებოდა კონკრეტული განზრახვით, ხოლო ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედებით დამნაშაის განზრახვა ბოლომდე არ ეყოფილა რეალიზებული.

5. განგრძობადი დანაშაულში თანამონაწილეობისას პირი პასუხს აგებს მხოლოდ იმ მოქმედებისათვის, რომელშიც მან მიიღო უშუალო მონაწილეობა ამის გამო, ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია თანა-

მონაწილის მოქმედება არ დაკვალიფიკირდეს იმავე დანაშაულის შემადგენლობით, რომელსაც ამსრულებლის მოქმედება შეიცავს.

§ 4. დანაშაულის სიმრავლე

ერთიანი დანაშაულის სახეების დახასიათებისას აღინიშნა, რომ დანაშაულის ერთიანობას განსაზღვრავს შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობა. ერთიანი დანაშაული დანაშაულთა სიმრავლის საფუძველს წარმოადგენს. სწორედ ერთიანი დანაშაულის ცნებამ უნდა მიგვიყვანოს დანაშაულის სიმრავლის სწორ გაგებაში. რამდენადაც ჩადენილი დანაშაულის ერთიანობა შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობით განისაზღვრება, აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს, რომ დანაშაულის სიმრავლე გულისხმობს სხვადასხვა ან ერთი და იმავე დანაშაულის შემადგენლობის რამდენჯერმე განხორციელებას.

ადამიანის მიერ ფაქტობრივად ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენა ყოველთვის როდი ნიშნავს სიმრავლის არსებობას. შესაძლებელია არსებობდეს როგორც მატერიალურ-სამართლებრივი, ისე სამოცუ-სო ხასიათის დაბრკოლებები, რომლებიც გამოორიცხავენ სიმრავლის არსებობას, როდესაც წინა დანაშაულის ჩადენის სამართლებრივი შედეგები ანულორებულია სხვადასხვა საფუძვლების გამო. ასე მაგა-ლოთად, დანაშაულთა სიმრავლეს გამოორიცხებს სისხლის სამართლის კანონის მონაწილის განხორციელების შემთხვევები ქმედითი მონაწილის გამო (მუხ. 68), დაზარალებულთან შერიგების გამო (მუხ. 69), ერთარების შეცვლის გამო (მუხ. 70), ხანდაზმულობის ვადების გასვლის გამო (მუხ. 71 და 76), შეწყალების ან ამნისტიის აქტის გამო (მუხ. 77, 78) და სხვ. – აგრეთვე ისეთი შემთხვევები, როცა რომელიმე ქმედებაზე სამოცუ-სო დაბრკოლება არსებობს სისხლის სამართლის გამოძიების დასაწყებად – მაგალითად, კერძო ბრალდების საქმეზე დაზარალებულის ზაიერის არარსებობა და მისთ. მაშასადამე, დანაშაულის სიმრავლე გამოორიცხულია, თუ ვთქვათ, ჩადენილი ორი ქმედებიდან ერთ-ერთზე სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის (დევნის) დამაბრკოლებელი გარემოებები არსებობს და ამის გამო წინა დანაშაულის ჩადენის იურიდიული შედეგები გაბათილებულია. ამრიგად, დანაშაულის სიმრავლეში იგულისხმება ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენა, რასაც სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის რეალიზაცია მოჰყვება, შემდეგი ნიშნების არსებობის შემთხვევაში: ა) ჩადენილია სისხლის სამართლის კოდექსის შუხლით ან მუხლის ნაწილ-

ით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაული. სიმრავლე გამოორიცხებულია, თუ ჩადენილი ორი ქმედებიდან ერთ-ერთი არაა დანაშაული, არამედ სხვა სახის სამართალდარღვევაა. მაგალითად, გადაცდომა: ბ) სიმრავლეში შემავალი თითოეული დანაშაული დამოუკიდებელი ერთიანი დანაშაულია და სისხლის სამართლის კოდექსის ცალკე მუხლით ან მუხლის ნაწილით უნდა მიეცეს კვალიფიკაცია. სიმრავლეში შემავალი თითოეული დანაშაული შეიძლება იყოს დამთავრებულიც და დაუმთავრებელიც, მათი ჩადენის თანმიმდევრობას კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა არა აქვს. მნიშვნელობას მოკლებულია ისიც, რომელიმე დანაშაულში ამსრულებლობას პქონდა ადგილი თუ თანამონაწილეობას; გ) სიმრავლეში შემავალი თითოეული დანაშაული ინარჩუნებს სამართლებრივ მნიშვნელობას საქმის სასამართლოში განხილვის მომენტისათვის. არ არსებობს სისხლის სამართლებრივი დევნის დამაბრკოლებელი გარემოებები.

სისხლის სამართლის კოდექსის მეხუთე თავი დანაშაულის სიმრავლის სახეებს მიაკუთვნებს – არაერთგზის დანაშაულს, დანაშაულთა ერთობლიობას და დანაშაულის რეციდივს.

დანაშაულის სიმრავლის ექვლა სახეს ერთი საერთო მნიშვნელო აქვს რაც ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენით გამოიხატება განსხვავება დანაშაულის სიმრავლის ფორმებს შორის შემდგომ ასახვას პოვნებს დანაშაულის კვალიფიკაციისას, პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის, სასჯელის დანიშნვისა და აღსრულებისას.

არაერთგზისი დანაშაული. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად, არაერთგზისი დანაშაული ნიშნავს ამ კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენას.

1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში დანაშაულის სიმრავლის ეს ფორმა განმეორების ცნებით იყო გამოხატული, მაგრამ ამავე დროს პირის მიერ ორი ან მეტი დანაშაულის ჩადენა ასახული იყო ისეთი განსხვავებული ტერმინებით, როგორცაა დანაშაულის ჩადენა სისტემატურად, არაერთგზის, ხელობის სახით და სხვ. ამასთანავე, სისხლის სამართლის კანონში განმეორების ცნება ზოგჯერ ფართო გაგებით გამოიყენებოდა და მასში ნებისმიერი ახალი დანაშაულის ჩადენა იგულისხმებოდა. ზოგჯერ კი ვიწრო გაგებით, რომელშიც მხოლოდ იდენტური ან ერთგვაროვანი დანაშაულის ჩადენა მოიაზრებოდა. განმეორების სემიოლინისული ქვესახეები ერთსა და იმავე დროს წარმოადგენდნენ როგორც ერთიანი რთული დანაშაულის, ნიშანს, ისე დანაშაულის სიმრავლის ნიშანს. განვიხილოთ 40-წლიანმა სასამართლო პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ ასეთი ტერმინოლოგიური

სიჭრელე ყოველგვარ აზრს მოკლებული იყო, მას პრაქტიკისათვის პრობლემების მეტი არაფერი მოქონდა. ამიტომაც სისხლის სამართლის ახალმა კოდექსმა კანონის უნიფიცირება მოახდინა, უარყო ასეთი ტერმინოლოგიური სიჭრელე და განმეორებისა და მისი ქვესახეების ნაცლებად, ერთი ტერმინი – არაერთგზისობა დატოვა.

დანაშაულის არაერთგზისობის ცნება გულისხმობს რაოდენობრივი და თვისებრივი ნიშნების ერთიანობას. სახელდობრ, არაერთგზისობის რაოდენობრივი ნიშანია – არამაკლებ ორი დანაშაულის ჩადენა, ხოლო თვისებრივი ნიშანია იდენტური ქმედების ჩადენა, რომლებიც სისხლის სამართლის კოდექსის ერთი მუხლით ან მუხლის ნაწილითაა გათვალისწინებული. ხოლო კანონით სპეციალურად გათვალისწინებულ შემთხვევებში – ერთგვაროვანი ხასიათის დანაშაულთა ჩადენაც, რომლებიც სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლებით არის გათვალისწინებული. ამრიგად, როგორც წესი, არაერთგზისი დანაშაული გულისხმობს იდენტური, ე.ი. ერთი და იმავე მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ქმედებების ჩადენას. მაგრამ, გამოჩალიის შემთხვევაში, როცა ეს კანონით სპეციალურად არის გათვალისწინებული, იგი მოიცავს ერთგვაროვან დანაშაულებსაც. ასე მაგალითად, საკუთრების საწინააღმდეგო დანაშაულში არაერთგზისობის ცნება ფართოდ არის გაგებული და იგი მოიცავს არა მარტო იდენტურ დანაშაულს, არამედ ერთგვაროვან დანაშაულთა საკმაოდ ფართო წრეს. კერძოდ, სსკ-ის 177-ე მუხლის (ქურდობა) შენიშვნაში აღნიშნულია, რომ 177-186-ე მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაული არაერთგზისად ჩაითვლება, თუ მას წინ უსწრებდა ამ მუხლებით და 224-ე (ბანდიტიზმი), 231-ე (ბირთვული მასალის ხელში ჩადება), 237-ე (ცეცხლსასროლი იარაღის მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება მისაკუთრების მიზნით) და 264-ე (ნარკოტიკული საშუალების მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრება) მუხლებით გათვალისწინებული რომელიმე დანაშაულის ჩადენა. ახალოგიური მაკვალიფიცირებული ნიშანი გააჩნია ნარკოტიკულ დანაშაულებსაც.

არაერთგზისი დანაშაულის შემთხვევაში პირველ და მომდევნო დანაშაულს შორის დროის დიდი ინტერვალი არ უნდა არსებობდეს. ამ ინტერვალების საზომს, როგორც წესი, ხანდაზმულობისა და სასამართლობის მოხსნის ვადები წარმოადგენს. ამის შესახებ პირდაპირ მოითითებს მე-15 მუხლის მეორე ნაწილი – „დანაშაული არაერთგზისი ჩადენილად არ ჩაითვლება, თუ კანონით დადგენილი წესით პირი წინათ ჩადენილი დანაშაულისათვის გათავისუფლებული იყო სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ანდა თუ მას წინათ

ჩადენილი დანაშაულისათვის ნასამართლობა მოხსნილი, ან გაქარწყლებული პქონდა”.

ნასამართლო პრაქტიკაში სწორად პრობლემატურია არაერთგზისი დანაშაულის გამოყენება განგრძობადი დანაშაულისაგან.

იურიდიულ ლიტერატურაში ავტორთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ შეუძლებელია რაიმე მკაფიო კრიტერიუმი მოიძებნოს ამ ორი ცნების გასამიჯნად და, ამიტომ მათ შორის ტოლობის ნიშანს სვამენ (იდეტურ ცნებებად თვლიან). მეორე ნაწილი აღიარებს ამ პრობლემის სირთულეს, მაგრამ მის გადასატრელად სხვადასხვა კრიტერიუმებს გეთავაზობენ – ძირითად კრიტერიუმად კი განგრძობადი დანაშაულისათვის დამახასიათებელ საერთო განზრახვასა და მიზანს მიიჩნევენ, მაშინ როცა არაერთგზისი დანაშაულის დროს რამდენი ქმედებაც არის, იმდენი დამოუკიდებელი განზრახვა და შესაბამისი შემაღვენლობის შინაარსია.

განგრძობადი და არაერთგზისი დანაშაულის ანალიზი საფუძველს გაძლევს განვიცხადოთ, რომ განგრძობადი დანაშაული არაერთგზისი დანაშაულისაგან ორი ძირითადი ნიშნით განსხვავდება, კერძოდ, განგრძობადი დანაშაული გულისხმობს: ა) ერთი და იმავე დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარით მოცული მოქმედების დისკრეტულობა (წყვეტილად) განხორციელებას (ობიექტური კრიტერიუმი) და ბ) განზრახვის განუწყვეტლობას და მიზნის ერთიანობას (სუბიექტური კრიტერიუმი). იმის გამო, რომ არაერთგზისობა სისხლის სამართლის კოდექსის საშოცხე მეტი შემადგენლობით არის გათვალისწინებული, კანონმდებელმა საჭიროდ ჩათვალა, საგანგებოდ დაედგინა აზგვარი ქმედების კვალიფიკაციის წესი. სახელდობრ, მუ-15 მუხლის შესამე ნაწილის მიხედვით, თუ არაერთგზისი დანაშაული ამ კოდექსით გათვალისწინებულია გარეშობად, რომელიც უფრო მკაცრ სასჯელს იწვევს, პირის მიერ ჩადენილი ორი ან მეტი დანაშაული დაკვალიფიცირდება ამ კოდექსის მუხლის შესაბამისი ნაწილით, რომლითაც გათვალისწინებულია სასჯელი არაერთგზისი დანაშაულისათვის. აქედან გამომდინარეობს, რომ ეს მაკვალიფიცირებელი ნიშანი გამოყენებული უნდა იქნეს იმისგან დამოუკიდებლად, თუ რამდენი დანაშაული იქნა ჩადენილი და რა თანმიმდევრობით. წინა დანაშაული არ საჭიროებს დამოუკიდებელ კვალიფიკაციას, თუ იგი ახლად ჩადენილი დანაშაულის იდეტურია, მაგრამ თუკი ერთგვაროვანი დანაშაულის ჩადენას პქონდა ადგილი, მაგალითად, თუ ქურდობას წინ უსწრებდა არა იდენტური, არამედ 177-ე მუხლის შენიშვნაში მითითებული სხვა რომელიმე დანაშაული, მაშინ მას დამოუკიდებელი კვალიფიკაცია უნდა მიეცეს. მსგავს შემთხვევაში სიმრავლის ორ ფორმას აქვს ადგ-

ილი – დანაშაულის არაერთგზისობას და ერთობლიობას. ამასთანავე, ერთი მეორეს არ გამოირიცხავს 177-ე მუხლის შენიშვნაში კანონის ასეთი დათქმის გამო. უფრო მეტიც, 177-ე მუხლის მეორე ნაწილის „პ“ პუნქტში (იხვევ როგორც საკუთრების საწინააღმდეგო დანაშაულ-თა სხვა შესაბამის მუხლებში) არაერთგზისობის ცნება დანაშაულის რეციდივსაც გულისხმობს, ამიტომ მისი შეფარდება შესაძლებელია როგორც ნასამართლობამდე, ისე ნასამართლობის შემდეგ ჩადენილი ქმედებისათვის¹ მსგავს შემთხვევებში დანაშაულის სიმრავლის საბივე სახე შეიძლება დაემთხვეს.

§ 5. დანაშაულთა ერთობლიობა

დანაშაულთა ერთობლიობის განმარტება მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის მე-16 მუხლში, რომლის მიხედვითაც, „დანაშაულთა ერთობლიობა ნიშნავს ამ კოდექსის მუხლით ან მუხლის ნაწილ-ით გათვალისწინებული ორი ან მეტი ქმედების ჩადენას, რომელთაგან ორი არც ერთისთვის არ ყოფილი მსჯავრდებული. დანაშაულთა ერთობლიობად ითვლება იგრევე ისეთი ქმედების ჩადენა, რომელიც შეიცავს ამ კოდექსის ორი ან მეტი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებულ დანაშაულთა ნიშნებს“.

დანაშაულთა ერთობლიობის საკანონმდებლო ფორმულია ქმედუ-ბათა რიცხვის მიხედვით განასხვავებს დანაშაულთა ერთობლიობის ორ სახეს: რეალურს და იდეალურს, თუმცა კანონმდებელი ამ ტერმი-ნებით არ სარგებლობს.

რეალური ერთობლიობა მოიცავს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც რამდენიმე მოქმედების საშუალებით რამდენიმე სხვადასხვა დანაშა-ულის შემადგენლობის განხორციელება ხდება, ხოლო იდეალური (ფორმალური, ლოგიკური) ერთობლიობა გულისხმობს ერთი მოქმე-დების საშუალებით რამდენიმე სხვადასხვა დანაშაულის შემადგენ-ლობის განხორციელებას.

დანაშაულთა ერთობლიობაში შეიძლება იყოს როგორც იურიდი-ულად ერთგვაროვანი, ისე არაერთგვაროვანი დანაშაულები.

დანაშაულთა ერთობლიობა, ისე როგორც დანაშაულის სიმრავლის სხვა ფორმები, გულისხმობს არანაკლებ ორი დანაშაულის ჩადენას,

¹ საზოგადოდ არაერთგზისი დანაშაული ნასამართლობამდე ჩადენილ ქმედებს გულისხმობს და ამით განსხვავდება ის დანაშაულის რეციდივისაგან, თუმცა მე-15 მუხლი ამის შესახებ მითითებას არ შეიცავს.

მაგრამ ეს დანაშაულები სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამით ის განსხვავდება არაერთგზისი დანაშაულისაგან. დანაშაულთა ერთობლიობას არა მარტო მაშინ შეიძლება აქონდეს ადგილი, როცა მისი შემადგენელი ქმედებები სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლებით არის გათვალისწინებული, არამედ მაშინაც, როცა ისინი ერთი მუხლის სხვადასხვა ნაწილით არიან გათვალისწინებული ამასთანავე. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მხედველობაში მიიღება ისეთი შემთხვევა, როცა შესაბამისი მუხლის სხვადასხვა ნაწილით სხვადასხვა შემადგენლობა აღწერილი.

დანაშაულთა ერთობლიობას ახასიათებს შემდეგი ნიშნები:

- ა) ორი ან მეტი დანაშაულის განხორციელება;
- ბ) ეს დანაშაულები სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით არის გათვალისწინებული;
- გ) ამ დანაშაულთაგან პირი არც ერთისათვის არ ყოფილა მსჯავრდებული;
- დ) ეს დანაშაულები განხორციელებული არიან ორი ან მეტი ქმედებით (რეალური ერთობლიობა) ანდა ერთი ქმედებით (იდეალური ერთობლიობა).

ამრიგად, დანაშაულთა ერთობლიობა გულისხმობს ერთი ან რამდენიმე ქმედებით ორი ან მეტი, სხვადასხვა, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას, რომელთაგან პირი არც ერთისათვის არ ყოფილა მსჯავრდებული.

ერთობლიობაში შემავალი დანაშაულები შეიძლება ჩაგენილ იქნეს როგორც განზრახ, ისე გაუფრთხილებლობით, როგორც მოქმედებით, ისე უმოქმედობით. ამასთან, შესაძლებელია ერთი დანაშაული დამთავრებული იყოს, ხოლო მეორე მომზადებას ან მცდელობაში გამოიხატოს.

დანაშაულთა რეალური ერთობლიობა სიმრავლის უფრო გავრცელებული სახეა. მისი იურიდიული ბუნების ნიშანდობლივი თვისებურებაა სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. შესაბამისად ორი ან მეტი მოქმედებით ან უმოქმედობის აქტით. მაშასადამე, რეალური ერთობლიობის შემადგენელი თითოეული დანაშაული დამოუკიდებელი მოქმედებით ან უმოქმედობით ხორციელდება, რომლებიც დროში დაცოცლებული არიან ერთმანეთისაგან, ერთი ქმედება დროში ყოველთვის წინ უსწრებს მეორეს. მაგალითად, ყოქცეობა, პირი ჯერ ქურდობას სჩადის, შემდეგ კი - განზრახ მკვლელობას.

დანაშაულთა ერთობლიობის მეორე სახეა იდეალური ერთობლიობა. თუთ ტერმინი „იდეალური“ (ანუ ფორმალური, სამართლებრივი, ლოგიკური) ერთობლიობა უადრესად პირობითია. შეუძლებელია იმის მტკიცება, რომ სინამდვილეში გვაქვს ერთი დანაშაული, ხოლო „იდეაში“ რამდენიმე. დანაშაული ყოველთვის კონკრეტულია, რეალურია და მისი აზრობრივი გაორება ყოველად დაუშვებელია. ერთი დანაშაული ყოველთვის ერთი დანაშაულია და არა რამდენიმე. მაგრამ იდეალური ერთობლიობა რეალურისაგან განსხვავდება იმით, რომ პირველ შემთხვევაში ხორციელდება ერთი მოქმედება, ხოლო მეორე შემთხვევაში - რამდენიმე მოქმედება.¹

იდეალური ერთობლიობის ცნების საჭიროება იმითაა განპირობებული, რომ შესაბამის შემთხვევაში მხოლოდ რამდენიმე სხვადასხვა დანაშაულის შემადგენლობის მომარჯვებით არის შესაძლებელი ქმედების სწორი იურიდიული შეფასება. ცხადია, ასეთი შეფასების მასშტაბი თვით კანონმდებელზეა დამოკიდებული, შესაძლებელია, მან იმთავითვე გაითვალისწინოს დანაშაულთა შესაძლებელი კომბინაცია, მაგალითად, შენადგენი დანაშაულის სახით, რომელზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი.

იდეალური ერთობლიობის არსებით და კონსტიტუციურ ნიშანს წარმოადგენს ერთი საერთო ქმედებით ორი ან მეტი სხვადასხვა და ამასთან, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. იდეალური ერთობლიობისათვის აუცილებელია ორი ან მეტი დანაშაულის ობიექტური მხარის - მოქმედების (ან უმოქმედობის) ნაწილობრივი იდენტურობა მაინც. ერთი მოქმედება უნდა წარმოადგენდეს საერთოს, შეთავსებადს თითოეული დანაშაულის ობიექტური მხარისათვის. ამასთანავე, ეს საერთო მოქმედება იმავედროულად ორი ან მეტი სხვადასხვა დანაშაულის ობიექტურ მხარეს უნდა წარმოადგენდეს. მაგალითად, გაუპატიურების დროს მსხვერპლისათვის განსაკუთრებით საშიში ინფექციური დაავადების შეჭრა. აქ ერთი მოქმედება ერთდროულად და ამასთან სრულად მოიცავს ორი სხვადასხვა დანაშაულის ობიექტურ მხარეს; ობიექტური მხარის თვალსაზრისით, ასევე შეთავსებადია იდეალური ერთობლიობის გზით განხორციელებული ისეთი დანაშაული, როგორიცაა ცეცხლის წაყოფა სახლისათვის, ხადაც მკვლელის წინასწარი შეცნობით მსხვერპლი იმყოფება. როგორც ვხედავთ, რეალური ერთობლიობისაგან განსხვავებით, იდეალური ერთობლიობის შემადგენელ დანაშაულებს მხარის უფრო მჭიდრო კავშირია, რადგან ობიექტური მხარის შემად-

¹ იხ. გ. ტყეშელაშვილი, დისკ. ნაშრომი, გვ. 85, 86.

გენდლობის თვალსაზრისით, ისინი ერთმანეთს ნაწილობრივ მაინც ეთავსებიან. თუმცა, ამავე დროს, იდეალურ ერთობლიობაში შემაჯავლი დანაშაულები ხელყოფენ სისხლის სამართლის კანონით დაცულ სხვადასხვა ინტერესებს (ობიექტებს). ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში ერთი დანაშაული სქესობრივ თავისუფლებას ხელყოფს, ხოლო მეორე – ჯანმრთელობას, უფრო თვალნათლივ გასჩხვავება ამ ინტერესებს შორის მეორე მაგალითში – საკუთრება და ჰიცოცხლე.

ამრიგად, დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობის სპეციფიკა განპირობებულია იმით, რომ ერთი ქმედება ხელყოფს კანონით დაცულ სხვადასხვა ინტერესს (სიკეთეს), რომლისთვისაც პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლით ან მუხლის ნაწილით, ამიტომაც ისინი საჭიროებენ ერთობლიობით კვალიფიკაციას.

იდეალური ერთობლიობის დამახასიათებელი ნიშნებია: ერთი ქმედებით სისხლისსამართლებრივი დაცვის რამდენიმე ობიექტის ხელყოფა, სხვადასხვა ხასიათის შედეგის განხორციელება, რომლისთვისაც პასუხისმგებლობა სისხლის სამართლის კოდექსის სხვადასხვა მუხლებით არის გათვალისწინებული და შესაბამისად მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული დანაშაულის კვალიფიკაციის დროს.

დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობა უნდა განესაზღვროს კანონთა კონკურენციისაგან (ანუ ე.წ. შოჩენებითი ერთობლიობისაგან), რომელზეც საუბარია მე-16 მუხლის მეორე ნაწილში.

ადამიანის ქმედება ზოგჯერ რამდენიმე დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეიცავს, მაგრამ ეს ყოველთვის არ ნიშნავს დანაშაულთა ერთობლიობის არსებობას. ასეთ ვითარებაში ქმედების კვალიფიკაციის ხორბულე განაპირობებს კანონის სწორი არჩევის პრობლემას. ამ დროს სისხლის სამართლის კანონის სწორად შერჩევა და დანაშაულის კვალიფიკაცია ბევრად არის დამოკიდებული კანონთა კონკურენციის საკითხის სწორად გადაწყვეტაზე.

სისხლის სამართალში კანონთა (ნორმების) კონკურენციაში იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როცა პირის მიერ ჩადენილი ქმედება ერთდროულად მოცულია სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ორი ან მეტი მუხლით, მაგრამ დანაშაულის კვალიფიკაციის დროს გამოყენებული უნდა იქნეს მხოლოდ ის მუხლი, რომელიც ამოწურავად შეიცავს შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანს. საკონკურენციო ნორმები განზოგადების სხვადასხვა ხარისხით და განსხვავებული სისრულით ითვალისწინებენ ერთი და იმავე დანაშაულის ნიშნებს, მაგრამ რამდენადაც ჩადენილია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ერთი დანაშაული, ამდენად

სწორედ ეს ერთი ნორმა უნდა იქნეს გამოყენებული კვალიფიკაციის დროს.

დანაშაულთა სწორად იქნება დაკვალიფიკირებული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა სწორად იქნება შერჩეული ის კანონი, რომელიც ყველაზე სრულად და ზუსტად ასახავს ჩადენილი დანაშაულის სოციალურ-სამართლებრივ არსს. ასეთ შემთხვევაში დანაშაულის კვალიფიკაცია საკონკურენციო კანონების ერთობლიობით დაუშვებელია, რადგან ეს გამოიწვევს დანაშაულის სიმრავლის ხელაყნურად შექმნას იქ, სადაც ის არ არის და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაუსაბუთებელ დამძიმებას. კანონთა კონკურენციის საკითხის არასწორმა გადაწყვეტამ, შესაძლოა, დამნაშაის პასუხისმგებლობის გაუმართლებელი შემსუბუქებაც გამოიწვიოს.

სისხლის სამართლის ახალმა კოდექსმა პირველად გადაწყვიტა კანონთა კონკურენციის პრობლემა. სახელდობრ, სსკ-ის მე-16 მუხლის მეორე ნაწილით – „თუ ქმედება გათვალისწინებულია ზოგადი და სპეციალური ნორმებით, დანაშაულთა ერთობლიობა არ არსებობს და პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება სპეციალური ნორმით“.

რა უფროს საუბრედ ზოგადი და სპეციალური კანონების კონკურენციის და როგორ უნდა გადაეწყვიტოს იგი კონკრეტულ შემთხვევაში?

ამ კითხვაზე ნაწილობრივ პასუხს სცემს თვით დასახელებული კანონების ტერმინები. მათი ურთიერთკავშირი განისაზღვრება ზოგადისა და ერთეულის (კერძოს, კონკრეტულის) თანაფარდობით. ზოგადი კანონი არეგულირებს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განსაზღვრულ წრეს დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების მეტ-ნაკლებად ზოგადი ფორმით აღწერით, სპეციალური კანონი კი – მის მიერ რეგულირებულ გარემოებებს უფრო აკონკრეტებს ორივე სახის კანონი (როგორც ზოგადი ისე სპეციალური) მოწოდებულია მოაწესრიგოს უნდა და იგივე ურთიერთობები. ამავე დროს, როგორც ზოგად ისე სპეციალურ კანონებს თავისი ღირსებები და ნაკლოვანებები აქვთ. ზოგადი კანონების შექმნა, ერთი მხრივ, მიმართულია კანონმდებლობის უნიფიკაციაზე, ისინი მოიცავენ ქმედებათა ფართო წრეს, უფრო მოხერხებული არიან სამართალშემაჯავებლობისთვის კვალიფიკაციის პროცესში, მეორე მხრივ, განზოგადებულ კანონებს ყოველთვის არ შეუძლიათ მოიცვან ყველა ფაქტობრივი გარემოება, ზოგჯერ ექსპლუზიულია კონკრეტულად იქნეს მითითებული ამა თუ იმ ქმედების მხოლოდ იდეალური თავისებურებები, ესა თუ ის ფაქტები, დანაშაულის მძიმეობის მხრები და ა.შ. ამასთანავე, რაც არ უნდა სრულყოფილი იყოს

კონკრეტული ფაქტების ჩამონათვალი, მას არ შეუძლია მოიცვას მოცემული ქმედების ყველა ნიშანი.

ცნობილია, რომ სოციალურ ურთიერთობათა სრულყოფა, ადამიანთა ცხოვრების მატერიალური და კულტურული დონის შეცვლა განაპირობებს ქმედებათა კრიმინალიზაციას და დეკრიმინალიზაციას. ამისათვის კანონმდებელი სხვადასხვა ხერხს იყენებს, მათ შორის ქმნის სპეციალურ კანონებს, რომლებიც ცვლიან ქმედებათა მართლწინააღმდეგობის ფარგლებს, აფართოებენ ან თუ იმ ქმედებათა დასჯადობის სფეროს ან პირიქით — ავიწროებენ. კანონმდებელი სპეციალურ კანონებს უმრავლეს შემთხვევაში გამოსცემს ზოგად კანონთან მიმართებაში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დიფერენციაციის მიზნით. კერძოდ, იგი ახდენს სისხლის სამართლებრივი რეგულირების დიფერენციაციას, რითაც ცვლის ამა თუ იმ სისხლის სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსს, მისი რეგულირების ხერხს, კვალიფიკაციური და პროცესუალური შემადგენლობების შექმნით, შესაბამისად ამკაცრებს ქმედების დასჯადობას ან პირიქით, ამსუბუქებს მას. სწორედ ამიტომაც აქვთ სპეციალურ კანონებს პროორიტეტი ზოგად კანონებთან მიმართებაში. კანონთა კონკურენციის საკითხის გადაწყვეტის დროს მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ კანონთა კონკურენცია კონკრეტულია და იგი ყოველთვის წარმოიშობა კონკრეტულ სამართალწარმართებით პროცესში, კანონის შეფარდების მიღმა კონკურენცია არ არსებობს. ამიტომ მისი გადაჭრის დროს ყოველთვის უნდა გაითვალისწინოთ, რომ ამგვარი შეფასება შეფარდებითი ხასიათისაა, კერძოდ, ჩვენ ვადაგენთ — კანონი ზოგადია თუ სპეციალური არა საერთოდ (აბსტრაქტულად), არამედ მეორე სისხლის სამართლის კანონთან მიმართებაში. ასე მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით გათვალისწინებული შემადგენლობა (განზრახ მკვლელობა) ზოგადია 110-ე მუხლით გათვალისწინებულ სპეციალურ შემადგენლობასთან მიმართებაში (მკვლელობა მისხვერპლის თხოვნით); ასევე, 333-ე მუხლით აღწერილი შემადგენლობა (სამსახურებრივი უფლებამოსილების გადამეტება) ზოგადია 335-ე მუხლით გათვალისწინებულ სპეციალურ შემადგენლობასთან მიმართებაში (ჩვენების ან დასკვნის მიცემის იძულება) და სხვ. ყველა მსგავს შემთხვევაში სპეციალურ ნორმას პროორიტეტი აქვს ზოგადთან მიმართებაში.

გარეგნულად, ერთი შეხედვით, კანონთა კონკურენცია ემსგავსება დანაშაულთა იდეალურ ერთობლიობას, რადგან ორივე შემთხვევაში ადგილი აქვს ერთი ქმედების შეფასებას, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსის რამდენიმე მუხლით არის გათვალისწინებული, მაგრამ ამავე დროს, მათ შორის არსებითი სხვაობაცაა, კერძოდ, დანაშაულთა

იდეალური ერთობლიობის დროს დანაშაულზე ერთი ქმედებით რამდენიმე დამოუკიდებელი დანაშაულის შემადგენლობას ახორციელებს რაც შესაბამისად სისხლის სამართლის კოდექსის რამდენიმე მუხლით საჭიროებს კვალიფიკაციას, რადგან არც ერთი კანონი არ მოიცავს ჩადენილ ქმედებას მთლიანობაში და იგი სწორად შეიძლება იქნეს შეფასებული მხოლოდ რამდენიმე მუხლის ერთობლივად გამოყენებით. კანონთა კონკურენციის დროს კი პირიქით, საკონკურენციო კანონების ერთობლივად გამოყენება დაუშვებელია, რადგან ამ დროს მხოლოდ ერთი დანაშაულია ჩადენილი და მოჩვენებით ერთობლიობასთან გაქცეს საქმე. მართალია, ეს ქმედება რამდენიმე დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეიცავს, მაგრამ კვალიფიკაცია მხოლოდ ერთი მათგანით უნდა მოხდეს, რომელიც ყველაზე სრულად ასახავს ჩადენილი ქმედების სოციალურ და იურიდიულ არსს.

§ 6. დანაშაულის რეციდივი

რეციდივის ცნება განმარტებულია სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხლში, რომლის მიხედვით დანაშაულის რეციდივი ნიშნავს წინათ განზრახი დანაშაულისათვის ნასამართლევი პირის მიერ განზრახი დანაშაულის ჩადენას.

რეციდივი დანაშაულის სიმრავლის ყველაზე მაღალ ფორმას წყვეტს ქვეყანაში სისხლის სამართლის პირველხარის საბჭოურ კოდიფიკაციებში ვხვდებით რეციდივის ცნებას სხვადასხვა ეტიმოლოგიით და შინაარსობრივი დატვირთვით. კანონმდებლის ყურადღება ამ ინსტიტუტის მიმართ განპირობებული იყო იმით, რომ ახალი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად საჭირო იყო სადამსჯელო ღონისძიებების ხერითხულად შეცვლა, რადგან რეციდივი პიროვნების მახასიათებელ ნიშნად ითვლებოდა და არა ქმედების. საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით რეციდივი ახასიათებს არა დანაშაულს, არამედ დანაშაულს და მისი ცალკეულ სახეობად კლასიფიკაცია ემყარება დანაშაულის კატეგორიებს. რეციდივის ფორმით დანაშაულთა სიმრავლის დროს, რეციდივი ყოველი ახალი დანაშაულის მიმართ ცალკე უნდა დადგინდეს, რადგანაც რეციდივის სახეები შეიძლება განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან დანაშაულის კატეგორიების მიხედვით.

რეციდივის ცნება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში უფრო კონკრეტულია და შეზღუდულია. საკანონმდებლო ფორმულის მიხედვით, რეციდივს შესაძლებელია ადგილი აქონდეს

მხოლოდ განზრახ დანაშაულთა ჩადენისას გაუფრთხილებელი დანაშაულისათვის, თუნდაც რამდენიმე ნასამართლობა რეციდივის არ ქმნის რეციდივად მხოლოდ განზრახი დანაშაულის აღიარება სიახლეა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში. ამჟამად დროს, დანაშაულის რეციდივის დადგენისას მხედველობაში არ მიიღება ნასამართლობა 18 წლამდე ჩადენილი დანაშაულისათვის, აგრეთვე ნასამართლობა, რომელიც მოხსნილი ან გაქარწყლებულია კანონით გათვალისწინებული წესით. საკითხის ასე გადაწყვეტა შეესაბამება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის და პუმანიშმის პრინციპებს.

სისხლის სამართლის კოდექსის მე-17 მუხელში გათვალისწინებულია რეციდივის სამი სახე – მარტივი რეციდივი, საშიში და განსაკუთრებით საშიში რეციდივი.

ამ კლასიფიკაციას საყუყუღად უდევს განზრახი დანაშაულის კატეგორიები და ნასამართლობის (მსჯავრდების) რაოდენობა. რაც უფრო მძიმე კატეგორიის დანაშაულია ჩადენილი, მით უფრო ნაკლები რაოდენობის ნასამართლობაა საკმარისი ქმედების საშიში და განსაკუთრებით საშიშ რეციდივად აღიარებისათვის.

1. მარტივ რეციდივად ჩაითვლება ახალი განზრახი დანაშაულის ჩადენა წინათ განზრახი დანაშაულისათვის ნასამართლევი პირის მიერ. მაშასადამე, მარტივ რეციდივს ადგილი ექნება მაშინ, როცა პირველი განზრახი დანაშაულისათვის ნასამართლობის შემდეგ, მის გაქარწყლებამდე ან მოხსნამდე პირი მინიმუმ მეორე განზრახ დანაშაულს ჩაიდენს. მარტივი რეციდივი სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ნორმებში იშვიათად არის გათვალისწინებული როგორც მაკვალიფიცირებელი ნიშანი. კერძოდ, ასეთია სსკ-ის 216-ე, 219-ე და 338-ე მუხლებით გათვალისწინებული კვალიფიცირირი შემადგენლობები. სხვა შემთხვევებში, სახელდობრ, როცა ნასამართლობა მაკვალიფიცირებელ ნიშნად არ არის მითითებული ამა თუ იმ შემადგენლობაში, მაშინ რეციდივი მხედველობაში იქნება მიღებული სასჯელის დანიშვნის დროს. კერძოდ, სასჯელის ვადა დანაშაულის რეციდივის დროს არ შეიძლება იყოს ჩადენილი დანაშაულისათვის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული ყველაზე მაღალი სასჯელის მიქსიმალური ვადის ნახევარზე ნაკლები.

2. საშიშ რეციდივად ჩაითვლება, როდესაც

ა) წინათ განზრახი დანაშაულისათვის არანაკლებ ორჯერ თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულმა ჩაიდინა ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლისთვისაც მას უსჯიან თავისუფლების აღკვეთას.

ბ) წინათ განზრახი მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულმა ჩაიდინა განზრახი მძიმე დანაშაული;

გ. განსაკუთრებით საშიშ რეციდივად ითვლება, როდესაც:

ა) წინათ განზრახი ნაკლებად მძიმე ან განზრახი მძიმე დანაშაულისათვის სამჯერ ან მეტჯერ თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულმა ჩაიდინა ისეთი განზრახი დანაშაული, რომლისთვისაც მას უსჯიან თავისუფლების აღკვეთას;

ბ) წინათ განზრახ მძიმე დანაშაულისათვის არანაკლებ ორჯერ მსჯავრდებულმა ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებულმა ჩაიდინა განზრახი მძიმე დანაშაული;

გ) წინათ განზრახი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებულმა ჩაიდინა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული.

საშიში და განსაკუთრებით საშიში რეციდივი სისხლის სამართლის კოდექსის მთელ რიგ მუხლებში მითითებულია როგორც დანაშაულის შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი ნიშანი. ასეთია მაგალითად, სსკ 177-186-ე მუხლებით აღწერილი შემადგენლობები. სხვა შემთხვევებში ისინი მხედველობაში მიიღებიან სასჯელის დანიშვნის დროს.

მე-17 მუხლის მეხუთე ნაწილის თანახმად, დანაშაულის რეციდივის შემთხვევაში შეიძლება დაინიშნოს უფრო მაღალი სასჯელი. რეციდივის დროს სასჯელის ინდივიდუალიზაციის წესი დადგენილია სსკ-ის 58-ე მუხლით.

ამრიგად, ამა თუ იმ ქმედების რეციდივად აღიარება განსაზღვრულ სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს, კერძოდ, ეს არსებით გავლენას ახდენს დანაშაულის კვალიფიკაციაზე (ამა თუ იმ შემადგენლობის მაკვალიფიცირებელი გარემოების სახით) სასჯელის დანიშვნისა და მისი მოხდის წესისა და პირობების განსაზღვრაზე (სასჯელის დანიშვნის წესი, მისი მოხდის რეჟიმი და სხვ).

დანაშაულის რეციდივი განსხვავდება დანაშაულის სიმრავლის სხვა სახეებისაგან. სახელდობრ, თუ დანაშაულთა ერთობლიობის დროს ყველა მასში შემავალი დანაშაული ერთ-ერთი მათგანისათვის განაჩენის გამოტანამდე არის ჩადენილი, რეციდივის დროს იგულისხმება, რომ მეორე დანაშაული ჩადენილია წინა დანაშაულისათვის მსჯავრდების შემდეგ, მაშასადამე, რეციდივის დროს ერთი დანაშაული მეთორისაგან გათიშულია მსჯავრდების მომენტით. ნასამართლობის ნიშნით რეციდივი ზოგჯერ არაერთგზისი დანაშაულისგანაც განსხვავდება, თუმცა კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში სიმრავლის ეს ორი სახე ერთმანეთს ემთხვევა. გარდა ამისა, რეციდივი მხოლოდ განზრახი დანაშაულის ნიშანია. იგი გულისხმობს ორი ან მეტი განზრახი დანაშაულის არსებობას, მაშინ როცა, დანაშაულთა

ერთობლიობაში შეიძლება შედიოდეს როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებლობითი დანაშაული. არაერთგვისი დანაშაულისაგან განსხვავებით, რეციდივის დროს შესაძლებელია როგორც ერთგვაროვანი, ისე არაერთგვაროვანი დანაშაულის რამდენჯერმე განხორციელება. რეციდივი, დანაშაულის სიმრავლის სხვა სახეებისაგან ასევე განსხვავდება სასჯელის დანიშვნის წესით.

იურიდიულ ლიტერატურაში რეციდივის ზემოაღნიშნული კლასიფიკაციის გარდა, ცნობილია სხვა სახეებიც, როგორიცაა: საერთო რეციდივი, სპეციალური რეციდივი, პენიტენციური რეციდივი და სხვ.

§ 7. რეპეტი, რეპეტული დაჯგუფება, რეპეტირი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს 2004 წლის 24 ივნისს დაემატა 17^ა მუხლი – რეპეტი, რეპეტული დაჯგუფება, რეპეტირი. აღნიშნული მუხლიდან ირკვევა, რომ რეპეტი არის შემოსაჯელის ან სხვაგვარი ქონებრივი სარგებლის სისტემატურად მიღების მიზნით წარმოებული არაერთგვარადი და ორგანიზებული საქმიანობა, რომელიც დაკავშირებულია განზრახი დანაშაულის ჩადენასთან (თუ ნაპაშართლობა არ არის გაქარწყლებული ან მოხსნილი), თუ იგი განხორციელდა ორჯერ მაინც ხუთი კალენდარული წლის განმავლობაში, რომელშიც არ შედის რეპეტირის დაპატიმრებისა და სასჯელის მოხდის ვადა.

როგორც სსკ 17^ა მუხლის შინაარსიდან ირკვევა რეპეტი დანაშაულის სიმრავლისა და ჯგუფური დანაშაულის ინსტიტუტების მიჯნაზე დგას. სახელდობრ, რეპეტის განმარტების თანახმად დაშნაშვე უნდა მოქმედებდეს არაერთგვარადად და ორგანიზებულად. „არაერთგვარადად“ ამ შემთხვევაში ნიშნავს სულ მცირე ორჯერ მოქმედებას მაინც, ხოლო „ორგანიზებული საქმიანობა“ გულისხმობს ორგანიზებული ჯგუფის მოქმედებას, რაც განსაზღვრულია სსკ 27-ე მუხლის მეხამე ნაწილით. ამრიგად, „არაერთგვარადად“ და „ორგანიზებულობა“ რეპეტის ცნების თანაბარმნიშვნელოვანი კონსტიტუციური ნიშნებია. ამავე დროს, სსკ კერძო ნაწილი 181-ე და 224^ა მუხლებში რეპეტი ითვალისწინებს, როგორც ორგანიზებული დანაშაულის სახეს. ორივე მუხელში რეპეტი ორგანიზებული დანაშაულის ნიშნით უნდა წავიკითხოთ, თუმცა ეს დანაშაულები სისხლის სამართლის კანონით დაცულ სხვადასხვა ინტერესს ხელყოფენ.

სასოგადოდ რეპეტი გამოძალგას ნიშნავს, თუმცა ჩვენი კანონმდებლობით ის გამოძალგის იდენტური არ არის. მე-17^ა მუხლის მიხედვით ნებისმიერი თუნდაც არაძალმომრეობითი მოქმედების ორჯერ მაინც ჩადენა სარგებლის მიღების მიზნით შეიძლება შეფასდეს რეპეტად. რაც არ უნდა იყოს მართებული, რამეთუ რეპეტის ბუნება ძალმომრეობითი მოქმედების განხორციელებას გულისხმობს. რეპეტისათვის პასუხისმგებლობის შემოღებით კანონმდებლის მიზანი იყო ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტურობის ამაღლება. ამის დასტურია 2005 წლის 20 დეკემბრის კანონიც ორგანიზებული დანაშაულისა და რეპეტის შესახებ. თუ ეს ასეა, მაშინ ჩნდება დოუბტური შეკითხვა, რატომ მოითხოვს კანონმდებელმა 17^ა მუხლი დანაშაულის სიმრავლის ფორმებს შორის და არა ჯგუფური დანაშაულის სახეებს შორის?

აშშ რიკოს კანონი საიდანაც ტრანსფორმირებული იქნა მე-17^ა მუხლი, ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის კანონის ნაწილს წარმოადგენს. რიკოს კანონი დანაშაულის ახალ შემადგენლობას კი არ ქმნის, არამედ ჩამოთვლის იმ ქმედებებს (35 დანაშაული), რომელთა ჩადენა ორჯერ ან მეტჯერ ათი წლის განმავლობაში შეიძლება შეფასდეს რეპეტულ საქმიანობად და იწვევს ამ კანონის ამოქმედებას. ეს კი ნიშნავს პასუხისმგებლობის გამკაცრებას იმ პირობათვის, რომლებშიც აღრეც ჩაიბნეს დანაშაული და წარმოადგენენ დანაშაულებრივი ორგანიზაციის წევრებს. ათი წლის განმავლობაში განმეორებული დანაშაულები უნდა მიეკუთვნებოდეს პრედიკატულ დელიქტების ჯგუფს, უნდა ახასიათებდეთ ურთიერთკავშირი და უწყვეტობა. ამრიგად, რიკოს კანონით განსაზღვრული დელიქტები დოკავშირებული უნდა იყოს ერთმანეთთან და არსებობდეს ამ დანაშაულებრივი საქმიანობის გაგრძელების საშიშროება. მაშასადამე, რიკოს კანონი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საზღვრების შეზღუდვას პრედიკატული დელიქტების ობიექტური ნიშნების სპეციფიკურობიდანვე იწყებს.

ჩვენი კანონმდებლობით რეპეტის პრედიკატულ დანაშაულთა წრე დაკონკრეტებული არ არის, თუმცა შემოსაჯელის ან სხვაგვარი ქონებრივი სარგებლის მიღების მიზანი გარკვეულწილად ზღუდავს ამ ქმედებათა წრეს. კერძოდ, განზრახი დანაშაულის არაერთგვისი ჩადენა რეპეტად რომ ჩაითვალოს, იგი მიზნად უნდა ისახავდეს სარგებლის მიღებას და უნდა განხორციელდეს ორჯერ მაინც ხუთი კალენდარული წლის განმავლობაში. მართალია, ქმედების მიზანი ავიწროებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საზღვრებს, რადგან აქ შემოსაჯელის ან სხვაგვარი ქონებრივი სარგებლის მიღებაა გადამწყ-

ყვეტი რეკეტის დანაშაულებითვის, მაგრამ ამ ჩამონათვალში საკმაოდ ბევრი დანაშაული მოხედება, რომელიც რეკეტის ბუნებას არ შეესაბამება (მაგალითად, ქურდობა, ფულის გათეთრება, ქრთამის აღება და სხვა). უფრო მეტიც, ზოგი წლის განმავლობაში ორჯერ თუნდაც ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენა შეიძლება შეფასდეს რეკეტად, რაც ორგანიზებული დანაშაულის ბუნებას ჩამდევს არ შეესაბამება. როგორც ეხედავთ, რეკეტის შემადგენელ ქმედებათა წრეს ნაწილობრივ ზღუდავს „სარგებლის მიზანი“, მაგრამ ეს პრობლემას კერ ხსნის. ამ კანონის თავისუფალი ინტერპრეტაცია მისი ფართოდ გამოყენების წინაპირობას ქმნის. ამიტომ მიზანშეწონილია ჩვენმა კანონმა რეკეტისათვის პასუხისმგებლობის ფარგლების შეზღუდვა ობიექტური ნიშნებით დაიწყო, კერძოდ, იმ დანაშაულთა ამომწურავი ჩამონათვალის გაკეთებით, რაც დააფუძნებს რეკეტისათვის პასუხისმგებლობას. ჩვენი შეხედულებით, რეკეტის შემადგენელი ქმედებების ამომწურავი ჩამონათვალის გაკეთებას უნდა დაემატოს მითითება სასჯელის გამკაცრებაზე, თუ ქმედებას რეკეტული დაჯგუფების წევრი სჩადის. დღეს არსებული მდგომარეობით რეკეტი ზოგჯერ ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ნიშანია, ზოგჯერ კი სასჯელის ინდივიდუალიზაციის საშუალება. აღბათ აჯობებდა ამაზე დათქმა სსკ მე-17 მუხელშივე გაკეთებულიყო. ცალკე პრობლემაა რეკეტირისა და ქურდული საშუალოს წევრის საქმიანობის გამოჯენა, ასევე პრობლემაა რეკეტისა და დანაშაულის სიმრავლის ფორმების გამოჯენა. ამაზე ჩვენს კანონმდებლობაში პასუხი არ არის.

XVI თავი

სასჯელის ცნება და მიზნები

§ 1. სასჯელის ცნება და ნიშნები

სასჯელი, დანაშაულის მსგავსად, სისხლის სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა. ამ ძირითად ცნებებს შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს. სასჯელი სახელმწიფოს რეაქციაა ჩადენილ დანაშაულზე, თუ ქმედება საზოგადოდ არ იწვევს სასჯელის შეფარდებას, ეს იმას ნიშნავს, რომ ეს ქმედება დანაშაული არ არის.

სასჯელი, უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიებაა. განსაკუთრებულია იმიტომ, რომ იგი იძულებით ხასიათითა და ხარისხით აღემატება სხვა სახის სახელმწიფო იძულების ღონისძიებებს, რომლებიც გათვალისწინებულია ადმინისტრაციული, სამოქალაქო-სამართლებრივი სამართალდარღვევისათვის, დისციპლინური გადაცდომისათვის.

სასჯელი შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსით მიჩნეულია მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ქმედებად, ე.ი. დანაშაულად. ნათელია, თუ პირს არ ჩაუდენია დანაშაული, მას არ შეიძლება შეუფარდოს სასჯელი.

სასჯელი შეიძლება დაინიშნოს სახელმწიფოს სახელით მხოლოდ სასამართლოს განჩენით. საქართველოს კონსტიტუციის მე-40 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „ადამიანი უდანაშაულოდ ითვლება, ვიდრე მისი დამნაშაულობა არ დამტკიცდება კანონით დადგენილი წესით და კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განჩენით“. გამამტყუნებელი განჩენი, რომელიც სახელმწიფოს სახელითაა გამოტანილი და რომლითაც დამნაშავედ მიჩნეულ პირს სასჯელი განესაზღვრა, ნიშნავს ოფიციალურად სახელმწიფოს შეფასებას დანაშაულისა და დამნაშავისა. აქედან ნათელია, რომ სასჯელი წარმოადგენს დანაშაულის ჩამდენი პირის სახელმწიფო გაკიცხებას.

სახელმწიფო იძულების სხვა ღონისძიებისაგან განსხვავებით, სასჯელი იწვევს განსაკუთრებულ სამართლებრივ შედეგს – ნასამართლობას. ნასამართლობის გაქარწყლება ან მოხსნა დაიშვება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 79-ე მუხლით გათვალისწინებულ პირობებში და წესებით.

სახჯელს აქვს შკაცრად პერსონალური ხასიათი. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახჯელი შეეფარდება მხოლოდ დამნაშავეს და არა სხვა პირს. სახჯელი, დამნაშავეს სხვობრივ გაკიცხვასთან ერთად, მისთვის ერთგვარი ტანჯვის მიყენებას, მისი პირადი თუ ქონებრივი უფლებების შეზღუდვასაც გულისხმობს (მაგალითად, პირადი თავისუფლების აღკვეთა, გარკვეული თანამდებობის დიკაეების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა, თავისუფლების შეზღუდვა და ა.შ.). ყოველი სახჯელი, მეტად თუ ნაკლებად, დაკავშირებულია ასეთ ტანჯვასთან, შეზღუდვასთან. თუ ღონისძიება, რომელიც ამ მომენტს არ შეიცავს, თავისი არსით სახჯელი არ არის, სწორედ ამის გამო საქართველოს სსრ-ის სამართლის კოდექსში სამართლიანად უარი თქვა სახჯელის იხეთ ხაზზე, როგორცაა საზოგადოებრივი გაკიცხვა. საქართველოს სსრ 1960 წლის სსხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლის თანახმად, საზოგადოებრივი გაკიცხვა მდგომარეობდა სასამართლოს მიერ დამნაშავესათვის გაკიცხვის საჯაროდ გამოცხადებაში, რაც საჭირო შემთხვევაში უცნობებოდა საზოგადოებას პრესის საშუალებით. სამართლიანად აღნიშნავენ ლიტერატურაში, რომ თავისი შინაარსით ეს ღონისძიება უფრო მეტად წარმოადგენდა საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებას, რადგან ასეთ შემთხვევაში დამნაშავეს უფლებები ფაქტობრივად არაფრით არ იყო შეზღუდული. თუმცა ტანჯვა სახჯელის აუცილებელი ელემენტია, მაგრამ იგი სახჯელის მიზანი არ არის.

ამრიგად, სახჯელის ცნება ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება ასე გახსნადვროთ:

სახჯელი არის სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება, რომელიც ინიშნება სასამართლოს განაჩენით და შეუფარდება დამნაშაულის ჩამდენ პირს და გამოიხატება ამ პირისათვის სსხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლების ჩამორთმევას ან შეზღუდვაში.

§ 2. სახჯელის მიზნები

1. სახჯელის დახასიათება მისი არსის დადგენით არ შემოიფარგლება. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს სახჯელის მიზნების დადგენას, ე.ი. იმ ფაქტობრივი შედეგების განსაზღვრას, რომელთა მიღწევას ცდილობს სახელმწიფო დამნაშავეს გაკიცხვისა და სახჯელის შეფარდებით.

მოძღვრება სახჯელის მიზნების შესახებ ერთ-ერთი მეტად ხადისკუხიო საკითხია სსხლის სამართლის ისტორიაში და თანამედროვე თეორიაში. რუსი კრიმინალისტი პროფ. ნ. ტაგანცევი ამას იმით ხსნიდა, რომ სახჯელის შეფარდება ყოველთვის წარმოადგენს საქმიანობას, რომელიც პირობადებულია წარსულით და სათვალავში დებულობენ მომავალს. ამის გამო იგი სახჯელს აღიარებდა იანუსად, რომელიც გამოისახებოდა სხვადასხვა მხარეს მიმართული ორი პირსახით. ვინაიდან სახჯელი წარსულს შეეხება, ამიტომ იგი წარმოადგენს შურისძიებას, უმეტესად რეფლექტორულ და არა მიზანშეწონილ აქტს, სახელმწიფოს ამ აქტს აიძულებს თავად პიროვნების თვისებები ან იდამიანთა ყოვაცხოვერების გარკვეული კანონები. სწორედ ამის გამო სახჯელი სახელმწიფოს გარდაუვალი მოვალეობაა. როგორც უკვე აღინიშნა, სახჯელი იმედროულად მომავლისკენა მიმართული იგი განსახლებული მიზნების მიღწევის საშუალებაა.

შინაარსის და მიზნების ასეთი გაორმაგების კვადობაზე სახჯელის შესახებ თეორიები ორ ძირითად ჯგუფად იყოფა: 1. თეორიები, რომლებიც წარსულისკენა მიმართული და სახჯელს მხოლოდ შურისძიებად მოიხსენიებენ, 2. სამიგეროს მიზლევის თეორია და თეორიები, რომლებიც მომავლისკენა მიმართული და აქცენტს აკეთებენ სახელმწიფოს მიზანშეწონილ საქმიანობაზე (სარგებლიანობის თეორია).

სახჯელის შეფასებითი თეორიების კლასიფიკაციის ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ დაყოფად ითვლება მათი დაყოფა აბსოლუტურ და მიმართებით თეორიებად.

სახჯელის აბსოლუტურ თეორიებს სახჯელის საფუძველად მიანდათ რაიმე აუცილებელი (აბსოლუტური) საწყისი, რომელიც დამოუკიდებელია პრაქტიკული მიზნებისა და ინტერესებისაგან. ამ თეორიების მიხედვით, დამნაშავეს დასჯის საფუძველი მხოლოდ ის გარემოებაა, რომ მან ჩადინა დამნაშაული და ამით დაარღვია რღაც აბსოლუტური საწყისი. სახჯელი თვითმიზანს წარმოადგენს, იგი დამნაშაულის აუცილებელი შედეგია. მისი აღსრულება კაცობრიობის უმაღლესი კანონია. სამართალი უნდა აღსრულდეს, თუკინდ ქვეყანაც დაიდუპოს.

მრავალრიცხოვანი აბსოლუტური თეორიებიდან, უპირველეს ყოვლისა, უნდა მოვიხსენიოთ თეოლოგიური თეორიები, კერძოდ სახჯელის რელიგიური (კანონიკური) თეორიები. ამ თეორიების წარმომადგენლები დამნაშაულებრივ ქმედებას ცოლად, დეობებრივი ნების დარღვევად თვლიდნენ. ასეთი დარღვევის შემდეგ ღმერთთან შესარიგებლად მხოლოდ ერთი საშუალებაა. ეს საშუალება არის სახჯელი. დამნაშაული, როგორც ცოდვილი ქმედება, მოითხოვს აუცილებლად დასჯას. ამ

თეორიებით სახეული ვერ ჩაითვლება ბოროტებად დამნაშავესათვის, რადგანაც იგი სახეულის საშუალებით უბრუნდება ეკლესიის წიაღს. სახეულის საფუძველი ღვთის ნებისყოფაშია, ამ ნებისყოფის გამოსხივების აუცილებლობაში.

სახეულის აბსოლუტური თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელია კანტი, რომლის თეალსაზრისით ბოროტება მოითხოვს ბოროტებით გამოხედვას, მხოლოდ თანასწორობის პრინციპით მოხდება შეუძლია განსაზღვროს სახეულის ზომა და მოცულობა. მას მიაჩნდა, რომ სისხლის სამართლის კანონი კატეგორიულ იმპერატივს წარმოადგენს. სახეულის ერთადერთი საფუძველი სამართლიანობის განხორციელებაა. უამისოდ ვერ იარსებებს სახელმწიფო, ცდა იმისა, რომ დაახლოვონ სახეული რაიმე პრაქტიკული, უტილიტარული ამოცანებით, იგი კატეგორიული იმპერატივის მიღწევის საშუალებად გადაიქცევა. ადამიანი კი სინამდვილეში გონიერი არსებაა, რომელიც ნებისყოფის თავისუფლებითაა დაჯილდოებული და ამიტომ იგი შეიძლება იყოს მხოლოდ მიზანი თავისთავად, სამართლიანობა კანტს უზენაეს და უმაღლეს ღირებულებად მიაჩნდა. ამის გამო კაცობრიობა რომ დარწმუნებული ყოფილიყო თავის დადუპებაში, მას დღეს უნდა დაესაჯა ყველა დამნაშავე, წინააღმდეგ შემთხვევაში დარღვეული სამართლიანობა აღუდგენელი დარჩებოდა.

აბსოლუტურ თეორიებს მიეკუთვნება აგრეთვე პეგელის თეორია. პეგელისათვის დანაშაული ნიშნავს სამართლის უარყოფას, ხოლო სახეული უარყოფის უარყოფაა, ე.ი. — სამართლის აღდგენა. სახეულის საფუძველად შეუძლებელია შინაგულ იქნეს საზოგადოების დაცვის ამოცანა ან მომავალ დანაშაულთა წინასწარი აღდგენა, ან დამნაშავეს გამოსწორება. სახეულის ამოცანაა დანაშაულის დარღვევით სამართლის აღდგენა.

სახეულის მიმართებით თეორიები ხწორად არ მიიხსენიან აბსოლუტური თეორიების ძირეულ თვისებებს. მიმართებით თეორიის მიმდევართა აზრით, სახეულის საფუძველი არის არა რაიმე აბსოლუტური საწყისი, არამედ განსაზღვრული პრაქტიკული მიზნები. სახეული ხორციელდება არა იმიტომ, რომ ჩადენილია დანაშაული, არამედ იმისთვის, რომ წინასწარ თავიდან იქნეს აცილებული ახალი დანაშაულის ჩადენა. მათ განსხვავებული აზრი აქონდათ იმის თაობაზე, თუ რა მეთოდით უნდა განხორციელებულიყო ახალ დანაშაულთა ჩადენის საწინააღმდეგო ამოცანა (დამინება, გამოსწორება). გარდა ამისა, სხვადასხვა აზრი არსებობდა იმ პირთა წრის განსაზღვრის შესახებ, რომელთა მიმართაც უნდა განხორციელებულიყო ახალ და-

ნაშაულთა თავიდან აცილების ამოცანა. ესენი უნდა ყოფილიყვნენ თავად დანაშაულის ჩამდენი თუ სხვა პირები?

დამინების თეორიებისაგან უნდა განვასხვაოთ ვერტოვოდებული, ფსიქოლოგიური იძულების თეორია, ეს თეორია დააფუძნა გერმანელმა კრიმინალისტმა ანსელმ ფოიერბახმა. ამ თეორიის მიხედვით, მოტივებს, რომლებიც ამოძრავებენ ადამიანს დანაშაულის ჩასადენად, სახელმწიფოს უნდა დაუპირისპიროს სხვა, უფრო ძლიერი მოტივები. ამ მოტივებმა შეიძლება შეაჩეროს ის პირი, რომელიც ემსაღება დანაშაულის ჩასადენად. მაშასადამე, რაც უფრო შკაცრია სახეული, მით უფრო მეტი შანსი არსებობს დანაშაულის თავიდან ახაცილებლად. სწორედ ამიტომ ფოიერბახი კანონით განსაზღვრული სანქციების მომხრე იყო. იგი სახეულთა ფართო ჩარხის დაუშვებლად თვლიდა. მას მიაჩნდა, რომ პოტენციურ დამნაშავეს შეგნებული უნდა აქონდეს, დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, მისთვის მიყენებული ბოროტება. ამასთან, მას მისთვის ხელსაყრელი განაჩენის იმედი არ უნდა აქონდეს.

ფოიერბახის დამინების თეორიის დებულებები აისახა მის მიერ შედგენილ ჰაგერის 1813 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში.

წინამდებარე სახელმძღვანელოს შეზღუდული ფარგლები შესაძლებლობას არ გვაძლევს უფრო დაწვრილებით გაავსუქოთ სახეულის მიზნების პრობლემა, ამის გამო შემოვიფარგლებით მიზნების შესახებ იმ საკანონმდებლო დებულებების განხილვით, რომელსაც შეიცავდა საქართველოს სსრ 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი და შეიცავს საქართველოს ამჟამინდელი სისხლის სამართლის კოდექსი.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 22-ე მუხლის რედაქცია საფუძველს იძლეოდა დასკვნისათვის, იმდროინდელი კოდექსი ერთდროულად სახეულის მიზნად ისახავდა როგორც სამაგიეროს მიზნებს, ისე მსჯავრდებულის აღზრდა-გამოსწორებას. მიზნის პრინციპის დასადასტურებლად მიუთითებდნენ ხსენებული მუხლის საწყის ფრაზაზე: „სახეული როდია მხოლოდ დასჯა დანაშაულისათვის“. მოტივი იეს ფრაზა მრავალ ავტორს საფუძველს აძლევდა ემტკიცებინა, რომ იმდროინდელი კანონმდებლობა სამაგიეროს მიზნებს სახეულის ერთ-ერთ მიზნად თვლიდა.

საქართველოს სისხლის სამართლის მოქმედი კოდექსის 39-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, „სახეულის მიზანია სამართლის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავეს რესოციალიზაცია“.

სამართლიანობის აღდგენა, როგორც სახეულის მიზანი, პირველად უშუალოდ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გათვალის-

წინებული. სამართლიანობის ცნება ეთიკიდან მომდინარეობს. სამართლიანობას, როგორც ეთიკურ კატეგორიას, ახასიათებს განსაზღვრული თანაფარდობა ადამიანთა შორის სიკეთისა და განაწილების თვალსაზრისით, ახასიათებს თანაფარდობა ადამიანის უფლებებსა და მოვალეობებს, მის ქმედებასა და სამაგიეროს მიზღვას შორის, ეს უკანასკნელი კერძო შემთხვევაა თანაფარდობისა დანაშაულსა და სასჯელს შორის. სხვა სიტყვებით რომ ეთქვას, სამართლიანობის აღდგენა გამოიხატება იმაში, რომ დაცულ იქნეს პიროვნება, საზოგადოება, სახელმწიფო დანაშაულებრივი ქმედებისაგან. ადამიანს, რომელიც საკუთარი ეგოისტური მიზნებისათვის ზიანს აყენებს სხვას, უნდა აჰქონდეს გაცნობიერებული, რომ მისი ასეთი საქციელი დაუსჯელი არ დარჩება. დამნაშავეს მოეპყრობიან იმ კანონით, რომელიც თავად დაიმსახურა. არსებითად სასჯელი სიკეთეა, რადგანაც აჩვენებს დამნაშავეს მისი უგონო ნებისყოფის არარაობას და მიმართულია გონიერების დაფუძნებისაკენ. სასჯელი თავისებური საშუალებაა, რომელიც სამართლიანობის აღდგენისკენაა მიმართული.

სასჯელის შემდეგ მიზნად კანონში დასახელებულია ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება. დანაშაულის თავიდან აცილება მოიცავს კერძო (სპეციალურ) და ზოგად გაფრთხილებას (პრევენციას). სპეციალური გაფრთხილება გამოიხატება მსჯავრდებულის მიერ ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებაში. ეს კი მიიღწევა, უპირველეს ყოვლისა, მსჯავრდებულისათვის ისეთი პირობების შექმნით, რაც გამორიცხავს სასჯელის მოხდინას ახალი დანაშაულის ჩადენას. კერძოდ, დამნაშავეს იზოლაცია ხელს უშლის მას ისევ ჩაიდინოს დანაშაული. ამავე მიზანს ემსახურება, მაგალითად, გარკვეული თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა. ამ სასჯელს სამართლო იმ შემთხვევაში ნიშნავს, როდესაც დანაშაული ან თანამდებობასთან დაკავშირებით, ან შესაბამისი საქმიანობის ასრულების დროს არის ჩადენილი. ნათელია, ამ საქმიანობისაგან ჩამოშორება ფაქტობრივად აღუკვეთავს მსჯავრდებულს შესაძლებლობას, განმეორებით ჩაიდინოს ანალოგიური დანაშაული. იგივე შეიძლება ითქვას სხვა სასჯელებზე.

სასჯელის ზოგადი პრევენციის (გაფრთხილების) მიზანია სხვა პირთა მიერ დანაშაულის ჩადენის აცილება. ეს მიზანი ხორციელდება არა მარტო სასჯელის შეფარდებით, არამედ ადრეც, სასჯელის მუქარის დაწესებით. სასჯელის მუქარა თავისთავად აფრთხილებს მოქალაქეს, არ ჩაიდინოს დანაშაული. თვით გამოქვეყნება სისხლის სამართლის კანონისა, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობასა და შესაბამის სასჯელს ითვალისწინებს, მოქალაქეებს უქმნის მართებუ-

ლი ქცევის მოტივებს. ზოგისათვის ის ფაქტიც საკმარისია, რომ კანონმდებელი შესაბამის ქმედებას უარყოფითად აფასებს, ზოგიერთსე სასჯელის მუქარა დაშინებით ზეგავლენას ახდენს. სასჯელის ზოგადი პრევენციის მიზანი ხორციელდება აგრეთვე სასჯელის შეფარდებისას. ეს კი საზოგადოების წევრებს უჩვენებს, რომ კანონმდებლის მიერ გამოცხადებული სასჯელის მუქარა ლიტონი სიტყვა კი არაა, არამედ მუქარა რეალობად იქცევა იმისთვის, ვინც სასჯელის მუქარას სათვალავში არ მიიღებს და კანონს მაინც დაარღვევს.

მსჯავრდებულზე ზემოქმედების ფორმები და საშუალებები გათვალისწინებულია საქართველოს სასჯელაღსრულების კანონმდებლობით. ამის შესახებ პირდაპირ მითითებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მეორე ნაწილში.

XVII თავი

სასჯელთა სისტემა და სახეობა

§ 1. სასჯელთა სისტემა

სასჯელთა სისტემა არის სისხლის სამართლის კანონით დადგენილი სასჯელთა ამომწურავი ჩამონათვალი, რომელიც დადგებულია გარკვეული თანმიმდევრობით.

სასჯელთა სისტემის შედგენა მჭიდროდ უკავშირდება კანონიერების პრინციპს: „არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე“. ამიტომ სასჯელთა სისტემა შედგება მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული სასჯელებისაგან. სასჯელთა სისტემაში გათვალისწინებულ სასჯელთა ჩამონათვალი ამომწურავია და სასამართლოსათვის საგადადებლო ძალა აქვს. სასჯელთა სისტემა აგებულია შემდეგი პრინციპით: ჯერ დასახელებულია მსუბუქი სასჯელები, შემდეგ კი უფრო მძიმე სასჯელები. ამით სასამართლოს საშუალება ეძლევა, სწორად მოახდინოს სასჯელის ინდივიდუალიზაცია.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-40 მუხლით გათვალისწინებული სასჯელები ქმნიან სასჯელთა სისტემას:

- ა) ჯარიმა;
- ბ) თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა;
- გ) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა;
- დ) გამასწორებელი სამუშაო;
- ე) სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა;
- ვ) თავისუფლების შეზღუდვა;
- ზ.) ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა;
- თ) უვადო თავისუფლების აღკვეთა.
- ი) ქონების ჩამორთმევა.

რაც შეეხება იურიდიული პირისათვის გათვალისწინებულ სასჯელებს, ისინი ჩამოთვლილია ხაჭ. სსკ 107-ე მუხალში.

სასჯელთა ამგვარი სისტემა პუბლიცისტის და სამართლიანობის პრინციპების რეალიზაციის დადასტურებაა. ამ პრინციპების გამოხატულებაა აბსოლუტურად განუხაზღვრელი და აბსოლუტურად განსაზღვრული სანქციების, როგორც წესი, გაუქმება. სისხლის სამართლებრივი რეპრესიის განხორციელების პირობებშიც კი, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვას.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სასჯელთა ორ ჯგუფს: ძირითად და დამატებით სასჯელებს. ძირითადი სასჯელი გამოიყენება დამოუკიდებლად და არ შეიძლება მისი სხვა სასჯელთან შეერთება. ასეთებია: საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა, თავისუფლების შეზღუდვა, ვადიანი და უვადო თავისუფლების აღკვეთა.

ჯარიმა და თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად. ამიტომ მათ შეიძლება შერეული ტიპის სასჯელებიც ეწოდოთ.

დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 52-ე მუხლის თანახმად, დანაშაულისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სისხლის სამართლებრივი იძულების ღონისძიება დანაშაულის საგნის ან საშუალების ჩამორთმევის სახით. თუ დამატებითი სასჯელი, თუმცა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ქონების კონფისკაცია ანტიკონსტიტუციურ სასჯელად იქნა მიჩნეული (თუმცა ქონების ჩამორთმევა ამ მხრივ მაინც სხვაა).

სუბიექტის მიხედვით (ანუ იმ პირთა მიხედვით, ვის მიმართაც გამოიყენება სასჯელი) სასჯელები შეიძლება დაიყოს საერთო და სპეციალურ სასჯელებად.

საერთო სასჯელები გამოიყენება დანაშაულის ჩამდენი ნებისმიერი პირის მიმართ (მაგალითად, ჯარიმა, თავისუფლების აღკვეთა), ხოლო სპეციალური სასჯელები შეიძლება გამოიყენებულ იქნეს მხოლოდ მსჯავრდებულთა განსაზღვრული კატეგორიის მიმართ (მაგალითად სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა შეიძლება დაენიშნოს მხოლოდ სამხედრო მოსამსახურეს).

ფორმისა და შინაარსის მიხედვით სასჯელები პირობით შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად:

ა) სასჯელები, რომლებიც იწვევენ მსჯავრდებულის თავისუფლების შეზღუდვას ან აღკვეთას (მაგალითად, თავისუფლების შეზღუდვა, თავისუფლების ვადიანი და უვადო აღკვეთა).

ბ) სასჯელები, რომლებიც არ უკავშირდება მსჯავრდებულის თავისუფლების შეზღუდვას ან აღკვეთას (მაგალითად, ჯარიმა, საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო).

სასჯელთა სისტემის მიხედვით სასჯელები შეიძლება ასევე პირობითად ასე დაიყოს:

ა) ვადიანი ანუ როცა წინასწარ არის განსაზღვრული სასჯელის სახე და ვადა (მაგალითად, თავისუფლების აღკვეთა).

ბ) სასჯელები, რომელთა გამოყენება მოითხოვს სასჯელის სახისა და ზომის დადგენას (მაგალითად, ჯარიმა).

სასჯელთა ამგვარი სისტემა, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს სასამართლოების მიერ კანონიერების პრინციპის განხორციელებას და სასჯელის გამოყენებისას გამოორიცხავს თვითნებობის შესაძლებლობას, ამავე დროს ხელს უწყობს სასჯელის ინდივიდუალიზაციას და სამართლიანი პასუხისმგებლობის განხორციელებას.

ქვემოთ დავახასიათებთ სასჯელთა ცალკეულ სახეებს:

ჯარიმა არის ფულადი გადასახდელი, რომელიც ინიშნება კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევაში და წესი (იხ. საქართველოს სსკ-ის 42-ე მუხლი).

ჯარიმა ისტორიულად კომპოზიციის პრინციპის გამოხატულებად შეიძლება ჩაითვალოს და მას „სახლაური“ ეწოდებოდა. ჯარიმა ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა სასჯელი, გამოხატავს სახელმწიფოს მხრიდან პირის მიერ ჩადენილი ქმედების უარყოფით შეფასებას და მნიშვნელოვან ქონებრივ ზიანს აყენებს დამნაშავეს. იგი ფართოდ გამოიყენება როგორც ანგარიშით, ასევე არაანგარიშით დანაშაულისათვის. ჯარიმის გამოყენება დაიშვება მაშინ, როცა პირის თავისუფლების აღკვეთის ან შესაძლების გარეშე შესაძლებელია მისი გამოსწორება.

ჯარიმა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ასევე დამატებით სასჯელად. ძირითად სასჯელად იგი გამოიყენება შემდეგ შემთხვევებში:

ა) თუ პირდაპირ არის მითითებული მუხლის სანქციაში;

ბ) თუ სასამართლო ინიშნავს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქ სასჯელს (სსსკ-ის 55-ე მუხლი).

გ) თუ სასამართლო სასჯელის მოუხდელ ნაწილს ცულის უფრო მსუბუქი სასჯელით (თავისუფლების აღკვეთის ჯარიმით) (სსსკ-ის 73-ე მუხლი).

ჯარიმა დამატებით სასჯელად შეიძლება დაინიშნოს როგორც საყილდებულო წესით (კუმულაციურ სანქციებში), ისე ალტერნატიული ფორმით (ალტერნატიულ სანქციებში).

სასამართლომ ჯარიმა უნდა დაინიშნოს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და მსჯავრდებულის მატერიალური მდგომარეობის გათვალისწინებით.

ჯარიმის მიმდებლური ოდენობა განისაზღვრება 200 ლარით/ჯარიმის მაქსიმუმ საქ. სსსკ-ში პირდაპირ არ არის დადგენილი. კანონმდებელი უთითებს, რომ სასამართლო ჯარიმის ოდენობის განსაზ-

ღვრისას მხედველობაში იღებს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს და ბრალდებულის მატერიალურ მდგომარეობას, რაც განისაზღვრება მისი ქონებით, შემოსავლით და სხვა გარემოებით.

თუ მსჯავრდებული არასრულწლოვანი გადახდისუნარიანა, მაშინ სასამართლო მისთვის დაკირებული ჯარიმის გადახდას აკისრებს მშობელს, მეურვეს ან მზრუნველს. მსჯავრდებულს, რომელიც ჯოჯადა არიანებს თავს ჯარიმას, ეს სასჯელი შეეცვლება საზოგადოებისათვის სახარგებლო შრომით, გამაწორეწებელი სამუშაოთი, თავისუფლების შესაღდებით ან თავისუფლების აღკვეთით საქ. სსკ 42-ე მუხლის მე-6 ნაწილში გათვალისწინებული წესით.

თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ინიშნავს იმას, რომ მსჯავრდებულს ეკრძალება ეკავოს დაინიშნითი თანამდებობა სახელმწიფო სამსახურში ან ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის ორგანოებში, ანდა ეწეოდეს პროფესიულ ან სხვაგვარ საქმიანობას (იხ. საქართველოს სსკ-ის 43-ე მუხლი).

მსჯავრდებულს განაჩენში მითითებული ვადით ეკრძალება მხოლოდ დაინიშნითი თანამდებობის დაკავების უფლება სახელმწიფო სამსახურში ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოში. კანონი პირდაპირ არ კრძალავს ამ ორგანოებში არჩევითი თანამდებობის დაკავების უფლებას. როგორც წესი, ეს სასჯელი გამოიყენება საქციადური სუბიექტის მიმართ, როგორცაა – ხაჯარო მოხელე და მასთან გათანაბრებული პირი.

საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ინიშნავს იმას, რომ სასამართლო განაჩენში მითითებული ვადის განმავლობაში პირს უკრძალავს გარკვეულ პროფესიულ ან სხვაგვარ საქმიანობას. მაგალითად: პედაგოგიური, საექიმო საქმიანობის აკრძალვა.

სხვაგვარი საქმიანობის აკრძალვა სასამართლომ შეიძლება სასჯელად გამოიყენოს, თუ ის პირდაპირ უკავშირდება მსჯავრდებულის მიერ კონკრეტული დანაშაულის ჩადენას. მაგალითად, სამშენებლო უსაფრთხოებით წესის დარღვევისათვის პირს შეიძლება ჩამოერთყას მშენებლობის ხელმძღვანელად მუშაობის უფლება.

თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება გამოიყენებულ იქნეს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად. ძირითად სასჯელად იგი ინიშნება ერთიდან ხუთ წლამდე ვადით, ხოლო დამატებით სასჯელად – ექვსი თვიდან სამ წლამდე ვადით.

თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა დამატებით სასჯელად შეიძლება დაინიშნოს იმ შემთხვევაშიც, თუ შე-

საბამისი მუხლით არ არის გათვალისწინებული, მაგრამ, დანაშაულის ხასიათის, ხარისხისა და დამნაშავეს პიროვნების გათვალისწინებით, სასამართლო შეუძლებლად მიიხსნეს შეუნარსუნოს მას თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლება, მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის დაუდევრად შენახვისათვის სასამართლომ შეიძლება პირს დამატებით სასჯელად ცეცხლსასროლი იარაღის შენახვის ან ტარების უფლება ჩამოართვას მიუხედავად იმისა, რომ 238-ე მუხლის სანქციაში იგი პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული.

ამ სასჯელის მოხდის ვადის გამოანგარიშების წესი ასეთია:

ა) თუ ძირითად სასჯელად დანიშნულია საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ან გამასწორებელი სამუშაო, მაშინ დამატებით სასჯელად დანიშნული – თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევის – ვადა გამოიანგარიშება სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან;

ბ) პირობითი მსჯავრის დროს დამატებით სასჯელად დანიშნული თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევის ვადა გამოიანგარიშება ასევე სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან;

გ) თუ ძირითად სასჯელად დანიშნულია თავისუფლების შეზღუდვა, ან თავისუფლების აღკვეთა, მაშინ დამატებით სასჯელად დანიშნული თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ვრცელდება ძირითად სასჯელთა მოხდის მთელ ვადაზე, ხოლო ეს ვადა გამოიანგარიშება მათი მოხდის მომენტიდან;

არასრულწლოვანის მიმართ გამოიყენება მხოლოდ საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, იგი ინიშნება 3 წლამდე ვადით.

§ 2. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ნიშნავს მსჯავრდებულისათვის თავისუფალ დროს უსასყიდლო შრომას, რომლის სახეს განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო (იხ. საქართველოს სსკ-ის 44-ე მუხლი).

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა შეიძლება იყოს მოხუცის ან ინვალიდის მოვლა, ქუჩების და ზოგიერთი სხვა სამუშაო, რომელიც ძირითადად არ მოითხოვს სპეციალური ცოდნის გამოყენებას. თუმცა ზოგჯერ შეიძლება მსჯავრდებულის სპეციალური ცოდნის უსასყიდლო გამოყენებაც საზოგადოებისათვის სასარგებლოდ.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ძირითადი სასჯელის სახით იმ შემთხვევაში დანიშნება, თუ ამ სასჯელის შესახებ პირდაპირაა მითითებული შესაბამისი მუხლის სანქციაში (გამონაკლისია 55-ე, 73-ე მუხლებით გათვალისწინებული უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა და ჯარიმის შეცვლა საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით).

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ინიშნება 20-დან 400 საათამდე ვადით. ყოველდღიურად ასეთი შრომის ხანგრძლივობა არ უნდა აღემატებოდეს 4 საათს. თუ ჯარიმა იცვლება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით, ის შეიძლება დაინიშნოს უფრო მეტი ვადითაც.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა სასჯელის სახით არ შეიძლება დაენიშნოს შემდეგი კატეგორიის პირებს:

1. I და II ჯგუფის ინვალიდებს;

2. ორსულ ქალებს;

3. ქალებს, რომლებსაც აყავთ 7 წლამდე შვილი;

4. საპენსიო ასაკის პირებს (ქალებს 60 წლიდან, მამაკაცები 65 წლიდან);

5. გაწვეულ სამხედრო მოსამსახურეებს.

თუ მსჯავრდებული უარს განაცხადებს საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომაზე ან ჯიუტად თავს არიდებს მას, ეს სასჯელი შეცვლება თავისუფლების შეზღუდვით, ტუსალობით ან თავისუფლების აღკვეთით. ამასთან, დრო, რომლის განმავლობაშიც მსჯავრდებული იხდიდა ამ სასჯელს, ჩათვლება თავისუფლების შეზღუდვის, ტუსალობის, ან თავისუფლების აღკვეთის ვადაში შემდეგი გაანგარიშებით: საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის რვა საათი – თავისუფლების შეზღუდვის, ტუსალობის, თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე.

§ 3. გამასწორებელი სამუშაო

1. გამასწორებელი სამუშაო სასჯელის ძირითად სახეს წარმოადგენს და გულისხმობს მსჯავრდებულის იძულებით ჩაბმას შრომაში მის ძირითად სამუშაო ადგილზე (იხ. საქართველოს სსკ-ის 45-ე მუხლი).

გამასწორებელი სამუშაოს სასჯელად დანიშვნისას გასათვალისწინებელია შემდეგი: გამასწორებელი სამუშაო არის ძირითადი

სასჯელი (გამონაკლისის სახით დამატებითი სასჯელად გამოიყენება 55-ე, 42-ე და 73-ე მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში).

2. გამასწორებელი სამუშაოს სასჯელის სახით დანიშნა გულისხმობს მსჯავრდებულის შრომაში იძულებით ჩაბმას და ეს უნდა განხორციელდეს მის სამუშაო ადგილზე.

3. გამასწორებელი სამუშაო ინიშნება ერთი თვიდან 2 წლამდე ვადით.

4. გამასწორებელი სამუშაოს დანიშნვისას მას ხელფასიდან სახელმწიფოს შემოსავალში ექვითება თანხა განაჩენით დადგენილი ოდენობით. ეს თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ხელფასის 20%-ს და არ უნდა იყოს 5%-ზე ნაკლები.

5. გამასწორებელი სამუშაო სასჯელის სახით ენიშნება შრომისუნარიან პირს, რომელსაც აქვს სახელმწიფო ან არასახელმწიფო დაწესებულებაში მუდმივი სამუშაო ადგილი, საიდანაც უნდა დაიქვითოს განაჩენით დადგენილი თანხა.

თუ მსჯავრდებული ჯიუტად თავს არიდებს გამასწორებელ სამუშაოს (მაგალითად თავს ანებებს სამუშაოს, სამსახურში მთვრალი ცხადდება, აგვიანებს ან აცდენს და ა.შ.), სასამართლოს შეუძლია ეს სასჯელი შეუცვალოს თავისუფლების შეზღუდვით, ტუსადობით ან თავისუფლების აღკვეთით. ამასთან, დრო, რომლის განმავლობაშიც მსჯავრდებული იხდიდა ამ სასჯელს, ჩაითვლება თავისუფლების შეზღუდვის, ტუსადობის ან თავისუფლების აღკვეთის ვადაში შემდეგი გაანგარიშებით: გამასწორებელი სამუშაოს ერთი დღე - თავისუფლების შეზღუდვის ერთი დღე, გამასწორებელი სამუშაოს ორი დღე - ტუსადობის ერთი დღე, გამასწორებელი სამუშაოს სამი დღე - თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე.

§ 4. სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა სპეციალურ სახეულებს მიეკუთვნება. იგი ინიშნება მხოლოდ ძირითადი სასჯელების სახით. სპეციალურია იმიტომ, რომ იგი შეეფარდება მხოლოდ სამხედრო პირს. ეს სპეციალური სასჯელი ერთდროულად აერთიანებს სასჯელის ორ სახეს - გამასწორებელ სამუშაოს და თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევას, რომელიც გამოიყენება სპეციალური სუბიექტის მიმართ (იხ. საქართველოს სსკ-ის 46-ე მუხლი).

ეს სასჯელი სიახლეს წარმოადგენს სასჯელთა სისტემაში. იგი სამხედრო პირს შეეფარდება სამხედრო სამსახურის საწინააღმდეგო დანაშაულის ჩადენისათვის. აღსანიშნავია ის, რომ თუკი სამხედრო მოსამსახურე ჩაიდენს სხვა დანაშაულს, რომლისთვისაც გათვალისწინებულია გამასწორებელი სამუშაო, მას დაენიშნება სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა (და არა გამასწორებელი სამუშაო).

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა ინიშნება სამი თვიდან ორ წლამდე ვადით.

სამხედრო მოსამსახურედ ჩაითვლება პირი, რომელიც სამხედრო ძალებში მსახურობს გაწვევით ან კონტრაქტის საფუძველზე. რეზერვისტების მიმართ ეს სასჯელი არ გამოიყენება.

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვისას მსჯავრდებულის ხელფასიდან სახელმწიფოს შემოსავალში დაიქვითება თანხა განაჩენით დადგენილი ოდენობით. ეს თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ხელფასის 20%-ს. გარდა ამისა, სასჯელის მოხდის დროს არ შეიძლება მსჯავრდებულის დაწინაურება თანამდებობაზე, მისთვის სამხედრო წოდების მომატება. სასჯელის ვადა მას არ ჩაეთვლება ნამსახურობის ვადაში მორიგი სამხედრო წოდების მისანიჭებლად.

§ 5. თავისუფლების შეზღუდვა

თავისუფლების შეზღუდვა ნიშნავს განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის თოთხმეტ წელს მიღწეული მსჯავრდებულის საზოგადოებისაგან იზოლაციის გარეშე მოთავსებას სპეციალურ დაწესებულებაში - გამასწორებელ ცენტრში მასზე სუბიექტის განხორციელებით (იხ. საქ. სსკ-ის 47-ე მუხლი).

თავისუფლების შეზღუდვისას მსჯავრდებული სასჯელს იხდის სპეციალურ დაწესებულებაში - გამასწორებელ ცენტრში, სადაც მასზე სუბიექტის განხორციელება ხორციელდება სპეციალური სახელმწიფო ორგანოს მიერ. გამასწორებელ ცენტრში მსჯავრდებულები არ განიცდიან საზოგადოებისაგან მკაცრ იზოლაციას. მათ უფლება აქვთ შეხვდნენ ახლობლებს, იყვნენ სამოქალაქო გარეგნის მონაწილეები, დაუსწრებლად მიიღონ საშუალო და უმაღლესი განათლება, მსჯავრდებულთა ქვეყნის კი დადგენილია მკაცრი სუბიექტის განხორციელების წესები.

თავისუფლების შეზღუდვა ენიშნება მხოლოდ ნასამართლობის არმქონე მსჯავრდებულს ერთიდან ხუთ წლამდე ვადით, მაგრამ, საზოგადოებისათვის სახარბელო შრომის ან გამასწორებელი სამუშაოს

თავისუფლების შეზღუდვით შეცვლის შემთხვევაში, იგი შეიძლება დაინიშნოს ერთ წელზე მეტი ვადითაც.

თავისუფლების შეზღუდვა შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ ძირითად სახეულად იმ შემთხვევაში, თუ ამის შესახებ პირდაპირაა მითითებული შესაბამისი მუხლის დისპოზიციაში.

თუ მსჯავრდებული ჯერჯერობით თავს აარიდებს თავისუფლების შეზღუდვას (შეხედება საექვო რეპუტაციის პირებს, დაამყარებს მათთან კონტაქტს, მოიხმარს ალკოჰოლს და ა.შ.), ეს სასჯელი შეიცვლება თავისუფლების აღკვეთით – განაჩენით დანიშნული თავისუფლების შეზღუდვის ვადით. ამასთან, დრო, რომლის განმავლობაშიც მსჯავრდებული იხდის ამ სასჯელს, ჩაითვლება თავისუფლების აღკვეთის ვადაში შემდეგი გაანგარიშებით – თავისუფლების შეზღუდვის ერთი დღე – თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე.

კანონი ზუსტად ჩამოთვლის იმ პირთა წრეს, ვის მიმართაც არ შეიძლება თავისუფლების შეზღუდვის დანიშვნა:

1. I და II ჯგუფის ინვალიდი,
2. ორსული ქალი,
3. ქალი, რომელსაც პყავს 7 წლამდე შვილი,
4. საბენიო ასაკის პირი,
5. გაწყული სამხედრო მოსამსახურე.

§ 6. ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ნიშნავს მსჯავრდებულის საზოგადოებისაგან იზოლაციას და კანონით განსაზღვრულ სასჯელადსრულებით დაწესებულებაში მოთავსებას. ის მსჯავრდებულები, რომლებიც განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის არ შესრულებიან 18 წელი, მოთავსდებიან არასრულწლოვანთა აღმზრდელობით დაწესებულებაში.

სისხლის სამართლის კოდექსი არ ჩამოთვლის სასჯელადსრულებით დაწესებულებების სახეებს. ამ საკითხს არეგულირებს სასჯელადსრულებით კანონმდებლობა.

თავისუფლების აღკვეთა ძირითადი სახეულია. მისი გაზოგნება დაიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შესაბამისი მუხლის სანქცია პირდაპირ ითვალისწინებს მას. სასამართლოები თავისუფლების აღკვეთას ნიშნავენ ჩადენილი ქმედების სიმძიმისა და დამნაშაის პიროვნების გათვალისწინებით. ეს ხდება სასჯელის ინდივიდუალ-

იზაციის დროს, როცა სასამართლო მიიჩნევს, რომ მსჯავრდებულის გამოსწორება უფრო მსუბუქი სასჯელით შეუძლებელია.

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ინიშნება ექვსი თვიდან ოც წლამდე ვადით.

ექვსი თვეზე ნაკლები ვადით თავისუფლების აღკვეთა შეიძლება დაინიშნოს, თუ ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით იცვლება სასჯელად ადრე დანიშნული საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო ან თავისუფლების შეზღუდვა.

თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებული, თუ მას არ შესრუდება თვრამეტი წელი, მოთავსდებიან ასრულწლოვანთა აღმზრდელობით დაწესებულებაში.

დანაშაულთა ერთობლიობის დროს სასჯელთა შეჯამებისას თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალური ვადა არ უნდა აღემატებოდეს ოცდაათ წელს, ხოლო განაჩენთა ერთობლიობით სასჯელის შეჯამებისას – ორმოც წელს.

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას სასამართლო უფლებამოსილია განაჩენით დაადგინოს სასჯელის ნაწილის მოხდა ხოლო დანარჩენი ნაწილის პირობით მსჯავრდებულს, თუ ბრალდებული (განსახეული, მსჯავრდებული) აღიარებს დანაშაულს, ასახელებს დანაშაულის ჩადენაში თანამონაწილეებს და თანამშრომლობს გამოძიებასთან. საპროცესო შეთანხმების დადების გარდა, თუ ჩადენილია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული, პირობით მსჯავრდებულს შეიძლება ჩაითვალოს დანიშნული სასჯელის ერთი მეოთხედი, მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში – სასჯელის ერთი მესამედი, ხოლო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში – სასჯელის ნახევარი.

თუ განსახეული (მსჯავრდებული) არეასრულწლოვანია, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნის შემთხვევაში სასამართლო უფლებამოსილია დაადგინოს სასჯელის ნახევარამდე მოხდა, ხოლო დანარჩენი სასჯელის პირობით მსჯავრდებულს ჩათვლა.

§ 8. უვადო თავისუფლების აღკვეთა

1999 წელს საქართველოში გაუქმდა სიკვდილით დასჯა და მის ნაცვლად შემოღებულ იქნა სასჯელის უვადო თავისუფლების აღკვე-

უეადო თავისუფლების აღკვეთა არის ძირითადი სახჯელი, რომელიც შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენისათვის. უეადო თავისუფლების აღკვეთის მოხდა გრძელდება მსჯავრდებულის სიკვდილამდე (იხ. საქ. სსკ-ის 51-ე მუხლი).

უეადო თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებული სახჯელს იხდის საპრობილეში. მას ათავსებენ სადღელამისო დაკავების საკანში. მკაცრი იზოლაციის პირობებში და მასზე ხორციელდება მუდმივი ვიზუალური კონტროლი.

სისხლის სამართლის კოდექსში ჩამოთვლილია იმ პირთა წრე, ვის მიმართაც არ შეიძლება ამ სახჯელის გამოყენება, ესენია:

1. პირი, რომელსაც დანაშაულის ჩადენამდე არ შესრულებია 18 წელი;

2. პირი, რომელსაც განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის შეუსრულდა 60 წელი.

საქართველოს სსკ-ის 72-ე მუხლის მე-7 ნაწილი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც უეადო თავისუფლება აღკვეთილი პირი შეიძლება გათავისუფლდეს სახჯელის ზემდგომი მოხდისაგან, თუ მან ფაქტობრივად მოიხადა თავისუფლების აღკვეთის 25 წელი და სასამართლო მიიჩნევს, რომ საჭირო აღარ არის მსჯავრდებულმა გააგრძელოს სახჯელის მოხდა.

შენიშვნა: ქონების ჩამორთმევის, როგორც დამატებითი სახჯელის, კონსტიტუციურობის საკითხზე სარჩელი შეტანილია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში, რომელსაც ამ საკითხზე ჯერ არსებობთად არ უმსჯელია.

XVIII თავი

სახჯელის დანიშნვა

§ 1. სახჯელის დანიშვნის ზოგადი საწყისები

თანამედროვე კუმანური სისხლის სამართლის პოლიტიკის განხორციელება ნაციონალურ კანონმდებლობაში გულისხმობს სასამართლოს მიერ სახჯელის დანიშვნისას იმ საბაზისო პრინციპების გათვალისწინებას, რომელიც აღამიანის უფლებათა 1789 წლის დეკლარაციასა და 1950 წლის ევროპულ კონვენციაშია ასახული. აღნიშნულის შესაბამისად, მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა განსაზღვრავს, რომელი დანაშაულია ინკრიმინებადი და რა სახჯელია სოციალურად აუცილებელი. სასამართლო საზღვრავს სახჯელის ხანეს, ვადას პირის დამნაშავედ აღიარების შემთხვევაში.

ევროპულ საბაზისო პრინციპებს ეყრდნობა საქართველოს კონსტიტუციის მე-40 მუხლის I ნაწილი და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 53-ე მუხლი სახჯელის დანიშვნის წესის განსაზღვრისას. სასამართლო დამნაშავეს სამართლიან სახჯელს დაუნიშნავს კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით დადგენილ ფარგლებში და ამავე კოდექსის ზოგადი ნაწილის დებულებათა გათვალისწინებით. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, ლიბერალური პრინციპიდან გამომდინარე, უარს ამბობს ისტოკ და ურვეულო სახჯელებზე, არაპროპორციულ და არაადამიანურ მოპყრობაზე და მართლმსაჯულებას ითვალისწინებს ისეთ სახჯელებს, რომლებიც შეიძლება დაფუძნდეს ორი ნიშნით. ნაწილი სახჯელებისა, რომლებიც თავისუფლების აღკვეთას უკავშირდება (ყადიანი და უეადო თავისუფლების აღკვეთა) და მეორე ნაწილი, რომელიც მისგან განსხვავებულია (ჯარიმა, საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შესლუდება).

მოუხედავად საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში არსებული პენილოგიური მრავალფეროვნებისა, რაც ტრადიციული სახჯელების (მაგალითად, თავისუფლების აღკვეთის, ჯარიმის, გამასწორებელი სამუშაოს) გვერდით მრავალ აღტერნატულ სახეს (საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, თავისუფლების შესლუდება) ითვალისწინებს, სახჯელის დანიშვნისას საკანონმდებლო დირექტივის სახით დადგენილია სამართლიანობის, კანონის წინაშე თანასწორო-

ბის, სასჯელის გარდაუვალობის და დამნაშავეს პიროვნების ზედმიწევნით ცოდნის პრინციპები.

სასჯელის ბუნების განსაზღვრისას, სასჯელის მიზნიდან გამომდინარე, უნდა ეთხილმდებოდეს ზოგადი პრევენციის მოთხოვნით. სასჯელმა ხელი უნდა შეუწიოს მსჯავრდებულის სოციალურ ადაპტაციას¹ სისხლის სამართლის კოდექსში არსებული სასჯელთა მრავალფეროვანი სახეებიდან სასამართლომ უნდა შეარჩიოს ის სასჯელი, რომელიც ყველაზე მეტად მოესადაგება მსჯავრდებულის სოციალურ რეაბილიტაციას, მის ჩართვას საზოგადოების ცხოვრებაში კარგად ის სასჯელი, რომელიც აკმაყოფილებს გაკიცხვას და დანაშაულის პრევენციის მოთხოვნებს.

რაც შეეხება სამართლიანი სასჯელის დანიშვნის პრინციპს, რომელიც, სასჯელის მიზნიდან გამომდინარე, სასჯელის დანიშვნის ზოგადი და მთავარი ხაზისია, უფრო ფართოა. სამართლიანობა გულისხმობს სასჯელის გამოყენებას აბსოლუტური აუცილებლობის შემთხვევაში და მის შერჩევას მსჯავრდებულის სოციალური რეაბილიტაციის გათვალისწინებით, რეკლამის რისკის შემცირებით. აღნიშნული პრინციპი მოიცავს კანონის წინაშე თანასწორობასა და სამაგიეროს მიზლებს. ეფექტობით, სამართლიანობის პრინციპი ყველაზე ნათლად აისახება სასჯელის ზომაში. სამაგიეროს გადახდის მოტივით უნიშნავენ დამნაშავეს განსაზღვრული სასჯელის ზომას. სამართლიანი სასჯელი ის არის, რომელსაც კონკრეტული დამნაშავე იმსახურებს (სასჯელის ინდივიდუალიზაცია). სამართლიანობის პრინციპის სისხლისსამართლებრივი ღირებულება, სასჯელის დანიშვნის დროს, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით პირდაპირ განსაზღვრული არ არის, რაც მოსამართლეს თითქოს მეტ თავისუფლებას აძლევს. მაგრამ სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, ამა თუ იმ სასჯელის დანიშვნისას მოსამართლე უთითებს მხოლოდ და მხოლოდ იმ გარემოებებსა და მოტივებს, რაც კოდექსის ზოგად ნაწილშია დასახელებული და რაც განაპირობებს კონკრეტული დამნაშავეს მიმართ აღნიშნული სასჯელის გამოყენებას.

სასჯელის დანიშვნა სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, კერძო ნაწილის კონკრეტული მუხლის დადგენილ ფარგლებში ხდება და მოსამართლეს თავისუფლება მხოლოდ ამ ფარგლებში და ზოგადი ნაწილის დებულებათა გათვალისწინებით განესაზღვრება. აღნიშნული გულისხმობს დანაშაულის სწორ კვალიფიკაციას, ე.ი. იმის გარკვევას, სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის რომელი

მუხლით (მუხლის ნაწილით ან პუნქტით) უნდა აგოს პასუხი დამნაშავემ კვალიფიკაციის შემდეგ, მოსამართლე ხელმძღვანელობს კონკრეტული მუხლის საჩქევით, რომელიც სასჯელის სახესა და ზომას ადგენს. საჩქევების უმრავლესობა არის შედარებით განსაზღვრული, ალტერნატიული და სხვადასხვა ვარიანტებით წარმოდგენილი. მაგალითად, ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევა (მუხ. 142) ისჯება გამასწორებელი სამუშაოთი ვადით ერთ წლამდე ანდა თავისუფლების აღკვეთით – ვადით ორ წლამდე, ამრიგად, მოცემული საჩქევა სასჯელის სახის მიხედვით არის ალტერნატიული, ხოლო სასჯელის თითოეული სახის მიხედვით – შედარებით განსაზღვრული. ამდენად, მოსამართლე შეზღუდულია იმ საკანონმდებლო დათქმებით, რაც კონკრეტული მუხლის საჩქევითაა გათვალისწინებული. მოსამართლემ მითითებული საჩქევის ლეგალურ ფარგლებში უნდა დაინიშნოს სასჯელის სახე და ზომა. შეზღუდვა, რომელიც ამ დროს მოსამართლის არჩევანს უკავშირდება და იმპერატიული არ არის, სსკ-ის 53-ე მუხლის პირველ ნაწილშია გათვალისწინებული. კერძოდ, სასჯელის უფრო მაღალი სახე შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ნაკლებად მაღალი სასჯელი ვერ უზრუნველყოფს სასჯელის მიზნის განხორციელებას. ამ შემთხვევაში მოსამართლეს გარდაუვალად უნდა აქონდეს მკაცრი სასჯელის არჩევის განმარტებული მოტივაცია, მით უფრო, რომ შპა საკანონმდებლო დირექტივის სახით აღნიშნულზე სისხლის სამართლის კოდექსში არაფერია ნათქვამი. ეფექტობით, ეს უკავშირდება სასჯელის ბუნებას და ამ ძირითად მოთხოვნებს, რაც სისხლის სამართლის პუშანურ პოლიტიკას ეხმარება – თავისუფლების აღკვეთის და პატიმრობის სახით სასჯელთა გამოყენების შემცირების ტენდენციით. კანონმდებლის ზემოთ მითითებული პრინციპი უკავშირდება თავისუფლების აღკვეთისა და პატიმრობის სუბსიდიულობას² აღნიშნული სასჯელები გამოიყენებული უნდა იყოს აბსოლუტური აუცილებლობის შემთხვევაში საჯარო წესრიგის დაცვადა, თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება განპირობებული უნდა იყოს დანაშაულის სიმძიმით და სხვა სასჯელის გამოყენებისას სასჯელის მიზნის მიუღწევლობით. ამ პრინციპის გამოყენება ქართულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობასა და მართლმსაჯულებაში მიუთითებს თავისუფლების აღკვეთის შემზღუდვით ზოგადი კრიტერიუმის არსებობაზე, რაც სისხლის სამართალში მოყოლილი მომძლავრებული თანამედროვე ტენდენციების ასევე განსაზღვრებაა. თავისუფლება აღკვეთილ პირთა რაოდენობა 2001

¹ ვინ პრაქტიკაში. შედარებით სისხლის სამართალი. თბ., 1999, გვ. 445.

² იხ. ვინ პრაქტიკაში, დანაშ. ნაწილი, გვ. 443.

წლის მაჩვენებელთან შედარებით, 2002 წელს შემცირდა 234 პირით, ანუ 8,9%-ით, ისევე შემცირებულია მათი ხელფასითი წილი მსხაერდებულთა ხაერთო რაოდენობაშიც - 2001 წელს თავისუფლების აღკვეთა შეეყარდა მსხაერდებულთა 30, 4%-ს, ხოლო 2002 წელს - 28,8%-ს. გაიზარდა იმ მსხაერდებულთა რაოდენობა, რომელთაც მისჯილი ჰქონდათ ჯარიმა. 2001 წელს 2344 პირიდან (მსხაერდებულთა - 26,3%) 2002 წელს - 2394 პირამდე მსხაერდებულთა - 28,0%.

შობს სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და ხახუჯელისაგან
ჯათაიუსუფლების პირობების საკითხების (68-ე-76-ე მუხ.), ამნისტიის
აქტისა (77-ე მუხ.) და ნასამართლობის (79-ე მუხ.) შემოწმებას.

¹ იმე: შერთმისხვედები საქართველოში, 2002 წლის სასამართლო სტატისტიკა, თბ., 2003, გვ. 48

კონკრეტული საქმის გარემოებების მიხედვით. შემამსუბუქებელი გარემოებების არსებობისას, მაგალითად, როგორცაა: დანაშაულის ჩადენა პირველად, შემთხვევით მომხდარ გარემოებათა გამო, დანაშაულის ჩადენა არასრულწლოვანების ასაკში, ორსულობის დროს, გულწრფელი მონანიება და გამოცხადება ბრალის აღიარებით, დანაშაულის გახსნისა და სხვა დამნაშავეთა დასაბუთებელი ფაქტებით, დანაშაულის გამოძიების ორგანოებთან და ხელშეწყობა, დანაშაულით მიყენებული ზარალის ნებაყოფლობით ანაზღაურება, თუ მიყენებული ზიანის გამოსწორება დამნაშავეს მიერ და ა.შ. სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს ნაკლებად მკაცრი სასჯელი, რაც სანქციის მინიმუმს უახლოვდება, ან სასჯელთა ალტერნატიული სახეებიდან, მსუბუქი სასჯელის სახე, ასევე სასამართლოს შეუძლია საპროცესო შეთანხმების დადებისას დანიშნოს შედარებით მსუბუქი სასჯელი, ვიდრე ეს კანონითაა გათვალისწინებული ან პირობითი მსჯავრობა.

სასამართლო პრაქტიკის განზოგადებებში გვიჩვენა, რომ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებების სახელდებით ჩამოთვლელობაში კოდექსის ზოგად ნაწილში უარყოფითი გავლენა იქონია სასამართლო პრაქტიკაზე, ხშირია სასამართლოს გადაწყვეტილებებში მითითება იმის თაობაზე, რომ არ არსებობს პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი და შემამსუბუქებელი გარემოებები, ანდა ზოგადად მიუთითება რომელიმე შემამსუბუქებელ ან დამამძიმებელ გარემოებაზე, რომ დამნაშავეს აქვს მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა და განაჩენში არ ზუსტდება, რით დახტურდება აღნიშნული და ა.შ.

სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში მოცემული სასჯელის დანიშვნის დროს დამნაშავეს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები უნდა განეხილეთ სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლის დისპოზიციაში გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტებისა თუ დანაშაულის შემადგენლობის მკვეთრი ციფრული ნიშნებისაგან. (მაგალითად, სსკ-ის 121-ე მუხლი ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება უცდარი, ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში). აღნიშნული მუხლით დამნაშავეს ქმედების კვალიფიკაციისას, სასამართლოს მიერ შემამსუბუქებელ გარემოებად მითითება დაზარალებულის მართლსაწინააღმდეგო ძალადობაზე, მძიმე შეურაცხყოფაზე ან მის ამორალურ ქცევაზე, ვერ იქნება შემამსუბუქებელი გარემოება, რამდენადაც ის კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობას ქმნის. აღნიშნული შევსება იმ მასტიმულირებელ ნორმებს, რომლებიც კონკრეტულ მუხლს უკავშირდება და პირის პასუხისმგებლობისა

და სასჯელისაგან გათავისუფლებას ან სასჯელის შემცირებას ითვალისწინებს. სსკ-ის 184-ე მუხლის (ავტომატობის ან სხვა მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება მისაკუთრების მიზნის გარეშე) შენიშვნა ითვალისწინებს სასჯელის გაზაფხურებას, თუ 24 საათის განმავლობაში დამნაშავე ნებაყოფლობით, დაუზიანებლად დაიბრუნებს ავტომატობის ან სხვა მექანიკურ სატრანსპორტო საშუალებას. აღნიშნული მასტიმულირებელი ნორმა განმეორებით, შემამსუბუქებელ გარემოებად განაჩენში ვერ იქნება მითითებული.

ერთადერთი შემამსუბუქებელი გარემოება, რომელიც სახელდებით მოუთითა კანონმდებელმა სსკ-ის 54-ე მუხლში, არის დანაშაულის ჩადენის შემდეგ დამნაშავეს ბრალის აღიარებით გამოცხადება და დანაშაულის გახსნაში აქტიური ხელშეწყობა.

სასჯელის დანიშვნის დროს დამნაშავეს პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოებები – დანაშაულის არაერთგზისობა, რეციდივი, დანაშაულის ჩადენით მძიმე შედეგების გამოწვევა, დანაშაულის ჩადენა ჯანსაღად, დანაშაულებრივ ქმედებაში იმ პირის ჩართვა, ვინც დაზარალებულია მძიმე ფსიქიკური დაზარალებით, ან მოერაღია, თუ გათვალისწინებულია კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში ან მუხლის ნაწილში როგორც დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტი ან მაკვალიფიცირებული გარემოება, სასჯელის დანიშვნისას არ შეიძლება განმეორებით იქნეს მითითებული პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებად. მაგალითად, სსკ-ის 228-ე მუხლის (მეკობრეობა) მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს მაკვალიფიცირებელ გარემოებად არაერთგზის მეკობრეობას, რაც სასამართლოს მიერ გამოირიცხავს არაერთგზისობის დამამძიმებელ გარემოებად განმეორებით მითითებას. პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოებების არსებობისას სასამართლოს შეუძლია კონკრეტული ნორმის სანქციის ფარგლებში უფრო მკაცრი სასჯელის დანიშვნა.

§ 2. სასჯელის დანიშვნა შემამსუბუქებელ გარემოებათა არსებობისას

სსკ-ის 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილით სასჯელის დანიშვნის დროს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოების არსებობა სასამართლოს უფლებას აძლევს დანიშნოს სასჯელი კერძო ნაწილის კონკრეტულ მუხლის სანქციის ფარგლებში, ზოგადი ნაწილის პრინციპით.

პების გათვალისწინებით, გამოჩენილი ადინიშნული წესიდან მოცემულია სსკ-ის 54-ე მუხლში.

ადინიშნული ნორმა არ შეიცავს ზოგად წესს შემამსუბუქებელ გარემოებათა არსებობისას სასჯელის დასანიშნად, კანონმდებელი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ ისეთ კონკრეტულ შემამსუბუქებელ გარემოებაზე, როგორიცაა ბრალის აღიარებით გამოცხადება და აქტიური ხელშეწყობა დანაშაულის გახსნაში. ამ კონკრეტული შემთხვევისათვის სასჯელის განსაზღვრისას, კანონის მოთხოვნაა დამამძიმებელი გარემოებების არარსებობა. ბრალის აღიარებით გამოცხადება შესაძლებელია საქმეზე წინასწარი გამოძიების ნებისმიერ ეტაპზე. ადინიშნული ნორმა ითხოვს არა მარტო ბრალის აღიარებით გამოცხადებას სისხლისამართლებრივი დეკლარაციის ორგანოებში, არამედ აქტიურად ხელის შეწყობას დანაშაულის გახსნაში, რაც გულისხმობს დანაშაულში მონაწილე პირების დადგენას, დანაშაულის საგნისა და საშუალებების აღმოჩენას, დანაშაულებრივი ქმედებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებას ან შედეგების თავიდან აცილებას, დახმარებას სხვა მტკიცებულებების მოპოვებაში და ა.შ.

ადინიშნული შემამსუბუქებელი გარემოების არსებობისას სასჯელის დანიშვნის წესი ითვალისწინებს კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით განსაზღვრული ყველაზე მაღალი მაქსიმალური ჯადის ან ზომის სამ შოთხედამდე დანიშვნას. მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებით ჩადენილი ხულიგნობისათვის სსკ-ის 239-ე მუხლის შესაბამე ნაწილით გათვალისწინებულია თავისუფლების აღკვეთა ოთხიდან შვიდ წლამდე. სსკ-ის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული გარემოებების არსებობისას სასამართლომ დამნაშავეს სასჯელის ზომად უნდა განუსაზღვროს მაქსიმალური სასჯელის სამი მეოთხედი.

§ 3. კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა

სსკ-ის 53-ე მუხლში სასჯელის დანიშვნის ზოგადი საწყისების განსაზღვრისას, კანონმდებელი საერთო წესიდან ითვალისწინებს გამოჩენილს, რაც გულისხმობს კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნას, სისხლის სამართლის კოდექსის 55-ე მუხლის პირველი ნაწილი (1999 წლის რედაქციით) ითვალისწინებდა შემთხვევებს, როცა სასამართლოს განსაკუთრებული შემამსუბუქებელი გარემოების არსებობისას, შეეძლო

დაენიშნა კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით დაწესებული სასჯელის ზომის უმდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან კოდექსით გათვალისწინებული უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი, ანდა არ გამოიყენებინა დამატებითი სასჯელი, რომელიც კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით არის გათვალისწინებული.

სისხლის სამართლის თეორიაში აზრთა სხვადასხვაობა იყო განსაკუთრებული შემამსუბუქებელი გარემოებების ცნების თაობაზე, რომლის დადგენის შემდეგ მოსამართლეს შეეძლო აერჩია ზემოხსენებული შემთხვევიდან ერთ-ერთი. სასამართლო პრაქტიკა, 2004 წლის 13 თებერვლის კანონით სისხლის სამართლის კოდექსში განხორციელებულ ცვლილებებამდე, სასამართლოს მიერ კონკრეტული საქმის გარკვევებიდან და დამნაშავეს პიროვნებიდან გამომდინარე, შემამსუბუქებელ გარემოებებზე აკეთებენ აქცენტს. ადინიშნული სასამართლოს მეტ თავისუფლებას აძლევდა და მოითხოვდა იმის დასაბუთებას, რომ სასჯელის მიზნები შეიძლება განხორციელდეს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნით.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში 2004 წლის 13 თებერვლის კანონით ასეთი განსაკუთრებულ შემამსუბუქებელ გარემოებად კანონმდებელმა მხოლოდ საპროცესო შეთანხმება აღიარა. მისმა დამკვიდრებამ ხს კოდექსში 55-ე მუხლის არაერთგზისი ცვლილება გამოიწვია. სსკ-ის 55-ე მუხლს დაემატება II ნაწილი, რომელიც საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, განაჩენის გამოტანის დროს სასჯელის დანიშვნის განსაკუთრებულ წესს ადგენდა. საპროცესო შეთანხმება, კანონის პირველი რედაქციით, გულისხმობდა სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, ბრალდებულის დამცველისა და პროკურორის შეთანხმებას, მოსამართლეს წარუდგინოს შუამდგომლობა საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის თაობაზე. შუამდგომლობის წინაპირობები იყო ბრალდებულის თანხმობა, ეთანამშრომლა ბრალდების მხარესთან, ეღიარებინა დანაშაულის ჩადენა და საგამოძიებო ორგანოებისათვის მიეწოდებინა უტყუარი ინფორმაცია ანდა მტკიცებულებები მძიმე დანაშაულის ან თანამდებობის პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, რაც ხელს შეუწყობდა ამ დანაშაულის გახსნას. საპროცესო შეთანხმების საფუძველზე პროკურორს უფლება აქონდა მოითხოვა ბრალდებულისათვის სასჯელის შემცირება, სასამართლო, სსკ-ის 55-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, ამოწმებდა სასჯელის სამართლიანობას, მას უფლება აქონდა დაენიშნა ამ კოდექსით

ქმის შესაბამისი მუხლით დაწესებული სასჯელის ზომის არა უმეტეს ნახევარი.

შემდგომში, 2006 წლის 28 აპრილის კანონით სისხლის სამართლის კოდექსში კვლავ განხორციელებული ცვლილებით კოდექსის 55-ე მუხლი ერთნაწილიანი გახდა. კანონმდებელმა სისხლის სამართლის კოდექსში კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნის ზოგადი წესი უარყო და ამ საგაშიონაკდისო ნორმის გამოყენების შესაძლებლობა სასამართლოს მხოლოდ საპროცესო შეთანხმების დადების შემთხვევაში მისცა.

დღეისათვის სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით დაწესებული სასჯელის ზომის უდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი, თუ მხარეებს შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება ბრალზე ან სასჯელზე შეთანხმების საფუძველით.

სსკ-ის 55-ე მუხლით გათვალისწინებული კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით დაწესებული სასჯელის ზომის უდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელის დანიშვნა გულისხმობს, რომ სასამართლოს შეუძლია იმ სასჯელის სახის დანიშვნა, რომელიც კონკრეტული მუხლის საჩქაოთაა გათვალისწინებული და დადგენილ მინიმუმზე ნაკლებია. მაგალითად, სსკ-ის 208-ე მუხლის მე-2 ნაწილი (კრემიტის უკანონოდ მიღება), სასჯელად თავისუფლების აღკვეთას ითვალისწინებს ხუთიდან რვა წლამდე, თუ აღნიშნული დინამიკური ქმედების ჩამდენი ბრალდებულის მიმართ სასამართლო დაამტკიცებს პროკურორის შეამდგომლობას ბრალზე ან სასჯელზე შეთანხმების საფუძველით და საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გამოიტანს გამამტკუნებელ განაჩენს, შეუძლია დანიშნოს სასჯელი ამ მუხლის საჩქაოთ გათვალისწინებულ მინიმალურ ზღვარზე – 5 წელზე ნაკლები, ხშირ ან ოთხი წელი, მაგრამ არა ექვს თვეზე ნაკლები. სასამართლოს არ შეუძლია სასჯელის ზომის შემცირება იმ მინიმუმზე ქვემოთ, რაც გათვალისწინებულია სსკ-ის 50-ე მუხლის (ვადაიანი თავისუფლების აღკვეთა) მე-2 ნაწილში, სასჯელის ამ სახის, ე.ი. ვადიანი თავისუფლების აღკვეთისათვის. აღნიშნული დებულება ეხება სასჯელის ყველა სახეს, თუ სასამართლო მიეცა იმ დასკვნამდე, რომ დამნაშავეისათვის აუცილებელია სასჯელის დანიშვნა კოდექსის ზოგად ნაწილში განსაზღვრული ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის მინიმუმზე ქვემოთ, მაშინ უნდა დანიშნოს სასჯელის სხვა, უფრო მსუბუქი სახე.

სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელის დანიშვნისას სასამართლომ, საპროცესო შეთანხმების დადებისას, უნდა გამოიყენოს სსკ-ის მე-40 მუხლში გათვალისწინებული უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი.

კანონმდებელი არ აწესებს შეზღუდვას უფრო მსუბუქი სახის სასჯელის დანიშვნისას და ის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ნებისმიერი სიმძიმის დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ. მიმოქ და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში, კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა უნდა იყოს იშვიათი გამოჩენისი. კერძო ნაწილში კონკრეტული მუხლის საჩქაოთ გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნისას სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს სასჯელის ნებისმიერი მსუბუქი სახის, თუნდაც მაქსიმუმი ზღვარი (მაგალითად, ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში უკანონო მოთავსებისას ან დაკავებისას სსკ-ის 149-ე მუხლის 1 ნაწილით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთის ნაცვლად, შეიძლება დანიშნოს ჯარიმა). ამ მხრივ კანონმდებლობა რაიმე შემზღუდავ წესს არ ითვალისწინებს ერთი გამოჩენისის გარდა.

რაც შეეხება კოდექსის კერძო ნაწილის ნორმის საჩქაოთ გათვალისწინებულ სასჯელთა ალტერნატიულ სახეებს, ისინი არ შეიძლება დანიშნულ იქნეს სსკ-ის 55-ე მუხლის გამოყენებისას, როგორც უფრო მსუბუქი სასჯელის სახე. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში არსებული ნორმების უმრავლესობა ალტერნატიული საჩქაოთ, რაც სასჯელთა ინდივიდუალიზაციის პრინციპის განხორციელების საუკეთესო საშუალებაა. სასამართლომ, საპროცესო შეთანხმების დადების შემთხვევაში, სსკ-ის 55-ე მუხლის პირველი ნაწილის გამოყენების დროს მხარეთა (ბრალდებულს, ბრალდებულსა და მის დამცველს შორის) შეთანხმების შემდეგ, უნდა იმსჯელოს კონკრეტული მუხლის საჩქაოთ გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის ან საჩქაოთ მინიმუმზე დაბალი სასჯელის ზომის დანიშვნაზე.

კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა მოიცავს იმ შემთხვევას, როცა კერძო ნაწილის მუხლის საჩქაოთ, მაშინაც სასჯელთან ერთად, დამატებით სასჯელს ითვალისწინებს. მაგალითად, სსკ-ის 221-ე (კომერციული მოსყიდვა) მუხლის საჩქაოთ დამატებითი სასჯელის სახედ და არა ალტერნატიულად, ითვალისწინებს თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევას ეკათი ხიმ წლამდე. სასამართლოს შეუძლია შეამსუბუქოს სასჯელი თუ არ გამოიყენოს დამატებითი სასჯელის სახედ თანამდებობის დაკავება ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა. თუ დამატებით სასჯელად გამოიყენდება როგორც ალტერნატივა, სასამართლო მისი გამოყენების საჩქაოთ, კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, წყვეტს სსკ-ის 41-ე და 61-ე მუხლების შესაბამისად.

§ 4. სასჯელის დანიშვნა დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის

წინამორბედი სსკ-ისაგან განსხვავებით, მოქმედი სსკ-ით დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის განისაზღვრა სასჯელის შემცირება. სსკ-ის 56-ე მუხლის 1 ნაწილი მოსამართლეს აუდგევს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნისას მსჯელობაში მოიღოს ყველა გარემოება, რამაც დანაშაულის ბოლომდე მიუყვანლობა განაპირობა. ასეთი გარემოებანი პრაქტიკაში საკმაოდ მრავალფეროვანია, რომლებიც განპირობებულია, ერთი მხრივ, დამნაშაულისაგან და მოუკიდებლად არსებულ პირობებზე, ხოლო მეორე მხრივ, თვით დამნაშაულის პიროვნულ თვისებებსა და მის მიერ დანაშაულის ჩასადენად შერჩეულ საშუალებებზე, სერსისა თუ ვითარებაზე. დანაშაულის ბოლომდე განუხორციელებლობა შეიძლება განაპირობოს, მაგალითად, თვით დამნაშაულის გამოუცდებლობა, შერჩეულმა დრომ, სამართლებრივი სიკეთის საიმედოდ დაცულობა, შერჩეული გეგმის არაეფექტურობა და ა.შ. აქვე უნდა აღინიშნოს, ამა თუ იმ გარემოების გათვალისწინებით, შესაძლებელია პირი საერთოდ გათავისუფლდეს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუკი საჩუქა სსკ-ის მე-20 მუხელში მოცემული გარემოებანი. კერძოდ, აღნიშნულ მუხელში ნათქვამია: „პირს არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულის მოშაადებისათვის ან მცდელობისათვის, თუ მისი უმცირესი ან სხვა პიროვნული ნაკლის გამო დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებული საშუალებით არ შეიძლება მიღწეულიყო შესაბამისი მართლსაწინააღმდეგო შედეგი“. კანონმდებელი აქ გულისხმობს აბსოლუტურად უვარგისი საშუალების გამოყენებას, რომლის შესახებაც დაუმთავრებელ დანაშაულთან დაკავშირებით გვქონდა საუბარი (XI თავი, § 4). ამიტომ, ამ მუხლს დეტალურად აღარ განვიხილავთ.

2006 წლის 29 დეკემბრის კანონით სს კოდექსში შეტანილ ცვლილებებამდე, დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის ვადის ან ზომის შემცირების იმპერატიული მოთხოვნისას კანონმდებელი ეყრდნობოდა დებულებას, რომლის თანახმად, დაწყებული დანაშაულებრივი ქმედება რაც უფრო შორსაა ხამართლით დაცული ობიექტის დაზიანებისაგან, მით უფრო ნაკლებად საშიშია დანაშაული. ამ დებულების საფუძველზე დანაშაულის მოშაადებისათვის სასჯელის ვადა ან ზომა არ უნდა ყოფილიყო დაშთავრებული დანაშაულისათვის ამ კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებულ ყველაზე მაღალი სახის სასჯელის მაქსიმალური

ვადის ან ზომის ნახევარზე, ხოლო მცდელობისათვის – სამ მეოთხედზე მეტი (სსკ-ის 56-ე მუხლის ყოფილი მე-2 და მე-3 ნაწ.). 2006 წლის 29 დეკემბრის კანონით სსკ-ის 56-ე მუხლიდან ამოღებული იქნა დანაშაულის მოშაადებისა და მცდელობის დროს სასჯელის ვადის ან ზომის განსაზღვრის სპეციალური წესები, მაგრამ შენარჩუნებული იქნა მუხლის პირველ ნაწილში არსებული ზოგადი მოთხოვნა დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნისას. (დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს მსჯელობაში მიიღება გარემოებანი, რომელთა გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი.) ყოფიერბთ, მხოლოდ ეს ზოგადი დებულება ბევრ პრობლემას შეუქმნის სასამართლოს და პრაქტიკის არაერთგვაროვნებას გამოიწვევს.

სსკ-ის 56-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, უვადო თავისუფლების აღკვეთა არ შეიძლება დაინიშნოს დანაშაულის მოშაადებისათვის ან მცდელობისათვის. მაგალითად, სსკ-ის 109-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი მკვლელობისათვის დაწესებული თავისუფლების აღკვეთა თექვსმეტდარიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთა, აღნიშნული დანაშაულის მოშაადების ან მცდელობისათვის მოსამართლე ვერ გამოიყენებს უვადო თავისუფლების აღკვეთას. ამის შემდეგ, მას უფლება აქვს თავისუფლების აღკვეთა დაინიშნოს თექვსმეტდარიდან ოცი წლის ჩათვლით საკუთარი შეხედულებისამებრ.

პრაქტიკაში არცთუ იშვიათად არის შემთხვევები, როდესაც განხორციელებული ქმედება ერთდროულად დაუმთავრებელ და რეციდოულ დანაშაულად ფასდება. სსკ-ის 58-ე მუხლის მე-2 ნაწილი იმპერატიულად ადგენს რეციდოული დანაშაულის ცალკეული სახეებისათვის იმ მინიმალურ ზღვრებს, რომლის ქვევითაც სასჯელის დანიშვნა აკრძალულია. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სსკ-ის 56-ე მუხლი, პირიქით, შედგება აწესებდა დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნისას.

სსკ-ის 56-ე და 58-ე მუხლების ერთდროულად გამოყენებისას სასჯელის ვადის გამოანგარიშება უნდა დაიწკოს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სსკ-ის 56-ე მუხელში გათვალისწინებული დებულებებით, რადგან კრიმინალიზაციის ობიექტი ქმედებაა, ხოლო სასჯელის დანიშვნისას, უპირველეს ყოვლისა, ქმედება უნდა შეფასდეს, ხოლო მხოლოდ მსჯელობაში უნდა მივიღოთ დამნაშაულის პიროვნული მონაცემები რეციდოული დანაშაული სწორედ ის ინსტიტუტია, რომელიც დამნაშაულის პიროვნების გათვალისწინებით შეიქმნა, რათა სასჯელის არაეფექტურობამ მისი გამკაცრების კვალობაზე უფრო უფრო

ტურად იმოქმედოს, დაუშვათ, ადრე დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი მკვლელობისათვის (სსკ-ის 109-ე მუხლი) სასამართლოებმა ჩაიდინა შეკვეთით ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანების მცდელობა (სსკ-ის მე-19-ე, 117-ე მუხლის მე-7 ნაწილი), რომლის ხანკცია სასჯელის სახით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას ცხრიდან თორმეტ წლამდე ვადით. უპირველეს ყოვლისა, სსკ-ის 56-ე მუხლზე დაერდნობით განვსაზღვრავთ სასჯელს 12 წლიდან ქვემოთ ვთქვათ, 9 წელს. შემდეგ სსკ-ის 58-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით გამოვიანგარიშებთ 12 წლის 2/3, რადგან ადგილი აქვს საშიშ რეციდივს და საბოლოო ჯამში მივიღებთ 6 წელს. მაშასადამე, შოსამართლეს 6-დან 9 წლამდე თავისუფლების აღკვეთის უარგლებში შეუძლია დანიშნოს სასჯელი.

დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშნისას, რა თქმა უნდა, ასევე გამოიყენება სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული სასჯელის დანიშნის ზოგადი დებულებანი, დანაშაულის მომზადება და დანაშაულის მცდელობა ხშირად თვითონ მოიცავენ რამდენიმე მოქმედებას. ამ მოქმედებათა განხორციელების ხარისხი გვიჩვენებს, თუ რამდენად შორსაა განხორციელებული ქმედება დანაშაულებრივ შედეგთან. აქედან გამომდინარე, რაც უფრო შორსაა ჩადენილი ქმედება სამართლით დაცული სიკეთის დაზიანებისაგან, უფრო ნაკლებად საშიშია იგი, რაც აუცილებლად უნდა მივიღოთ მხედველობაში სასჯელის დანიშნისას. ასევე ყურადღება უნდა მიექცეს დანაშაულის ჩადენისას გამოყენებულ ზერსს, საშუალებასა და სხვა გარემოებებს, რომელიც მიუთითებს ქმედების მართლწინააღმდეგობის ხასიათისა და დამნაშაის კრიმინალური მისწრაფების სიმყარეზე. ამ მხრივ, საინტერესოა სასჯელის დანიშნის ზოგადი საწყისები, კერძოდ, სსკ-ის 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილი პირდაპირ მიუთითებს, რომ სასჯელის დანიშნისას სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს ქმედებაში გამოვლენილი მართლწინააღმდეგო ნება, მოუადგომბათა დარღვევის ხასიათი და ზომა, ქმედების განხორციელების სახე, ზერი და ა.შ.

დაბოლოს, სამართლებრივი სიკეთის ღირებულების, ქმედების განხორციელებისას ფაქტობრივად მიყენებული ზიანის, ქვეყანაში არსებული ვითარების, ჩადენილი ქმედების და სხვა გარემოებების გათვალისწინებით, დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის აღამიანი შეიძლება საერთოდ გაეთავისუფლოთ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან სსკ-ის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილზე დაყრდნობით, რომლის თანახმადაც: „დანაშაულის არ წარმოადგენს ისეთი ქმედება, რომელიც თუქცა ფორმალურად შეიცავს ამ კოდექსით გათვალის-

წინებული რომელიმე ქმედების ნიშნებს, მაგრამ მცირე მნიშვნელობის გამო არ გამოუწვევია ისეთი ზიანი, რომელიც აუცილებელს გახდიდა მისი ჩამდენის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ან არ შეუქმნია ასეთი ზიანის საფრთხე“.

§ 5. სასჯელის დანიშვნა დანაშაულში თანამონაწილეობისა და დანაშაულის ამსრულებლობისათვის

2000 წლამდე მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით, თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელის განსაზღვრის კონკრეტული წესი არ არსებობდა. სასჯელის დანიშვნა ხდებოდა სისხლის სამართლის კანონში არსებული ზოგადი წესების შესაბამისად. ეს წესები სასჯელის დანიშვნისას ითვალისწინებდა თითოეული თანამონაწილის თუ ამსრულებლის დანაშაულში მონაწილეობის ხასიათსა და ხარისხს. სსკ-ის 57-ე მუხლი თანამონაწილეობით ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშნისას უთითებს შემდეგ ძირითად გარემოებებზე: დანაშაულის ჩადენაში ფაქტობრივი მონაწილეობის ხასიათსა და ხარისხზე, დანაშაულის მიზნის მისაღწევად ამ მონაწილეობის მნიშვნელობაზე, მისი გაცემაზე გამოწვეული ან შესაძლებელი ზიანის ხასიათსა და ხარისხზე.

აღნიშნული გარკვევით მიუთითებს თითოეული თანამონაწილის ინდივიდუალურ დასჯას. სასამართლო ეადლებულია გაითვალისწინოს თანამონაწილის როლი დანაშაულის ჩადენაში, გამოარკვიოს, იყო ის ორგანიზატორი-ხელმძღვანელი, წამქეზებელი, დამხმარე თუ ამსრულებელი და შეაფასოს თითოეული მათგანის როლი. ამასთან, სასამართლო არკვევს თითოეული თანამონაწილის თუ ამსრულებლის ჩადენილ დანაშაულში ფაქტობრივ მონაწილეობის აქტიურობის ხარისხს, მის წვლილს დანაშაულის გახორციელებაში. მიუხედავად იმისა, გამოიყენება თუ არა თანამონაწილეთა შიშართ ერთი, ან სხვადასხვა სახის სანქციები სსკ-ის კერძო ნაწილის მუხლებისა, სასჯელის განსაზღვრის საფუძველი არის ინდივიდუალური მიდგომა. იმის გათვალისწინებით, რომ ყოველი თანამონაწილე ამსრულებს განსაზღვრულ როლს დანაშაულის ჩადენაში, სასამართლო სასჯელს დანიშნავს თითოეული პირის ფაქტობრივი მონაწილეობის ხასიათისა და ხარისხის მიხედვით, გაარკვევს თანამონაწილის ქმედების მნიშვნელობას დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად და გაცემას გამოწვეული ან შესაძლებელი ზიანის ხასიათსა და ხარისხზე. ამდენად, რამდენიმე

პირის მონაწილეობა ერთი დანაშაულის ჩადენაში არ გამოირჩევა არა მარტო სხვადასხვა კვალიფიკაციას, არამედ სხვადასხვა სახისა თუ ზომის სასჯელსაც კი. სასამართლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ შედარებით მკაცრად ისჯება ამსრულებელი და ორგანიზატორი. წამქეზებლისა და დაშმარის როლი, როგორც წესი, განისაზღვრება ნაკლებად საშიშად, რამდენადაც ისინი არ იღებენ უშუალო მონაწილეობას თვით დანაშაულში. ამდენად, მათ შეიძლება დაენიშნოს უფრო მსუბუქი სასჯელი ორგანიზატორთან და ამსრულებელთან შედარებით.

სსკ-ის 57-ე მუხლის მეორე ნაწილის შესაბამისად, სასამართლომ სასჯელის დანიშვნისას უნდა გაითვალისწინოს შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები მხოლოდ იმ თანამონაწილის ან ამსრულებლის მიმართ, რომელსაც აღნიშნული გარემოება შეეხება. მაგალითად, პირი არანსრულყოფიანია ან აქავე ხუთ წლამდე ასაკის შეილი, ან წარსულში დანაშაულისათვის არაერთხელ არის ნასამართლევი. ეს გარემოება შეეხება დანაშაულში თანამონაწილე კონკრეტულ პიროვნებას და მხედველობაში ვერ იქნება მიღებული დანარჩენი თანამონაწილეების მიმართ სასჯელის განსაზღვრისას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სასჯელის დანიშვნა დანაშაულში თანამონაწილეობისას და ამსრულებლობისას ეფუძნება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს და შესაძლებელს ხდის, ერთი დანაშაულისათვის ყოველ თანამონაწილეს დაენიშნოს როგორც ერთნაირი, ასევე სხვადასხვა სასჯელი, რაც ყოველთვის უნდა ემყარებოდეს ინდივიდუალურ მიდგომას.

დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის სასჯელის დანიშვნისას ცალკე შევსებით ამსრულებლის ექსცესის საკითხს, რომელიც ასახულია დანაშაულში თანამონაწილეობის თავში (26-ე მუხ.). პასუხისმგებლობა და სასჯელი ამსრულებლის ექსცესის დროს ეკისრება მარტო ამსრულებელს, რომელმაც შეასრულა ისეთი ქმედება, რომელიც დანარჩენი თანამონაწილეების ან თანამსრულებლების განზრახვით არ იყო მოცული, სხვა თანამონაწილენი თუ თანამსრულებელნი პასუხს აგებენ მხოლოდ იმ ქმედებისათვის, რომელიც დაიგეგმა ერთობლივად და მოცული იყო მათი განზრახვით. მაგალითად, ბინაში შეღწევით ყაჩაღობისას დაშლაზეთა ჯგუფის ერთ-ერთმა წევრმა, დანაშაულის დაფარვის მიზნით, მოკლა ხაზელში შემთხვევით მყოფი ოჯახის ასეო ნათესავი. მისი ქმედება, სსკ-ის 179-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტთან ერთად, დაკვალიფიცირდება სსკ-ის 109-ე მუხლის პირველი ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტით, დანაშაულთა ერთობლიობით, ხოლო ჯგუფის სხვა წევრებისა – სსკ-ის 179-ე მუხლის

მე-2 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით, ე.ი. ამსრულებლის ექსცესისათვის სხვა თანამსრულებლები არ დაისჯებიან.

§ 6. სასჯელის დანიშვნა დანაშაულის რეციდივის დროს

დანაშაულის რეციდივის დროს სასჯელის დანიშვნის წესი პირველად მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით დარეგულირდა. სსკ-ის 58-ე მუხლი განსაზღვრავს რეციდივის, საშიში და განსაკუთრებით საშიში რეციდივისათვის სასჯელის დანიშვნის საკითხებს.

რეციდივის არსებობისას სასჯელის დანიშვნის კონკრეტულ წესს კანონმდებელი არ გუთავაზობს, თუმცა უთითებს, რომ დანაშაულის რეციდივის შემთხვევაში კოდექსით გათვალისწინებული საფუძვლით და დადგენილ ფარგლებში შეიძლება დაინიშნოს უფრო მკაცრი სასჯელი (სსკ-ის 17-ე მუხ.). სისხლის სამართლის კოდექსის 58-ე მუხლი ადგენს ამ საფუძველსა და ფარგლებს. ამ მუხლის 1 ნაწილი შეიცავს იმ გარემოებების ჩამონათვალს, რომელიც მხედველობაში მიიღება რეციდივის დროს სასჯელის დანიშვნისას ესენია: წინათ ჩადენილ დანაშაულთა რაოდენობა და სიმძიმე, გარემოებანი, რომელთა გამოც წინათ დანიშნული სასჯელთა გამაფრთხილებელი ზემოქმედება არასაკმარისი აღმოჩნდა, ასევე ახლად ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე. კანონის აღნიშნული მოთხოვნები წარმოადგენს საფუძველს სასჯელის ინდივიდუალიზაციისათვის.

კოდექსმა დაამკვიდრა ფორმალური საზღვრები, რომლებიც უნდა გაითვალისწინოს სასამართლომ სასჯელის დასანიშნად რეციდივის ყოველი სახის არსებობისას. რაც უფრო საშიშია რეციდივი, მით მეტად მაღალია პირისათვის დასანიშნი სასჯელის ედა. დანაშაულის რეციდივის დროს, სასჯელის ედა არ შეიძლება იყოს ჩადენილი დანაშაულისათვის კოდექსის შესაბამისი მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული ყველაზე მკაცრი სახის სასჯელის მაქსიმალური ეადის ნახევარზე ნაკლები, საშიში რეციდივის დროს – ორ მესამედზე ნაკლები, ხოლო განსაკუთრებით საშიში რეციდივის დროს – სამ მეოთხედზე ნაკლები.

თუ პირი ერთდროულად რამდენიმე დანაშაულის ჩადენისათვის სამართლებრივ, მაშინ საბოლოო სასჯელი დანაშაულთა ერთობლიობით ინიშნება სსკ-ის 59-ე მუხლის შესაბამისად. ამასთან, ის არ შეიძლება იყოს იმ ზღვარზე ქვემოთ, რაც დადგენილია სსკ-ის 58-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, რეციდივის ნებისმიერი სახისათვის.

§ 7. სახჯელის დანიშვნა დანაშაულთა და განაჩენთა ერთობლიობის დროს

1999 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში კანონმდებელი დანაშაულთა ან განაჩენთა ერთობლიობის დროს სახჯელის დანიშვნის წესს 59-ე და მე-60 მუხლებში ცალკეაღკვეთა განსაზღვრავდა. 2006 წლის 29 დეკემბრის კანონით, სისხლის სამართლის კოდექსიდან მე-60 მუხლი ამოღებულ იქნა და დანაშაულთა და განაჩენთა ერთობლიობის დროს სახჯელის დანიშვნის წესი კანონმდებელმა 59-ე მუხლით განსაზღვრა. უარყოფითი იქნა დანაშაულის კატეგორიების მიხედვით სახჯელთა შეკრების სპეციალური წესები და როგორც სახჯელთა, ასევე განაჩენთა ერთობლიობის დროს საბოლოო სახჯელთა დანიშვნის ერთიანი წესი იქნა დამკვიდრებული. კერძოდ, დანაშაულთა ერთობლიობის დროს თითოეული დანაშაულისათვის დანიშნული სახჯელები საბოლოო სახჯელის დასაბამად იკრიბება, ისევე როგორც განაჩენთა ერთობლიობის დროს საბოლოო სახჯელის დანიშვნისას ბოლო განაჩენით დანიშნულ სახჯელს მთლიანად ემატება წინა განაჩენით დანიშნული სახჯელის მოუხდელ ნაწილი.

სსკ-ის 59-ე მუხლით განსაზღვრულია სახჯელის დანიშვნის წესი დანაშაულთა რეალური ერთობლიობის დროს, როცა სს კოდექსის მუხლით (ან მუხლის ნაწილით) გათვალისწინებული ორი ან მეტი ქმედების ჩადენისას, პირი არც ერთისათვის არ ყოფილა მსჯავრდებული. დანაშაულთა რეალური ერთობლიობის დროს სახჯელი ინიშნება თითოეული დანაშაულისათვის. აღნიშნული წესი ვრცელდება როგორც პირთა, ისე დამატებით სახჯელზე ეს საშუალებას აძლევს ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოებს, განაჩენში თითოეულ მუხლთან დაკავშირებული ცვლილების შეტანისა, ასევე, ამისთვის აქტის გამოყენებისა, როცა ის ვრცელდება განაჩენში მითითებულ მხოლოდ ერთ ან რამდენიმე დანაშაულზე ან როცა ერთი დანაშაულისათვის ხდება სახჯელისაგან გათავისუფლება და სხვა დანაშაულისათვის სახჯელის განახევრება ან შემცირება და სხვა.

სსკ-ის 53-ე მუხლით განსაზღვრული სახჯელის დანიშვნის ზოგადი წესის შესაბამისად, სასამართლო თითოეული დანაშაულისათვის დამნაშავეს დაუნიშნავს სახჯელს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებათა გათვალისწინებით, კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლით დადგენილ ფარგალში. აღნიშნულის შემდეგ, სასამართლო, სსკ-ის 59-ე მუხლის მოთხოვნათა შესაბამისად, დანიშნავს საბოლოო სახჯელს დანაშაულთა ერთობლიობით.

სსკ-ის 59-ე მუხლში შეტანილი ცვლილებებით დანაშაულთა ერთობლიობისას, დანაშაულის კატეგორიების მიხედვით, დადგენილი სახჯელთა შთანთქმისა და ნაწილობრივი შეკრების პრინციპით საბოლოო სახჯელის გამოანგარიშების წესი კანონმდებელმა უარყო და მხოლოდ შეკრების წესი გაითვალისწინა.

სახჯელის სახედ ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის გამოყენებისას მაქსიმალური ვადა დანაშაულთა ერთობლიობით სახჯელთა შეჯამებისას არ უნდა აღემატებოდეს ოცდაათ წელს (სსკ-ის 52-ე მუხ.). სახჯელის სახედ თავისუფლების აღკვეთაზე უფრო მსუბუქი სახჯელის გამოყენებისას დანაშაულთა ერთობლიობით საბოლოო სახჯელის ვადა ან ზომა არ უნდა აღემატებოდეს კოდექსის ზოგადი ნაწილით გათვალისწინებული ამ სახჯელის ხაზის მაქსიმალურ ვადას ან ზომას. მაგალითად, სასამართლომ დანაშაულთა ერთობლიობის დროს დამნაშავეს სსკ-ის 177-ე მუხლის 1 ნაწილით შეუფარდა თავისუფლების შეზღუდვა ორი წლით, ხოლო სსკ-ის 182-ე მუხლის 1 ნაწილით გათვალისწინებული მითვისება გაფლანგვისათვის – თავისუფლების შეზღუდვა სამი წლით. სასამართლომ საბოლოო სახჯელის დანიშვნისას უნდა იხელმძღვანელოს სსკ-ის 47-ე მუხლის მე-2 ნაწილით და თავისუფლების შეზღუდვისათვის განსაზღვრულ მაქსიმალურ ხუთ წელს არ უნდა გადაამეტოს. ამრიგად, ჩვენს მაგალითში საბოლოო სახჯელის ვადა დანაშაულთა ერთობლიობისას გამოყენებული მთლიანი შეკრების წესით იქნება 5 წლით თავისუფლების აღკვეთა. იგივე წესი გამოიყენება განაჩენთა ერთობლიობისას საბოლოო სახჯელის დანიშვნის შემთხვევაში.

სასამართლოს მიერ დანაშაულთა ან განაჩენთა ერთობლიობის დროს საბოლოო სახჯელად ჯარიმის დანიშვნისას სსკ-ის 59-ე მუხლის მე-4 ნაწილი არ განსაზღვრავს განსხვავებულ წესს. აღნიშნული კი პრობლემას შექმნის სასამართლო პრაქტიკაში, რამდენადაც სახჯელის ისეთ სახესთან როგორიცაა ჯარიმა კოდექსის 42-ე მუხლში მაქსიმალური ოდენობა მითითებული არ არის ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში კოდექსის 59-ე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილის მოთხოვნათა შესაბამისად, სახჯელთა და განაჩენთა ერთობლიობისას საბოლოო სახჯელის სახედ გამოყენებული ჯარიმის ოდენობის განსაზღვრა უნდა მოხდეს ჯარიმის ოდენობების მთლიანი შეკრებით, რაც სასამართლო სახჯელის განსაზღვრის პრინციპს ეწინააღმდეგება.

სასამართლო პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც თითოეული დანაშაულისათვის, ძირითად სახჯელთან ერთად, ინიშნება დამატებითი სახჯელი. დანაშაულთა ერთობლიობის დროს ძირითად

სასჯელთან ერთად დანიშნული დამატებითი სასჯელის შეკრების წესი განსაზღვრულია 59-ე მუხლის მე-3 ნაწილში, რომლის თანახმად შეჯამების შემდეგ საბოლოო დამატებითი სასჯელის ვადა ან ზომა არ უნდა აღემატებოდეს ამ სასჯელის მოცემული სახისათვის კოდექსის ზოგადი ნაწილით გათვალისწინებულ მაქსიმალურ ვადას ან ზომას. დანაშაულთა ერთობლიობის დროს დამატებითი სასჯელი ინიშნება შემდეგნაირად: თუ დამატებითი სასჯელი არ იყო დანიშნული არც ერთი იმ დანაშაულისათვის, რომელსაც მოიცავს ერთობლიობა, მაშინ ის არ დაინიშნება არც საბოლოო სასჯელად. იმ შემთხვევაში, თუ ერთი და იმავე სახის დამატებითი სასჯელი ინიშნება დამოუკიდებლად ორი ან მეტი დანაშაულისათვის, მისმა ზომამ ან ვადამ დანაშაულთა ერთობლიობის დროს არ უნდა გადაამეტოს იმ მაქსიმალურ ზომას ან ვადას, რაც გათვალისწინებულია დამატებითი სასჯელის იმავე სახისათვის სსკ-ის ზოგად ნაწილში. დამატებითი სასჯელის სახედ გამოყენებული ჯარიმის შეკრებისას სასამართლო იმავე პრობლემას წააწყდება, რაზეც ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი.

დანაშაულთა ერთობლიობისას თითოეული დანაშაულისათვის სხვადასხვა სახის დამატებითი სასჯელის (მაგალითად, ერთი დანაშაულისათვის თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, მეორე დანაშაულისათვის ჯარიმა და ა. შ.) დანიშვნისას თითოეული სასჯელი დამოუკიდებლად მიუყრდნობა ძირითად სასჯელს და აღსრულდება.

ზემოაღნიშნული წესის მიხედვით მოხდება სასჯელის დანიშვნა იმ შემთხვევაშიც, როცა სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის შემდეგ დადგინდა, რომ მსჯავრდებულის ბრალი უდგება სხვა დანაშაულის წადგნაში, რომელიც მან პირველ საქმეზე განაჩენის გამოტანამდე ჩადგინა.

სსკ-ის 59-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, განაჩენთა ერთობლიობის დროს სასჯელის დანიშვნისას სასამართლო ბოლო განაჩენით დანიშნულ სასჯელს მთლიანად მიუმატებს წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის მოუხდელ ნაწილს. ამ პრინციპს გამოიყენებს პირველი განაჩენით მსჯავრდებულს პირის მიერ, მიხვდილი სასჯელის სრულ მოხდამდე ახალი დანაშაულის ჩადგნის შემთხვევაში. საბოლოო სასჯელის დაბანიშნად, მნიშვნელობა არა აქვს იმა, რა ექტონობად მოიხადა მსჯავრდებულმა სასჯელი, თუ თავი აარიდა მის მოხდას, გადაეფარა განაჩენის აღსრულება, თუ განაჩენი არ აღსრულდა მასი აღმასრულებელი ორგანოს მიერ. 2006 წლის 29 დეკემბრის ცხელგებებით კოდექსში საბოლოო სასჯელის დანიშვნისას გათვალისწინებულია მხოლოდ სასჯელის მთლიანი შეკრების პრინციპი.

ამასთან, სასჯელის მთლიანი შეკრების წესი განსხვავებულია, კერძოდ, ახლად ჩადენილი დანაშაულისათვის დანიშნულ სასჯელს სასამართლო მთლიანად უმატებს წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის მოუხდელ ნაწილს. აღნიშნული წესის მიხედვით, საბოლოო სასჯელის ვადა ან ზომა, თუ იგი თავისუფლების აღკვეთაზე უფრო მსუბუქია, არ უნდა აღემატებოდეს სასჯელის მოცემული სახისათვის სსკ-ის ზოგადი ნაწილით გათვალისწინებულ მაქსიმალურ ვადას ან ზომას, თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევაში კი – 40 წელს (სსკ-ის 50-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). თუმცა, სასამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები – განაჩენთა ერთობლიობისას საბოლოო სასჯელის დანიშვნისას შთანთქმის პრინციპით. მაგალითად, როცა განმეორებითი დანაშაულის ჩადგნისას სასამართლო ნიშნავს მაქსიმალურ სასჯელს – უვადო თავისუფლების აღკვეთას, რაც სსკ-ის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლის სანქციითაა გათვალისწინებული. პირველი განაჩენით მიხვდილი სასჯელიდან პირს მოუხდელი აქვს ხუთი წელი. ამ შემთხვევაში სასამართლო ფაქტობრივად იყენებს შთანთქმის პრინციპს, რამდენადაც შეუძლებელია მთლიანი შეკრების პრინციპის გამოყენება, უვადო თავისუფლების აღკვეთა შთანთქმავს პირველი განაჩენით დანიშნული სასჯელის მოუხდელ ნაწილს – ხუთ წელს.

შთავარი დათქმა, რომელიც კანონმდებელმა გააკეთა, არის ახალი დანაშაულის ჩადგნა წინა განაჩენის გამოტანის შემდეგ, როგორც ძირითადი, ისე დამატებითი სასჯელის სრულ მოხდამდე, მოუხდელ სასჯელად ითვლება: პატიმრობაში შეოფი პირის მთლიანი მოუხდელი სასჯელის ვადა, წინა განაჩენით დანიშნული პირობითი მსჯავრის მთლიანი ვადა, გადაეადებული სასჯელი ორსული ქალისათვის ან ქალისათვის, რომელსაც აქვს ხუთ წლამდე შვილი, ვადამდე პირობით გათავისუფლებული პირისათვის შეფარდებული სასჯელის ვადა. მე-59-ე მუხლის მე-2 ნაწილი არ ურცელდება სასჯელის მოხდისაგან ავადმყოფობის ან ხანდაზმულობის ასაკის გამო გათავისუფლების შემთხვევაზე (სსკ-ის 607-ე მუხ.), რადგან ისეთი გათავისუფლება უპირობოა. მხოლოდ ახალი დანაშაულისათვის დაინიშნება სასჯელი პირველი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის ან წინა განაჩენით დანიშნულ სასჯელზე ამისტიის აქტის გავრცელების შემთხვევაში.

სსკ-ის მე-50 მუხლის მე-4 ნაწილში მოცემული შეზღუდვის თანახმად, განაჩენთა ერთობლიობით სასჯელად დანიშნული თავისუფლების აღკვეთის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს ოცდაათ წელს. მაგალითად, ვინაობა სასჯელს ნარკოტიკული ხიშუალების განსაკუთრებით დიდი ოდენობით უკანონოდ შემოტანისათვის (სსკ-ის 260-ე მუხ. III ნაწ. კ) ქვესექტი) მას მოსახდელად დარჩენილი ექონდა 8 წელი, როცა თ-

ვისუფლების აღკვეთის ადგილზე მხუბისას მსჯავრდებული ნ. შოკლა (სსკ-ის 108-ე მუხ.), რის შემდეგ ის სხვა მსჯავრდებულებთან ერთად, გაიქცა თავისუფლების აღკვეთის ადგილიდან (სსკ-ის 379-ე მუხ. მე-2 ნაწ. „ა“ ქვეპუნქტი) და ჩაიდინა გასაღობა (სსკ-ის 179-ე მუხ. მე-3 ნაწ. „ბ“ ქვეპუნქტი). ე. დააკავეს და გაასამართლეს. მას სასამართლომ სსკ-ის 108-ე მუხლით განუსაზღვრა 12 წლით თავისუფლების აღკვეთა, სსკ-ის 379-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით – 6 წლით თავისუფლების აღკვეთა, სსკ-ის 179-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით – 11 წლით თავისუფლების აღკვეთა. დანაშაულთა ერთობლიობით საბოლოო სასჯელად სსკ-ის 59-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, განუსაზღვრა 29 წლით თავისუფლების აღკვეთა. ამ სასჯელს სასამართლომ სსკ-ის 59-ე მუხლის II ნაწილის შესაბამისად, სასჯელთა მთლიანი შეკრების პრინციპით, დაუმატა პირველი განაჩენით მისჯილი სასჯელის მოუხდელი ნაწილი 8 წლით თავისუფლების აღკვეთა და განაჩენთა ერთობლიობით საბოლოო სასჯელად განუსაზღვრა თავისუფლების აღკვეთა 37 წლით. (საბოლოო სასჯელად დანიშნული თავისუფლების აღკვეთა 37 წელი მეტია, როგორც ახლად ჩადენილი დანაშაულისათვის დანიშნულ 29 წლით თავისუფლების აღკვეთაზე, ისე წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის მოუხდელ ნაწილზე – 8 წლით თავისუფლების აღკვეთაზე, თუმცა, ამ პრინციპის გამოყენების საეკონომიკურ და სხვა კანონმდებელი ახალი ცვლილებების შემდეგ არაფერს ამბობს).

სსკ-ის 59-ე მუხლის მე-5 ნაწილის შესაბამისად, განაჩენთა ერთობლიობით დანიშნული საბოლოო სასჯელი აითვლება ბოლო განაჩენის მიღების დღიდან, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც მსჯავრდებულის მიმართ წინა განაჩენით დადგენილი პირობებით მსჯავრის გამოხატული ვადა არ იყო გასული ბოლო დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის. სასჯელის მოხდის ვადა გამოიანგარიშება მეორე განაჩენის გამოტანის მომენტიდან, ხოლო თუ ბოლო დანაშაულის გამო პირს აღმკვეთ ღონისძიებად შეფარდებული აქონდა პატიმრობა, მაშინ – დამატებების დღიდან. აღნიშნული წესი ვრცელდება იმ შემთხვევაზეც, როცა პირი პირველი განაჩენით სხვა ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსით იქნა მსჯავრდებული.

განაჩენთა ერთობლიობისას დამატებითი სასჯელის მიერთება ხდება იმავე წესით, რომელზეც დანაშაულთა ერთობლიობის დროს საბოლოო სასჯელის გამოთვლისას მიუთითეთ. კერძოდ, წინა განაჩენით დანიშნული მოუხდელი დამატებითი სასჯელი მიუერთდება ახალი განაჩენით დანიშნულ იმავე დამატებითი სასჯელს. საბოლოო დამატებითი სასჯელი განისაზღვრება იმ ფარგლებში, რაც ამ სახის

სასჯელისათვის არის კოდექსით დადგენილი. სხვადასხვა სახის დამატებითი სასჯელის აღსრულება მოხდება დამოუკიდებლად.

§ 9. სასჯელთა შეჯამება

დანაშაულთა ერთობლიობისას ან განაჩენთა ერთობლიობის დროს, სასჯელთა შეჯამებისას სხვადასხვა სახის სასჯელების თავისუფლების აღკვეთასთან შესაბამისობის ხაკითი გათვალისწინებულია სსკ-ის 61-ე მუხლში, ამ მუხლიდან ჩანს, რომ კანონმდებელმა სასჯელის ქველაზე მაღალი სახე – თავისუფლების აღკვეთა აირჩია სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელის სახეების შესაბამისობის განსაზღვრად. ამდენად, შეჯამებისას მაღალი სასჯელის სახე ვერ შეიცვლება სასჯელის უფრო მსუბუქი სახით. კანონის მიხედვით, თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე შეესაბამება თავისუფლების შეზღუდვის ორ და გამასწორებელი საჭეშაოს სამ დღეს. მაგალითად, ხელიგნობისათვის პირს (სსკ-ის 239-ე მუხლის 1 ნაწ.) სასამართლომ მიუსაჯა ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთა, ხოლო ჯანმრთელობის ნაკლებად მძიმე დაზიანებისათვის (სსკ-ის 121-ე მუხლით) – თავისუფლების შეზღუდვა ერთი წლით. დანაშაულთა ერთობლიობით სასჯელთა მთლიანი შეკრების წესით, მსჯავრდებულს შეიძლება დაენიშნოს ერთი წლითა და ექვსი თვით თავისუფლების აღკვეთა.

სასჯელის ძირითადი სახეები, რომელთა შესაბამისობის წესი თავისუფლების აღკვეთასთან კოდექსით არ არის განსაზღვრული, აღსრულება დამოუკიდებლად.

სასჯელის სახეები: ჯარიმა, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა თავისუფლების შეზღუდვასთან ან თავისუფლების აღკვეთასთან მიმართების შემთხვევაში გამოიყენება დამოუკიდებლად.

რაც შეეხება დამატებითი სასჯელს, ერთი სახის დამატებითი სასჯელები მთლიანად ან ნაწილობრივ იკრებება.

§ 10. სახჯელთა შეჯამება, სახჯელის გადის გამოანგარიშება და სახჯელთა შეცვლა

1. დანაშაულთა ერთობლიობისა და განაჩენთა ერთობლიობის დროს სახჯელთა შეჯამებისას თავისუფლების აღკვეთის ერთ დღეს შეესაბამება:

- ა) თავისუფლების შეზღუდვის ორი დღე;
- ბ) გამასწორებელი სამუშაოს ან სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვის სამი დღე;
- გ) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის რვა საათი.

2. ჯარიმა ანდა თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა თავისუფლების შეზღუდვასთან მიმატების შემთხვევაში გამოიყენება დამოუკიდებლად.

დანაშაულთა ერთობლიობისა და განაჩენთა ერთობლიობის დროს დგება სხვადასხვა სახის სახჯელის შეჯამების საკითხი. სისხლის სამართლის კოდექსით განსაზღვრულ სახჯელთა სისტემით გათვალისწინებული სახჯელის სხვადასხვა სახეები ერთობლიობის დროს არ შეიძლება შეუერთდეს ერთმანეთს ან ერთი სახის სახჯელი შეცვლილი იქნეს სხვა სახის სახჯელით. შესაბამისობის ყველა შემთხვევაში უფრო მაღალი სახჯელის სახე – თავისუფლების აღკვეთა შეიერთებს ნაკლებად მაღალ სახჯელებს და არა პირიქით.

კონკრეტულად, თავისუფლების აღკვეთის ერთ დღეს შეესაბამება თავისუფლების შეზღუდვის ორი და გამასწორებელი სამუშაოს ან სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვის სამი დღე თავისუფლების აღკვეთის ერთ დღეს შეესაბამება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის 8 საათი. მაგალითად, სასამართლომ სსკ-ის 180-ე მუხლის 1 ნაწილით (თადლითობა) ე-ს შეუფარდა გამასწორებელი სამუშაო ერთი წლით, ხოლო სსკ-ის 181-ე მუხლის 1 ნაწილით (გამოძალა) – თავისუფლების აღკვეთა სამი წლით. დანაშაულთა ერთობლიობით, სახჯელთა შეჯამების პრინციპის გამოყენებით, სასამართლომ მსჯავრდებულს განუსაზღვრა სამი წლითა და ოთხი თვით თავისუფლების აღკვეთა.

სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული მუხლი არ განსაზღვრავს თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისობას ძირითადი სახჯელის ისეთ სახეებთან, როგორიცაა: ჯარიმა ანდა თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, სსკ-ის 42-ე და 43-ე მუხლების მოთხოვნებიდან გამომდინარე.

რაც შეეხება სსკ-ის 61-ე მუხლის მე-2 ნაწილით დადგენილ წესს ჯარიმის ანდა თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევის თავისუფლების შეზღუდვასთან, თავისუფლების აღკვეთასთან მიმატების შემთხვევაში, გამოიყენება დამოუკიდებლად.

კოდექსში მოცემული სახჯელთა შეჯამების წესი უნდა განვიხილოთ დანიშნული სახჯელის ჯიურად თავის არიდების შემთხვევაში სასამართლოს მიერ მსჯავრდებულისათვის დანიშნული სახჯელის სხვა სახის სახჯელით შეცვლისაგან. მიუხედავად იმისა, რომ სახჯელთა შეჯამება და სახჯელთა შეცვლა ერთი შეხედვით მსგავსია – მათ აბსოლუტურად განსხვავებული საფუძველი აქვთ. თავისუფლების აღკვეთის შესაბამისობის დადგენა პატიმრობისას, თავისუფლების შეზღუდვასთან, გამასწორებელ სამუშაოებთან ხორციელდება სახჯელის დანიშნის წესით, განაჩენის გამოტანისას. ჯარიმა ანდა თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა თავისუფლების შეზღუდვასთან ან თავისუფლების აღკვეთასთან მიმატების შემთხვევაში, გამოიყენება დამოუკიდებლად.

§ 11. პირობითი მსჯავრი

პირობითი მსჯავრი, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსის 63-ე მუხლითაა დარეგულირებული, ფრანკო-ბელგიური ინსტიტუტია და ის განსხვავდება ანგლო-ამერიკული პრობაციისაგან. პრობაციის ინსტიტუტის პრინციპი შემდეგია: სისხლის სამართლის წესით დევნილი პირის მიმართ არ იქნება განაჩენი გამოტანილი, მაგრამ იგი ექვემდებარება სპეციალურ მეთვალყურეობას, ე.ი. მოსამართლეს არ გამოაქვს განაჩენი, იგი კმაყოფილდება ბრალდებულის ბრალის აღიარებით და სოციალური სამართლიანი ვალდებულების მითითებით, რომელთა შესრულება ბრალდებულს თავიდან ააცილებს განაჩენის გამოტანას. პრობაცია მოიცავს განაჩენის გამოტანის გადავადებასაც.¹

პირობითი მსჯავრი ახალი ინსტიტუტია. ის გასული საუკუნის ბოლოსათვის აღმოცენდა. პირობითი სახჯელისას გადავადდება სახჯელის აღსრულება უკვე გამოტანილი განაჩენის თანახმად, ხოლო პრობაცია გადავადებს სახჯელის გამოტანას (განაჩენი არ იქნება გამოტანილი). პირობითი სახჯელი გავრცელებულია რომანულ-გერმანული თვალსაზრისით თითქმის ყველა ქვეყანაში. პირობითი სახჯელის პრინციპი

¹ ი. ვან პრიდტი, *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 432.

სახელმწიფოს ინდივიდუალიზაცია და ქმნის უსამართლო სახელმწიფოს გამოყენების თავიდან აცილების შესაძლებლობას.

სისხლის სამართლის კოდექსში პირობითი მსჯავრი სახელმწიფოს კარშია შეტანილი, თუმცა ცალკე – XII თავად არის გამოყოფილი, რაც გარკვეულწილად სადავოს ხდის საკითხს იმის თაობაზე, რომ პირობითი მსჯავრი განხილულ იქნეს როგორც სახელმწიფო აღნიშნული საკითხი აზრთა სხადახეობას იწვევს იურიდიულ ლიტერატურაში. ზოგიერთი ავტორის აზრით, პირობითი მსჯავრი განხილუბა როგორც სახელმწიფოს მოხდის განსაკუთრებული წესი, რომლის დროსაც განაჩენი არ აღსრულებდა. ეს დებულება ევროპულ დონეზე კრიტიკას სახელმწიფოს აღსრულებლობის ნაწილში. ოპონენტთა აზრით, თუ პირობითი მსჯავრის დროს განაჩენი არ აღსრულებდა, მაშინ რატომ ითვლება პირობითი მსჯავრდებული გამოხატული ვადის განმეფლობაში ნაშაართლედ. ამასთან, პირობითი მსჯავრის დროს შესაძლებელია დამატებითი სახელმწიფოს დანიშნა და თუ განაჩენი არ აღსრულებდა, როგორ მოხდება დამატებითი სახელმწიფოს რეალიზება? ჩამოთვლილ და მრავალ სხვა მიზეზთა გამო, კოდექსში არაფერია ნათქვამი განაჩენის აღსრულებლობაზე. თუმცა, იურიდიულ ლიტერატურაში ეს ტერმინი ინტერპრეტაციით გამოიყენება.

ავტორთა მეორე ჯგუფის თვალსაზრისით, პირობითი მსჯავრი არის განაჩენის აღსრულების გადავადება, ე.ი. სახელმწიფოს განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ უნდა აღსრულდეს.

პირობითი მსჯავრის ინსტიტუტს სისხლის სამართლის კოდექსით აქვს არა მარტო აღმზრდელობითი ხასიათი, არამედ ის კერძო და ზოგადი პრევენციის მიზნის მიღწევის საშუალებაცაა. პირობითი მსჯავრის გამოყენებისას უნდა გამოვიდეთ როგორც მსჯავრდებულის გამოსწორებისა და ხელახლა აღზრდის, ასევე მისი ან სხვა პირის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილების პრინციპიდან, ამასთან, პირობითი მსჯავრის მიზანია სოციალური სამართლიანობის აღდგენა.

ლიტერატურაში დავაა თვის ტერმინთან დაკავშირებითაც. უცხო ქვეყნების იურიდიული ლიტერატურიდან თარგმნის შემთხვევაში გამოყენებულია ტერმინი „პირობითი სახელმწიფო“, სისხლის სამართლის როგორც ძველი, ისე მოქმედი კოდექსი იყენებს პირობითი მსჯავრს. რიგი ავტორების აზრით, უმჯობესია ტერმინი – „სახელმწიფოს პირობითი გამოყენებლობა“.

2006 წლის 29 აპრილის კანონით განხორციელებულ ცვლილებების შესაბამისად, სსკ-ის 63-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობითი მსჯავრის გამოყენების საფუძველია საპროცესო შეთანხმება.

საპროცესო შეთანხმება სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად, გულისხმობს სახელმწიფო ან ბრალზე შეთანხმების საფუძველით სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, ბრალდებულის, მისი დამცველისა და პროკურორის შორის გასაშუალოებლად წარუდგინოს უამრავი საპროცესო საკითხი არსებითი განხილვის გარეშე გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის თაობაზე. არც სახელმწიფო და არც ბრალზე შეთანხმება კანონის დღეს მოქმედი რედაქციით (სსკ-ის 679-ე მუხლი) არ საჭიროებს ბრალდებულის მხრიდან საგამოძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობას, მაგრამ თუ საპროცესო კოდექსში მითითებულ ერთ საფუძველს – ბრალის აღიარებას თავისთავად საგამოძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობასთან გაეიგივებოთ ე.ი. როცა ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს და თანამშრომლობს გამოძიებასთან, მაშინ იგულისხმება შეთანხმება მხოლოდ ბრალის აღიარების საფუძველით. ანალოგიურ წესს მოუთხოვს სსკ-ის 30-ე მუხლის მე-5 ნაწილში კანონი ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის სახელმწიფოს ხაზად გამოყენების შემთხვევაში სასამართლოს უფლებას ანიჭებს განაჩენით დადგენილი სახელმწიფოს ნაწილის პირობითი მსჯავრად ჩათვლაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს, ასახელებს დანაშაულის ჩადენაში თანამონაწილეებს და თანამშრომლობს გამოძიებასთან. საქმის არსებითი განხილვის გარეშე საპროცესო შეთანხმების დადასტურების შემთხვევაში სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას შეუძლია დანიშნული სახელმწიფო ჩათვალის პირობითად. (რაც შეეხება საპროცესო გარიგებას სახელმწიფო შეთანხმების საფუძველით – საპროცესო კანონმდებლობა არ ითხოვს ბრალის აღიარებას და თანამშრომლობას გამოძიებასთან. აღნიშნული კი ზღუდავს სახელმწიფო შეთანხმების საფუძველით დადებული საპროცესო შეთანხმებისას სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას სახელმწიფოს პირობითი ჩათვლას. ყოველივე ეს იმდენად იმ დანაშაულის გაკეთების შესაძლებლობას, რომ კანონმდებელმა შეტად ბუნდოვანი ფორმული რეკრით მალევე შეზღუდა პირობითი მსჯავრის ინსტიტუტის გამოყენება სისხლის სამართლის პოლიტიკის განხორციელების შედეგად.

სსკ-ის 63-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, სასამართლოს მიერ განიშტევი სახელმწიფოს პირობითად ჩათვლა ვრცელდება მხოლოდ კანონით ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილებელი დანაშაულის ჩამდენ მარტო. მაგრამ საწინააღმდეგო დებულებას გეთავაზობს კანონმდებელი სსკ-ის 50-ე მუხლის მე-5 ნაწილში, სადაც ადგენს საპროცესო შეთანხმების გარდა განსაკუთრებით მძიმე, მძიმე და ნაკლებად მძიმე

დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში პირობითი მსჯავრის გამოყენების წესისა ჰა ვადებს. აღნიშნული ნორმა ეთანხმება 63-ე მუხლის პირველ ნაწილში მოცემულ ზოგად წესს საპროცესო შეთანხმების დადებისას ბრალდებულის მიმართ პირობითი მსჯავრის გამოყენების შესახებ, მაგრამ წინააღმდეგობაშია ამავე მუხლის მე-2 ნაწილთან.

2006 წლის 29 აპრილის კანონით განხორციელებულ ცვლილებების შესაბამისად, სსკ-ის 63-ე მუხლის მე-5 ნაწილით ცაბდე წესია დადგენილი მსჯავრდებული არასრულწლოვანის მიმართ პირობითი მსჯავრის გამოყენებისას. არასრულწლოვანის მიმართ, რომელმაც პირველად ჩაიდინა დანაშაული, სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს პირობითი მსჯავრი. თუმცა, კანონმდებელმა არასრულწლოვანის მიერ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, პირობითი მსჯავრის გამოყენების შესაძლებლობა გამოირიცხა. აღნიშნული ნორმის საწინააღმდეგო პოზიცია დააფიქსირა კანონმდებელმა სსკ-ის 50-ე მუხლის მე-6 ნაწილში და ყველა კატეგორიის (მათ შორის განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულის ჩამდენი არასრულწლოვანის მიმართ ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას სასამართლოს მისცა უფლება, განაჩენით დაადგინოს სასჯელის ნახევრამდე მოხდა, ხოლო დანარჩენი ნაწილის პირობით მსჯავრად ჩათვლა. წარმოდგენილი უამრავი ხარვეზის მიუხედავად, სასამართლო პრაქტიკამ უნდა გამოიყენოს ის ყველა ნორმა კოდექსისა, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს სასამართლოს დანიშნული სასჯელი ჩათვალოს პირობით.

მსჯავრდებულის გამოსწორება, სასამართლოს მიერ დანიშნული კონკრეტული სასჯელის გამოყენების გარეშე, შესაძლებელი უნდა იყოს სასამართლოს მიერ განსაზღვრული გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში. პირობითი მსჯავრის დანიშვნისას სასამართლომ უნდა შეაფასოს პირობითი მსჯავრის მოსალოდნელი ეფექტი. კოდექსის 63-ე მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილების შესაბამისად, პირობითი მსჯავრის დანიშვნისათვის სასამართლომ ბრალდებულისა და ბრალმდებლის შორის საპროცესო შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაში ე.წ. თუ მსჯავრდებული აღიარებს დანაშაულს ან/და თანამშრომლობს გამოძიებასთან, უნდა შეაფასოს საქმის გარემოებები და განსაზღვროს პიროვნება, და თუ დასკვნის, რომ კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, ბრალის ან სასჯელის აღიარების გამო დანიშნული სასჯელის მოხდა მიზანშეუწონელია, ჩათვალოს ის პირობით.

სისხლის სამართლის კოდექსი პირობითი მსჯავრის გამოყენების წინაპირობად აწესებს შეზღუდვებს. განზრახი ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილობითი დანაშაულისათვის მსჯავრდებული არ უნდა იყოს წარსულში სასამართლომ განსაკუთრებით მძიმე ან განზრახი მძიმე

დანაშაულის ჩადენისათვის და პირობითი მსჯავრის გამოყენებისას დაცული უნდა იქნეს კანონით დადგენილი გამოსაცდელი ვადის ფარგლები კერძოდ, ერთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთის ან უფრო მსუბუქი ხაზის სასჯელის დანიშვნისას გამოსაცდელი ვადა უნდა იყოს არანაკლებ ერთი და არა უმეტეს სამი წლისა, ხოლო ხუთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას – არანაკლებ ერთი და არა უმეტეს ექვსი წლისა.

პირობითი მსჯავრი გამოიყენება სასჯელის მთელი ვადის მიმართ მხოლოდ განზრახი ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილებელი დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ არის შესაძლებელი სსკ-ის 63-ე მუხლის მე-3 ნაწილით. თუმცა, კოდექსის 50-ე მუხლის მე-5 ნაწილი ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას პირობით მსჯავრად ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩამდენი მსჯავრდებულების მიმართ სასჯელის ნახევრის ჩათვლას ითვალისწინებს. ისევე, აწესებს შეზღუდვებს განსაკუთრებით მძიმე და მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებული პირების მიმართ პირობითი მსჯავრად სასჯელის ჩათვლას, კერძოდ, თუ ჩადენილია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული, პირობით მსჯავრად შეიძლება ჩათვალოს დანიშნული თავისუფლების აღკვეთის ერთი მეოთხედი, ხოლო მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში – სასჯელის ერთი მესამედი. კოდექსის ნორმათა შორის აშკარა წინააღმდეგობა გვაფიქრებინებს, რომ შეზღუდვები პირობითი მსჯავრად დანიშნული სასჯელის მთლიანი ვადის ჩათვლისას, მხოლოდ სასჯელის ერთ ხაზეს - ვადიანი თავისუფლების აღკვეთას უკავშირდება. ეს შეზღუდვები უკავშირდება მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთან კატეგორიულობას, რაც როგორც საკანონმდებლო დონეზე, ისევე სასამართლო პრაქტიკაში ფაქტობრივად გამოირიცხავს უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნის შესაძლებლობას და გარდაუვალს ხდის სასამართლოს მიერ შესრულებას სსკ-ის 50-ე მუხლით გათვალისწინებული შეზღუდვები პირობით მსჯავრად ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის ჩათვლისას.

პირობითი მსჯავრის დანიშვნისას სასამართლოს მიერ გამამართლებელ განაჩენში უნდა განისაზღვროს სასჯელის კონკრეტული ხაზე და ზომა, ხოლო შემდეგ უნდა მოხდეს მისი პირობით ჩათვლა და დადგინდეს გამოსაცდელი ვადა.

სსკ-ის 64-ე მუხლში მოცემული წესი გამოსაცდელი ვადის ხანგრძლივობის განსაზღვრის (ერთი წლიდან სამ წლამდე – ერთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთის ან უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნის, ხოლო ერთი წლიდან ექვსი წლამდე ხუთ წლამდე თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას) შესახებ უზრუნველყოფს პირობითი მსჯავრის

მოსალოდნელ ეფექტს. სასამართლო განსაზღვრავს, თუ რა ვადაში შეიძლება გამოწვევად მსჯავრდებული და რა ვადის განმავლობაში ინარჩუნებს ძალას განაჩენი. ამასთან, დანიშნული გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში, მსჯავრდებულის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენა და დაკისრებული მოვალეობების შესრულება, არის ის საგანგებო საკანონმდებლო მოთხოვნა, რაც იწვევს პირის მიმართ გამოტანილი განაჩენის ძალის დაკარგვას.

გამოსაცდელი ვადის განსაზღვრა პირობითი მსჯავრის დროს ასრულებს ორ ფუნქციას: ამ ხნის განმავლობაში ხორციელდება აღმზრდევლობითი ზემოქმედება მსჯავრდებულზე. ამასთან, გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში ხორციელდება კონტროლი მსჯავრდებულის ქცევაზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შენახვის მიღწევა პირობითი მსჯავრდების ფორმით.

სასამართლოს მიერ დანიშნული გამოსაცდელი ვადის ათვლა იწყება გამამტკუნებელი განაჩენის გამოტანის მომენტიდან თუ განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლიდან – ახრთა სხვადასხვაობას იწვევს. ევროპული კანონმდებლობები გამოსაცდელი ვადის ათვლას იწყებენ განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლიდან და, ევოქრობთ, საქართველოც ამ გზით მიდის.

სსკ-ის 64-ე მუხლში ჩამოთვლილია ის მოვალეობები, რომელიც სასამართლოს შეუძლია დააკისროს მსჯავრდებულს პირობითი მსჯავრის გამოყენებისას. კერძოდ, პრობაციის ბიუროს ნებართვის გარეშე არ შეიძლება მუდმივი ბინადრობის ადგილი, არ დაამყაროს ურთიერთობა იმასთან, ვინც შეიძლება იგი ჩააბას ანტისაზოგადოებრივ საქმიანობაში, არ მოინახულოს განსაზღვრული ადგილი, მატერიალურად დაეხმაროს ოჯახს, გაიაროს აღკვეთის პირობები, ტოქსიკომანიის ან ვენერიული სენის მკურნალობის კურსი. სასამართლოს შეუძლია დააკისროს მსჯავრდებულს სხვა მოვალეობაც. მოვალეობების დაკისრების საკითხი სასამართლოს შესვლამდეა დადგინებული. თუ საქმის კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე და დაშინების პიროვნების გათვალისწინებით, არსებობს საამისო საფუძველი. თუ სასამართლო პრაქტიკას გადავხედავთ, 64-ე მუხლით ჩამოთვლილი მოვალეობების დაკისრება თითქმის არ ხდება სასამართლოს მიერ. ამდენად, განაჩენში ევრო ნახევრე ევრო სხვა მოვალეობები, რომლებიც კანონში სახელდებათ არ არის მითითებული და სასამართლოს, კონკრეტულ საქმესთან დაკავშირებით, შეუძლია დააკისროს მსჯავრდებულს. აღნიშნული ტენდენცია არასასურველია და მოითხოვს გამოსწორებას.

პირობითი მსჯავრის მოსალოდნელი ეფექტის უზრუნველსაყოფად, სასამართლოებმა უნდა ისარგებლონ როგორც სსკ-ის 64-ე მუხლში მოცემული მოვალეობების სამაგალითო ჩამონათვალით. ასევე შეიძლება დააკისრონ სხვა მოვალეობაც, რომელიც ხელს შეუწყობს მსჯავრდებულის გამოსწორებას. მაგალითად, სასამართლოს მიერ სსკ-ის 273-ე მუხლით, პირადი მოხმარებისათვის ნარკოტიკული საშუალების შეძენა და ექიმის დანიშნულების გარეშე უკანონოდ მოხმარებისათვის მსჯავრდებულ კსათვის სასჯელად დანიშნულ იქნა ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთა, რაც ჩაითვალია პირობითი გამოსაცდელი ვადით – ორი წლით. სასამართლომ განაჩენში ზოგადი მითითებით პირობითი მსჯავრდებულის ყოველკვირის კონტროლი და მისი დახმარება დაავალა პრობაციის ბიუროს. მოუხედავად იმისა, რომ არსებობდა საფუძველი – ე.წ. ნარკოტიკული საშუალების მომხმარებელი, სასამართლომ არ დაავალა მას გაეგელო ნარკომანიის მკურნალობის კურსი. საბოლოოდ სასამართლომ განაჩენში შეიტანა კვლილება და მსჯავრდებულს პირობითი მსჯავრისა და გამოსაცდელი ვადის დადგენასთან ერთად, სსკ-ის 64-ე მუხლის თანახმად, დააკისრა ნარკომანიის მკურნალობის კურსის გაფლა.

თუ პირობითი მსჯავრდებულმა გამოსაცდელი ვადის განმავლობაში ახალი დანაშაული არ ჩაიდინა და შეასრულა კანონის მოთხოვნა, განაჩენი, რომლითაც პირობითი მსჯავრი დაინიშნა, ძალას კარგავს. პირს სასამართლობა უქარწყლდება სსკ-ის 79-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მექანუქტის მიხედვით.

პირობითი მსჯავრდებულის კონტროლს და მის დახმარებას ახორციელებს პრობაციის ბიურო. საქართველოს კანონის – „არასამართლო სასჯელის აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ – თანახმად, განსაზღვრულია მსჯავრდებულის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით პრობაციის ბიუროთა საქმიანობის წესი.

გამოსაცდელ ვადაში პრობაციის ბიუროს უფლება აქვს წარდგინდეს მოთხოვნა მსჯავრდებულზე დაკისრებული მოვალეობის მოდიანად ან ნაწილობრივ გაუქმება ან ახალი მოვალეობის დაკისრება.

სსკ-ის 67-ე მუხლით გათვალისწინებულია პირობითი მსჯავრის გაუქმებისა და შეცვლის საფუძველები. ამავე მუხლის I ნაწილით გათვალისწინებული ეწ მასტიმულირებული ღონისძიება ათვალისწინებს სასამართლოს მიერ, პრობაციის თრგანოს წარდგინების საფუძველზე. პირობითი მსჯავრის გაუქმებასა და მსჯავრდებულისათვის სასამართლობის მოსხსნას. აღნიშნული შედეგითის გაგრძელება მსჯავრდებულზე შესაძლებელია გამოსაცდელი ვადის არანაკლებ სა-

ხვერის გასვლის შემდეგ, პრობაციის სამსახურის მიერ მსჯავრდებულის ყოფიერების პოზიტიურად შეფასების შემთხვევაში, რაც გულისხმობს, გამოხატული ვადის პერიოდში, სასამართლოს მიერ დაკისრებული მოვალეობის პირნათლად შესრულებას ან, თუ აღნიშნული სასამართლოს არ გამოუყენებია – მის საზოგადოებრივ და შრომით მოვალეობებს, ქცევის ოჯახში და გარეთ, მისწრაფებას – აანაზღაუროს ზიანი, შეუროგდეს დაზარალებულს და ა.შ. პრობაციის ბიუროს წარდგინების საფუძველზე, პირობითი მსჯავრის გაუქმების საკითხს სასამართლო თვითონ გადაწყვეტს.

თუ პირობით მსჯავრდებული გამოხატული ვადის განმავლობაში თავს აარიდებს მისთვის დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას ან დაარღვევს საზოგადოებრივ წესრიგს, რის გამოც მას შეფარდებული აქვს აღმინისტრაციული სახდელი, სასამართლოს შეუძლია პრობაციის ბიუროს წარდგინებით, გააგრძელოს გამოხატული ვადა არა უმეტეს ერთი წლისა.

გამოხატულ ვადაში სასამართლოს მიერ დაკისრებული მოვალეობების სისტემატურად და ჯოჯოხად შეუსრულებლობა, რაც უნდა დააფიქსიროს პრობაციის სამსახურმა, იწვევს პირობითი მსჯავრის გაუქმებას. პირობით მსჯავრდებულის მიმართ კონტროლის განმხორციელებელი პრობაციის ბიუროს წარდგინებით, სასამართლო გადაწყვეტს გახანჩით დანიშნული სასჯელის აღსრულების საკითხს. როგორც ზეშთ აღნიშნეთ, პირობითი მსჯავრის გამოყენებისას სასამართლოების მიერ თითქმის არ ხდება მსჯავრდებულისათვის განსაზღვრული მოვალეობების დაკისრება, რაც ართულებს პრობაციის ბიუროს მიერ გამოხატულ ვადაში სრულფასოვანი კონტროლისა და დახმარების განხორციელებას, პირობით მსჯავრდებულის მიმართ.

თუ პირი გამოხატულ ვადაში ახალ, მაგრამ გაუფრთხილებლობით დანაშაულს ჩაიდენს, პირობითი მსჯავრის გაუქმების ან ძალაში დატოვების საკითხს წვევს სასამართლო. თუ პირობით მსჯავრდებული პირის მიმართ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისათვის სასჯელად არ დანიშნა თავისუფლების აღკვეთა, სასამართლომ შეიძლება ძალაში დატოვოს პირობითი მსჯავრი ამ შემთხვევაში ნასამართლობის გაქარწყლება მოხდება არა გამოხატული ვადის გასვლის შემდეგ, არამედ ახალი დანაშაულისათვის დაწესებული ნასამართლობის გაქარწყლების ვადის გასვლის შემდეგ. თუ პირობით მსჯავრდებული პირის მიმართ გაუფრთხილებლობით დანაშაულის ჩადენისათვის სასამართლომ გაიყენა პირობითი მსჯავრი, მაშინ სასჯელის დანიშნა უნდა მოხდეს სასჯელთა შეკრების წესის გამოყენებით, სსკ-ის 59-ე მუხლზე მითითებით.

თუ პირობით მსჯავრდებულმა გამოხატულ ვადაში განზრახი დანაშაული ჩაიდინა, სასამართლო გააუქმებს პირობით მსჯავრს და დანიშნავს სასჯელს სსკ-ის 59-ე მუხლის საფუძველზე. ახალი განზრახი დანაშაულისათვის დანიშნულ სასჯელს მთლიანად ან ნაწილობრივ დაემატება პირობითად დანიშნული სასჯელი. ამ შემთხვევაში პირობითი მსჯავრის გაუქმება კანონმდებლის იმპერატიული მოთხოვნაა სასამართლოების მიმართ, განსხვავებით ამ მუხლის მე-3 და მე-4 ნაწილებით განსაზღვრული შემთხვევებისა, როცა სასამართლო ერთ შემთხვევაში პრობაციის ორგანოს წარდგინების საფუძველზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში თვითონ წვევს პირობითი მსჯავრის გაუქმების საკითხს.

სასამართლოს მიერ ახალი განზრახი დანაშაულისათვის სასჯელის ხაყდ, თავისუფლების აღკვეთის შეფარდების შემთხვევაში, ხელმეორედ პირობითი მსჯავრის დანიშნა არ შეიძლება. ამ წესიდან გამონაკლისი დაუშვა კანონმდებელმა კოდექსში 2006 წლის 29 დეკემბრის კანონით შეტანილი ცვლილებით. კერძოდ, გამოხატულის შემთხვევაში, პირობითი მსჯავრი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ მხარეთა შორის საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის საპროცესო შეთანხმების შესაბამისად, თუ საპროცესო გარიგების დაიდება მხარეებს შორის და იგი შეთანხმებულია გენერალურ პროკურორთან ან მის მოადგილესთან.

XIX თავი

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება, ნასამართლობა

სისხლის სამართლის ქართულ კანონმდებლობაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ინსტიტუტის არსებობა სისხლისსამართლებრივი რეაგირების, ზემოქმედების სხვადასხვა პრინციპისა და ფორმის არსებობის გამოხატულებაა. რეაგირების ორი ფორმა, რომელიც ნორმიდან გადახრილი, ასოციალური ქცევის დასჯასა და სოციალურად სასარგებლო, გამამართლებელი ქცევის წახალისებას გულისხმობს, ყველა შემთხვევაში სამართლიანი უნდა იყოს. სისხლის სამართლის პოლიტიკის არატრადიციული ფორმა, რომელიც გამამართლებელი ქცევის წახალისებას გულისხმობს, სტიმულირებასა და მასტიმულირებელ ნორმებს უკავშირდება. სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სისხლის სამართლის პოლიტიკა ქცევის დასჯისა თუ წახალისების საკითხს განსაზღვრავს. ვფიქრობთ, აღნიშნული სისხლის სამართლის ლიბერალიზმის განსაკუთრებული გამოხატულებაა, რომელიც სხვადასხვა ვარიანტით იმეწს თავს კანონმდებლობაში. მაგალითად, ისეთი ვარიანტებით, როგორიცაა: დაუსჯელობა და ქმედების დანაშაულად შეურაცხაობა გარკვეული პირობების დათქმით.

იგულისხმება სამი ეტაპი (1. დანაშაულის ჩადენიდან სასჯელის დანიშვნამდე; 2. სასჯელის დანიშნიდან მოხდამდე; 3. სასჯელის მოხდიდან ნასამართლობის მოხსნამდე) სისტემიდან გამომდინარე, დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან ასაცილებლად და მართლწესრიგის დასაცავად განსხვავებული მიზნების არსებობა განაპირობებს წამახალისებელი ნორმების სხვადასხვა სახის კლასიფიკაციას, რომელთაგან ზოგი წინარე პენიტენციალური სტადიის მარეგულირებელ ნორმებში გამოიხატება (დანაშაულის გახსნა, იმ ზარალის ანაზღაურება, რომელიც გათვალისწინებულია კოდექსის კერძო ნაწილში და რომლის მიზანია საშიში შედეგების ლიკვიდაცია, შემცირება ან ნეიტრალიზება, ანდა განპირობებულია გარკვეული დანაშაულის გახსნის ხიმნელით, მათი მალადი ლატენცურობით); ზოგი თავად ამ სტადიის (დამნაშავეზე გარკვეული სახით ზემოქმედება) და ზოგიც პოსტპენიტენციალური (დამნაშავეის რეხოციალზაცია) სტადიის მარეგულირებელ ნორმებს მოიცავს. სისხლის სამართლის კოდექსზე მუშაობისას კანონმდებელი აღნიშნულ კლასიფიკაციას ყურდნობა და სისხლისსამართლებრივი

პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების კლასიკურ ინსტიტუტებში, ტრადიციული მასტიმულირებელი ნორმების გვერდით, ახალ წახალისებელ ღონისძიებას ვეთავაზობს (მაგალითად, სსკ-ის 69-ე მუხლი, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება და ზარალუბულთან შერიგების გამო).

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან დანაშაულის სამდენის განთავისუფლების სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საფუძვლებია: ქმედითი მონაწილეობა, დაზარალებულთან შერიგება, ვითარების შეცვლა, ჩინდაზმულობის ვადის გახვლა, რაც შეეხება ამისტიის აქტს, ის სისხლის სამართლის კოდექსში სასჯელისაგან გათავისუფლების თავშია მოცემული, ხოლო არასრულწლოვანთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება აღმზრდელობით ზემოქმედების იძულების ღონისძიების გამოყენებით (სსკ-ის 90), რეგლამენტირებულია კოდექსის ცალკე თავში. აღნიშნული წარმოადგენს ერთადერთ შემთხვევას პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლებისას.

სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, ერთ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება წარმოადგენს საგამოძიებო და სასამართლო ორგანოების (დისკრეციულ) უფლებას და არა ვალდებულებას (სსკ-ის 68-ე, 69-ე, 70-ე, 70¹, 72-ე, 73-ე, 75-ე მუხლები), მეორე შემთხვევაში – ვალდებულებას (იმპერატიული) – სსკ-ის 71-ე, 74-ე, 76-ე მუხლები.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მრავალი სახე, მათი სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე, საჭიროებს სისტემატზიზაციას. კოდექსში მოცემულია ამ სახეების კლასიფიკაცია ზოგად და კერძო ნაწილებში.

§ 1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ქმედითი მონაწილეობის გამო

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ქმედითი მონაწილეობის გამო ითვალისწინებს ნებაყოფლობით გამოცხადებას ბრალის აღიარებით, ხელის შეწყობას დანაშაულის გახსნაში და, რაც მთავარია, დანაშაულის შედეგად გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებას.

ქმედითი მონანიება უნდა განვასხვაოთ ნებაყოფლობით ხელის აღებისაგან. ქმედითი მონანიება შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, მაშინ, როცა ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება მოხდეს დანაშაულის დამთავრებამდე, თუ ჩადენილი ქმედება არ შეიცავს სხვა დანაშაულის ნიშნებს.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი ამ შემთხვევაში არის შემდეგი: დანაშაულის პირველად ჩადენა და ჩადენილი დანაშაულისათვის მაქსიმალური სასჯელი სამ წლამდე თავისუფლების აღკვეთა, ე.ი. არამძიმე დანაშაულის ჩადენა. აღნიშნულს მიეკუთვნება განსრახი და გაუფრთხილებლობითი დანაშაული. ამ კატეგორიის დანაშაულისათვის, გარდა სამ წლამდე თავისუფლების აღკვეთისა, შეიძლება კოდექსით გათვალისწინებული იყოს ჯარიმა, გამასწორებელი სამუშაოები და ა.შ.

აღრე სასამართლევის მიერ, რომელსაც სასამართლოში მოხსნილი ან გაქარწყლებული აქვს, ანდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ხანდაზმულობის უაღრესად გვიდა, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენა ითვლება დანაშაულის პირველად ჩადენად, თუ წინათ დანაშაულის ჩამდენი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებული იყო, მაგალითად, დახარადებულთან შერიგების, ქმედითი მონანიების, ვითარების შეცვლის გამო, ახალი დანაშაულის ჩადენა ითვლება პირველად ჩადენად, ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევებში იმ დანაშაულის ჩადენისათვის, რომლისთვისაც კანონით სამ წლამდე თავისუფლების აღკვეთაა დაწესებული. შესაძლებელია ქმედითი მონანიების გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება.

ბრალის აღიარებით გამოცხადება კანონმდებლის მიერ განმარტებული არ არის. სისხლის სამართალში იგი ზოგადად მოთხრობა პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად. ის უფრო მეტად სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის ინსტიტუტია და განმარტებულია სსსკ-ის 28-ე, 115-ე, 263-ე, 472-ე მუხლებში.

ბრალის აღიარებით გამოცხადება ნიშნავს დანაშაულის ჩამდენის უშუალო გამოცხადებას სამართალდამცავ ორგანოებში ან სასამართლოში. თუ დანაშაულის ჩამდენს უშუალოდ არ შეუძლია (აგად-მყოფობა, ტრანსპორტის უქონლობა და ა.შ.) შესაბამის ორგანოებში გამოცხადება, დანაშაულის შესახებ შეტყობინება შესაძლებელია ტელეფონით, ტელეგრაფით, ელექტრონული ფოსტით, წერილით ან მესამე პირის მეშვეობით.

სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოები და ხაზელმწიფო დაინტერესებულნი არიან, რაც შეიძლება სწრაფად მოხდეს ბრალის

აღიარებით გამოცხადება და, რაც მთავარია, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გახსნამდე. ბრალის აღიარებით გამოცხადების მოტივს რაიმე მნიშვნელობა არა აქვს, თუმცა გამოცხადება უნდა იყოს ნებაყოფლობითი. ბრალის აღიარებით გამოცხადებად არ ითვლება დაპატიმრების მერე ბრალის აღიარება, ან, თუ დანაშაულის ჩამდენი იძულებულია ცნოს წარდგენილი ბრალი და მტკიცებულება. თუ დანაშაულისათვის დაპატიმრებული ძიების პროცესში განცხადებით მიმართავს წინასწარ გამოძიების ორგანოს მის მიერ სხვა დანაშაულის ჩადენის შესახებ, რაც სამართალდამცავი ორგანოებისათვის ცნობილი არ იყო ან დანაშაული არ იყო გახსნილი, ეს ითვლება ბრალის აღიარებად. ბრალის აღიარებად შეიძლება ჩაითვალოს ასევე ისეთი შემთხვევა, როცა დადგენილი დანაშავე მიმალული იყო და შემდეგ გამოცხადდა ბრალის აღიარებით, თუმცა მას პქონდა შესაძლებლობა მიმალვაში ყოფნისა. ბრალის აღიარებით გამოცხადება კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებაა, რაც გულისხმობს სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოებისათვის ნებაყოფლობით მიმართავს ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, თუ პირს პქონდა ობიექტური შესაძლებლობა, არიდებოდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობასა და სასჯელს.

დანაშაულის გახსნაში ხელის შეწყობა არის ერთ-ერთი საკვადებულო პირობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებლად. ეს ნიშნავს ნებაყოფლობით, დანაშაულის ჩამდენის აქტიურ დახმარებას საგამოძიებო და სასამართლო ორგანოებისათვის დანაშაულის იარაღის, საგნისა და დანაშაულის კვალის დასადგენად, ფაქტობრივი გარემოებებისა და თანამონაწილეთა დასადგენად და დახმარებად იმისდა მიუხედავად, წარმარებული და შედეგიანი იყო თუ არა მისი ინიციატივა და აქტიურობა სხვადასხვა საპროცესო მოქმედების ჩატარებისა და მტკიცებულებების დაზგერების პროცესში.

ზიანის ანაზღაურება არის ის აუცილებელი საფუძველი, რომელიც კანონმდებელმა ქმედითი მონანიების გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის დააწესა. აღნიშნული გამოიხატება ნებაყოფლობით ზიანის სრულ ანაზღაურებაში, თუ ობიექტურად ეს შესაძლებელია. ზიანის ანაზღაურება შესაძლებელია როგორც ბრალის აღიარებით გამოცხადებამდე, ისე, მის შემდეგაც. თუმცა, ჩადენილი დანაშაულის მიხედვით ზიანის ანაზღაურება ყოველთვის შესაძლებელი არ არის.

ზიანის ანაზღაურების საკითხი ყოველ კონკრეტულ დანაშაულთან მიმართებაში უნდა შეფასდეს. ეს შეიძლება იყოს ყუელადი კომპენსაცია ჯანმრთელობის დაზიანების, ქონების განადგურების ან და-

ზიანებისას, თუმცა ზიანის ანაზღაურება პირდაპირი მნიშვნელობით ურველეთის გულისხმობს მიყენებული ზიანის ანაზღაურების სხვადასხვა სახეს, მაგალითად – დაზიანებულის ჯანმრთელობის აღსადგენად სტაციონარულ-საკურორტო მკურნალობის ან სხვა მიმდინარე ხარჯების ანაზღაურებას და სხვა.

მეცნიერთა უმრავლესობის აზრით, კოდექსის 68-ე მუხლში მითითებული ექველა საფუძვლის ერთდროულად არსებობა სავალდებულოა აღნიშნული ნორმის გამოყენებისას. თუმცა, აღნიშნული კოდექსიდანაშაულოთან მიმართებაში დაკონკრეტებას მოითხოვს. გასათვალისწინებელია დანაშაულის მხრიდან პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების დადგენილი სავალდებულო რომელიმე საფუძვლის შეუსრულებლობა ობიექტური გარემოების არსებობისას. (მაგალითად, დაზარალებულის სიკვდილი და სხვა). თუ სსკ-ის 68-ე მუხლში მითითებული მხოლოდ ერთი საფუძველი არსებობს, მაშინ შეიძლება იგი განხილულ იქნეს როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.

პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საკითხი 68-ე მუხლით გათვალისწინებული სავალდებულო საფუძვლების არსებობისას გადაწყდება დაზარალებულის თანხმობის გარეშე ამ შემთხვევაში დაზარალებულს აქვს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი გასაჩივრების უფლება.

სსკ-ის 68-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას სხვა კატეგორიის დანაშაულოთან მიმართებაში, თუ ეს კერძო ნაწილის შესაბამის მუხლში სპეციალურადაა მითითებული. ქმედითი მონაწილეობისას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება გათვალისწინებულია სსკ-ის 221-ე (კომერციული მოსყიდვა), 223-ე (უკანონო შეიარაღებული ყოჩაღების შექმნა ან ხელმძღვანელობა, ანდა მასში მონაწილეობა), 236-ე, 260-ე, 332-ე, 323-ე, 370-ე და სხვა მუხლებში.

§ 2. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება დაზარალებულთან შერიგების გამო

საქართველოს 1999 წლის სისხლის სამართლის კოდექსმა პირველმა გაითვალისწინა დანაშაულის დაზარალებულთან შერიგების საფუძველზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ინსტიტუტი. შედარებით შოგვიანებით, 2003 წლის 20

ივნისს, სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი დამატებითი სპეციალური ნორმა შეიქმნა არასრულწლოვანი დანაშაულის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის (სსკ-ის 89-ე მუხლი).

კანონმდებელმა სსკ-ის 69-ე მუხლში ამომწურავად მოუთითა იმ გარემოებებზე, რომელიც ქმნის საფუძველს ამ მუხლის გამოყენებად. ესენია: 1. დანაშაულის პირველად ჩადენა; 2. ჩადენილი დანაშაულისათვის კანონი უნდა ითვალისწინებდეს თავისუფლების აღკვეთას სამ წლამდე; 3. დანაშაულის დაზარალებულთან შერიგება.

შერიგების შესახებ გადაწყვეტილება უნდა იყოს ნებაყოფლობითი. შერიგების შესახებ ოფიციალურად უნდა ეცნობოს სასამართლოს, პროკურორს, გამოძიებელს ან მოკვლევის ორგანოს. სისხლისსამართლებრივი დევნისა და სამართალწარმოების ორგანოებმა უნდა დაადგინონ შერიგების ინიციატორის ნამდვილი ნება. ინიციატივა შერიგების შესახებ შეიძლება მოდიოდეს დანაშაულის ჩამდენისაგან, დაზარალებულისაგან ან სხვა პირებისაგან (ახლობლები, სამართალდამცავი ორგანოები).

აღნიშნული ნორმა დაზარალებულთან შერიგების მოტივს არ გამოკვეთავს და განსხვავებით სხვა ქვეყნის კანონმდებლობისაგან არ ითხოვს მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას, არამედ სჯერდება სიმბოლურ რეპარაციას. შერიგების მოტივი დაზარალებულის მხრიდან შეიძლება იყოს ნებისმიერი: სიბრალული, ახლო ნათესაური კავშირი, ერთობლივი საქმიანობა, ზიანის ანაზღაურება, ხოლო დანაშაულის ჩამდენის მხრიდან: მონანიება, სიბრალულის გრძნობა, მოსალოდნელი სასჯელის შიში და ა.შ.

§ 3. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ვითარების შეცვლის გამო

დანაშაულის ჩამდენი შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან იმ საფუძველით, რომ გამოძიების ან სასამართლოში საქმის განხილვის მომენტისათვის ვითარება შეიცვალა. ამ შემთხვევაში ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედება შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედების ნიშნებს. მაგრამ ვითარების შეცვლის გამო, მიზანშეუწონელია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაცის რება.

ვითარების შეცვლა გულისხმობს ყოველ კონკრეტულ დანაშაულებრივ ქმედებასთან, ან კონკრეტულ დამნაშაულთან მიმართებაში ვითარების შეცვლას. ვითარების შეცვლად, როდესაც ქმედება აღარ არის საშიში, შეიძლება ჩაითვალოს, მაგალითად, საომარი მოქმედების შეწყვეტის შედეგად გარკვეული დანაშაულებრივი ქმედების ან დამნაშაულის, რომელიც ამის პირობებში საშიში იყო, ახალი საშიშროების დაკარგვა. დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენის, დამნაშაულის არასწორი ცხოვრების წესის (სისტემატური ღოთობა, დაახლოება ბოროტმოქმედთა წრესთან), გამოძიების ან საქმის სასამართლოში განხილვისას შეცვლა და გამოსწორება (ღოთობისათვის თავის დანებება, ბოროტმოქმედთა წრესთან ჩამოშორება) ან შეცვლილ პირობებში მძიმედ დაავადება, რაც გამოორციხავს მის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენას და ა.შ. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზანშეწონილობის საკითხის გადაწყვეტა, კონკრეტულ საქმესთან და დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენთან მიმართებაში, შეცვლილი ვითარების შეფასებას უნდა ემყარებოდეს.

სსკ-ის 70-ე მუხლი არ ითვალისწინებს რაიმე შეზღუდვას მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე არაერთგზისი, ანდა დანაშაულის რეციდივის შემთხვევაში დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენის მიმართ ამ მუხლის გამოყენებისათვის. თუმცა, ამ ნორმის გამოყენება აღნიშნულ შემთხვევებში მხოლოდ იშვიათი გამონაკლისის სახით შეიძლება.

სსკ-ის 70-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლის არსებობისას, საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი წესით სისხლის სამართლის საქმეზე გამოძიება არ უნდა დაიწყოს ან შეწყდეს. საქმის შეწყვეტისას საკადრებულაა ბრალდებულის თანხმობა. თუ ბრალდებული ამის წინააღმდეგია, სამართალწარმოება გრძელდება ჩვეულებრივი წესით და მთავრდება გამამართლებელი ან გამამტყუნებელი განაჩენითა და განსასჯელის სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებით.

თუ აღნიშნული გარემოება გამოვლინდა სასამართლოში საქმის განხილვის სტადიაზე, სასამართლო ამთავრებს საქმის განხილვას და გამოაქვს გამამტყუნებელი განაჩენი. ამისთან, იგი განსასჯელს ათავისუფლებს სასჯელის მოხდისაგან. სააპელაციო და საკასაციო ინსტანციებში აღნიშნული გარემოების გამოვლენისას საქმე უნდა შეწყდეს.

თუ სსკ-ის 70-ე მუხლში აღნიშნული გარემოებანი გამოირკვა სისხლის სამართლის პასუხისმგებებაში მიცემის ხანდაზმულობის ეადის გასვლის შემდეგ, სისხლის სამართლის საქმე უნდა შეწყდეს სსკ-ის 71-ე მუხლის საფუძველზე.

რაც შეეხება სასამართლო პრაქტიკას, სსკ-ის 70-ე მუხლში გათვალისწინებული საფუძვლით (ვითარების შეცვლის გამო) დანაშაულებრივი

ყო ქმედების ჩამდენის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობი-
ნიდან გათავისუფლების შემთხვევებო ძალზე იშვიათია.

§ 4. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ბრალდებულის საგამომძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის გამო

2004 წლის 13 თებერვლის კანონით „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“ – შემოტანილ იქნა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობი-
ნიდან გათავისუფლების ახალი საფუძველი. განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ბრალდებულის მიერ ჩაგამოძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის შედეგად თანამდებობის პირის ანდა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირის ვინაობის გამოვლენის შემთხვევაში, ან მისი უშუალოდ ხელშეწყობით დანაშაულის გახსნისათვის არსებითი პირობების შექმნისას, საქართველოს გენერალურ პროკურორის შეკვეთა შეამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს ბრალდებულის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესახებ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ბრალდებულის საგამომძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის გამო, უკავშირდება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში „საპროცესო შეთანხმების“ (სსკ-ის XIV თავი) ინსტიტუტის დამკვიდრებას. საპროცესო შეთანხმება გულისხმობს სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე, ბრალდებულის დამცველის და პროკურორის შეთანხმებას, მოსამართლეს წარუდგინოს შეამდგომლობა განაჩენის გამოტანის თაობაზე. შეამდგომლობის წინაპირობებია ბრალდებულის თანხმობა, თანამშრომლობის ბრალდებულის მხარესთან, აღიაროს დანაშაულის ჩადენა და საგამომძიებო ორგანოებს მიაწოდოს უტყუარი ინფორმაცია ანდა მტკიცებულებები მძიმე დანაშაულის ან თანამდებობის პირის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, რაც ხელს შეუწყობს ამ დანაშაულის გახსნას. 2004 წლის 24 ივნისის კანონით შეტანილი ცვლილება სსკ-ის 679-ე მ-9 ნაწილში სასჯელზე გარიგების საფუძველით (ე.ი. როცა ბრალდებული არ აღიარებდა დანაშაულს, თანამშრომლობდა გამოძიებასთან და ეთანხმებოდა სისჯელისაგან სრულად გათავისუფლებას) შესაძლებლობას აძლევდა გენერალურ პროკურორს მოეთხოვა სასამართლოსათვის სასჯელისაგან გათავისუფლება. თუმ-

ცა, საპროცესო კანონმდებლობის ამ ცვლილებების მიუხედავად სისხლის სამართლის კოდექსში 701-ე მუხლი არ შეცვლილა.

შემდგომში, 2005 წლის 25 მარტის კანონით, სახეცვლილი იქნა სსსკ-ის 6791-ე მუხლის მეორე და მესამე ნაწილები და ახალი ნორმის – სსსკ-ის 6799-ე მუხლის სახით, მივიღეთ ბრალდებულის სასჯელის აგან სრულად გათავისუფლების შესახებ დამოუკიდებელი ნორმა. კერძოდ: „განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც ბრალდებულის საგამომიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის შედეგად გამოვლინდა თანამდებობის პირის ან/და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირის (პირების) ეინაობა და მისი უშუალო ხელშეწყობით შეიქმნა ამ დანაშაულის გახსნისათვის არსებითი პირობები, საქართველოს გენერალური პროკურორის შუამდგომლობით სასამართლოს შეუძლია პირი სრულად გაათავისუფლოს სასჯელისაგან.

სსკ-ის 701-ე მუხლის საკანონმდებლო კონსტრუქცია, რომელიც მითითებას არ აკეთებს საპროცესო შეთანხმების პროცესუალურ ნორმებზე, იძლევა საქართველოს გენერალური პროკურორის მოთხოვნის გარეშე, სასამართლოს მიერ დამოუკიდებლად ბრალდებულის საგამომიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის საფუძველით, მისი სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას, რაც კანონმდებლის ისტორიულ ნებას ეწინააღმდეგება და მატერიალური ნორმის დაზუსტების საჭიროებაზე მიუთითებს.

§ 5. სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო

ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება გულისხმობს კანონით განსაზღვრული ვადების გასვლის შემდეგ, ჩადენილი დანაშაულისათვის სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის დაუშვებლობას.

სსკ-ის 71-ე მუხლის შესაბამისად, სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხდება, თუ დანაშაულის ჩადენის დღიდან გაივლია შემდეგი ვადები:

- ორი წელი იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომლისთვისაც ამ კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ორი წლით თავისუფლების აღკვეთას;

- ექვსი წელი სხვა, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან;

- ათი წელი მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან.

- თხუთმეტი წელი სსკ-ის 332-ე – 342-ე მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაულისათვის, თუ ისინი არ მიეკუთვნება განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულს.

- ოცდახუთი წელი განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან.

სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა არ უნდა იყოს იმ სასჯელის ვადაზე ნაკლები, რომელიც შეიძლება დაინიშნოს დანაშაულისათვის. ეს არა მარტო თავისუფლების აღკვეთას, არამედ სხვა სასჯელებსაც, მათ შორის, ისეთ დამატებით სასჯელსაც ეხება, როგორიცაა – თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა.

სისხლის სამართლის კოდექსით განსაზღვრული ხანდაზმულობის მაქსიმალური ვადა – ოცდახუთი წელი რაიმე პრობლემას არ ქმნის, გარდა განაწენთა ერთობლიობის დროს ხაზოლო სასჯელად თავისუფლების აღკვეთის 40 წლით დანიშნისას. უკანასკნელ შემთხვევაში შესაძლებელია დანაშაულისათვის დასანიში სასჯელის ზომა იყოს მცირე სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადაზე.

რაც უფრო ცოტა დროა დანაშაულსა და სასჯელს შორის, მით უფრო ეფექტურია მისი მოქმედება. პირიქით, სასჯელის მიზნებიდან გამომდინარე, დანაშაულის დახჯა დანაშაულის ჩადენიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ შეიძლება გახდეს მისანშეუწონელი. ამავდროულად, ძველდება დანაშაულის გამოძიება, რაც შემთხვევებში ქრება ან ძალას კარგავენ გადაწყვეტილებები, მოწმეებს ავიწყდებათ დანაშაულიან დაკავშირებული ფაქტები. აღნიშნულის გამო, სასამართლოში საქმის სწორად გადაწყვეტა ძველდება ან შეუძლებელი ხდება.

სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობის ხანდაზმულობის ვადის დინება იწვება დანაშაულის ჩადენის დღიდან, სსკ-ის მე-2 მუხლით, დანაშაულის ჩადენის დროა ის დრო, როდესაც მოქმედებდა ამსრულებული ან თანამონაწილე, ანდი უნდა ემოქმედა მას. შედეგის დადგომის დროს მნიშვნელობა არა აქვს, რაც შეეხება დენად დანაშაულს, სსკ-ის მე-13 მუხლის შესაბამისად, იგი დამთავრებულია ქმედების შეწყვეტის მომენტიდან, ხოლო განგრძობადი დანაშაული კოდექსის მე-14 მუხლის შესაბამისად – უკანასკნელი მოქმედების ჩადენის მომენტიდან.

სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშება დანაშაულის ჩადენის დღიდან პირის ბრალდებულის სახით პასუხისმგებლობაში მიცემამდე. სასამართლო პრაქტიკაში

ხშირია შემთხვევები, როცა ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშება განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტამდე. აღნიშნული რუსეთის სისხლის სამართლის მატერიალური კანონმდებლობის გავლენითაა განპირობებული. თუ ხანდაზმულობის ვადის დინებისას ახალი დანაშაული იქნა ჩადენილი, ვადა გამოიანგარიშება თითოეული დანაშაულისათვის. ხანდაზმულობის ვადის დინება ჩერდება, თუ დანაშაულის ჩამდენი დაემატა გამოძიებას ან სასამართლოს. აღნიშნული წარმოადგენს განზრახ ქმედებას, რათა არიდებულ იქნეს სისხლის სამართლის პასუხისგება. დამალული დამნაშავეს დაკავების ან ბრალის აღიარებით გამოცხადების მომენტიდან შეჩერებული ხანდაზმულობის ვადის დინება განახლდება.

ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების მეორე, არაორდინალური საფუძველია კანონმდებლობით გათვალისწინებული იმუნიტეტის ინსტიტუტი. სისხლის სამართლის პოლიტიკის თვალსაზრისით, იმუნიტეტის ვადის განმავლობაში ხანდაზმულობის ვადის დინების შეჩერება, ფიქტობით, გაუმართლებელია, როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის ეფექტურობის, სწრაფი შრომისსაჯულების განხორციელების, ისე სახელისუფლო მისწრაფიდან გამომდინარე და იგი უფრო მეტად წმინდა პოლიტიკის უკავშირდება.

განსაკუთრებული წესი ხანდაზმულობის ვადის გამოყენებისა უკავშირდება ისეთი დანაშაულის ჩამდენს, რომლისთვისაც კანონით გათვალისწინებულია უვადო თავისუფლების აღკვეთა. უვადო თავისუფლების აღკვეთა გამოიყენება განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენთა მიმართ. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის გამოყენების საკითხს წვეტს სასამართლო. თუ სასამართლო შეუძლებლად ჩათვლის პირის გათავისუფლებას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო, მაშინ უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება არ შეიძლება და ის შეიცვლება ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით. თუმცა, კანონით გათვალისწინებული ხანდაზმულობის ოცდახუთწლიანი ვადის გასვლის შემდეგ, ხანდაზმულობის ვადის დინება განსაკუთრებულია. მისი გამოყენების საკითხი ყოველ კონკრეტულ საქმეზე სასამართლოს გადასაწყვეტია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რომ იმ დანაშაულის ჩამდენი, რომლისთვისაც გათვალისწინებულია უვადო თავისუფლების აღკვეთა, შეიძლება მიცემულ იქნეს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში ნებისმიერ დროს.

სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-5 ნაწილით ხანდაზმულობა არ გამოყენება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ასეთი საერთაშორისო ხელშეკრულების მაგალითია

1998 წლის 17 ივლისის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის წესდება. წესდების 29-ე მუხლის შესაბამისად, სასამართლოს იურიდიქციაში შემავალ დანაშაულებზე (გენოციდი, ადამიანის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები, ომის დანაშაული და აგრესია) არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადა. ასეთივე აკრძალვია ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით 1948 წლის კონვენციაში გენოციდის შესახებ (ორივე ხელშეკრულებას საქართველო მიერთებულია და ისინი რატიფიცირებულია პარლამენტის მიერ).

1968 წლის საერთაშორისო კონვენციის თანახმად, ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებათა მიმართ ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებლობის შესახებ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს უნდა დაეწესებინა ომის დანაშაულისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემთხვევებზე ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებლობა, რომელიც შეეხებოდა, როგორც სისხლისსამართლებრივ, ისე გამომტყუებელი განაჩენის ხანდაზმულობას. ორივე შემთხვევაში კანონი წარმოდგენილია შემდეგი ფორმულირებით: „ხანდაზმულობა არ გამოიყენება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში“. თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველომ 2003 წლის 16 ივლისს რატიფიცირება გაუკეთა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის წესდებას და კოდექსში რაიმე დამატებითი ფორმულირება საჭირო არ არის.

§ 6. სახელისუფლო საგანის გათავისუფლება, სახელისუფლო მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სახელისუფლო საგანის გათავისუფლების შემდეგ სახეებს:

1. სახელისუფლო საგანის გათავისუფლება (72-ე მუხლი);
2. სახელისუფლო საგანის გათავისუფლება ნაწილის შეცვლა უფრო მსუბუქი სახის სახელისუფლო საგანით (73-ე მუხლი);
3. სახელისუფლო საგანის გათავისუფლება ავადმყოფობის ან ხანდაზმულობის ასაკის გამო (74-ე მუხლი);
4. სახელისუფლო საგანის გათავისუფლება ორსული ქალისათვის, ან ქალისათვის, რომელსაც აქვას ხუთ წლამდე შვილი (75-ე მუხლი);

5. სახჯელის მოხდისაგან გათავისუფლება გამამტყუნებელი განაჩენის ხანდაზმულობის გამო (76-ე მუხლი);

6. სახჯელისაგან გათავისუფლება ამნისტიის ან შეწყველების აქტით (77-ე და 78-ე მუხლი).

პირობით გათავისუფლება 1847 წელს ფრანგი ა. ბონევილ დუ მარ-სახის მიერ შემოტანილი ინსტიტუტია, რომელიც ნიშნავს პატიმრის გათავისუფლებას, სახჯელის მოხდის გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ იმ პირობით, რომ მისი ქცევა დამაკმაყოფილებელი იყო პატიმრობის პერიოდში, თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში დაბრუნებას ან სხვა სახჯელის მოუხდელი ნაწილის აღსრულებას განაპირობებს მსჯავრდებულის არასწორი ქცევა და დაკისრებული მოვალეობების შეუსრულებლობა. აღნიშნული დეფინიცია მცირეოდენი ცვლილებებით თითქმის ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშია. ამ ინსტიტუტს შემდეგი უპირატესობები გააჩნია: მსჯავრდებულის ინტერესებშია სახჯელის მოხდის პერიოდში კარგი ქცევა, რაც ვრცელდება პირობით გათავისუფლების პერიოდზეც, აღნიშნული მორცხვს დაკისრებული მოვალეობების შესრულებაში დახმარებას და ზედამხედველობას. ამგვარი პირობით გათავისუფლება განსხვავდება ავტომატური გათავისუფლებისაგან, რომელიც მოხდევს სახჯელის მოხდას და მიმართულია მსჯავრდებულთა რიცხვის შემცირებისაკენ.¹

ჩვენს კანონმდებლობაში არსებული პირობით გათავისუფლების სისტემა ავტომატური არ არის. ჩვენი კანონმდებლობა ერთმანეთს უხამებს ავტომატურს და დისკრეციულ პირობითობას. სსკ-ის 72-ე მუხლით მსჯავრდებულს შეუძლია ისარგებლოს პირობით ვადამდე გათავისუფლებით, მაგრამ კანონმდებელი აწესებს გათავისუფლების დროს და საკითხის გადაწყვეტას აკისრებს სასამართლოს სახჯელაღსრულების დაწესებულების ორგანოს წარდგინებისა და დახასიათების საფუძველზე. სახჯელაღსრულების დაწესებულებაში მსჯავრდებულის პირადი საქმის შესწავლით მისი ქცევის შესწავლის შედეგად სასამართლო თუ მიიჩნევს, რომ მისი გამოსწორებისათვის საჭირო აღარ არის დაინშნული სახჯელის მთლიანად მოხდა, შეუძლია მსჯავრდებულს გათავისუფლოს პირობით ვადამდე. ამასთან, იგი შეიძლება მთლიანად ან ნაწილობრივ გათავისუფლდეს დამატებითი სახჯელის მოხდისაგან. პრაქტიკაში საკითხის გარკვევა, დაადგა თუ არა მსჯავრდებულს გამოსწორების გზას, ხდება სარკვემო მოთხოვნების შესრულების, მსჯავრდებულის ქცევის, მისი შრომისა და, ახლობლებისადმი, გარე სამყაროსადმი დამოკიდებულები-

ს საკითხის გარკვევით. სასამართლო ამ შემთხვევაში ადისტურებს, რომ მსჯავრდებულს დაადგა გამოსწორების გზას, არ წაიღეს ახალ დანაშაულებს, არსებობს შესაბამისი გარემო, საცხოვრებელი ადგილი მისი ცხოვრებისა და საქმიანობისათვის და საჭირო აღარ არის დარჩენილი სახჯელის მოხდა.

მოუხედავად იმისა, რომ სახჯელისაგან პირობით გათავისუფლების ინსტიტუტი პატიმრობიდან გათავისუფლების საშუალებას წარმოადგენდა და რიგი ქვეყნის კანონმდებლობაში დღესაც მხოლოდ თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებულ სახჯელებზე ვრცელდება, ჩვენი კანონმდებლობით ეს წრე გაფართოებულია და იგი შეეხოს სახჯელის ისეთ სახეებსაც, რომელიც თავისუფლების აღკვეთას არ უკავშირდება. მაგალითად, გამოსწორებელი სამუშაო, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა, თავისუფლების შეზღუდვა.

პირობით ვადამდე გათავისუფლება სახჯელისაგან გათავისუფლების ერთი სახეა. მისი არსი მდგომარეობს მსჯავრდებულის მიერ სახჯელის შემდგომი მოხდისაგან გათავისუფლებაში იმ პირობით, რომ მისთვის სავალდებულოა კანონით განსაზღვრული და სასამართლოს მიერ დაკისრებული მოვალეობების შესრულება. თუმცა, სასამართლომ შეიძლება სსკ-ის 65-ე მუხლში ჩამოთვლილი მოვალეობების დაკისრების გარეშე გადაწყვიტოს მსჯავრდებულის პირობით ვადამდე გათავისუფლების საკითხები. აღნიშნულის შესახებ მითითებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 610-ე მუხლის მე-4 ნაწილში.

სასამართლო პრაქტიკის გაანალიზების შედეგად დადგინდა, რომ პირობით ვადამდე გათავისუფლების გამოყენებისას სასამართლოთა 98 პროცენტი არ უთითებს მსჯავრდებულისათვის კანონით გათვალისწინებული მოვალეობების დაკისრებაზე. აღნიშნული კი კრიტიკის საგანი ხდება საიდმსრულებლო ბიუროს და სამხედრო ნაწილის ხელმძღვანელობის მხრიდან, როდესაც საკითხი ეხება პირობით ვადამდე გათავისუფლებული მსჯავრდებულის ყოფიქცევაზე კონტროლს და დარღვევების არსებობის შემთხვევაში, პირობით ვადამდე გათავისუფლების გაუქმების საკითხს.

სსკ-ის 72-ე მუხლის მე-6 ნაწილით განხილვრულია ის შემთხვევა, როდესაც სასამართლოს შეუძლია გააუქმოს პირობით ვადამდე გათავისუფლება და აღასრულოს სახჯელის მოუხდელი ნაწილი. კანონით გათვალისწინებულია ხაში შემთხვევა: თუ მსჯავრდებულმა თავი აარიდა მისთვის დაკისრებულ მოვალეობას, ამ შემთხვევაში სასამართლო საკითხს გადაწყვეტს მსჯავრდებულის ყოფიქცევაზე კონტროლის განმახორციელებელი საიდმსრულებლო ბიუროს წარ-

¹ იხ. ვან პრაღელი, შედარებითი სისხლის სამართალი, 1999, გვ. 468.

დგინების საფუძველზე, რაც შეეხება გაუფრთხილებლობითი დანაშაულის ჩადენისას პირობით ვადამდე გათავისუფლების გაუქმებას ან ძალაში დატოვებას, საკითხს წევრებს თვითონ სასამართლო. იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლო მიიღებს გადაწყვეტილებას პირობით ვადამდე გათავისუფლების გაუქმების შესახებ, გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულისათვის განაჩენით დაკისრებულ სასჯელს ნაწილობრივ ან მთლიანად დაუმატებს წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის მოუხდელ ნაწილს.

განზრახი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში სასამართლო აუქმებს პირობით ვადამდე გათავისუფლებას და სასჯელს დაიწინავს განაჩენითა ერთობლიობის პრინციპით – სსკ-ის 59-ე მუხლის შესაბამისად.

სსკ-ის 72-ე მუხლის მე-7 ნაწილი განსაზღვრავს უფადო თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულის სასჯელის მოხდისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლების შესაძლებლობას. კანონმდებელი სასამართლოს უფლებას აძლევს, იმსჯელოს მსჯავრდებულის პირობით ვადამდე გათავისუფლებაზე მის მიერ თავისუფლების აღკვეთის ოცდახუთი წლის ფაქტობრივად მოხდის შემდეგ, სასჯელადხრულების დაწესებულების ორგანოს წარდგინებისა და დახასიათების საფუძველზე. თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ საჭირო აღარ არის მსჯავრდებულმა გააგრძელოს სასჯელის მოხდა, შეუძლია მსჯავრდებული გაათავისუფლოს პირობით ვადამდე.

სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების საკითხის გადაწყვეტიას სასამართლომ შეიძლება მსჯავრდებული მთლიანად ან ნაწილობრივ გაათავისუფლოს დამატებითი სასჯელის მოხდისაგან.

§ 7. სასჯელის მოუხდელი ნაწილის შეცვლა უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 73-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულს, სასჯელის მოხდის დროს მისი ყოფაქცევის გათვალისწინებით, შეუცვალოს სასჯელის მოუხდელი ნაწილი უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით.

სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველს ამ შემთხვევაში წარმოადგენს მსჯავრდებულის ქცევა, რომლითაც დგინდება, რომ სასჯელის მოხდის პერიოდში იგი საბოლოოდ დაადგა გამოსწორების

გზას. სასამართლოს ამ შემთხვევაში შეუძლია დაანაბნოს, რომ მსჯავრდებულის სრული გამოსწორებისათვის შესაძლებელია თავისუფლების აღკვეთაზე უფრო მსუბუქი სასჯელის გამოყენება. სასჯელისაგან გათავისუფლების მოცემული სახის გამოყენებისათვის კანონი აწესებს ორ აუცილებელ პირობას: მსჯავრდებულის მიერ ჩადენილი დანაშაული, რომლისთვისაც მას მიეხაჯა თავისუფლების აღკვეთა, უნდა იყოს ნაკლებად მძიმე და მსჯავრდებულმა უნდა მოიხადოს დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ $1/3$. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება დადგეს მოუხდელი ნაწილის უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით შეცვლის საკითხი.

სასჯელის მოუხდელი ნაწილის უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით შეცვლის შემთხვევაში, სასამართლოს შეუძლია, აგრეთვე, გაათავისუფლოს მსჯავრდებული დამატებითი სასჯელის მოხდისაგან მთლიანად ან ნაწილობრივ. სისხლის სამართლის კოდექსში 2005 წლის 28 დეკემბრის კანონით შეტანილი ცვლილებით კანონმდებელი აღნიშნული წესში აკეთებს შეზღუდვად და კრძალავს დამატებით სასჯელად სასამართლოს მიერ ქონების ჩამორთმევისაგან მსჯავრდებულის გათავისუფლების შესაძლებლობას.

იმ პირთა მიმართ, რომლებსაც თავისუფლების აღკვეთის მოუხდელი ნაწილი შეეცვალათ უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით, კოდექსის 72-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას, დასაშვებია შემდგომში ამ ახალი, უფრო მსუბუქი სასჯელისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების წესის გამოყენება.

სისხლის სამართლის სამოქმედო კანონმდებლობის 611-ე მუხლით დადგენილია სასჯელის მოუხდელი ნაწილის უფრო მსუბუქი სასჯელით შეცვლის პროცესუალური წესი, რაც მსჯავრდებულს ან მის დამცველს უფლებას აძლევს, შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს უფრო მსუბუქი სასჯელის გამოყენების თაობაზე. თუ სასამართლო გამოიყენებს სასჯელისაგან გათავისუფლების აღნიშნულ სახეს და მსჯავრდებულს თავისუფლების აღკვეთას შეუცვლის ნუბრისმიერი სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით, აღარ იარსებებს რაიმე საფუძველი და სამართლებრივი შექანიზმი იმისათვის, რომ მსჯავრდებულს თავდაპირველად დანიშნული თავისუფლების აღკვეთის მოხდა კვლავ დაეკისროს, თუნდაც ახალი დანაშაული ჩადიროს.

§ 9. სახჯელის მოხდის გადავადება ორსული ქალისათვის ან ქალისათვის, რომელსაც ჰყავს ხუთ წლამდე შვილი

საქართველოს სსრ-ის სახმართლოს კოდექსის 75-ე მუხლი ადგენს სახჯელისაგან გათავისუფლების განსაკუთრებულ სახეს – სახჯელის მოხდის გადავადებას ორსული ქალისათვის ან ქალისათვის, რომელსაც ჰყავს ხუთ წლამდე შვილი.

სახჯელის მოხდის გადავადებისათვის კანონი ადგენს ერთადერთ საუაღდებულო პირობას – ქალის ორსულობის ფაქტი ან იმ გარემოების დადგენა, რომ მას ჰყავს ხუთ წლამდე ასაკის შვილი. თუმცა, სახჯელის მოხდის გადავადება სასამართლოს უფლებაა და არა ვალდებულება.

სსკ-ის 75-ე მუხლი არ შეიცავს მითითებას იმის თაობაზე, თუ ორსულობის რა პერიოდში შეიძლება სახჯელის გადავადების გამოყენება აღნიშნულზე მითითებულია საპროცესო კოდექსის 607-ე მუხლში, აღნიშნული მუხლი განაჩენის აღსრულების გადავადების შესაძლებლობას იძლევა ქალისათვის, რომელიც განაჩენის აღსრულების მომენტისათვის ორსულია და მშობიარობის შემდეგ ერთ წლამდე, რაც დოკუმენტურად უნდა იქნეს დადასტურებული. ასევე უნდა იქნეს სასამართლოში წარმოდგენილი დოკუმენტი ხუთ წლამდე ასაკის ბავშვის არსებობაზე ორსულობის შეწყვეტის ან ბავშვის გარდაცვალების ფაქტი გამოიწვევს ქალისათვის განაჩენის გადავადების გაუქმების საკითხის დაყენებას.

კრიმინალისტთა აზრით, კანონის არსიდან გამომდინარე, სახჯელის მოხდის გადავადება შეიძლება მოხდეს როგორც განაჩენის გამოტანის დროს, ისე ქალის მიერ სახჯელის მოხდისას. პირველ შემთხვევაში, სასამართლო გამოიტანს თუ არა განაჩენს, იმედგამოდ დაადგენს, რომ გადაიდოს სახჯელის აღსრულება ბავშვის ხუთი წლის ასაკის მიღწევამდე. მეორე შემთხვევაში, საამისოდ უფლებამოსილი სამსახურის მიერ სასამართლოს წარედგინება მასალები სახჯელის მოხდის გადავადების თაობაზე, რომელთა შორის საფაღდებულოა ქალის ორსულობის დამადასტურებელი სამედიცინო დასკვნის ან ხუთ წლამდე ასაკის ბავშვის ყოფილი დამადასტურებელი დოკუმენტის არსებობა. სასამართლოს გადაწყვეტილების მისაღებად ასევე წარედგინება მსჯავრდებულის პირადი საქმე, დახასიათება და სხვა. აღნიშნული საკითხი სადავოა იმდენად, რამდენადაც საპროცესო კოდექსის 607-ე მუხლით დადგენილია განაჩენის აღსრულების გადავადების წესი, სადაც მოხსენიებულია ორსულობის ან მცირეწლოვანი შვილის

ყოფილისა სასამართლოს მიერ განაჩენით ან მისი გამოტანის შემდეგ განაჩენით განაჩენის აღსრულების გადავადება და არა სახჯელის გადავადება. რაც შეეხება იმავე კოდექსის 608-ე მუხლის ავადმყოფობის ან ხანდაზმულობის ასაკის გამო სახჯელის მოხდისაგან გათავისუფლების წესს, იქ არაფერია ნათქვამი სახჯელის მოხდის პერიოდში ორსულობის და მშობიარობის შემდეგ 1 წლამდე სახჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებაზე.

თუმცა ვფიქრობთ, მატერიალურ კანონში არსებული ნორმა მოქმედებს როგორც სახჯელის აღსრულებამდე გამამტკუნებელი განაჩენის გამოტანისას, ისე – სახჯელის მოხდის პერიოდში.

სახჯელის მოხდის გადავადება ავტომატურად არ იწვევს სასამართლოს მიერ დანიშნული სახჯელის მოხდისაგან საპოლოს გათავისუფლებას. სს კოდექსის 75-ე მუხლი ითვალისწინებს სახჯელის მოხდის გადავადების გაუქმებასა და, შესაბამისად, მსჯავრდებულის სახჯელის მოხდელად განაჩენით დანიშნულ ადგილას გაგზავნას სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თუ მსჯავრდებული უარს იტყვის შეილზე ან თავს აარიდებს შეილის აღზრდის ვალდებულებას. ამასთან, საფაღდებულოა, რომ მსჯავრდებულის მიერ შეილზე ან მის აღზრდაზე უარის თქმა განმეორდეს მას შემდეგ, რაც პრობაციის სამსახური, რომელსაც სახჯელგადავადებულ პირზე კონტროლი ევალება, გააფრთხილებს მას სახჯელის მოხდის გადავადების პირობათა დარღვევის დაუშვებლობის თაობაზე.

ქალისათვის სახჯელის მოხდის გადავადების ერთ-ერთ პირობას წარმოადგენს შეილის ხუთი წლის ასაკამდე მიუღწევლობის ფაქტი. მას შემდეგ, რაც სახჯელგადავადებულის შვილი ხუთი წლის ასაკს მიიღწევს, სასამართლო ვალდებულია, სსკ-ის 75-ე მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად, მიუბრუნდეს სახჯელის მოხდის გადავადების საკითხს. კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, სახჯელის მოხდის გადავადების პერიოდში, მსჯავრდებულის ქცევის გათვალისწინებით, სასამართლო უფლებამოსილია მიიღოს შემდეგი გადაწყვეტილება:

1. გათავისუფლოს მსჯავრდებული ქალი სახჯელის მოუხდელი ნაწილის მოხდისაგან;

2. სახჯელის მოუხდელი ნაწილი შეცვალოს უფრო მსუბუქი სახის სახჯელით;

3. განაჩენის შესაბამისად, მსჯავრდებული გაგზავნოს სახჯელის მოუხდელი ნაწილის მოსახდელად, თუ გახული არ არის ხანდაზმულობის ვადები.

მსჯავრდებულის მიერ სახჯელის მოხდის გადავადების პერიოდში ახალი დანაშაულის ჩადენისას, სასამართლო შახ დაუნიშნავს სახჯელს განაჩენთა ერთობლიობის წესით.

§ 10. სახჯელის მოხდისაგან გათავისუფლება გამამტყუნებელი განაჩენის ხანდაზმულობის გამო

სსკ-ის 76-ე მუხლი ადგენს ხანდაზმულობის ვადებს კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულებლობისას. კანონმდებელი განაჩენის აღსრულებლობის ობიექტურ თუ სუბიექტურ ფაქტორებს (მსჯავრდებულის ხანგრძლივი ავადმყოფობა, სტიქიური უბედურება, სახელმწიფო მოხელეთა უპასუხისმგებლობა, საქმის მასალების განადგურება, სახჯელის მოხდის გადავადება და სხვა) არ გამოყოფს და დანაშაულის კატეგორიების მიხედვით სხვადასხვა ვადის ადგენს, რაც სახჯელის გამოყენების მიზანშეწონილობასა და მისი მიზნების განხორციელებას უკავშირდება. სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გახელის შემდეგ სასამართლოს მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენი სისრულეში არ მოიყვანება და მსჯავრდებული უპირობოდ თავისუფლდება სახჯელის მოხდისაგან.

სისხლის სამართლის კოდექსის 76-ე მუხლის თანახმად, მსჯავრდებული თავისუფლდება სახჯელის მოხდისაგან, თუ კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენი არ აღსრულდა შემდეგ ვადებში:

ა) ორ წელში იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომლისთვისაც კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული მაქსიმალური სახჯელი არ აღემატება ორი წლით თავისუფლების აღკვეთას;

ბ) ექვს წელში სხვა, ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების დროს;

გ) ათ წელში მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების დროს;

დ) თხუთმეტ წელში განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების დროს.

კანონმდებელმა გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების გამოანგარიშება დაუკავშირა იმ სახჯელის მაქსიმუმს, რაც გათვალისწინებულია კანონით ამა თუ იმ დანაშაულისათვის. კანონმდებელი უშვებს ხანდაზმულობის ვადის დინების შეჩერე-

ბას მსჯავრდებულის მიერ სახჯელის მოხდისაგან თავის არიდების შემთხვევაში.

მსჯავრდებულის მიერ სახჯელის მოხდისათვის თავის არიდებისას ხანდაზმულობის დინების შეჩერება თავის არიდების მოგვლი ვადის განმავლობაში და მისი განახლება მოხდება მსჯავრდებულის დოკუმენტების ან ბრალის აღიარებით გამოცხადების მომენტიდან. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სახჯელის მოხდისაგან თავის არიდებამდე გასული დრო ჩათვლება ხანდაზმულობის ვადაში. კოდექსი დასაშვებად მოიხსენებს ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებას განუსაზღვრელი დროით, ანუ გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულება მოხდება ხანდაზმულობის ვადის განახლების შემთხვევაში იმისდა მიუხედავად, თუ რა დრო გავიდა მისი შეჩერების დროიდან.

გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლა წარმოადგენს სახჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველს. ეს სასამართლოს მოვალეობაა და არა მისი უფლება. ამასთან, კანონმდებელი უშვებს გამოწვევას უვადო თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდების შემთხვევაში და საკითხს გადასაწყვეტად სასამართლოს ანდობს. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სასამართლო, დანაშაულის ხასიათიდან, დამნაშავის პიროვნებისა და სხვა გარემოებებიდან გაომდინარე, თუ შეუძლებლად მიიჩნევს ხანდაზმულობის გამოყენებას, მსჯავრდებულს უვადო თავისუფლების აღკვეთას ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით შეუცვლის (76-ე მუხლის მე-3 ნაწილი).

გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის საფუძველზე სახჯელისაგან გათავისუფლება საბოლოოა.

გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობა, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების მსგავსად, არ გამოიყენება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევაში. ეს გათვალისწინებულია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შეჩაჩება ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით სსკ-ის 71-ე მუხლში.

სისხლის სამართლის კოდექსის 76-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადის დინება შეჩერდება იმ ვადით, რა ვადითაც პირს იცავს იმუნიტეტი.

ხანდაზმულობის	ვადები	არასრულწლოვანის
სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არ სახჯელისაგან		
გათავისუფლების შემთხვევაში განახევრებულია (სსკ-ის 99-ე მუხლი).		
მისი გამოყენების წესი და პირობები კი საერთოა.		

ამნისტიის, შეწყალება, ნასამართლობა

§ 1. ამნისტია

ამნისტია ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს „პატიებას“. ამნისტიის აქტის მიღება სახელმწიფოს მხრიდან პუბლიკის გამოფლენაა დანაშაულის ჩამდენი ან მსჯავრდებულ პირთა მიმართ.

საქართველოს სსრ-ის საპარტოლოს კოდექსის 77-ე მუხლის თანახმად, ამნისტიას აცხადებს საქართველოს პარლამენტი კანონით ინდივიდუალურად განუსაზღვრულ პირთა მიმართ. ამნისტიის აქტით, დამნაშავე შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ხოლო მსჯავრდებული შეიძლება გათავისუფლდეს სასჯელისაგან, ანდა მისთვის დანიშნული სასჯელი შეიძლება შემცირდეს ან შეიცვალოს უფრო მსუბუქი სასჯელით.

ამნისტია წარმოადგენს როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ისე სასჯელისაგან გათავისუფლების სახეს. ამდენად, იგი გამოიყენება როგორც დანაშაულის ჩამდენი პირის, ისე უკვე მსჯავრდებული პირის მიმართაც. როგორც წესი, ესენი არიან მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა ჩამდენი პირები, აგრეთვე, ისინი, ვის მიმართაც წინათ უკვე იყო გამოყენებული ამნისტიის ან შეწყალების აქტი და მაინც არ დაადგენ გამოხსოვრების გზას და ა.შ.

ისეთ შემთხვევაში, როცა ამნისტიის აქტი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებს დანაშაულის ჩამდენ პირთა გარკვეულ კატეგორიას, მათ მიმართ სისხლის სამართლის საქმეები არ აღიძვრება, ხოლო სისხლის სამართლის იმ საქმეები, რომლებიც წინასწარი გამოძიების ორგანოების წარმომადგენელთა, აგრეთვე, საქმეები, რომლებიც სასამართლოებს ჯერ არ განუხილავთ, უნდა შეწყდეს. ეს მოწვევრებულია საპროცესო კანონმდებლობის 28-ე მუხლით. ყველა შემთხვევაში საჭიროა იმ პირის თანხმობა, რომელსაც ამნისტია ეხება, თუ პირი წინააღმდეგია ამისა, რადგან თულის, რომ უდანაშაულოა და მოითხოვს გამართლებას, ასეთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის პროცესი ჩვეულებრივად გრძელდება და მთავრდება გამამართლებელი ან გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანით.

საერთო წესისამებრ, ამნისტიის აქტის საფუძველზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს მხოლოდ ის პირი, რომელმაც ამნისტიის აქტში მითითებული დანაშა-

ული ჩაიდინა თვით ამნისტიის აქტის კანონიერ ძალაში შესვლამდე. დენადი ან გარეგნობადი დანაშაული შეიძლება დაიწიოს ამნისტიის აქტის კანონიერ ძალაში შესვლამდე და დამთავრდეს აღნიშნული პროცესის შემდეგ. ასეთ შემთხვევაში ამგვარ დანაშაულთა ჩამდენი პირების მიმართ ამნისტიის აქტი არ გამოიყენება.

ამნისტიის აქტის საფუძველზე სასჯელისაგან გათავისუფლდება მხოლოდ ის პირი, რომლის მიმართაც განაჩენი გამოტანილ იქნა ამნისტიის აქტის კანონიერ ძალაში შესვლამდე.

ამნისტიის აქტში მითითებულ დანაშაულთა ჩამდენისათვის მსჯავრდებული პირების გათავისუფლება შეიძლება გამოიხატოს:

- ა) მთლიანად სასჯელისაგან ან მისი მოუხდელი ნაწილისაგან გათავისუფლებაში;
- ბ) სასჯელის მოუხდელი ნაწილის შემცირებაში;
- გ) სასჯელის მოუხდელი ნაწილის უფრო მსუბუქი სასჯელით შეცვლაში;
- დ) დამატებითი სასჯელისაგან გათავისუფლებაში, თუ ეს უკანასკნელი უკვე არ არის მოხდილი.

ამნისტიის აქტით სასჯელმოხდელს შეიძლება მოეხსნას ნასამართლობა.

§ 2. შეწყალება

შეწყალება ხორციელდება ინდივიდუალურად განსაზღვრული პირის მიმართ. საქართველოს კონსტიტუციის 73-ე და სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლების თანახმად, შეწყალებას ასორციელებს მხოლოდ საქართველოს პრეზიდენტი.

მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, პრეზიდენტს უფლება აქვს შეიწყალოს ნებისმიერი მსჯავრდებული, ანუ ნებისმიერი პირი, რომლის მიმართაც სასამართლომ გამოიტანა გამამტყუნებელი განაჩენი, ამასთან, პრეზიდენტის მიერ შეიძლება შეწყალებულ იქნეს ნებისმიერი კატეგორიის დანაშაულის ჩამდენისათვის მსჯავრდებული პირი.

საქართველოს სსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლში გათვალისწინებულია მსჯავრდებულის შეწყალება, რაც ნიშნავს იმას, რომ არ არსებობს სამართლებრივი შექანისმი პრეზიდენტის მიერ დამნაშავე პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის, ანუ მანამ, სანამ სასამართლო არ გამოიტანს ამ პირის მიმართ გამამტყუნებელ განაჩენს.

შეწყალების აქტით საქართველოს პრეზიდენტს შეუძლია

გათავისუფლოს მსჯავრდებული სასჯელის შემდგომი მოხდისაგან; შეუმციროს მსჯავრდებულს სასჯელის მოუხდელი ნაწილი; შეუცვალოს მსჯავრდებულს დანიშნული სასჯელი უფრო მსუბუქი სასჯელით; სასჯელმოხდის მოუხსნას ნასამართლობა.

შეწყალების აქტით პირი შეიძლება ასევე გათავისუფლდეს დამატებითი სასჯელისაგან, თუ დამატებითი სასჯელი შეწყალების მომენტისათვის ჯერ არ აღსრულებულა.

შეწყალება და ამნისტია არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან შემდეგი ნიშნებით:

ამნისტიის აქტი არის კანონი, რომელიც ვრცელდება პირთა განუსაზღვრელ რაოდენობაზე, ხოლო შეწყალება ხორციელდება ინდივიდუალურად განსაზღვრული პირის მიმართ პრეზიდენტის მიერ გამოცემული განკარგულების საფუძველზე.

შეწყალების თაობაზე ინიციატივა მოდის: თვით მსჯავრდებულისაგან, მისი ნათესავებისაგან, საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისაგან ან სასჯელაღსრულებითი დაწესებულების ადმინისტრაციისაგან და ა.შ. მაშინ, როცა ამნისტიის აქტი ყოველთვის გამოიცემა მხოლოდ მისი მიღების უფლების მქონე უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ინიციატივით.

შეწყალება ერთჯერადი აქტია, რომლის შესრულებაც დაუყოვნებლივ ხდება, ამნისტიის აქტის შესრულებას კი ესაჭიროება გარკვეული ვადა, რაც თვით ამნისტიის აქტით განისაზღვრება.

§ 3. ნასამართლობა

ნასამართლობა არის სასამართლოს განაჩენით დამნაშაულის მსჯავრდების სამართლებრივი შედეგი, რომელიც მსჯავრდებულის ზოგიერთი უფლების შეზღუდვაში გამოიხატება.

ნასამართლობას უკავშირდება ხაერთო-სამართლებრივი და წმინდა სისხლისსამართლებრივი შედეგები. ნასამართლობის ხაერთო-სამართლებრივი შედეგები აისახება ხაეულმწიფო, სამოქალაქო, ადმინისტრაციული და სამართლის სხვა დარგების ნორმებში (მაგალითად, ხაეარო სამსახურში თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევა, საარჩევნო უფლების შეზღუდვა და სხვა).

ნასამართლობის სისხლისსამართლებრივი შედეგებია: დანაშაულის მაკვალიფიკირებელ გარემოებად მიჩნევა და სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მთელ რიგ ნორმებში მითითება არა-

ერთგზის დანაშაულის ჩადენაზე ან პირდაპირ მითითება გარკვეული კატეგორიის დანაშაულის ჩადენისათვის ორჯერ ან მეტჯერ ნასამართლობაზე. ასევე, დამამძიმებელ გარემოებად მისი ჩათვლა და კანონით განსაზღვრულ შემთხვევაში (დანაშაულის რეციდივისას) სასჯელის დანიშვნის განსაკუთრებული წესის გამოყენება (53-ე, 58-ე მუხლები).

ნასამართლობის შემთხვევაში შეუძლებელია სასჯელის ისეთი სახის გამოყენება, როგორცაა თავისუფლების შეზღუდვა (47-ე მუხლის მე-2 ნაწილი);

ნასამართლობა წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შეზღუდვულ გარემოებას სსკ-ის 68-ე და 69-ე მუხლებით განსაზღვრულ შემთხვევებში;

ნასამართლობა გამოირიცხავს არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას აღმსრულებლობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიებების გამოყენებით (90-ე მუხლი);

გარკვეული კატეგორიის დანაშაულისათვის ნასამართლობა გავლენას ახდენს გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადაზე (76-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი);

ნასამართლობის სამართლებრივი შედეგები არსებითად ზღუდავს პიროვნების უფლებებსა და თავისუფლებას სასჯელის მოხდის შემდეგაც. ამიტომ კანონმდებელმა ზუსტად განსაზღვრა ნასამართლობის გაქარწყლებისა და მოხსნის პირობები. სისხლის სამართლის კოდექსის 79-ე მუხლმა დაადგინა ვადა, რომლის განმავლობაშიც პირი ითვლება ნასამართლევად, გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის დღიდან ნასამართლობის გაქარწყლების ან მოხსნის მომენტამდე პირი ითვლება ნასამართლევად. აღნიშნული წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, როცა გამამტყუნებელი განაჩენით პირს დაენიშნა სასჯელი (რეალური ან პირობითი).

როგორც აღვნიშნეთ, ნასამართლობა გრძელდება სასჯელის მოხდის შემდგომაც, რომლის ვადაც კანონით ზუსტადაა განსაზღვრული ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და დანიშნული სასჯელის სახის შესაბამისად და მთავრდება ნასამართლობის გაქარწყლების ან მოხსნის მომენტისათვის.

ნასამართლობის გაქარწყლება ან მოხსნა იწვევს ნასამართლობის შეწყვეტის კანონით განსაზღვრული შედეგების ღიკვიდაციას.

სისხლის სამართლის კოდექსის 79-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, ნასამართლობა გაქარწყლდება:

ა) პირობით მსჯავრდებულისა - გამოსაცემელი ვადის გასვლის შემდეგ (მ-ე მუხლი);

ბ) თავისუფლების აღკვეთაზე უფრო მსუბუქი სასჯელით მსჯავრდებულისა - სასჯელის მოხდიდან ერთი წლის შემდეგ;

გ) ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულისა - სასჯელის მოხდიდან სამი წლის შემდეგ;

დ) მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულისა - სასჯელის მოხდიდან ექვსი წლის შემდეგ;

ე) განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულისა - სასჯელის მოხდიდან რვა წლის შემდეგ.

სისხლის სამართლის კოდექსის 79-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, თუ მსჯავრდებული კანონით დადგენილი წესით სასჯელის მოხდისაგან ეადამდე იქნა გათავისუფლებული ან თუ მას სასჯელის მოუხდელი ნაწილი შეეცვალა უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით, ნასამართლობის გაქარწყლების ვადა შესაბამისად გამოითვლება სასჯელის უაქტობრივად მოხდილი ვადიდან ან უფრო მსუბუქი სახის სასჯელის, როგორც ძირითადის, ისე დამატებითის, - მოხდის მომენტიდან.

კოდექსის 79-ე მუხლის მე-4 ნაწილში განსაზღვრულია შემთხვევები, როცა მსჯავრდებული სასჯელის მოხდისაგან ეადამდე გათავისუფლდა ან, თუ მას სასჯელის მოუხდელი ნაწილი უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით ეცვლება. ასეთ დროს ნასამართლობის გაქარწყლების ვადა შესაბამისად გამოითვლება უაქტობრივად მოხდილი ვადიდან ან უფრო მსუბუქი სახის სასჯელის (ძირითადი და დამატებითი) მოხდის მომენტიდან.

ნასამართლობის გაქარწყლების ვადა შემცირებულია თერამეტი წლის ასაკამდე დანაშაულის ჩამდუნ პირთა მიმართ. მათი ნასამართლობა გაქარწყლებულად ითვლება, თუ გავიდა:

ა) ერთი წელი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთის მოხდიდან;

ბ) სამი წელი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების აღკვეთის მოხდიდან (სსკ-ის მე-100 მუხლი).

ნასამართლობის მოხსნა ხდება ნასამართლოს გადაწყვეტილებით სისხლის სამართლის კოდექსის 79-ე მუხლის მე-5 ნაწილით განსაზღვრული პირობების არსებობისას მსჯავრდებულის თხოვნის საფუძველზე. ნასამართლოს შეუძლია მოუხსნას პირს ნასამართლობა ნასამართლობის გაქარწყლების ვადის გასვლამდე, თუ დადგინდება, რომ სასჯელის მოხდის შემდეგ მსჯავრდებული უმწიკვლოდ იქცეოდა.

აქ კანონი რაიმე ვადებს ან შეზღუდვას მძიმე კატეგორიის დანაშაულის ჩამდენის მიმართ არ ადგენს.

ნასამართლობის გაქარწყლება ავტომატურად ხდება და სავალდებულო ხასიათისაა, ხოლო ნასამართლობის მოხსნა სასამართლოს გადასაწყვეტია. ერთი; და მეორეც (ამ უკანასკნელის დადებითად გადაწყვეტის შემთხვევაში) საბოლოო და უპირობოა.

ნასამართლობის გაქარწყლებისათვის საჭირო ვადის გასვლამდე ნასამართლობა შეიძლება მოიხსნას ასევე ამნისტიისა და შეწყალების აქტის საფუძველზე.

გაქარწყლებული ან მოხსნილი ნასამართლობა მხედველობაში არ მიიღება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის, დანაშაულის კვალიფიკაციისა და სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების დონისძიების საკითხის გადაწყვეტისას.

XXI თაში

არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

§ 1. არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და დასჯის თავისებურებები

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი გათვალისწინებულია კოდექსის მე-5 კარში. ეს კარი ორი თავისაგან შედგება (XVI და XVII თავი). თავი XVI ეხება არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თავისებურებას, ხოლო თავი XVII – არასრულწლოვნის გათავისუფლებას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან.

რაც შეეხება არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი დანაშაულის საქმეთა წირობების პროცესუალურ თავისებურებებს, ისინი ასახულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მეექვსე თავში.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-80 მუხლის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისას ან მისგან გათავისუფლებისას არასრულწლოვნად ითვლება ის, ვისაც დანაშაულის ჩადენამდე შეუსრულდა თოთხმეტი წელი, მაგრამ არ შესრულდება თერამეტი წელი, ე.ი. არასრულწლოვან დანაშაულებს ჩაითვლება არა ის პირი, ვისაც დანაშაულის ჩადენის დროისათვის შეუსრულდა 14 წელი, არამედ ის, ვისაც დანაშაულის ჩადენამდე გახდა 14 წლის¹. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ თუ პირი 14 წლის გახდა დანაშაულის ჩადენის დღეს, შას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება. აქედან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა აქვს არასრულწლოვნის ასაკის ზუსტად განსაზღვრას. ამიტომ, თუ არ მოიპოვება არასრულწლოვნის ასაკის განსაზღვრელი დოკუმენტი ან ჩანაწერი, უნდა დაინიშნოს სასამართლო-ობოლოგიური ექსპერტიზა. თუ ექსპერტიზამ ვერ განსაზღვრა არასრულწლოვნის დაბადების ზუსტი თარიღი, მაგრამ დაადგინა დაბადების წელი და თვე, დაბადების დღედ ჩაითვლება ამ

თვის ბოლო რიცხვი. თუ ექსპერტიზამ დაადგინა მხოლოდ დაბადების წელი, მაშინ დაბადების დღედ ჩაითვლება ამ წლის ბოლო დღე – 31 დეკემბერი, ხოლო როცა ზუსტად ვერ დადგინდა დაბადების წელი, არამედ დადგენილია მისი ქვედა და ზედა ზღვარი (მაგალითად, არასრულწლოვანი დაბადებულია 1988-90 წლებში), მაშინ დაბადების წლიად ჩაითვლება დასკვნაში მოცემული წლების ზედა ზღვარი (ამ შემთხვევაში 1990 წელი).

როგორც მე-80 მუხლის რედაქციიდან ჩანს, კანონმდებელი არასრულწლოვანი დანაშაულის ასაკის განმარტებას მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების ან მისგან გათავისუფლების საკითხთან აკავშირებს, რაც კანონმდებლობის ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს. საქმე ისაა, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით შედაკათები დადგენილია არასრულწლოვანი დანაშაულებებისათვის არა მარტო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებისას, არამედ სასჯელის დანიშვნის დროსაც. აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, უფრო მართებულია უნდა ჩაითვალოს სს კოდექსის მე-80 მუხლის რედაქციის ჩამოყალიბება შემდეგნაირად: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისას, მისგან გათავისუფლებისას ან სასჯელის დანიშვნისას თუ მისგან გათავისუფლებისას არასრულწლოვნად ითვლება ის, ვისაც დანაშაულის ჩადენამდე შეუსრულდა თოთხმეტი წელი, მაგრამ არ შესრულდება თერამეტი წელი“.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სს კოდექსის მე-5 კარით მოწესრიგებულია არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისთან დაკავშირებული არა ყველა საკითხი, არამედ მხოლოდ ის თავისებურებანი, რაც თან ახლავს არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობასა და სასჯელის დანიშვნას. სისხლის სამართლის კოდექსის სოგადი ნაწილის სხვა ძირითადი ინსტიტუტები კი თანაბრად ეხება არა მარტო სრულწლოვან, არამედ არასრულწლოვან დანაშაულებსაც (მაგალითად, სისხლის სამართლის კანონის უკუძალა, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის ადგრა, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამოძრიცხველი გარემოებები და სხვა).

არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თავისებურებად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ საქართველოს სს კოდექსის 81-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვან დანაშაულებს სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების ღონისძიების სახით შეიძლება დაენიშნოს სასჯელი ან აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიება. მართალია, ეს ღონისძიება, ფაქტობრივად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ალტერნატივაა, მაგრამ მისი გამ-

¹ 2008 წელს ძალაში შევა კანონი, რომლის მიხედვითაც სოფიერის დანაშაულისათვის (მაგალითად, მკვლელობა) პასუხისმგებლობის ასაკი განისაზღვრება 12 წლიდან

ოყენება, როგორც ამას შემდეგში ენახათ, მხოლოდ სასამართლოს მიხედულებასე არაა დამოკიდებული. სიხსლის სამართლის კოდექსით დადგენილია ის წინაპირობა, როცა სასამართლოს შეუძლია ამ დონისძიებათა გამოყენება არასრულწლოვნის მიმართ.

სსკ 82-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანი დამნაშავესათვის დასანიშნი სასჯელის სახეებია:

- ა) ჯარიმა;
- ბ) საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა;
- გ) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა;
- დ) გამასწორებელი სამუშაო;
- ე) თავისუფლების შეზღუდვა;
- ვ) ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა.

სასჯელთა ამ სახეებიდან კანონმდებელი არ აკონკრეტებს რომელია ძირითადი და რომელი დამატებითი, მაგრამ ძირითადი და დამატებითი სასჯელები განსაზღვრულია სს კოდექსის 41-ე მუხლით, სადაც ნათქვამია, რომ ჯარიმა და თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად.

აქედან გამომდინარე, 82-ე მუხლში ჩამოთვლილი სასჯელებიდან ჯარიმა და საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად. დანარჩენი კი ძირითადი სასჯელია.

თუ აღნიშნულ ჩამონათვალს შევადარებთ სს კოდექსის მე-40 მუხლით გათვალისწინებულ სასჯელთა სახეებს, ენახათ, რომ არასრულწლოვანთა მიმართ არ გამოიყენება ისეთი სასჯელები, როგორიცაა:

- ა) თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევა;
- ბ) სამხედრო პირის თანამდებობრივი შესღუდვა;
- გ) უვადო თავისუფლების აღკვეთა;

გარდა ამისა, არასრულწლოვანი პირებისათვის დაწესებულ სასჯელთა ზომებთან შედარებით, არსებითად შემცირებულია არასრულწლოვანთათვის დაწესებული სასჯელთა ზომა. განვიხილოთ სასჯელთა ეს სახეები ცალ-ცალკე.

§ 2. ჯარიმა

ჯარიმა არის ფულადი გადასახდელი, რომელიც არასრულწლოვანს ენიშნება დღიური ანაზღაურების სისტემით. ჯარიმის მინიმალური ოდენობაა ხუთი დღიური ანაზღაურება, ხოლო მაქსიმალური – ორასი დღიური ანაზღაურება. სასჯელთა შეკრებისას ჯარიმის ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ოთხას დღიურ ანაზღაურებას. სს კოდექსის 83-ე მუხლი არ აწესრიგებს არასრულწლოვანის მიერ ჯარიმის გადახდისაგან ჯოჯოხეთს თავის არიდების შემთხვევას. ამდენად, ასეთი შემთხვევების მიმართ ვრცელდება სს კოდექსის 42-ე მუხლის მოთხოვნები.

კერძოდ, თუ მსჯავრდებული ჯოჯოხეთს თავს აარიდებს ჯარიმას, ეს სასჯელი შეიცვლება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით, გამასწორებელი სამუშაოთი ან თავისუფლების შეზღუდვით შემდეგი გაანგარიშებით: ჯარიმის ერთი დღიური ანაზღაურება – საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის ოთხი საათი, გამასწორებელი სამუშაოს ერთი დღე, თავისუფლების შეზღუდვის ერთი დღე.

ჯარიმის დანიშვნის ზოგადი წესი მოცემულია სსკ-ის 42-ე მუხლში, რომელშიც ბოლო დროს მოვლი რიგი ცვლილებები განიცადა. კერძოდ, თუ სრულწლოვანთათვისაც ჯარიმა ინიშნებოდა დღიური ანაზღაურების სისტემით, დღეისათვის სსკ-ის 42-ე მუხლი პირდაპირ ღარებში განსაზღვრავს ჯარიმის მინიმალურ ოდენობას (2000 ლარი) და არაფერია ნათქვამი მის მაქსიმალურ ოდენობაზე. სრულწლოვანთათვის ჯარიმის მინიმალური ოდენობა არ უნდა იყოს 500 ლარზე ნაკლები მაშინ, როდესაც შესაბამისი მუხლის სანქცია სასჯელის სახით გათვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას სამ წლამდე ვადით. ამდენად, გამოვიდა, რომ ჯარიმის დანიშვნა სრულწლოვანთათვის ხდება ჯარიმის პირდაპირ ღარებში განსაზღვრით, ხოლო არასრულწლოვანთა მიმართ ღარსა ძველი წესი – ჯარიმის განსაზღვრა დღიური ანაზღაურების სისტემით, რაც სასამართლომ უნდა გადაიყვანოს ღარებში. ასეთი შეუსაბამობა სსკ-ის 42-ე და სსკ-ის 83-ე მუხლებს შორის კანონმდებლის ხარვეზად უნდა ჩაითვალოს. ამ ხარვეზიდან გამომდინარე სასამართლო პრაქტიკაში აუცილებლად წარმოიშობა გარკვეული პრობლემა. კერძოდ, რა თანხა იანგარიშოს სასამართლომ დღიურ ანაზღაურებაში და საბოლოოდ როგორ განსაზღვროს ჯარიმის ოდენობა ღარებში? ადრე ეს საკითხი მოუგვარებული იყო სსკ-ის 42-ე მუხლის მე-3 ნაწილით, სადაც განსაზღვრული იყო დღიური ანაზღაურების მინიმალური და მაქსიმალური ოდენობა ღარებში (მინიმალური – 2 ლარი, მაქსიმალური – 10000 ლარი). დღეისათვის ეს საკითხი მოუგვარებულია.

ამის გარდა, 2006 წლის დეკემბრის საკანონმდებლო ცვლილებამდე არასრულწლოვანის ჯარიმა ენიშნებოდა მხოლოდ მაშინ როცა მას ქონდა დამოუკიდებელი ხელფასი ან ქონება. ამჟამად ასეთი დათქმა სსკ-ის 83-ე მუხლში აღარ არის. უფრო მეტიც, სსკ-ის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად „თუ მსჯავრდებული არასრულწლოვანი და გადახდისუნარიან, სასამართლო მისთვის დაკისრებული ჯარიმის გადახდას აკისრებს შშობელს, მეურვეს ან შზრუნველს.“ საკითხის ასეთი გადაწყვეტა ეწინააღმდეგება პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპს.

§ 3. საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა

არასრულწლოვანს საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ენიშნება ერთიდან სამ წლამდე ვადით. საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ნიშნავს იმას, რომ არასრულწლოვან მსჯავრდებულს ეკრძალება ეწეოდეს პროფესიულ ან სხვაგვარ საქმიანობას, მაგალითად, სატრანსპორტო საშუალების მართვას, ვაჭრობის ხისტემაში საქმიანობას. ამასთან, განჩენში უნდა მიეთითოს, თუ კონკრეტულად რომელი საქმიანობის უფლება უნდა ჩამოერთვას მსჯავრდებულს. სასამართლო პრაქტიკის შესწავლა ცხადყოფს, რომ ზოგჯერ განჩენში არაა დაკონკრეტებული, თუ რა საქმიანობის უფლება ჩამოართვა სასამართლომ პირს. მაგალითად, 2002 წლის 28 იანვარს ფოთის საქალაქო სასამართლომ ე.პ. დამნაშავედ ცნო სს კოდექსის 182-ე მუხლის მე-3 ნაწ. „ბ“ პუნქტით იმისათვის, რომ მან მიითვისა იმ თანხის ნაწილი, რომლითაც უნდა აეშენებინა კერამიკის სუვენირების ფაბრიკა, რადგან იყო ამ საქმის სპეციალისტი. დამატებითი სასჯელის დანიშვნისას სასამართლომ მიუთითა: „მასვე ჩამოერთვას საქმიანობის უფლება ორი წლის ვადით“¹. როგორც უხედავთ, განჩენში არ ჩანს, თუ კონკრეტულად რა საქმიანობის უფლება ჩამოერთვა ამ პირს.

როგორც ვხედავთ, სასჯელის ამ სახით არაა გათვალისწინებული თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევა (სსკ-ის 43-ე მუხ.). ეს განსაგებრივია, რადგანაც თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევა სსკ-ის 43-ე მუხლის თანახმად, ნიშნავს იმას, რომ მსჯავრდებულს ეკრძალება კვაფოს დანიშვნით თანამდებობა სახელმწიფო სამსახურში ან ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის ორგანოებში. სახელმწიფო სამსახურში თანამდებობის დისკვა-

ბლად, როგორც ცნობილია, პირი უნდა იყოს არანაკლებ 21 წლისა, ხოლო ადგილობრივი თვითმმართველობისა და მმართველობის ორგანოებში – არანაკლებ 18 წლისა.

როგორც უკვე აღინიშნა, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა გამოიყენება როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად.

დამატებით სასჯელად საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შესაძლებელია არა მხოლოდ მაშინ, როცა იგი პირდაპირაა გათვალისწინებული კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლის ხანკციაში, არამედ მაშინაც, როცა დანაშაულის საშიშროების ხასიოთის, ხარისხისა და დამნაშავის პიროვნების გათვალისწინებით, სასამართლო შეუძლებელი მიიჩნევს შეუნარუნოს მას კონკრეტული საქმიანობის უფლება. ამასთან დაკავშირებით, სწორად მიგვაჩნია ოურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ამ სასჯელის სასამართლოს მიერ დამატებით სასჯელად გამოყენებისათვის დამატკოვლებელ გარემოებას არ უნდა წარმოადგენდეს ის ფაქტი, რომ განჩენის გამოტანის დროისათვის მსჯავრდებული არ ეწეოდა იმ საქმიანობას, რომელთანაც დაკავშირებული იყო წარსულში დანაშაულის ჩადენა.²

§ 4. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა

არასრულწლოვანს საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ენიშნება ოციდან ასსამოც საათამდე ვადით, რომელსაც ის მოიხდის სწავლისაგან ან ძირითადი სამუშაოსაგან თავისუფალ დროს. მის სახეს განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო. თუ არასრულწლოვანი, ძირითად სამუშაოსთან ერთად, დამატებით ეწევა არაძირითად, სეზონურ მუშაობას, ეს არაძირითადი სამუშაო დრო განსახილველი სასჯელის მოხდისას მხედველობაში არ მიიღება.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის დანიშვნა სასჯელის სახით შედარებით გართულებია მაშინ, როცა არასრულწლოვანი შრომის უთავსებს სწავლას, ე.ი. კიდევ სწავლობს საშუალო სკოლაში და თან მუშაობს რომელიმე ორგანიზაციაში.

ეს სასჯელი გულისხმობს ისეთი სამუშაოს შესრულებას, რომელიც ძალუბს არასრულწლოვანს, აქედან გამომდინარე, დაუშვებელია არასრულწლოვანისათვის მძიმე, მავნეპირობებიანი ან საშიშპირობებიანი

¹ ქ. ფოთის საქალაქო სასამართლოს არქივი, საქმ. №7401843.

² ზურაბ გოთუა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სასჯელი, თბ., 2001, გვ. 19.

სამუშაოს დაკისრება, ასევე მიწისქვეშა სამუშაოების შესრულება. ამ სასჯელის დანიშვნისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული არასრულწლოვანის ფიზიკური მონაცემებიც. განსახილველი ნორმა არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას იმის შესახებ, რომ აკრძალულია ისეთი სამუშაოს შესრულება, რომელიც ზიანს მიაყენებს არასრულწლოვანის ზნეობრივ განვითარებას, მაგრამ მიგუიჩნია, ამ ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე, მიზანშეუწონელია ამგვარი სამუშაოს დაკისრება, თუნდაც მისი შესრულება ადვილად შეეძლოს არასრულწლოვანს, მაგალითად: მუშაობა სათამაშოების ბიზნესის სახლებში (სამორჩილებში), ბარებში, სპორტიანი სასმელების ან თამბაქოს წარმოებასთან დაკავშირებულ სამუშაოებზე და ა.შ.

ამ სასჯელის ვადა თხუთმეტ წლამდე არასრულწლოვანისათვის არ უნდა აღემატებოდეს დღეში ორ საათს, ხოლო თხუთმეტიდან თვრამეტ წლამდე არასრულწლოვანისათვის – დღეში სამ საათს.

თუ არასრულწლოვანი მსჯავრდებული უარს განაცხადებს საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომაზე ან ჯოჯოხეთს თავს აბრძვას მას, ეს სასჯელი შეიცვლება თავისუფლების შეზღუდვით ან თავისუფლების აღკვეთით შემდეგი გაანგარიშებით: საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომის რვა საათი – ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ სასჯელთა ერთი დღე.

საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა არ დაენიშნებათ არასრულწლოვნებს, I და II ჯგუფის ინვალიდებს, ორსულ ქალს, ქალს, რომელსაც ჰყავს 7 წლამდე ასაკის შვილი.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, რომელსაც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო განუსაზღვრავს არასრულწლოვანს, შეიძლება გამოიხატოს ქუჩებისა და პარკების დასუფთავებაში, სკვერების გამწვანებაში და ა.შ.

§ 5. გამასწორებელი სამუშაოები

არასრულწლოვანს გამასწორებელი სამუშაო ენიშნება ორი თვიდან ერთ წლამდე ვადით, ე.ი. სრულწლოვანებისაგან განსხვავებით, გამასწორებელი სამუშაოს მაქსიმალური ვადა აქ ორჯერ ნაკლებია, მაგრამ მინიმალური ვადა კი, პირიქით, – ორჯერ მეტი.

არასრულწლოვანს სასჯელის ეს სახე დაენიშნება იმ შემთხვევაში, თუ მას გააჩნია ძირითადი სამუშაო, მისი ხელფასიდან ზახელ-

მწიფოს შემოსავალში დაიქვითება თანხა იმ ოდენობით, რასაც დაადგენს სასამართლო: 5-დან 20 პროცენტამდე ოდენობით.

ხელფასიდან დასაქვითი თანხის პროცენტის განსაზღვრისას სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს არა მარტო ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე, არამედ არასრულწლოვანის მატერიალური მდგომარეობა – ხომ არ იმოქმედებს უარყოფითად არასრულწლოვნის ჯანმრთელობასა და აღზრდაზე მისი მატერიალური მდგომარეობის გაუარესება.

საქართველოს შრომის კანონმდებლობით, არასრულწლოვანმა შრომითი საქმიანობა შეიძლება დაიწყოს 16 წლიდან. მაგრამ 15 და 14 წლის ახალგაზრდობასაც, კანონით დადგენილი პირობების დაცვით, შეუძლია დაიწყოს საქმიანობა ამა თუ იმ დაწესებულებაში. ამდენად, გამოირიცხული არ არის, გამასწორებელი სამუშაო შეეფარდოს სასჯელის სახით 14 წლის არასრულწლოვანსაც.

§ 6. თავისუფლების შეზღუდვა

არასრულწლოვანის თავისუფლების შეზღუდვა ნიშნავს მსჯავრდებულის საზოგადოებისაგან იზოლაციის გარეშე მოთავსებას სპეციალურ დაწესებულებაში – გამასწორებელ ცენტრში მასზე ზედამხედველობის განხორციელებით.

არასრულწლოვნებს თავისუფლების შეზღუდვა ენიშნებათ ოთხ წლამდე, ხოლო სრულწლოვან მსჯავრდებულებს ერთიდან ხუთ წლამდე ვადით.

თუ არასრულწლოვანი ჯოჯოხეთს თავს აბრძვას თავისუფლების შეზღუდვას, ეს სასჯელი შეიცვლება თავისუფლების აღკვეთით იმ ვადით, რა ვადითაცაა დანიშნული თავისუფლების შეზღუდვა. ამასთან, დრო, რომლის განმავლობაშიც არასრულწლოვანი მსჯავრდებული იხდიდა ამ სასჯელს, ჩაითვლება თავისუფლების აღკვეთის ვადაში შემდეგი გაანგარიშებით: თავისუფლების შეზღუდვის ერთი დღე – თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე.

ჯოჯოხეთს თავს აბრძვას შეიძლება გამოიხატოს არასრულწლოვანი მსჯავრდებულის მიერ გამასწორებელ ცენტრში დადგენილი რეჟიმისადმი სისტემატურ დაუმორჩილებლობაში, ამ ცენტრიდან უნებართვოდ ხსტემატურად გამოქცევაში და ა.შ.

§ 7. ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა

თავისუფლების აღკვეთა ნიშნავს მსჯავრდებულის საზოგადოებისაგან იზოლაციას და კანონით განსაზღვრულ სასჯელადსრულების დაწესებულებაში მოთავსებას. არასრულწლოვანისათვის დაწესებულია თავისუფლების აღკვეთის შემცირებული ვადები. თუ სრულწლოვანს ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ენიშნება ექვსი თვიდან 20 წლამდე ვადით, არასრულწლოვანს – არა უმეტეს 10 წლის ვადით. გამოჩაყლის შემთხვევაში ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა არასრულწლოვანს შეიძლება დაენიშნოს 10 წელზე მეტი ვადითაც. კერძოდ, თექვსმეტიდან 18 წლამდე არასრულწლოვანს განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის შეიძლება დაენიშნოს თავისუფლების აღკვეთა 10 წელზე მეტი ვადით, მაგრამ არა უმეტეს თხუთმეტი წლისა.

სს კოდექსის 88-ე მუხელში არაა მითითებული სხვა რაიმე შემთხვევა, როცა შესაძლებელი გახდება არა სრულწლოვანს დაენიშნოს უფრო გრძელვადიანი თავისუფლების აღკვეთა, ეს იმას ნიშნავს, რომ სრულწლოვანი პირებისაგან განსხვავებით, კანონმდებელი დაუშვებლად მიიჩნევს არასრულწლოვანისათვის დადგენილი ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალური ვადის გაზრდას დანაშაულთა ან განაჩენთა ერთობლიობით სასჯელის დანიშვნის შემთხვევაში. თავისუფლების აღკვეთის მინიმალური ვადა კი არის ექვსი თვე გარდა იმ შემთხვევისა, როცა საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო ან თავისუფლების შესწავლა იცვლება ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით.

არასრულწლოვანი მსჯავრდებული თავისუფლების ვადიან აღკვეთას სრულწლოვანებამდე მოიხდის არასრულწლოვანისათვის განკუთვნილ სასჯელადსრულებით დაწესებულებაში, არამედ აღმზრდელობით დაწესებულებაში. სპეციალური აღმზრდელობითი დაწესებულების შექმნა ძირითადად განპირობებულია იმით, რომ გამოირიცხოს სრულწლოვანი მსჯავრდებულების უარყოფითი ზეგავლენა არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციის განხორციელების პროცესში.

არასრულწლოვანთა მიმართ ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დაწესებისას კანონმდებლობით დადგენილი ამგვარი შედეგათები განპირობებულია იმით, რომ არასრულწლოვანთა რესოციალიზაციის მიღწევა შესაძლებელია უფრო ხანმოკლე დროის განმავლობაშიც და, გარდა ამისა, თავისუფლების აღკვეთის მეტისმეტად ხანგრძლივმა დრომ არასრულწლოვნის ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებულ ფსიქიკაზე შეიძლება გამოუსწორებელი უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს.

§ 8. სასჯელის დანიშვნა

სს კოდექსის 89-ე მუხლის მიხედვით, არასრულწლოვანისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს, ამ კოდექსის 53-ე მუხლით გათვალისწინებულ გარემოებებთან ერთად, მსჯეველობაში მიიღება მისი ცხოვრებისა და აღზრდის პირობები, ფსიქიკური განვითარების დონე, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, სხვა პიროვნული თავისებურებანი, მასზე ასაკით უფროსი პირის ზეგავლენა.

როგორც განსახილველი ნორმის შინაარსიდან ირკვევა, არასრულწლოვანისათვის სასჯელის დანიშვნისას სასამართლომ მსჯეველობაში უნდა მიიღოს როგორც სასჯელის დანიშვნის ზოგადი საწყისები (მუხ. 53), ისე 89-ე მუხელში მითითებული გარემოებები. ეს გარემოებებია: ა) არასრულწლოვანის ცხოვრებისა და აღზრდის პირობები, ცხოვრების პირობებში იგულისხმება, თუ რამდენად უზრუნველყოფილია მატერიალურად ის ოჯახი, სადაც იზრდება არასრულწლოვანი; ჰყავს თუ არა მას მშობლები; როგორია მათი ურთიერთდამოკიდებულება; როგორი დამოკიდებულება აქვთ მშობლებს არასრულწლოვანთან; ზრუნავენ თუ არა მის ჯანმრთელობაზე და სხვა. რაც შეეხება აღზრდის პირობებს, აქ იგულისხმება ის, თუ როგორ ზნეობრივ გარემოში იზრდება არასრულწლოვანი; ზრუნავენ თუ არა მის განათლებასა და პროფესიონალიზმზე და ა.შ.

აქედან გამომდინარე, თუ არასრულწლოვანს აქვს ცხოვრებისა და აღზრდის ცუდი პირობები, მშობლებს ერთმანეთში აქვთ არაჯანსაღი დამოკიდებულება ან თუ ობოლია და ზრდიან ხათესავეები, ანდა მშობლებს შიტოვებული ჰყავთ მეთვალყურეობის გარეშე, გაძევებული ჰყავთ ოჯახიდან და ეწევა მავანწალურ ცხოვრებას, თითოეული ეს გარემოება სასამართლომ მსჯეველობაში უნდა მიიღოს როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.

ბ) ფსიქიკური განვითარების დონეში იგულისხმება ის, თუ რამდენად შეუძლია არასრულწლოვანს, გააცნობიეროს თავისი ქმედება და უხელმძღვანელოს მას. ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა აქვს არასრულწლოვნის ასაკს, ინტელექტისა და განათლების დონეს. 14-დან 18 წლამდე პერიოდი, მართალია, არასრულწლოვანების ასაკია, მაგრამ დიდი განსხვავებაა ფსიქიკური განვითარების დონის მიხედვით 14 წლისა და 17 წლის არასრულწლოვანს შორის. ამიტომ სასამართლომ სათანადო ყურადღება უნდა მიაქციოს არასრულწლოვანის ზუსტი ასაკის განსაზღვრას.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ხრულად აღებული რაღაცა გადაწყვეტილი არასრულწლოვნის პასუხისმგებლობის საკითხი შეზღუდული შერაცხაობის მდგომარეობაში ჩადენილი ქმედებისათვის. კერძოდ, სს კოდექსის 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს არასრულწლოვანი, რომელიც დანაშაულის ჩადენის დროს იმყოფებოდა შეზღუდული შერაცხაობის მდგომარეობაში. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია დაინიშნოს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება, ე.ი. ხასამართლოს აქვს შესაძლებლობა, გაათავისუფლოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არასრულწლოვანი, თუ მას ფსიქიკური დაავადების გამო არ შეუძლია სრულად გააცნობიეროს თავისი ქმედების ფაქტობრივი ხასიათი ან მართლწინააღმდეგობა ანდა უხელმძღვანელოს მას.

გ) სასჯელის დანიშვნისას მხედველობაშია მისი აღები პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობა, კერძოდ, თუ არასრულწლოვანის ჯანმრთელობა სერიოზულადაა შეზღუდული, ან იგი ავადია ისეთი ავადმყოფობით, რომელიც საფრთხეს უქმნის მის სიცოცხლეს, სასამართლოს უფლება აქვს, ჯანმრთელობის ასეთი მდგომარეობა ჩათვალოს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

დ) სხვა პიროვნულ თვისებებში იგულისხმება არასრულწლოვანის ხასიათობრივი თვისებებთან. კერძოდ, თავშეკავებულია თუ აყვებურია, პესიმისტია თუ ოპტიმისტი და ა.შ.

ე) ასაკით უფროსი პირის სევადენის ფაქტი სასჯელის დანიშვნის დროს ერთ-ერთი შემამსუბუქებელი გარემოებაა, საქმე ისაა, რომ არასრულწლოვნებს, ასაკით მათზე უფროსებთან ურთიერთობის დამყარება პრესტიჟულ საქმედ მიაჩნიათ. ამიტომ ისინი ადვილად ემცევიან მათი გავლენის ქვეშ, რასაც მოსრდილები ბოროტად იყენებენ ხოლმე. აქედან გამომდინარე, არასრულწლოვნის მონაწილეობა წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ ჩადენილ დანაშაულში არ უნდა შეფასდეს როგორც დამამძიმებელი გარემოება მაშინ, როდესაც იგი მოსრდილმა ჩააბა ამ დანაშაულში და ამისთანავე, ასრულებდა მუორეხარისხიან ფუნქციას. ასეთ შემთხვევაში სასამართლომ არასრულწლოვანს უნდა შეუმსუბუქოს სასჯელი.

არასრულწლოვნისათვის სასჯელის დანიშვნასთან დაკავშირებით, სწორად უნდა ჩათვალოს იურიდიულ დიკტრატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სისხლისსამართლებრივი შეფასებისას თითოეული შემამსუბუქებელი გარემოება უფრო მეტად ამცირებს სასჯელს, ხოლო დამამძიმებელი გარემოება, პირიქით, უფრო ნაკლებად ზრდის მას, ვიდრე სრულწ-

ლოვნის მიმართ. ეს იმიტომ, რომ არასრულწლოვანის საქმეზე ნებონიერი შემამსუბუქებელი გარემოების არსებობისას, უკვე საქმეში სულ მცირე ორი შემამსუბუქებელი გარემოებაა, საიდანაც ერთი არის პირის არასრულწლოვანება.

საქართველოს სს კოდექსის 89-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანი შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მან პირველად ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული და შეურიგდა დაზარალებულს. ეს ორივე პირობა სახეზე უნდა იყოს.

§ 9. არასრულწლოვნის გათავისუფლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დადგენილია არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების საერთო და სპეციალური საფუძვლები. სპეციალური საფუძვლები გათვალისწინებულია კოდექსის XVII თავში. ამ თავის 90-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანი, რომელმაც პირველად ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული, სასამართლომ შეიძლება გაათავისუფლოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მიიჩნევს, რომ მისი გამოწვრება მიზანშეწონილია აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით.

არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივაა. ზოგიერთი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობისაგან განსხვავებით, საქართველოს კანონმდებლობა გამოიყენებს ორგანოებს არ ანიჭებს ამგვარ უფლებას. ეს გასაგებობაა, რადგან საქართველოს კონსტიტუციით, მხოლოდ სასამართლოა მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანო.

ჩვეულებრივ, აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენებისათვის საჭიროა გარკვეული პირობების არსებობა:

1. დანაშაული ჩადენილი უნდა იყოს არასრულწლოვანის მიერ;
2. მან დანაშაული უნდა ჩაიდინოს პირველად;
3. ჩადენილი დანაშაული უნდა იყოს ნაკლებად მძიმე;

4. სასამართლომ არასრულწლოვანის გამოსწორება მიზანშეწონილად უნდა მიიხსნოს აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით.

არასრულწლოვნის გამოსწორება აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით მიზანშეწონილად უნდა ჩაითვალოს მაშინ, როცა არასრულწლოვნის მხარეს არ არსებობს დამამშვიდებელი გარემოებები, არაქმად პირობით, მას დანაშაული ჩადენილი აქვს შემამსუბუქებელ გარემოებებში, ე.ი. პიროვნული მონაცემები, წარსული ცხოვრების წესი და მისი ყოფილი ქმედების შემდეგ, ადასტურებენ იმას, რომ ამ არასრულწლოვნის გამოსწორებისათვის არაა მიზანშეწონილი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება.

სისხლის სამართლის კოდექსის 91-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს შემდეგი აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულების ღონისძიება:

- ა) გაფრთხილება;
- ბ) საზედამხედველოდ გადაცემა;
- გ) ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრება;
- დ) ქცევის შეზღუდვა;
- ე) სპეციალურ აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში მოთავსება.

არასრულწლოვანს ერთდროულად შეიძლება დაენიშნოს აღმზრდელობითი ზემოქმედების რამდენიმე იძულებითი ღონისძიება. მაგალითად, გაფრთხილება და ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრება.

თუ არასრულწლოვანი სისტემატურად არღვევს აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიებით გათვალისწინებულ პირობებს, მაშინ ეს ღონისძიება სპეციალიზებული სახელმწიფო ორგანოს წარდგინებით გაუქმდება და მასალები გადაეცემა არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მისაცემად.

დარღვევა სისტემატურად რომ ჩაითვალოს, საჭიროა არასრულწლოვანმა დროის მცირე მონაკვეთის ინტერვალთა ხაზგერ და მეტად არ შეიძლოს აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიებით გათვალისწინებული პირობები.

91-ე მუხლის მე-3 ნაწილში რატომღაც არაა მითითებული, თუ რომელი ორგანო გააუქმებს ამ ღონისძიებას და გადაეცემა მასალას სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მისაცემად, მაგრამ, სადავო არ უნდა იყოს, რომ ეს ორგანო სასამართლოა.

სსკ 91-ე მუხლის 1 ნაწილში ჩამოთვლილი ღონისძიებები სახელმწიფო ორგანოს არ წარმოადგენს, ისინი თავისი შინაარსით აღმზრ-

დელობითი ხასიათის არიან. ამავე დროს წარმოადგენს სახელმწიფო იძულებითი ღონისძიებებს, რადგან, როგორც მათი დანიშვნა, ისე აღსრულებაზე კონტროლი ხორციელდება სახელმწიფო ორგანოების მიერ და იგი დამოკიდებული არ არის არც არასრულწლოვანზე და არც მის კანონიერ წარმომადგენელზე. მათი ძირითადი განსხვავება სახელმწიფო მდგომარეობის იმას, რომ ეს ღონისძიებები არ იწვევენ სასამართლობას. აქედან გამომდინარე, სწორად უნდა ჩაითვალოს იუ-რიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ეს ღონისძიებები აღმზრდელობითი არიან თავისი შინაარსით და იძულებით – აღსრულების ხასიათის მიხედვით.

სს კოდექსის 90-ე მუხლში პირდაპირაა მითითებული, რომ სასამართლომ აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიება შეიძლება დაუნიშნოს მხოლოდ არასრულწლოვანს, ე.ი. პირს, ვისაც შესრულებული აქვს 14 წელი, მაგრამ ჯერ არ არის 18 წლის. თუკი სასამართლოში საქმის განხილვის დროისათვის დაშნაშეუქმ მიიღია 18 წლის ასაკი, მის მიმართ უკვე არ შეიძლება ზემოთ ხსენებული ღონისძიებების გამოყენება.

განვიხილოთ ამ ღონისძიებათა ცალკეული ხაზები:

ა) გაფრთხილება

გაფრთხილება ნიშნავს არასრულწლოვნისათვის იმის განმარტებას, თუ რა ზიანი გამოიწვია მისმა ქმედებამ და რა შედეგი მოჰყვება ამ კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის განმეორებით ჩადენას. კერძოდ, არასრულწლოვანს განუმარტება, რომ, თუკი იგი განმეორებით ჩადენს დანაშაულს, ამას შედეგად მოჰყვება მისი მსჯავრდება, რადგან განმეორებით დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში პირის მიმართ არ შეიძლება გაერკუდეს სს კოდექსის 90-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგები.

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ გაფრთხილება ერთჯერად მოქმედებაში გამოიხატება, მისი აღსრულება არ გრძელდება დროის რაიმე მონაკვეთში (როგორც ამას ადგილი აქვს, მაგალითად, საზედამხედველო გადაცემის ან ქცევის შეზღუდვისას) და ამდენად, შეუძლებელია არასრულწლოვანმა სისტემატურად დაარღვიოს გაფრთხილების პირობები. გაფრთხილება დამთავრდება მაშინ, როცა არასრულწლოვანს მისცემენ სათანადო განმარტებას. ამდენად, იგი აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების ყველაზე მსუბუქი სახეა.

ბ) საზედამხედველოდ გადაცემა

საზედამხედველოდ გადაცემა ნიშნავს მშობლისათვის ან მისი შემცველი პირისათვის, ანდა სპეციალიზებული სახელმწიფო ორგანოსა-

თვის იმ მოვალეობის დაკისრებას, რომ მან აღმზრდელობითი ზეგავლენა მოახდინოს არასრულწლოვანზე და კონტროლი გაუწიოს მის ყოფაქცევას.

სასამართლო განსაკუთრებით ფრთხილად უნდა მოეკიდოს არასრულწლოვნის მშობელზე საზედამხებელოდ გადაცემის საკითხს. ამგვარი გადაცემა უნდა მოხდეს მხოლოდ მაშინ, როცა სასამართლო მშობლის პიროვნების შესწავლის შედეგად მიეცა დასკვნამდე, რომ მას შეუძლია დადებითი ზეგავლენის მოხდენა არასრულწლოვანზე, რომ იგი არ იქნება სუბიექტური და მიკერძოებული მის მიმართ და არ შეეცდება მიჩქმალის არასრულწლოვნის მიერ აღნიშნული ღონისძიებით გათვალისწინებული პირობების დარღვევის ფაქტი.

მშობლის შემცველელი პირისათვის არასრულწლოვნის გადაცემა მოხდება მაშინ, როცა არასრულწლოვანს არა აქვს მშობლები ან მის მშობლებს სასამართლო არ მიიჩნევს ისეთ პიროვნებებად, რომლებსაც შეუძლიათ აღმზრდელობითი ზეგავლენის მოხდენა არასრულწლოვანზე, ხოლო საპეციალიზებულ სახელმწიფო ორგანოსათვის არასრულწლოვანის საზედამხებელოდ გადაცემა მოხდება მაშინ, როცა მშობლებს ან მათ შემცველ პირებს არ შესწევთ უნარი, დადებითი ზეგავლენა მოახდინონ დასაშაულის ჩამდენ არასრულწლოვანზე და გააკონტროლონ მისი ყოფაქცევა.

მართალია, კანონი არასრულწლოვანის გადაცემისათვის არ მოითხოვს ზემოთ ჩამოთვლილ პირთა წინასწარ თანხმობას, მაგრამ იგულისხმება, რომ თუ მშობელი ან მისი შემცველი პირი უარს აცხადებს არასრულწლოვნისათვის ზედამხებელობის გაწევაზე, სასამართლომ თავი უნდა შეიკავოს ამგვარი გადაცემისაგან. ეს იმით, რომ, თუ კერძო პირს არ გააჩნია სურვილი, შეასრულოს ეს არცთუ იოლი ვალდებულება, მაშინ არ არსებობს საფუძველი იმის გარანტიისათვის, რომ საზედამხებელოდ გადაცემა რაიმე დადებით შედეგს გამოიღებს. რაც შეეხება საპეციალიზებულ სახელმწიფო ორგანოს, ეთნიკური და სხვა საფუძველზე შექმნილია არასრულწლოვანზე აღმზრდელობითი ზეგავლენის მოხდენად, მის თანხმობას სასამართლოსათვის რაიმე მნიშვნელობა არ უნდა მიენიჭოს.

სს კოდექსის 91-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, საზედამხებელოდ გადაცემის ხანგრძლივობას განსაზღვრავს ამ ღონისძიების დამნიშნავი ორგანო, ე.ი. სასამართლო.

გ) ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრება.

არასრულწლოვანისათვის ზიანის ანაზღაურების მოვალეობის დაკისრებისას სასამართლო ითვალისწინებს მის ქონებრივ მდგომარეობას და შესაბამის შრომით ჩვევებს. სასამართლო ამ სახის იძულები-

თი ღონისძიებების დაკისრებისას ავალდებულებს არასრულწლოვანს, დაზარალებულს ანაზღაურის მიყენებული ქონებრივი ზიანი. მაგალითად, გადასცეს დაზარალებულს მოპარულის ან განადგურებულის ანალოგიური ნივთი, მისცეს მას ფულადი კომპენსაცია, დაზიანებული ნივთი აღადგინოს თავისი შრომით.

სასამართლო არასრულწლოვნის ქონებრივ მდგომარეობას ითვალისწინებს მაშინ, როცა მას აკისრებს მოვალეობას, ფულადი თანხით ანაზღაურის მიყენებული ზიანი, ან გადასცეს ანალოგიური ნივთი, ანდა თავისი ხარჯებით აღადგინოს დაზიანებული ქონება. ამგვარი მოვალეობის დაკისრება არასრულწლოვანზე შეიძლება მაშინ, როცა მას გააჩნია საკუთარი ქონება (მაგალითად, მემკვიდრეობით ან ჩუქებით მიღებული ფული), ან იღებს ხელფასს, ან სტიპენდიას კანონიერი გზით.

არასრულწლოვნის შრომით ჩვევებს კი სასამართლო ითვალისწინებს მაშინ, როცა აკისრებს მას მოვალეობას, თავისი შრომით გამოახწოროს მიყენებული ზიანი. ამასთან დაკავშირებით, სწორად მიგვაჩნია იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ამ შემთხვევაში სასამართლომ არასრულწლოვანს შეიძლება დააკისროს ასევე არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურებაც ან ორივე ერთად¹ თუმცა აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მხოლოდ არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურებას შრომითი ჩვევები არ სჭირდება. მაგრამ როცა ადგილი აქვს როგორც მორალური, ისე ქონებრივი ზიანის ანაზღაურებას, მაშინ შრომითი ჩვევების გათვალისწინება აუცილებელია (მაგალითად, არასრულწლოვანს დაეკისრა დაზარალებულისათვის საჯაროდ ბოდიშის მოხდა და ამასთან ერთად, — დაზიანებული ნივთის შეკეთება).

დ) ქცევის შეზღუდვა.

სს კოდექსის 95-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანს შეიძლება აეკრძალოს: ა) განსაზღვრული ადგილის მონახულება ასეთი აკრძალვა არასრულწლოვანს დაეკისრება მაშინ, როცა ამ ადგილის მონახულებამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ახალი დანაშაულებრივი განზრახვის ჩამოყალიბებას. მაგალითად, აკრძალოს კლუბებსა და ბარებში მისვლა და სხვა; ბ) დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში შინიდან გასვლა. მაგალითად, საღამოს ან ღამის საათებში არასრულწლოვანს შეიძლება აეკრძალოს შინიდან გასვლა, თუნდაც ქუჩაში; გ) საპეციალიზებული სახელმწიფო ორგანოს ნებართვის გარეშე სადმე წახვლა. ასეთი აკრძალვის შემთხვევაში, თუ არასრულწლოვანს სურს

¹ ზ. გოთუა, *დასახ. ნაშრომ.*, გვ. 127.

წავიდეს სხვა დასახლებულ პუნქტში ან სხვა ქვეყანაში, მან ნებართვა უნდა აიღოს საეკიპაჟო სახელმწიფო ორგანოდან და თავისუფალი დროის განსაზღვრული ფორმით გამოყენება შეეძლოს. აქ იგულისხმება შემთხვევა, როცა სასამართლო არასრულწლოვანს დააკისრებს მოვადეობას, თავისუფალი დროის მონაცემთა არ მიიღოს აღკვეთილი სახმელი, არ ითამაშოს ახარტული თამაშები, არ მართოს ავტომანქანა და ა.შ.

მართალია, განსახილველ ნორმაში არაა პირდაპირი მითითება იმის შესახებ, რომ არასრულწლოვანს ერთდროულად შეიძლება დაეწიოს რამდენიმე აკრძალვა, მაგრამ მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, სასამართლოს ისეთი უფლება უნდა მიენიჭოს. მაგალითად, არასრულწლოვანს აკრძალოს განსაზღვრული ადგილის მონახულება და ასევე აკრძალოს საეკიპაჟო სახელმწიფო ორგანოს ნებართვის გარეშე სადმე წასვლა.

95-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, სასამართლომ არასრულწლოვანს შეიძლება დაედალოს:

ა) საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლის განახლება. აქ იგულისხმება შემთხვევა, როცა არასრულწლოვანმა მიიტოვა სასწავლებელი და არ სურს სწავლის განახლება, ბ) საეკიპაჟო სახელმწიფო ორგანოს დახმარებით, მუშაობის დაწყება. ამ ორგანომ არასრულწლოვანის სამუშაოზე მოწოდებისას უნდა გაითვალისწინოს მისი შესაძლებლობა და შრომითი ჩვევები. ამასთანავე, არ შეიძლება ისეთი სამუშაოს შეთავაზება, რომელიც შრომითი კანონმდებლობით აკრძალულია არასრულწლოვანთათვის (მიწიქვეშა, მანქანების მართვა, საშიშროებებიანი სამუშაო და ა.შ.).

არასრულწლოვანს უფლება არა აქვს უარი თქვას მუშაობის დაწყებაზე იმ მოტივით, რომ ეს სამუშაო მას არ მოსწონს ან არაპრესტიჟულია. საეკიპაჟო სახელმწიფო ორგანოს არა აქვს უფლება არასრულწლოვანი მოაწიოს ისეთ სამუშაოზე, რომელიც უარყოფით ზეგავლენას მოახდენს მის მორალურ აღზრდაზე.

როგორც ვხედავთ, განსახილველი ნორმით ქვეყნის შეზღუდვა გამოიხატება იმაში, რომ არასრულწლოვანს შეიძლება აკრძალოს რაიმე ქმედების ჩადენა (95-ე მუხ. I ნაწ.), ან პირიქით, დაედალოს იგი (ამ მუხ. II ნაწ.). 95-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად კი, სასამართლოს შეუძლია ამ მუხლით გათვალისწინებული შეზღუდვების გარდა, საკუთარი შეხედულებისამებრ სხვაგვარად შეზღუდოს არასრულწლოვანის ქცევა ქვეყნის შეზღუდვის ნებისმიერი ფორმის გამოყენებისას, სოციალურ წესებიდან გამომდინარე, უნდა განისაზღვროს მისი ხანგრძლივობა.

როგორც ვხედავთ, სს კოდექსის 95-ე მუხლით გათვალისწინებული ქვეყნის შეზღუდვის სახეები არაა ამოწმურები. კანონმდებელი სასამართლოს აძლევს შესაძლებლობას, დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების ხერხის, საშუალების, არასრულწლოვანის პიროვნული მონაცემებისა და სხვა გარემოების გათვალისწინებით, დანიშნოს ქვეყნის შეზღუდვის სრულიად სხვა სახე, რომელიც არასრულწლოვანის გამოსწორებისა და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების ზედგარანტიას იძლევა.

ე) საეკიპაჟო-აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში მოთავსება.

საქართველოს სს კოდექსის 96-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების ეს სახე გამოიყენება ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებული არასრულწლოვანის მიმართ, როგორც სასჯელისაგან მისი გათავისუფლების სახე. ე.ი. ზემოქმედების ეს ღონისძიება არ არის არასრულწლოვანის სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების სახე. იგი სასჯელისაგან თავისუფლების სახეა. ამდენად, გამოიყენება იმ არასრულწლოვანის მიმართ, რომელსაც უკვე გამოუტანეს გამამტყუნებელი განაჩენი. მიუხედავად, რომ 96-ე მუხლის პირველი ნაწილის ამგვარი ფორმულირება პირდაპირ ეწინააღმდეგება 90-91-ე მუხლების შინაარსს. გარდა ამისა, 91-ე მუხლის მე-3 ნაწილში პირდაპირაა ნათქვამი, რომ, თუ არასრულწლოვანი სისტემატურად არღვევს დადგენილ პირობებს, მაშინ ეს ღონისძიება გაუქმდება და მასალაში გადაიგზავნება არასრულწლოვანის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მისაცემად (ხაზგასმა ჩემია, ნ.თ.) ე.ი., 91-ე მუხლი აწესრიგებს არა სასჯელისაგან გათავისუფლების შემთხვევებს, არამედ სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საკითხს არადა 91-ე მუხლით, იძულებითი ღონისძიებების ჩამონათვალში ნახსენებია საეკიპაჟო-აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში მოთავსება (პუნქტი „ე“). გამოდის, რომ თუკი ეთხელმძღვანელებთ 90-91-ე მუხლების მოთხოვნით, ჩვენ მიერ განსახილველი იძულებითი ღონისძიების სახე არის სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ნაირსახეობა, ხოლო 96-ე მუხლის მიხედვით კი, იგი მხოლოდ სასჯელისაგან გათავისუფლების ნაირსახეობაა. თუ კანონის ეს ნაკლი დროულად არ გამოვწვრივდა, იგი სასამართლო პრაქტიკას გარკვეულ პრობლემას შეუქმნის.

96-ე მუხლის მოთხოვნის თანახმად, აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების ეს სახე შეიძლება დანიშნოს მაშინ,

როცა სასამართლო მიიჩნევს, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებულ არასრულწლოვანზე დასაწესი სასჯელის მოხსნა მიიღწევა მისი სპეციალურ-აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში მოთავსებით. ამასთანავე, ამ დაწესებულებაში ყოფნის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის ამ კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის მაქსიმალურ ვადას.

აღმზრდელობითი ხასიათის იძულების ეს ღონისძიება სხვა ღონისძიებებთან შედარებით მეტად მკაცრია, რადგანაც იგი დაკავშირებულია არასრულწლოვანის ოჯახისაგან მოწყვეტასა და გარკვეული ვადით მის მოთავსებასთან სპეციალური რეჟიმის დაწესებულებაში.

სპეციალურ-აღმზრდელობით დაწესებულება უნდა ჩაითვალოს სპეციალური რეჟიმის დაწესებულება ძნელად აღსაზრდელი მოზარდებისათვის, ხოლო სპეციალური სამკურნალო-აღმზრდელობითი დაწესებულება იქმნება ასევე იმ არასრულწლოვანისათვის, ვინც ფიზიკური ან ფსიქიკური არასრულფასოვანებით ხასიათდება. თუ სასამართლო სპეციალურ-აღმზრდელობის გონებრივ და ფსიქიკურ მდგომარეობას, მან უნდა დაინშნოს სათანადო ექსპერტისა. აქვე უნდა შეენიშნოს, რომ არასრულწლოვანის გონებრივ თუ ფსიქიკური არასრულფასოვნობა არ უნდა იყოს იმ ხარისხის, რომ მან გამოიწვიოს პირის შეურაცხაობა, რადგანაც შეურაცხის მიმართ 96-ე მუხლის გამოყენება არ შეიძლება. შეურაცხი პირი საერთოდ არ მიეცემა სისხლისსამართლებრივ პასუხისცემაში.

არასრულწლოვანის სპეციალურ-აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში ყოფნა შეიძლება შეწყდეს 96-ე მუხლის 1 ნაწილით გათვალისწინებული ვადის გასვლაზე, თუ სპეციალურ-აღმზრდელობითი სახელმწიფო ორგანოს დასკვნით, მისი გამოხწორებისათვის საჭირო არ არის ამ ღონისძიების შემდგომი გამოყენება.

რაც შეეხება სპეციალურ დაწესებულებაში ყოფნის ვადის გაგრძელებას კანონის შესაბამისად დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ, ეს შეიძლება მოხდეს მხოლოდ მაშინ, თუ ეს აუცილებელია არასრულწლოვანის ზოგადსაგანმანათლებლო ან პროფესიული მომზადების დასამთავრებლად. ამ ნაწილში გათვალისწინებული იძულების ეს ღონისძიება აშკარად განსხვავდება სასჯელისაგან. დაუშვებელია პირმა მოიხადოს სასჯელი დანიშნულზე მეტი ხანგრძლივობით იმ მოტივით, რომ ეს საჭიროა მისი პროფესიული მომზადების დასამთავრებლად.

ვინაიდან 96-ე მუხლი წარმოადგენს არასრულწლოვანის სასჯელისაგან გათავისუფლების მომწესრიგებელ ნორმას, მასზე არ უნდა

გავრცელდეს სს კოდექსის 91-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მოთხოვნები, ეს იმით, რომ 91-ე მუხლი არეგულირებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საკითხს. ამგვარად, გამოდის, რომ 96-ე მუხლი არ ითვალისწინებს სასჯელისაგან გათავისუფლებული არასრულწლოვანის მიერ სპეციალურ-აღმზრდელობით ან სამკურნალო-აღმზრდელობით დაწესებულებაში ყოფნის პირობების სისტემატურად დარღვევის იურიდიულ შედეგებს. მართალია, სს კოდექსის 91-ე მუხლის პირველი ნაწილის ჩამონათვალი (პუნქტ "ე") იძულებითი ღონისძიების ეს სახეცაა ნახსენები, მაგრამ ეს პრობლემის მიზნე ვერ მოხსნის. ამდენად, ხანამ სს კოდექსის 96-ე მუხლში არ იქნება შეტანილი შესაბამისი ცვლილებანი, ამ ნორმის გამოყენება პრაქტიკულად შეუძლებელი ხდება. კერძოდ, ეს ცვლილებანი შეტანილ უნდა იქნეს იმ მიმართებით, რომ 96-ე მუხლმა მოაწესრიგოს არასრულწლოვანის გათავისუფლება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან და არა სასჯელისაგან. თუ ამგვარი ცვლილება დროულად არ მოხდება, ასეთ ვითარებაში ყოველგვარ აზრს კარგავს სს კოდექსის 91-ე მუხლის „ე“ პუნქტის არსებობა.

რაც შეეხება არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საერთო საფუძვლებს, იგი ასახულია სს კოდექსის XIII თავში, ეს საფუძვლებია:

1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ქმედებითი მონანიების გამო (მუხ. 68).
2. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება დაზარალებულთან შერიგების გამო (მუხ. 69).
3. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ვითარების შეცვლის გამო (მუხ. 70).
4. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ბრალდებულის საგამოძიებო ორგანოებთან თანამშრომლობის გამო (მუხ. 70¹).

5. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო (მუხ. 71).

6. ამნისტიის აქტის გამო (თავი XV, მუხ. 77).

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლები, რომელიც მოცემულია სს კოდექსის 68-ე, 69-ე, 70-ე და 77-ე მუხლებში, მთლიანად და უცვლელად გრცელდება არასრულწლოვანებზეც. რაც შეეხება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო, არასრულწლოვანისათვის სსკ 99-ე მუხლით დადგენილია ხანდაზმულობის შემცირებული ვადები, რასაც წყნ დაწვრილებით

განვიხილოთ 99-ე მუხლის ანალიზისას. ხოლო 71-ე მუხლის მეორე, მესამე, მეოთხე, მეხუთე და მეექვსე ნაწილის მოთხოვნები უცვლელად ვრცელდება არასრულწლოვანებზეც.

§ 10. არასრულწლოვნის სასჯელისაგან გათავისუფლება

სს კოდექსის XVII თავში გათვალისწინებულია არასრულწლოვნის სასჯელისაგან გათავისუფლების სპეციალური საფუძვლები. კოდექსის 97-ე მუხლის თანახმად, ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდებული არასრულწლოვანი სასამართლომ შეიძლება გაათავისუფლოს სასჯელისაგან ამ კოდექსის 91-ე მუხლით გათვალისწინებული აღმზრდელობითი ზემოქმედებით იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით.

როგორც ვხედავთ, არასრულწლოვანის სასჯელისაგან გათავისუფლების ერთდერთი პირობაა მის მიერ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენა.

აქ უკვე მნიშვნელობა არა აქვს იმას, დანაშაული ჩადენილია პირველად თუ განმეორებით. განსხვავებით 90-ე მუხლისაგან, 97-ე მუხლში არაა დათქმული, რომ სასამართლომ სასჯელისაგან შეიძლება გაათავისუფლოს არასრულწლოვანი, თუ მიაჩნევს, რომ მისი გამოწვევა მიზანშეწონილია აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით. აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ როცა არასრულწლოვანს ჩადენილი აქვს ნაკლებად მძიმე დანაშაული, მისი სასჯელისაგან გათავისუფლების საკითხის გადაწყვეტა მთლიანად სასამართლოს შეხედულებაზეა დამოკიდებული, რაც, არ უნდა ჩაითვალოს მართებულიად. სს კოდექსის 97-ე მუხლის რედაქცია იმგვარადაა ჩამოყალიბებული, რომ სასამართლოს არ ავალდებულებს დაასაბუთოს განაჩენში, თუ რატომ ათავისუფლებს არასრულწლოვანს სასჯელისაგან. არადა, არასრულწლოვნის სასჯელისაგან გათავისუფლება აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენებით უნდა მოხდეს იმგვარად, რომ მოზარდს არ გაუჩნდეს ჩადენილი დანაშაულისათვის დაუსჯელობის გრძნობა. ამისათვის კი საჭიროა, სასჯელისაგან გათავისუფლებისათვის დაწესდეს მთელი რიგი სხვა პირობებიც.

სასჯელისაგან გათავისუფლებულ არასრულწლოვანს დაენიშნება 91-ე მუხლით გათვალისწინებული აღმზრდელობითი ზემოქმედების იძულებითი ღონისძიებანი, რომლებზეც ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი.

რო. ამისთან, 91-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, არასრულწლოვანს ერთდროულად შეიძლება დაენიშნოს რამდენიმე იძულებითი ღონისძიება.

§ 11. სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება

სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების საერთო საფუძვლები მოცემულია სს კოდექსის 72-ე მუხლში, ხოლო 98-ე მუხლი ითვალისწინებს სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლების იმ სახეობის კერძო შემთხვევებს, რაც დადგენილია არასრულწლოვანთათვის. კერძოდ: 1) პირობით ვადამდე შეიძლება გათავისუფლდეს ის არასრულწლოვანი, რომელიც მსჯავრდებულია გამასწორებელი სამუშაოთი ან თავისუფლების აღკვეთით. ე.ი. თუ პირს მისჯილი აქვს სასჯელის სხვა სახე, მის მიმართ 98-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგათუბი არ გაგრძელდება; 2) პირობით ვადამდე არასრულწლოვანი შეიძლება გათავისუფლდეს, თუ მან ფაქტობრივად მოიხადა:

ა) ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ ერთი მესამედი;

ბ) მძიმე დანაშაულისათვის დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ ნახევარი;

გ) განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ ორი მესამედი.

სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების სხვა მოთხოვნები, რომლებიც გათვალისწინებულია 72-ე მუხლის შესაბამის ნაწილებში, უცვლელად ეხება არასრულწლოვანსაც.

§ 12. ხანდაზმულობის ვადები

ხანდაზმულობის ვადების გასვლის გამო არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან გათავისუფლების სპეციალური საფუძვლები გადმოცემულია სს კოდექსის 99-ე მუხლში. აქ ნათქვამია: არასრულწლოვანის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ან სასჯელისაგან გათავისუფლებისას ამ კოდექსის 71-ე და 76-ე მუხლებით გათვალისწინებული ხანდაზმულობის ვადები განსაკუთრდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ

არასრულწლოვანი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო ხისხლისა-
მართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლდება, თუ გავიდა:

ა) ერთი წელი იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომლისთვისაც ამ
კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ამ მუხლის ნაწილით გათვალი-
სწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ორი წლით თავი-
სუფლების აღკვეთას;

ბ) სამი წელი სხვა, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან;

გ) ხუთი წელი მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან;

დ) თორმეტი წელი და ექვსი თვე განსაკუთრებით მძიმე დანაშაუ-
ლის ჩადენიდან;

ისევე გამამტყუნებელი განაჩენის ხანდაზმულობის გამო არას-
რულწლოვანი სასჯელისაგან გათავისუფლდება თუ კანონიერ ძა-
ლაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენი არ აღსრულებულა შემდეგ
ვადებში:

ა) ერთი წლის განმავლობაში იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომ-
ლისთვისაც ამ კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილ-
ით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი არ აღემატება ორი
წლით თავისუფლების აღკვეთას;

ბ) სამი წლის განმავლობაში სხვა ნაკლებად მძიმე დანაშაუ-
ლისათვის მსჯავრდების დროს;

გ) ხუთ წელიწადში მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების
დროს;

დ) შვიდ წელსა და ექვს თვეში განსაკუთრებით მძიმე დანაშაუ-
ლისათვის მსჯავრდების დროს.

სს კოდექსის 71-ე და 76-ე მუხლების სხვა მოთხოვნები კი უცე-
მელად ვრცელდება არასრულწლოვნებზეც (გარდა იმ ნაწილისა,
რომელიც აწესრიგებს უვადო თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდე-
ულთა ხანდაზმულობის ვადის საკითხს).

რაც შეეხება სასჯელისაგან გათავისუფლების საერთო საფუძე-
ვებს, როგორიცაა: სასჯელის მოუხდელი ნაწილის შეცვლა უფრო
მსუბუქი სახის სასჯელით (მუხ. 73-ე), სასჯელისაგან გათავისუფლება
აუადმყოფობის გამო (მუხ. 74-ე), სასჯელის მოხდის გადავადება ორ-
სული ქალისათვის ან ქალისათვის, რომელსაც პყავს ხუთ წლამდე
შვილი (მუხ. 75-ე), მათი მოთხოვნები უცვლელად ვრცელდება არა-
სრულწლოვნებზეც.

კანონმდებლობით დადგენილია არასრულწლოვანთათვის ნა-
სამართლობის გაქარწყლების შემცირებული ვადები. სს კოდექსის
მე-100 მუხლის თანახმად, იმას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა თერამეც
წლამდე, ნასამართლობა გაუქარწყლდება, თუ გავიდა:

ა) ერთი წელი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის თავისუფლების
აღკვეთის მოხდიდან;

ბ) სამი წელი მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის
თავისუფლების აღკვეთის მოხდიდან.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი არ აწესებს ნასამართლობის
გაქარწყლების შემცირებულ ვადებს იმ არასრულწლოვანთათვის, რომ-
ლებიც მსჯავრდებულნი არიან პირობით, ან თავისუფლების აღკვე-
თაზე უფრო მსუბუქი სასჯელით. ეს იმას ნიშნავს, რომ მათ მიმართ
გამოიყენება სს კოდექსის 79-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ და „ბ“ პუნ-
ქტით გათვალისწინებული ვადები.

სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ითვალისწინებს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების გამოყენებას იმ პირთა მიმართ, რომლებმაც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება ჩაიდინეს. შეურაცხაობის, შეზღუდული შერაცხაობის მდგომარეობაში ან ამგვარი ქმედების ჩადენის შემდეგ განუყოფარდათ ისეთი ფსიქიკური დარღვევები, რაც შეუძლებელს ხდის სასჯელის დანიშვნას ან აღსრულებას, ან რომლებიც დაავადებულნი არიან ალკოჰოლიზმით ან ნარკომანიით და აუცილებელია ამ დაავადებებისაგან მათი განკურნება.

სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების გამოყენების საფუძვლად გვევლინება სამედიცინო და იურიდიული მანქანებლები. კერძოდ, კომპეტენტური სასამართლო-ფსიქიატრიული საექსპერტო კომისიის მიერ დადგენილი უნდა იყოს, რომ პირს აღენიშნება ქრონიკული ხულიერი ავადმყოფობა, ხულიერი მოქმედების დროებითი მოშლილობა, ჭკუასუსტობა ან სხვა ფსიქიკური დარღვევები, რაც მას საშუალებას არ აძლევდა მთლიანად ან ნაწილობრივ ანგარიში მიეცა თავისი თავისათვის საკუთარ მოქმედებაში ან ეხელმძღვანელა თავისი მოქმედებისათვის სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების ჩადენისას ან საქმის გამოძიების თუ სასამართლო განხილვის პროცესში, ან რომ პირი დაავადებულია ქრონიკული ალკოჰოლიზმით ან ნარკომანიით და მას სასჯელის მოხდის პროცესში ესაჭიროება იძულებითი მკურნალობა, რაც უნდა ჩატარდეს თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში, როგორც დამატებითი ღონისძიება.

მაგრამ მხოლოდ სამედიცინო მანქანებლების არსებობა არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-18 თავის მოთხოვნათა შესაბამისად, პირს დაენიშნოს იძულებითი მკურნალობა. ამასთან ერთად, აუცილებელია დადგინდეს, რომ მან ჩაიდინა ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რომელიც საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დასჯადად არის გამოცხადებული. უნდა დადგინდეს, რომ ფსიქიკური დარღვევების შედეგად პირის შეგნება და ნება იმგვარადაა შეცვლილი, რომ იგი წარმოადგენს რეალურ საფრთხეს როგორც გარშემომყოფთათვის, ისე საკუთარი თავისათვის, ან საშიშროებას უქმნის კანონით დაცულ რაიმე სხვა სიკეთეს.

რაც შეეხება თვით სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებებს, ისინი აერთიანებენ როგორც იურიდიულ, ისე სამედიცინო შინაარსის ზომებს, რომელთა ერთიერთმერყემა უნდა უზრუნველყოფდეს მათ კანონიერებასა და ეფექტურობას.

სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებები სამართლებრივი ხასიათისაა იმის გამო, რომ მათი გამოყენების საფუძვლები, მიზნები, დანიშვნისა და შეწყვეტის წესი განსაზღვრულია სისხლის სამართლის კანონით ინიშნება სასამართლოს მიერ, რომელიც ავრუთვე წევრს ან შეწყვეტის საკითხს და ა.შ.

იეთი ღონისძიებები თავისი შინაარსით ეხებათ, რადგან მათი დანიშვნისას გააზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამოშორება. ამ ღონისძიებების დანიშვნისას პეტერტური სასამართლო-ფსიქიატრიული ვლიც უნდა პასუხობდეს კითხვებს იმის რა პირი შეურაცხაობის მდგომარეობაში იმენტში ან ხომ არ იყო იგი ამ დროს რა სახის მკურნალობა უნდა დაენიშნოს ურნალო თუ სასჯელისრულებით დაწერ ან ერთად, იძულებით მკურნალობას, საი იგი, ახორციელებენ ჭკიმი-ფსიქიატრები, ველზეც სასამართლომ უნდა გადაწყვიტოში ქმედების ჩამდენ იმ პირთა შემდგომი სახის სამედიცინო ხასიათის იძულებითი

რედაქციისთვის.

საქართველოს სსრ-ის სახელმწიფო სამედიცინო სამსახურის განყოფილება

სახელმწიფო სამედიცინო სამსახურის განყოფილება
მიზნების გამო, მანც გაიარა რამდენიმე უზუსტობა.
სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებებისადმი
მძღვნილ იაგში (თავი XXII, გვ. 452-459). არ არის
სახელმწიფო სამსახურში 104-ე, 105-ე და 107-ე მუხლების
ცვლილებები და დამატებები.

საბამისად.

სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების დანიშვნისას, სასჯელის დანიშვნისაგან განსხვავებით, ვადა არ განიხილვება იგი საერთო ჯამში გრძელდება საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამდენი პირის სრულ ან ნაწილობრივ განკურნებაში. რაც სასამართლო-ფსიქიატრიული საექსპერტო კომისიის დასკვნის გაცნობის

შემდეგ, საფუძველს მისცემს სასამართლოს, მიიწიოს, რომ მოცემული პირი აღარ წარმოადგენს საშიშროებას და მის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი გაგრძელება მიზანშეუწონელია.

თუ იძულებითი მკურნალობა სასჯელთან ერთად ენიშნება დანაშაულის ჩამდენ ალკოჰოლიკს ან ნარკომანს, იგი მკურნალობის კურსს გაივლის სასჯელადსრულებით დაწესებულებაში სასჯელის მოხდის პროცესში. ასეთ შემთხვევაში სასჯელადსრულებით დაწესებულებაში უნდა იყოს შექმნილი იმის პირობები, რომ ალკოჰოლიკებმა და ნარკომანებმა იძულებითი მკურნალობის კურსით გათვალისწინებული სამკურნალო პროცედურები გაიარონ სასჯელის მოხდის პარალელურად და ეს პროცედურები მათ უნდა ჩაუტაროს კვალიფიციურმა სამედიცინო პერსონალმა, რომელმაც ალკოჰოლიკის ან ნარკომანის იძულებითი მკურნალობის კურსის დასრულების შემდეგ, თუ იგი წარმატებით ჩატარდა და მიგვიყვანა ავადმყოფის განკურნებას, სათანადო შეამდგომლობით უნდა მიმართოს სასამართლოს იმის შესახებ, რომ მოცემული პირის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი გამოყენება არ არის მიზანშეწონილი. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია გამოიტანოს შესაბამისი დადგენილება ამ ალკოჰოლიკის ან ნარკომანის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შეწყვეტის შესახებ, რის შემდეგაც მსჯავრდებული გააგრძელებს სასჯელის მოხდას საერთო საფუძველზე.

საქართველოს სსკ 103-ე მუხლი ადგენს, რომ დისპანსერული ფსიქიატრიული მკურნალობა შეიძლება დაენიშნოს საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამდენ ისეთ პირს, რომელსაც არ ესატიროება ფსიქიატრიულ სტაციონარში მოთავსება. სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, იძულებითი დისპანსერული ფსიქიატრიული მკურნალობა სასამართლომ უნდა შეუფარდოს საზოგადოებრივად საშიში ქმედების შეურაცხაობის, შემცირებული შერაცხაობის მდგომარეობაში ჩამდენ ისეთ პირს, რომელსაც, მიუხედავად მის მიერ ჩადენილი ქმედების სიმძიმისა, ფსიქიკური დარღვევების მძიმე და მყარი ფორმები არ აღენიშნება. ამიტომ მის მიმართ საკმარისია იძულებითი დისპანსერული ფსიქიატრიული მკურნალობის ღონისძიებების გამოყენება, რასაკვირველია, სათანადო სასამართლო-ფსიქიატრიული საექსპერტო კომისიის დასკვნის საფუძველზე.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სსკ-ის 103-ე მუხლში, ისევე როგორც საქართველოს კანონში ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ, არააყვრია ნათქვამი იმის თაობაზე, თუ რა წესით უნდა ხორციელდებოდეს სასამართლოს მიერ დანიშნული იძულებითი დისპანს-

ერული ფსიქიატრიული მკურნალობა, რაც უდავოდ, მათ სერიოზულ ხარვეზად უნდა მივიჩნიოთ.

თუ მოკლედ შევხებით დისპანსერული იძულებითი მკურნალობის განხორციელების წესს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ იგი ძირითადად უნდა ჩატარდეს საქართველოს რაიონებსა და რეგიონებში არსებული ფინანსთა და სოციალური დაცვის სამინისტროს სისტემის რომელიმე ფსიქონევროლოგიურ დისპანსერში, ალბათ, სასურველია – იძულებითი მკურნალობამისჯილი პირის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. შემდეგ, ამ სახის იძულებითი მკურნალობა, ალბათ, შეიძლება შეეფარდოს ძირითადად ისეთი დანაშაულის ჩამდენ პირებს, რომელთაც ჩაიდინეს შედარებით მსუბუქი საზოგადოებრივად საშიში ქმედება, რისთვისაც ინიშნება ისეთი სასჯელი, რაც თავისუფლების აღკვეთასთან არ არის დაკავშირებული. იშვიათ შემთხვევებში ამ სახის იძულებითი მკურნალობა შეიძლება შეეფარდოს იმ პირებსაც, რომელთაც შეურაცხაობის მდგომარეობაში ჩაიდინეს მძიმე დანაშაული, მაგრამ იძულებითი მკურნალობის დაინიშნის დროისათვის მათი ფსიქიკური მდგომარეობა არ იძლევა იმის საფუძველს, რომ სასამართლომ გამოიყენოს იძულებითი მკურნალობის სხვა, უფრო მაღალი სახეობა, რაც პიროვნების თავისუფლების მეტ შესღუფდასთან იქნება დაკავშირებული, მაგალითად, სტაციონარული იძულებითი მკურნალობის ესა თუ ის ფორმა. ბუნებრივია, რომ სასამართლომ ეს, ისევე, როგორც ყველა სხვა სახის სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიება, უნდა გამოიყენოს სასამართლო-ფსიქიატრიული საექსპერტო კომისიის შესაბამისი დასკვნის საფუძველზე.

პირი, რომელსაც სასამართლომ დაუნიშნა იძულებითი დისპანსერული მკურნალობა, გარკვეულ, საკმარად ხანგრძლივ პერიოდში, დანიშნულ დროს უნდა ცხადდებოდეს ფსიქონევროლოგიურ დისპანსერში და ზუსტად ახრულებდეს ექიმის დანიშნულებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში დისპანსერმა უნდა მიმართოს პოლიციის ადგილობრივ ორგანოს, რომელიც უზრუნველყოფს იძულებითი მკურნალობამისჯილის დროულ გამოცხადებასა და მის მიერ მკურნალობის სრული კურსის გაყვას.

სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების ამ სახის შეცვლა ან შეწყვეტა წარმოადგენს სასამართლოს კომპეტენციას, რომელსაც უნდა იხელმძღვანელოს იმ ფსიქონევროლოგიური დისპანსერის მიერ გაცემული სათანადო დასკვნით, სადაც მოცემული პირი გადის იძულებითი მკურნალობის კურსს.

საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამდენ პირს, რომელსაც ფსიქიკური მოქმედების მოშლის უფრო მძიმე ფორმები აღენიშნე-

ბა, რაც შეუთავსებელია იძულებით დისპანსერულ ფსიქიატრიულ მკურნალობასთან, სასამართლო სათანადო სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის დასკვნის საფუძველზე უნდა შესაყოს სტაციონარულ მკურნალობას, რაც, დაავადების სიმძიმიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსება ჩვეულებრივი მეთვალყურეობით, ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსება გაძლიერებული მეთვალყურეობით (საქართველოს სსკ 102-ე მუხლი). სტაციონარული იძულებითი ფსიქიატრიული მკურნალობის დაჩივნების აუცილებელ წინაპირობას უნდა წარმოადგენდეს ფსიქიკურად დაავადებული პირის საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათი და ხარისხი, კერძოდ, კომპეტენტურმა სასამართლო-ფსიქიატრიულმა საექსპერტო კომისიამ უნდა დაადგინოს, რომ ფსიქიკური მოქმედების მოშლილობის ინტენსივობა და ხასიათი საფუძველს გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ მოცემული პირი რეალურ საფრთხეს წარმოადგენს გარშემოშოყვებისა და თავისი პერსონისათვის, მისგან მოსალოდნელია ისეთი მოქმედებები, რომელთა აღკვეთა შეუძლებელია ფსიქიატრიული საავადმყოფოს კუდლების გარეთ და რომ ამ მდგომარეობიდან გამოყვანა, აგრეთვე მისი რესოციალიზაცია და რეაბილიტაცია ისეთი სამკურნალო პროცედურებისა და რეჟიმის დაცვის უზრუნველყოფას მოითხოვს, რაც შესაძლებელია მხოლოდ მეტ-ნაკლებად მკაცრი იზოლაციის პირობებში სწორედ ფსიქიატრიულ სტაციონარში.

სტაციონარული იძულებითი ფსიქიატრიული მკურნალობის დაჩივნა მხოლოდ სასამართლოს კომპეტენციაა. ამ საკითხის გადაწყვეტის დროს იგი ხელმძღვანელობს არა მარტო მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩამდენი პირის ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობით, არამედ მისგან მოსალოდნელი ასოციალური ქცევის სისშირის და სიმძიმის აღბათობით, რაც დაფიქსირებულია სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტის დასკვნაში, ამიტომ მან თავის გადაწყვეტილებაში უსიტად უნდა მიუთითოს, თუ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოთავსების შემთხვევაში სახეებიდან კონკრეტულად რომელს ირჩევს და რატომ.

სტაციონარული ფსიქიატრიული იძულებითი მკურნალობის სახეობები, მოცემულია საქართველოს სსკ 104-ე მუხლში. ისინი ერთმანეთისაგან ძირითადად იმით განსხვავდება, თუ როგორი უნდა იყოს იქ იძულებითი სამკურნალოდ მოთავსებული პირის მიმართ ზედამხედველობის ღონისძიებების გამოყენების ინტენსივობა. ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში იძულებითი მკურნალობას ჩვეულებრივი მეთვალყურეობით სასამართლო ნიშნავს ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მოცემული პირის მკურნალობა და რეაბილიტაცია არ მოითხოვს

სიფრთხილის განსაკუთრებულ ზომებს და იგი შეიძლება განხორციელდეს ჩვეულებრივ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ავადმყოფებისათვის დადგენილ რეჟიმში. თუ სასამართლო-ფსიქიატრიული საექსპერტო კომისიის დასკვნის საფუძველზე სასამართლო მივა იმ დასკვნამდე, რომ არსებობს გაზრდილი ალბათობა მოცემული პირის მიერ რეჟიმის დარღვევისა და სხვა ნეგატიური ქცევისა, მას შეუძლია გამოიყენოს ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში იძულებითი მკურნალობა გაძლიერებული მეთვალყურეობის პირობებში. დასასრულ, თუ არსებობს იმის საშიშროება, რომ იძულებითი მკურნალობის კურსის გავლის პროცესში პირმა შეიძლება რეალური საფრთხე შეუქმნას გარშემოშოყვებისა და საკუთარ თავს და ამიტომ მიზანშეწონილია განხორციელდეს ინტენსიური მეთვალყურეობა, უმჯობესია სასამართლომ მას შეუფარდოს ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში იძულებითი მკურნალობა მკაცრი მეთვალყურეობით.

საქართველოს სსკ (მუხლი 105) არეგულირებს სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების გაგრძელების, შეცვლის ან შეწყვეტის საკითხებს. საქმე ისაა რომ, როგორც უკვე ითქვა, სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების დაჩივნისას ვადა არ განისაზღვრება და იგი უნდა გაგრძელდეს პირის სრულ გამოჯანმრთელებამდე ან მისი ფსიქიკური მდგომარეობის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებამდე, რაც საფუძველს მოგვცემს დავასკვნათ, რომ იგი აღარ წარმოადგენს საშიშროებას არც გარშემოშოყვათვის და არც თავისი თავისათვის. აქედან გამომდინარე, იძულებითი მკურნალობის განხორციელების პროცესში, პირის ჯანმრთელობის გაუმჯობესების კვალობაზე, საჭიროა მისი მკურნალობის პროცესში გატარებული სამკურნალო და სარეაბილიტაციო ღონისძიებების კორექტირება. ამასთან ერთად, ისიც არის განათვალისწინებელი, რომ ვინაიდან სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების დაჩივნისას სასამართლო ვადას არ განსაზღვრავს, არ შეიძლება მისი უსასრულოდ გაგრძელება, რადგან ეს ადამიანის თავისუფლების სერიოზულ შეზღუდვასთან არის დაკავშირებული აქედან გამომდინარე ყველა შედეგით.

ამიტომ, იძულებითი მკურნალობის განხორციელების პროცესში დგება ისეთი მომენტი, როდესაც არსებითად იცვლება პიროვნების ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა, რაც გვიკარნახებს მისთვის შეფარდებული მკურნალობის ღონისძიებების შეცვლის ან შეწყვეტის აუცილებლობას. ხშირ შემთხვევაში ისიც არის შესაძლებელი, რომ მოუხედავად მკურნალობის კურსის ხწორად განხორციელებისა, არ მოხდეს პირის ფსიქიკური ჯანმრთელობის სერიოზული გაუმჯობესება.

სება. ასეთ შემთხვევაში საჭირო გასდება მის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების გაგრძელება.

ყოველივე ამის გამო სსკ 105-ე მუხლი ადგენს, რომ იძულებითი მკურნალობის დანიშნულებიდან ექვსი თვის გასვლის შემდეგ სამკურნალო დაწესებულების ადმინისტრაცია უზრუნველყოფს ექიმ-ფსიქიატრთან კომისიის მიერ პირის სამედიცინო შემოწმებას, რათა დადგინდეს, ხომ არ მოხდა მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის არსებითი გაუმჯობესება და ხომ არ არის მიზანშეწონილი, აღიმტკიცოს შუამდგომლობა სასამართლოს წინაშე მოცემული პირის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი განხორციელების შეწყვეტის ან შეცვლის შესახებ. თუ აღნიშნული ექიმ-ფსიქიატრთან კომისია ვერ მიუღია დასკვნაზე მოცემული პირის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შეწყვეტის ან შეცვლის მიზანშეწონილობის შესახებ, მაშინ იძულებითი მკურნალობის დაწესებულების ადმინისტრაცია მიმართავს სასამართლოს იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი გაგრძელების თაობაზე. აღნიშნული პროცედურა კვლავ მეორდება ყოველი ერთი წლის გასვლის შემდეგ მანამ, სანამ არ იქნება მიღწეული წარმატებები პირის ფსიქიკური ჯანმრთელობის გაუმჯობესების საქმეში.

მას შემდეგ, რაც ფსიქიატრიულ სამკურნალო დაწესებულებაში მოთავსებული პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობა გაუმჯობესდება, სამკურნალო დაწესებულება მიმართავს სასამართლოს სათანადო შუამდგომლობით იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შეცვლის ან შეწყვეტის მიზანშეწონილობის შესახებ. ამ საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა სასამართლოს კომპეტენციას განეკუთვნება, რომელმაც თავის მხრივ უნდა იხელმძღვანელოს როგორც სამედიცინო დასკვნით, ასევე საქმეში არსებული სხვა მასალებით.

თუ იძულებითი მკურნალობის შეწყვეტის შესახებ სასამართლოს დადგენილება შეეხება ისეთ პირს, ვინც მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შეუტაცხაობის მდგომარეობაში ჩაიდინა, მას შეუძლია მასალები ასეთი პირის მიმართ გადასცეს ჯანმრთელობის დაცვის სათანადო ორგანოებს, რომლებიც ჯანმრთელობის დაცვის კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად, გადაწყვეტენ საკითხს იმის შესახებ, ესაჭიროება თუ არა მას შემდგომი მკურნალობა და ზედამხედველობა და თუ ესაჭიროება, რომელ სამკურნალო დაწესებულებაში უნდა გაგრძელდეს იგი.

მაგრამ, როგორც უკვე ითქვა, სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებები ეფარდება არა მხოლოდ იმ პირებს, რომელთაც შეურაცხაობის მდგომარეობაში ჩაიდინეს მართლსაწინააღმდეგო ქმედება და

ამიტომ არ აკებენ პასუხს სახელის სამართლის წესით. აღნიშნული ღონისძიებები შეიძლება შეეფარდოს აგრეთვე იმათ, ვინც ბრალდულად ჩაიდინა სახელის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული ესა თუ ის ქმედება, მაგრამ შემდგომ, გამოძიების, სასამართლოში საქმის განხილვის ან სასჯელის მოხდის პროცესში დაავადდნენ ფსიქიკური ავადმყოფობით და ამიტომ მათ სათანადო სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტის დასკვნის საფუძველზე სასამართლომ შეუფარდა იძულებითი მკურნალობის ესა თუ ის ღონისძიება. თუ ასეთი პირის მიმართ იქნება მიღებული სასამართლოს გადაწყვეტილება იძულებითი მკურნალობის შეწყვეტის შესახებ და ეს მოხდება მის მიმართ შეფარდებული სასჯელის ვადის გასვლიდან, სასამართლო ვალდებულია, განაჩადოს მის მიმართ სასჯელის ღონისძიებების აღსრულება, მაგრამ ამ საკითხის გადაწყვეტისას სამკურნალო დაწესებულებაში ყოფნის დრო ჩაუთვალოს სასჯელის ვადაში იმ გაანგარიშებით, რომ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გატარებული ყოველი ერთი დღე გაუთანაბროს სასჯელის მოხდის ერთ დღეს (საქართველოს სსკ 106-ე მუხლი).

რაც შეეხება დანაშაულის ჩამდენი ალკოჰოლიკებისა და ნარკომანების იძულებითი მკურნალობას, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, იმინი იძულებითი მკურნალობის კურსს გაივლიან თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში სასჯელის მოხდის პროცესში. მათ მიმართაც მოქმედებს იგივე წესი, რომ იძულებითი მკურნალობის დანიშნულებიდან ექვსი თვის გასვლისას აუცილებელია ექიმ-ფსიქიატრთან კომისიამ იმსჯელოს და გამოთქანოს დასკვნა იმის შესახებ, შეწყდეს თუ გაგრძელდეს მის მიმართ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი განხორციელება. გამოძიებულ ჯანმრთელობის მდგომარეობიდან, თუ სასამართლო გაუგრძელებს ასეთ პირს იძულებით მკურნალობას, აუცილებელია ყოველი ერთი წლის გასვლის შემდეგ კვლავ მოხდეს მისი სამედიცინო შემოწმება და არსებული დასკვნის საფუძველზე სასამართლოს მიერ იმ საკითხის გადაწყვეტა, რამდენად მიზანშეწონილია იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შემდგომი გაგრძელება.

იძულებითი მკურნალობის მიმდინარე ალკოჰოლიკებისა და ნარკომანების განკურნების შემთხვევაში, სასამართლომ, ისევე როგორც სუფილით ავადმყოფებთან მიმართებაში, სამედიცინო კომისიის დასკვნის საფუძველზე მათ უნდა შეუწყვიტოს იძულებითი მკურნალობა. თუ სასამართლოს მიერ იძულებითი მკურნალობის ღონისძიებების შეწყვეტის შესახებ დადგენილება მიღებულ იქნა სასჯელის ვადის გასვლიდან, მათ მიმართ სასჯელის ღონისძიებების აღსრულება უნდა გაგრძელდეს იმავე ან რომელიმე სხვა სასჯელდასრულებით დაწესებულებაში.

XXIII თავი

უცხოური სისხლისსამართლებრივი თეორიები და სკოლები

დანაშაულისა და სახჯელის შესახებ კაცობრიობამ ფიქტი მას შემდეგ დაიწყო, როდესაც ადამიანს გაუჩნდა შეფასებითი მსჯელობის უნარი, ერთმანეთისაგან განასხვავა სიკეთე და ბოროტება და დაიწყო სასურველი გზების ძიება უარყოფით მოვლენებთან საბრძოლველად. რელიგიური დოგმების თვალთახედვით დანაშაულისა და სახჯელის ახსნა თანდათან ნაკლებად აქტუალური გახდა მეცნიერულად დასაბუთებული კვლევა-ძიების ფონზე.

მრავალი ღირებული სისხლისსამართლებრივი აზრი შეიძლება მოვიძიოთ ძველ ბერძენ, რომელ და ა.შ. მოასროენეთა ნაშრომებში. თუმცა, თანამედროვე სისხლისსამართლებრივი აზროვნებისათვის დანაშაულისა და სახჯელთან დაკავშირებული პრობლემები განსაკუთრებით ხაინტყურესო ხდება XVI-XVII საუკუნეებიდან მოყოლებული, როდესაც სისხლისსამართლებრივ იდეებს საკუთარ ნაშრომებს უთმობდნენ არა მარტო იურისტები, არამედ მრავალი ფილოსოფოსი თუ საზოგადო მოღვაწე. მათ მიერ წამოყენებული დებულებების შესაბამისად სისხლის სამართლის მეცნიერებაში შეიძლება გამოიყოს ოთხი ძირითადი მიმართულება (სკოლა): განმანათლებლურ-ჰუმანისტური, კლასიკური, ანთროპოლოგიური და სოციოლოგიური.

§ 1. განმანათლებლურ-ჰუმანისტური სკოლა

განმანათლებლურ-ჰუმანისტური და კლასიკური სკოლის წარმომადგენელთა მოძღვრება გამოხატავდა ფეოდალური ბატონების წინააღმდეგ მებრძოლი ბურჟუაზიის ინტერესებს.

განმანათლებლურ-ჰუმანისტური მიმართულება სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ჩამოყალიბდა XVIII საუკუნეში. XVIII საუკუნის განმანათლებლები და მატერიალისტები გამოდიოდნენ არაადამიანობისა და შუა საუკუნეების ბარბაროსული კანონების წინააღმდეგ. მათი იდეები საფრანგეთის 1789 წლის რევოლუციის იდეური პროგრამის შემადგენელი ნაწილი იყო.

უნდა აღინიშნოს, რომ, თუ ჩვენარე ბეკარიას ფილოსოფიურ შეხედულებებზე გავლენა იქონია ბეკონისა და ლოკის ნაშრომებმა, მისი პო-

ლიტიკურ და სისხლისსამართლებრივ აზროვნებაზე გავლენა შარლ მონტესკიეს იდეებმა მოახდინა.

ნებისმიერი მოქალაქის კანონის წინაშე თანასწორობის, სისხლის სამართლის კანონთა სიცხადისა და თანმიმდევრულობის მოთხოვნა ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში წამოაყენა ცნობილმა ინგლისელმა საზოგადო მოღვაწემ და მატერიალისტმა ფრენსის ბეკონმა (1561-1626). ბეკონი ილაშქრებდა მოძველებული სისხლის სამართლის კანონმდებლობისა და მართლმსაჯულების წინააღმდეგ, რასაც გლობალური სოციალურ-სამართლებრივი რეფორმები ესატირობოდა.

შემეცნების ხენსუალისტური თეორიის ერთ-ერთი შემქმნელის, ცნობილი ინგლისელი ხენსუალისტის ჯონ ლოკის (1632-1704) მთელი მოძღვრება მიმართული იყო იდეისა და წარმოდგენის თანდაყოლილობის შესახებ დეკარტეს თეორიის წინააღმდეგ. ლოკის აზრით, ჩვენი შემეცნებისა და წარმოდგენის წყარო შეგროვებაა. საერთოდ, მატერიალისტებისა და წარმოდგენის წყარო შეგროვებაა. საერთოდ, მატერიალისტების: ბეკონის, სპინოზას, დეკარტის და ა.შ. დაშინებულებაა, რომ ადამიანის ქცევის ახსნა საბუნებისმეტყველო-მეცნიერული და არა რელიგიური პოზიციებიდან ხდებოდა. დანაშაულის ბუნების რელიგიური ახსნა გარკვეულწილად ფატალისტურია, რაც ბრალის დასაბუთებას აძნელებს, რადგან სადაც ნების თავისუფლება არაა, იქ არც ალტერნატიული ქცევის შესაძლებლობაზე შეიძლება საუბარი.

შარლ ლუი მონტესკიე (1689-1755) მისი თანამედროვეობის ერთ-ერთი გამოჩენილი განმანათლებელია. მონტესკიე ცნობილია როგორც ფილოსოფოსი, მწერალი, ეკონომისტი და იურისტი. მისი ფილოსოფიური და პოლიტიკური შეხედულებებით იგი შესლუღული მონარქიისა და ხელისუფლების დანაწილების მომხრეა. წიგნში „სპარსული წერილები“ (1721) მოცემულია ფეოდალური სისხლის სამართლისა და მართლმსაჯულების ძირითადი პრინციპების კრიტიკა.

ფეოდალური წყაროს განსაკუთრებული კრიტიკა მონტესკიეს მოცემული აქვს „კანონთა გონში“, რომელზეც ოცი წლის განმავლობაში იმუშავა და 1748 წელს ენეკაში ორ ტომად გამოაქვეყნა. სისხლის-სამართლებრივი პროგრამა წარმოდგენილია „კანონთა გონის“ VI წიგნის შესაბამის თავებში.¹

მონტესკიე, ისევე როგორც XVIII საუკუნის ყველა განმანათლებელი, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა კანონს. მისი აზრით, მოქალაქეთა თავისუფლება და მოვალეობა უადრესადაა დაშოკიდებული სისხლის სამართლის კანონთა ხასიათსა და ხარისხზე. ხალხმა, უპირველეს

¹ იხ. მონტესკიე შლ. „კანონთა გონი“, დ. დაბეჩიძის თარგმანი ფრანგულიდან. თბ., 1994.

ყოფლისა, უნდა იზრუნოს მართლმსაჯულების გაუმჯობესებისათვის. მონტესკიე დაჟინებით მოითხოვდა, რომ სისხლის სამართლის კანონით უნდა ისჯებოდეს „მხოლოდ გარეგანი ქმედება“.

მონტესკიეს აზრით, კანონი ერთხელ და სამუდამოდ კი არ უნდა იყოს მოცემული, არამედ კანონმდებელმა იგი უნდა შეუსაბამოს ამა თუ იმ ხალხის გონს, ქვეყნის ბუნებას, კლიმატს, მიწის ოდნობას, ნიადაგის ხარისხს, მოსახლეობის ცხოვრების წესს, ზნეობასა და ჩვეულებას და ა.შ. ყოველი დანაშაული „ხუტად უნდა იყოს განსაზღვრული სისხლის სამართლის კანონში და მოსამართლემ არ უნდა აუქციოს გვერდი კანონის სიტყვას“.

ნებისმიერი სახელეო, რომელიც აუცილებლობით არაა ნაკარნახევი, ერის აზრის საწინააღმდეგოა მონტესკიე მოითხოვდა დახატად ქმედებათა და განსაკუთრებით რელიგიური და ე.წ. უფიქრუბლურობის არე მონარქის შეურაცხყოფელ დანაშაულთა წრის შესლუღვას.

მონტესკიემ წამოაყენა დანაშაულისა და სახელის თანაზომიერების პრინციპი. იგი დამნაშაულის წვადლებისა და წამების წინააღმდეგი იყო. მართალია, მონტესკიე სიკვდილით დასჯის გაუქმებას არ მოითხოვდა, მაგრამ აღნიშნული სახელეო დასჯად ქმედებათა შექცევითა და საერთოდ პუმანურ სახელეო შემთხვევების მომხრედ გვევლინებოდა. მისი დამსახურებია, რომ სისხლის სამართლის ამოცანათა შორის წინა ადგილზე დაყენებული დანაშაულთა თავიდან აცილება და არა მათი დასჯა. დანაშაულობის მიზეზს იგი ხსნიდა მისი ზოგადმეთოდოლოგიური კონცეფციის მიხედვით, რომლის თანახმადაც მმართველობის ფორმები, კანონები და სამართალი (მათ შორის დანაშაულობა) უპირატესად კლიმატზე დამოკიდებული. მისი აზრით, ენებები და დანაშაულის რაოდენობა იზრდება ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ დაშორების შესაბამისად.

ჩუბარე ბეკარიამ (1738-1794) არა მარტო დიდი წვლილი შეიტანა სისხლის სამართლის განმანათლებლურ-პუმანისტური მიმართულების განვითარებაში, არამედ მოამზადა საფუძველი კლასიკური სკოლის ჩამოყალიბებისათვის მისი სისხლისსამართლებრივი იდეები ფორმულირებულია წიგნში „დანაშაულისა და სახელისათვის“, რომელიც 1764 წელს გამოიცა.¹

ბეკარია თავისი ფილოსოფიური შეხედულებებით მჭიდრო კავშირშია ინგლისურ და ფრანგულ მატერიალიზმთან. იგი განიცდის ბუნებით სამართალზე მოძღვრების ძლიერ ზეგავლენას. კერძოდ, რუსოს

ხელშეკრულების თეორია განსაზღვრავს მის იდეებს. ბეკარიამ მონტესკიეს გაუსწრო საკუთარი მოსაზრებებით და მიემხრო პედვეციუსის შეხედულებებს, რომელიც ფრანგი მატერიალისტებიდან თავისი რადიკალურობით გამოირჩეოდა.²

ბეკარია ქმედების კრიმინალიზაციისა და მისთვის სახელის დადგენის უფლებას კანონმდებლის, ხოლო დანაშაულის ჩადენის ფაქტის დამტკიცებისა და შესაბამისი სასჯელის გამოყენების უფლებას მოსამართლის კომპეტენციას აკუთვნებს.³

სამართლიანი მართლმსაჯულების განსახორციელებლად ბეკარია დაუშვებლად მიიჩნევს, რომ მოსამართლემ განმარტოს კანონი მისი გონის შესაბამისად, რადგან იგი კანონმდებელი არ არის. ამიტომ მან არ უნდა გადაუხვიოს სიტყვასიტყვით გაგებას.

ბეკარიას აზრით, დანაშაულობის თავიდან აცილება შესაძლებელია საზოგადოების განათლებისა და აღზრდის დონის ამაღლების კვალობაზე. თუ საზოგადოების წევრებისათვის ხელმისაწვდომი იქნება მათთვის გასაგებ ენაზე დაწერილი კანონები, არც უფრო მეტი პიროვნება გაიგებს კანონის წმინდა დებულებას და მას გაითავისებს, მით ნაკლები იქნება დანაშაული: უცოდინარობა და დანაშაულზე არაზუსტი წარმოდგენა, უეჭველად, აძლიერებს ენებათა მკერმეტველებას.⁴

ბეკარია მოითხოვდა კანონისა და სასამართლოს წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორობას, დანაშაულისა და სასჯელის სიმძიმეთა შორის თანაფარდობას, რისთვისაც მოითხოვდა დანაშაულთა და სასჯელთა ზუსტი და საყოველთაო კიბის შექმნას. რაც შეეხება სიკვდილით დასჯას, ბეკარია პირველი იყო, რომელმაც დამაჯერებელი არგუმენტებით მიუთითა ამ უსასტიკესი და ბოროტების მომტან სახელეზე. „შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ბეკარიას იდეის ზეგავლენით საფუძველი ჩაეყარა ამ ბარბაროსული სახელის გაუქმების მომხრეთა (აბოლიციონისტების) მოძრაობას“.⁵

ბეკარია სიკვდილით დასჯას აუცილებლად თვლიდა, თუ მის გამოყენებას მოითხოვს ერის თავისუფლება, მართლწესრიგი ან სხვა დანაშაულთა თავიდან აცილება.

ფეოდალური იუსტიციის წინააღმდეგ იყო მიმართული კანონის წინაშე ყველა მოქალაქის თანასწორობის, მოსამართლის თვითნებო-

¹ იხ. Уголовное право. Редаж: А.А. Герцетон, Б.С. Ошеревич, А.А. Пивоваров, М., 1939, с. 62.

² იხ. დაახ. ნაშ. ჩ. ბეკარია, გვ. 36-38.

³ იქვე, გვ. 44-45.

⁴ См: Паумен А.В. Уголовное право. Общая часть. Курс лекций, М., 1996, с. 532.

⁵ იხ. ბეკარია ჩ. „დანაშაულისა და სასჯელისათვის“, ა. ხუტეშვილის თარგმანი იტალიურიდან. თ. 2003.

ბის აღკვეთის მოთხოვნა და ცნობილი პრინციპის: „არავითარი დანაშაული, არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე“ ფორმულირება, რომელიც დღესდღეობით ერთ-ერთი დემოკრატიული სისხლისსამართლებრივი პრინციპია.

ბეკარია მოითხოვდა, რომ სასჯელები ყოფილიყო პუმანური, რადგან ადამიანის სულზე ყველაზე მეტ შთაბეჭდილებას ახდენს არა სასჯელის სიმკაცრე, არამედ მისი გარდაუვალობა და ხანგრძლივობა.

მოსამართლეობა მხრიდან პირადი ინტერესების აღმოსაფხვრელად, ბეკარიას აზრით, აუცილებელია სასამართლოში საქმეთა საჯაროდ განხილვა, რამდენადაც სასამართლოზე მოქმედი საზოგადოებრივი აზრი აღვირს ამოსდებს ადამიანის ენებებს და სასამართლოს სამართლიან გზაზე აყენებს. ბეკარიას წინააღმდეგი იყო განსასჯელის რელიგიური, განმწმენდი ფიცისა და წამების. იგი ამტკიცებდა, რომ უსამართლობა ადამიანის მიწნევა ღმერთსა და სასამართლო განაჩენამდე, როგორც ამას ადგილი აქვს წამების გამოყენებისას.

ვოლტერი (1694-1778) სახელგანთქმული ფრანგი მწერლის პამფლეტისტი და ფილოსოფოსის ფრანსუა შარი არუეს ერთ-ერთი ფსევდონიმი. მართალია, ვოლტერი თვითონ არ იყო ათეისტი, მაგრამ კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ გამოდიოდა, რომლის ტრიბუნალებს უსახტიკესი სასჯელების გამოყენებაში სდებდა ბრალს. ვოლტერი ფრთხილად გავლენიან პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენდა. აღსანიშნავია, რომ „ვოლტერიანობა ძლიერი კულტურული და პოლიტიკური მიმდინარეობა იყო, რომლის გაელენამ რუსეთის გაფლით საქართველომდეც მიიღწია (დავით და იოანე ბატონიშვილები)“.¹

ვოლტერის შეხედულებანი სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის შესახებ ნათლად გადმოცემული მის ორ წიგნში: „დანაშაულებისა და სასჯელების წიგნის კომენტარები“ (1766) და „ჯილდო სამართლიანობისა და პუმანიზმისათვის“ (1777).

მონტესკიესა და ბეკარიას ძლიერი ზეგავლენით, ვოლტერის მოსაზრებებიდან გამომდინარე, სასჯელი პუმანურობის პრინციპის შესაბამისად უნდა გამოიყენებოდეს. იგი, სიკვდილით დასჯის გამოყენების საკითხთან დაკავშირებით, ბეკარიას აზრს იზიარებდა.

ჟან პოლ მარტე (1743-1793) საფრანგეთის 1789 წლის რევოლუციის ერთ-ერთი გამოჩენილი წარმომადგენელი იყო. დიდ მეცნიერსა და პუბლიცისტს თავისი იდეები გამოთქმული აქვს არა მარტო ფიზიკისა და მედიცინის, არამედ სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებზეც.

¹ იხ. ნარკვევები ფილოსოფიის ისტორიაში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისე ფილოსოფიის ინსტიტუტის კათედრა, რ. გორდუხიანი, გ. თეგაძე, შ. ნემსაძე, შ. ჭელიძე თბ. 1993, გვ. 239.

სისხლისსამართლებრივი ასპექტით საყურადღებოა მისი ნაშრომი: „სისხლის სამართლის კანონმდებლობა“, რომელშიც ყურადღებაა გაიხილებული სისხლის სამართლის კანონის ტექნიკაზე. მარტის აზრით, სამართლიანი კანონები არ უნდა იყოს ბუნდოვანი და ორაზროვანი, რადგან ყველა მოქალაქეს ნათელი წარმოედგება პტონდეს დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ. სისხლის სამართლის კანონი უნდა იყოს ზუსტი და მარტივი. ამასთან, სისხლის სამართლის კოდექსი იმდენად იაფი უნდა იყოს, რომ ყოველ მოქალაქეს შეეძლოს მისი შეძენა.²

ჟან პოლ მარტემა დაამუშავა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის კერძო ნაწილი, რომელიც, ობიექტის მიხედვით, რვა ნაწილად იყო დაყოფილი.

მარტე იზიარებდა მონტესკიესა და ბეკარიას შეხედულებებს დანაშაულობის თავიდან აცილების, დანაშაულისა და სასჯელის შესაბამისობის, სასჯელის გარდაუვალობის შესახებ. თუმცა, მისი რევოლუციური მოღვაწეობა აისახა მის შეხედულებებში, როგორც რადიკალური ფრთის – იაკობინელების ერთ-ერთ ძლიერ ძალას, დასაშვებად მიიჩნედა რევოლუციის პერიოდში შეუპოვარი ტერორის გამოყენება პოლიტიკური მოწინააღმდეგეების მიმართ. მარტის აზრით, უსამართლო კანონები შესაძლებელია დაირღვეს. იმ ხელისუფლებას, რომელიც ამ დარღვევებისათვის პიროვნებას დასჯის, იგი ტირანულს უწოდებდა, ხოლო მოსამართლეს, რომელიც ამისათვის სიკვდილით დასჯიდა – საზიზღარ მკვლელს.³

§ 2. კლასიკური სკოლა

თანამედროვე სისხლისსამართლებრივი აზროვნების განვითარებაზე განსაკუთრებული გავლენა იქონია კლასიკური სკოლის ფარგლებში აღმოცენებულმა არაერთმა საგულისხმო იდეამ. სისხლის სამართლის მოძღვრებაში კლასიკური სკოლა სათავეს იდებს საფრანგეთის 1789 წლის რევოლუციის შემდეგ, XVIII საუკუნის ბოლოს და XIX საუკუნის დასაწყისში. შეიძლება ითქვას, რომ კლასიკური სკოლა გერმანული პოლიტიკურ-სამართლებრივი და ფილოსოფიური აზროვნების წიაღში ჩამოყალიბდა.

¹ См. Марте Ж.П. Полн. собр. соч. М., 1951.

² См. Haymon A.B. დისკ. ნაშრ. გვ. 335.

რითაც იგი კარგავს არსებობის საშუალებას და ამის გამო სახელმწიფოში ქურდს უნდა დაუნიშნოს საკატორღო სამუშაოები არსებობისათვის.

კანტი მოითხოვდა სიკვდილით დასჯის გამოყენებას არა მარტო მკვლელობისათვის, არამედ სახელმწიფო დანაშაულისათვისაც. ამასთან, ამსრულებელთან ერთად სიკვდილით უნდა დაიხაჯონ თანამონაწილეებიც.

გერმანული კლასიკური იდეალიზმის ერთ-ერთი თვალსაზრისით წარმოდგენილი გოტე ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელის (1770-1831) სისხლის-სამართლებრივ შეხედულებებს განსაკუთრებული ადგილი უკავია სისხლის სამართლის თეორიის კლასიკურ სკოლაში. იგი გვევლინება ფილოსოფიაში აზროვნების იდეალისტური დიალექტიკის ფუძემდებლად.

ჰეგელის ფილოსოფია ობიექტური იდეალიზმის შეხედულებას ეყრდნობა. ჰეგელის ფილოსოფიურ სისტემაში და დოგმატი საფუძვლად უდევს აბსოლუტური გონის დიალექტიკური განვითარება. ჰეგელისთვის დიალექტიკური მეთოდი საერთოდ არსებულის, ე.ი. აზრის არსებითი კანონზომიერებაა. ამ მეთოდის მიხედვით, ყოველი არსებული საპირისპირო მხარეთა თუ ძაღთა ერთიანობაა. ე.ი. დაპირისპირებულთა ერთიანობაა. დაპირისპირებულთა წინააღმდეგობა ქმნის მოძრაობას, რომელსაც განვითარების სახელით აქვს. დაპირისპირებულთა ერთიანობის კანონი თავის თავში შეიცავს უარყოფის უარყოფის კანონის ფორმას, რაც შინაარსს უსაზღვრავს მას დაპირისპირებულთა ერთიანობაში დაპირისპირებულები თავისებურ თვისს და ანტიუფისს წარმოადგენენ, ხოლო მათი ერთიანობა სინთეზია.¹ დიალექტიკური განვითარება ტრიადის ფორმით ხდება: თვისი, რომლის უარყოფაა ანტიუფისი, ხოლო ამ უარყოფილის უარყოფა სინთეზია. სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ჰეგელმა ამ ტრიადის, ანუ სამსაფეხურიანი სქემის მიხედვით დაასაბუთა. თეზისი არის მოქმედი სამართალი, რომლის უარყოფა ხდება დანაშაულის ჩადენით, ე.ი. ანტიუფისით. დანაშაულის უარყოფა ხდება დამნაშავისათვის სახჯელის დაწესებით. მასმასაღამე, დამნაშავისთვის სახჯელის დანიშნა არის სინთეზი ე.ი. დარღვეული სამართლის აღდგენა.

ჰეგელის სისხლისსამართლებრივ მოძღვრებაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სახჯელის პრობლემას. ჰეგელი კანტთან ერთად სახჯელის შესახებ აბსოლუტური თეორიის მომხრედ გვევლინება. ჰეგელის თვალსაზრისით, სახჯელი არა მარტო სამართლიანობის

იარაღია სახელმწიფოს ხელში, არამედ ამასთანავე – თვით დამნაშაულის უფლებაცაა. ამ უფლების მიცემით, ჰეგელის აზრით, ჩვენ პატივს ვცემთ მას, როგორც გონიერ არსებას. ჰეგელის კონცეფციიდან ნათელი ხდება, რომ იგი უარყოფს სახჯელის უტილიტარულ მიზნებს, რადგან გაუგებებელყოფის, დამინებისა და ჯამოსწორების განხორციელებით ჩვენ გონიერ არსებას განუხილავთ როგორც მკენე მხედს ეს კი ღახავს დამნაშავის ღირსებას.²

ჰეგელი სახჯელს განიხილავს როგორც სამაგიეროს მიზნებს, მაგრამ ამავე დროს იგი აკრიტიკებს კანტის მატერიალური ტაღონის თეორიას. ჰეგელი თვლიდა, რომ ეს თეორია მისიღები იყო განვითარების დაბად საფეხურებზე, როდესაც იდეალური საწყისები ჯერ კიდევ არ იყო გამოყოფილი მატერიალურისაგან.

ჰეგელი ობიექტური შერაცხვის წინააღმდეგი იყო, რადგან მხოლოდ ნება უარყოფს სამართალს. ამიტომ, ფსიქიკურად დაავადებულების მიმართ გამოყენებული უნდა იყოს სამედიცინო მკურნალობა. ჰეგელი უარყოფდა დანაშაულებრივი ქმედების გარეშე მხოლოდ აზრისათვის დასჯის შესაძლებლობას. ჰეგელი მხარს უჭერდა სისხლის სამართლის კოდიფიცირებულ კანონმდებლობას, როგორც სამართლის უფრო განვითარებულ ფორმას ინგლისური მართლმსაჯულების სისტემის შესაბამისად არსებულ ჩვეულებითი სამართლის ნორმებსა და სასამართლო გადაწყვეტილებების კრებულთან შედარებით. ჰეგელი მოითხოვდა მოსამართლეთა შეხედულებების ფარგლების კანონით შეზღუდვასა და ნაწიე მსაჯულთა სასამართლოს დაარსებას.

თანამედროვე სისხლისსამართლებრივი აზროვნების ჩამოყალიბებაზე უდიდესი გავლენა იქონია XIX საუკუნის გამოჩენილი გერმანელი კრიმინალისტიკის ანსელმ ფოიერბახის (1775-1833) სისხლისსამართლებრივმა შეხედულებებმა. ანსელმ ფოიერბახის სამეცნიერო შემკვიდრება შესაძლებლობას იძლევა სწორედ იგი მივიჩნიოთ კლასიკური სკოლის ფლადმანად.

ფოიერბახის მიხედვით, სახელმწიფოს მიზანი სამართლებრივი მდგომარეობის შექმნა, ანუ კანონისა და სამართლის საფუძველზე ხალხის ერთობლივი არსებობის ფორმირებაა. სახელმწიფოს ამოცანაა ეველა და ცალკეული მოქალაქეების თავისუფლების უზრუნველყოფა, სამართლის დარღვევა ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს წინაშე დასახულ მიზანს, ამიტომ აუცილებელია, რომ სახელმწიფოში ამგვარ დარღვევებს არ პქონდეს ადგილი. სახელმწიფოს უფლება აქვს და ეკუთვნის ცალკეული მოქალაქის მიმართ, რომელთა შემგვობითაც სამართლის

¹ სს. ნარკვევები ფილოსოფიის ისტორიაში, ტ. 3, ნაწილი, გვ. 322, 323.

² См. Hegel, Философия права, соч., т. VII 1934 стр. 118.

დარღვევა შეუძლებელი იქნება. ეს ღონისძიებები საჭიროების მიხედვით უნდა იყოს იძულებითი, სამართლის დარღვევათა თავიდან ახაცილებლად, ფიზიკურ იძულებასთან ერთად, აუცილებელია ფსიქიკური იძულებაც.

ფოიერბახი თავისი ფილოსოფიური სისტემით კანტის შეხედულებებს ეხმარება. თუმცა, გარკვეულ საკითხებში აშკარა განსხვავება არსებობს ფოიერბახისა და კანტის პოზიციებს შორის. კანტისათვის ადამიანის ნებისყოფის თავისუფლება, როგორც ზნეობრივი, ისე სამართლებრივი, პასუხისმგებლობის ზოგადი საფუძველია. ფოიერბახი შეკეთრად მიჯნავდა ერთმანეთისაგან სამართალსა და ზნეობას. იგი განასხვავებდა იურიდიულ შერაცხვას ზნეობისაგან. ადამიანის ნება თავისუფალი კი არ არის, არამედ მოზნობრივად განპირობებულია. მაშასადამე, ფოიერბახი უარყოფს ნებისყოფის თავისუფლებას სამართლებრივ სფეროში. ამ საკითხში იგი თანმიმდევრული დეტერმინისტია და სახეულის მისეულ ფსიქოლოგიური იძულების თეორიას დეტერმინიზმის საწყისებზე აგებს. "ფოიერბახი ამბევდროს მტკიცედ ილაშქრებს სამაგიეროს მიზლის (vergeltung) საწყისის წინააღმდეგ. მისი აზრით, შორადური სამაგიეროს მიზლვა ითვალისწინებს ბრალსა და სახეულის შორის პროპორციულობის გამოტკევეს, ხოლო ამ პროპორციულობის დაღვენა შეუძლებელია ადამიანის შეზღუდული გონების შესწევით."¹

ამრიგად, ფოიერბახის ფსიქოლოგიური იძულების თეორიით აღიარებულია ზოგადი პრევენციის იდეა. მისი აზრით, დანაშაულობის თავიდან ახაცილებლად აუცილებელია ყველამ კარგად იცოდეს, რომ მის მიერ დანაშაულის ჩადენას გარდაუვალად მოჰყვება სახეული, რომელიც უფრო მეტი ბოროტებაა, ვიდრე დანაშაულებრივი ჩანაფიქრის განუზოტრელებლობით გამოწვეული უკმაყოფილება. მაშასადამე, სახელმწიფომ სახეულის გამოყენების შექარით უნდა შეაკავოს მოქალაქეები დანაშაულის ჩადენისაგან.

ფოიერბახის მოძღვრებაში დანაშაულის ცნება ემყარება საზოგადოებრივი ხელშეკრულების შესახებ მოძღვრებას. მოქალაქეთა თავისუფლების დარღვევა, რომელიც განმტკიცებულია საზოგადოებრივი ხელშეკრულებითა და უზრუნველყოფილია სისხლის სამართლის კანონით, არის დანაშაული ანუ სამართლის დარღვევა. ფოიერბახის აზრით, დანაშაულის სიმძიმე ხელყოფის ობიექტის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. ფოიერბახი მოითხოვდა, რომ სისხლისსამართლებ-

რივი პასუხისმგებლობა დაწესებულიყო ქმედების და არა აზრისათვის. სწორედ ფოიერბახის დამსახურებაა ჩვენთვის ბეკარიას მიერ წამოყენებული თანამედროვე სისხლისსამართლებრივი პრინციპების ღლითური ფორმულებით ჩამოყალიბება, რომელიც სახეულისა და დანაშაულის მხოლოდ კანონით განსაზღვრას ეხება. დღესდღეობით ეს ფორმულები ჩამოყალიბდა კომბინირებული პრინციპით: „nullum crimen, nulla poena sine lege“ (არავითარი დანაშაული, არავითარი სახეული კანონის გარეშე).

ფოიერბახის მიერ დამუშავებული მრავალი სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტი, დანაშაულის შემადგენლობა, თანამონაწილეობა, ბრალი და მისი ფორმები, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, მცდელობა და ა.შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფოიერბახმა დიდი წვლილი შეიტანა ბავარიის 1813 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის შედგენაში.

კლასიკურ სკოლასთან მრავალი ცნობილი გერმანელი იურისტის სახელია დაკავშირებული: ბირკჰიერი, ბინდინგი, ბელინგი და სხვ.

კლასიკური სკოლის წარმომადგენელთა იურიდიული მსოფლმხედველობით დანაშაული და სახეული განიხილება წმინდა ფორმალური იურიდიული თვალსაზრისით. მართალია, ღოგმატური (ფორმალური-იურიდიული) კლდეის მეთოდი უმნიშვნელოვანესია სისხლის სამართლის შეცნირებისათვის, მაგრამ საზოგადოების მოწვევით სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და სულიერი ცხოვრების პირობებისგან დანაშაულისა და დანაშაულობის განხილვა მართებულად ვერ ხსნის დანაშაულობის მიზეზებს. ეს კარგად შენიშნეს სოცოლოგიური და ანთროპოლოგიური სკოლის წარმომადგენლებმა. თუ რამდენად დასაბუთებული იყო მათი კრიტიკა, ეს უკვე ცალკე კლდეის საკითხს წარმოადგენს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კლასიკური მიმართულება გაერცვლა და რევოლუციამდელ რუსეთში (ნ. ტაგანცევი, ნ. სერგეესკი და სხვ.) განსაკუთრებით აღსანიშნავია ნ. ტაგანცევის (1843-1923) ნაშრომები. მისი სისხლისსამართლებრივი შეხედულებანი შეიძლება შევფასოთ როგორც ღიბერალურ-უმანისტური ტაგანცევი იზიარებდა სოცოლოგიური სკოლის მიღწევებს დანაშაულობის კლდეის სფეროში, მაგრამ შეცვრად უარყოფდა „დამნაშაულის საშინო მდგომარეობის“ კონცეფციას და პრევენციული „უსაფრთხოების ღონისძიებათა“ გამოყენებას სისხლისსამართლებრივი სახეულის ნაცვლად. მისი აზრით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი მხოლოდ

¹ იხ. აღ. ვაიშიშვილი, სახეული და სოციალური დაცვის ღონისძიებები, თბ., 1960, გვ. 22.

დაბაშაუდლებრივი ქმედება უნდა იყოს და არა უპანზრახვა, ტიფინცუვი სიკვდილით დასჯის კატეგორიული წინააღმდეგო იყოს.

ხისხდის სამართლის თეორიაში გამოყოფა აგრეთვე ნეოკლასიკური მიმართულება. ნეოკლასიკური მიმართულების ფარგლებში დიდი ყურადღება მიექცა ნების თავისუფლების, პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრობლემებს. კერძოდ, შერაცხა-ობაზე გავლენა შეიძლება იქონიოს პათოლოგიამ, გონებრივი განვითარების დონემ და ა.შ. პასუხისმგებლობისა და სასჯელის განსაზღვრისას ასევე გამოყენებული უნდა იყოს ექსპერტთა დასკვნა.

ნეოკლასიკური სკოლის მიერ მართებულად დარჩა ხელშეუხებელი კლასიკური მიმართულების მიერ ჩამოყალიბებული ფუძემდებლური პრინციპები. მაგალითად, კანონის წინაშე ყველას თანასწორობა, დამაშავლისა და სახჯელის მხოლოდ კანონით განსაზღვრის მოთხოვნა და სხვ.

ნეოკლასიკური სკოლის წარმომადგენლები (მაგალითად, ვ. ზაუ-
ერი, ე. მეცგერი, ვ. გალასი და სხვ.) დანაშაულის, მისი ელემენტების,
სასჯელისა და სხვა სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტების შესახებ
არაერთ საგულისხმო შეხედულებებს იძლევიან, რომელიც ამ მიმარ-
თაუბების უდიდეს მსახიობებთან უნდა ჩაითვალოს.

§ 3. ანთროპოგეოგრაფიული სკედი

დანაშაულის ზრდის, მისი მიზეზების ახსნისა და თავიდან აცილების წინადადებით ანთროპოლოგიური სკოლა შეეცადა დაესაბუთებინა სისხლის სამართალში კლასიკური სკოლის უსუსურობა.

ანთროპოლოგიური სკოლის ფუძემდებელია იტალიელი ექიმი-ფსიქიატრი ჯეზარე ლომბროსო (1835-1909).

ლომბროზოს მიხედვით, დამნაშავე არის ადამიანის განსაკუთრებული ნაირსახეობა, რომელსაც აშკარად გამოხატული სპეციფიკური ბიოლოგიური ნიშნების ერთობლიობა გააჩნია. აქედან ლომბროზო აკეთებდა დასკვნას დანაშაულის ბუნებრივი აუცილებლობის შესახებ. მან ჩამოაყალიბა აზრი, რომ დანაშაული ბუნებრივად ისევე აუცილებელია, როგორც დაბადება, სიკვდილი, განაყოფიერება, ფსიქიკური და ა.შ.

ლომბროზოს ხისხლისხამართლებრივ-ანთროპოლოგიური მოძღვრების ძირითადი იდეები ჯადმოცემულია მის ნაშრომში „დამნაშაყი ადამიანი“ (1871). ამ ნაშრომში ლომბროზო ეხება დამნაშაყთა ანომა-

ღიძებს და დამნაშავეთა თავის ქაღისა და არადამნაშავეთა თავის ქაღის ურთიერთშედარებით მიდის დასკვნამდე, რომ დამნაშავეებს უფრო დიდი თავის ქაღა აქვთ. ღოშმროსო ირწმუნებოდა, რომ დამნაშავეთა თავის ქაღის წინა უახლოვედა სულიერად დაავადებულთა თავის ქაღის. ხშირად დამნაშავეთა ტუჩი ვიწროთა ჟეჟეს დაბალი განვითარების ცხოველთა ტუჩის. მძირცველებს, მკვლელებს, ცეცხლის წაქიდებლებს სხეულის დიდი აგებულება გაინათ, კერძოდ, დიდი ღაწვის ძაღვები და ყბები, გრძელი კბილები, არწივისებური ცხვირი და ა.შ. დამნაშავეებს, სხვადასხვა დაჩაშტულის შესაბამისად, განსაკუთრებულად ფიზიონომია ახასიათებს. ქურდებისათვის დამახასიათებელია ხახისა და ხელების ხიზარდვ, მორბენალი თვალები, მკჩხერი წვერი. სქესობრივ დამნაშავეებს - მოუღწერ თვალები, განასებულნი ხახის ნაკვთები, მსხვილი ტუჩები, გრძელი თმები და ა.შ.

დღემბროსი ადამიანებს, რომ დამსამკვეები უსწერ და უგრძნობი ირსებანი ირთიან. დამნაშავეები ზამთარსკვეიან პატავილევარებოთ, სი-
სახტაციოთ, შუბრისძებოთ, ახასიათებთ შადრკილეზა ღვინისა და ბანქო-
სა, კნ, ტკობის, ცკეკის, სანახაობიზა, კნ და ა.შ.

დორმპროზის ნაწრობებში დიდი ადგილი უკავია კლიმატური პირობებისა და რასობრივი ნიშნებისადმი ადამიანის მიკუთვნებას. მაგალითად, დამანაშავეები გასსაკუთრებული დიდალი რასის ხელხია, რომელთა გამოსწორება შეუძლებელია.

ჩვენარე დომბროზო, რომელიც ციხის ექიმად მუშაობდა, საკუთარი ექსპერიმენტების საფუძველზე მივიდა დასკვნამდე, რომ დამნაშავე გან-
საკუთრებული ბიოლოგიური ტიპია და მისი გამოსწორება შეუძლებე-
ლია. ამიტომ დომბროზო და მისი მიმდევრები (რ. გაროფალი, ე. ჟერი)
მოითხოვენ სასამართლოების გაუქმებასა და მის შეცვლას სე-
ციულური დიშინიტრაციული ორგანიზმით. ეს ორგანიზმი სასჯელის
ნაცვლად გამოიყენებდნენ უსაფრთხოების დონისმიერებს; სიკვდილით
დასჯას, თავისუფლების აღკვეთას, კასტრაციას, სტერლიზაციას და
ა.შ.

ანთროპოლოგიური ხეობის ერთ-ერთი ცნობილი წარმომადგენელია ე. ფერი (1856-1929), რომელიც დანაშაულობის კვლევისას, ანთროპოლოგურთან ერთად, დიდ ყურადღებას აქცევს სოციალურ ფაქტორებსაც. მისი აზრით, მაგალითად, დანაშაულობის სოციალური მიზეზები უფრო დიდ გავლენას ახდენს ქურდობაზე, ვიდრე შედეგობაზე ან გაუმართაობაზე. მკვლევარმა დე. გოუპატოურებმა, უწინარეს ყოვლისა, დანაშაულის პირადი თავისებურებების ნაყოფია.

კ. ფერის აზრით, ზოგადად დანამაჟულზე ზეგავლენას სამი ფაქტორი ახდენს ინდივიდუალური, ფიზიკური და სოციალური.

XIX და XX საუკუნეთა მიჯნაზე ანთროპოლოგიურმა იდეებმა რუსეთშიც გაიშინა მომხრეები. მათგან აღსანიშნავია პროფ. ვ. ჩივი, პროფ. ვ. ტარნოვსკაია და პროფ. დრილი. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთში ანთროპოლოგიური იდეები პრაქტიკულად არ განხორციელებულა.

„დაბადებით დამნაშავეს“ თეორია, როგორც ანტიმეცნიერული, მკაცრად იქნა გაკრიტიკებული, რადგან შეძგომმა გამოკვლევებმა დაადასტურა, რომ დამნაშავეს არაერთი განსაკუთრებული ბიოლოგიური ტიპი არ არსებობს. ხინამდღეულში არ არსებობს არაბიური ანთროპოლოგიური ნიშნები – დანაშაულობის სტიგმატები – რომელითაც შესაძლებელი იქნებოდა კანონმორჩილებისაგან დამნაშავეს გამოჩენა.

შემთხვევითი არ იყო, რომ ანთროპოლოგიური სკოლის იდეები, სხვა რასობრივ თეორიებთან ერთად, ფართოდ გამოიყენებოდა ფაშისტურ იტალიასა და გერმანიაში. საკონცენტრაციო ბანაკებში მოხვედრილი ტყვეები არადადამიანური ექსპერიმენტების მსხვეპრად ხდებოდნენ. რასობრივი და პოლიტიკური ნიშნის მიხედვით ხალხთა მასობრივი განადგურების ფაქტები ნათლად ილწვრილი და დადასტურებული სპეციალურად შექმნილი ნიურნბერგის ტრიბუნალის მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულისა და დანაშაულობის მიზეზების ახსნისათვის ანთროპოლოგიური მიდგომა მიუღებელია, შეუძლებელია ადამიანის სულიერი, ფიზიოლოგიური თუ პათოლოგიური მდგომარეობის სრული გაუთვალისწინებლობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას. ადამიანის სამედიცინო-ბიოლოგიურ თავისებურებებს დიდ ყურადღებას აქცევს ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაც. კერძოდ, საქართველოს სსრ-ის 34-ე მუხლით (შეურაცხაობა ფსიქიკური დაავადების გამო) შეურაცხად ისიც ითვლება, ვისაც ინტელექტუალური სფერო დაზიანებული არა აქვს, მაგრამ დაზიანებული აქვს ნებელობითი სფერო. ამგვარი ფსიქიკური ანომალია გამორიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რადგან შეუძლებელია სუბიექტის გაკიცხვა ჩადენილი უმართლობისათვის. ამგვარი ანომალიაა, მაგალითად, კლეპტომანია (დაუძლეველი სწრაფვა ქურდობისაკენ), პირომანია (დაუძლეველი სწრაფვა ცეცხლის წაქიდვისაკენ) და ა.შ.

§ 4. სოციოლოგიური სკოლა

ანთროპოლოგიური სკოლის მიმდევრებმა, როგორც შემდგომში კვლევებმა ნათელყო, დანაშაულის ბუნების, დანაშაულობის ზრდისა და მისი თავიდან აცილების არამეცნიერული თეორიული დასაბუთება მოგვცა. ანთროპოლოგიური სკოლის შემდეგ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში წარმოიშვა ახალი მიმართულება, რომელიც სოციოლოგიური სკოლის სახელწოდებითაა ცნობილი.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ სოციოლოგიური სკოლა განსაკუთრებული ეკლექტიზმით გამოირჩევა. ეს მიმართულება ცდილობდა ერთმანეთისათვის შეეთავსებინა ანთროპოლოგიური და კლასიკური სკოლის ელემენტები საკუთარ თეორიასთან. სოციოლოგიური სკოლა დანაშაულობის მიზეზებს ეძებდა არა მხოლოდ სოციალურ ურთიერთობებში, არამედ ადამიანის ბიოლოგიურ ფაქტორებში, რაც შეეხება სასჯელს, აქ სოციოლოგიური სკოლა, ერთი მხრივ, იზიარებს კლასიკური სკოლის მიერ ჩამოყალიბებულ შურისძიების თეორიას, მეორე მხრივ, ღრმობით სწავლობს და მისი მიმდევრობის სოციალური დაცვის თეორიის აყენებებს სასჯელის გვერდით.

სოციოლოგიური მიმართულების წარმომადგენლები სამაგიეროს მიზლის აღიარებით კომპრომისზე მიდიან და სიმძიმის ცენტრი გადააქვთ სპეციალურ პრევენციაზე, რომლის ცალკეული ნიშნები უკავშირდება დამნაშავეთა ამა თუ იმ კლასისადმი კუთვნილებას: თუ დამნაშავეთა კლასი შედგება ისეთი ელემენტებისაგან, რომლებიც ვარგისი არიან სოციალური შეგუებისათვის, სასჯელს მიზნად უნდა პქონდეს გამოსწორება; თუ კლასი შედგება გამოუსწორებელ დამნაშავეთაგან, სასჯელმა უნდა მიიღოს ელიმინაციის, გაუვნებელყოფის ხასიათი. შესაძლოა ისეთი მდგომარეობაც, როცა დანაშაული ადამიანის ცხოვრებაში შემთხვევით ეპიზოდს წარმოადგენდა. გამოწვეული იყო მძიმე, ტრაგიკული გარემოებებით, ამიტომ არაა მისგან მოსალოდნელი ახალი დანაშაული. მაშასადამე, არაა საჭირო არც მისი გამოსწორება და არც მით უფრო ელიმინაცია; სასჯელს აქ შეიძლება მიზნად პქონდეს ან კანონზომიერი ყოფიქცევის სტიმულების გაზარება ან საერთო პრევენცია და სამაგიეროს მიზნება.¹

სოციოლოგიური სკოლა დანაშაულობის მიზეზებს ხსნის ე.წ. ფაქტორთა თეორიის საფუძველზე. დანაშაულობის წარმოშობის სამი ჯგუფის ფაქტორი გამოიყოფა სოციოლოგიური მიმართულების

¹ იხ. ალ. ვაშაშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 115-117.

ფარგლებში: 1) სოციალურ-ეკონომიკური (უმუშევრობა, სიღარიბე, პროსტიტუცია და ა.შ.); 2) ფიზიკური და კოსმიური (დრო, წელიწადი, დღე-ღამე, კლიმატი, ამინდის მდგომარეობა და ა.შ.); 3) ინდივიდუალური ანუ ბიოლოგიური (სქესი, ასაკი, ტემპერამენტი, დამნაშავეს ფსიქოფიზიოლოგიური თავისებურებანი და ა.შ.).

სოციოლოგიური სკოლის მამამთავრად და თვალსაჩინო წარმომადგენლად ითვლება გერმანელი კრიმინალისტი ფრანც ლისტე (1851-1919) — ლისტე, ისევე როგორც სოციოლოგიური სკოლის ყოველი წარმომადგენელი, გულგრილად ეკიდებოდა ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის საკითხებს, ლისტე თვლიდა, რომ ფილოსოფია და სისხლის სამართლის მეცნიერება არაერთად კავშირში არ იმყოფება. ლისტის მიერ ფილოსოფიის მნიშვნელობის უარყოფა სისხლის სამართლისათვის შეიძლება ითქვას, რომ თავისებური ფილოსოფიის ქადაგებაა, სოციოლოგიური კონცეფცია ხაერთოდ და უაქტორთა თეორიაა კერძოდ, სხვა არაფერია, თუ არა ფილოსოფიაში პოზიტივიზმის ქადაგება.

ლისტე დანაშაულს განიხილავს ტექნიკურ-იურიდიული და ბუნებრივ-მეცნიერული თვალსაზრისით. კვლევის შედეგად იგი შიშის დასკვნამდე, რომ დანაშაული არის ერთი ინდივიდუალური ფაქტორისა და საზოგადოებრივ ფაქტორთა ურთიკვეთი რაოდენობის პროდუქტი. ლისტის თქმით, ეს დებულება მისი სისხლისსამართლებრივ-პოლიტიკური მრწამსის ქვაკუთხედი.

დანაშაულობის თავიდან აცილების მიზნით, სოციოლოგიური სკოლის წარმომადგენლები სასჯელთან ერთად მოითხოვდნენ უსაფრთხოების ღონისძიებების ანუ სოციალური დაცვის ღონისძიებათა შემოღებას, რომელთა დანიშვნის საფუძველად მიჩნეულია არა დანაშაული, როგორც სასჯელის განსაზღვრისას ხდება, არამედ ადამიანის მადელობა, საშიშროების ხარისხი. სწორედ ეს დებულებაა სოციოლოგიური სკოლის მიერ განვითარებული „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ თეორიის ძირითადი დერმი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ თეორიის მიხედვით, დანაშაულთა თავიდან ასაცილებლად სამართალი კონკრეტული დანაშაულის ჩადენას კი არ უნდა ელსოდოს, არამედ დანაშაულის ჩადენამდე სოციალური დაცვის ღონისძიებების გამოყენებით უნდა აღიკვეთოს საზოგადოებისათვის საშიში პირთა საქმიანობა.

„დაცვის ღონისძიებათა“ შემგვობით ხორციელდება ან ცალკეულ პირთა შეგუება საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან (აღმზრდელობითი ან გამასწორებელი ღონისძიებანი), ან შეგუების უნარს მოკლებულ პირთა გამოთიშვა საზოგადოებიდან (დაცვის ღონისძიებანი ვიწრო მნიშვნელობით). ეს ღონისძიებანი, ლისტის თქმით, სუსტად იყო დამუშავებული და შეტანილი გერმანიის, ავსტრიისა და შვეიცარიის სისხლის

სამართლის კოდექსების პროექტებში. ამას წერდა ლისტე 1912 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოში. მას შემდეგ „დაცვის ღონისძიებების“ ცნება შეტანილი იყო სხვადასხვა ქვეყნების კოდექსებში და მოქმედი კანონის ძალია მიიღო.¹

სოციალური დაცვის ღონისძიებათა შემოღება თავისთავად ნიშნავს სისხლის სამართლის ძირითადი პრინციპების უგულვებელყოფას. სოციოლოგიური სკოლის იდეები აისახა იტალიის 1931 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში, როდესაც ქვეყანაში დამყარებული იყო ფაშისტური რეჟიმი. უსაფრთხოების ღონისძიებანი უცხო არ იყო საბჭოთა კანონმდებლობისათვის. მაგალითად, რუსეთის 1922 წლის საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებდა არა მარტო დანაშაულთა, არამედ „მოცემულ ადგილზე დანაშაულებრივ გარემოსთან დაკავშირებით“ საზოგადოებისათვის საშიში პირების გადასახლება და განახლება. სხრ კეშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების 1924 წლის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითად საფუძვლებში სისჯელი ხაერთოდ შეცვალა „სოციალური დაცვის ღონისძიებებმა“ და ა.შ. „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ თეორია იდუოლოგიურ საფუძველს უქმნიდა 20-30-იანი წლების საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებას, არასასამართლო წესით გახწორებოდა პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეებს.

სოციოლოგიური სკოლის წარმომადგენლებთან აღსანიშნავია პრინციპი და ეინ პამელის შეხედულებანი. ასევე დიდ ურთაღლებას იპყრობს რეოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტიკის ფონიციკის ნაშრომები.²

უსაფრთხოების ღონისძიებანი თანამედროვე მსოფლიოს მრავალი ცივილიზებული ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც გვხვდება სასჯელთა სისტემის გვერდით. ამ მხრივ აღსანიშნავია ინგლისის, აშშ-ის, საფრანგეთის, იაპონიის, იტალიისა და სხვ. ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობანი.

დღევანდელი გადასახედიდან სოციოლოგიური სკოლა მრავალ კრიტიკულ შენიშვნას იმსახურებს „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ თეორიამ უგულვებელყო სისხლის სამართლის ისეთი ფუძემდებლური საწყისები, როგორცაა: კანონიერების, დანაშაულისა და სასჯელის პროპორციულობის, ბრალეულობის და სხვა პრინციპები. მრავალი ნაკლის მიუხედავად, სოციოლოგიური სკოლის ხელაღებით უარყოფა არ შეიძლება. კერძოდ, სოციოლოგიურმა მიმართულებამ

¹ იხ. აღ. ვინეშვილი, დაცვა, ხაშრომი, გვ. 208.

² См. I. Фойницкий. Учение о наказаниях в связи с тюремным делом, 1889.

³ Фойницкий. Учение о наказаниях, 1889.

მეცნიერებს საშუალება მისცა შეისწავლონ დანაშაულის, დანაშაულობა და დაშინაშავე სტატისტიკური და სოციოლოგიური კვლევის მეთოდებით; სახელმწიფო ეფექტურობის გაძლიერების მიზნით, დაშინაშავეს პიროვნული საშიშროების გათვალისწინება ხდება სახელმწიფო დანიშნულების (მაგალითად, დანაშაულის რეკვირების დროს) და სხვ.

მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებიდან საფუძველი ეყრება სოციალური დაცვის ახალ თეორიას, რომელიც სახელმწიფოს პრობლემებთან დაკავშირებით, ნეოკლასიკურ მიმართულებას უპირისპირდება. ნეოკლასიკური კონცეფციის მიხედვით, სახელმწიფოს მიზანი აქვს: სამაგიეროს მიზნად და დაშინება, ხოლო ახალი სოციალური დაცვის თეორია სახელმწიფოს მიზნებად აცხადებს დანაშაულის გამოსწორებას და რესოციალიზაციას.

ახალი სოციალური დაცვის თეორიის ძირითადი დებულებების დამუშავება მარკ ანსელის სახელთანაა დაკავშირებული.¹ ახალი სოციალური დაცვის თეორიის მიმდევრები დანაშაულობისა და დაშინაშავეთა შემცირების ალტერნატიულ საშუალებად დეიურისდიზაციას ასახელებენ. დეიურისდიზაცია გულისხმობს როგორც სამართალდამცავი ორგანოების, ისე არაიურიდიული ბუნების სოციალურად არჩეული ორგანოების (მაგალითად, საწარმოში, სადაც დანაშაულები მუშაობს, შექმნილი კომიტეტი) მიერ არასასამართლო წესით დანაშაულის ჩადენილი ქმედების განხილვას და მის მიმართ შესაბამისი ღონისძიებების გატარებას. დეიურისდიზაციით, რა თქმა უნდა, ირღვევა დანაშაულობის პრეზუმპცია, შევიძლება თხოვრობის პრინციპი და სხვა დემოკრატიული მართლმსაჯულების საწყისები. თუმცა, ცნობილი ფრანგი კომპარატივისტის ჟან პრადელის აზრით: „ეველი ეს უხერხულობა და რისკი შემცირებულია იმ ფაქტით, რომ დეიურისდიზაცია გამოყენებულ უნდა იქნეს და კიდევ გამოიყენება, მხოლოდ ნაკლებად სერიოზული დანაშაულებისათვის.“²

სისხლის სამართლის ძირითადი მიმართულებების შემდგომში კვლევებში ნათელია, რომ მათგან თანამედროვე სისხლის სამართლის განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი კლასიკურ სკოლას მიუძღვის, რომლის ფარგლებშიც ჩამოყალიბებული იდეების უდიდესი ნაწილი დღესაც მისაღებია. უპირველეს ყოვლისა, საყურადღებოა, რომ კრიმინალიზაციის ობიექტად კლასიკურმა სკოლამ მხოლოდ ქმედება გამოაცხადა და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ

¹ См. Ансель М. Новая социальная теория (Гуманистическое движение в уголовном праве), М., 1970.

² იხ. პრადელი ჟ. „შეფარებითი სისხლის სამართალი (კეატერინე სემპათიშვილის თარგმანი ფრანგულიდან) გამოცემა „სინი“, 1999, გვ. 112-118.

ნების თავისუფლების მქონე, შერაცხადს დაუკავშირა. დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა სწორედ კლასიკურ სკოლაში შემუშავებულ ძირითად პოსტულატებზე დაყრდნობით შეიქმნა, რომლის შემადგენელი ელემენტები დროთა განმავლობაში, მართალია, შინაარსობრივ ცვლილებებს განიცდის, მაგრამ სტრუქტურულად ხელუხლებელი რჩება. დანაშაულის ცნების შესახებ სამი მოძღვრება გამოიყოფა: კლასიკური (ფონ ლისტი, ე. ბელინგი და სხვ.), ნეოკლასიკური, ანუ მოძღვრება სუბიექტურ ელემენტთა შესახებ (ე. მეცგერი, მ. მაიერი და სხვ.) და ფინალური (პ. ველკელი, პ. ებერი და სხვ.).¹ თუმცა, ზემოთხსენებულ სკოლებს, დადებითთან ერთად, უარყოფითი მხარეებიც გააჩნია. ამ მომენტების გათვალისწინებით, შეიძლება განვითაროთ ცივილიზებული ქვეყნებში საყოველთაოდ მიღებული მოთხოვნებისადმი შესაბამისი სისხლისსამართლებრივი აზროვნება.

¹ იხ. თ. გამყრელიძე, სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამართლობის დასჯადობის საფუძველი, თბ., 1989; კუბელია დაშაგიორავი 1) ბრალის ნორმატივისტული მოდელი (დოკტრინა-სისტემატიკური თავისებურებანი), თბ., 1999; 2) ბრალი სისხლის სამართალში (ბრალის გენეზისი), ტომი პირველი, თბ., 2000; Ласс Н.В. Нормативная теория в современном буржуазном уголовном праве, изд. Ленинградского университета, 1963.

სარჩევი

წინასიტყვაობა	3
I თავი	
სისხლის სამართლის ცნება, მეთოდი, სისტემა, მიზნები, სისხლის სამართლის ადგილი სამართლის სისტემაში	5
II თავი	
სისხლის სამართლის პრინციპები	14
§ 1. 'სოცადი დებულებანი	14
§ 2. კანონიერების პრინციპი	17
§ 3. კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი	21
§ 4. ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი	23
§ 5. პირადი პასუხისმგებლობის პრინციპი	27
§ 6. პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპი	28
§ 7. სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი	29
§ 8. სამართლიანობის პრინციპი	31
§ 9. უმანის პრინციპი	33
III თავი	
პოლიტიკა სისხლის სამართალში და სისხლის სამართლის თეორია	38
§ 1. პოლიტიკა სისხლის სამართალში	38
§ 2. სისხლის სამართლის თეორია	42
IV თავი	
სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა და მისსაზღვრელი - დანაშაული	48
§ 1. სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება	48
§ 2. სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველი - დანაშაული	50
§ 3. ქმედების კრიმინალიზაცია და დეკრიმინალიზაცია	56
§ 4. დანაშაულის კლასიფიკაცია	58
§ 5. დანაშაული, არადანაშაულებრივი სამართალდარღვევა და ამორალური ქცევა	60
§ 6. იურიდიული პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგე- ბლობა	62

V თავი

სისხლის სამართლის კანონი	69
§ 1. სისხლის სამართლის კანონის ცნება და მისი ნიშნები	69
§ 2. სისხლის სამართლის წყაროები	70
§ 3. სისხლის სამართლის კოდექსის სტრუქტურა	73
§ 4. სისხლის სამართლებრივი ნორმის სტრუქტურა	74
§ 5. სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება დროში	78
§ 6. სისხლის სამართლებრივი კანონის მოქმედება სივრცეში	83
§ 7. სისხლის სამართლის კანონის განმარტება	90

VI თავი

სამართლებრივი სისხლის სამართლის ისტორია	93
---	----

VII თავი

დანაშაულის შემადგენლობა	102
§ 1. დანაშაულის შემადგენლობის ცნება და მნიშვნელობა	102
§ 2. დანაშაულის შემადგენლობის სახეები	105
§ 3. დანაშაულის შემადგენლობის აღწერილობითი და შეფასებითი ნიშნები	106
§ 4. დანაშაულის კვალიფიკაცია	108

VIII თავი

დანაშაულის ობიექტი	110
--------------------	-----

IX თავი

დანაშაულის ობიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა	115
§ 1. დანაშაულის ობიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა	115
§ 2. მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა)	117
§ 3. დანაშაულის შედეგი	120
§ 4. მიზეზობრივი კავშირი	122
§ 5. დანაშაულის ჩადენის ადგილი, დრო, ვითარება, საშუალება, იარაღი, ხერხი	125

X თავი

დანაშაულის სუბიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა	127
§ 1. დანაშაულის სუბიექტური მხარის ცნება და მნიშვნელობა	127
§ 2. განსრავი და მისი სახეები	129
§ 3. გაუფრთხილებლობა და მისი სახეები	135

§ 4. დანაშაულის ბრალის ორი ფორმით.....	140
§ 5. დანაშაულის მოტივი და მიზანი, ემოცია.....	142

XI თავი

დანაშაულის მქონე პირის დანაშაული.....	145
§ 1. დანაშაულის მადუნის სტადიის სოგადი ცნება და სახეები.....	145
§ 2. დამთავრებული დანაშაული.....	149
§ 3. დანაშაულის მომზადება.....	156
§ 4. დანაშაულის მცდელობა.....	159
§ 5. სოგადი დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის თავისებურებანი.....	169
§ 6. დანაშაულზე ნაბაყოფლობით ზელის აღება.....	175

XII თავი

დანაშაულის ამსრულებლობა და დანაშაულში თანამონაწილეობა, დანაშაულის შემხებლობა.....	186
§ 1. დანაშაულში თანამონაწილეობის ცნება.....	186
§ 2. დანაშაულში თანამონაწილეობის ბუნება.....	198
§ 3. დანაშაულში თანამონაწილეობის ფორმები.....	202
§ 4. დანაშაულის ამსრულებლობა.....	204
§ 5. დანაშაულის თანამსრულებლობა.....	206
§ 6. დანაშაულის შეუღობითი ამსრულებლობა.....	208
§ 7. დანაშაულში თანამონაწილეთა სახეები.....	211
§ 8. ამსრულებლის ექსცესი.....	219
§ 9. ჯგუფური დანაშაული.....	221
§ 10. პასუხისმგებლობა დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის.....	228
§ 11. დანაშაულის შემხებლობა.....	235

XIII თავი

მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი.....	237
§ 1. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებების სოგადი დახასიათება.....	237
სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სახელდებათ მოხსენებული მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი.....	244
§ 1. აუცილებელი მოგერიება.....	244
§ 2. დამნაშაულის შეპყრობა.....	253
§ 3. უკიდურესი აუცილებლობა.....	255

§ 4. მართლწინააღმდეგობის რისკი.....	260
მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი შემთხვევები გარემოებანი.....	262

§ 1. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი შემთხვევები გარემოებების სამართლებრივი საფუძველი.....	262
§ 2. დაზარალებულის თანხმობა.....	265
§ 3. დაზარალებულის სავარაუდო თანხმობა.....	275
§ 4. მოვალეობათა კოლიზია და მოვალეობათა კონკურენცია.....	281
§ 5. ნიუტის ჩამორთმევა.....	289

XIV თავი

ბრალის გამომრიცხველი და შემამსუშუბელები გარემოებანი.....	292
§ 1. სოგადი დახასიათება.....	292
§ 2. შეურაცხადობა ასაკის გამო (მუხლი 33-ე).....	295
§ 3. შეურაცხადობა ფსიქიკური დიაფაფების გამო (მუხლი 34).....	298
§ 4. შეხედული შერაცხადობა (მუხ. 35-ე).....	303
§ 5. შეცდომა.....	307
§ 6. ბრძანების ან განკარგულების შესრულება (მუხ. 37-ე).....	312
§ 7. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და გათავისუფლება სხვა არაბრალეული ქმედების გამო (სსკ 38-ე მუხლი).....	317

XV თავი

ერთიანი დანაშაული და დანაშაულის სიმრავლე.....	321
§ 1. ერთიანი დანაშაულის ცნება და სახეები.....	321
§ 2. დენადი დანაშაული.....	326
§ 3. განგრძობადი დანაშაული.....	330
§ 4. დანაშაულის სიმრავლე.....	333
§ 5. დანაშაულთა ერთობლიობა.....	337
§ 6. დანაშაულის რეციდივი.....	343
§ 7. რეკავტი, რეკავტი დიფერენცია, რეკავტი.....	346

XVI თავი

სახელის ცნება და მიზნები.....	349
§ 1. სახელის ცნება და მიზნები.....	349
§ 2. სახელის მიზნები.....	350

XVII თავი

სასჯელთა სისტემა და სახეობა.....	356
§ 1. სასჯელთა სისტემა.....	356
§ 2. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა.....	360
§ 3. გამასწორებელი სამუშაო.....	361
§ 4. სამხედრო პირის სამსახურებრივი შესლუდეა.....	362
§ 5. თავისუფლების შესლუდეა.....	363
§ 6. ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა.....	364
§ 8. უვადო თავისუფლების აღკვეთა.....	365

XVIII თავი

სასჯელის დანიშნულება.....	367
§ 1. სასჯელის დანიშნულების ზოგადი საწყისები.....	367
§ 2. სასჯელის დანიშნულება შემამსუბუქებელ გარემოებათა არსებობისას.....	373
§ 3. კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშნულება.....	374
§ 4. სასჯელის დანიშნულება დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის.....	378
§ 5. სასჯელის დანიშნულება დანაშაულში თანამონაწილეობისა და დანაშაულის ამხრულებლობისათვის.....	381
§ 6. სასჯელის დანიშნულება დანაშაულის რეციდივის დროს.....	383
§ 7. სასჯელის დანიშნულება დანაშაულთა და განაჩენთა ერთობლიობის დროს.....	384
§ 9. სასჯელთა შეჯამება.....	389
§ 10. სასჯელთა შეჯამება, სასჯელის ვადისგამოანგარიშება და სასჯელთა შეცვლა.....	390
§ 11. პირობითი მსჯავრი.....	391

XIX თავი

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება, ნასამართლობა.....	400
§ 1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ქმედითი მონაწილის გამო.....	401
§ 2. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება დაზარალებულთან შერიგების გამო.....	404
§ 3. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ვითარების შეცვლის გამო.....	405

§ 4. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ბრალდებულის საგამომიხეობო რგანოებთან თანამშრომლობის გამო.....	407
§ 5. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო.....	408
§ 6. სასჯელისაგან გათავისუფლება, სასჯელისმოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება.....	411
§ 7. სასჯელის მოუხდელი ნაწილისშეცვლა უფრო მსუბუქი სახის სასჯელით.....	414
§ 8. სასჯელისაგან გათავისუფლება ავადმყოფობის გამო.....	416
§ 9. სასჯელის მოხდის გადაადგება ორსული ქალისათვისიან ქალისათვის, რომელსაც პეჯის ხუთ წლამდე შეილი.....	418
§ 10. სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებაგამამტყუნებელი განაჩენის ხანდაზმულობის გამო.....	420

XX თავი

ამნისტია, ვიფჩალება, ნასამართლობა.....	422
§ 1. ამნისტია.....	422
§ 2. შეწყალება.....	423
§ 3. ნასამართლობა.....	424

XXI თავი

არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.....	428
§ 1. არასრულწლოვნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და დასჯის თავისებურებები.....	428
§ 2. ჯარიმა.....	431
§ 3. საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა.....	432
§ 4. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა.....	433
§ 5. გამასწორებელი სამუშაოები.....	434
§ 6. თავისუფლების შესლუდეა.....	435
§ 7. ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა.....	436
§ 8. სასჯელის დანიშნულება.....	437
§ 9. არასრულწლოვნის გათავისუფლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან.....	439
§ 10. არასრულწლოვნის სასჯელისაგან გათავისუფლება.....	448
§ 11. სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება.....	449
§ 12. ხანდაზმულობის ვადები.....	449

XXII თავი

სამედიცინო ხასიათის იმუნიზაციის ღონისძიება 452

XXIII თავი

შეცხური სისხლისსამართლებრივი თეორიები და

სკოლები 460

§ 1. განმანათლებლურ-პედაგოგიური სკოლა 460

§ 2. კლასიკური სკოლა 465

§ 3. ანთროპოლოგიური სკოლა 472

§ 4. სოციალური სკოლა 475

სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი

(ავტორთა ჯგუფი)

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2007

რედაქტორი ნელი ელიზბარაშვილი
ტექ. რედაქტორი ინგა ნავროზაშვილი
კორექტორი მანანა კრავეიშვილი

ნაბეჭდი თაბახი 30,5